

ב

ליקוטים מדברי רבנן ותלמידיהון לתשועת מלחמת ששת-הימים וליום שחרור ירושלים

או"ר יק"ר ליום ירושלים
הקדמת המלקט

"כינוס לצדיקים – הנאה להם והנאה לעולם" (משנה סנהדרין ח, ה), ובמיוחד לכבודה של ירושלים עיה"ק, הנקראת 'כנסת ישראל' (עיין 'נפש החיים' שער ב, פרק יז) ו'אורו של עולם' (בראשית רבה נט, ח), "כולם נקבצו באו לך". מובאות להלן או"ר התייחסויות של רבנן ותלמידיהון לתקומת מדינת ישראל, לתשועת מלחמת ששת הימים וליום ירושלים. את אורותיה של ירושלים חיפשנו בנרות (ע"פ צפניה א, יב) וב"ה מצאנו או"ר יק"ר (כאן נרמז שם המלקט), שבכוחו להאיר ל'יושבים בחושך' (ישעיה ט, א). או"ר הוא גם ר"ז (תיקוני זוהר דף קכז). והבאנו כאן ר"ז זה כנגד שירת הארץ הרמוזה בפסוק: "מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק, ואמר רזי לי, רזי לי..." (ישעיה כד, טז). בטוחנו כי ע"י התבוננות בדברי מאורי העדה, מעבירי המסורה ומצדיקי הרבים, יוכלו גם אברכים צעירים ובחורי ישיבות, לדעת את האמת הנעדרת והמסולפת בדורנו, בדבר יחסם האמתי של גדולי ישראל, לקיבוץ הגלויות, לתקומת המדינה ולבניין העם והארץ. רשימה זו ליקטנו בחסדי השי"ת ממקורות רבים (נציין במיוחד את מאמרי הרב שמואל כ"ץ בספר 'הרבנות הראשית לישראל' (ח"ב), ואת עבודתו המקיפה של ידידי ר' יאיר הלוי שהזכרנו במבוא לספר זה). נכללים בה מדברי הרבנים הראשיים לישראל, חברי מועצת הרבנות הראשית לישראל לדורותיה, דיינים ואבות בתי דין רבניים, רבני ערים ושכונות בעבר ובהווה, רמי"ם, משגיחים וראשי ישיבות, פוסקים וגדולי תורה מובהקים, רבנים מארץ

ישראל ומחו"ל, ראשי ישיבות המקובלים, צדיקים ואדמו"רים רבים. סדר המובאות (בדרך כלל) הינו לפי ההשתייכות לקבוצות הללו. השתדלנו, לא להוסיף תארים לפני שמות הרבנים למעט: "הרב" (וזאת כפי שהסברנו בהקדמה הכללית לספר זה, בכרך א).
 (לליקוטים חשובים נוספים על יחסם של גדולי ישראל ליום העצמאות של מדינת ישראל, ראה בספרים הבאים: "אתחלתא היא" – הרב יצחק דדון, "טוב להודות" – הרב משה עמיאל, עמ' 636-653, "שירת הגאולה של החכמים הספרדים בדורות האחרונים" – הרב משה אלחרר, "המדינה מן המערב" – הרב זכריה זרמתי). נבקש מהקוראים אשר בידם ידיעות נוספות על אודות יחסם של גדולי תורה ויראה ליום ירושלים, לשלוח לנו את הדברים לזיכוי הרבים.

כמו כן, ידע הקורא שבכרך ג שבספר זה הבאנו לקט קצר נוסף ושמו "גדולי ישראל בתפילה" ובו עובדות ומובאות מגדולי ישראל במשך תקופת ההמתנה שקדמה למלחמת ששת הימים (אזכיר כאן את שמותם של אלו שלא מופיעים בלקט שלהלן: מארי חיים סינוואני, הרב לוי סעדיה נחמני, האדמו"ר מקרעטשניף – הרב דוד משה רוזנבוים, אדמו"ר מ'תולדות שמואל' – הרב שמואל טוסיג ור' מנדל גפנר, 'הסנדלר' רבי משה יעקב רבינקוף, הרב שלום לופס, רבי מסעוד רווח, הרב אליעזר מנחם מן שך, הרב גדליה נדל, הרב חיים פינחס שיינברג, הרב שאול דוד חי מועלם, הרב מנחם מנשה, הרב יהושע שהרבני, הרב סלמן מוצפי, הרב אברהם הררי-רפול, הרב משה חדאד, הרב יעקב יצחק הלוי רודרמן, הצדיק רבי דוד ומשה).

1

"זכינו לדברים שאין דעת אנוש מסוגלת לכלכלם"

הרב יצחק נסים (תרנ"ו-תשמ"א)

הראשון לציון

בשוב ה' את שיבת ציון

"הרבנים הראשיים היו בין האזרחים הראשונים שהגיעו לכותל המערבי ששחרר יומיים קודם. הם נשאו שם תפילה מיוחדת למען העם והמדינה, הרב נסים בירך עם החיילים ברכת "שהחיינו"¹. הרב נסים אף חיבר תפילות מיוחדות לעילוי נשמת חללי צה"ל במלחמה ולהחלמת הפצועים².

על אודות יום שחרור העיר העתיקה כתב הרב בפנקסו:

ליום ירושלים – "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. היום שבו עלו צבאות ישראל לחומת ירושלים, הקיפוה וכבשוה, לא היה גדול כמותו למן חורבן הבית שהוא היום המר שבחיי אומתנו. העם אשר לא שכח אף לרגע את העיר אשר

בה בחר ה' ואשר נשבע: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרך, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, זכה עתה שתתקיים בו השבועה. ואשרי הדור אשר זכה למה שלא זכו לו כל הדורות.

אכן. לא אנחנו בלבד גאלנו את משוש לבנו, אלא כל הדורות כולם אשר חננו את עפרה וריצו את אבני הכותל המערבי, נזעקו, חרדו, זעו והתפללו שתיגול מעלינו חרפת ירושלים בשובה לבניה, והם אשר בכו ענותה כתנים, הם עתה כינור לשיריה.

מדינות גדולות אשר אומות עצומות ותומכיהן חזרו ואמרו: לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, העם הקטן אשר לא היו מדינות בעוזריו, הוא לבדו הדף אויביו מסביב והדברים תחתיו בכוח אמתתו ובמסירות אשר אין לה אח ורע ולא מעט מעט גורשו אויביו מארצנו אלא הרבה הרבה וכהרף עין. היש פה אשר הוא מלא שירה כים ושפתים אשר הם רינה כהמון גליו, יכולים להודות ולהלל לה' על כל הנסים והנפלאות שהראנו ועל התשועה שהביא על עמו בידי צבאות ישראל?

...אכן, כל המשמעויות הנפלאות שיכול היה אדם לדמות בנפשו לדבריו של דוד מלך ישראל: "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה. אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה. הגדיל ה' לעשות עמנו, היינו שמחים" – לא היו יכולות להיות להם עד כה המשמעויות שענינו ראו ואוזנינו שמעו בשוב ה' את שיבת ציון, היום שבו בא צבא ישראל ברינה נושא אלומותי³.

"לחוג אותו בהלל והודיה"

"על נס שנעשה בגלוי לכלל ישראל מחויבים אנו לברך, ונס שחרורה של ירושלים הוא גדול לכלל, לכן אנו שמחים במיוחד עליו וחוגגים אותו ומשבחים, ומפארים לאלוהינו על הנסים והנפלאות שעשה עמנו יותר מכל דבר אחר. לפיכך מצווה להרבות בו השמחה ולחוג אותו בהלל והודיה..."⁴

בעקבות הניצחון הגדול, קרא הרב נסים **לגלי עלייה משמעותיים למדינת ישראל** ולהגברת תהליך קיבוץ הגלויות, וכה היו דבריו בפתח 'כנס תורה שבעל פה' העשירי של מוסד הרב קוק (ה'תשכ"ח):

"...מעולם לא היה זמן שמצוות העלייה לארץ וישוב ובנין ירושלים כה גדולות כמות היום. לא היה זמן בדור מן הדורות שבו היו פתוחים השערים בפנינו לשם זה כמו לאחר ניצחון צבא ישראל בששת ימי המעשה ומשום כך, האחריות עתה היא גדולה וכבדה על כל יהודי ויהודי ואין צריך לומר על מנהיגי העם... אין בנין בית המקדש בלא בנין ירושלים ואין בנין ירושלים בלי קיבוץ נדחי ישראל שכך דרשו חכמים את הפסוק תהלים (קמז, ב) "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס" – אימתי בונה ירושלים ה'? בזמן שנדחי ישראל יכנס (ברכות

מט, א). נשתנו למעננו מערכות הטבע, זכינו לדברים שאין דעת אנוש מסוגלת לכלכלם, כלום חלילה נקבל כל אלה ונבעט בהם? במצב זה, כל יהודי שאינו עושה כל שבכוחו לעלות לארץ ישראל וכל רב ומנהיג שאינו יוצא חלוץ לפני בני קהילתו ומנחה להם הדרך – ספק אם יכול הוא לומר ששלם הוא באמונתו וביהדותו והמנהיגים הם אחראים על כך, שכך אמרו חכמים (ספרי, דברים פיסקא יג) על הפסוק (דברים א יג) 'ואשימם בראשיכם' – מלמד שאשמותיהם של ישראל תלויים בראשי דייניהם. אחרי התשועות הנפלאות שראו עינינו, לא תעמוד כל סיבה וכל נימוק ואין לומר על מי ניטוש הצאן? כי לא אלמן ישראל וכי בעקבות הרועה יבוא הצאן... ויהי רצון שיתקיים בנו חזון הנביא ישעיה: "על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלוהיכם, כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל" (ישעיהו מ, ט-יא).

במערכה על שלמותה של ירושלים

מעולם לא נועצו יחדיו ראשי אומות העולם וגילו חרפתה של האנושות, כמו התוועדותם בימים אלה לדון על ירושלים. ברגל גאווה בעטו בנבואות התנ"ך, שהנחה את האנושות כולה בעקרונות המקודשים ביותר לאדם, והם אומרים שהוא מקודש עליהם. את דבר אלקים חיים מפי נביאים, שום כוח בעולם לא יכול לבטל, גם אם יגייסו כל עוצמתם – הפר תופר מחשבתם. ירושלים קדושה משום קדושת עם ישראל, שלו נתנה ה' ואותה בנה העם וקידשה ברוחו ובדמו כל הדורות. מכוח זה ניסו האומות לשאוב ולקבל בדרכים מדרכים שונות חלק ונחלה. אם פוקעת ירושלים מישראל, פוקעת קדושתה; וכשם שקדושתה נצחית, כך בעלותו של עם ישראל על ירושלים היא נצחית. ההסתבכויות במערכות העמים לא באו בחזון הנביאים, אלא בשל חמס שחומסים את ישראל, ולפי אמונתנו, אשר אנו רואים צדקתה בחוש, לא תבוא גאולתה של האנושות אלא כשירושלים תשב לדור ודור ובני ישראל שוקדים בה על התורה ועל העבודה.

אין לנו אלא לראות מגיננו בקדושת החזון של נביאינו, וכמאמר ירמיהו: "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה', ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד" (ל, י), "ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה'... והיתה נפשם כגן רוה" (שם לא, יא).⁵

2

"חיוב פרסומי ניסא"

הרב איסר יהודה אונטרמן (תרמ"ו-תשל"ו)

הרב הראשי לישראל

"מקום זה עליו חלמו ועתה גם לחמו בני ישראל. עיר דוד והמקדש, הרבה דם והרבה דמעות נשפכו במקום ולמען המקום הזה. ייתן ה' תשועה לעמו ישראל ואנחנו נישאר כאן. ומכאן נישא תפילה לקיבוץ גלויותינו ולשלום עמנו והעמים כולם".⁶

"הניצחון המופלא במלחמה עולה בגדולתו על כל מה שהתרחש בימי החשמונאים, את כ"ח באייר יש לקבוע כיום חג לדורות".⁷

"כל הזמן ראינו נסים, ממלחמת השחרור, אבל לא היו בגדר נסים גלויים, היו מעורפלים, עכשיו, בימים אחדים נתמוטטו כל החזיתות של אויבינו. היו שהכריזו על עצמם שאינם דתיים, שזה נסים, וגם מאומות העולם, אבל הולכים סחור סחור ואינם קוראים בשמו, הודו לד' קראו בשמו, הדבר הכי חזק היה מתן תורה, אמנם כתוב גם בקריעת ים סוף 'ויאמינו' אבל יש אחריה הרהור, ובמתן תורה כתוב 'וגם בך יאמינו לעולם'. לאומות העולם צריך לומר דבר פשוט, באנו לארץ שהקב"ה הבטיח לנו, ומה שכתוב בתנ"ך קדוש גם להם, הם צריכים להיות מעוניינים להראות שיש צדק בעולם, שאינו הפקר. שמחים בתשועה שחששו שתהיה ארוכה, ולא כך חשב הקב"ה. נקוה שהתשועה תהא שלמה שלא יבוא אחריה הרהור... ויהי רצון שנזכה לשמוח בקרוב כולנו בביאת גואל ובנין ירושלים וביהמ"ק".⁸

"בשנה זו החולפת, זכינו ב"ה, למאורעות כבירים וכולנו מקוים שהניצחון המזהיר שנחלו בני ציון היקרים על אויבינו, יביא בחסדי ה' להרווחה והרחבה ולגאולת הגוף והנפש שעמנו שואף אליה מדורי דורות וזה יתקיים בימינו. בעקבות נצחון זה באה ג"כ התעוררות רבה בעם בשטח הרוחני. זרם של אמונה בהקב"ה ובתורתו ובעתיד הנשגב של עם ישראל פרץ מעמקי הלבבות של המון בית ישראל, בארץ ובגולה, ובכלל זה גם מחוגים אשר ניצוצות אמונה היו חבויים בנשמותיהם וכמעט שלא ידעו על מציאותם. כעת, עלינו לטפח רגשי קודש אלה ולאחד הניצוצות באופן מוחשי והיו לכח רוחני אמיץ המאיר ומחמם כאחד. זה יבצר ויחזק את מדינת ישראל בחומר וברוח וישמור על עצמאות רוחנית שלנו שהיא יסוד הגאולה המובטחת ע"י נביאי האמת. תפילתי וברכתי שנזכה כולנו לחזות בנחמת ציון וירושלים ולשמוח בביאת הגואל המקווה...".⁹

"החיוב של פרסומי ניסא, לפרסם את הנס הגדול, שעשה הקב"ה לנו במלחמה זו נגד אויבינו, שכולם שאפו להשמידנו, ועל ידי עזרתו יתברך, יצאנו ממות לחיים ומאפלה לאור

גדול עושה את אמירת ההלל ביום הזיכרון לניצחון ישראל ולשחרור ירושלים לדין דאורייתא גמור, ואפשר לומר הלל כדין בברכה¹⁰.
 "...ברוך הוא ומבורך אשר בחסדו הגדול זיכה אותנו לראות נסים גלויים בניצחון המזהיר שהנחיל לבנינו בצה"ל, לשבור במשך ימים אחדים את מטה עוזם של כל אויבינו שנלחמו אתנו במגמה להשמידנו ומנת חלקם היתה תבוסה גמורה. לשם כך קבענו ביום כ"ח באייר, יום שחרור ירושלים, לסדר תפילת הודיה בכל קהילות ישראל, בארץ ובתפוצות הגולה, ושם יאמרו הלל שלם בברכה לפניו ולאחריה¹¹.

3

"ימים הגדולים בתולדות ישראל בכל הזמנים" הרב שלמה יוסף זיון (תרמ"ה-תשל"ח)

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל ועורך האנציקלופדיה התלמודית

הרב זיון היה מגדולי התורה בדור הקודם. בצעירותו כיהן כרב בכמה קהילות ברוסיה. עלה לארץ ישראל בשנת תרצ"ה, ומשנת תש"ב עסק בעריכת 'אנציקלופדיה תלמודית', שהוא היה יוצרה ומחוללה. הרב זיון היה חסיד חב"ד ובקי גדול בספרות החסידית.

יחסו לתקומת ישראל בארצו

בשנת תשי"ט ענה על השאלה "כיצד ניתן צביון דתי ליום העצמאות?" מדינת ישראל עצמאית היא בגדר נס ופלא ונחשבת כמאורע החשוב ביותר בכל ההיסטוריה היהודית בדורות האחרונים. למרות זאת אין אני נוטה לחוות דעה בתקומת ישראל אם היא אתחלתא דגאולה. אין אנו מצויים בסוד ד' ואין לנו אפילו מושג מאופן גאולת ד' שעתידיה לבוא. כך שאווילי הוא לומר שתקומת ישראל על מכונו המוצאת את בטויה בתנ"ך, היא גאולת ישראל בהווה. ומשום שממלכתיות יהודית עצמאית הוא חזיון מופלא שאין עוררים עליו, לפיכך מצויים אנו להודות ולהלל לד'. וכל שאינו נוהג כך – הרי הוא כאילו כופר בטובתו של הקב"ה. אולם שמחת מצוה זו צריכה לנבוע ממקורות ההלכה ומאושיות המסורת, ובהתאם לכך היא צריכה למצוא את ביטויה... מצינו במדרש רבה שמות כג: "ויאמרו לאמר": נהיה אומרים לבנינו ובנינו לבניהם שיהיו אומרים לפניך כשירה הזאת בעת שתעשה להם נסים'. וכן נאמר בברייתא במגילת תענית פרק ט: בחודש כסלו, שמונת ימי חנוכה, למה ראו לגמור בהם את ההלל, אלא שכל תשועה ותשועה שהקב"ה עושה להם לישראל, הן מקדימין לפניו בהלל בשיר ובשבח ובהודאה, כעניין שנאמר: ויענו בהלל ובהודות לד' וכו'. בהתאם לכך חייבים אנו לקרוא את הלל ולערוך סעודה. עלינו לקבוע את

יום העצמאות כיום הודיה לד', כיום שמחה משתה וששון אשר ישא את חותם המסורת. לדעתי צריך להבליט את הנס האלוקי שבעצמאות ישראל, ואין מקום לאשליה של כוחנו ועוצם ידינו קוממו את המדינה הזאת. ומתוך כך יש לקוות שברבות הימים תתפשט בקהל הרחב חגיגת יום העצמאות אשר תשא אופי של קדושה היונקת ממקורות התורה...¹² בתוקף תפקידו כחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל משנת תשכ"ד, השתתף הרב זיין בדיוני המועצה באשר למנהגי יום העצמאות, והביע דעותיו בכמה פרטי הלכות ומנהגים. כך, למשל, הוא סבר שאין לומר 'מזמור שיר ליום השבת' בפסוקי דזמרא של יום העצמאות. בארכיון הרב נסים בירושלים מצויה תשובה שהשיב הרב זיין בשנת תשכ"ח לחבר קיבוץ עלומים, ששאל אם לברך על ההלל בשחרית של יום העצמאות. תשובתו הייתה: "אע"פ שלדעתי מאן דעביד הכי לא משתבש ומאן דעביד הכי לא משתבש, מכל מקום מאחר שהרבנות הראשית בשעתו תיקנה לומר בלי ברכה ההלל ביום העצמאות כך יש לנהוג למעשה"¹³.

מנהגו של הרב זיין ביום העצמאות

"מפי עדי ראיה נאמנים שמענו כי הגאון רש"י זווין זצ"ל היה נוהג בכל ליל יום העצמאות לבוא לבית הכנסת של הרב מימון שב"מוסד הרב קוק" ולהתפלל אתו שם מכיוון שהרב מימון היה אומר את ההלל בברכה, והגרש"י הקפיד לצאת ידי חובת הברכה בשמיעה מפי המברך"¹⁴.

"שמעתי שהרב זיין לא בירך בעצמו על ההלל (מהטעם הנזכר לעיל) אלא רק שמע את הברכה, שכן לדעתו יש להבחין בין מנהגו של אדם פרטי לבין הוראה כללית לעם ישראל שהיא בסמכותה של הרבנות הראשית לבדה. נכדו, ר"נ זיין, סיפר לי שדעתו הייתה שיש לומר הלל בלא ברכה, אך היו לפניו שתי אפשרויות: או להתפלל בשכונתו, ושם לא אמרו הלל כלל, או ללכת לבית הכנסת של הרב מימון, שם אמרו הלל עם ברכה, והוא העדיף את האפשרות השנייה. לעתים נשא שם הרב זיין דרשה קצרה בסוף התפילה, ולעתים דיבר על יום העצמאות בתכנית הרדיו 'קול ציון לגולה'. בביתו נהג לערוך סעודה חגיגית ותלה דגל ישראל"¹⁵.

"עוד בעת קום המדינה דעת הרב משולם ראטה זצ"ל הייתה לומר הלל עם ברכה (קול מבשר א, כא). וכך העיד הרב אושפיזאי זצ"ל (רבה של רמת גן) שגם הייתה דעת הרבנים הראשיים, הרב הרצוג והרב עוזיאל, אך מפני שנמסרה להם התנגדותם התקיפה של החזו"א ועוד כמה רבנים, לא רצו להרבות במחלוקת וקבעו לאומרו בלא ברכה. והרב זיין זצ"ל אמר על כך, שזו בכייה לדורות שבעקבות התערבות מבחוץ של רבנים שאינם חברים במועצת

הרבנות הראשית (שהיו חברים בה אז רבנים גאוניים מפורסמים), לא פסקו מיד בעת קום המדינה לומר הלל עם ברכה¹⁶.
 כתב הרב זוין בספרו 'המועדים בהלכה' (כרך ב עמ' תמב), "וכתבו הפוסקים (ב"י, ב"ח, ט"ז, מג"א או"ח תקסא): חורבנן של ערי יהודה הוא, שעכו"ם מושלים עליהן. מסתבר, שעם שחרורן של ערי יהודה משלטון נכרים והקמת מדינת ישראל (אשרינו שזכינו לכך!) בטל דין הקריעה על אותן הערים".

מדבריו על אודות נסי מלחמת ששת הימים

שבעה נסים התרחשו לנו במלחמה האחרונה עם צבאות הערבים, ורבני ישראל חייבים לספר עליהם בכל מקום ולקדש שם שמים ושם ישראל ברבים. ואלה שבעת הנסים:
 א. הניצחון; ב. מהירות הקרבות שמנעו אלפי קרבנות ח"ו; ג. כניסתו של חוסיין למלחמה, שבלעדיה לא היינו זוכים לירושלים השלמה; ד. השתהותו של אשכול הביאה הרבה דברים חיוביים; ה. מלחמתנו העצמאית, בלי שותפות עם העמים, גרמה שנתקיים על ידינו "ונשגב ד' לבדו"; ו. האחדות של העם בישראל ובתפוצות; ז. ההתעוררות לערכי הנצח.
 יש להעלות במיוחד על נס את האחדות המופלאה שהעם היהודי בא"י ובחול"ל הוכיח בימים המסוכנים, שהפכו לימים הגדולים בתולדות ישראל בכל הזמנים; ואת מסירות נפשם של חיילי צבא ההגנה לישראל, ואת ההתעוררות העממית, מקטן ועד גדול, לראות את הנהגת ד' עין בעין. כל אלה חייבים לשמש לקח מוחשי לכל יהודי ויהודי באשר הוא שם – כולם. ההווה והעתיד כאחד¹⁷.

הצעת הרב זוין בישיבת מועצת הרה"ר לקראת קביעת יום הודאה בכ"ח אייר

א. כל אחד בביתו ואם אפשר גם בחבורות יעשה סעודה של משתה ויום-טוב ביום או גם בערב. ב. לארגן לימוד במסכת מידות או ברמב"ם הלכות בית הבחירה. ג. כל רב בית כנסת ידרוש בענייני היום. ד. לא להכניס שינויים או הוספות בתפילת שמונה עשרה כעל הנסים. ה. למעט במיני פזמונים, לא לחזור על הקטעים מתפילת ערבית של יום העצמאות ולא להוסיף מילים על נוסח התפילה הקבוע. בישיבה מיום י"ז אדר תשכ"ח – הסכים הרב זוין לאמירת ההלל בברכה¹⁸. הרב זוין נבחר ל"יקיר העיר ירושלים" לשנת ה'תשכ"ז.

**"אין יום גדול בעולם כמו יום זה"
הרב יצחק אביחצירא (תרנ"ה-תש"ל)**

רבה של רמלה-לוד וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הרב יצחק אביחצירא ('בבא-חאקי'), היה מגדולי מנהיגי יהודי צפון-אפריקה בישראל. את תקופתנו כינה בשם "אתחלתא דגאולה" וזאת, כפי שכתב בגילוי דעת שפרסם לרגל שישים שנה ליסודה של קק"ל: חובה גדולה על כל יהודי בארץ ובגולה לעזור לקרן הקיימת... החלש יאמר גבור אני ותמיד ישנן לעצמו שכל מי שעוזר לקרן הקיימת בכל כוחו נקרא מסייע לקב"ה במעשה בראשית, כי הרי ידוע שארץ ישראל נבראה תחילה... בזמננו זה, זמן אתחלתא דגאולה, אם יסתכל האדם מסביבו ויראה את פריחתם ושגשוגם של ישובי העולים בנגב ובגליל... והכל בעזרת ה' וידו הטובה עלינו. חזקו ואמצו וה' יהי בעזרכם, ואני תפילה שמדינת ישראל תפרח כשושנה ונזכה כולנו בביאת הגואל אמנן¹⁹.

במכתב תשובה לשר הדתות, הרב יעקב משה טולדאנו, בעניין חידוש הסנהדרין בדורנו (משנת תש"י) כתב הרב בעניין יום העצמאות: "ומה גם אחר שזכינו בחסדי ה' ברוך הוא לתחיית עם ישראל ועצמאותו בארצו המעטירה, החובה מוטלת על כל הרבנים בא"י בחו"ל להשתתף בשמחה של מצוה רבתי זו, רבת הכמות והאיכות..."²⁰

הרב עצמו נהג לחגוג את יום העצמאות בשמחה רבה ואף היה קורא את ההלל בתפילת השחרית. בעניין הלכות היום כתב: "יש מברכים 'שהחינו' ויש שאינם מברכים. הלל אומרים בלי ברכה. תגלחת ותספורת זה ניתן לכל אחד ומצפוננו"²¹.

מלחמת ששת הימים, יום שחרור ירושלים וקביעת הלל בברכה

סיפר מר אהרון אביחצירא, בנו של 'הבבא חאקי': במלחמת ששת הימים חזרתי מחו"ל בשביל להתגייס לצה"ל, אמי בכתה ושאלה למה חזרת? ואבא אמר לי: 'בני, אם היו מקבלים אותי גם אני הייתי מצטרף'. הוא היה אז בן שישים.

בפרוטוקול ישיבה מיוחדת של מועצת הרה"ר לישראל מיום כ"ו חשוון תשכ"ח, בעניין קביעת יום כ"ח באייר כיום הודאה לדורות נכתב: רבה של רמלה, הרב יצחק אבוחצירא הציע לומר הלל בברכה וקריאה בתורה ובהפטרה (מובא במאמרו של הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר ויום ירושלים, בתוך: הרה"ר לישראל ח"ב, היכל שלמה, תשס"ב, עמ' 971 הערה 10).

ובישיבה נוספת שהתקיימה כעבור מספר חודשים ביום ג' אדר תשכ"ח נכתב בפרוטוקול: לדעת רבה הראשי של רמלה ולוד, הרב יצחק אביחצירא: "אין יום גדול בעולם כמו יום

זה!". לכן הוא הציע: א. הרבנות הראשית תחבר תפילה מיוחדת, שתיאמר לפני "ברוך שאמר" או לאחר תפילת שמונה עשרה. ב. להחליט על קריאה בתורה ועל הפטרה מיוחדת²². "במלחמת ששת הימים מיד כאשר נכבשה חברון, הרב אמר לבנו אהרון להזמין מונית כדי לנסוע לחברון. הם נסעו לירושלים ומשם לכיוון חברון, אבל זה היה באמצע מלחמת ששת הימים והיו הרבה מחסומים. כאשר הגיעו למחסום הראשון הרב אמר לקצין שהוא חייב להגיע לתפילה מיוחדת באמצע המלחמה לחברון ושיאפשר לו לנסוע. הקצין אישר לרב לנסוע וכך הרב נסע ובכל מחסום שהוא הגיע הוא אמר שבמחסום הראשון אישרו לו להיכנס עד שהגיע למערת המכפלה. כשהגיע למערת המכפלה נכנס בהתרגשות ובדמעות לקבר אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה ולאה. יצא ובכה שעות על גבי שעות. בנו אמר לו: למה מיהרת כל כך, למה הלחצת את אנשי הצבא אם יכולת להמתין עוד יום או יומיים? ואז הוא אמר: אספר לך, אני הייתי בביקור בארץ כשהייתי צעיר, בערך בשנת תרפ"ה, וכאשר הגעתי לארץ הגעתי למערת המכפלה ורציתי להיכנס ועמד שומר ערבי בפתח ולא נתן לי, מפני שהיו רק שבע מדרגות שאפשר היה להיכנס ויותר מזה לא הרשו ליהודים. אמרתי לערבי, אני נכנס ואוי ואבוי לך אם לא תרשה לי, ואוי ואבוי אם תספר למישהו! הערבי פחד ממני ונכנסתי והתפללתי על קברי האבות ויצאתי משם, ומאז ועד היום אני מרגיש את ההשפלה הזאת שיהודי צריך להיכנס בגניבת דעת לקברם של האבות. עכשיו ששמעתי ששחררו את מערת המכפלה, מיד הזדרזתי ובאתי לפרוע חובות ולהראות לכולם שחברון שלנו לדורי דורות²³.

לאחר פטירתו של ה'בבא-חאקי' בתאונת דרכים קשה, ביום מר ונמהר, כ"ה באדר תש"ל, עבר להתגורר ברמלה בנו, רבה של יבנה, רבי אברהם אביחצירא (תרע"ה-תשל"ד), ה'בבא-הנא', וכיהן במקום אביו כרב העיר. גם רבי אברהם ציין את יום העצמאות ויום ירושלים במתן שבח והודאה לקב"ה, בדיוק כפי שנהג אביו רבי יצחק²⁴.

מדבריו, לזכרם של חללי צה"ל: היום הזה נעלה ברמה ובגאווה ובהוקרה את זכר הבנים, הבנות, גיבורי האומה אשר חרפו את נפשם למות במערכות הקרב, ממלחמת השחרור, מבצע קדש, במלחמת ששת הימים ובמשך כל הזמן, בחמדת חייהם הצעירים, הטוהרים והאמיצים הנחילו לעמם את חירותו. המלחמה הזאת היא נקראת מלחמת מצוה כפי שהביא רבנו הרמב"ם ז"ל פרק ה הלכות מלכים, עזרת ישראל מיד צר, כפי שכתוב בתורה "לא תעמוד על דם רעך", והמלחמה הזאת שבימינו היא בודאי מלחמת מצוה גדולה שכבשנו את ארצנו הקדושה...²⁵

"נס פלאי ואלהי"

הרב עובדיה הדאיה (תר"ן-תשכ"ט)

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וראש ישיבת המקובלים 'בית אל'

הגאון רבי עובדיה הדאיה, נולד בחלב שבסוריה בשנת ה'תר"נ לאביו המקובל הרב שלום הדאיה והיה נצר למשפחת רבנים ענפה מארם צובא. בשנת ה'תרנ"ח עלתה משפחת הדאיה לארץ ישראל והתיישבה בירושלים. שם החל את דרכו בת"ת "דורש ציון" ואח"כ בישיבת "חסד לאברהם" ו"תפארת ירושלים". התמדתו בלימוד התורה היתה עצומה, והכל ידעו כי הוא נועד לגדולות. כבר בצעירותו נחשף ללימוד הקבלה, בתחילה אצל חכם שלמה בוחבוט, ובהמשך אצל רבי יצחק אלפייה והמקובל חכם ששון בכר משה פרסיאדו, בעל "שמן ששון", שעמד בראש ישיבת המקובלים "בית אל". בסמוך לפתיחת ישיבת "פורת יוסף", בשנת ה'תרפ"ג, נתבקש רבי עובדיה הדאיה לשמש כר"מ בישיבה, ושמך יצא למרחוק כמגיד שיעור מעולה.

בשנת ה'תרצ"ט נתמנה לרב הספרדי של פתח תקווה, אך בשנת תש"ה, לאחר פטירת אביו, שב לירושלים וכיהן כראש ישיבת המקובלים "בית אל" עד לנפילת העיר העתיקה בידי הירדנים וחורבן הישיבה בתש"ח. בשנת ה'תשי"א נתמנה כחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וכחבר בביה"ד הגדול לערעורים, בשנת ה'תשי"ח הקים מחדש את ישיבת המקובלים על גג ביתו ברחוב רש"י, בירושלים החדשה. לאחר מלחמת ששת הימים, החל במאמצים לחדש את הישיבה בעיר העתיקה, אולם בחודש שבט ה'תשכ"ט נתבקשה נשמתו לגנזי מרומים, בטרם עלה בידו להגשים את חפצו. כיום, הישיבה שוכנת במבנה המקורי שלה ברוב פאר והדר בעיר העתיקה²⁶.

יחסו ל'שלוש השבועות' ולהגברת העלייה לארץ

והנה מכיוון ששנה זו שנת העשור למדינת ישראל, ראיתי לנכון להציג כאן בהקדמת ספרי זה שזיכני ה' להו"ל בשנת עשור זו, מה שנדרשתי לחוות דעה בדבר הקמת המדינה בלכתחילה, והגברת העלייה, אם יש לה איזה יסוד בתורת הקבלה. ועם כי מה אני ומה מדעי ובייחוד להכניס ראשי בין ההרים הגדולים שלצערנו רבה המשטמה בעניין זה, בכל זאת, לא יכולתי להתחמק ולהשתמט, ולכן אמרתי לבוא בקצה עטי כפי מה שירוני מן השמים.

הנה יש המפקפקים בהקמת המדינה והגברת העלייה באומרם שזה נגד מאמר הגמרא בכתובות (קיא, א)... הרי שזה שהשתדלו כמה מגדולי ישראל עם האומות לשם הקמת מדינת ישראל היא בבחי' דחיקת הקץ שפירש"י שם, שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי,

ואין לך ריבוי בתחנונים עם האומות יותר מזה, עד שהסכימו לתת לעם ישראל את א"י לשם הקמת מדינה משלהם. גם שזה הוא בבחי' מרידה באומות... תורף דברי המערערים והמפקקים.

א) והנה באמת חס לבי בקרבי על הצורך לענות על שאלה עדינה זו, הנה מלבד כי כל אחד ואחד מישראל מאמין בהשגחה, שאין לך שום דבר קטן וגדול דמתרחש בעולם שאינו מאתו יתברך... וכן הדבר בכל דבר טוב או רע הוא גזור מלמעלה... ואפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה... וכן אמרו במדרש ע"פ 'זה ספר תולדות אדם' שהראהו הקב"ה לאדה"ר דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור ודור ומנהיגיו, ובוודאי דגם הקמת מדינת ישראל ומנהיגיה, הכל הראה הקב"ה לאדם הראשון ומשמיא אוקמוה ואין להרהר אחר מידותיו יתברך ויתעלה, כי לכל יש עת זמן. עת לפרוץ, ועת לבנות, עת מלחמה ועת שלום, ואיני יודע מה להם כי יזעקו אחרי כי כך גזרה חכמתו ית', כאמור כי אפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה וכ"ש מדינה שלמה עם שרים ורוזנים.

ב) עוד זאת, לעצם הדבר של השבועות הנ"ל, אם נתבונן קצת בספרי הראשונים שקדמונו, נמצא כי בזמננו זה, שהוא בבחי' עקבותא דמשיחא, אין מקום לכל השבועות הללו, והילך דברי הקדוש מהרח"ו ז"ל בהקדמתו הנפלאה בס' עץ חיים... "וכבר אמרו רז"ל כי זמן השבועה היא עד אלף שנים... וכן בזוהר פ' וירא (קיו, א)... דאוקמוה חברייא דאיהו יומא חד גלותא דכנ"י ולא יתיר דכתיב "נתנני שוממה כל היום דזה" וכו' ע"כ, הנה לך מפורש - כי ענין השבועות הוא רק באלף שנה דראשון שאחר החורבן, ולא יותר...

ה) יוצא מכ"ז, כי חס וחלילה להגיד על אלה שהשתדלו נמרצות עם מלכי העולם להקמת המדינה, וכן אותם המטפלים בהגברת העלייה, כאילו ח"ו עושים נגד השבועות הנ"ל, כי זמן השבועות הנ"ל כבר חלפו ואינם, שאינם אלא באלף הראשון שאחר החורבן, ואדרבה בימינו אלה מצוה עלינו לעשות כל מיני השתדלויות להחשת הגאולה ולהגברת העלייה, בבחי' "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יקבץ". היינו גאולת הארץ וגאולת עם ישראל לארצו ונחלתו. והוא מ"ש מהרח"ו ז"ל בהקדמתו הנ"ל, להמריץ את עם ישראל לעסוק בחכמת הקבלה שבה תלוי החשת הגאולה... ויש עוד להאריך בזה...

ו) והנה לפי מה שנתבאר מזוהר חדש הנ"ל, דאי יחזרון בתשובה רישי כנישתא או חדא כנישתא, בזכותה יתכנסון כל גלותא, הרי החוש לא יכזב, כי ב"ה ארץ ישראל, מיום ליום מתגבר בה, מבצרי התורה והיראה, ע"י ריבוי הישיבות כ"י אשר עין לא ראתה מיום החורבן, שאז נחרבו כל בתי הישיבות ובתי כנסיות, חכמי יבנה, חכמי לוד ועוד ועוד שרבו מלמנות, ועתה בזמננו זה, אחרי חורבן הגולה ע"י אותו הרשע ימ"ש שר"י, הישיבות בא"י רבו מלמנות וניתוספו ספסלי לאלפים ורבבות, והתורה והתפילה לא נפסקת מהם יומם ולילה. ב"ה כולם חרדים, כולם יראים, כולם חכמים, כולם צדיקים ופשוט שיש להם הכח והעוז

שבזכותם יתכנשון כל גלותא, ופשוט שהתחלת גאולה זו, של מדינת ישראל, לא באה אלא בזכות אותם הישיבות, בתי כנסיות אשר לא תמוש התורה מפיהם יומם ולילה, ואנו מקוים שריבוי העלייה שמתוכם כמה וכמה בני ישיבות, וכמה צדיקים וחסידים הם יהיו בבחי' אבן השואבת, למשוך כל בני הגולה, לבוא לארץ הקדושה, ואז תבוא הגאולה שלמה בע"ה²⁷.
 "ובפרט לפי מה ששמעתי מעט"ר אאמו"ר זצוק"ל (הרב שלום הדאיה – ש.ה.), כי כל העולים עתה לארץ ישראל לשם חיבת ארץ ישראל, הרי בזה מתקנים עוון המרגלים, שהוציאו דיבה על ארץ ישראל, והרי תיקון זה עצמו של עוון המרגלים יש בו כדאי שלא תקיא אותו הארץ, ולהתייחס ביה צדיק, לכן עם שאנו רואים בחוש לכמה מהמתפרצים והפושעים בארץ ישראל, הרי מצוה זו של חיבת הארץ, וריבוי הישוב שמתרבה על ידינו בהחייאת השממה, וריבוי הבניינים שבהם מיישבים כמה וכמה עולים חדשים, החרדים על דבר ה' ומקימים בתי כנסיות ובתי מדרשות בכל אתר ואתר, הרי בזה לוקחים חלק גם אלה שאין להם יד ושם בתורה ובמצוה, הרי עם ישראל כולו בבחינת גוף אחד, ואין לך אדם מישראל שאין לו חלק בתורה ובמצוה שעושה חברו, והרי מצוה זו כדאה להגן עליהם להיות לה שארית בארץ"²⁸.

יום העצמאות – 'אתחלתא דגאולה' ואמירת הלל (לאחר התפילה וללא ברכה)

רבים שואלים במה שמדינת ישראל הכריזה על יום ה' אייר כיום העצמאות, בו חוגגת המדינה יום עצמאותה ברוב פאר והדר כחג לאומי, ונפל חילוקי דעות בין הרבנים השונים, אם יש לתקן לומר הלל כשאר החגים המסורתיים, בתוך התפילה או אחריה, וכן אם בברכה, או בלא ברכה, אם בדילוג או שלא בדילוג, נמשך לזה, אם לברך ברכת שהחינו, על המאורע הגדול הזה, או לא, כי יש דעות חלוקות בין הרבנים בזה, ואותי שואלים מה חוות דעתי הענייה בזה, דעת תורה.

זאב אשיב בסע"ד... ד) ...ברור הדבר כי אין זה בבחי' גאולה שלמה לכל עם ישראל, ואינה אלא אתחלתא דגאולה, ע"כ אין מקום לתקן תיקון כללי, הלל הגמור, בברכה או שלא בברכה, ובפרט בתוך התפילה אשר תפילת י"ח, כי אין אתנו יודע עד מה בסדר תיקון התפילות שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה, ומי יהין לשנות דבר וחצי דבר ממה שתיקנו הם, שכולם ע"פ רזין רזין, כאמור בדברי הגאון חיד"א ז"ל.

ה) ולכן אפשר לתקן, לומר הלל רק אחרי גמר התפילה בבחי' הודאה להודות לה' על כל פנים על התחלת גאולה זו, שיש בה עכ"פ קצת תשועה גדולה לעם ישראל בכלל, והרי זה בבחי' כל המודה בנסו זוכה ונעשה לו נס אחר, ובזה יהיה לנו התקוה, כי ע"י הודאה זו של התחלת הגאולה נזכה בע"ה לגאולה שלמה בב"א, אך פשוט כי רק קריאת הלל בלי שום ברכה...

ו) כלל העולה מכל האמור, א) לשאלה ראשונה בנוגע להלל אף לפי שהסברנו שלא עיצומו של יום היה הגורם, עכ"פ למאורע החשוב הזה שה' עזר שתתקבל ההכרזה אצל האו"מ הרי יש לתת הודאה לה' שנתן בלב האו"מ שתתקבל הכרזה זו. ולכן יש לתקן לומר ההלל, אחר גמר כל התפילה כפי הסדר שסידרו לנו אנשי כנסת הגדולה, מבלי לפגוע בסדר המתוקן, ע"פ סוד כמוס כביטוי של הגאון חיד"א ז"ל, ופשוט שרק קריאת הלל בלי ברכה. ב) בנוגע לברכת שהחיינו, הס כי לא להזכיר, וחס וחלילה, לקבוע ברכה בשם ומלכות ביום ההוא שאין לו שום יסוד בהלכה כפי שביארנו והסברנו, וכל המברך, הרי הוא מסרך סריך בהוצאת ש"ש לבטלה, בבחי' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, וצור ישראל יחיש מהר גאולתו בגאולה שלמה, ואז נשיר את השירה במהרה, עם משה וכל ישראל, בבחי' אז ישיר כפי דרז"ל אז שר לא נאמר, אלא אז ישיר, שלעת"ל ישירו עוד הפעם משה וישראל, את השירה בב"א²⁹.

תחנונים ותפילות בימי ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים

הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל, ראש ישיבת המקובלים בית א-ל, ארגן בישיבתו תיקונים מיוחדים למען כלל ישראל. הוא יזם למקובלים הלומדים בישיבה טבילות מיוחדות שבהן יכוונו כוונות שונות. המקובלים ערכו גם שבע הקפות סביב קברו של הרב החיד"א בהר המנוחות. בנוסף ביקש מכלל ישראל להרבות באמירת תהלים באותם ימים מתוכם³⁰.

צורת ההודאה על נסי מלחמת ששת הימים ומהות הניצחון

"...אולי, לברך ברכת הודיה לה' כהגדת נשמת כל חי והלל הגדול, על הנסים ונפלאות שעשה עמנו, שהפיל אויבינו לפנינו חללים חללים, ולא עשה ידיהם תושיה, והפר עצתם וקלקל מחשבותם שהיו זוממים ומושכים עלינו רעה לכלותינו הפר עצתם וקלקל מחשבותם, והשיב להם גמולם בראשם, שאותם המחשבות שחשבו עלינו, נהפוך הוא שנתקיימו בהם, כן יאבדו כל אויביך ה'..."

...ויש איסור לא תחנם אפי' בזמן שהיא בחרבנה תחת שלטון זרים, מכ"ש עתה שזיכנו ה' להחזיר אותה לבעליה ודאי שאין לנו להוציאה מתחת ידינו אחרי הנסים והנפלאות שעשה לנו במלחמת ששת הימים, כי היה בזה נס פלאי ואלהי, ואין לנו להיות כפויי טובה אשר עשה לנו, ונבגוד בטובה ובמתנה אשר חננו לנו. עלינו לשים בטחוננו בה' שכשם שעשה לנו נסים ונפלאות במלחמת ששת הימים, כן יש לקוות שיקיימה בידינו עד עולם, ולא יחזור מהמתנה אשר חנן אותנו ודבר אלהינו יקום לעולם, מכ"ש מעשיו ופעולותיו הטובות לבניו בני רחומיו אל יבהלו ואל יפחדו מאיומים וגיזומים כי ה' לא יעשה ידיהם תושיה, הוא יפר עצתם ויקלקל מחשבותם, המה יחתו ועם ישראל לא יחת, המה יבושו ואנחנו לא נבוש, ה'

לא יעזבנו ולא יטשנו, ויקים דברו הטוב אשר דיבר עלינו כי כבר הגיע זמן הקץ, ואם לא עכשיו אימתי, אם העון גרם שגלינו מארצנו כבר אלפי השנים שעברו כבר יש בהם די סיפוק לכפר עונותינו, ועליו לקיים שמחנו כימות עניתנו.

ב) עוד זאת הנה כאשר זיכנו ה' לכבוש ארצנו ונחלתנו שהיתה עשוקה ביד זרים, הנה עתה אחרי הכיבוש נפדתה מיד העשוקה הסט"א, ונכנסה לגבול הקדושה, ובזה הקמנו שכינתא מעפרא, שהיתה שרויה בגלות ביד זרים, ואם ח"ו נחזיר אפי' שעל כל דהוא הרי בזה אנו נותנים שליטה לקלי' ולסט"א..."

ואפשר דזה התחלת הגאולה הכנה למה שיהיה בעתיד במהרה בימינו, וכשם שמסכימים בי"ד של מטה כך יסכימו בי"ד של מעלה, ה' יזכנו בקרוב לראות בטוב ירושלים ובבנין בית קדשנו ותפארתנו אמין³¹.

"...ואותו הטעם שייך גם בניצחון של מלחמת ששת הימים כאשר יראה הרואה, ולכן העלתי (באות ח) דאפשר לתקן הלל רק אחרי גמר התפילה בבחי' הודאה להודות לה' עכ"פ על התחלת הגאולה זו, שיש בה עכ"פ קצת תשועה גדולה לכל ישראל בכלל וה'ז בבחינת 'כל המודה בנסו נעשה לו נס אחר וכו' אך פשוט כי רק קריאת הלל בלי שום ברכה...³²

"לדעת הרב הדאיה – אפשר לקבוע את היום כחג לדורות, יש לתקן נוסח הודאה מיוחד שיאמר בסוף תפילת שמונה עשרה או בברכת שומע תפילה, לומר אחר התפילה הלל ללא ברכה, נשמת כל חי והלל הגדול, לתת פדיון תענית לנזקקים, לנהוג שמחה ומשתה כביום טוב, הדלקת נרות, משלוח מנות ומקרא מגילה שתנוסח בהתאם, הסתייג מאמירת ברכת שהחיינו³³.

6

"זכינו לחזות עין בעין בשוב ד' ציון"

הרב אליעזר יהודה וולדינברג (תרע"ו-תשס"ז)

חבר בית הדין הגדול, מחבר שו"ת 'ציץ אליעזר'

זיכרונות ממלחמת השחרור

"צמרמורת עוברת בכל גופי מדי היזכרי באותה התקופה הנוראה של חבלי לדת המדינה, ארץ רעשה וגעשה ומוסדי הרים רגזו מברד גחלי האש עת כיתרוננו פרים רבים אבירי בשן, כמו בחזון עוברים לפני מראה עיני בלהות המות שתקף אז את כל אחינו בית ישראל בכל ערי ויישובי הארץ בכלל, ואת אחינו תושבי ירושלים בפרט אשר שתתה בעונותינו מיד ה' כפלים מכוס התרעלה... אנו תושבי ירושלים בפרט מנותקים היינו מבלי שום קשר עם הערים האחרות ומוקפים אויבים בנפש, הרוגשים וסואנים כים נגרש לבלענו, הרשעים דרכו

קשת וכוננו חיצם על יתר לירות במו אופל לישרי לב וכל ירושלים היתה כהר געש, פגזי האויב עפו בלי הפסק מעל לראשנו ודממת מות שררה בכל העיר. לא היתה שכונה אשר לא נפגעה ולא היה רחוב אשר לא נפלו שם חללים... התהילה והתפארת לחיילינו הגיבורים אשר חרפו את נפשם להילחם כאריות לכיבוש ארצנו הקדושה מידי זרים ולכינון מדינתנו כשפני אריה פניהם כצבאים על ההרים למהר וזכו בעזרת השם להיות שליחי ההשגחה העליונה להוציא לפועל את השליחות ההיסטורית הזאת, יזכור ה' את אלה שנפלו במלוי שליחותם הקדושה ויוחקו לזיכרון פאר ונצח אלה החיים אתנו היום³⁴.

יחסו למדינת ישראל כ"אתחלתא דגאולה"

"בשוב ה' את שביתנו כאפיקים בנגב, וזכותו אותנו ברינת הקוצר אחרי הזריעה בדמעה, באתחלתא דגאולה, בתקומת מדינתנו על חלק מאדמת קדשנו, עם ממשל עצמי משלנו, אשר למראה הפלאות גם בגויים יצביעו עלינו ויאמרו: הגדיל ה' לעשות עם אלה"³⁵...

התחדשות חובת העלייה הכללית וההתנחלות בארץ עם קום המדינה

בזה אנו מגיעים למגמתנו העיקרית של מאמרנו זה: לברר ולהוכיח על פי ההלכה, שחובת העלייה לארץ ישראל ומצוותה וההתיישבות בה לא נפגמה כלל עם קום המדינה והשגת הריבונות בחלק מסויים וניכר משטחה. להפך: היא גדלה עוד בערכה ועל כל אחד ואחד מישראל היושב בגולה נתוסף חיוב יתר בחובת קיומה, ולהוציא מדעת הטועים המקשרים דבר מצוות העלייה עם השגת הריבונות על הארץ וחושבים מתוך כך דעה מוטעית, שהיה זה בעיקר קודם קום המדינה כדי להרבות האוכלוסייה היהודית ולהגיע לידי רוב תושבים ולזכות על ידי כך בבעלות ומכיוון שכבר הגענו למטרה המבוקשת לחיות כעם עצמאי בארץ קדשנו עם ממשל עצמי, אפילו בחלק ממנה, הוקלה בהרבה חובת העלייה ומצוותה. כי כמו שנוכיח בע"ה מצוות העלייה אינה קשורה כלל ועיקר בהשגת מטרות אחרות, אלא היא עצמאית בהחלט והיא מטרה כשלעצמה...

חיוב מכופל על היחיד לעלייה והתיישבות מאז קום המדינה מבחינה זאת של המצווה הכללית חל חיוב יתר למצוות עלייה והתיישבות מאחר קום המדינה גם על כל יחיד ויחיד מישראל הנמצא בגולה והוא מתחלק לשנים, היינו: (א) חיוב עצמו פרטי, (ב) חיוב עצמי כללי, וזה בהיותו מצוה להיאחז בארץ כדי לחזק בכך המעמד הכללי של חובת האחיזה וההתיישבות שלא תחזור ותשקע חלילה בזמן מן הזמנים ובאיזו דרך שהיא בידי זרים.

ואם כך הדבר בכל התקופות, גם בזמן שהיינו עוד רחוקים מלהוות עם בארצו, על אחת כמה שגדול ומכופל חיוב זה על כל יחיד ויחיד לעלות ולהתיישב בארץ לא רק מבחינת החיוב הפרטי בלבד, אלא גם מבחינת חיובו וערבותו הכללית, לדאוג לתועלת האומה והמדינה

בתהליך יצירתה, שיפוצה וקוממיותה כאומה חזקה בארץ קדשה ולעודדה ולאמצה לפרות לרבות, להתרחב ולהתפשט, בכל השטחים ובכל המובנים ככל אשר ברכנו ד'.

גם זאת, עם קום המדינה גדלה חובת העלייה משתי בחינות נוספות. ראשית, הוסרו העיכובים והמכשולים של סכנות עלייה, וגם הוסרו העיכובים בשל חוסר האפשרות להתפרנס בארץ עד כדי סבל של חרפת רעב ח"ו, שעם הסרת מכשולים אלה ירדו גם צדדי הפיטורים ההלכותיים שנזכרים בקשר לכך בדברי הפוסקים, וממילא אין אפילו מקום חיוב לשמוע בקשר לרצון עיכוב עלייה אפי' לאב ואם או בית דין.

שנית, יש לומר, שלפי המצב העכשוי שהמדינה נמצאת בו, שזה עתה יצאה כמעט מחיתוליה והיא מוקפת מסביב אויבים מושבעים הרוצים לבלעותה חלילה, מוטלת חובה מיוחדת של החלצו חושים, למהר לעלות ארצה ולבוא לעזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, שנובע מחיוב של מלחמת מצוה, כנפסק ברמב"ם הל' מלכים פרק ה הלכה א, וכל כוח עולה מאורגן וגם בלתי מאורגן מסייע לכך מבחינת מה במישרין או בעקיפין, כמובן.

מצוות עלייה והתיישבות גם כשהנהגה היא ברובה חלונית. נראה לי כדבר ברור, שאין מקום כלל לסירוב לעלות לארץ משום שהנהגת המדינה נמסרה ברובה בידי פורקי עול בעו"ה, וגם לא לטענה לומר שבלתי אפשרי שתוכל הישועה השמימית לצמוח על ידי אלה האנשים אשר אין יראת אלקים בלבם, כי מלבד שהיא מזויפת מתוכה ושוברה בצידה, מפני שברור הדבר שכל שתתגבר העלייה של שומרי תורה כן תתגבר כוח ההשפעה של היהדות הנאמנה במוסדות המדינה, עד שבהמשך הזמן יוכתרו בהצלחה המאמצים לשנות פני הדברים לטובה בע"ה. מלבד זה, מי יוכל לבוא בסוף ההשגחה העליונה ולמצוא חקר שדי, הרי כבר היה כזאת לעולמים שבאפס עצור ועזוב שלח ה' עזרתו מקודש בידי מלך ישראל רשע להרחיב את גבולות הארץ וליישב בה המוני בית ישראל, ומפליא הדבר, שהכתוב מציין הדבר לשבחו של מלך זה סמוך ונראה יחד עם ציינו את גודל רשעתו של מלך זה, בבחינה של אין עבירה מכבה מצוה. הלא כה דברי הפסוקים בזה: בשנת חמש עשרה שנה לאמציהו בן יואש מלך יהודה, מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל בשמרון ארבעים ואחת שנה. ויעש הרע בעיני ה' לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל. הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלקי ישראל אשר דיבר ביד עבדו יונה בן אמת הנביא אשר מגת החפר. כי ראה ה' את עני ישראל מרה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עזר לישראל. ולא דיבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד רבעם בן יואש (מלכים ב' יד, כג-כז).

הרי דברים מפורשים בדברי נביאי האמת והצדק כחלום ושוברו בצדו על פליאת מחזה לעזרת ישראל מיד צר באמצעות רשע עד להשחית בטעמו ובנימוקו. וידוע, שכל מה שנקבע בכתבי הקודש, אפילו בתורת סיפור, לא נכתב ח"ו לשם סיפור בלבד, אלא לשם נבואה

ולימוד לדורות [ועל זה אנו אומרים ותורתך ודברך ישים על לבו. לא תורתך בלבד אלא גם דברך]. וממילא גם הנ"ל נקבע לשם כך לשמש לנו מגדל-אור ואספקלריא מאירה לכל התרחשות בהמשך הדורות. ואם כן מי יערוב לנו ומי יתקע לכף ידינו, שאנו בזמננו לא היינו אחר ההשמדה הגדולה של צורר האנושיות היטלר ימ"ש ג"כ בבחינת של מרה מאד ואפס עזוב ואין עזר לישראל, על כל פנים לא פחות מאז? דומה שעוד לא היתה השמדה אכזרית כזאת ובממדים רחבים כאלה מאז בריאת היצירה האנושית על אדמות. ואם כן לא רחוק הדבר מלחשוב שבהיות שבחסד ה' עלינו, לא דיבר למחות את שם ישראל מתחת השמים, לכן בהיותנו זקוקים מיד כאוויר לנשימה למדינה עצמאית על קרקע מוצק לנו כארצנו, עזר לנו ה' ברחמיו הגדולים בידי אלה שאחזו כל הזמן בהגה ההנהגה הלאומית והיו מוכנים ומוכשרים לכך, בלא להביט על הדבר הזה שנראה שרובם אינם שומרי תורה ומצוה, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך? עלינו בעיקר לעשות את המוטל עלינו, לשמור ולקיים מצוות ד', ובתוך זה גם המצווה הגדולה והנשגבה של עלייה לארץ ולישב בה, ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה, כדאיתא בספרי פ' ראה ובתוספתא פ"ה דע"ז, ולהשפיע בכל מידת יכלתנו על כל אשר בשם ישראל יכונה, בתוך מוסדות המדינה ומחוצה להם, בעיר ובכפר, לשוב אל ד' ולתורתו לטוב לנו. ושוטים שקלקלו וכו', וד' הטוב בעיניו יעשה³⁶.

מדבריו על אודות מלחמת ששת הימים

"בחסד ד' עלינו וברחמיו הגדולים זכינו לחזות לאחרונה עין בעין בשוב ד' ציון והחזרת ארץ נחלתו לעם קדשו. ממש כחולמים היינו על הגאולה ועל התמורה לראות איך שבמשך ימים ספורים קוים בנו ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, שומע תפילה שמע וקיבל קול שוועת עמו ויצאנו משעבוד לגאולה ומאפלה לאור גדול, גם כל העמים תקעו כף ובעל כרחם הודו בפיהם כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו יבחר לנו את נחלתינו את גאון יעקב אשר אהב סלה. כל שערי הארץ נפתחו לפנינו, רוב רובם של השטחים בידנו המה וכל המקומות הקדושים תחת שלטוננו הם, ממש אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו אין אנחנו מספיקים להודות לד' על כל הטוב אשר גמלנו. ועם ההודאה על העבר תפילה ובקשה על העתיד שנזכה לראות במהרה בהופעת ד' בהדר גאון עוזו למלוך בהר ציון משכן כבודו ובירושלים עיר קדשו ונכון יהיה בית אלקים על מכוננו בהר ד' יראה ומלך אחד יהיה על כולנו"³⁷.

...ויעוין בספרי הלכות מדינה ח"א, ש"ג, פ"ה, שהארכתי להוכיח ולבסס דעת כהן יפה זאת עיין שם וא"כ גם בימינו הנשיא והממשלה והכנסת וכו' (על כל מגרעותיהם בשטח הדת, ואשר ברור שבנוגע לדת אין להחלטותיהם נגדו כל תוקף שהוא) שנבחרו מדעת רוב ישראל

היושבים על אדמתם, ואשר המה גם יותר משישים ריבוא, במקום מלך הם עומדים בכל הנוגע למצב הכללי של האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם, כדברי המשפט כהן שם, ובפרט בנוגע לצבא - הכיבוש ומפקדיהם שפועלים על דעת כל יושבי הארץ (מלבד מיעוט שאינו ניכר שבטל ברובא דרובא) ועל צבאותיהם נמנים עשרות אלפי אנשי צבא יראים ושלמים וכבשו את השטחים יד ביד עם כל אנשי הצבא על כל סוגיהם וראשיהם³⁸. ולמעשה מלאה הארץ גם דעת ה' ומאות אלפים מישראל נאמנים לתורת סיני ולבם רד עם אל ורבבות מהם ממיתים א"ע באהלה של תורה ומקיימים במסירות נפש מצוה קלה כבחמורה באופן שאך מעטים המה לפי הערך הכופרים שנכרתה האמונה מהם (הגם שמאיך מהם ומהמונם האוחזים בהגה ההנהגה... כך בוודאי גלוי וידוע לפניו יתברך זכויות מיוחדות שיש להם גם בזמננו ועשה על כן הנסים הגדולים על ידיהם. דאל"כ אין הקדוש ברוך הוא עושה בדרך כלל נסים ע"י רשעים מזידים... וכולם יחד הרי נצבו כנגד ונלחמו שלובי זרוע בשיחרור השטחים מידי אויבינו בנפש שקמו עלינו. ועוד זאת, כפי התיאורים הנאמנים נתעוררה בימי הכיבוש להבת אש האמונה באלקים חיים גם בלבם של הרחוקים וכולם האמינו בה' ובמשה עבדו...³⁹

7

"חיוב מכוח תקנת נביאים הקדמונים לומר את ההלל"
הרב שאול ישראלי (תרס"ט-תשנ"ה)

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וראש ישיבת 'מרכז הרב'

נס הכרזת המדינה

"לא אוכל להתאפק מלחזור ולהביע תמיהה על שחלק משלומי אמונים, היודעים נאמנה כי כל מאורעות האדם הפרטי צפויים ומושגחים ודבר שאצ"ל שכל מה שקורה לכלל ישראל צפוי ומושגח, שמתעלמים מגודל הנס שקרה לנו עם הכרזת המדינה שבו ביום נפטרנו מפחד השבועות שרדף אותנו כל ימי הגלות מבלי יכולת להמיש צוארנו מהם, והרי זה במדה מסוימת דומה ליום חמשה עשר באב שבו כלו מתי מדבר וניתן הדיבור לעלות לארץ אחרי שמורק חטא המרגלים עליו אמרו חכמים שלא היו כמותו ימים טובים לישראל, והרי דורנו זכה למה שלא זכו דורות רבים אשר ציפו ליום זה. שמא יאמרו אבל עדיין לא הגענו לגאולה שלמה - שלמה תקטן בעינינו הישועה פורתא גם אם עינינו נשואות לישועה מלאה? למה נהיה כפויי טובה מלהכיר בחסד ה' אשר נתגלה עלינו? הרי רק ע"י הודאה לנותן הטוב נפתחים שערי רחמים וחסד להוסיף להוריק עלינו שפע ברכה והצלחה ולענ"ד אין זה אלא

עצת השטן להמעיט בעינינו את מתנת אלקים ולתרץ עצמנו באמתלאות שונות אעפ"י שכל עין תבחן עד כמה אינן עומדות בפני ההיגיון⁴⁰.

השמחה ביום העצמאות בשנותיה הראשונות של המדינה

בשנותיה הראשונות של המדינה לא התעוררו ספקות "במה לשמוח". שמחנו בפשטות ב"זה היום"! היום בו זכינו לחידוש עצמאותנו המדינית, שאיבדנו מאז גלינו מארצנו. אלא, שהיתה עם זה גם ההרגשה, שאין בעצם הבדל בין השמחה ב"יום" לבין השמחה "בך" – בקב"ה, "בך" – בישועתך. כי על כן היה אז העם בציון מאוחד ומלוכד מן הקצה אל הקצה בהשתדלו להתעלם, להסיח את הדעת מן הניגודים – להתעלות עליהם, לראות את המאחד ולחזק את המשותף. והיה זה מפני שכולם חשו, אם בהכרה ואם בתת-ההכרה, כי "זה היום עשה ה'". כי היתה זו יד ה' אשר הקימה אותנו מעפר דלותנו, משפל מעמדנו. ועל כן נאמר במגילת העצמאות – "בעזרת צור ישראל וגואלו" – גם אם היו כאלה שנרתעו מלקרוא במפורש בשמו הגדול אשר נקרא עלינו, ושעל כן נבחרה לשון מליצה; אך אעפ"כ המובן היה ברור, כי על כן – "אין צור זולתי אלקינו".

כחולמים היינו ולא האמנו למראה עינינו. הן עוד היתמר עשן הכבשנים של אושוויץ וטרבלינקה, עוד צללו אוזנינו מזעקת לקוחי חרב, עוד טרם עלו עשבים על תלי העפר של קברות רבבות אחינו, קהילות ישראל אשר הושמדו בידי הצוררים – והנה קם ונהיה הפלא, כשמבירא עמיקתא עלינו לאיגרא רמה, ממשוללי זכויות, מנרדפים על צוואר, הפכנו להיות עם חפשי ככל העמים; עם דגל משלו, המתנוסס ברמה בין דגלי אומות העולם; עם ארץ משלו – ארצנו העתיקה המחדשת כנשר נעוריה, אמנם בגבולות מקוטעים ומצומצמים, אך מכל מקום ללא עול זרים על צוארנו, עם גבולות פתוחים לעלייה, ללא הגבלה, ללא צורך להתחנן ולצפות לחסדי ממשלת המנדט; עם צבא משלו, אמנם קטן ועלוב בצידו ובתחמושתו, אך לא צבא במחתרת, והנה הוא צועד מלא עוז ותעצומות לאור השמש...

ועם כל הקשיים שנעמדה בפניהם המדינה הצעירה מיד עם ההכרזה על הקמתה, ולמרות מצב המלחמה שנקלענו אליו בחצות ליל אותו יום, כשמכל צד עטו עליה צבאות מדינות ערב החמושים ומאומנים, ומטרתם המוצהרת – "ערו ערו עד היסוד בה", למרות זאת, ועל אף כל זאת, פעמה האמונה בקרב היישוב כי יכול נוכל וגבור נתגבר ומדינת ישראל תגדל ותתחזק, ועידן חדש נפתח בדברי ימי עמנו בחידוש ימינו כקדם...

ובקרב הציבור הנאמן לשם ולתורתו הופחה רוח חדשה. כאילו נעלמה כליל ההתנגדות לציון ולציונות, שהיתה רווחת בציבור זה לפני השואה. פסק הלעג והביטול לשיבת ציון כלחלום של מבלי עולם, או כלחזון של משיחיות שקר... כי על כן הכירו כולם כי היה זה מן השמים להכין את התשתית בארץ הקודש להשאיר לנו פליטה, לקיום ההבטחה, כי "אף גם זאת –

לא מאסתים ולא געלתים לכלותם"; וקמה 'חזית דתית מאוחדת' לפעול שכם אחד בכנסת הראשונה, בכדי להחדיר מחוקי התורה לחוקי המדינה, ולהכניס מרוח ישראל סבא בכל שדרות העם.

אף בהתיחסותנו לאומות העולם נשבה רוח רעננה. בתמימותנו חשבנו כי אכן לפנינו התעוררות אמת של נקיפת מצפון, על כי עמדו מנגד ביום זעם ולא פתחו שער לבורחים מאימת הצר הצורר, ורוצים הם בלב שלם לכפר על כל אשר עוללו לנו; וצפה צפינו כי שנאת ישראל, שהיתה מנת חלקנו, תתמוגג ותיעלם מעתה, בהיותנו גוי ככל הגויים. גם מדינות ערב אף הן ישלימו אתנו נוכח כשלונותיהם והצלחתנו להדפם חזרה לארצותיהם, ואשר על כן לא היססנו, וידוע ידענו "במה לשמוח".

לא כן היום, ל"ו שנה אחרי קום המדינה, ביום העצמאות, אנו מוצאים את עצמנו תוהים ושואלים – "אין אנו יודעים במה לשמוח?"... הבה איפוא ונתבונן היטב ונסיק כי תקופתנו אור וחושך משמשים בה בערבוביא, ואם ישנן תופעות שניתן להגדירן כחושך, אין זה אלא מפני שכוחות הרשע אוזרים שארית כוחותיהם להילחם באור ההולך ומפציע מעל הרי ציון. מה נפלא הוא החיזיון של חזרה בתשובה שרבים רבים נתפסים לה... ואשר על כן, אם אמנם פגומה היא השמחה אם היא "בו" – ביום, הרי הולך ומתברר לנו מקור השמחה האמתית שרק בבואה דבבואה חזינו "בו – ביום". תהא נא שמחתנו שלמה ואמתית "נגילה ונשמחה בך". בך – בקב"ה, בך – בישועתך, בך – בתורתך, בך – ביראתך!⁴¹

אמירת הלל שלם בברכה ביום ירושלים

"ומעתה בבואנו לדון על נסי הניצחון של מלחמת ששת הימים, שגם כאן עמד הישוב בסכנת כליה ח"ו כפי שהכריזו חזור והכרזו מדינות ערב, שהקיפו המדינה בחילותיהם וכלי משחיתם, אמנם גם זה הוא בגדר נס נסתר, אבל ודאי שאינו נופל מהנס שבימי מרדכי ואסתר שהגדירו זאת בהגדרה "ממות לחיים". ואם אמנם התוצאות של "קיימו וקבלו" עדיין אין אנו רואים דוגמת מה שהיה שם, אולם הן בגמרא לא על זה שחזרו בתשובה שלמה וקבלו התורה מרצון מבוססים הדברים, אלא על הק"ו של ממות לחיים גרידא. א"כ נראה דהכא קיים החיוב מכוח תקנת נביאים הקדמונים לומר את ההלל"⁴².

מדבריו לאחר מלחמת ששת הימים

אלה הם ימות המשיח. מה שקרה אצלנו כעת אינו ענין של נס מקרי, אלא הקב"ה מוליך אותנו שלב-שלב לדרך של גאולה. אם אנחנו בודקים מבחינה היסטורית אנחנו רואים כי השואה קירבה את המדינה, שנבחרו הקדושים הללו, קדושי השואה, ודאי כלשון הכתוב "בקרובי אקדש", להיות אלה, אשר לאור המדורות שלהם תבוא ההתעוררות לקראת

הגאולה. כל זה משתלב יחד, הולך ומתאחד, הולך ומאיר האור הגדול על ציון, והנה אם אנחנו בשלב ראשון זכינו לעצמאות בשטחים מצומצמים, הרי שוב פעם התרחבו עתה הגבולות וההתעוררות הרוחנית הולכת ומתרחבת, וכך ילך ויאיר, ויתבהר יותר ויותר אורם של ישראל⁴³.

8

"וגבר ישראל"

הרב יעקב בצלאל ז'ולטי

חבר ביה"ד הגדול ורבה של ירושלים

"זכינו בחסדי השי"ת שערי יהודה וחברון הם בידי ישראל..."⁴⁴

יש טעות גדולה אצלנו. אנחנו חושבים שמי שצריך להתעורר לתשובה - אלו הם אחינו שנקראים חילוניים, אבל אנחנו, היהודים הדתיים, וביחוד הרבנים, אנחנו בכלל לא שייכים לכל הדבר הזה, הלא אנחנו יהודים שומרי תורה, מתפללים שלש פעמים ביום. אבל באמת אנחנו ראינו שדווקא אצל אחינו שנקראים חילוניים היתה התעוררות לתשובה, ואילו אצל אחינו שנקראים דתיים - אצלם היתה ההתעוררות יותר קלה ופחותה, מפני שאנחנו הורגלנו לחשוב שאנחנו ברוך השם בסדר גמור. וזוהי לדעתי הטעות הגדולה ביותר, ולא נוכל להשפיע על אחרים אם אנחנו בעצמנו לא נתעורר למעשים ולתשובה⁴⁵.

"ואף אנחנו כן, כשמספרים אנו בנס מלחמת ששת הימים מחויבים אנו לספר לא רק בעצם המלחמה, אלא במה שהביא לניצחון, ליתן הודאה ושבח למקום על קיומם של ישיבות ובני תורה ששעבדו את לבם לאביהם שבשמים וע"י כן קם ונהיה 'וגבר ישראל'⁴⁶."

9

"שחרור ירושלים עיה"ק וגאולתה מידי זרים - הלל בברכה תחלה וסוף"

הרב שלום יצחק הלוי (תרנ"א-תשל"ג)

ראש רבני תימן בארץ ישראל וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הרב היה בנו הבכור של הרב יחיא יצחק הלוי, רבה הראשי של תימן. הוסמך על ידו לרבנות ולדיינות והתפרנס יחד עם חמיו מהכנת בגדים לבית המלוכה בתימן. בשנת תרפ"ג עלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים. בשנת תרפ"ה מונה לתפקיד הרב הראשי ליהודי תימן בתל אביב יפו. בשנת תשכ"א חזר עם משפחתו לירושלים ובה גר עד לפטירתו.

הרב קבע מיד לאחר הכרזת המדינה בה' באייר כי יש לחוג בכל שנה את יום העצמאות באמירת הלל (ללא ברכה), וכראש רבני תימן הוא שלח לכל בתי הכנסת התימניים פסק הלכה המורה להם לחוג יום זה בכל שנה. הוא התפלא מדוע הרבנות הראשית לישראל עדיין לא פסקה הלכה זו, ופנה לרבנים הראשיים, ואכן, לאחר כשנתיים (תש"י) ניתנה הוראה על ידי מועצת הרבנות הראשית לחוג את יום העצמאות בכל שנה באמירת הלל. בישיבת מועצת הרה"ר מיום ח' טבת תשכ"ח הציע הרב שלום יצחק הלוי לקבוע ששה ימי חג⁴⁷. ובישיבה מיום ג' אדר – הציע הרב ש"י הלוי לומר כסדר התפילות ביום העצמאות עם מספר הוספות. בתפילת ערבית – שירת הים ואת הפסוק תיפול עליהם וכו' לומר שלוש פעמים. בתפילת שחרית – נשמת כל חי ובסופה אבינו מלכנו, תהלים פג⁴⁸. בספרו שו"ת "דברי חכמים"⁴⁹, נשאל הרב הלוי על סדר יום העצמאות ועל כך השיב (המכתב מתאריך א' בסיון תשי"ב):

"לדעתנו... אם כי הנס גדול ועצום... דבר זה לקבוע ברכות ביום זה קשה להחליט עליו בחיוב... אחרי כנסת הגדולה לית מאן דספין למיקבע ברכתא כמבואר זה ברמב"ם ז"ל (פ"א מהלכות ק"ש והוא מגמרא ברכות לג) והא לך הוכחה שעד היום לא קבעה הרבנות הראשית לישראל שום ברכה על זה באופן רשמי מלבד הלל ותודה לה' יתברך על ההצלה ועל הפדות שהוציאנו ה' מיגון לשמחה כמו שמצינו זאת גם בתענית על הגשמים כשנענין אומרים הלל ושבח..."

אך בהערה הוסיף: בזמן האחרון, למען המאורע החשוב שחרור ירושלים עיה"ק וגאולתה מידי זרים, דנה מועצת הרבנות הראשית לישראל וקבעה שביום כ"ח באייר יקראו ההלל בברכה, תחלה וסוף, דבר זה יוצא מהכלל, ואין כאן ברכה חדשה. בפתח ספרו 'דברי חכמים' הנ"ל, כתב הרב: "נדפס פעיה"ק ירושת"ו בב"א, בשנת שלוש בארמנותנו ה'תשל"ב לב"ע, היא שנת כ"ה למדינת ישראל, ה' שנים לשחרור ירושלם ת"ו."

10

"נחו היהודים מאויביהם"

הרב יהושע פיטוסי (תרס"ח-תשל"א)

אב"ד צפת וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הרב יהושע פיטוסי נולד בשנת ה'תרס"ח בטוניס. יצק מים על ידי מוריו הגאונים, הרב ישועה רפאל אלמליח, מגדולי מורי ההוראה בטוניס, והרב דוד כטורזא, הרב הראשי ואב"ד טוניס. בשנת תש"ט עלה לארץ ישראל, כיהן ביבנאל, כרם בן-זמרה ובאר יעקב עד שנקרא

לכהן כרב ודיין בעיר הקודש צפת (הרבנות הראשית לישראל, עמ' 54, יעקב אבן-חן, משרד הדתות, ירושלים תשכ"ד). בשנת תשכ"ד נבחר לחבר במועצת הרבנות הראשית לישראל. "חבר המועצה הרב יהושע פיטוסי, הציע לקבוע את יום ההודאה בג' בסיון, אשר בו 'נחו היהודים מאויביהם' כמו בפורים וחנוכה, בתפילה – לומר הלל בברכה בלילה וביום, בתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון להוסיף נוסח מיוחד שחיבר ל'על הנסים' וקריאה בתורה ב'ויבוא עמלק'⁵⁰.

11

הרוצה לומר הלל בברכה ביום ירושלים – הרשות בידו הרב סלמאן חוגי עבודי (תרנ"ו-תשל"ג)

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וחבר בית הדין הגדול

חכם סלמאן חוגי עבודי כיהן כראב"ד האחרון של בגדד. "במלחמת השחרור החלו בפרעות וברדיפות ומרבית יהודי בבל עזבו רכושם ונסו לפרס ומשם עלו לארץ ורבים מהם טבלו לפני עלייתם ארצה מרוב חרדתם לקדושת הארץ ולדאבוננו, רבים מהם התאכזבו ושנות הישיבה במעברות וביישובי העולים ובקרב תושבים חילוניים השפיעו עליהם ועל בניהם והרב (ס.ח. עבודי) מאמין שהניצוץ של יהדות זו עוד תאור וגם אלה שהתרחקו יתקרבו ויחנכו בניהם לתורה מצוות...". (קול סיני, כרך ג, גיליון ב, 24, עמ' 49, מר-חשוון תשכ"ד). סיפר הרב נועם ראובן: "סבי, שעלה לארץ מבגדד, סיפר לי שחכם סלמאן חוגי עבודי, היה גורם מרכזי מאוד בהתעוררות של יהודי עיראק לעלות לישראל לאחר הקמת המדינה. סיפר מר יוסף דורי: "חכם סלמן היה חכם באשי בבגדד. הכרתי אותו במעברת 'מקור-חיים' בירושלים כשעלינו ארצה בשנת ה'תש"י. צריפו של הרב היה מול צריפנו. וכשהיינו רואים אותו הולך לבית הכנסת היינו הולכים מיד אחריו. הוא היה החזן, קורא הזמירות, מתפלל כל התפילות, תוקע בשופר, שוחט ועוד. בתחילה לא ידעו מי היה ושלחו אותו לעבוד בקק"ל בנטיעת עצים. לימים, ראה אותו אחד החכמים ונתן מכה על ראשו ואמר לו: רבי, מה אתה עושה כאן? זו עבודה המתאימה לך?! מיד לקחו אותו ושמנו אותו דיין בבית הדין הרבני. בשנת ה'תשי"ב נתמנה לחבר בית הדין בפתח תקוה והתגורר בביתו של הרב עובדיה יוסף. בשנת ה'תשט"ז נתמנה כאב בית דין בירושלים ובשנת ה'תשכ"ה נבחר כחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל.

קביעת יום הודאה

לאחר מלחמת ששת הימים, בעת ישיבת מועצת הרה"ר שנערכה ביום ח' טבת תשכ"ח, תמך הרב ס"ח עבודי בהצעתו (הראשונית) של הרב שאול ישראלי לקבוע את יום ההודאה על נסי מלחמת ששת הימים בראש-חודש סיון, וזאת על מנת להימנע ממחלוקות⁵¹. בישיבת מועצת הרה"ר לישראל שהתקיימה ביום ח' בניסן תש"ל ועסקה בסדרי התפילה ביום העצמאות וביום ירושלים, הרב ס"ח עבודי הציע להחליט, שביום ירושלים מי שרוצה לומר הלל בברכה - הרשות בידו.⁵²

צפייה לישועה ולבניין ירושלים

הרב ס"ח עבודי התאבל מאד בט' באב על החורבן והיה לבוש בט' באב בבגדים קרועים ובלואים ביותר, טלאי על גבי טלאי שאפילו עני שבעניים היה מתבייש ללבוש כך וצעק וקונן בלב מר...⁵³

בניין ירושלים: הרב עבודי ייסד את בית כנסת הרמב"ם בקרית יובל, מסר שיעורים קבועים בגמרא ודינים בבית הכנסת המרכזי "אהל רחל" בשכונת "רוממה". בשנת תשל"ג נבחר ל"יקיר העיר ירושלים" ע"י מועצת העירייה לשירותו הנאמן בענייני ציבור כנשיא ועד חברה קדישא בירושלים.⁵⁴

חריפותם של אנשי ירושלים: סיפר הראשל"צ הרב מרדכי אליהו: בזמן שנתמנתי לשבת על כס הדיינות בבית הדין בירושלים, קרא לי חכם סלמן חוגי עבודי ע"ה והזהיר אותי כמה הזהרות שיש להיזהר בהם עם אנשי ירושלים ששונים הם מאנשי שאר היישובים בארץ. בין היתר הוא הזהיר אותי שבירושלים זה לא כמו בבאר שבע ודומיהם אלא יש כאן תלמידי חכמים גדולים שבבואם לדין תורה מביאים עמם את כל הש"ס עם הפוסקים וצריך לקחת את זה בחשבון...⁵⁵

מדבריו: "לעתיד לבא בגאולה הקרובה והשלמה במהרה, אם תהיה הגאולה בזכותנו, בבחינת 'אחישנה', נהיה ראויים לראות באובדן הצוררים שסבלנו מהם מרורים, אך אם הגאולה העתידה לא תהיה בזכותנו, ח"ו, אלא מפאת שכלו כל הקצין והגיע זמן 'בעיתה', ממילא לא נהיה רשאים לראות באובדן הרשעים, אלא די לנו בנחמה ש'יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם, ברכי נפשי את ה' הללויה"⁵⁶.

12

**מפנה ותמורה היסטורית בעם ישראל'
הרב כתריאל פישל טכורש (תרנ"ז-תשל"ט)**

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל, יו"ר חבר הרבנים שע"י הפועל המזרחי

"ברצות ה' דרכי אומה, זכינו מה שלא זכו עשרות דורות לפנינו, זכינו לפני עשרים שנה בהקמת מדינתנו העצמאית והיא הולכת ומתפתחת ומשגשגת לשמחתנו ולאור פנינו. אמנם, המדינה נתנסתה בלבטים ובקשיים גדולים, ייסורים והרפתקאות, אבל היא הולכת ונחלצת מהם לאט-לאט ומתגברת על ייסורי לדה וחבלי גאולה. שתי מלחמות עברו עלינו – מלחמת העצמאות ומלחמת סיני – בניצחונות מכריעים, אולם, עולה עליהן המלחמה השלישית האחרונה, מלחמת ששת הימים, במלחמה זו שכפו מדינות ערב עלינו וביחוד מצרים, הכריזו מלחמת השמד על המדינה ובעזרת אלקי ציון, על ידי שלוחיו חיילי צה"ל, יצאנו בעטרת נצחון מזהיר, הבסנו צבאות ערב ושחררנו מידיהם שטחים שלמים וגדולים, ממבואות סיני וסואץ עד הרי הגולן ומורדות החרמון, גאון הירדן ועריו ונעלה על ראש שמחתנו איחודה ושחרורה של ירושלים, נתקיים בנו "עיר שחברה לה יחדיו", נגאלו ונחשפו לפנינו מקומותינו הקדושים, הכותל המערבי, קבר רחל ומערת המכפלה. תוצאות נצחון זה חוללו מפנה ותמורה היסטורית בעם ישראל ובארץ ישראל והכל מודים כי "מאת ה' היתה זאת", בנסיו הגדולים שהעניק לנו תשועה גדולה זו למגר צבאות אויב רבים שהיו מחומשים במיטב הציוד והנשק ושאר צרכי המלחמה. כולם ראו במוחש את הנפלאות והנסים הללו שעשה אתנו ה' השוכן בציון והניצחון המזהיר הזה במלחמת ששת הימים הביא בעקבותיו גם התעוררות דתית אדירה בארץ ובכל העולם היהודי כולו...⁵⁷

13

**"מנחם ציון ובונה ירושלים"
הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה)**

מייסד הרבנות הצבאית והרב הראשי לצה"ל, הרב הראשי לישראל

אמונה וביטחון בתקופת ההמתנה

לקראת יום העצמאות ה-19 של מדינת ישראל טס הרב גורן לאוסטרליה כדי לסייע בגיוס כספים למגבית המאוחדת של מדינת ישראל. תוך כדי נסיעה מסידני למלבורן שמע הרב שמצרי טיראן נסגרו, והחליט שעליו לשוב מיד לישראל. את הטיסה לישראל עשה דרך ארה"ב, אך מפני שהשבת הייתה בפתח, נאלץ להמתין בניו יורק עד למוצאי שבת, אז תפס

טיסה ללונדון ומשם לישראל. השמועה שהוא שוהה סמוך לשדה התעופה קנדי התפשטה בקרב הקהילה היהודית בניו יורק שהזמינה אותו לנאום בבית הכנסת - כשברקע חדשות על מלחמה שעומדת לפרוץ וכך סיפר הרב:

..אנשים בכו וההתרשמות שלהם הייתה כאילו אנחנו הולכים לקראת שואה, כשראיתי את פניהם ואת ההתרגשות והבכי, פתחתי את ארון הקודש ואמרתי להם שעם ספר התורה אני נשבע שבכל קונסטלציה, נגד כל אויב, בכל חזית שהיא, נגד כל מדינה ערבית לחוד ונגד כולם, אנחנו ננצח. הודעתי להם שאני עוד מתכוון לתקוע בשופר ליד הכותל המערבי והעניין הרגיע אותם מאוד⁵⁸.

עם פתיחת המלחמה כתב הרב גורן ברכות לכל אלופי הפיקודים. לרמטכ"ל רבין כתב בפתק אישי: "ורדפו מכם חמישה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו, ונפלו אויבכם לפניכם לחרב". "לך בכחך זה והושעת את ישראל"⁵⁹.

בוקר יום רביעי כ"ח אייר ה'תשכ"ז

...כשהגעתי לשער האריות התחלתי בפעם הראשונה לתקוע בשופר כשמצוות התורה שבזמן מלחמה צריך לתקוע או בחצוצרות או בשופר. "כי תבואו מלחמה בארצכם, על הצר הצורך אתכם ותקעתם בחצוצרות..." תקעתי בשופר, והתחלתי לקרוא פרקי תהילים. אני זוכר שקראתי את פרשת "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, קומה השם ויפוצו אויבך, וינוסו משנאיך מפניך" קראתי כמה פרקי תהילים וקראתי: להשם התשועה! אמרתי את הפסוקים של "שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם..."

נכנסתי דרך שער השבטים להר-הבית מצאתי את מוטה (מח"ט הצנחנים, מוטה גור - ש.ה), עם הקצינים שלו על הרחבה של הר-הבית כלומר, ליד מסגד אל-עומר, כל הדרך תקעתי בשופר ואמרתי פרקי תהילים. כשהייתי על הר-הבית תקעתי בשופר, ראשית כל, נפלתי על הארץ והשתחוותי כשם שיש להשתחוות על מקום המקדש ואחרי כן, קמתי והקראתי את ראשית המנשר הזה, שהכינותי במיוחד בשביל הכותל המערבי (נדפס לעיל בתחילת כרך זה - ש.ה). תוך כדי כך, עזבתי את הפמליה על הר-הבית, מתוך האינרציה ומתוך הזיכרון, דחף אותי ללכת לכותל. אם כי הייתי ממש ליד קודשי הקודשים, שם המקום הרבה יותר מקודש מאשר הכותל המערבי. קראתי את פרקי התהילים, פרק קכ"ו ואחריו אמרתי פרק קכ"ב "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך, עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו"...

הלכנו יחד. יצאנו את שער מוגרבי והגענו לשער ממול החנות של המזכרות, היום, שזה ירד לכיוון הכותל המערבי, דרך המדרגות. פרצנו את השער הזה, השער היה סגור. יחד איתי היה מנחם הכהן, והנהג. פרצנו בכוח את השער וירדנו לכותל-המערבי. זהו הכותל. מיד נפלתי

על הרצפה, ספר התורה היה בידי, נשקתי את הרצפה, קמתי וברכתי ברכת "שהחיינו", ו"ברוך מנחם ציון ובונה ירושלים". לא הייתה שם נפש חיה. ראיתי כאילו שהשכינה שורה שם... כשהייתי על המדרגות, עד שירדתי תקעתי בשופר, תקעתי עשר קולות תשר"ת, תקעתי שלוש פעמים ואחרי כן, ברכתי את הברכות והתחלתי לומר תהילים⁶⁰.
 עליתי חזרה על הר-הבית שם מצאתי את מוטה יושב ונשען על קירות מסגד אל-עומר, אמר לי אתה רוצה להיכנס למסגד אל-עומר עניתי לו היום אני מתיר לכל החיילים להיכנס. כלומר ביום הכיבוש. על-פי הדין אסור לעלות בכלל לשם אבל היום ביום הכיבוש מותר...⁶¹
 השומר פתח את מסגד אל-עומר, לקחתי את ספר התורה איתי, עם השופר ונכנסנו פנימה. אני חושב שזאת הפעם הראשונה והיחידה בהיסטוריה, לאחר חורבן הבית, שספר תורה ושופר היה במקום הזה... נכנסנו לשם ושם במקום הורדתי את הנעליים ושם קראתי פרק ע"ט בתהילים "אלוהים באו גויים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים... שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר"... שפך חמתך אל הגויים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נהוה השמו"⁶¹.

תיאור תפילת הציבור הראשונה בכותל המשוחזר

"בחזרת הש"ץ של תפילת שמונה עשרה, הוספתי תפילת 'נחם' בברכת ירושלים... שיניתי את נוסחה... אמרתי 'נחם ה' אלקינו את העיר המשוחזרת, השמחה והצהלה שבניה שבים לתוכה" וכו'. לאחר חזרת הש"ץ אמרתי את תפילת הלל השלם בשם ומלכות. בסיום התפילה פצחנו בריקוד "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" ו"שייבנה המקדש"⁶².
 "אנו נודרים ונשבעים כי ירושלים העתיקה והכותל המערבי שלנו יהיו לעד ולעולם לא נזוז מכאן"⁶³.

בשבת שבתוך המלחמה, ב' סיון, בעת תפילת שחרית ליד הכותל המערבי אמר הלל בברכה, קרא מפטיר מפרשת עקב: "אם תשמור... והפטרה: "עוד היום בנוב"⁶⁴.

תפילת הודיה שנאמרה ע"י הרב גורן ברחבת הכותל המערבי ביום ד' סיון תשכ"ז

בהשתתפות סגל הרבנות הצבאית:

ה' צבאות אלהי מערכות ישראל, באנו עדיך להר האלקים ולשריד בית מקדשנו הכותל המערבי להודות לשמך על כל הטובה שגמלת עם עמך ישראל בבוא צר ואויב בגבולות

א. הערת המלקט: מדין 'כיבוש' וק"ו מבעלי אומניות שהותרו להיכנס לקה"ק לתקן את בדקו - משיב מלחמה' ח"ד, הר הבית, הקדמה - ע"פ תוספתא כלים (ב"ק, פרק א הלכה ז) ומסכת פסחים (פו.) ואכמ"ל.

ישראל להשמידנו. מצפון ומדרום ממזרח ומים קמו עלינו צבאות ערב ואמרו "לכו ונשמידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד". בנינו ובנותינו חיילי ישראל וטייסיו המהוללים, האמונים עלי גבורה ומסירות נפש, התייצבו ובאו כאיש אחד, בלב אחד - להגן באברת גבורתם ועוז רוחם על חיי העם וחירותו ועל גבולות ישראל וזכויותיו ההיסטוריות המקודשות. ואתה הערת עלינו רוח ממרום, רוח עצה וגבורה דעת ותושייה, לגבור על אויבינו מסביב ולהשיב את גבול ישראל ככתוב בתורתך: "והוריש ה' את כל הגויים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם. כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה... לא יתייצב איש בפניכם, פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה, כאשר דבר לכם" (דברים, יא').

על ניצחונות כבירים על-טבעיים אלו של צבא ישראל אנו מברכים את ברכות השחר של עם ישראל; ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אוזר ישראל בגבורה! ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה!

זכור נא את בניך הקדושים, שהערו נפשם למות והרוו בדמם את שתילי הגאולה והניצחון. נחם את האבות והאימהות, הרעיות והילדים אבלי ציון וירושלים.

"והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ברוך אתה ה' הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים⁶⁵.

גודל המאורע ומהותו של הנס

"אין מילים בפיו להגדיר את גודל המאורע ומהותו של הנס"⁶⁶.

"שרשרת אחת של גבורה וקדושה, עוז רוח ומסירות נפש עוברת בין תקופות השנים, ומאחדת שני דורות של לוחמים ומגנים, מדור המחתרת והתקומה שקם בישראל בשנת תש"ח עד דורו השני של צה"ל שהנחיל לנו את הניצחון המשיחי המזהיר ביותר בתולדות העם היהודי. ניצחון ללא תקדים זה של צה"ל הוא גם בבואה נאמנה לגבורת חיילינו הראשונים שנתגלתה בקרב הלוחמים במלחמת השחרור בתוך העיר העתיקה... קורבנם לא היה לשווא, מסירותם וזעקתם לעזרה הנה באה, לאחר תשע-עשרה שנה גאלנו אותם ואת משאת נפשם, את ירושלים עיר הקודש, זאת העיר כלילת יופי שלמענה נלחמו, ובעבורה מסרו את נפשם ואת כל אשר להם"⁶⁷.

"...במלחמת ששת הימים, כאשר ראינו עין בעין את נסי ה' ונפלאותיו, כאשר שחררנו את עיר האלקים ומקום מקדשנו ושריד תפארתנו, החלה נבואתו של יחזקאל להתגשם, בהתקדש

שם שמים ושם ישראל לעיני עמים רבים בעולם, ובהקבץ נדחי ישראל... היתה בזה משום אתחלתא של תהליך הגאולה, עד אשר נזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו⁶⁸.

"נסי ה' ונפלאותיו שהתגלו לעיני העולם כולו במלחמת ששת הימים, בה הובסו ע"י צבאנו, צבא ה' בגיבורים, כל אויבי ישראל שקמו עליו. מצרים – מדרום מערב, ירדן – ממזרח וסוריה – מצפון, הצעידו אותנו קדימה אל עבר הגאולה השלישית החזויה ע"י נביאי ישראל לאחרית הימים. כאשר במלחמה הירואית זו שוחררה ירושלים בין החומות, הר הבית והכותל המערבי, וארץ ישראל לפי גבולות התורה – מדבר סיני, ערי יהודה ושומרון, חבל עזה ובנותיה. כולם חזרו לחיק האומה היהודית, תחת ממשלת ישראל. וכל המקומות הקדושים לעם ישראל שהיו נעולים בפנינו, נפתחו לתפילת יהודים ולעבודת הקודש.

בין כל הנצחונות הכבירים להם זכינו, בחסדי ה', במלחמת גאולים זו, מהווה שחרורם של הר הבית והכותל המערבי פסגת הנצחון הרוחני-היסטורי של צבא הגנה לישראל. שחרורם עורר גלי התרגשות ושמחה כבירים בכל תפוצות הגולה, הקרובים והרחוקים ביותר. מאז חורבן הבית השני לא התעלה העם היהודי למרום ההתלהבות, התקוה והשמחה, כמו ביום שחרור ירושלים, הר הבית והכותל המערבי. לבנו נתמלא תקוה ואמונה, כי אכן יצאנו מתקופת הגלות המרה, שבשיאה התלקחה עלינו השואה האיומה ביותר בתולדותינו, והיישר ממנה נכנסנו לתקופת הבית השלישי. בבחינת: "הוי כי גדול היום ההוא מאין כמהו, ועת צרה היא ליעקב וממנה ישע" (ירמיה ל, ז). עם שחרורה ואיחודה של ירושלים, רחפנו על גלי ההתלהבות וההתעלות, וניצנצו בלבנו מחשבות וציפיות להמשך הליכי הגאולה ע"י בנין בית המקדש⁶⁹.

דיני יום העצמאות ויום ירושלים

תקופה ראשונה: תקופת היותו הרב הראשי לצה"ל ורבה של ת"א (תשכ"ח-תשל"ג)

הלכות יום העצמאות: יום העצמאות נקבע כיום טוב כדוגמת חנוכה ופורים, פרט לביטול מלאכה בפומבי שנוהגים ביום העצמאות ושינויים בנוסח התפילה כמבואר להלן, ועל אף ימי הספירה מותר להסתפר ביום זה. בליל חג העצמאות מתאספים בבית הכנסת ומתפללים ערבית בלחן של שלש רגלים, פותחים בברכה שהחיינו בשם ובמלכות ומתפללים ערבית של חול, אבל אין אומרים "והוא רחום" לפני "ברכו" וברכת "השכיבנו" מסיימים ב"הפורש סוכת שלום" וכו' כמו בליל שבתות וחגים⁷⁰.

ב. הערת הרב שמואל כ"ץ: ראה 'תחומין' ט (תשמ"ח), עמ' 301-304.

לאחר תפילת העמידה של ערבית אומרים הלל השלם בברכת שם ומלכות לפניו ולאחריו וקדיש תתקבל. לאחר הקדיש סופרים ספירת העומר, עלינו לשבח ושרים שיר המעלות בשוב ה' (תהלים קכו) ואדון עולם.

למחרת מתפללים תפילת שחרית של חול בלחן חגיגי, ומוסיפים פרקי המזמורים השמים מספרים וכו' כנהוג בהושענא רבה. לאחר חזרת הש"ץ אומרים הלל השלם בברכה בשם ובמלכות לפניו ולאחריו ואחרי הלל אומרים חצי קדיש.

בימי הקריאה בשני וחמישי אין אומרים "אל ארך אפיים", וקוראים ג' גברי בפרשת השבוע כרגיל והשלישי מפטיר בישיעיהו פרק י מפסוק לב עוד היום עד פרק יב פסוק ו, בלי ברכות לפניו ואחריה. בימים שאין בהם קריאת התורה מוציאים ספר תורה וקורין בו בסוף פרשת עקב ממפטיר (פרק יא פסוק כב) עד סוף הפרשה ללא ברכות התורה לפניו ולאחריה. לאחר הקריאה זו אין אומרים חצי קדיש וקורין ההפטרה הנ"ל מספר ישיעיהו פרק י בלי ברכות. אין אומרים בו תחנון, ובאם חל יום העצמאות בימי צום בה"ב אין אומרים סליחות ולא אבינו מלכנו, ואין צורך לומר שאין צמים בו. לאחר קריאת התורה וההפטרה עורכים תפילה לשלום המדינה ומי שברך לצה"ל ואין אומרים "למנצח". בגמר התפילה שרים "אני מאמין" ו"אדון עולם".

מרבית במשתה ושמחה ובשירות ותשבחות לקב"ה על הנסים והנפלאות שעשה עמנו במלחמת הקוממיות. לפני תפילת מנחה אומרים "הודו לה'" (תהלים מזמור קז) ומתפללים מנחה כביום חול. אלא שאין אומרים תחנון.

הלכות יום ירושלים: יום כ"ח באייר הוא יום שחרור ירושלים, הר הבית והכותל המערבי ונקבע כיום הודיה לדורות. מי שנוהג אבלות של ספירת העומר לאחר ל"ג בעומר, מותר לו להסתפר ביום ירושלים בכ"ח באייר. אין נופלים על אפיים ואין אומרים "תחנון" ולא "למנצח" ביום ירושלים, ואם חל בשני בשבוע, אין אומרים "והוא רחום" ולא תפילת "אל ארך אפיים". יש לומר לאחר תפילת שחרית מזמורים קכב, קכו וקכח מתהלים, ולתת הודיה לקב"ה על הנסים והנפלאות שהראנו במלחמת ששת הימים בשחרור ירושלים ומקום המקדש (סידור תפילה לחיילי צה"ל, תשל"א ובמכתב ששלח ראש לשכתו בשמו, מיום כ"א בטבת תש"ל)

(הערת המלקט (ש.ה): דעתו האישית של הרב גורן הייתה כי אין לומר הלל ביום ירושלים משום שלא הייתה ביום זה הצלה ממות לחיים, מכיוון שלדעתו לא נשקפה סכנה קיומית למדינה, משא"כ ביום העצמאות (וראה להלן). מכל מקום, משנבחר לכהן כרב הראשי לישראל, לא רצה להרבות במחלוקת ואימץ את החלטת מועצת הרבנות הראשית שיש לומר הלל שלם בברכה גם ביום זה, ומאז החל לומר הלל בברכה גם ביום ירושלים).

תקופה שנייה: תקופת היותו הרב הראשי לישראל (תשל"ג-תשמ"ג) ואילך

מכתב שכתב הרב: "לכבוד 'ועד החינוך התורני של המזרחי הפועל המזרחי בארה"ב'. שלומכם ישגה לעולם, קבלתי בשמחה את הידיעה, כי הנכם מוציאים לאור סדר תפילות ליום העצמאות וליום ירושלים הבאים עלינו לטובה. אנו מסיימים את שנת הכ"ח למדינה, וחוגגים את שנת העשור לשחרורה מעול זרים של עיר קדשנו ותפארתנו, ירושלים תובב"א, ואיחודה בעזרת אלקי מערכות ישראל, ע"י צבא הגנה לישראל.

סדר התפילות המוקדש ליום העצמאות וליום ירושלים, מושתת על תקנות הרבנות הראשית לישראל, ועל מנהגם של שלומי אמוני ישראל הרואים במדינת ישראל "ראשית צמיחת גאולתנו", ו"אתחלתא דגאולה", ובעז"ה יש להתחלה זו אחרית ותקוה לגאולה שלישית. ולכן יש לברך על חגים אלו ברכת "שהחיינו" כמו ביום טוב ממש, ולגמור בימים טובים אלו בה' באייר ובכ"ח בו הלל שלם בשם ובמלכות. מהטעם שאמרו במסכת מגילה (יד, א) "ומה מעבדות לחירות אמרין שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן". ואין הולכין בנס זה אלא אחר יושבי ארץ ישראל בלבד...⁷⁰

...באשר ליום ירושלים, מכיוון שהבסיס לאמירת הלל בליל העצמאות הוא משום הנס שיצאנו ממות לחיים, אין הנדון דומה ליום ירושלים, כי במלחמת ששת הימים לא היה עם ישראל בא"י נתון לסכנת השמדה ח"ו כפי שהיינו במלחמת השחרור, לכן, אין לגמור בו את ההלל בלילה.⁷¹

בכ"ו אייר תשמ"ב – פרסם הרב גורן בשם הרבנות הראשית: בערבית של יום ירושלים – אמירת חצי הלל ללא ברכה, ובשחרית – לא אומרים תחנון, ויש לומר הלל שלם בברכה. וזאת למרות שהרב גורן עצמו סבר שיש לומר רק חצי הלל וללא ברכה, אך כאשר נהיה רב ראשי, לא רצה לבטל את שהורו קודמיו – אמירת הלל בברכה ביום בלבד.⁷²

'אתחלתא דגאולה' וחזון הגאולה השלישית**- הגדה ליום העצמאות וליום ירושלים -**

ובשנת חמשת אלפים שבע מאות עשרים ושבע לבריאה העולם, היא שנת י"ט לתקומת ישראל, בחודש זיו, הכביד ה' שוב את לב מצרים, "ה' מסך בקרבה רוח עועים והתעו את מצרים בכל מעשהו..." (ישעיה יט, יד), והיא שמה מצור על לשון ים-סוף אשר באילת, ויחד עם שאר מדינות ערב זממו לפתוח במלחמה כוללת נגד ישראל, באמרם: "...גירשה לנו את נאות אלהים" (תהלים פג, יג). ולא נתנם ה' להפיק את זממם, ככתוב: "והחרים ה' את לשון ים-מצרים והניף ידו על-הנהר בעים רוחו" (ישעיה יא, טו). וצבא ישראל, צבא ה' בגיבורים, בעזרת אלוקי מערכות ישראל, היכה בשריוניהם ופגע במטוסייהם, השמיד את צבאות ערב והשיב את גבול ישראל כבימי קדם. שחרר את עיר האלוקים – את ירושלים, ואיחד אותה

תחת ידינו. גאלנו את כל המקומות הקדושים, הר הבית והכותל המערבי, קבר רחל עיר האבות ומערת המכפלה. השבנו לידינו את יהודה ושומרון, הר חורב ומדבר סיני עד התעלה, הרי הגולן עד השיאון הוא הר חרמון. כל אלה נתן ה' בידינו לקיים דבר ה' בפי נביאו: "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם" (דברים יא, כד).

ביום ההוא, בכ"ח לחודש אייר שבו הדהד בעולם קול השופר, ההולך וחזק מהר הבית ומהכותל המערבי, התלקחה אש קודש בלבותיהם של נידחי ישראל בכל אתר ואתר, במדינות רוסיה ובשאר ארצות המצוקה, והחלו במאבק איתנים על זהותם היהודית, ועל זכותם להצטרף לעם היושב בציון. למלא דבר ה' בפי נביאו: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם" (ישעיה כז, יג). תהליך קיבוץ הגלויות מארצות הנידחות ומשאר גלויות ישראל הלך וגדל עד כי גדל מאוד, ככתוב: "והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפיתוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים. ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ" (ישעיה יא, יא-יב)⁷³.

"...ברור, שחמש המלחמות בארץ הבחירה שניהלו מדינות ערב נגדנו, וניצחנו אותן ביד ה' החופפת עלינו, ואלקי מערכות ישראל היוצא בצבאותינו; שחרור ארץ ישראל לגבולותיה, כוננות ממשלה יהודית בארצנו ועלייתם של כשלושה מיליון יהודים (כן ירבו) מכל ארצות תבל – דיים לשוות למדינת ישראל מעמד נכבד במערכת החזון של הגאולה השלישית, הקרבה ובאה... לאור כל האמור כאן מוטלת על כל יהודי בארץ ובתפוצות מצוה וחובה לראות במדינת ישראל "אתחלתא דגאולה", או שלב בחזון הגאולה השלישית של תורת ישראל; ולקיים את הצו האלקי "כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיו ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם"⁷⁴.

מאבק על שלמות הארץ

כנגד ההסכמים שחתמה 'ממשלת המיעוט הנשענת על רוב הערבים':

...מסקנה: לפיכך, ברור שההסכם שעשתה ממשלת ישראל עם רב-המרצחים וארגון המרצחים אש"ף, אין לו שום תוקף חוקי על פי דין תורה, והעברת חלקי ארץ ישראל המקודשים לערבים, לפי ההסכם אתם, היא עברה חמורה ביותר על תורת ישראל, שנצטוונו "לא תִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית", "וְלֹא תִּחְיֶינָם – לא תתן להם חנייה בקרקע". וכל מה שעשתה ותעשה הממשלה בהסכם השלום כביכול עם הארגון הטרוריסטי, הכל בטל ומבוטל לפי ההלכה והחוק היהודי, כי בין כך לא יהיה שלום בינינו לבין הערבים, כמו שהכריז הרמטכ"ל בעיתונות באומרו: "בל נשלה את עצמנו – הטרור לא ייפסק". ראש

הממשלה כורת ברית דמים עם ארגון המרצחים, כאשר האינתיפאדה מתגברת והולכת, ושפיכות הדמים של יהודים אינה נפסקת ליום אחד... לאור כל האמור, ברורה היא תשובתנו לשאלתכם, שכל ההסכמים של ממשלת המיעוט הנשענת על רוב ערבים, בטלים ומבוטלים, וכל הוראותיה וסדריה של הממשלה הנוגעים להסכם השלום המדומה, אין להם שום תוקף חוקי והלכתי, ומצוה לעשות כל אשר לאל ידינו לסכל את מזימת הזדון נגד עם ישראל ומדינתו מדינת היהודים בכל הדרכים החוקיות⁷⁵.

ביום העצמאות האחרון בחייו, בשנת ה'תשנ"ד, במסיבת יום העצמאות בישיבת בית-אל, אמר הרב גורן: עד מלחמת ששת הימים כל מה שעשינו מפני שחשבנו שזה 'אתחלתא דגאולה', אבל אחרי מלחמת ששת הימים כבר שיניתי את המהלכים שלי וחשבתי שהנה אנחנו עומדים כבר לקראת הגאולה השלישית האמתית של עם ישראל... השנה, הפעם הראשונה, היו לי הרבה לבטים ביחס ליום העצמאות. כי אני רואה שכל מה שהשגנו במלחמת ששת הימים, הכול יורד לטמיון. אני רציתי בכלל לבטל הרבה דברים מיום העצמאות הזה. אמרתי שאני רוצה לתלות את הדגל בחצי התורן, על האבלות, על המצב שלנו כיום. עוד כל מיני דברים... אבל, אני הסתמכתי על הגמרא במסכת כתובות שאומרת "גזרה עבידא דבטלה" ותקנת חכמים בגלל גזרה לא מבטלים. לא משנים. הגזרה מהממשלה הזאת... ממשלה הנשענת על רוב ערבי, היא תעבור מן העולם. ואנחנו נחזור למצב הקודם... אני בטוח בעזרת ה', ככה התחלתי להשריש בלבי את האמונה, מן השמים יעזרו לנו להחזיר את המצב לקדמותו, ארץ ישראל שלמה, בלתי פגועה, תישאר בידינו לעולמי עד, בעזרת ה'⁷⁶.

14

"בחורי ישראל הגיבורים והאמיצים ובידם נתן התשועה הגדולה לעם ישראל"
הרב אליהו פרדס (תרנ"ג-תשל"ב)

רבה של ירושלים וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

"יושב בשמים ישחק, ה' ילעג למו". רק כך אפשר להבין איך הופרה עצת כל אויבינו הרבים והעצומים ממנו, באיכות ובכמות. ה' הפיר את עצתם, ונתן כח ואומץ, עוז ותושייה, לבחורי ישראל הגיבורים והאמיצים, ובידם נתן התשועה הגדולה לעם ישראל... ועל הכל שחרור ירושלים העתיקה, ובתוכה שריד בית מקדשנו ותפארתנו הלוא הוא הכותל המערבי, אשר לא זזה שכינה משם, זכינו לאיחודה ולחיבורה מחדש של ירושלים החדשה עם זו עתיקת היומין, שהוד של קדושה חופף עליה, נתקיים לעינינו הכתוב: "כעיר שחוברת לה יחדיו"⁷⁷...

הרב פרדס נהג לכנות את הכותל בשם 'כתרה של ירושלים דדהבא'. בעקבות צה"ל הגיע אל הכותל, ובין החיילים שמיהרו לנשק ביראה את ידו ולזכות בברכתו פגש את נכדו. הוא פנה לחיילים וקרא: אין די בנשיקת אבני הכותל, לטפו חבקו וחננו את אבניו! וכך עמדה שורה של חיילים מתפללים בדבקות ליד אבני הכותל הקדוש. מאז שחרור ירושלים ערך ליד הכותל את יום התפילה הכללי לרגל שחרורה, והיה מקבל מדי שנה את העולים לרגל בשמחה ובמאור פנים, בברכה ובדברי תורה, כשהוא הולך לפניו וספר התורה צמוד ללבו בדבקות ובקדושה. וכך הדביק את העולים לרגל באהבת התורה וירושלים⁷⁸.

סיפר הרב ישראל גליס: ביום חמישי שלמחרת שחרור הכותל, בהגיעי לכותל המערבי, אני רואה את רבה של ירושלים, הרב אליהו פרדס, מנשק ומנשק את אבני הכותל המערבי. הייתי אז בחור צעיר ושאלתי אותו: כבוד הרב, מה זה? הוא ענה לי: "תשע עשרה שנה לא נישקתי את הכותל, הכותל מנשק אותי חזרה ואני מחזיר לו נשיקות"⁷⁹.

15

"אשרי עין ראתה כל אלה"

הרב יצחק קוליץ (תרפ"ב-תשס"ג)

רבה של ירושלים וחבר ביה"ד הגדול

"...עד כ"ח אייר תשכ"ז, שאי אפשר היה לבוא לכותל המערבי כשבאנו וראינו את הכותל הגדול הזה, שמחנו כמובן מאוד, מי לא בא, אני זוכר שעלינו על כל מיני דרכים עקלקלות ו'בהם עיור ופיסח וחיגר', כולם באו אל הכותל המערבי לשפוך שיח לפני שוכן מרומים ליד שריד בית מקדשנו... ביום שרואים את הכותל, ביום ששחררו את ירושלים, אז התעורר יותר הרגש הזה ולכן, מעולם לא ראינו בית בתפארתו, אבל נתקיים בנו 'אשרי עין ראתה כל אלה', הגעגועים והכיסופים ליום בו יבנה הבית ולא רק הכותל האחד אלא ארבעת קירותיו, העזרה וההיכל, מתעלים בתפילות של יום הכיפורים שמרעידות את הלב, של 'הכוהנים והעם העומדים בעזרה'..."⁸⁰

16

להודות לה' על כל הטובה אשר זכינו לה הרב אריה שטרן

רבה של ירושלים וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

'קול קורא' להשתתף בתפילות ובאירועים לציון יום ירושלים

לקראת יום ירושלים הבא עלינו לטובה, הננו קוראים בזה לכל תושבי העיר וגם לכל הציבור אשר ברחבי הארץ, לבוא ולהשתתף בתפילות, ובכל האירועים החגיגיים הנערכים כדי להודות לה' על כל הטובה אשר זכינו לה, ולהראות לעולם כי אכן ירושלים יקרה לנו ממש כבבת עיננו. מסביבה כולנו מתאחדים ככתוב בפסוק: "ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדו" וכדברי חז"ל על ירושלים שהכל חברים אצלה.

יחד עם זאת אנו קוראים לכל המשתתפים להתרכז בשמחה עצמה ולא להפוך אותה להזדמנות של פגיעה בתושבי העיר שאינם בני ברית... יהי רצון שנזכה לקיים את שמחת היום מתוך התעלות רוחנית שיש בה כדי להיות קומה נוספת בתהליך של שיבת העם לארצו. ומכאן נצא יותר מוכנים לקבלת התורה וקיומה במדינה ותהא זו בעזרת השם הכנה ראויה למעבר מן השלב של "אתחלתא דגאולה" לגאולה השלמה⁸¹.

דברים ליום ירושלים

אנחנו כבר ברוך ד', זוכים ארבעים ושמונה שנים לבוא לירושלים השלמה, כפי שאנו קוראים לה, לבוא אל הכותל המערבי, וזה באמת, מי שזוכר, ההתרגשות הגדולה שהייתה לפני ארבעים ושמונה שנים. אלו היו רגעים גדולים ומרוממים, שאולי נמצאים פעם בדור. והניצחון של מלחמת ששת הימים כולו, הוא ניצחון מפליא שכולו נס, שאולי אנחנו מתנהגים כמו 'בעל הנס אינו מכיר נסו', אבל זה באמת נראה נס גדול, כאשר החרדה שלפני המלחמה הייתה כל כך גדולה, ובכל זאת זכינו שישועת ד' הייתה כהרף עין. אבל במרכז העניין הייתה באמת ההתרוממות, כמו שאנחנו קראנו אתמול בפרשת השבוע "ואולך אתכם קוממיות", קוממיות – שתי קומות. יש קומה אחת שהיא מדינת ישראל, והקומה שמעליה היא הקומה של שחרור ירושלים. יש בזה זכות גדולה, דבר גדול עצום ורב, אבל כמו שאני רגיל לומר, זו לא רק זכות, זו גם חובה. זה מחייב אותנו לתת את התוכן הנכון לאותה קומה שנייה. כאשר מהקומה השנייה הזו רואים הרבה יותר. רואים הרבה דברים גדולים ונשגבים, אבל זה מחייב אותנו כדי שנזכה באמת להמשיך אותה⁸².

17

"ובכן תן כבוד לעמך"

הרב יצחק ידידיה פרנקל (תרע"ד-תשמ"ו)

רבה של ת"א יפו

לאחר מלחמת ששת הימים כשהייתה התעוררות תשובה בארץ ישראל, דרש הרב הגאון רבי יצחק ידידיה פרנקל ז"ל רבה של תל אביב, את גילויי הימים הללו ואמר: משל למה הדבר דומה? למחנך שלא חשך שבטו מתלמידו והרבה לייסר אותו, לבסוף התרגל התלמיד לשבט ושוב לא הועילו לו כל המכות שקיבל. עד שהחליט המחנך לשנות את השיטה ולקרב את תלמידו בדברים טובים ובדרכי חיבה, ואכן הועיל הדבר. אף ישראל כן, היו תקופות של "ובכן תן פחדך", אבל לא תמיד התעוררו רבים לשוב בתשובה, כתוצאה מהייסורים שנתייסרו, עכשיו, רואים אנו כי נפתחה תקופה חדשה, תקופה של "ובכן תן כבוד לעמך" ודווקא דבר זה הביא רבים להרהורי תשובה ולהתקרבות ליהדות (רבי משה אונגר).

סיפר הרב ישראל מאיר לאו, רבה של ת"א יפו (כיום) וחתנו של הרב פרנקל: למחרת המלחמה, לקחתי את חמי הגאון רבי יצחק ידידיה פרנקל זצ"ל, אז רב שכונת הדרום של תל-אביב, להתפלל במקומות הקדושים שנכבשו מחדש... מאותו אירוע אני זוכר דווקא את השתיקה שליוותה אותנו ממקום למקום. חמי היה אדם משוחרר בדרך כלל, אבל ההתרגשות העצומה שחשנו בכותל, בקבר רחל ובמערות המכפלה, ועצמת הרגשות ותעצומת ההרגשות הביאו אותנו למצב שגם בדרך ממקום למקום לא יכולנו להוציא מלה מהפה. ארבעים שנה אחרי, השתיקה הזו מלווה אותי כאילו אתמול או שלשום היה הדבר" (נצחון הרוח, ב. נתנאל, ששה ימים באייר, עמ' 66, 'משפחה', פסח תשס"ז, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים).

18

"יום ירושלים... כלל לא משתייך למושגי הזמן"

הרב מנחם יהודה אושפיזאי (תרס"ה-תש"ס)

רבה של רמת-גן וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הרב אושפיזאי נולד בשנת תרס"ה בעיירה נַאשקי בליטא, למד במספר ישיבות, בהן ישיבת נובהרדוק, ברוסטוב, בחרקוב ובקייב. הוא נשלח להקים סניפים של ישיבת נובהרדוק בפרילוקי ובקייב. בשנת תרפ"ה עלה לארץ ישראל ולמד בישיבת 'מרכז הרב' אצל הראי"ה קוק. נסמך להוראה ע"י רבו, הראי"ה קוק, וע"י הגרא"ז מלצר. בשנת תרצ"ה ייסד את "בית

אולפנא לצעירים – תורת ירושלים" שליד ישיבת מרכז הרב. בהמשך השנה, נשלח על ידי הרב קוק להיות רבה של המושבה 'נחלת גנים' (לימים, רמת-גן). הוא השתתף בקונגרסים הציוניים הכ"ד והכ"ה, ונבחר להיות מ"מ חבר הוועד הפועל הציוני.

מבטו על התקופה והקמת המדינה

זכיתי בחסדי השם לחזות את רמת גן – מושבה קטנה שנהפכה למועצה מקומית ואחר כך לעירייה. עיר מלאה תורה וחסד... ועתה היא עיר גדולה לאלוקים, קרוב למאה וחמישים אלף נפש כן ירבו. יובל שנים אני מתגורר פה בין אחי, עומד על משמרת בעבודת הקודש לשרת את העם היושב בציון... בדקותנו בתורה הגענו עד הלום שעם ישראל שולט בארץ ישראל, והממשל הוא יהודי, וצבא ישראל מגן ולוחם על קיומה וקדושה של הארץ, ובזכות מסירות הנפש של חיילי ישראל על העם ועל הארץ, נזכה במהרה לישועת ה' השלמה, על גאולת קיבוצי ישראל לארצנו הקדושה⁸³.

מדבריו ליום ירושלים

הרב אושפיזאי היה מן הדוברים המרכזיים בעצרת יום ירושלים בישיבת 'מרכז הרב' מדי שנה בשנה. הרב אף פרסם ספר הגות 'שערי חן', המכיל מרשימותיו ודרשותיו שנאמרו בשנים תשכ"ז-תשכ"ח, סביב מלחמת ששת הימים. "יום כ"ח אייר תשכ"ז, שבו הוחזר לישראל עיר דוד, הר־הבית והכותל המערבי הוא היום הקובע תשועת ה' על ירושלים ועל הארץ הטובה והרחבה שהוחזרה לרשות עם ישראל במלחמת ששת הימים. גילוי השכינה ביום זה האיר והקרין אלומות אור וישע עולמים. יום ירושלים שיומו נתקדש בכניסת ליל כ"ח באייר בהכרה והודיה לה' על מופלאות תשועת ישראל אינו מתחבר ולא מתחלק לעתות יומם וליל, הוא כלל לא משתייך למושגי זמן, זהו הנצח בעצמו בתמידותו הנמשכת ללא הפסק ותנוחה, ללא סימון זמנים. "והנצח זו ירושלים" אומר רבי עקיבא (ברכות נח)...⁸⁴

19

תפילה והודאה

הרב רפאל כדיר צבאן (תר"ע-תשנ"ה)

רבה של נתיבות, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הרב רפאל כדיר צבאן נולד ביום א' טבת בשנת תר"ע באי ג'רבא שבדרום תוניס. בצעירותו למד תורה אצל הרב שאול מקיקץ שלי ואצל רבו המובהק – הרב רחמים חי חויתה הכהן.

עלה לארץ בחודש חשוון תשי"ז, רצה לגור ליד המושב ברכיה שבו התגורר אז רבו המובהק, אולם נשלח לבית שמש הצעירה. בחודש אדר של אותה השנה, נבחר לכהן כרבה של נתיבות (שנקראה אז "עזתה").

כיכד יש לעלות לארץ ישראל

"אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם, וכל מנאצי לא יראוה" – אפשר לפרש בדרך דרש 'אם יראו' מלשון 'רואה אני את דברי רבי אלעזר מדבריכם', והכוונה – אם עם ישראל תהיה להם אהבה בארץ ישראל, ויכירו בטובה, ויעריכו המתנה היקרה, שנתן להם – ארץ חמדה טובה ורחבה, ויכנסו אליה בשמחה ואמונה, אז 'כל מנאצי' – אלו אומות העולם, 'לא יראוה', ולא יהיה להם בה מדרך כף רגל⁸⁵.

יום העצמאות

"זה היום שקיינוהו... ברוך המקום ברוך הוא. הנה בא היום הגדול בתולדות עמנו. מדינת ישראל קמה והיתה למציאות, היינו לאומה בת חורין... ההשגחה העליונה הראתה בעליל לעיני כל העולם כי בא הקץ, ומדינת ישראל התקיימה... והיום, היהודי בכל העולם מרגיש את הרוח החדשה שנמשכת לו ממדינת ישראל, ובראש מורם מכריז היהודי בקול רם: תחי מדינת ישראל!⁸⁶

הרב תמך במדינה ובמוסדותיה... הנהיג לומר את הלל ביום העצמאות ואף נזף באלה בני עדתו שהעזו לומר תחינה באותו היום נגד דברי רבותיהם⁸⁷.

לפני מלחמת ששת הימים שלח הרב צבאן לרב מצליח מאזוז, בעל ה'איש מצליח' זצוק"ל והי"ד, אגרת מא"י לתוניס ובה הוא מבקש שיתפללו על יושבי ציון הנמצאים בצרה ומצוקה כי אמרו לו שהכינו שלושים אלף קברים ר"ל. בסיום המלחמה כשזכה הרב צבאן להגיע לכותל, ערך קריעה בבגדיו על הבית החרב, ומאז לא קרע יותר בבואו לשם⁸⁸.

בשלהי קיץ תשכ"ז, החליטו חברי 'חבר הרבנים שע"י הפוהמ"ז' לערוך שבת התעוררות ברחבי הארץ בעקבות נסי מלחמת ששת הימים, על מנת 'להביא דבר ישועת ה' והגאולה לציבור הרחב'. נותר לנו תיאור מעניין משבת זו בעיירה נתיבות בהשתתפות הרב צבאן: "רבני המקום: ר. צבאן, אורחים: הרבנים כ.פ. טכורש מתל-אביב, ח.ג. הלוי מהרצלחה. העיירה שהיא כולה דתית קיבלה את הרבנים בהתלהבות עצומה וכל השבת היתה אוירה של חג בעיירה ודברי הרבנים נתקבלו בשמחה והשאירו רושם גדול⁸⁹.

20

"כובע ישועה חבש"

הרב יוסף משאש (תרנ"ב-תשל"ד)

רבה של חיפה

הרב יוסף משאש נולד בעיר מקנס שבמרוקו. בשנת תרפ"ד נבחר לכהן כרבה הראשי של העיר תלמסאן שבאלג'יר, בה כיהן במשך שבע-עשרה שנה. לאחר פטירת הרב משה טולידאנו, חזר לעיר מקנס כדי לשמש כדיין במקומו. הרב משאש היה בעל מהלכים במסדרונות השלטון, תוך שהוא זוכה לכבוד ממלך מרוקו. קשריו אלו הועילו לצורך פעילות לטובת היהודים. בשנת תשכ"ד עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר חיפה ומשנת ה'תשכ"ח כיהן כרב הספרדי של העיר.

יחסו האוהד של הרב יוסף משאש לתהליך שיבת ציון וקיבוץ הגלויות הינו מן המפורסמות. בתשובתו המפורסמת לשאלה בעניין שמחת יום העצמאות השיב: "שאלת על יום העצמאות, שיש אומרים בו תחנון וסליחות וכו' וכו'. תשובה: אין לך לסכסך דעתך בעניינים אלו. אתה ספרדי חרד, עשה מה שאנחנו עושים, עושים אותו יום טוב בהלל גמור ובהודאה למלך הכבוד ברוך הוא, ואוכלים ושותים ושמחים, ואין לנו עסק עם אחרים"⁹⁰.

באחת מדרשותיו ליום זה, הודה לקב"ה ואמר: "עתה רבותי! הודו לעושה נפלאות גדולות לבדו, שהתחיל להנעיר אותנו מעפר שפלותנו, אשר לא ראו אבותינו ואבות אבותינו, ואנחנו בזכותם עינינו הרואות, מדינת ישראל, נשיא ישראל, דגל ישראל, מטבע ישראל, צבאות ישראל, שרי הצבאות, ה' יגמור לטוב. אתמול היינו עבדים אובדים, ועתה זכינו לכל הכבוד הזה, הכול בחסדי המקום ב"ה, ובזכות אבותינו ואמותינו אשר ראשי שמותם חקוקים בשם ישראל, י' משמשת לשתים – יצחק, יעקב, ש' – שרה, ר' לשתים – רבקה, רחל. א' – אברהם, ל' – לאה"⁹¹.

ובמקום אחר כתב: "לדעתי הדבר פשוט וברור שיסוד מדינה יהודית היא חיי היהודים ודתם..."⁹² ועל סכנת חלוקת הארץ כתב: "כל מי שיש בידו יכולת ראוי להילחם בכל האמצעים ולא נוותר אף שעל אחד ברצון..."⁹³

ועל כן ברור הוא ששמח מאוד ביום ירושלים, וכפי שכתב בעניין יום זה: "ובאור כ"ח באייר תלב"ש, אשר כובע ישועה חבש, בכיבוש ירושלים, מקור מים חיים, בחסד חי העולמים, במלחמת ששת הימים, שנת ל"א תשכ"ח, באייר ביום כ"ח, אשר הוקבע במדינה, ליום חג בכל שנה ושנה, בתפילות חגיגיות, בבתי כנסיות, עם נאומים והרצאות, על הנסים ועל הנפלאות ונקרא בלב ובשפתיים, יום ירושלים.

וגם אני, העני, עניתי חלקי בעזרת עוזי ומעוזי, בבית הכנסת המרכזי, פה עיה"ק חיפה, היפה, ומשם הלכתי הביתה, ואכלנו סעודתא דמהימנותא, בחדותא, ובשירתא תשבחתא, לאל אשר אויב מארצנו עיקר, ויהי ערב ויהי בוקר, השכמתי בשמחה ובששון, ונפל בפי פסוק בזה הלשון: רבי אומר: שמחו את ירושלים...⁹⁴ לאחר מלחמת ששת הימים, חיבר הרב משאש פיוט מופלא בסגנון "מי כמוך ואין כמוך", המכיל דברי הודאה ובשבח לקב"ה על נסי המלחמה.⁹⁵

21

"עמוד אש משמים הלך לפניו" הרב יהושע קניאל (תרנ"ו-תש"ל)

רבה של חיפה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

נולד בשנת תרנ"ו בעיירה קוזניצה בחבל גרודנה שברוסיה הלבנה. בהיותו בן עשר עלה ארצה עם אביו. למד בישיבת עץ חיים בירושלים, היה מתלמידי המובהקים של הרב קוק ונמנה עם ראשוני תלמידיו בישיבתו ביפו. בשנת תר"פ הגיע לחיפה בשליחותו האישית של הרב קוק. בזמן המנדט הבריטי הרב היה שותף בכל אירוע לאומי ועמד בראש ההפגנות נגד המשטר הבריטי. לחם למען צביונה היהודי של העיר, ובמיוחד ניסה לבטל את הפעלת התחבורה הציבורית בשבתות בעיר. בשנת תשכ"ו, לאחר פטירתו של הרב ברוך מרכוס מונה לרבה הראשי של חיפה, ולחבר מועצת הרבנות הראשית.

בעניין ההלל ביום העצמאות

"ודאתאן להכא שאם אין תקנת חכמים לברך, אפשר לקרוא כקורא בתורה, יש לי להעיר על אלה שאומרים ביום העצמאות הלל בדילוג, למה לא לקרוא הלל שלם, הלא לפי תקנת הרבנות הראשית לישראל יש לקרוא הלל בלי ברכה א"כ 'מיכדי פסוקי נינהו לקרי' ונהיה כקוראים בתהלים... לא כן הלל ביום העצמאות שאנו קוראים על הנסים של הצלה ותקומת מדינת ישראל שהוא יסוד תקנת הנביאים וכמ"ש בחנוכה משום ניסא (ערכין שם) שאחד מן הטעמים שבימי החנוכה קוראים הלל שלם בכל יום מפני שהנס נתחדש בכל יום (ב"י טור או"ח סי' תרפג) וא"כ היה ראוי גם לברך על קריאת ההלל, אולם אין אני יכול להכניס ראשי בין הרים גדולים, אבל איך אפשר להתנגד לקריאת הלל שלם לפחות כקורא בתהלים?⁹⁶

מלחמת ששת הימים - "ששת ימי המעשה"

"וכשהאויבים אמרו להכחידנו מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, יצאו בנינו היקרים חיילי צה"ל, והלכו באשר הלכו והנחילו תבוסה לאויבים, וזכינו לניצחון כה מזהיר במשך ששת ימי המעשה. ממש "ואשא אתכם על כנפי נשרים". בגובה המופלא, במהירות העצומה - שזה היה תוקפו של הנס - וכדרך נשר בשמים, דרך בלתי ידועה, דרך על-טבעית. שני מיליונים נגד עשרות מיליונים, ומעצמות גדולות מאחורי גביהם, ואנו היינו לבד, כל רעינו בגדו בנו, אלא עמוד אש משמים הלך לפניהם, וכבשו את סיני, רצועת עזה, רמת הגולן, שחרור יהודה והשומרון, עיר האבות וערי מלכי יהודה וישראל, וגולת הכותרת - שחרור ירושלים ושריד בית מקדשנו והר הבית, ערגת כל יהודי באשר הוא, כיסופי כל הדורות"⁹⁷.

22**להודות לה' על עצם המדינה****הרב יעקב ניסן רוזנטל (תרפ"ד-תש"ע)**

אב"ד חיפה וראש ישיבת הגר"א

נולד בירושלים לרב אברהם דוד רוזנטל, רבה של שכונת 'שערי חסד'. למד תורה מפי הרב יעקב משה חרל"פ, הרב איסר זלמן מלצר, החזן איש והרב מבריסק. בשנת תשי"א, בהיותו בן עשרים ושבע, מונה לדיין בצפת על ידי הרב הראשי לישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והיה לצעיר הדיינים בישראל. כעבור חצי שנה עבר לחיפה, וכעבור שלוש שנים נוספות מונה לאב בית דין בחיפה. הוא שימש בתפקיד זה כעשרים וחמש שנה, עד לפרישתו בגיל חמישים וחמש. הקדיש את כל זמנו לתורה וללימודה.

יחסו למדינת ישראל ול'יום-המדינה'

"בקשר ליום המדינה, אני אגיד לכם מנהג ירושלים מה שהיה. בצעירותי הייתי ב'שערי-חסד', אבא שלי היה רב בשערי-חסד, ושמה התפללו גדולי תורה. אבא, ר' שלמה זלמן אויערבאך, היו עוד גדולים ובעלי מוסר ובכל אופן, בבית כנסת הגר"א, ביום המדינה, ה' באייר, אמרו הלל בלי ברכה. ככה קבעה הרבנות הראשית, להגיד הלל ביום בלי ברכה. בלילה לא, אלא כפי תקנת הרבנות הראשית. תדעו לכם, אני אגלה לכם סוד, שאני הייתי בוועדה של מנסחי נוסח התפילה של יום העצמאות. זה היה לפני שישים ואחת שנה, אני הייתי מאוד מקורב לגדולים של הדור ההוא ואז, ניסחו וניסחו וניסחו, וזה מה שיצא, למרות שאין עדיין הגאולה שלמה. גם כאן. פה בבית הכנסת שאני הרב פה (בחיפה), גם כן אנחנו נוהגים לומר הלל בלי ברכה. למה צריך להגיד הלל? אלא פשוט שאחרי כל כך הרבה שנות גלות (עם

כל מה שיש התבוללות וזה...) אז צריך להודות לה' על הקמת המדינה. בשעה שניסחו את הנוסח של 'אבינו-שבשמים', אז ניסחו בזהירות מינימלית: "ראשית צמיחת גאולתנו" שלא להגיד שזה הגאולה השלמה. הגאולה, זה רק עם משיח בן דוד, משיח בן דוד יבוא ויגאלנו גאולה שלמה. אבל כל זמן שמשיח לא בא, זה "ראשית צמיחת גאולתנו".

אמנם, צריך להיות גלוי, לא למדינה כזאת חיכינו. מה פירוש? המדינה - מדינה. אבל חשבנו שתהיה מדינה כמו שצריך להיות מדינת ישראל. עם שמירת תורה ומצוות, שמירת השבת. לצערנו, המצב במדינה, לא מדבר במדינה באופן כללי, אבל בהנהגת המדינה הוא לא לפי רוח ישראל. אולי עשרים אחוז או שלושים אחוז הם שומרי תורה מחברי הכנסת והשרים. לא נשיא המדינה שומר שבת ומתפלל שלוש פעמים ביום ומניח תפילין, ברור שהוא לא עושה כך. ולא ראש הממשלה ולא רוב חברי הממשלה. אנחנו צריכים לקוות שמתוך מאה ועשרים חברי כנסת, לכל הפחות, מאה יהיו דתיים, ושאר העשרים יהיו משאר המפלגות, כדי לעשות דמוקרטיה, אבל לא הפוך. אז ממילא, להודות לה' על עצם המדינה - צריך, אבל ברכה, עדיין לא. זה השקפתי על זה.

אבל, מצד האמת זאת לא הסיבה שבשבילה זה לא תקנו ברכה, הם אמרו שלא יכולים להגיד ברכה מפני שגם בהלל שבראש חודש לא מברכים, כי זה רק מנהג בעלמא. שאלו את הגאון ר' אברום שפירא מ'מרכז-הרב', איך אתה אומר הלל בלי ברכה, אתה לא "ציוני"?! אמר מה פתאום... מי שלא אומר ברכה בראש חודש הוא לא ציוני, אלא מה, כך כתוב היות וזה מנהג בעלמא. אין ציווי על זה, בעצם, כאן אפילו אם המדינה הייתה מתנהלת כפי שאנחנו רוצים שהיא תתנהל 'כדת משה וישראל', גם כן לא כתבו ברכה, לא מצאנו ברכה על זה. אבל לצערנו כפי שאמרת לך קודם, זאת לא מה שחינכנו, ואנחנו מקווים ומתפללים שיהיה באמת "ראשית צמיחת גאולתנו".

ובאחרונה מצאתי דבר מאוד מעניין שלא הדגשתי את זה עד זמן האחרון. לא מצאתי מי שישים לב לזה. איך הרמב"ם אומר על מלכות בית חשמונאי, שינאי המלך הרג את החכמים, 'חזרה מלכות לישראל?! אתם יודעים שהחשמונאים היו יותר גרועים מהממשלות שלנו, איך זה?! אלא שבכל זאת, הרמב"ם הבין שאם יש מלכות לישראל יש בזה גילוי כבוד השם. גילוי כבוד מלכות אפילו אם רשעים. וב"ה, במדינה שלנו אין הצרות הללו, לא רק שלא הורגים חכמי ישראל... אלא תדעו לכם שהממשלה והמדינה מחזיקים את הרבנות על כל גוניה ולא רק את הרבנות אלא את כל הישיבות. כל הישיבות מקבלות לפי הגודל וחלילה אם הכסף מתעכב, אין מה לשלם. כל ה'כוללים' יש להם מהמדינה... אז אם על מלכות בית חשמונאי מציין הרמב"ם ו'חזרה מלכות לישראל' אז מותר לנו לציין את חזרת הממשלה לישראל. אני תמיד אומר שצריך להתפלל על זה שהם יצליחו להנהיג את עם ישראל. סוף סוף הם נבחרו. וגם הדתיים בתוכם.

עדיין אין שקט בארץ, המדינה לא הפסיקה את השפיכות דמים, לצערנו יש יום פוגע פה ושם, הרמב"ם לא אומר שאומרים הלל בחנוכה על עצם המלכות אלא על הישועה ולכן כל זמן שיש עוד פיגועים אז עדיין לא ניצלנו, אנחנו עוד במצור, אל תשכחו שמאיימים עלינו, הם שלושים ואחת מדינות מוסלמיות וראש המסיתים זה המן מפרס, אז עדיין אנחנו לא בשקט. בחברון מצאו הבוקר שני ערבים עם סכינים שבאו לדקור יהודים, עדיין אין שלום בארץ.

ואני אומר לכם תחוגו. חג לא קוראים, אני נזהר לקרוא חג... חג זה מה שהתורה קראה חג, אלא יום העצמאות, זה יום שמחה שזכינו להתחלה כזאת. ואנחנו צריכים עוד להתפלל. חזרת שלטון לישראל. זה גם כן שמחה, אבל השמחה לא שלמה ואני מאחל לכולנו שיהיה לא רק 'אתחלתא דגאולה' אלא תהליך של גאולה. היינו צריכים להתקדם, אני לא רואה שהתקדמנו, הלוואי שלא נלך אחורה, להתקדם. לא יצאנו מגדר 'אתחלתא'. זו טענה גדולה, אם זה 'אתחלתא' איפה המשך? למה לא רואים המשך? מצד אחד, כן רואים, יש ישיבות הרבה, בתי ספר הרבה, כוללים הרבה, הנה, זה חלק מ'אתחלתא דגאולה', אני אומר לכם במפורש, בזמני, לפני שבעים שנה, אתם יודעים כמה בחורי ישיבות היו בכל הארץ? אולי מאה, פוניבז' לא הייתה, 'סלבודקה' לא הייתה, 'חברון' הייתה בעיה"ק חברון, אבל לא היו הרבה בני תורה. היו ב'עץ-חיים' וב'חיי-עולם' אבל הציבור הכללי לא והיום, יש התקרבות מאוד מאוד גדולה, יש דתיים וחרדים וכל מיני סוגים, ליטאים וחסידים, אשכנזים וספרדים, יש התקדמות גדולה... ונאחל לזה ש'אתחלתא דגאולה' תתקדם ותתקדם עד שיהיה גאולה שלמה⁹⁸.

שיחה בישיבת 'מרכז-הרב' ביום העצמאות

סיפר הרב חיים ירוחם סמוטריץ', רב הישוב בית-יתיר שבדרום הר-חברון ומתלמידי הרצי"ה קוק, שזכה לקרבה רבה מהרב רוזנטל: באחת השנים, הרב רוזנטל הגיע למסיבת יום העצמאות בישיבת 'מרכז-הרב' ע"פ הזמנת ראש הישיבה, הרצי"ה. הרב רוזנטל נשא דברים בפני תלמידי הישיבה ואף נהנה מאוד משיחתו של ראש הישיבה, הרב צבי יהודה קוק. בשנה אחרת, בהגיע מועד, שוחחתי עם הרב דברי תורה ובתוך דברי הבעתי פליאה על כך שישנם יהודים המספרים בליל הסדר על נפלאותיו של הקב"ה, שהוא המלך שגאלנו מידי המצרים ולא זוכרים שגם בדורנו, אותו המלך הוא זה שעשה לנו את הנסים והנפלאות, הרב הפסיקני ואמר לי: חיים, אל תדאג... אני אומר הלל ביום העצמאות...⁹⁹

הרב יחיאל שחר, רב שכונה בחיפה שהיה מקורב מאוד לרב רוזנטל מספר כי כשהשתתף בשנת ה'תשס"ט בתפילות ליל יום העצמאות בבית הכנסת של הרב, הוא שם לב שהרב מעודד להוסיף בית נוסף של 'לכה דודי', את 'והיו למשסה שוסייך'¹⁰⁰.

אהבת ארץ-ישראל

אמר הרב: "מה שמצער אותי עוד דבר, זה שיש אנשים בחוץ לארץ, למה לא באים לכאן?! אנחנו צריכים להיות שמחים לא רק מהמדינה אלא מעצם ארץ-ישראל... אנחנו שזכינו להיות בארץ ולבנות וללמוד, אז בודאי צריכים לשמוח על זה, אז לשמוח גם על זה שאנחנו בארץ ישראל מקיימים את המצווה כהלכתה ואין שום היתר לנסוע לחו"ל לטיולים. אם אני שומע על איזה חוג מסוים שנוסעים לחו"ל, זה דבר האסור. פעם הייתה מודעה, היום הם כבר נזהרים יותר, לפני פסח שיש בטורקיה או קפריסין נופש 'כשר למהדרין מן המהדרין לא שרויה'. שרויה ח'ו, לא... בהכשר של רב אחד, אני טלפנתי אליהם. אני אוכל שרויה, בירושלים אוכלים שרויה... אבל לצאת לקפריסין לעשות את הסדר זה 'מהדרין מן המהדרין'?! אולי יהיו חכמים שגם ייסעו לאיראן או עיראק... אז הרבנים אמרו לי שהם נותנים את ההכשר רק על האוכל... מאז הם נזהרים לכתוב במודעה: 'האוכל בהכשר זה וזה', לא האירוע... זה 'שרויה' לנסוע לחו"ל. אם אדם צריך מנוחה, יש מקום בארץ... אני אומר לראשי הישיבות, במקום שמה, תבואו לכאן, אם עוד מיליון יהודים דתיים היו בארץ, אז הייתה מדינת ישראל שלמה..."¹⁰¹

חיזוק רוחם של חיילי צה"ל

"הראשון לציון, הרב שלמה עמאר, מספר שבסיומה של מלחמת יום הכיפורים הוא נסע יחד עם רבו, הרב יעקב רוזנטל זצ"ל, למחנה נפאח ברמת הגולן כדי לחזק את החיילים. היו שם בני ישיבות הסדר שרבים מחבריהם נהרגו, והיה צורך לחזק את הנותרים. לאחר שהרב רוזנטל אמר דברי חיזוק, ביקשו ממנו החיילים שימסור בפניהם שיעור. כששאל באיזה נושא, ביקש אחד מהם שהשיעור יהיה בנושא הלכות שבת והרב הסכים. חייל אחר ביקש שיהיה זה בנושא נטילת ידיים ושוב הרב הסכים, וכך הוצעו חמישה-שישה נושאים שונים שלכולם הרב הסכים, עד שלבסוף הציע אחד שהרב ידבר על קדושתה של רמת הגולן. הוחלט שהרב ידבר על נושא זה, והרב נעתר ופצח בשיעור של כשעה ויותר בעומק העיון מבלי שבכלל התכוון לכך קודם לכן"¹⁰².

יחסו של הרב ליום ירושלים

מיד לאחר מלחמת ששת הימים היה הרב רוזנטל, אז אב"ד בת"א, בין החותמים על קריאת גדולי התורה ביחס לאיסור הכניסה להר-הבית, הכרוז פתח במילות הודיה נרגשות על נסי מלחמת ששת הימים (אך עיין בספרו 'משנת-יעקב' הל' בית הבחירה פ"ז הל' א-ב עמדתו העקרונית).

בשיחה עם תלמידים, כשנה לפני פטירתו, הסביר הרב את יחסו המורכב ליום זה: "יום ירושלים ב'שערי-חסד' לא נהגו. לא יודע למה. מי שאומר הלל – אני לא אומר שלא יאמר, אבל אני מספר מה היה בשערי-חסד... למעשה, ירושלים עוד לא בידינו. אני ירושלמי. ידענו שכל זמן שהר-הבית אצל הישמעאלים הארוזים האלו, ירושלים לא בידינו. רק שיבנה בהמ"ק במהרה בימינו... יכול להיות שבשביל זה ב'שערי-חסד' לא קיבלו את יום ירושלים. אבל את ההלל של המדינה כן קיבלו..."¹⁰³

יחסו לאדמו"ר מחו"ל שלא מבקר בכותל

בתוך דברי ההספד הנרגשים שהשמיע הרב רוזנטל לאחר פטירת הרב אברהם שפירא, אמר את הדברים הבאים: "...עוד דבר, 'ומעונתו בציון' – מלבד התורה הוא אהב את ציון, אהב את ירושלים, אהב את ארץ ישראל, ומותר להגיד אהב את מדינת ישראל, שאנחנו חייבים להתפלל שהיא ראשית צמיחת גאולתנו ולא להתחכם ולא לעשות 'דריידלך' (סיבובים) ולא להיבהל משום גולם. הדרך הנכונה היא הדרך של ר' אברום. 'זיהי בשלם סוכו ומעונתו בציון'... הוא הקים את הישיבה הגדולה הזאת לתפארת, עם כל המיוחד שבישיבה הזאת, ולא נס ולא חת ולא פחד מאף אחד.

היום זה עולם של, לא רוצה להגיד של טרור, אבל עולם של פחד, ועולם של כבוד, שטויות והבלים שומעים, מספרים שיושבת ועדה וחולקת תארים, זה זה, וזה כהן גדול, וזה כהן קטן, אי אפשר לתאר. במקומות האלה שמעתי דבר שאני לא יכול, מאורע גדול בהיסטוריה חשבתית מי זה? רב פלוני, אני לא רוצה להגיד, בא לכותל לבקר אחרי שלושים שנה. זה צריך לספר? זה טרוריסטים! אם הרב שלושים שנה לא היה בכותל, שד' יסלח לו. אבל זה המאורע ההיסטורי? זה חבורה, לא רוצה לומר כנופיה, של משליטי טרור ומשליטי כבוד. ור' אברום לא מהם ולא מהמונם...

23

'אתחלתא דגאולה'

הרב בנימין זאב בנדיקט (תרע"ג-תשס"ב)

רבה של שכונת אחוזה בחיפה (תשי"ז-תשס"ב)

הרב בנדיקט נולד בווינה בד' באייר תרע"ג. עלה לארץ בשנת תרצ"ט. בשנת תש"ח עם פרוץ מלחמת השחרור התגייס לצה"ל ומונה לרב הצבאי של תל אביב בדרגת סרן.

'אתחלתא דגאולה'

לאור משנת הרמב"ם בדבר גדרם של ימות המשיח עלינו לומר שאף שעדין איננו יושבין לבטח עם רשעי גוים, הרי עצם היותנו משוחררים משעבוד גליות מורה שחיים אנו בימים של אתחלתא דגאולה, אמרו חכמים 'מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא'¹⁰⁴.

יום העצמאות ויום ירושלים

בקונטרס "סדרי התפילה ומנהגי בתי הכנסת באחוזת רבתי" (מאת הרב דניאל הרשקוביץ) מובא, כי נמצא בכתב יד של הרב בנדיקט ש"ביום העצמאות וביום ירושלים אומרים את שירת הים, בסוף פסוקי דזמרה, פסוק פסוק"¹⁰⁵.

דעתו האישית של הרב בנדיקט הייתה שיש לומר הלל שלם בברכה ביום העצמאות, הן בלילה והן ביום, אולם כיון שהרבנות הראשית לא קבעה זאת, אמר הלל בלא ברכה במשך שנים¹⁰⁶.

דברים שנשא הרב ליום העצמאות וליום ירושלים בשנת ה'תשכ"ט ולאחר מלחמת ששת-הימים, הובאו בספר "נחלת-בנימין", כרך ג עמוד 56, אביב יואלי (עורך), הוצאת המכון למחקר תורני שע"י ישיבת 'אור וישועה', חיפה.

24

הלל והודאה

הרב עקיבא הכרמי (תרפ"ו-תשע"ה)

רבה של שכונת קריית-שמואל בחיפה

הרב הכרמי היה רבה של שכונת קריית שמואל שבקריות במשך כשישים שנה וראש כולל האברכים "הישיבה הרמה בקריות". נולד בשם עקיבא וינברגר בברטיסלבה בצ'כוסלובקיה ליהושע ופרדיל וינברגר, כבן הזקונים במשפחה בת שישה ילדים. משפחתו מיוחסת לחת"ם-סופר ולרבי עקיבא איגר, שעל שמו הוא קרוי.

בשנת ת"ש לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, בהיותו בן שלוש-עשרה, עלה לארץ ישראל במסגרת עליית הנוער דרך תנועת הנוער 'בני עקיבא' והצטרף לאחיו ושתי אחיותיו הנותרים שעלו זה מכבר לארץ. הוריו, האחות הבכורה ואח נספו בשואה. עם בואו ארצה אומץ על ידי פרופ' בנימין דה-פריס ורעייתו, שהיו חשוכי ילדים. למד בישיבת 'היישוב החדש', ולאחר מכן בישיבת חברון בירושלים, בישיבת פוניבז' בבני ברק ובישיבת לומז'ה בפתח תקווה, שם למד בחברותא במשך תקופה עם הרב ראובן כ"ץ, רבה של פ"ת. בשנת תשי"ג מונה לרבה של קריית שמואל בשליחותו של הרב הראשי לישראל, הרב הרצוג.

בתחילת תקופת כהונתו כרבה של קריית שמואל שימש בנושאי רבנות שונים את הרב אליהו אליעזר מישקובסקי. נפטר בי"ד באב תשע"ה ונטמן בבית הקברות חוף הכרמל, בחיפה.

אהבת ארץ ישראל וההתיישבות בי"ש

סיפר נכדו, הרב שבת יגל: אי אפשר לכתוב על סבי בלי לספר על אהבתו לארץ ישראל. הוא אהב את אדמת הארץ, את נטיעותיה, הריה ונופיה, שמח כפשוטו בבנינה והתרגש מכל בניין, מכל כביש ומכל יישוב חדש. הוא תמך בכל לבו במפעל ההתיישבות הגדול ברחבי יהודה ושומרון, הוקיר ועודד מאוד את המתישבים, המריץ אנשים ומשפחות להתיישב ביו"ש וליווה אותם באהבה רבה. כשנוסדה ישיבת שבי חברון בעיר האבות, כיתת את רגליו בלילות שבת בבתי הכנסת בקריות והתרים את המתפללים בעבור הישיבה. על אף שהחזיק בעצמו מוסדות תורה, ראה חשיבות רבה בהחזקת הישיבה בעיר חברון ואסף עשרות אלפי שקלים בעבורה. כאשר נכדיה של אשה חשובה בקריה החליטו לתרום ספר תורה לכבודה, הם התייעצו עם הרב להיכן לתרום את הספר. תשובת הרב הייתה נחרצת: רק ליישוב שמעבר לקו הירוק ורק ליישוב שאין לו ספר תורה. כך זכה היישוב חרשה בבנימין, ובערב הושענא רבה תשס"ט במעמד מרגש הוכנס הספר להיכל בית הכנסת שביישוב¹⁰⁷.

הלל ביום העצמאות וביום ירושלים

סיפר אברהם סופר, תושב קריית שמואל: הרב הכרמי אהב את ארץ ישראל ואת מדינת ישראל בכל נימי נפשו. אודות תנועת 'המזרחי' אמר במהלך דרשותיו בקריה כי מדובר ב'התנועה הקדושה'. כאשר הרב אהרון בורנשטיין, ר"מ בישיבת 'פרחי-אהרון', ניגש לקבל את ברכת הרב לפני יציאתו למילואים, לבוש במדי צה"ל, אמר לו הרב שהוא 'לבוש בגדי מלכות'. ביום העצמאות וביום ירושלים, היה מתפלל בבית הכנסת המרכזי בקריית שמואל. הרב לא אמר תחנון בימים אלו ומיד לאחר תפילת שמונה-עשרה בתפילת שחרית, היה אומר הלל שלם, ללא ברכה (וזאת, מחמת סיבות הלכתיות ולא השקפתיות). היה תומך נלהב של מפעל ההתיישבות בי"ש והתנגד נחרצות לתכנית ההתנתקות. הרב היה בין המצטרפים לקריאת הרב אברהם שפירא שלא להשתתף בעקירת יהודים ממקומם. כשנפטר הרב שפירא, אמר אודותיו הרב הכרמי שהוא 'ידע כל תוס' בש"ס'. הרב היה משוחח ומתעניין על אודות הבניה בחבלי יהודה, עזה ושומרון לפרטי פרטים, ושמעתי מפי נחמן זולדן, מבוני השומרון ולשעבר תושב הקריה, כי הרב היה מתעניין בכל התקדמות בבנייה באזור ומדברנו לבנות במרץ¹⁰⁸.

"היד הגדולה אשר עשה ה'"

הרב נתן צבי פרידמן (תרע"ד-תשנ"ג)

רב שיכון 'הפועל המזרחי', בני ברק, מחבר שו"ת 'נצר מטעי'

נולד בהונגריה ולמד בישיבותיה. בשנת תרצ"ה נישא לשרה גיזה לבית ויליגר. הוריו והורי אשתו נספו בשואה. לאחר מלחמת העולם השנייה, שימש כרב לשארית הפליטה במחנה פרנוואלד שבבוואריה, היה חבר מועצת היהודים המשוחררים במינכן ונציג שארית הפליטה בקונגרס הציוני העשרים ושניים. בשנת תש"ז, עלה לישראל ושימש כרב בגבעת שמואל. בשנת תשי"ב התמנה כרבו של שיכון ה' בבני ברק, שאכלס עולים חדשים ממזרח אירופה ומתימן, ושימש בתפקידו כארבעים שנה.

'אתחלתא דגאולה'

"...אנחנו קוראים את הישועה הגדולה הזאת של תקומת ישראל בארץ קדשו בשם 'אתחלתא דגאולה' כלומר חלק מאותה הטובה והישועה הגדולה שעתידה לבוא במהרה בימינו ולהראות באצבע שאנו רואים במאורע כביר זה אצבע אלקים, יד ההשגחה העליונה שריחם עלינו להוציאנו מיד המשעבדים ואין זה דבר חדש השימוש בביטוי זה של אתחלתא דגאולה, הלא כל הצדיקים וגדולי התורה בכל עת שראו איזה מאורע עולמי אדיר כינו אותו 'חבלי משיח' 'אתחלתא דגאולה' וכו' כדי להשריש בזה אמונת אומן בלבות בני ישראל בהופעות עולמיות אלו, לכן ביחס לגאולה העתידה אנו קוראים לנסים הגדולים שקרו בימינו עם הקמת מדינת ישראל בשם אתחלתא דגאולה אבל זה ודאי שקרה כאן נס גדול ושלים לעצמו החזרת שלטון ישראל בארץ האבות וקיבוץ נדחי ישראל לתוכה, בוודאי שזה כשלעצמו הוא דבר שלם שיש להודות עליו מדין ההלכה ואנו מקוים לביאת משיח צדקנו ואז נודה לה' בשיר חדש... הבבלי סובר שחייבים להגיד הלל גם על אתחלתא דגאולה... ויש חיוב הלל גם באתחלתא דגאולה (ויש אולי בזה גם קצת רמז למצב דורנו בבחינת מעשה אבות סימן לבנים, שגם כיום ישנם חוגים רחבים ביהדות שלא מסוגלים לתפוס את גודל הנס "אין בעל נס מכיר בנסו" ואינם מוכנים לברך ולהודות לה' עד שבאים אומות העולם ומתמלאים ומשבחים על הנס הגדול של תקומת ישראל בארץ קדשו...¹⁰⁹

מלחמת ששת הימים

...בימים אלה אשר האויב הכריז השכם והערב על רצונו להשמיד ח"ו את כל עם ישראל, וקרה הנס הגדול אשר הם כרעו ונפלו, ואנחנו קמנו ונתעודד, וכל העם ראה עין בעין את

היד הגדולה אשר עשה ה' בהצלת עמו, עלינו מתוך חביבות הנס והישועה, לקבל מחדש את התורה, להתאזר בהתעוררות פנימית של קדושה, ולהחדיר רגשי אמונה בתוככי אמוני עם סגולה!

במדרש (תנחומא, במדבר) אמרו: כשהיו ישראל נוסעים, היה ארון הברית מקדים לפניהם, והיו שני ניצוצות של אש יוצאים מתוך בדי הארון, ושורפים לפניהם את הנחשים ואת העקרבים, והורגים שונאיהם של ישראל. ניצוצות הקודש ליוו את חיילי ישראל במלחמתם למען עם ישראל, ושרפו והשמידו את האויבים. ניצוצות קודש אלו צריכים להתעורר ולעורר בלב כל אחינו בני ישראל, להתקשר בארון ברית ה', שיאיר את דרכנו דרך התורה והיהדות הנאמנה!

26

"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"

הרב ישראל בארי (תרע"א-תשל"ג)

רבה של נס ציונה, חתנו של הרי"מ חרל"פ

נולד בעיירה דרוהיצין שבפולין. למד בישיבת נובהרדוק בביאליסטוק ובפינסק, וכן בישיבת כנסת בית יצחק בקמניץ. בשנת תרצ"ז עלה לארץ ישראל ולמד בישיבת חברון. כעבור שנה נישא לחוה-דינה, בת הרב יעקב משה חרל"פ. לאחר נישואיו, למד בכולל "אהל תורה" של הרב שמואל יצחק הילמן.

נסי מלחמת ששת הימים

'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות'. יהי שם ה' מבורך על שזכינו לתקופה רבת הוד, שטופת אור וחסידי שמים, נתקיים בנו הכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, בהדיפת שונאינו וכיבוש הארץ, ירושלים עיר קדשנו נגאלה משביה, כותל המערבי שריד בית מקדשנו מוצף גם דמעות גיל¹¹⁰.

קביעת יום הודאה לאחר המלחמה

"רבה של נס ציונה, הרב ישראל בארי, הציע לשלב יום זה ביום העצמאות, כדי שלא יהיו שני חגים בחודש אחד ולקדש יום זה בעלייה לרגל לכותל המערבי, לדעתו זו, הסכים אב"ד תל-אביב הרב ש' טנא¹¹¹.

27

הלל שלם בברכה

הרב (רפאל) צבי יהודה מלצר (תרנ"ט-תשכ"ט)

רב העיר רחובות וראש ישיבת קלצק

"מו"ר הרה"ג ר' צבי יהודה מלצר זצ"ל, כל יום אמר את ה'שיר המעלות בשוב ד' את שיבת ציון' כי אמר שהימים קרובים..."¹¹²

מיד לאחר מלחמת ששת הימים השתתף הרב מלצר במשלחת של רבני 'חבר הרבנים שע"י הפועמה"ז" לרמת הגולן על מנת לראות מקרוב את שדה המערכה ולברך על הנסים שנעשו במקום זה"¹¹³.

הרב יהושע מגנס, ר"מ בישיבת 'מרכז-הרב', תלמידו של הרב מלצר ב'ישיבת הדרום', מסר לי (ש.ה.) שבכ"ח באייר ה'תשכ"ח, שהיה יום ירושלים הראשון שנחוג על פי תקנת מועצת הרה"ר לקרוא הלל שלם בברכה, עמד על כך הרב מלצר, שיעשו בישיבה כפי תקנת הרה"ר, וכך אכן נהגו בישיבה.

28

"לעושה נפלאות גדולות לבדו"

הרב אהרון קלר (תרס"ט-תשנ"ח)

רבה של נהריה

הרב אהרון קלר נולד בעיר ביטום שבאימפריה הגרמנית. בצעירותו עבר לקלן ואחר כך לברלין, במהלך תקופת לימודיו שם, הוסמך לרבנות בבית המדרש לרבנים בברלין, על ידי הרב יחיאל יעקב וינברג והשלים גם לימודי דוקטורט באוניברסיטת ברלין. בשנת ה'תרצ"ט, עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, ברח לפולין ומשם דרך רומניה הגיע לארץ ישראל. באותה שנה נענה לבקשת הרב הראשי לישראל, הרב הרצוג, וקיבל על עצמו את רבנות המושבה הקטנה נהריה, שמנתה אז כאלף ושלוש מאות נפשות. בהיעדר סמכות תורנית נוספת באזור, שימש הרב קלר כאב"ד של הגליל המערבי כולו.

בזמן המאבק של הישוב העברי במנדט הבריטי, נהג לבקר את אסירי המחטרות בכלא עכו וסייע בהעברת מידע חיוני בין האסירים לחבריהם מחוץ לכלא. במלחמת העצמאות דאג להבאת חללי צה"ל לקבורה ראויה, לעתים, תוך סיכון עצמי.

דרשה בתפילת הודיה עם סיום מלחמת ששת הימים,**ב' סיון ה'תשכ"ז, שבת פרשת נשא**

היום התפללנו הלל שלם עם ברכה והיום הזה צוין כיום של נסים, כי נסים גדולים נעשו בארצנו בפני עינינו, וחיילינו הגיבורים והאמיצים הצליחו לכבוש שטחים גדולים ולשחרר חלקים היסטוריים של ארצנו. לעושה נפלאות גדולות לבדו, כי לעולם חסדו. אף אחד מאתנו אינו מסוגל לתפוס את המאורעות הללו אלא כמעשי השם, והרגשנו ממש שחיילינו נתלוו בכל אשר יפנו ע"י מלאכי השם. ששת ימים רק עברו, ובעינינו נדמו לשנים רבות, כמעט כבר שכחנו שרק לפני שבוע ימים בשבת עוד דאגנו לביטחוננו והרגשנו את טבעת החנק של אויבינו מסביבנו, והנה היום נשתנתה מפת הארץ, וכל זה בא באותות ובמופתים והודות לגבורה עילאית של חיילינו. 'היינו כחולמים' וכל זה קרה כהרף עין ובמהירות כזאת שאנו שואלים את עצמנו אם חולמים אנו או האם מציאות היא שכוחותינו עומדים לפני תעלת סואץ, ושחררו את כל החלק המערבי של הירדן, וכגולת הזהב של כל ההישגים הללו הוגשה לנו העיר העתיקה של ירושלים, הר הבית, הכותל המערבי... עלינו לחיות את הימים ההיסטוריים הללו בהכרה מלאה, ולראות בעינינו את כל הנסים והנפלאות, וכאשר נבקר בקברי רחל אמנו ואבותינו נוכל לבשר להם: ושבנו בנים לגבולם. ולא זה בלבד, אלא נודיע להם שעם ישראל עומד לתקן את החטא הקדמוני של חורבן הבית, את שנאת חנם, את ריב המפלגות והדעות. כעת שומעים ממש את פעמי המשיח, כאשר רואים אנשים שלובי זרוע, שעוד אתמול היו שונאים בנפש. נשכחו כל הקטטות והעם ידע להתעלות מעל כל הפרטים הקטנים המפרידים ביניהם. התרוממנו להבין את גודל השעה. הודו להשם כי טוב, כי לעולם חסדו. אנו מקוים שהקב"ה ילווה אותנו גם להבא בחסדו ובישועתו¹¹⁴.

29

"נס כפול - משעבוד לגאולה וממות לחיים"

הרב מרדכי פוגלמן (תרנ"ט-תשד"מ)

רבה של קריית מוצקין

נולד בפרמישלאן. למד במספר ישיבות במזרח גליציה: בבז'ני אצל דודו - הרב שלום מרדכי שבדרון ובישיבות טרנוב, סטניסלבוב ולובלין, נסמך לרבנות ע"י רבי דוד מנחם מאניש באב"ד - אב"ד טרנופול, רבי דוד הלוי איש הורוביץ - אב"ד סטניסלב; רבי מאיר אריק והרב מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין. לאחר שפרצה מלחמת העולם השנייה הגיע לא"י באמצעות סרטיפיקט מיוחד שנשלח לו מאת הרה"ר הרב הרצוג. הרב פוגלמן

ומשפחתו הגיעו לארץ-ישראל בראש חודש שבט ת"ש, ובחודש תמוז של אותה שנה קיבל הרב ד"ר פוגלמן את רבנות קריית מוצקין. הרב פוגלמן עסק רבות בסוגיות הקשורות לשמירת ההלכה במדינת ישראל. ברבות מתשובותיו ההלכתיות הוא כלל את הקמת המדינה כיסוד חשוב בפסיקת ההלכה, ודן בפסקיו בשאלות שלא היו קיימות לפני הקמת המדינה, דוגמת שאלות גיטין וקידושין של חיילי צה"ל. פוגלמן ראה בהקמת מדינת ישראל את התקיימות חזון הנביאים, דן ארוכות בנוסח התפילה לשלום המדינה ומקורותיה, ופסק שיש להודות ולהלל ביום העצמאות וביום ירושלים.

מדבריו על מלחמת ששת הימים

ניצחון צבא ההגנה לישראל במלחמת ששת הימים נגד הצבאות המאוחדים של ארצות ערב הוא אחד הניצחונות המפוארים ביותר בתולדות המלחמות, במיוחד במערכות עם ישראל נגד צורריו ואויביו. ראינו עין בעין כי לא ינום ולא יישן שומר ישראל ובידו החזקה שמר על מדינת ישראל. זוהי נחמתו היחידה של עם ישראל אחרי השואה של דורנו נגד האויבים מסביבנו שזממו להשמיד את מדינת ישראל ועם ישראל היושב בה, הבונה והנבנה בקרבה. כיבושם של חצי האי סיני, הגדה המערבית של הירדן, ירושלים העתיקה ובה הכותל המערבי, הר הבית ומקום המקדש הוא השלמת הניצחונות במלחמת השחרור ותקומת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח.

במגילת תענית שחברה בסוף הבית השני ולאחריו (שבת יג, א) ובה נזכרים הימים הטובים שאין מתענים ואין מספידים בהם, מאחר שנקבעו לציון הנסים במלחמות החיצוניות והפנימיות והמאורעות הגדולים, אין אף אחד, מלבד חנוכה ופורים, שידמה במשקלו ובתוצאותיו לניצחון ישראל שבימים אלה. אחרי חורבן הבית השני הוציאה ממשלת רומי לזכר ניצחונה על יהודה וירושלים בימי הקיסרים אספסיאנוס וטיטוס המטבעות הנודעות עם הכתובת: "יודאה קפטה" (יהודה השבויה), מפני שחורבן המקדש נזדהה בעיני רומי וגם בעיני ישראל עם אבדן העצמאות המדינית של עם ישראל בארץ ישראל. וכן להפך, בניצחון ישראל בימים אלה. כיבושה של ירושלים העתיקה ובה מקום המקדש, הר הבית והכותל המערבי, הוא השלמת מלחמת השחרור ותקומת מדינת ישראל העצמאית בה' באיר תש"ח.

הלל שלם בשם ומלכות

הפלא של הניצחון בימים האחרונים של חודש אייר של שנת תשכ"ז במלחמתו של עם ישראל בארץ ישראל על קיומו ועל קיום מדינת ישראל היה בארץ ישראל. ועל נס שבארץ ישראל אין חולקין שצריך לומר הלל (עי' מגילה יד, א). והנס של ניצחון מלחמת ששת

הימים היה כפול: משעבוד לגאולה וממות לחיים, ובזה לית מאן דפליג שצריך לומר הלל בברכה בשם ומלכות. עי' בשו"ת חיים שאל של הרחיד"א ח"ב, סימן יא (בינתיים נקבע ע"י מועצת הרבנות הראשית לישראל יום כ"ח אייר, יום שחרורה של ירושלים ומקום המקדש והר הבית, ליום ירושלים, ליום תפילה והודיה באמירת הלל בברכה בשם ומלכות). ביום ז' בסיון תשכ"ז, בתום כינוס הרבנים הארצי בהיכל שלמה בירושלים, ביקרתי יחד עם כמה רבנים אצל הכותל המערבי המשוחזר. מי שלא ראה את השמחה אצל הכותל, לא ראה שמחה מימיו. אלפים נהרו אל הכותל ופניהם זהרו מחדוה וגיל, התפללו בלהט ובשמחה והודו לאדון הנפלאות. בין החוגגים הנלהבים היו הרבה שקרעו קריעה כדינא דגמרא: הרואה בית המקדש בחורבנו אומר... וקורע. בראותי זאת פניתי לבני לוותי ואמרת: עכשיו, אחרי הניצחון על אויבינו וצרינו שמעטים כמותו בדברי ימי עמנו, ואחרי שחרורה של ירושלים העתיקה ובה מקום המקדש והכותל המערבי אין לקרוע עוד בביקורינו אצל הכותל, אלא לברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות! אמרתי ועשיתי מעשה. אמרתי זאת באופן ספונטני, ללא הכנות מוקדמות, בגל השמחה העילאית שאפפה אותנו בראותנו את הכותל, השריד היחידי של בית המקדש, המשוחזר מידי זרים ששלטו בו כאלף ותשע מאות שנה¹¹⁵.

לאחר מלחמת ששת הימים נדרש הרב פוגלמן גם לסוגיית "הכניסה להר הבית", וכתב: "אשרינו שזכינו לכך שבעיית היתר הכניסה להר הבית אינה עוד הלכתא למשיחא, בעקבות הניצחון במלחמת ששת הימים וכיבוש השטחים של ירושלים ומקום המקדש בעזרת הבוחר בירושלים ועמו ישראל נעשית הבעיה מציאותית, אין מגמתנו בדברינו אלה להורות הלכה למעשה. במחקרנו זה אנו משלימים את המקורות שיכולים לתרום הבהרה רבה לבעיה זו. הרב מביא מקורות לעלייה להר הבית אחר החורבן וכתב "מכאן אנו למדים כי לא חכמי ישראל בלבד, כי אם גם המונות האוכלוסייה היו עולים על הר הבית לאחר חורבנו"¹¹⁶.

30

"אשרי עין ראתה כל אלה"
הרב ברוך ישר (תרנ"ו-תשמ"ט)
 רבה של עכו

נולד בעיירה קומרנא שבגליציה המזרחית. בשנת ה'תרצ"ג עלה לארץ ישראל. לאחר קום המדינה התמנה לרבה האשכנזי של עכו, עד לפרישתו לגמלאות ומעברו לשכונת בית וגן בירושלים. בשנת ה'תשי"ג יצא ספרו 'בירורים בהלכות מדינה'. בהקדמת ספרו 'בין השיטין של תורה' שיצא לאור לאחר מלחמת ששת הימים כתב: "...מכיוון שספרי נגמר בימי הרת עולם אלו, אי-אפשר שלא להזכיר את הנסים הגלויים

שהראנו הקב"ה במלחמת ששת הימים (כ"ו אייר – א' סיון תשכ"ז) שפדה את ירושלים מידי מלכות הרשעה של עבר הירדן שחיללה את קדשי ישראל, טימאה ולכלכה את קברי קדושי מגני ירושלים, הרסה כל בתי הכנסיות ובתי המדרשות, אף חיללה והרסה קברי רבבות גדולי וטובי העם שנקברו בהר הזיתים. ואם עשרה קבין נסים ירדו לישראל במלחמה זו – תשעה נטלה ירושלים עיר קדשנו ולא לחנם תקנו אנשי כנסת הגדולה בברכת השכיבנו שבשבתות וחגים: "הפורס סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלים". אלפי פגזים שנורו מארבע רוחותיה של ירושלים על תושביה השלווים, עוללים ויונקים, לא התפוצצו, ואלה שהתפוצצו בבתי החולים והיולדות – תלי"ת לא הזיקו לאיש. כי פרש ה' את כנפיו על ירושלים עיר קדשו. ובמלחמת יממה אחת נכבשה לפני חיילינו ירושלים העתיקה שרבבות לגיונות (לגיונרים) מלומדי מלחמה, מלאים כלי לחימה – הגנו עליה. ותהי ירושלים הישנה והחדשה כעיר שחבורה לה יחדיו, וינגפו אלה שעמדו להפחידנו מעל פני האדמה: מצרים, סוריה (בהפך אותיות – רוסיה), עירק ועבר הירדן. ויתן ד' את הטמאים ביד הטהורים, הרשעים ביד הצדיקים והזדים ביד עוסקי תורתו (כי רבים רבים מבני הישיבות התגייסו). אשרי עין ראתה כל אלה. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ירושלים השלמה בימי האבל ואורות הגאולה, מנ"א תשכ"ז".

וחתם: "למשחררי ירושלים העתיקה, לחיילי צה"ל, אלופיו, מפקדיו וקציניו אשר השליכו נפשם מנגד למען עמנו ולמען ערי אלהינו, למבקיעי הרמה ולכובשי סיני, לאלה שנפלו, לאלה שנפצעו, לאלה שלחמו, ולכל אלה ששברו עוזם ומעוזם של עמי ערב אשר זממו להכחיד את עמנו ויהי ה' עמם וינצחו המעטים את הרבים הטהורים את הטמאים, הצדיקים את הרשעים – ספרי זה מוקדש"¹¹⁷.

31

"החללים שמסרו נפשם עבור קדושת הארץ והצלת אחיהם"

הרב מאיר ועקנין (תרמ"ה-תשל"ה)

רב ואב"ד טבריה

רבי מאיר ועקנין, הורתו בטבריה ופטירתו בטבריה, ובה שימש כרב הראשי במשך עשרים ושתים שנה. במשך תקופה קצרה, בשנות מלחמת העולם הראשונה (תרע"ד-תר"פ), כיהן כרבה הראשי של עדת ארם-צובא בניו-יורק. אולם מיד כשיכול היה חזר לארץ ישראל, שאותה כה אהב, ולעירו טבריה.

עד כמה היה קשור לארץ ישראל בכל נימיו, יעידו תלמידיו ששמעו מפיו, שבליל י"ז בכסלו תש"ח, באותו זמן שבעצרת האומות המאוחדות הוסכם בהצבעה על הקמת מדינת ישראל,

הוא חלם שהוא יושב במעגל עם רבנים רבים, ולפי סדר הא"ב כל אחד דורש דרשה על האות הראשונה שבשמו. לפתע דילגו על כמה רבנים ופנו אליו שידרוש משהו באות מ'. והוא קם ודרש: "מלכות – מלכות ישראל תיכון". רק בבוקרו של יום נודע על תוצאות ההצבעה באו"ם (מזקני טבריה, הרב אורי דסברג ז"ל, שבת בשבתו, כ"ט אדר ב' תשס"ח, וראה בספר 'אתחלתא היא' ח"ב, הרב יצחק דדון, יחסו של הרב לתקומת המדינה ולתהליך שיבת ציון בימינו).

מדבריו:

"...והיות וכל הנשמות רמוזות באותיות התורה, א"כ עלינו לכבד ולקיים את כל דברי התורה הזאת, ולעשות נחת רוח לעילוי נשמתם של אותם החללים שמסרו נפשם עבור קדושת הארץ והצלת אחיהם, וכמ"ש יואב בן צרויה, חזקו ונתחזקה בעד עמנו, ובעד ערי אלהינו. ועיקר ההתחזקות, היא קיום התורה והמצוה. כמ"ש ביהושע קום לך וכו', ואם נתחזק ונקיים את התורה אז לא צריכים לכלי נשק, כי היא נשקנו והיא בית חיינו, ונזכה לגאולה שלמה, במהרה בימינו אמין¹¹⁸.

32

"סוף האתחלתא דגאולה"

הרב חיים דוד הלוי (תרפ"ד-תשנ"ח)

רבה של ת"א יפו וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

קביעת ימי הודאה בזמן הזה

"...אבל נסים גדולים שאירועם משנה את כל דמות פני האומה לטובה, לא זו בלבד שמותר לקבוע ימים טובים לזכרם, אלא שחובה היא, כי כל אותם נימוקים המצדיקים התעלמות מקביעת ימים טובים אינם תופסים לגביהם. וכל שכן יום ה' ויום כ"ח אייר שהנס בהם היה כפול, הצלה ממיתה לחיים, וכן: בראשון, הקמת המדינה, ובשני, השלמת כיבוש א"י ולבה ירושלים מקום המקדש, ויש במאורעות גדולים אלה משום מפנה כביר בחיי העם כולו בארץ ובתפוצות, ולכן, יום ה' באייר, וכן כ"ח בו, ראויים לקבעם לימי הלל והודיה לה' על כי גבר עלינו חסדו, וכן לימי משתה ושמחה לדורות עולם¹¹⁹.

ברכת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים

אלא שעכ"פ כל זה הוא ביחס לנס שהוא בחינת הצלה מצרה, ואם אנו מתייחסים לה' וכ"ח אייר כימי הצלה מצרה בלבד, אמנם כך יהיה דינם לקרוא ההלל בלא ברכה, אך לענ"ד אחרי

המחיר מכב' מרנן ורבנן, יש לימים אלה משמעות גדולה וחשובה הרבה מעבר ליום הצלה מצרה. יום ה' אייר הוא יום ה"אתחלתא דגאולה", בו נגלה ה' אל עמו בחירו מן החרקים, בחיבת הסתר פנים, נחל ניצחונות וכישלונות, כבש שטחים מא"י ואיבד שטחים חשובים, והחשוב שבהם ירושלים שבתוך החומות, אבל ברור שיד ה' עשתה זאת להחזיר לישראל עמו את ארץ נחלתו. אך ביום כ"ח אייר נגלה ה' אל עמו עין בעין, בפנים מאירות, "ובמורא גדול" זה גילוי שכינה, נחל ניצחונות גדולים ללא אף כישלון אחד, שחרר שטחי א"י ובראשם גולת הכותרת ירושלים והר-הבית מקום בית מקדשנו ותפארתנו. העם ראה בעיניו את שכינת ה' בקרבו, כי ה' אלקיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם. זעזוע גדול פקד את העם היושב בציון ובכל תפוצות הגולה לשוב ולהאמין במציאות ה' והשגחתו בעולמו, ובעינו הפקוחה לטובה על עמו ונחלתו, וכי חזון נביאי ישראל הולכים ומתגשמים. נפתחה הדרך והוכשרו הלבבות ליעוד תוה"ק: ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך (דברים ל). ונאמנת עלינו הבטחתו יתברך למלא את היעוד המפורש בתורתו במהרה, ועוד ישוב העם לשמירת תורה ומצוות במלואם, והוא יתברך יודע הדרך לכך, מה שדמיונו העז ביותר לא יכול לתאר עדיין. המאמין בתום לב בכל אלה, והחושב כי אכן ה' וכ"ח אייר, הם בחינת "אני ה' בעתה אחישנה" הרי שיחזיק את הימים האלה לא כהצלה מצר ואויב בלבד, שעליהם מוסבים דברי המאירי ומרן החיד"א הנ"ל, אלא כימי הפסח וחנוכה, עת יצא העם נוסף מצרת מות לחיים, גם משעבוד לחרות. וכשם שחכמי ישראל בדור מתתיהו חשמונאי כהן גדול ובניו, תפסו את משמעות הנס הגדול שבימיהם, וקבעוהו לימי הלל והודיה בברכה, מתוך שהעריכוהו כפסח בשעתו, כך אם יחליטו חכמי דורנו לראות בימי ה' וכ"ח אייר, כימי נקודות מפנה בדרך לגאולה השלמה, בנין בית המקדש והופעת משיח בן-דוד, גדול כוחם להתקין ברכה על אמירת הלל לפנייה ולאחריה.

הוספה שהוסיף הרב הלוי על דברים אלו בשנת תשכ"ט: מחקר הלכתי זה נכתב לפני למעלה משנה. בינתיים החליטה מועצת הרבנות הראשית בישיבתה מיום ח' טבת תשכ"ח, לקבוע אמירת הלל עם ברכה ביום כ"ח אייר. לענ"ד הגיעה העת עתה להחליט אותה החלטה גם ליום העצמאות, מכל שכן כמובן מאלין¹²⁰.

נסי מלחמת ששת הימים

על כל אשר אירע בימים הגדולים שחלפו עלינו, יפה השתיקה. דומה הדבר לאותו שליח ציבור שירד לפני התיבה ואמר: האל הגדול והגבור והנורא והאדיר והאמיץ והעזוז האמתי והיראוי החזק וכו' והעיר לו ר' חנינא: הסיימת כל שבחי אלקיך.

מה שאירע אינו בגדר "נס" ואף לא בגדר "נס גדול", אילו נעשה לישראל עשירית בלבד ממה שהושג, אז היה זה נס גדול מאד. מה שהושג עתה הוא בחינת: "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון", עתה הושג "סוף האתחלתא דגאולה" שהחלה לפני י"ט שנה, כלומר, בא לידי שלמות השלב הראשון של הגאולה, הוא השלב החומרי, כינון המדינה וביסוסה לטוח רחוק. ואילו ההמשך, כלומר, התחלת הסוף, צריכה להיות הגאולה הרוחנית, זו שהמדינה וכל יתר הכלים הממלכתיים משמשים לה כאמצעי בלבד¹²¹.

(מקורות נוספים מכתבי הרב הלוי בעניין ימי ההודאה בדורנו, שליפט הרב שמואל כ"ץ: 'ברכות הנס ליחיד ולרבים ולכלל האומה בימי ה' וכ"ח אייר', ניב המדרשיה, חורף-אביב תשכ"ח, עמ' מט-סה; 'ה' וכ"ח באייר ימים טובים לישראל', הצופה, ג' באייר תשכ"ח; 'יום טוב ותכליתו', 'כיצד להתפלל ביום העצמאות', פנים אל פנים, 621 (ה' אייר תשל"א), עמ' 12-16; מקור חיים א, תל-אביב תשכ"ז, עמ' 299; שם ד, תל-אביב תשל"ד, עמ' 146; קצש"ע מקור חיים, תל-אביב תשל"ה, עמ' 54, 227).

33

"גבר חסד ה' על עמו ועל ארצו" הרב דוד שלוש (תר"פ-תשע"ו)

רבה של נתניה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

'אתחלתא דגאולה' ונסי מלחמת ששת הימים

"...כי עינינו הרואות שאנו נמצאים בתהליך של גאולה, הנסים הגלויים והנסתרים שנעשו ליושבי הארץ הזאת מאז המלחמה העולמית הראשונה ועד היום, הם אות ומופת שכל מה שנוצר ונעשה כאן בארץ, הוא בהשגחתו העליונה של אלהי ישראל למימוש חזון התורה והנביאים באחרית הימים... והאחרון הגדיל בחודש אייר תשכ"ז כששליט מצרים ריכז נשק אדיר וצבא לרוב להתקיף את ישראל ושכנינו הרעים נתלכדו אתו, נועצו לב יחדו ועלינו ברית כרתו למחות ח"ו את ישראל מעל פני האדמה, וכל יושבי ארצנו נחרדו מאימת השמדה, ויהדות העולם רעדה ורעשה מהסכנה הנשקפת לציון, גבר חסד ה' על עמו ועל ארצו אשר עיני ה' בה תמיד, יצאנו מאפלה לאור גדול ומסכנת השמדה לניצחון מהיר ומזהיר תוך ששים שעות הוכתה מצרים שוק על ירך ונסו מנוסת חרב בהשאירם כל נשקם האדיר שלל בידינו והרוגים לאלפים. ותוך מלחמת ששת הימים הבסנו את כל אויבינו מסביב, והרחבנו את הארץ בנגב עד תעלת סואץ וים סוף, במזרח עד הירדן, ובצפון עד החרמון ולא הרחק מדמשק. וירושלים והר הבית בראשם הושבו לעמם... מי שראה עד כה בהקמת המדינה מעשה שטן תבוא מלחמת ששת הימים ותטפח על פניו, יבואו דברי הזוהר

ודברי חז"ל הנ"ל ויוכיחוהו על טעותו... וכיון שנמצאים אנו באתחלתא דגאולה והחלו להתקיים דברי הנביא ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים מארץ מצרים שומה עלינו למצוא פתרון לשלובם והתערותם באומה של כל אחינו השבים למולדתם¹²².

תקנת הלל ביום העצמאות וביום ירושלים

ובמלחמות אלו שהיינו בסכנה גדולה וה' הצילנו, ולא זו בלבד שהצילנו אלא שהנחילנו עטרת ניצחון ובפרט במלחמת ששת הימים שהניצחון היה מהיר ומזהיר שלא היה דוגמתו בתולדות מלחמות הגויים, עד שכל עמי תבל עמדו נדהמים ונפעמים לאור התשועה הגדולה שעשה לנו ה' ולא מתוך רחמים בלבד שריחם עלינו שלא נובל כצאן לטבח, אלא גם עשה למען כבוד שמו הגדול שנתקדש בעולם לעיני כל הגויים, נראה שראוי לתקן הלל על נס כזה¹²³.

34

"החזרת עטרה ליושנה"

הרב אברהם שלוש

רבה של כפר־סבא

הרב שלוש נולד בירושלים העתיקה לרב יוסף, שהיה רב עדת המערבים בעיר, מרבני ישיבת פורת־יוסף וחבר הרבנות הראשית לישראל. למד בישיבת 'מרכז־הרב' ומאוחר יותר המשיך את לימודיו בישיבת 'פורת־יוסף'. בתקופה שקדמה להכרזת המדינה, התנדב ל"מפקד לשירות העם" שהיווה את "כוחות המגן" של המדינה שבדרך. בשנת תשכ"ב התמנה לרבה של כפר סבא, במקביל לרב האשכנזי, הרב פנחס יעקב שיר. ומאז מכהן כרב העיר. הרב הינו בעל השקפת עולם ציונית ובלשכתו תלויות תמונותיהם של הרב יהודה אלקלעי, הראשל"צ הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל והרב שאול דואק הכהן (השד"ה).

תשובה בעניין יום העצמאות ויום ירושלים

שאלה: לכת"ר, הגאון הרב שלוש שליט"א, רבה של כפ"ס. ברצוני לדעת כיצד יש להתייחס מבחינה השקפתית ליום העצמאות וליום ירושלים? וכן, כיצד כת"ר מורה שיש לנהוג בימים אלו בסדרי התפילה (מבחינת הלל ואמירת תחנון) (חשון ה'תשע"ז).

תשובה: ב"ה היום יום רביעי, ט"ו חשון תשע"ז, 6 ימים שלמים לשאלת טל ומטר לברכה. בתשובה לשאלת כבודו. עמדת היום כעמדתי בשנים שעברו.

להישמע להוראות הרבנות הראשית שעמדה ועומדת ותעמוד עד ביאת משיח צדקנו (במהרה) שיחזיר עטרה ליושנה בביהמ"ק סנהדרי גדולה (אגן הסהר) בלשכת הגזית וסנהדרי קטנה בשערי העזרה ובשערי הר־הבית (כאמור בעניין זקן ממרא ועי' ברמב"ם משנה תורה). באשר ליום העצמאות הלל לא גמור (למנהג הספרדים ללא ברכה תחלה וסוף ולמנהג האשכנזים עם ברכה תחילה וסוף כמו בר"ח).

באשר ליום ירושלים שהיא כמעט גאולה שלמה בהחזרת עטרה ליושנה כל המקומות הקדושים ובמיוחד החזרת שריד בית מקדשנו הכותל המערבי וגם היתה תשועה גדולה לעם ישראל וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוהינו. וכן אני עצמי נוהג, הן כשאני מתפלל בבית הכנסת של האשכנזים הקנאים שאינם מודים בדבר ולא די שאינם מודים לה' על הנסים ועל הפורקן הגדול שהיה לנו בימים אלה בזמן ההוא בשעות אלו, נוהגים ביום זה כשאר ימים ואם חל בימי בה"ב אומרים סליחות ותחנונים כרגיל כימי בה"ב אחרים. אולם, אני בתומי אלך, אומר לעצמי הלל גמור בברכה וגם הסדר הנזכר בחוברות של הרה"ר. ואם אני מתפלל באחד המנינים של עם ישראל, הן ספרדים הן אשכנזים ובמיוחד בביהמ"ק הקבוע שלי, הרוב מתפללים כפי שנקבע ע"י הרבנות הראשית, וע"י הרבנים הראשיים גדולי הדור שעמדו בראש הרבנות הראשית ובראש עם ישראל.

תפילתי לה' כי ישלח לנו משיח צדקנו בן דוד מלכנו חי וקיים ולא יהיו יותר מחלוקות כמו שאנו מתפללים בכל תפילת מנחה של שבת ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ובא לציון גואל בב"א ואז נאמר שירה חדשה שבחו גאולים לשם על כל הטובות לישראל. בכבוד רב, אברהם שלוש¹²⁴.

35

"קביעת יום הודיה"

הרב משה לוין (תרס"ז-תשל"ז)

רבה של נתניה

אהבת העם והארץ

סיפר הרב יהודה אושפיזאי, רבה של רמת-גן: הרב ר' משה לוין זצ"ל, רבה של נתניה, התחיל רבנותו בארץ. עלה לארץ ישראל בשנת ה'ת"ש כשהוא ידוע כבר בלמדנותו כתלמיד בכיר משיבות מיר וראדין של ה'חפץ-חיים'. אחרי נשואיו התיישב בעמק יזרעאל, במושבה בלפוריה.

הרב לוין ראה את כל מה שהתרחש בעמק, ולבו דאב על העדר אמונה וקיום מצוות, אך הוא גם האזין לרחשי לב אנוש של דור עמל קשה, והתקיים מיגיע כפיו. התלבט בספקותיו,

באהבת ישראל שבו ובאמונתו התמימה. דיבר מלב אל לב, דבריו נשמעו ונקלטו ואחרי עשרות שנים מתגלים דברים שנאמרו לשעתם. הרב לוי היה דוברתה של נצח ישראל בעמק יזרעאל, ייצג בנאמנות תפיסת התורה והשקפתה על חיי ישראל בארצו ועד כדי כך היה דבק במשימה להיות מדריך ורועה רוחני לציבור ההוא גם כשרבו הגאון מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל הציע לו בשנת ת"ש משרת ר"מ בעץ חיים בירושלים לא קיבל הצעה זו, כי קשה היה לו לנתק את עצמו מעבודת הקודש בעמק יזרעאל ('שבילין', שנה יח, לא-לב, אייר תשל"ט).

הרב משה לוי היה חבר ב'חבר הרבנים שע"י הפועה"ז'. בישיבת מועצת הרבנות הראשית לישראל ביום ג' אדר ה'תשכ"ח, שעסקה באופן ציון יום ההודאה על מלחמת ששת הימים, 'יום ירושלים', אמר: "הרחוב מסתכל על הרבנים שמופיעים רק כשיש לשלול ולאסור ולא בדבר שיש לעשות לחיוב. עלינו לשנות דמות זו בעיני הציבור, עלינו לדעת להחליט, ועניין יום הודיה שייך לזה, לדעתו, על הרבנות הראשית להעביר את יום העצמאות לכ"ח באייר¹²⁵.

36

'ההשגחה העליונה רצתה שנשחרר את ירושלים'

הרב נתן אורטנר

רב העיר לוד

"...גם את תוצאות מלחמת ששת הימים אין לייחס רק לכוחנו ועוצם ידיים וכי היתה כוונתם לשחרר את ירושלים והשטחים הקרויים יהודה ושומרון, הרי שר החוץ דאז שיגר בשעתו שדר לחוסין מלך ירדן בו נאמר אל תתערב במלחמה ואף אנו לא נתקוף אותך, מדוע נכנס איפוא לקרב? אין זה אלא כדוגמת 'ויכבד ה' את לב פרעה' ארע בימינו, הוא הצטרף לקרבות כי ההשגחה העליונה רצתה שנשחרר את ירושלים ושאר חלקי ארץ ישראל כהבטחת נביאי ישראל ובחזון אחרית הימים¹²⁶.

37

'מציאות ה' של מדינת ישראל'

הרב ברוך יהושע ירחמיאל רבינוביץ (תרע"ה-תשנ"ח)

אדמו"ר ממונקאטש ורבה של חולון

חתנו של האדמו"ר ממונקאטש, בעל ה"מנחת אלעזר", היה האדמו"ר רבי ברוך רבינוביץ. ברגע האחרון, הצליח לברוח מאירופה הבווערת לארץ ישראל וראה בשואה הנוראה את

התממשותה של מלחמת גוג ומגוג ושל חבלי משיח¹²⁷. את בלימת הגרמנים, ימ"ש, בשערי ארץ ישראל בזמן המלחמה, ראה כ"אצבע אלוקים" וכתב ש"אין שום ספק שקדושת ארץ ישראל גרמה לכך שהרשעים הללו לא ידרכו על אדמתה"¹²⁸. את דבר התנגדותו החריפה של חותנו לציונות בזמנו, הסביר שהיה זאת "מחמת תקוותיו, שעוד יחיה לימות המשיח, שיבוא בדור שכולו זכאי..." (והוסיף שלאחר השואה נכנסנו לאופן גאולת 'כולו חייב')¹²⁹.

הקמת המדינה, אופייה ומלחמותיה

"עם ישראל לובש רוח גבורה כבימי יהושע בן נון, כאיש אחד ובלב אחד עומדים נגד משמידיהם, ומנצחים בקרב, אבל עמי ערב עדיין אינם משלימים עם מציאות ה' של מדינת ישראל. כל כמה שנים הם עולים מחדש במלחמת חרמה על עם ישראל להכחידו. בשם ואש מגינה מדינת ישראל על קיומה, ובא דור שחונך במלחמות דור שמנצח בקרב. והנה עומד העולם, ובמקום לראות את הצדק והיושר מכריז על עם ישראל כעל עם כובש... יבוא דור שלא יצטרך לנהל מלחמות, דור שידע להעמיד את כח החכמה לפני כח הגבורה – והדור הזה יקים את המדינה לדוגמא, מדינה שבה התורה, המוסר, והצדק והשוויון ישמשו תשתית לחיי האנושות, ואז יבוא משיח צדקנו..."¹³⁰

השקפתו על תהליך גאולת ישראל בדורנו הייתה: "שהננו בדור שכולו חייב, שניבא לנו ע"י יחזקאל, 'למעני למעני אעשה', ושולח לנו הגאולה למען קיבוץ נדחי בני ישראל. בלי לחשוב אם משהו זוכה לכך או לא. ורק אח"כ ישלח לנו רוח ד' לטהר אותנו מכל חטאותינו, ויביא לנו משיחו הולך תמים" (שם, פרק כו). בשנת ה'תשנ"ז, באחרית ימיו, במענה למכתבו של אחד הרבנים בארה"ב כתב: "...ובזה אנחנו מחכים לביאת המשיח, גם בדור שכולו חייב, וראינו שגם כל המדינות, ואפילו במדינות הערביות, כבר פתוחים כל השערים לכל בני ישראל לעלות לישראל, וישלח להם הרצון לעלות, ויקוים בנו, "ונתתי לכם לב חדש וכו'..."¹³¹ הרב רבינוביץ כיהן בארץ כרבה של חולון ונמנה גם על חברי 'חבר הרבנים שע"י הפועל-המזרחי', היה אומר ביום העצמאות בתפילת שחרית לאחר תפילת שמונה-עשרה חצי הלל (ללא ברכה, וכן היה נמנע גם מאמירת 'תחנון') ומדי שנה בשנה נהג לארגן סעודת הודיה גדולה בעיר חולון ביום זה¹³².

בימי 'מלחמת ההתשה' ביקר את חיילי צה"ל שבקו הלחימה הראשון בתעלת סואץ וחיזק את רוחם, עד כדי כך שמפקדי הגזרה ביקשו ממנו לשבות שבת שלמה איתם לחזק את הלוחמים. גם במלחמת יום הכיפורים ביקר את החיילים שלחמו בחזית רמת הגולן¹³³. בבית הכנסת שלו, "בינת נבונים" בפ"ת (שם התגורר באחרית ימיו), הנהיג לא לומר תחנון ביום ירושלים וסבר שיושבי ירושלים שלהם נעשה עיקר הנס, צריכים לומר את ההלל¹³⁴.

**'הצלחנו בחסדי ה' לכבוש את כל שטחי א"י'
הרב יצחק גליקמן (תרס"ד-תשנ"ה)
חבר לשכת הרבנות חולון**

הרב גליקמן, יליד העיירה בזוזוב שבפולין. שרד את השואה הנוראה ומיד לאחריה כיהן כרב מחנה העקורים בברגן-בלזן. עם עלייתו ארצה בשנת תש"ט, התיישב בשכונת תל-גיבורים שבחולון ובהמשך נתמנה לחבר לשכת הרבנות בעיר.

השואה והקמת המדינה

כשאנו סוקרים את פני המאורעות שבתקופתנו שאין דומה לה בהיסטוריה שלנו, אי-אפשר שלא לראות את סמיכות הפרשיות והקשר שבין השואה האיומה שפקדה אותנו ובין תקומת מדינת ישראל, ואם השואה הביאה עם עצם האסון הנורא, להשפלת כבוד ישראל עד לעפר וביחד עם זה לחילול השם שאין דוגמתה, הרי תקומת המדינה היא שהרימה כבוד ישראל בעולם וביחד עם זה מהווה תקומת המדינה כשלעצמה תופעה כבירה של קידוש השם. אי אפשר שלא לראות בתקומת המדינה, ראשית התשובה שניתנה לעמלק על ידי ההשגחה העליונה באמצעות המאמצים הכבירים ומסירות נפשו של עם ישראל¹³⁵.

מלחמת ששת-הימים

לאחר מלחמת ששת הימים כתב הרב גליקמן מאמר הלכתי "בדין קריאת ההלל וברכתה" – על הנצחון במלחמת ששת הימים. ולמסקנתו, לא היה צריך לברך על ההלל המיוחד שנאמר בשבת הסמוכה למלחמת ששת הימים משום שהוא נאמר מדין הודאה בלבד, ולא מחובת קריאה אלא יש להמתין ולראות האם יקבעו חכמי הדור נס זה לדורות או לא. כפי שכתב: "ונ"ל לפי מה שכתבנו למעלה דההלל בשעת הנס עיקרו בא לשם הודי' להקב"ה על נס ההצלה ומשום כך תיקנו הלל בשעת הנס אף בנס שבדרך הטבע, ואם כן אין זה מצוה חדשה שהרי כמה מצוות יש בתורה שעיקרן הודאה על קבלת הטוב מאת הקב"ה כמו ברכת המזון שבה כלולות כמה מיני טובות להודות לה'... והשתא דאתינן שעיקר מצות ההלל בשעת הנס הוא רק בגדר הודאה על הטובה, נראה פשוט שאין לברך על ההלל בשעת הנס כל זמן שלא נקבע יום מועד לזכר הנס לומר בו את ההלל בתורת קריאה, שלא מצינו ברכה על הודאה כמו שאין מברכים על ברכת המזון שהיא מצוה מן התורה... (ובסוף דבריו מביא נימוק נוסף שלא לברך אז, משום החללים הרבים שנפלו במלחמה)¹³⁶.

בספרו 'ברכת אמונה' (חולון, תשמ"ה) כתב הרב גליקמן: "כעת, כשאנו עומדים כבר אחרי תקומת מדינת ישראל שקיבלה את הסכמת רוב עמי העולם כפיצוי על הסבל הנורא שהיה מנת חלקנו בתקופת השואה וכריצוי על עוונם שעמדו על דמנו ולא נקפו אפילו באצבע קטנה להצילנו מידי הצר המשחית, שוב אנו מוצאים את עצמנו בעולם השופע שנאה כלפינו וביחוד אחרי הנצחון במלחמת ששת הימים שכמעט כל עמי העולם מגלים צרות עין בהתרחבות גבולותינו שבאה עקב הנצחון כאילו כבשנו ארץ לא לנו ומכאן התמיכה המרבית בעמי ערב המתנכלים לקיומנו מצד אחד בהספקת נשק קטלני לשונאינו ומצד שני בקטרוגים ובקבלת החלטות עוינות לנו בכל הפורומים הבין-לאומיים, כי לולא השנאה המעוורת עיניהם בלי ספק שהיו מכירים בצדקת עמדתנו שהארץ הזאת היא נחלתו הבלעדית של עם ישראל¹³⁷.

ושם, בתשובה בעניין "מסירת שטחים מא"י לידי שלטון נכרים" כתב: "אחרת היא כעת, אחרי מלחמת ששת הימים שפרצה עקב התגרות הערבים והצלחנו בחסדי ה' לכבוש את כל שטחי א"י חוץ מעבר הירדן ועכשיו אין לאומות העולם כל-כך פתוחן פה לזעוק זעקת חמס על כיבוש השטחים מאחר שהערבים בעצמם הביאו לידי מצב כזה שהיינו מוכרחים לכבוש את השטחים בכדי להגן על עצמנו ועכשיו אין אנו צריכים לפתוח במלחמה, רק להחזיק בשטחים, ואם הערבים יפתחו במלחמה אז תהיה זאת מלחמת הגנה שהיא מלחמת מצוה שבה אין אנו זקוקים לרשות הסנהדרין¹³⁸.

39

"בעינינו זכינו לראות את הנפלאות מאת ה'

הרב פסח קוקיס (תרס"ג-תשמ"א)

רבה של בת ים

נולד ברוסיה והיה מתלמידיו של הרב ברוך בער ליבוביץ' (בעל ה'ברכת-שמואל'). בשנת תרפ"ה, עלה לארץ באמצעות סרטיפיקט שקבל מהראי"ה קוק והחל ללמוד בישיבת חברון. בשנת ה'תרפ"ט ניצל בנסי שמים בעת הטבח בישיבת חברון. לאחר נישואיו כיהן כרבה של בת-ים במשך למעלה מארבעים שנה, עד לפטירתו בשנת תשמ"א.

השואה והקמת המדינה

בשואה הנוראה שעברה על דורנו, היינו כעפר הארץ. בכל תולדות ישראל לא היתה שואה כדוגמתה. שליש מבני" נשרפו בתאי הגזים ונהפכו לאפר, השואה האיומה אשר פקדה את עם ישראל השפילה את כבודנו בגויים עד עפר הארץ, נתקיים בנו הפסוק: "והיה זרעך כעפר

הארץ", יחד עם זאת, כשהיינו באשפות, כאשר הושפלנו עד עפר, נתקיים בנו גם "ופרצת", הקב"ה נתן לנו עוצמה וכוח להתגבר על אויבינו הרבים, שכנינו הערבים המקיפים את נחלתנו ואשר זוממים לכלותנו ח"ו נכשלו, נתקיים בישראל... "כי בקצפי הכיתוך וברצוני רחמתיך" (ישעיה ס, י).

דורנו זכה להתגורר בארץ טובה ורחבה משנכנסנו לארץ אבותינו נתקיים בנו דברי הנביא יחזקאל (לו, כד): "ולקחתי אתכם מן הגויים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם". כניסתנו לארץ אבותינו ארץ טובה ורחבה היא המחייבת אותנו לקיים את "אחריך נרוצה" לקיים את מצוות התורה ביתר שאת, "לעבדך ולעשות רצונך בלבב שלם..."¹³⁹

נסי מלחמת ששת הימים והשיבה לירושלים

זכינו בע"ה לראות בירושלים נסים ונפלאות, האויבים נסו ונכנעו וירושלים בידי ישראל. תפקידנו בשעה זו לשמור על תפארתה של ירושלים - קדושתה. עלינו להיות עם קדוש, לחיות בקדושה ובטהרה ובכך היא תהיה לנו לתפארת, כך נהיה ראויים וזכאים לחיות בירושלים לאורך ימים ושנים בהשקט ובבטחה כהבטחת הנביא: "עורי עורי לבשי עזך ציון, לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקודש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא"... הנה זכינו לשוב לירושלים, אולם לעגמת לבנו, מעטים יש להם עיניים לראות ולב להבין את המהות האמתית של ירושלים השלמה... נמצאנו למדים כי יראה ושלוש משלימים זה את זה. כדי להגיע אל השלמות של ירושלים, יש לאחד את ירושלים של מטה עם ירושלים של מעלה... הקב"ה הרחיב גבולנו באר"י ובעינינו זכינו לראות את הנפלאות מאת ה'. במצב של התרחבות והתעצמות יש חשש ל'רם לבבך'. שכרון הנסים והניצחונות עלולים להביא את האדם לומר 'כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' ולכן עתה הדברים מחייבים אותנו להיות זהירים יותר ולפיכך עלינו להרחיב את גבולנו בלימוד תורה ולקיים את התורה בשלמות ללא שינוי ופשרה אלא כפי שקבלנו בסיני...

אמרו חז"ל (ב"ב ס): "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" שנא' (ישעיה סו) "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה. במשך קרוב לאלפיים שנה היינו פזורים בארצות גלות ולא היה באפשרותנו לגור בארץ ישראל. ביושבנו בארץ העמים זכרנו את ציון והתאבלנו על ירושלים, מאז גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו קיימנו את השבועה הקדושה: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" (תהלים קלו, ה). בכל ארצות פזורינו במועד של עת רצון היתה ירושלים בראש שמחתנו, והנה עתה זכינו לחזור לארצנו ולראות בשמחת ירושלים ההולכת ונבנית ותחזינה עינינו לראות בקיום דברי הנביא

ישעיה (סו, י) "שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה". זכינו בע"ה ונתקיים בנו דברי המשורר תהלים (קכב, ב) "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו". ירושלים החדשה שמחוץ לחומות נתחברה עם ירושלים העתיקה שבתוך החומות, אם לפני כן לא ניתן לנו להגיע אל הכותל המערבי שריד בית מקדשנו להתפלל ולשפוך צקון לבנו לפני בעל הרחמים, הנה עתה שוחרר הר הבית ומקום המקדש מידי זרים. המקומות הקדושים חזרו לידי בנינו, עתה אפשר לבנים להתפלל במקום בו עמדו והתפללו אבותינו הקדושים. במה זכינו, אמרו חז"ל (מכות י, א): אריב"ל מאי דכתיב עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים, מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. נמצאנו למדים כי אם לומדים תורה בשערי ירושלים "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", זוכים לסייעתא דשמיא, עומדים במלחמה ומנצחים את האויבים, בזכות בני הישיבות הלומדים תורה זכינו לקבל את ירושלים ולעמוד ולהתפלל ליד שריד בית מקדשנו¹⁴⁰.

40

"אין אפשרות להביע את שמחתנו לעצמאותה העשרים של מדינת ישראל"
הרב אפרים סוקולובר (תרס"א-תשכ"ח)
 רבה הראשון של רעננה

נולד בשנדובה, אביו היה מתלמידי של בעל ה"אבני נזר" מסוכצ'וב. למד תורה בישיבות ליטא, לומז'ה, קלם וסלבודקה. בשנת תרפ"ד עלה לארץ ישראל עם קבוצת תלמידים מהישיבה ולמד בישיבת חברון. במאורעות תרפ"ט שהה עם אשתו בבית אליעזר דן סלונים שבחברון, שם טבחו הפורעים הערבים כעשרים וחמישה יהודים. השניים שכבו מתחת לערימת גופות וכך ניצלו.

סיפר הרב סוקולובר: כשהוזמנתי בשנת תרצ"ב לכהונת הרבנות לרעננה, שהייתה אז נחשבת כמקום קטן ונידח, פקפקתי אם לקבל הצעה זו. היו שיעצו לי לדחות את ההצעה מטעמים רוחניים וגם חומריים. היו שהמריצו אותי לחיוב, באמרם כי כשם שישנה חלוציות בנין נשמות ארצנו, כך צריכה להיות חלוציות בחידוש נשמת העם וחיי הדתיים. רעיון זה של חלוציות קסם לי מאוד, וכשהופיעה בפני משלחת מרעננה ובידיה כתב־מינוי חתום בידי כל תושבי רעננה לכסא הרם של הרבנות במושבה – הכרעתי בו במקום לחיוב¹⁴¹.

שמחה על הקמת מדינת ישראל

השנה! זכינו בעז"ה להיכנס לכלל מדינות העולם. אנו עומדים כעת בשנה הראשונה להקמת מדינת ישראל המחודשת, שעליה הכריזו ראשי ומנהיגי העם באותו היום הגדול, הוא יום ה' אייר תש"ח בתל-אביב רבתי. רוב מדינות העולם – ביחוד הגדולות והחשובות שבהם – הכירו הכרה מלאה בעצמאות ישראל בתור מדינה. והנה קמה המדינה בחסדי ה' עם צבא סדיר וממוכן. ממשלה סדירה עם משרדים שונים ממשלתיים, עם כל גינוני המלכות וצרכי מדינה מסודרת, עם שגרירים וצירים... עוד מעט נברך "ברכת שהחיינו" על מצות תקיעת שופר כמקובל. עלינו לכוון גם להודות להקב"ה על המאורע ההיסטורי הזה שזכינו לכך אחרי תקופה כ"כ ארוכה, קרוב לאלפים שנה! ודווקא כשהיינו כ"כ בשפל המצב! שבורים ורצועים, דוויים וסחופים אחרי שנות השואה האיומה! עלינו לציין ולהדגיש במחשבה את התחלת גאולת ישראל בדורנו אנו, ולתת שבח והודאה למלך מלכי המלכים חקב"ה, שנתן בלב מלכים ושרים להכיר בזכותנו על ארץ ישראל בתור "ארץ מורשת אבות". וכשנגיע עוד מעט לתפילה "ועל המדינות בו יאמר" יתעורר בנו דגש של שמחה וכבוד, כי גם אנחנו נכללים ברשימה הזו! (דרוש לר"ה תש"ט, 'עוללות אפרים', דרוש יג, עמ' נו-נז, תשכ"ו).

שיחתו ביום העצמאות ה'תשכ"ח – יום העצמאות הראשון לאחר מלחמת ששת-הימים

סיפר הרב מרדכי גרינברג, אחיינו של הרב סוקולובר וראש ישיבת 'כרם ביבנה' (לשעבר): "שנתיים לפני פטירתו, הוציא את דרשותיו בספר שנקרא "פני אפרים", שהתקבל בשמחה בקרב שוחרי התורה. בשיחותיו דיבר רבות על אסון השואה מחד, ומאידיך – על נס תקומת מדינת ישראל, וכמה אופייני לו שבעת דרשתו בערב יום העצמאות תשכ"ח, הביע את אכזבתו על כך שהכותל בידינו ולא שומעים חגיגות וריקודים של שמחה מחוץ לבית הכנסת, ואז התמוטט ונפל, ולאחר כמה דקות השיב נשמתו לבוראו. כל תושבי רעננה ליוו אותו למנוחתו האחרונה"¹⁴².

"הרב סוקולובר נפטר מהתקף לב כשעמד על דוכנו בבית הכנסת ברעננה במסיבת יום העצמאות העשרים, המילים האחרונות שיצאו מפיו היו: "אין אפשרות להביע את שמחתנו לעצמאותה העשרים של מדינת ישראל", כרע ונפל, בהלווייתו ברעננה השתתף קהל אלפים"¹⁴³.

41

"יום ירושלים הוא יום קדוש ונורא"

הרב יהושע ממן

רבה של נהריה, חבר בית הדין הגדול וזקן רבני מרוקו בארץ ישראל

הרב יהושע ממן, יליד העיר צפרו שבמרוקו. בין השנים תש"ו-תשי"ג כיהן כדיין בעיר אספי והיה לצעיר דייני המדינה. לאחר מכן התמנה לתפקיד ראש אבות בתי הדין בעיר הבירה רבאט ובמרקש. בשנת תשכ"ז עלה לישראל ונמנה על חכמי ישיבת פורת יוסף בירושלים. בין השנים תשכ"ח-תשל"ח כיהן כחבר לשכת הרבנות בנהריה ולאחר מכן כדיין בביה"ד הרבני האזורי בבאר שבע. בין השנים תשנ"ח-תשס"ט כיהן כדיין בבית הדין הרבני הגדול, ובמקביל כיהן כראש כולל לפנסיונרים במקור ברוך ומחנה יהודה. בשנת תש"ע זכה באות "יקיר ועד העדה המערבית בירושלים" על פועלו והשפעתו בקהילה בירושלים. בשנת תשע"ה קיבל את עיטור 'יקיר העיר ירושלים'.

מדבריו:

"...כבר ראשוני הגולים נשבעו על נהרות בבל שלא לשכוח את ירושלים עיה"ק, וכמ"ש דוד המלך ע"ה ברוה"ק אם אשכחך ירושלים וכו', ומצות קיומה של שבועה זו הורישו הראשונים הנ"ל לצאצאיהם אחריהם בכל הדורות, והמה ב"ה השתדלו לקיימה על כל צעד ושעל, חלק עיקרי ומרכזי בתפילת שמונה עשרה, בן אדם היהודי, מתפלל ג' פעמים בכל יום תפילות על בנין ירושלים, חזרת השכינה לציון, חזרת מלכות ארץ ישראל, גאולת ישראל וקיבוץ גלויות, וכן התפילות המיוחדות לחגים, הן כולם בקשה וגעגועים וצפיה להחזרת סדר עבודת הקרבנות לבית המקדש, ובכל מאורע של שמחה הודגש והובלט שלא תיתכן שמחה שלמה על אדמת נכר, ובמרכזה של כל שמחה יחדו פינות ורגעי אבל על בית המקדש, ציון וירושלים...¹⁴⁴

ימי הודאה

בנו ותלמידו המובהק, הרב רפאל, מחבר הספר "עם-רם", העיד שאביו אומר ביום העצמאות וביום ירושלים הלל שלם ללא ברכה, מכיוון שהוא מחמיר מאוד בדין סב"ל, ולכן לא רוצה להיכנס למחלוקת בעניין זה¹⁴⁵.

נכדו של הימ"ן, הרב יאיר בן-מנחם, המכהן כדיין בביה"ד האזורי בת"א, סיפר שעוד בהיותו במרוקו נהג סבו לפי מנהגי הרבנות הראשית של מרוקו (שהוא עצמו היה חלק ממנה) שהורתה לחגוג את יום העצמאות, ושכאשר עלה סבו לארץ, עמד בקשר עם הרב עובדיה

הדאיה בענייני הדור והתקופה, וכן שהרב מתחשב למעשה, במנהג הקהל שאתו הוא מתפלל בימים אלו. נכד נוסף של הרב, הרב נעם ממון, ר"מ בישיבת קרית-גת, מסר לי גם כן, שביום העצמאות הרב אומר הלל שלם ללא ברכה ושלא אומר וידוי¹⁴⁶.

מדבריו ליום ירושלים

"יום ירושלים הוא יום קדוש ונורא, שבו נעשו נסים גלויים לעם ישראל, ובודאי, ובודאי שאנחנו מחויבים להלל את הקב"ה, לשבח אותו ולהודות לו, על הישועות שעשה עמנו בדורנו זה"¹⁴⁷.

42

הלל והודאה

הרב אברהם אלמליח (תרפ"ה-תשע"ב)

רבה של דימונה וחבר ביה"ד הגדול

הרב אלמליח נולד בשנת תרפ"ה בכפר אלקלעא במרוקו. כבר בילדותו נודע כעילוי. בשנת תרצ"ח עבר ללמוד במרקש מפי חכם יעקב דהאן. בשנת תש"ג הוסמך כשוחט והיה מלמד בתלמודי התורה. הרב הקים ישיבה בעיירה אמזמז ובמקביל כיהן כרשם נישואין וגיטין בבית הדין במרקש. בשנת תשט"ו זכה ועלה עם משפחתו לארץ ישראל ושימש בקודש כרבן של דימונה וירוחם. בשנת תשמ"ג החל לכהן כדיין בבית הדין בבאר שבע. בשנת תשמ"ה התמנה למנהל בתי הדין הרבניים בישראל. בשנת תשנ"א התמנה לדיין בביה"ד הגדול בירושלים. בשנת תשנ"ד פרש לגמלאות אך המשיך לשמש בקודש. לימד בכולל 'דרכי הוראה לרבנים' בירושלים, שימש כיו"ר הוועדה לבחינות דיינים ברה"ר, אב"ד לגיור ברבנות הצבאית ואב"ד בעיר מארסיי, וכן עמד בראש הוועדה למינוי הרבנים הראשיים בישראל. נפטר ביום כ"ח באב תשע"ב ונטמן בהר המנוחות בירושלים. כתביו התפרסמו בחיבור 'בתוך עמי' – ארבעה חלקים. חידושים על הש"ס, פרשיות השבוע, הלכות, ודרשות¹⁴⁸.

אהבת התורה, אהבת הארץ ואהבת עם ישראל

אנו שזכינו לבוא ולהתיישב בארץ ישראל הקדושה, עלינו להיזהר בשלושה דברים עיקריים מאוד ולא לזוז מהם חלילה, והם אהבת התורה, אהבת הארץ ואהבת עם ישראל. כי אהבת התורה ולימודה, הוא הדבר המביא לעם ישראל ביטחון גמור לשבת לבטח בארצו, וככתוב: 'אם בחוקותי תלכו' וכו' 'וישבתם לבטח בארצכם'. אהבת הארץ, זהו הדבר המביא אותנו לידי שמירת המצוות, כי אין הדברים אמורים רק לומר שאני אוהב את הארץ וזנה נקראים

שאוהבים את הארץ, אלא חובה עלינו כל רגע ורגע, להרגיש ולשים נגד ענינו שעומדות היו רגלינו בארץ ישראל, שהיא קדושה. ואל לנו חלילה לחלל את קדושתה על ידי עברות או אי קיום מצוות התורה, זוהי אהבת ארץ ישראל האמתית. ואהבת העם, פירושו, שלא רק להתחבר ולקנות חברים רבים, אלא כשאחד רואה דבר לא הגון בחברו עליו להוכיחו, ובזה יקרב אותו ולא לרחק אותו. וכפתגם חכמינו זכרם לברכה: 'שמאל דוחה וימין מקרבת', ובזה עם ישראל, בעזרת ה', יזכה לראות בארצנו הקדושה, שגשוג גם מבחינה גשמית וגם מבחינה רוחנית¹⁴⁹.

הלל והודאה ביום העצמאות וביום ירושלים

סיפר בנו, הרב שמעון אלמליח, איש הרבנות הצבאית ותושב שכונת נוף ציון: אבא ע"ה השתתף בקביעות בתפילות החגיגיות שנערכו בערב ובבוקר, יום העצמאות ויום ירושלים. בתפילת שחרית בימים אלה אמר הלל שלם (ללא ברכה) מיד לאחר תפילת שמונה-עשרה. מדי שנה ביום העצמאות, היה מארגן סעודת הודיה חגיגית בליווי פייטנים ומכובדים, באולם שמחות בדימונה, שם היה נושא דברים בענייני דיומא. לעת זקנתו, התגורר אבא בירושלים, בשכונה בעלת צביון חרדי, ובימים אלו לא מצא שם מניין כלבבו, ועל כן היה מגיע במיוחד לבתי הכנסת שבהם אנו היינו מתפללים, בשכונה אחרת¹⁵⁰.

סיפר הרב דוד תורג'מן, ראש ישיבת ההסדר בדימונה ומתלמידיו של הרב: "שם של ספריו: 'בתוך עמי' מעיד יותר מכל אודות דמותו. הרב היה חבר קרוב של הרב גורן וידידות רבה שררה בינו לבין ה'בבא-חאקי' והרב עובדיה יוסף, את מינויו למנהל בתי הדין הרבניים קיבל מהרב מרדכי אליהו. הרב אלמליח היה רב ציוני מובהק, אי-אפשר להחביא את אהבתו למדינה ולארץ ישראל, בניו שרתו כקצינים בכירים בצבא"¹⁵¹.

43

"תודתנו לצור ישראל וגואלו"

הרב משה מלכה (תרע"א-תשנ"ז)

רבה של פתח-תקוה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

זיכרונות מיום הקמת המדינה

את אשר נדרתי לה', הגיע הזמן לשלם, בזמן מלחמת הקוממיות, חודש אייר שנת שבו"ת (תש"ח) יעקב, בשוב ה' שיבת ציון, ואני עדיין בתוך הגולה, עברה הרינה במחנה העברים, לאמור: "קמה ממשלה יהודית בארץ ישראל", הבשורה הנעימה הקיפה את כל הערים, והדה הכה גלים ברחבי המדינה, רגשי השמחה מילאו את כל הלבבות ולפעמים חדרו גם אל

הרחובות. ולמרות השמועות על פלישתם של צבאות "שבעה עממין" למדינה למחרת לדתה, היינו בטוחים שלא תעשינה ידיהם תושיה, תוצאות המלחמה היו מעודדות, ולבסוף נמסר על תבוסתם השלמה של הפולשים, ויציאתם מן הארץ בבושה וכלימה. הדברים השפיעו עלי במדה מרובה והשאירו אותי תחת רושם חזק משעשע ומפליא, כי ראיתי חלום דורות מתגשם לפני, ולו היו לי כנפיים הייתי טס בהם מיד לראות אדמת הקודש, באשר תמיד לקחה את לבי ומשכה אותי באהבתה, כל רעיונותי היו נתונות אליה וכל מחשבותי הגו רק בה, לבי היה מלא רגש חם וסוער וכמעט היה יוצא לשמע כל ידיעה מעניינת וכל דבר משמח מארץ האבות, ולמרות שאיני משורר ולא בן משורר, פרצו מלבי כמה מילים בצורת שירה, שאותם חרזתי מיד על הנייר ועליהם נדרתי שאם אזכה ביום מהימים לעלות ארצה, אפרסם ברבים...¹⁵²

דברי ברכה ליום ירושלים

"מורי ורבותי. יש לי העונג והכבוד, להביא את ברכת הרבנות הראשית של עירנו אם המושבות למעמד חגיגי זה, המתכנס כאן לחוג את יום שחרור ירושלים עיה"ק העשרים ושלוש, ולהביא את תודתנו לצור ישראל וגואלו, על כל הטובה אשר עשה עמנו בהחזירו לנו את כבודנו הראשון, את עטרת תפארת מקום מקדשנו ירושלים עיה"ק, במה נקדם את פני אדוננו, ומה התודה אשר נגיש אליו? מי ייתן ונזכה לחוג את יום ירושלים בשנים הבאות מתוך שלום ושלוחה מתוך השקט ובטח אמנן¹⁵³.

44

"אשרינו שזכינו ליום זה"

הרב יוסף גליקסברג

רבה של גבעתיים וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

במשך שנים רבות משתתף רבה של גבעתיים, הרב גליקסברג, בעצרת ההודיה ובשמחה בישיבת 'מרכז הרב' ביום ירושלים, וכך אמר באחת מדרשותיו בישיבה: "אני מרגיש זכות גדולה להיות ביום ירושלים כפי שאמרתי כבר פעם – בלבה של ירושלים, במקום הקדוש שמשם יוצאת תורה, יוצאת תורה ויוצא גם דבר ה'. צריכים גם דבר תורה וצריכים גם דבר ה'. דבר ה' אשר מפרש את התורה, שמבין את התורה, שמבין את התקופה ומסביר לנו את דבר התורה בימים הללו ובשעות הללו. אשריכם שזכיתם ושנחנו זוכים ליום הזה, במקום הזה. מכאן. מהמקום הקדוש הזה, ממקום התורה, מליבה של ירושלים, נרים בקול: "הרימי בכוח קולך מבשרת ירושלים", מבשרת את התוכן: את הקדושה, את האמונה, את הצניעות

והדבקות והקול, שיורם קולה של ירושלים, יחדור בע"ה לכל השכבות, לכל הלבבות, לכל המוחות, לכל שטחי מרחבי ארצנו הקדושה, לכל עם ישראל. ויתקיים בנו, בעזרת ה', במהרה בימינו: "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"¹⁵⁴.

45

"הנסים הרבים שאנו חוזים במו עינינו"

הרב סיני אדלר

רבה של אשדוד ומרבני כולל מר"צ במבשרת-ציון

נולד בפראג, צ'כוסלובקיה. בשנת תש"ג נלקח לגטו טרזיינשטט. בקיץ תש"ד הועבר לאושוויץ ומשם למחנות הריכוז מאוטהאוזן וגונסקירכן, עד לשחרור המחנה. בשנת תש"ה עלה לישראל ולמד בישיבת חברון בירושלים ולאחר מכן בכולל "בית זבול". נישא לבתו של הרב מרדכי יהודה לייב זק"ש, רבה של שכונת 'שערי-חסד' וחתנו של הרב יעקב משה חרל"פ. היה לרב הראשון שהצטרף לרב גולדוויכט ולימד בישיבת ההסדר 'כרם ביבנה'. בשנת תשכ"ב התמנה לרבה של אשדוד, לאחר פטירת אשתו עבר למבשרת ציון. מחבר סדרת הספרים 'דבר סיני'.

דברים שכתב לאחר מלחמת ששת-הימים

ב"ה, אור ל"ב בסיון תשכ"ז. לכבוד חברי קיבוץ... שלום רב. נפלאות ה' שזיכנו בימים אלו ואשר עדיין איננו תופסים את משמעותן, הביאו איתן מחשבות רבות והרהורים רבים. בתוך הנסים הרבים שאנו חוזים במו עינינו, מזדקף הנס הגדול של שחרורה של עיר הקודש ירושלים... אחרי ההישגים הצבאיים הנפלאים אנו מתפללים לה' שהנחלה כולה תישאר בידינו ולא יתן ה' יותר את נחלתו לחרפה למשול בה גוים. עם שחרורה של עיר תפארתנו וגאולת א"י המערבית כולה, אנו נושאים תפילה למרום שהנחלה כולה תישאר בידינו לנצח ובעיר קדשנו נזכה בקרוב בימינו לבנין בית מקדשנו בנוי על תילו כקדם (דבר סיני, שאלות בגיא צלמות ובארץ החיים, סי' עא, 'והוא רחום לאחר שחרורה של ירושלים').

**"מסירות הנפש וקידוש השם של בני אל חי"
הרב יקותיאל עזריאלי (תר"ס-תשנ"ג)
רבה של 'זכרון-יעקב'**

הרב יקותיאל עזריאלי (קושלבסקי), נולד בעיירה אוגוסטוב. בחנוכה תרפ"ה עלה ארצה עם קבוצת בחורי ישיבה משיבת סלבודקה אשר היוו את גרעין היסוד של ישיבת חברון בעיר חברון. בשנת ה'תרפ"ט ניצל בנס מהטבח בחברון. כיהן כרבה של 'זכרון-יעקב' במשך כשישים שנה.

בזמן המנדט הבריטי: ארץ ישראל לעם ישראל

"כאשר ועדת החקירה שמינה האו"ם לדון בשאלת המשך קיומו של המנדט הבריטי ביקרה בארץ ישראל כדי להתרשם מן המתרחש בה, בין השאר הגיעה הוועדה, בראשות נציג גואטמלה באו"ם, לביקור בזכרון-יעקב. בקבלת הפנים, שנערכה ב'גן רוטשילד' בטבורה של המושבה, נשא הרב נאום שסקר את הקשר בין עם ישראל לארצו. הוא הסביר כי מעולם לא הייתה בארץ הקודש ישות לאומית ערבית, תיאר את תלאותיו הפרטיות, והדגיש את תוקפנותם של הערבים בחברון ובערים אחרות, לעומת היהודים שוחרי השלום. חברי הוועדה, כך ניתן לראות, התרשמו מאוד מהדברים"¹⁵⁵.

מדינת ישראל - "ישראל אשר בך אתפאר"

"מונים אנו עשרים ושתים שנה למדינה וקשה שלא להעלות את הפסוק "ישראל אשר בך אתפאר", ב"ך - 22, כמניין אותיות אלף-בית, שנות הקמת המדינה היהודית... התשובה להתקהלות השכנים מסביב המאיימים להשמידנו היא - צבא, אבל רק צבא לא יועיל. רוח ישראל סבא היא שצריכה להיות עם הלוחמים - ונגדה קשה להתמודד. ביום העצמאות חייבים גם אנו להודות על נס הגלוי שעשה עמנו בורא עולם. ולבקש מה' לקיים את: "שמחנו כימות עניתנו" - לשיר, להלל ולשבח לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו. רק כך נוכל לצבוע את העבר הקודר - ימות עניתנו - ולזכות במעט "שמחנו"¹⁵⁶.

מלחמת ששת הימים

הנצחון הנסי הגדול של ששת-הימים הסיר חרפה מעל עם ישראל, חרפת חילול ה', "ויבוא אל הגויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי", מסירות הנפש וקידוש השם של בני אל חי היא שמחקה את חילול קדוש שם שמים. מלחמת ששת הימים אכן הגדילה את מדינת

ישראל לשלמות גיאוגרפית אולם בכך לא סגי, את השלמות הרוחנית טרם כבשנו, כיבוש הרוח היא שתביאם לשמירת כיבוש הארץ, גם זאת רק בציון, כך יקוים בנו: "ימין ושמאל תפרצי וזרעך גויים יירש ונתתי משכני בתוכם", בשוב ה' את שיבת ציון, ונדחי ישראל יכנס¹⁵⁷.

שיקום בית העלמין בחברון

סיפר בנו של הרב, ישראל עזריאלי: עד קום המדינה נהגו הוריי לנסוע לחברון כל שנה ולפקוד שם את קברי יקיריהם, משנת תש"ז נהפכה הנסיעה הזו לבלתי אפשרית; העיר הייתה בשליטת הערבים ולא התאפשרה אליה כל גישה. לאחר מלחמת העצמאות נודע כי החלקה שבה נקברו קדושי חברון, חוללה. ידיעה זו הכאיבה מאוד ללבבות הוריי, אך הם לא יכלו לעשות דבר. לאחר מלחמת ששת הימים נסעתי לראשונה עם הוריי לחברון המשוחררת. ראינו את בית העלמין הישן חרוש, זרוע ירקות ונטוע שיחים. הערבים ליו אותנו במבטי שנאה יוקדים וקיללו את היהודים ששבו. הוריי כבר לא הצליחו לעצור את הדמעות. בנהמת נפש עצורה הם דיברו על גודל החורבן ועל חילול מנוחת יקיריהם ואחיהם, קדושי תרפ"ט. מיד כשחזרו מהאזכרה הם התמסרו למשימת השיקום של בית העלמין היהודי. אבא השתתף בין היתר במשלחת שערכה חקירות וחפירות כדי לוודא את מיקומו המדויק של קבר האחים. הוא הפעיל את כל האמצעים שהיו ברשותו כדי להביא לשיקום בית העלמין, ולאחר מאמצים והשתדלויות רבות בין שרים וראשי הממשל הצבאי, יצאה מחשבתו לפועל: בשנת תשכ"ח שופץ בית העלמין והמצבות נבנו מחדש, לשמחתם ולנחתם של הוריי. על אף שהקימו משפחה משלהם, הם מעולם לא שכחו כיצד הרוצחים השפלים הרסו את חייהם. את הנקמה האמתית הם ראו בדורות המפוארים שהקימו ובמפעלי חייהם: מוסדות החינוך והחסד בזכרון-יעקב וחידושו של היישוב היהודי בחברון¹⁵⁸.

47

אתחלתא דגאולה

הרב מישאל דהאן (תר"פ-תשנ"ז)

רבה של באר שבע

נולד וגדל בעיר מקנס שבמרוקו. למד אצל הרב רפאל טולדנו בישיבת "כתר התורה" שבעיר, שם קיבל סמיכה לרבנות, ולאחר מכן כיהן במשך שלוש שנים כרבה של העיר אפלו

שבאלג'יריה. עם קום המדינה עלה לישראל והתיישב בבאר שבע. זמן קצר לאחר מכן התמנה על ידי הרבנים הראשיים כרב העיר, וכיהן בתפקידו עד לפטירתו.

"אתחלתא דגאולה" – תקומת המדינה ויום העצמאות

יום העצמאות וצביונו המקורי, טרם חדר לתודעת העם, בחיי הציבור והיחיד, אמנם בולטים בו שלשה דברים. א. מצעד צבאי ברחובות קריה, או תהלוכות נוער ובמות בידור. ב. תפילה חגיגית עם קריאת ההלל (בלי ברכה) בבית הכנסת. ג. שביתה ממלאכה. ובכל זאת עדיין לא תפש מקומו המגיע לו כפי ערכו הנכון והאמתי בין כל שכבות הציבור. מדוע? ...נראה, שהסיבה לכך נעוצה בזה, כי יש רואים במצעד ענין של מפגן כח ועצמה של שלטון עצמאי, בבחינת "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", מחשבה הנוגדת את רוח היהדות הרואה באמת בכל פעולה קטנה או גדולה את השגחת ה' יתעלה. וכן התפילה בבית הכנסת, רק מתי מספר ונער יספרם משתתפים בה. השביתה ממלאכה פרט למנוחה מהעבודה, נשאר הציבור הרחב משולל מכל תוכן אמתי שיכול למלא את החלל הריק שנוותר בעקבותיה, וכתוצאה מכך, האדם משתעמם, דבר שעלול לגרום לתוצאות בלתי רצויות (ראה כתובות נט ע"ב).

בתקופתנו זאת רבת המעללים והתמורות, אשר בחמלת ה' יתעלה שבנו לארצנו הקדושה אחרי קרוב לאלפיים שנות נדודנו בגולה, שאנו רואים בזה ראשית צמיחת גאולתנו. כי אין דעתנו כאלה השוללים שלילה מוחלטת את עצם הקמת המדינה, בחשבם שכל זה רק מקרה ח"ו, כי כלל גדול בידנו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז ע"ב), וכ"ש מפעל אדיר ועצום כזה של הקמת מדינה וכל הכרוך בה, הייתכן לחשוב שכל זה נעשה במקרה, ולא ה' פעל כל זאת ח"ו? וכידוע המקרה לא יתמיד, ובפרט שהקמת המדינה בשנת תש"ח היתה בהסכמת כל האומות כמעט, וכדברי רבנו הרמב"ן זלה"ה בפירושו לשיר השירים בפסוק האלף לך שלמה (ח, יב) שכתב שברשיון מלכי האומות ועזרתם ילכו לא"י כדכתיב והביאו את כל אחיכם וכו' עש"ב. וכן אין דעתנו כאלה המחייבים הקמת המדינה מבחינת כחי ועוצם ידי, כי ידוע לפני חורבן הבית השני היו לנו מיליון וארבע מאות אלף גבורים (ראה שבט יהודה למהר"ש בן וירגא ז"ל יג ע"א) אשר משאתם יגורו אליהם, אחד ירדוף אלף ושנים יניסו רבבה, וכל גבורתם ועוז רוחם אשר א"א לתאר בחרט אנוש עלו בתוהו, ולא עמדו להם בעת צרה ומצוקה, וכדברי הנביא, נשתה גבורתם היו לנשים (ירמיה נא, לא).

אמונתנו הצרופה והמבוססת ללא פקפוק היא, שהקמת המדינה ושיבת בני גבולם, הכל בהשגחת ה' יתעלה. ותקופתנו זאת היא "עקבתא דמשיחא", והיא גם תקופת הנסיון ועמידה במבחן לקראת הגאולה השלמה המיוחלת בביאת גואל צדק בב"א. לאור האמור, היינו

מטיבים לעצמנו ולעמים אחרים לו השכלנו בשובנו לארצנו הנכספת לבסס את עצמאותנו המדינית על יסודות חזקים ומוצקים של עברנו המפואר, ועל הליכות חיים הגנוזים וטמונים בתוך המעיין הנצחי הבלתי נדלה, תורת אל חי יתב"ש, כפי שהורונו רבותנו הקדושים, אשר רוח ה' דיבר בם, ולהיות אור לגוים, ולא ככל הגוים ח"ו, כי זהו התפקיד המיועד לעם הקדוש בארץ הקודש. ואז גם יום העצמאות הנפלא והמיוחד במינו היה מקבל תוכן אמתי ולא מלאכותי דוגמת במות ריקודים ושירי עגבים, בזה שכל העם נוהר בהמוניו לבתי כנסת מלובש בגדי חג, ולהתפלל תפילה חגיגית בשירות ותשבחות לאבינו מלכנו יתב"ש, שהביאנו עד הלום, ולשמוע דרשות מתובלים בדברי תורה וחכמה מענינא דיומא, על הנסים והנפלאות שעשה ה' יתעלה לאבותינו ולנו, עם קריאת מגילה מיוחדת שבה יסופר בקצרה על הנס הגדול והנפלא של תחית העם היהודי בארצו, וכן הלאה. ומצוה בגדולים הם גאוני הדור העי"א, האחרונים לגלות וראשונים לגאולה, לחבר מגילה כזאת כפי חכמתם הרמתה. סיכום הדברים הנ"ל בקצרה, שיש צורך בשינוי יסודי בתפישת שני הצדדים הנ"ל המחייבים והשוללים, ואז יום העצמאות יתפוש את מקומו בין מועדי ישראל, לתהלה לשם ולתפארת, וכולנו נשיר בפה מלא: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"¹⁵⁹.

עליה לארץ ישראל בימינו

"...ועלינו לשבח לאדון הכול יתב"ש, שאחרי קרוב לאלפיים שנות נדודים בנכר, תקופה ארוכה וחשוכה המלווה ברדיפות והשמדות לאין ספור, האיר שוב פניו אלינו ובאהבתו ובחמלתו הגיענו עד הלום, לראות בתקומת עם ישראל בארצו, בשוב בנים לגבולם. אולם רוב העם היהודי עדיין נשאר בגולה, כי למרבה הצער, טרם חדרה לתודעתו ההכרה הפשוטה שאינו אלא אזרח נסבל בארץ לא לו, וגר בארץ נכריה, ואין הבדל באיזה ארץ הוא נמצא, במזרח או במערב, כי בכל מקום השנאה רודפת אחריו, ובמישרין או בעקיפין מצרים ומציקים את רגליו על כל צעד ושעל. והמסקנה המתבקשת מאליה, שאין מקום בעולם שבו ימצא היהודי מנוחה לגופו וקדושה לנפשו חוץ מארץ ישראל. והקריאה שהכריז כורש בשעתו מי בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל (עזרא א, ג), היא כעת צו השעה ומצוה בשעתה. ושמעתי רמז נאה בדברי הנביא ישעיה ע"ה, באומר, כי לי איים יקוו ואניות תרשיש בראשונה, להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם לשם ה' אלהיך ולקדוש ישראל כי פארך (ישעיה ס, ט), שרצה לרמוז בזה, שרק אלה שיצאו מהגולה ויבואו בראשונה דהיינו שיקדימו לבוא, הם יצליחו להציל גם את רכושם כספם וזהבם, ודי לחכימא ברמיזה, כי הרמז ברור ושקוף.

"ח"ג טו"ב (=כח) בזיו"

הרב אליהו כ"ץ (תרע"ו-תשס"ה)

רבה של באר שבע וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

נולד בצ'כוסלובקיה, לרבה של ניטרה. היה רב בערים נייטרה וקושיצה. במלחמת העולם השנייה ברח להונגריה מאימת הנאצים. לאחר המלחמה כיהן כרב ואב"ד של קהילת ברטיסלבה. לימד בישיבת בודפשט והקים את ישיבת דומונקוס. בשנת תשכ"ח עלה לישראל והתמנה לרבה של באר-שבע.

פיוטים שחיבר לכבוד יום ירושלים

יום בהיר, יום איחוד העיר, ויום כ"ח - זיו בגילה יאיר (סימן - ירושלים)

יום זה עשה השם, ברא תבל ומלאה בחכמה,

דם על כל רמים, שומר ישראל וגדל כח,

וזיכנו לאיחוד עיר המחוברת, הומה בה שוב יונה תמה,

שפכו שמה אבותינו שיח, בעידן חדווה ובעת זנוח,

לנצח ישרה שכינתו בה, א־להי הרוחות בשר ונשמה,

יוסיף להראות נסים ונפלאות, לאסירי תקווה פקח-קוח,

מעיר דוד יצא שוב, דבר השם ותורתו התמימה, כן יהי רצון אמן!

חג טו"ב בזיו, כ"ח אייר תשכ"ז (סימן - אליהו כץ חזק)

אזמר לך זמר עיר הקודש ירושלים,

לילה אזמרה לך ואשירה בקר וצהריים,

יום שחרורך לנו יום טוב בכפליים,

הלא לזה ציפינו, ציפינו שנות אלפיים,

וצנחנינו השתערו בך ולחמו הכוכבים משמים,

כ"ח זיו ש"ת-ז"ך,

צדיק א־דני צבאות פרוש עליהם כנפיים,

חוסה ושמור עליה כעל בבת עיניים,

זו עיר הקודש יקרה לנו שבעתיים,

קודש הקודשים היא וכלילת יופי ירושלים!¹⁶⁰

**"לקחת דוגמא ממסירות הנפש וההקרבה העצמית של בנינו"
הרב משה דב וולנר (תרע"ב-תשס"ז)
רבה של אשקלון**

"פקד ה' את עמו ונחלתו לברכה"

הרב וולנר, אוד מוצל מאש. היה חבר ב'חבר הרבנים שע"י הפועהמ"ז' ואף פרסם מאמרים בקבצי 'התורה והמדינה'. בהקדמת ספרו, שו"ת 'חמדת צבי', כתב הרב וולנר מעט מתולדות חייו ואת תמצית מבטו על התקופה:

"...כי חלצת נפשי ממות", אודה ה' בכל לבב שנשארתי בחיים, אף שכמעט נגזרתי מארץ החיים, במחנות המוות וההשמדה האיומים, ואם אמרתי אספרה את הנסים והחסדים אין בפי מילים... וחסדי ה' לא תמו ולא כלו, ומארץ הדמים מגיא ההריגה פדה אותנו להתהלך בארצות החיים זכינו, ולא רצנו הקדושה לשלום הגענו... אנשי מושב שפיר, אודים מוצלים מאש התבערה ביום חרה אף ה' בעמו, עולים מסלובקיה והונגריה מושב שומרי תורה לעצמם יסדו, ואותי להיות שומר משמרת הקודש שמו, כרב לשפיר והאזור אותי בחרו, זכרה להם אלקי זאת לטובה...לא עברו עלי בשפיר שנתיים לטובה, והעיר אשקלון בי כרבה בחרה. עיר קטנה אז עוד הייתה, עולים מכל קצווי תבל קלטה, ובמשך עשרים שנה שמאז עברה (תשי"ג-תשל"ג), לעיר גדולה לאלקים נהיתה. אילו פי מלא כים שירה, אין די מילים לשבח ולתודה, להקב"ה הטוב והמטיב סלה. ויהי כי עלינו רעב בארץ היה, והנה חיש מהר פקד ה' עמו ונחלתו לברכה, וקויים בנו המקרא: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא וכו', ונושבו הערים והחרבות תבנינה" (יחזקאל לו, ח)¹⁶¹.

הרב הסביר את מהותה של אהבת ארץ ישראל הנדרשת על מנת לזכות לגאולתה: "לפי"ז כולל הפסוק שני דברים, א' "רצו עבדיך את אבניה", דהיינו פיוס האבנים, ע"י מסירת הנפש וקבלת ייסורים, שע"י נקנה ארץ ישראל באהבה כפיוס על מה שגרמנו חורבן המקדש והארץ בעונותינו. ב' "את עפרה יחוננו" דהיינו אבלות על החורבן. אלו שני דברים שעל ידם, הקב"ה "תקום תרחם ציון..."¹⁶²

מלחמת ששת הימים - לקחת דוגמא ממסירות הנפש וההקרבה העצמית של חיילי צה"ל
"המועצה הדתית באשקלון, בשיתוף עם מרכז ההסברה ו'חבר המועצות הדתיות בישראל' אירגנה עצרת יום ירושלים. העצרת התקיימה בקולנוע "מאור" בהשתתפות מאות תושבי העיר ובני נוער, האירוע נפתח ע"י מר עמרם אברג'ל ראש המועצה הדתית. הרב וולנר (שליט"א) רב העיר, קרא לנוער לקחת דוגמא ממסירות הנפש וההקרבה העצמית של בנינו

- חיילי צה"ל שהודות להם ובעז"ה, הגענו עד הלום... הרב משה לוינגר (שליט"א) מראשוני מתנחלי חברון עמד בהרצאתו על חשיבות ההתנחלות בשטחים וקרא לציבור להתנחל בהם על מנת להבטיח את עתיד העם והמולדת...¹⁶³

50

"להודות להלל ולשבח לצור ישראל"
הרב יוסף שרביט (תרפ"ב-תשע"ו)

רבה של אשקלון, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וחבר ביה"ד הגדול

'אתחלתא דגאולה' ונסי מלחמת ששת-הימים

"בימינו אנו זכינו גם כן בחסדי ה' יתברך לאתחלתא דגאולה ולקיבוץ גלויות בארצנו הקדושה הרבה נסים ונפלאות נעשו עמנו מאז קום המדינה בזכות אחינו ז"ל שמסרו את עצמם על קידוש השם במערכות ישראל זכינו לשחרור העיר העתיקה בירושלים ומקום מקדש תפארתנו חברון ומקומות אחרים ומדינת ישראל גדלה והתרחבה במלחמת ששת הימים, גם ניצלנו משואה במלחמת יום הכפורים ברחמי יתברך ובזכות בנינו שנפלו יחד עם בני הקדוש מיכאל ז"ל הי"ד. אך אויבינו רודפים אותנו תמיד. לא נשכח את הקרבנות שנפלו על ידי המרצחים במקומות שונים הי"ד, כל זה נגרם לנו בגלל שלא הכרנו טובת הבורא ולא הערכנו את הנסים שנעשים עמנו יום יום...¹⁶⁴

"...בדורנו אנו גם כן זכינו לאתחלתא דגאולה בזכות בנינו שהקריבו את עצמם על מזבח המולדת, הגנו על עמם וארצם, ובאמירת שמע ישראל עלו בלהבות השמימה... (מתוך מכתב שכתב למשפחות שכולות בצה"ל, ניסן תשל"ו. הרב שרביט שכל את בנו מיכאל הי"ד, בקרב החווה הסינית במלחמת יום הכיפורים).

שיחת התעוררות שנשא הרב, נאמרה בראש-השנה ה'תשכ"ח

"...עם ישראל בכל הדורות לא הסתפק רק בזכירת עקדת יצחק, אלא ידע ללכת בעקבות אבותיו הקדושים, נתנסה בכל מיני ניסיונות... גם השנה, במלחמת ששת הימים, הלכו בצהלה ושמחת, למלאות את חובתם ולהגן על מולדתם, אחים ובנים יקרים גילו מסירות נפש עילאית וקידשו שם שמים. התאזרו בעוז וגבורה, בטחו בצור ישראל וגואלו, שיעבדו את לבם לאביהם שבשמים, הסתכלו כלפי מעלה, ידעו כי לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ובזה הצליחו להתגבר על האויב. הודות לאמונה ובטחון בה', התעוררות לתשובה של כל עם ישראל בארץ ובתפוצות, ולאותם היקרים שהקריבו את עצמם על מזבח המולדת במסירות ואהבה, זכינו לניצחון המזהיר של צה"ל שהביס את האויב והכהו שוק על ירך, שחרר

שטחים גדולים ואת המקומות הקדושים. כל עמי הארץ בכל העולם ראו, כי שם ה' נקרא עלינו, והעריכו והעריצו את גבורת ישראל. אך לצערנו הרב, אותה ההתלהבות וההתקרבות לה', ההתעוררות לתשובה שכמעט הקיפה את כל עם ישראל בזמן המלחמה, הולכת ומתקררת לאט-לאט, מתרגלים למצב שנוצר ולמציאות החדשה, נהיינו יותר אדישים ושכחנו כל הנסים והנפלאות שנעשו רק תמול שלשום, ואת התשועה הגדולה שהושיענו ה' צבאות מיד הצוררים הקמים עלינו לרעה. חובה מוטלת עלינו להרהר קצת ולשאול את עצמנו, האם ככה צריך להיות ח"ו? האם אנחנו לא כפויי טובה בצורה כזאת? בודאי שאנחנו חייבים להודות להלל ולשבח לצור ישראל וגואלו, ולהגיד בפה מלא לעושה נפלאות גדולות לבדו, כי לעולם חסדו...¹⁶⁵

"כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה" (תהלים לז, כו)

סיפר אחיינו ותלמידו של הרב שרביט, ר' אלעד פורטל: "...פעמים רבות שאלתי אותו על סוגיות הליבה של הציונות הדתית, והוא תמיד השיב: "אנחנו ציונים! ללא כחל וסרק, אנחנו ציונים!"

כששאלתי אותו מה דעתו על גיוס בני ישיבות? הוא ענה: "כולם מצווים להתגייס, זוהי מצוה גדולה", כשהקשיתי ואמרתי שעלולים להתקלקל בצבא, הוא השיב: "כל היום חונן מלוה, וזרעו לברכה" - מי שנותן מעצמו לעם ישראל יראה רק ברכה. הוספתי להקשות, אבל כבוד הרב, כתוב: "אלף למטה, אלף למטה". צריך להקפיד שיהיו גם בחורים שלא יתגייסו ויעסקו בתורה, אבל הוא השיב: "וכי נאמר אלף בני שמונה-עשרה למטה?! כל הצעירים יצאו למלחמה ויישארו כל הזקנים והנערים לעסוק בתורה... מספיק עם הקושיות, כולם מצווים על השבת וכולם מצווים על הגיוס..."¹⁶⁶

סיפר יו"ר חברת קדישא באשקלון, ר' אלי יפרח: "ההיכרות שלי עם הרב הגאון יוסף שרביט שליט"א, היא של עשרות שנים... הרב שרביט היה 'מגדל-אור' של תורה, אוהב תורה ואוהב אדם בנימי נפשו, ומעל לכל, היה ציוני גדול, אוהב את ישראל ואת מדינת ישראל" (שם). הרב שרביט היה שותף למאבק נגד הסכמי אוסלו וחתם על עצומות וקריאות בנוגע לשלמות הארץ ('ערוץ 7', ח' ניסן תשע"ו).

הלל ושבח לקב"ה

**הרב ישראל גלזר (תרע"ג-תשס"ח)
רבה של רמלה ומתלמידי הראי"ה קוק**

הרב גלזר נולד ברוסיה, ושנות ילדותו ונערותו עברו עליו ברדיפת היהדות ע"י השלטונות. במסירות רבה למדו הרב וחבריו תורה במקומות מסתור תוך השתוקקות לעלות לארץ הקודש. בגיל עשרים הוא מקבל אישור עלייה מהראי"ה קוק רבה של ארץ ישראל ומגיע לנמל יפו, שם המתין לו הרצי"ה קוק. הרב נכנס ללמוד בישיבת 'מרכז-הרב' אצל הרב קוק, הרב הנזיר והרב חרל"פ שאצלו אף התגורר במשך תקופה מסוימת. במשך שלוש שנים עד פטירתו של הראי"ה, ספג הרב תורה וקדושה מהרב קוק. הרב גלזר המשיך בלימודיו בישיבה גם לאחר פטירת הראי"ה ותוך כדי כך העלה את הוריו במסירות רבה לארץ, ישירות לתל-אביב שם כיהן אביו כרב שכונת התקווה. לאחר הקמת העיר רמלה, שולחים הרבנים הראשיים את הרב גלזר לרמלה. הרב מבסס את יהדותה של העיר ע"י הקמת שירותי הדת השונים שמתחלפים מאוחר יותר לרבנות ומועצה דתית וכוללים בין היתר את החדרת נושא הכשרות, הקמת מקוה ראשון, עריכת חופה וקידושין וחיזוק רוחני ממשי לבני העיר הצעירה (הרב שרומם את רמלה, הרב ידידיה הכהן, 'ערוץ 7', כ"א בחשוון תשס"ח).

בשנת תש"ט, הגיע לרמלה הרב יצחק אביחצירא (בבא-חאקי) ביחד עם גל עלייה של יהודי מרוקו והתמנה לרב הספרדי של העיר. היחסים בין הרבנים היו מעולים והם שימשו יחדיו בקודש, במשך כעשרים שנה. הרב גלזר נפטר במוצאי יו"ט סוכות תשס"ח, בהיותו בן תשעים וחמש.

יחסו ליום העצמאות ולתקומת המדינה

סיפר ר' מוטי יצחקי, ראש המועצה הדתית ברמלה (לשעבר) וממקורבי הרב גלזר: "הרב גלזר היה בעל השקפת עולם ציונית דתית מובהקת, ויחד עם זאת בענייני הלכה נקט בקו מחמיר. ביום העצמאות היה אומר הלל ובוודאי שלא אמר וידוי, וכן היה דורש בבתי הכנסת בעיר מדי שנה, דברי הודאה ושבח לקב"ה ומביא גם מדברי רבו, הרב צבי יהודה קוק בעניין מעלת היום.

מנהג מיוחד נהגנו בעיר רמלה. מדי שנה, בכל שבת שלאחר יום העצמאות, נערכת תפילת הודאה חגיגית באחד מבתי-הכנסת בעיר. הרב היה משתתף בקביעות בתפילה זו ודורש בעניין היום. ברצוני לספר סיפור שסיפר לי הרב גלזר אישית. בשנה וחצי האחרונות לחייו, הרב נזקק לתמיכה רפואית ע"י משפחתו (הרב נפטר בגיל תשעים וחמש). כך שנקבע סבב

תורנות בין נכדיו, שהיו ישנים אתו ומסייעים לו. בהגיע בוקר יום העצמאות, נכדו (שלמד בישיבה חרדית) התעורר, ולמרבה הפתעתו, ראה שהרב לא במיטתו... הוא לא העלה על דעתו שהרב הלך לבד לתפילה משום שהיה מאוד חלש. מיד התקשר לאביו בבהלה וסיפר שהרב נעלם, ולאחר מכן יצא לחפש אותו בגינה ובסביבות הבית. בחלוף זמן מה הגיע הרב גלזר לביתו וסיפר שהלך לבית הכנסת להתפלל שחרית... נכדו התקשר מיד לאביו על מנת להרגיעו. לשאלת בנו מדוע לא העיר את הנכד על מנת שילווח אותו לבית הכנסת כמדי יום, השיב הרב בבדיחות: היכן שהתפללתי אומרים היום הלל שלם בברכה ולא רציתי 'לקלקל' לך את הילד...¹⁶⁷

שלמות הארץ והמאבק על האחיזה היהודית בערים המעורבות

בראיון שנערך עמו הביע הרב גלזר התנגדות הלכתית (מטעם 'לא תחנם') למכירת דירות לבני מיעוטים ברמלה, וסיפר שכך הוא מורה גם למעשה¹⁶⁸.
 "עם הקמת הגרעין התורני בעיר רמלה ע"י תלמידי תלמידיו של הראי"ה קוק משיבת 'בית אל', נוצר קשר מיוחד בין הגרעין לבין הרב גלזר שחזק ועודד את חברי הגרעין בפועל המבורך בעיר לקירוב לבבות וחיזוק ניכר ליהדותה של העיר מכל הבחינות. הגרעין ראה ברב דמות לחיקוי כתלמידו של מאור ישראל הראי"ה וזכה לשמוע מהרב רבות על הרב קוק והשפעתו האדירה על מהלך גאולת ישראל"¹⁶⁹.
 סיפר הרב אליקים ויסנשטרן, חבר הגרעין התורני ברמלה, שהרב גלזר שמח מאוד על הקמת הגרעין בעיר, וכן שהרב הגיע בכוחות עצמו לכנס זעקה מיוחד שהתקיים במלון 'רנסנס' בירושלים, לפני הגירוש מגוש-קטיף ביום כ"ו באדר ב' תשס"ה, ובהיותו אז 'זקן רבני הארץ' כובד באמירת פרקי תהלים¹⁷⁰.

52

"המלחמה המרשימה והמפליאה ביותר שהייתה לעם ישראל"

הרב דב ליאור

רבה של קריית ארבע-חברון

בראשית דברי, אודה להשם יתברך שזיכני לעלות לארץ ישראל והצילני בימי הזעם ת"ש-תש"ה באירופה העקובה מדם, והביאני לאוהלה של תורה בישיבת מרכז הרב בירושלים, שבה למדתי את עיקר תורת ברשות מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל שמלבד לימוד ההלכה בתחומי הרבנות והדיינות, עיצב את דמותי הרוחנית בכל הנוגע להתבוננות על מעשה השם קורא הדורות מראש, מחזיר נדחי ישראל ומקים הריסות ארצנו. הסתכלות של אמונה על כל

התופעות המלוות את תהליך גאולת ישראל, לראות את אור הגאולה גם כשהוא מפלש את דרכו בתוך נבכי סיבוכים קשים...¹⁷¹

יום העצמאות ואתחלתא דגאולה

אנו נמצאים בתקופת אתחלתא דגאולה שהחלה בזמן שתלמידי הגר"א התעוררו לעלות לארץ ולחונן את עפרה ונמשכת עד ימינו, ועלינו להבין מה הקב"ה מצפה מאתנו בתקופה זו. יש להתמלא בהודיה לרבש"ע על קידוש ה' הגדול שהיה בהקמת המדינה. שלוש שנים – הרף עין בחיי עם מאז הושפל כבוד עם ישראל עד הדיוטא התחתונה בשואה האימה, זכה עם ישראל לקום ולהתייצב ולהכריז עצמאות בחלק מארץ ישראל... רבש"ע מצידו נתן לנו את כל הכלים, והחולשות הן רק מצדנו. ישנם חלקים גדולים בעמנו הרחוקים מתורה ומצוות, וגם הציבור שלנו לא מספיק תורם ומקריץ בתחום הרוחני על שאר חלקי העם. אם לפני כשמונים שנה היה הציבור הדתי והחרדי כולו מתעורר לעלות ארצה, מצבה הרוחני של המדינה היה שונה לחלוטין. מי שיש בו יראת שמים אמיתית צריך להודות לה' על הנסים, על הנפלאות, ועל הטובה שהקדוש ברוך הוא משפיע על עם ישראל. אין להתפעל מכך שישנם אנשים אשר אינם רואים בהקמת המדינה אתחלתא דגאולה, גם בזמן יציאת מצרים היו שהסתפקו אם זו אכן הגאולה... נראה שטעותם של הרואים אחרת את משמעות מאורעות דורנו נעוצה בחוסר לימוד התנ"ך. ספרי הנביאים נכתבו כדי לפקוח את עינינו להתבונן בהשגחת ה' בעולם. את הכלים הנכונים להבין את מאורעות דורנו אפשר לקבל רק מלימוד התנ"ך... אנחנו הולכים בדרך הנכונה והפשטה – מודים לקב"ה בפה מלא על הקמת המדינה, ראשית צמיחת גאולתנו¹⁷².

מעלת יום ירושלים

בדורנו, זכינו לשני מאורעות מרשימים בחודש אייר: מלחמת העצמאות – ההכרזה על תקומת מלכות ישראל, וכעבור תשע עשרה שנה זכינו למלחמה המרשימה והמפליאה ביותר שהייתה לעם ישראל במשך כל ימי קיומו – מלחמת ששת הימים. 'גולת הכותרת' של מלחמה זו היא שחרורה של ירושלים ואיחודה של העיר 'כעיר שחברה לה יחדיו' (תהלים קכב)... כשאנחנו חוגגים ביום הזה בהודיה על מה שזכינו לו בכ"ח באייר תשכ"ז, אנו בטוחים שיחד עם הכוחות הבריאים של עם ישראל נצעד לשחרורה של ירושלים במובן המלא. נתקדם להשלטת ריבונות ישראלית על הר הבית בתור צעד ראשון, ולאחר מכן נסביר לציבור הרחב מה חשיבותו של בניין המקדש... כשם שזכינו לאותם הנסים הגלויים במלחמת ששת הימים, כן יראנו הקב"ה בשחרורה של ארצנו כולה, כולל נחלת בני גד ובני

ראובן וכולל נחלת נפתלי בצפון וכולל נחלת בני שמעון בדרום לפחות עד ואדי אל-עריש. נזכה לכל זה בקרוב בימינו אם רק נרצה, אמן כן יהי רצון¹⁷³.

הלכות יום העצמאות

א. אין אומרים תחנון ביום העצמאות ולא במנחה שלפניו. ב. ראוי להתגלח לכבוד היום על אף שחל בימי האבלות שבספירה. ג. יש לגמור את ההלל בברכה ביום ובלי ברכה בלילה. ד. יש לברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות, ולהסמיכה למצוות אמירת ההלל של הלילה, או של היום למי שאינם נוהגים לומר הלל בלילה. ה. מותר לשמוח בכלי זמר וריקודים. ו. יש להוסיף מזמורי הודיה הן בערבית והן בשחרית כמודפס בסידורים (רנת ישראל). ז. נוהגים לקרוא הפטרת 'עוד היום בנוב' בלי ברכה. ח. יש לעשות סעודה ולספר בה על נפלאות השם שעשה עמנו ביום זה. ט. ה' באייר שחל בשבת (או סמוך לה) ויום העצמאות הוקדם או נדחה, יש לנהוג באותו יום (המוקדם) את כל הלכותיו (אם כי על עצם ההקדמה צריך הדבר הכרע). י. על אף שיום העצמאות הוקדם, אין לומר תחנון או צדקתך (בשבת) בה' באייר עצמו.

הלכות יום ירושלים

א. כ"ח באייר בכל שנה נקבע כיום הודיה על כל המשמעות ההלכתית שבכך, כנזכר לעיל לגבי יום העצמאות, על שחרור ירושלים ומלחמת ששת הימים. ב. יש לגמור את ההלל בברכה בשחרית. ובליילה להוסיף רק מזמורי הודיה. ג. יש לערוך סעודה ולספר בה על נפלאות השם שעשה עמנו ביום זה¹⁷⁴.

53

"יום הנפת 'דגל ירושלים' על ארץ ישראל"

הרב יעקב אריאל

רבה של רמת-גן

יום העצמאות ויום ירושלים בעין הציונות הדתית

קביעת יום העצמאות כיום הודאה והלל משקפת יותר מכל את הפסיקה הציונית דתית. אמנם ניתן היה להודות לה' על הצלת הישוב היהודי במלחמת העצמאות והעלאת יהודים ארצה מסכנות קיומיות גם מבלי להתייחס לכאורה למדינת ישראל, אולם א"א לנתק את הקשר בין הקמת המדינה לבין השלכותיה על חיי עם ישראל, ומי שמתייחס בשלילה או באדישות להקמת המדינה שולל גם את יום העצמאות. הפוסקים הציונים דתיים רואים ביום

העצמאות לא רק יום הצלה (ואכן ה' באייר אינו כזה, אדרבה, בו החלה הפלישה של מדינות ערב לארץ ישראל) אלא יום שבו החלה להתקיים מצות ישוב הארץ במלואה ע"י ריבונות ממלכתית ישראלית, וכדברי הרמב"ן: "שלא נניחנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". עד אותו יום התקיימה המצוה רק בחלקה, ע"י יחידים. מעתה ואילך היא ניתנת לקיום מלא ע"י הציבור ורק הוא יכול למנוע את זולתנו מן האומות לשלוט בארץ. אין בשמחה זו התעלמות מצללים רבים המעיבים על שמי המדינה. אלא שהפוסקים מבחינים בין המדינה לממשלה. המדינה היא העצם, הממשלות הקמות ונופלות אינן אלא תופעות מקריות ואינן משקפות את עצם המדינה כמות שהיא. אדרבה, המדינה היא של כולנו וביכולתנו להטותה לדרכה של תורה.

פוסקים שאינם ציונים מתעלמים מיום העצמאות, לא רק בגלל שהם רואים יותר צללים במדינה מאשר אורות, אלא גם בגלל חשש מקביעת יו"ט חדש. יש כאן המשך התפיסה של "חדש אסור מן התורה". פוסקים ציונים דתיים סבורים שהימנעות מהודאה לה' על המהפך ההיסטורי בחיי עם ישראל וארצו חמורה יותר, מבחינה אמונית והלכתית, מאשר החששות המופרזים מפני חידושים שההלכה מכירה בהם. באשר לפרטים שונים בדרך ההודאה יש חילוקי דעות בין הפוסקים הציונים דתיים עצמם, אולם אין להם רקע אידיאולוגי, אלא דיון הלכתי טהור. כגון הברכה על ההלל, קריאת הלל בלילה (עי' באהלה של תורה, ח"ד סימן כא), ברכת שהחיינו, הקדמת יום העצמאות כשחל בשבת (עי' באהלה של תורה, ח"ב סימן עג) ועוד.

ביום ירושלים ארע נס הצלה גדול מאחת הסכנות החמורות ביותר בתולדות ישראל. כמו כן, בו ביום חזרו ירושלים, מקום המקדש ורובה של ארץ ישראל לידי עם ישראל, אחרי אלפיים שנות חורבן. מן הראוי היה לכאורה שיום זה ייקבע כיום הודאה והלל ע"י כל החוגים. בכל זאת, רק פוסקים ציונים דתיים מתייחסים אליו. מלבד החשש מקביעת יו"ט חדש, היחס למדינה גורר אחריו גם את היחס להצלחות זרועה הצבאית¹⁷⁵.

המהפך של יום ירושלים

יום שחרור ירושלים היה בשבילנו יום הנפת 'דגל ירושלים' על ארץ ישראל, על מדינת ישראל וכבר בספרי ההיסטוריה הדברים נכתבו שהחל מאותו יום, ישיבת 'מרכז הרב' הוליכה את עם ישראל, הנהיגה אותו, לתהליך של ישוב הארץ על פי התורה. יישוב א"י מתחלק לשני חלקים, עד 'יום ירושלים' ומ'יום ירושלים'. ב'יום ירושלים' התחיל תהליך חדש. אם עד אז, החלוציות, ההתיישבות, הדגל הזה היה של אחרים שבתודעתם הגלויה התורה לא הייתה נר לרגלם אם כי בלבם ודאי היא הייתה, מכאן, התהפך הגלגל¹⁷⁶.

תשובות קצרות בעניין יום העצמאות ויום ירושלים¹⁷⁷

שאלה: האם ביום העצמאות וביום ירושלים אומרים הלל בברכה?

תשובה: ביום העצמאות יש מחלוקת אם לברך על ההלל, ביום ירושלים מוסכם על הכול שיש לברך (כ"ג ניסן תשס"ד).

תשובה לשאלה דומה: ביום העצמאות הרבנות הראשית לא הורתה לברך (הרבנים הראשיים דאז, הגריא"ה הרצוג והגר"צ עוזיאל מלכתחילה לא הורו לברך). ביום ירושלים, הרבנות הראשית, שהייתה אז הסמכות הקובעת, הורתה לברך.²

שאלה: כיצד ראוי לחוגג את יום העצמאות מעבר לאמירת הלל?

תשובה: לימוד הלכות מלכים, ביקור בהתיישבות חדשה, סעודת מצוה עם דברי תורה ושירי הלל (ד' אייר תשע"ד).

שאלה: מדוע דוד המלך לא קבע את יום כיבוש ירושלים הראשון לדורות, כמו שהרבנים של ימינו קבעו? אם התשובה היא שהוא חיכה לבניית ביהמ"ק ע"י שלמה ושם יחגגו, מדוע אנו לא מחכים לבניית ביהמ"ק ואז נחגוג, ואם החגיגה כיום היא בעיקר על ההצלה – גם אז הייתה הצלה לעם ישראל ובכל זאת, לא נחגג לדורות?

תשובה: נביאי ישראל קבעו שעל כל ישועה גדולה יש לומר הלל (פסחים ק"ז, א). לא נשארה בידינו רשימת ימי ההלל של בית ראשון אך בודאי הייתה כזאת. לעומת זאת, מימי בית שני נשארה בידינו מגילת תענית, שבה רשימה של כל ימי הישועה של בית שני שחגגו אותם באיסור הספד ותענית וחלק אף בהלל. הידוע בכולם שנשאר לדורות הוא חנוכה. עם החורבן, בטלה מגילת תענית חוץ מחנוכה. לגופו של עניין, איני מבין את השאלה, היינו כולנו בסכנת השמדה וניצלנו וזכינו לשחרור חבלי א"י וגולת הכותרת – ירושלים, האם יש ספק אם להודות לה' על כל אלו? (ח' אייר תשס"ו).

54**"המאורע הגדול ביותר בהיסטוריה"****הרב צפניה דרורי****רב העיר קרית שמונה וראש ישיבת ההסדר בעיר**

כשדוד המלך ראה את התלהבות ההמונים שתרמו מכספם ועזרו לבנין בית המקדש, הוא ראה את הרוח החיובית שיש בישראל ואמר על זה: "ה' אלהי אברהם יצחק וישראל, שמרה

ג. הערת המלקט (ש.ה): עיין בהסכמת הרב אריאל לספר "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים", מאת הרב אורי בצלאל פישר, הוצאת ישיבת ההסדר ראשון-לציון.

זאת לעולם, ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך". יש רגעים גדולים בחיי האומה, שעלינו לבקש, "שמרה זאת לעולם", אחרי שעות גדולות, אנחנו נכנסים לאפרוריות, וכאילו לא היינו במדרגה שהיינו צריכים להיות. והבקשה היא שהרגע הגדול יישמר לעולם. מלחמת ששת הימים, הייתה המאורע הגדול ביותר בהיסטוריה. היא למעשה ביטאה את שלמות ההשגחה האלוהית על עם ישראל בכל התחומים. במלחמת ששת הימים, צבא ישראל הגיע לשיא הישגיו והכול בדרך נס. שום דבר לא היה מוכן, המלחמה בירושלים הייתה הפתעה גמורה שבילנו וכל הצעדים שעשינו בירושלים היו בניגוד לעצות של המומחים, כולל הכניסה להר הבית...¹⁷⁸

שו"ת קצר בענייני יום העצמאות

שאלה: מהי פסיקת הרב לגבי אמירת הלל ביום העצמאות (בערב ובבוקר), והאם יש לברך על ההלל?

תשובה: ההלל לא נקבע לערב, אלא לבוקר, ולכן מברכים על ההלל רק בבוקר. מקומות שאין בהם תפילה בבוקר – יברכו בערב כשאומרים הלל, שהרי חייבים בו! (מתוך שו"ת עם הרב, מופיע באתר ישיבת ההסדר קרית-שמונה).

שאלה: האם בשנה שיום העצמאות דחוי מתאריך המקורי יהיה המעמד ההלכתי של יום העצמאות שונה מבכל שנה? (לגבי גילוח, ריקוד, אי אמירת תחנון ביום עצמו ובמנחה שלפניו) ומדוע? השאלה היא הן לגבי התאריך המקורי והן לגבי התאריך הדחוי.

תשובה: בעת קביעת יום העצמאות לה' באייר, קבעו שבמקרה שהתאריכים ה' או ו' באייר יחולו בשבת – ישתנה היום. אפשר לומר שבעצם התקנה כבר נקבע שיש שינוי בימים. עם זאת, יום ה' באייר אסור באבל ובתחנון (בו ביום ובמנחה שלפניו), ושמחה מותרת בו. היום שבו חוגגים כל ישראל, הוא היום שהשמחה מותרת בו מטעם החגיגה שנקבעה, וגם כמו שהערנו למעלה, שכנראה זה מעצם התקנה, אף כי לדעתי היא לא טובה, כי לפי זה, ברוב השנים לא יחול יום העצמאות בה' באייר.

55

"ראש השנה לשחרור ירושלים"

הרב שמחה הכהן קוק

רבה של רחובות, חבר מועצת הרבנות הראשית ורב ביהכ"נ 'החורבה' בירושלים

כ"ח באייר, ראש השנה לשחרור ירושלים, שחרור אשר אין אחריו שעבוד. ממנו הישר דרכנו אל עבר מקדש בנוי על תלו, כהנים בעבודתם ולויים בשירם ובזמרם וישראל בנויהם! אך עד

לעתיד הבהיר, אשר תחילת בוהקו מבהיק כבר עלינו, מבוססים אנו ומדשדשים רגלינו בקטנות הדעת, בנטישת קדושת ישראל והפניית עורף לרוממותם. בורחים אנו מן הפסגה למדרון ונהנים מוזרות מבורות נשברים, אשר הגדלות היא איבתם הגדולה. וכזה הוא חטאינו... על חטא שחטאנו לפניך, במאיסת ארץ חמדה! "וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו" - ה' נתן ואנחנו לא לקחנו. נתנו לנו ארץ ישראל ואנחנו קוראים לה "שטחים". נתנו לנו מרומי גולן ואנחנו חוזרים וקוראים להם "שטחי בטחון". יחד עם שמחת ורגשת הלב, על כ"ח אייר החוזר אלינו ובתוך אמירת ההלל על הנס, דמוע דומעת עינינו על ארץ ישראל, העומדת שוב הפעם להתקטן ולהתגמד¹⁷⁹.

"...ונסיו יש לפרסם ויש להיות ראויים כדי לראותם ולחיות לפיהם. גם הגדול שבנסים כאשר בעל הנס עוצם עיניו הרי הנס חולף לידו, והוא, לא חש ולא מרגיש בו... האם אנחנו מכחישי הנס?! האם מיהרנו לשכוח גם אנו את הנסים! ובמיוחד נסי ארץ ישראל, נסים שזכות אבותינו מסייעתנו לזכות בהן, ארץ אבותינו נחלת אבותינו... אל לנו להכחיש בנסים, ולהיות ח"ו בבחינת בעל הנס שאינו מכיר בניסו! (נדה לא, א)... ידועים דברי חז"ל שהגאולה דרכה "קמעא קמעא" - כאיילת השחר! (ירושלמי ברכות א, א). כך גם בבניינה של ירושלים, מתחילה מאבן אחת קטנה!"¹⁸⁰

56

זוהי אתחלתא דגאולה
הרב יעקב יוסף זינגר (ת"ש-תשע"ו)
רבה של גבעת שמואל

הרב זינגר נולד בהונגריה בשנת ה'ת"ש. לאחר שעבר את מאורעות השואה, עלה בשנת תש"י לישראל. בבחרותו למד בישיבת ערלוי ואצל הרב שמואל הלוי וואזנר בישיבת חכמי לובלין. אביו, רבי יהודה דב זינגר, כיהן כרבה של גבעת שמואל, ולאחר פטירתו בשנת תשל"א, מונה לממשיכו, כרב בית הכנסת המרכזי ורב העיר. היה תלמיד מובהק של האדמו"ר מערלוי.

דברים לזכרו, שכתב הרב ברוך אפרתי, רב קהילה באפרת ויו"ר ארגון הרבנים 'דרך-אמונה', אשר גדל בגבעת-שמואל: "יום העצמאות, בבית כנסת המרכזי. האדמה במדינה רועדת, יש גזרות על יישובים ביהודה ושומרון, דיבורים על חלוקת ירושלים תמורת 'שלום'. על מה ידבר הרב זינגר? בראשו מגבעת וכיפה שחורה, ביתו בבני ברק עדיין באותם הימים. הרב פותח במילים ברורות שהדהימו אותי ושימחו אותי מאד - "אנו מודים להשם על מדינת ישראל, קיבוץ עם ישראל לארץ ישראל, שזוהי אתחלתא דגאולה. אסור לוותר על הארץ

שנתן לנו הקדוש ברוך הוא". בהמשך דיבר על החובה להודות על נסים. זו הפעם הראשונה ששמעתי מהרב זינגר התבטאות בנושא זה, והדברים מילאו את השומעים בכוח להתמודד עם האירועים והגזרות...

אני מתייעץ עם הרב בנושא ציבורי. הרב חוזר על אותו משפט שוב ושוב – "צו השעה הוא ללמד תורה בכל מקום ובכל עת, ולהעמיק את האהבה אל הכלל". הוא אומר שאזניים נפתחות כשיש שמחה וחיבה¹⁸¹.

בערבי יום העצמאות ויום ירושלים, היה הרב זינגר משתתף בתפילות ההודאה החגיגיות שנערכו בבית הכנסת המרכזי בגבעת שמואל¹⁸².

57

"אל תיראו, הגיע זמן גאולתכם"

הרב שמואל אליהו

רבה של צפת וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

מדינת ישראל ויום העצמאות

המדינה הזאת היא "אתחלתא דגאולה" ועוד הרבה יותר מזה, ברור כשמש¹⁸³.

שאלה: יש מחלוקת בין גדולי הדור בעניין אמירת הלל ביום העצמאות. האם צריך להגיד הלל ביום העצמאות? עם ברכה או בלי ברכה ולמה?

תשובה: אני לא מבין איך אפשר שלא לומר הלל ביום העצמאות, הרי נעשה לנו נסים כאלה גדולים ולא נאמר הלל?! קמה לנו מדינה שהיא תחילת ההתגשמות החלום של כל הדורות. נבואת הנביאים מאז משה רבנו ועד אחרון הנביאים. איך לא נאמר הלל בשמחה עצומה ובלב שלם?! אני מבין את הביקורת שיש על מעשים אלו ואחרים של ראשי המדינה, וכי בגלל זה לא נאמר תודה לאלוהים על הנסים המוחשיים שראינו עין בעין בכל מקום ומקום? לגבי הברכה יש מחלוקת בין הפוסקים אם ניתן לומר ברכה על הלל שנתקן בדורנו. לכן אנו נוקטים את הכלל הקבוע בענייני ברכות "ספק ברכות להקל" ולא מברכים, ואע"פ שיש נוהגים לברך גם על דברים של מנהג, אנחנו לא נהגנו לומר 'וציונו' על דברים של מנהג¹⁸⁴.

שאלה: צריך לומר הלל כשנחו מאויביהם' ולא כשהתחילה המלחמה, אז למה לא תיקנו לומר את ההלל של יום העצמאות בתאריך שלאחר המלחמה?

תשובה: הנס הגדול היה היום שבו הבריטים ברחו ונתנו לנו את אפשרות החרות מהשלטון שלהם וזה הבסיס לכל הדברים האחרים. כי כשאין עליך אימת שלטון זר אתה יכול להעלות עולים לארץ כמה שתמצא ואתה יכול לקנות נשק ולהגן על עצמך. ואתה יכול להילחם ולא לחשוש שהבריטים יופיעו באמצע ויחרימו לך את הנשק או יתנו לאויבים שלך עזרה וסיוע.

לסיכום: ברגע שהמושכות בידיים של עם ישראל, הוא יכול לנווט את הכול לפי הצרכים של עם ישראל ולא לפי האינטרסים של האימפריה הבריטית. למה הדבר דומה? חכמינו המשילו את הגאולה האחרונה ליציאת מצרים וגם אנחנו נשתמש בזה כמשל. אנחנו חוגגים את חג הפסח ביום יציאת מצרים שבו יצאנו מעבדות לחרות. אע"פ שאחר כך היו מלחמות קשות עם המצרים ומלחמות עם עמלק ומלחמות בכניסה לארץ והרבה בעיות בדרך עם המדינים ועם בלעם ועם קורח וכד'. ואעפ"כ קבעו יום יציאת מצרים כיום שמחה כיון שהוא העיקר. ונזכה לגאולה שלמה בקרוב ממש. אמן¹⁸⁵.

מלחמת ששת הימים ובניין ירושלים

בעקבות מלחמת ששת הימים התרחבו מאוד גבולותינו וכבשנו את חצי ארץ ישראל המערבית. בודדים אולי נבהלו וברחו מישראל, אבל רוב רובם של היהודים היושבים במדינת ישראל הרגישו, אם לא שמעו במפורש את הכרזת ה': "בניי, אל תתייראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם. מפני מה אתם מתייראים? אל תיראו, הגיע זמן גאולתכם". במלחמה זו שחררנו את שכם, את חברון ואת ירושלים. ניצחנו את כל אויבינו בשישה ימים. חצי המדינה שהייתה לנו בתש"ח התרחבה לכל יהודה ושומרון. נכנסנו למערת המכפלה. השמדנו את צבאות אויבינו וגרשנו אותם מאדמת אבותינו. ממש מתקיים בנו: "בניי. כל מה שעשיתי - לא עשיתי אלא בשבילכם"¹⁸⁶.

זה דבר פלא מופלא שקורה בימינו, בניין ירושלים קשור בקשר הדוק עם העלייה של ישראל לארץ ישראל. שבתחילה, כאשר לא גרו מספיק יהודים בארץ ישראל, היה חשש לגור בירושלים. כך היה עם האר"י ז"ל, שחשש לגור בירושלים למרות שנולד בה, מחמת הטומאה הגדולה שהייתה אחוזה שם בקודש. מהרח"ו, תלמידו המובהק שהלך לגור בירושלים, ברח ממנה מחמת הגזרה של אבו-סיפין. אור החיים הקדוש בנה שם ישיבה והצליח לשהות בה פחות משנה. מהסיבה הזאת עבר החיד"א לגור בחברון, גם הרמח"ל ורבי יהודה החסיד לא הצליחו לשרוד בירושלים.

הסוד של ירושת ירושלים רמוז בפסוק שהגמרא מזכירה. "אימתי בונה ירושלים ה'? בזמן שנדחי ישראל יכנס". כשהיו בארץ ישראל שש מאות אלף נפש, זכינו לכבוש חצי מירושלים. וכשהתקבצו עוד ועוד מנדחי ישראל והיינו כבר שש מאות אלף גברים מבן עשרים שנה ומעלה, נכבשה כל ירושלים...

היום אנו שולטים באופן רשמי בכל ירושלים ובכל הר הבית, והשלטון הזה צריך יותר חיזוק, כידוע. ומתי נשלוט עוד ועוד בירושלים ובהר הבית? כאשר יעלו ועוד ועוד נידחים ויתקבצו לארץ ישראל. ממש כמו שאומר הפסוק¹⁸⁷.

"בנות ירושלים"

הרב בנימין אביעד (תר"צ-תשס"ד)

רב מועצה אזורית שפיר וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הרב אביעד למד בצעירותו בישיבת בני-עקיבא 'כפר הרואה' במחזוריה הראשונים, ולאחר מכן בישיבת 'מרכז הרב' בירושלים. עוד בטרם מלאו לו עשרים שנה נמנה עם מגניה של המושבה ביריה הגלילית הסמוכה לצפת, אשר בימים האחרונים לשלטון המנדט בארץ הייתה אחד מסמלי המאבק של הישוב להרחבת גבולות ההתיישבות ולקביעת גבולותיה של הארץ.

"בנות ירושלים"

סיפר חתנו, הרב שלמה בן אליהו: אחרי המתח הגדול של מלחמת ששת הימים ותקופת ההמתנה, ולאחר שחרור הר הבית וכיבוש ירושלים, סיפר לי הרב, כיצד לאחר שעלה לירושלים לבקר את מורו ורבו הרצי"ה קוק ולאחר שכבר נפרד מהרב והגיע ברכבו לשער הגיא, סובב את רכבו בחזרה לכיוון ירושלים, וחזר למורו ורבו הרצי"ה ואמר לו: "יש לי חידוש... מה שנאמר בפסוק: "השבעתי אתכם בנות ירושלים", משמעו – בנות, לשון ציווי: לבנות את ירושלים! אין הכוונה לשלוש השבועות שהשביע הקב"ה את עם ישראל וכו', להיפך, הכוונה היא לבנות את ירושלים! ואז, קם הרב צבי יהודה וחיבק את הרב בנימין בדמעות ואכן החזון התגשם: ירושלים בבניינה הולכת ומתרחבת.

סיפרה בתו, הגברת בתיה לדברג: ביום העצמאות וביום ירושלים, אבא זצ"ל נהג לפי פסיקת הרב אליהו זצ"ל לגבי ההלל ואמרו ללא ברכה. אבא חגג את יום ירושלים. היינו יושבים בליל יום ירושלים עם חוברת מיוחדת שהכין – מדרשים מלוקטים עם איוריו של חיים בר-ישע ע"ה אודות ניצחון צה"ל ואומרים גם מזמורי תהלים: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך...". שרים, קוראים בחוברות ועורכים סעודה חגיגית.

והוסיפה: "חידוש נוסף היה לאבא זצ"ל, אודות המגן-דוד שבדגל ישראל. הוא הסביר שישנן שלוש דתות המאמינות באל אחד (כמובן, שהנצרות והאסלם שאבו מהיהדות) הנצרות מאמינה ב"שילוש הקדוש" שהוא סילוף של האחדות שלנו, וגם באסלם – מופיע הסהר, כוכב, וזהו גם כן שילוש מוטעה. בעוד שביהדות – המגן-דוד עשוי משני משולשים: ישר והפוך. שלושת הקדוקדים מייצגים את תורת ישראל, עם ישראל, ארץ ישראל ואכן, אם מתבוננים בשטח הפנים של שני המשולשים מגלים ששה משולשים קטנים שאולי מסמלים את מלחמת ששת הימים בה אירע נס שחרור ירושלים, גם הצורה ההנדסית בתוך המגן-דוד

היא של משושה, בעל שש צלעות, המסמל את הנ"ל. וצלעות המגן-דוד הקטנות המקיפות אותו הינן 12 כמניין שבטי ישראל. כולן כפולות של שלוש, "והחוט המשולש לא במהרה ינתק".

מילותיו האחרונות של אבי בערב שבת קודש פרשת "כי תבוא", י"ז אלול תשס"ד, היו "כי תבואו אל הארץ" – 'כולם באים אל ארץ ישראל', איזו שמחה גדולה! ומפרש ה'אור-החיים' כי הכוונה לארץ החיים העליונה. בעלותו אל הקודש – הוציאה אמי, תבדל"א, כובע לבן ועליו מגן דוד כחול, המגן שסימל בעיניו את שיבת עם ישראל לארצו ואת פועלו שלו בהגנה על מבצר ביריה במלחמת העצמאות¹⁸⁸.

**שני מכתבים מאת הרב בנימין אביעד לראשי המדינה לאחר מלחמת ששת הימים
(נדפסים לראשונה מכת"ק, נמסרו ע"י בתו, הגב' בתיה לדברג)**

לכבוד שרי ממשלת ישראל וחברי הכנסת בישראל ירושלים.

א.ב.

ראיתי חובה נפשית פנימית לפנות אליכם בדבר קריאת שם לנסים ולנפלאות שעשה ה' עמנו. זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו. שם הקב"ה יתברך שמו, עולה במספר 10, פלוס 5, פלוס 6, פלוס 5 = 26 כלומר כ"ו, בכ"ו אייר החלה בחסדי ה' מלחמת נצחון אייר, כעבור יומיים בכ"ח אייר נכבשה העיר העתיקה והכותל המערבי משוש לב כולנו. וזה מרומז במילה בו כי ב' זה שניים כלומר, כעבור יומיים מכ"ו אייר, בכ"ח אייר בו היתה העיר שחבורה לה יחדיו בדינו. כעבור ששה ימים, הו' של "בו", נגמרה כל המערכה המופלאה בנצחון צבאות ה'.

הרי לפניכם ראשי עם קודש, תוכן מכתבי בשלמותו להצעתי לקרוא לנס מלחמה זו נצחון אייר – תשכ"ז, כתבתי בכ"ח אייר כדלקמן:

לנשיא המדינה, לראש הממשלה, לראש המטה הכללי.

שלום וברכה, מבצע הוד קדומים זה משרשי אחדות ישראל מימות עולם ועד ימינו אלה, במילוי שם ה' וכסאו, כי יד על כס י-ה מלחמה לה' מדור דור, יש לקוראו מבצע אייר, המסמל באופן ברור ואמיתי, מילוי שם ה' בעולם, שם ישראל ואחדותו ע"י שליחי דרחמנא ראש הממשלה – אשכול והרמטכ"ל – רבין לפי ציור זה:

א – אשכול, ממשלת ישראל. **י"ד, יו"ד** – שם ה' וכסאו. **ר** – רבין – ראש צבאות ה' בישראל.

הערה: 10 פלוס 10, שני היו"דין זה יו"ד-יו"ד, גם כן השנה העשרים למדינת ישראל. והחוט המשולש לא במהרה ינתק. חזקו ואמצו בעד עמנו ובעד ערי אלוקינו, אמן.

הצעיר, בנימין אביעד, רב לאזור שפיר.

דרשה על ירושת ירושלים

"תמיד אמרתי בדרשות: ירושלים, כל המלחמות שיש על ירושלים מצד הגויים שהם נגדנו, אבל הקב"ה אומר, האותיות הראשונות של ירושלים זה ירש מלשון ירושה, באים הגויים ואומרים מי אמר שירש זה דווקא עם ישראל, זה מילה בלשון הקודש אנחנו לא מבינים? אומר להם הקב"ה: בסדר, נהפוך לכם את המילה לשרי, בארמית שרי זה מותר ועדיין הגויים שואלים מי אמר ששרי זה לעם ישראל, אולי מותר גם לגויים, אנחנו באים ואומרים להם שיש לנו אותיות ירש ובהיפוך המילה ירש נקבל גם את המילה רש"י. מי לא יודע את הרש"י הראשון בתורה שאם יאמרו אומות העולם לעם ישראל גזלנים אתם שכבשתם ארץ שבעה אומות אנחנו אומרים להם כל הארץ של הקב"ה, ברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. אם כן, נגד הפירוש האדיר של רש"י המפורש, גם הגויים יבינו...¹⁸⁹

59

"יום ירושלים הקדושה"

הרב חיים יצחק הלוי (תר"פ-תשס"ה)

רבה של הרצליה ומזקני רבני תימן בישראל

הרב חיים יצחק היה בן הזקונים של מארי יחיא יצחק הלוי, רבה הראשי האחרון של תימן. כשהחל מבצע 'על כנפי נשרים' להעלאת יהודי תימן ועדן לארץ ישראל, הוא נותר בתימן כדי לסייע מבחינה מנהלית לארגון העלייה. רק לאחר שישה חודשים, כשנסתיימה העלייה לישראל יצא מתימן לישראל. בהגיעו לישראל פגש באחיו הרב שלום יצחק הלוי, אותו לא הכיר עד אז, מפני שאחיו עלה לארץ ישראל טרם נולד, ובהמלצתו הלך ללמוד בישיבות ירושלים, ביניהן, ישיבת 'מרכז הרב'. הרב הלוי נמנה על חברי "חבר הרבנים שע"י הפועל-המזרחי". בשנת תשכ"ב מונה לרב שכונה בהרצליה, וכעשר שנים לאחר מכן נבחר לכהן כרב העיר הספרדי.

אהבת ארץ ישראל וירושלים

סיפר הרב יצחק יחיאל יעקובוביץ, עמיתו של הרב הלוי לרבנות הרצליה: "אהבה גדולה אהב הרב את ארץ ישראל, מאז שעלה מתימן לא עזב את ארץ הקודש, גם כאשר התארגנה משלחת רבנים לנסיעה לעיר מולדתו צנעא שבתימן כדי להיפגש עם שארית הפליטה בתימן ועם מנהיגי ערב, לא הסכים הרב לשמוע מזה דבר וחצי דבר והניח לעניין זה שיתקיים על ידי אחרים. הרב ידע והרגיש שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל

(בראשית רבה טז, ד), כי כאשר לומדים בארץ הקודש מתעלים יותר ויותר ואם יורדים לרגע אחד ממעלת ארץ ישראל חס וחלילה יש חשש ש'אם תעזבני יום יומים אעזבך'...¹⁹⁰

"מאוד חיבב את ארץ ישראל כולה ובמיוחד את עיר הקודש ירושלים. למרות שהיה טרוד וקשור לכהונתו בקודש בעיר הרצליה מעולם לא הסיח דעתו אימתי יתאפשר לו לחזור ולהתגורר בירושלים"¹⁹¹.

סיפר אחיינו של הרב, ר' יהודה הלוי מירושלים: "יום ירושלים היה עבור הרב הלוי מעין הגשמת חזון, עוד מתימן הוא חלם על ירושלים. הייתה זאת התרגשות גדולה אישית עבורו. במשך שנים הוצאנו לוח-שנה ע"פ הוראותיו ובתאריך כ"ח אייר הוא כתב בדחילו ורחימו: "יום ירושלים הקדושה". בעניין תפילות היום כתב תמיד בהוראותיו לציבור שיש לנהוג ע"פ הוראת הרבנות הראשית לישראל (אם כי ככל הנראה דעתו האישית הייתה שאין לברך על ההלל).

הרב הלוי נטל חלק בשבת התעוררות מיוחדת שערך "חבר הרבנים שע"י הפועהמ"ז" בקיץ תשכ"ז ברחבי הארץ על מנת 'להביא דבר ישועת ה' והגאולה לציבור הרחב', הרב הלוי התארח בעיירה נתיבות¹⁹².

סיפר מקורבו של הרב, ר' יוסי בן-צור מהרצליה: בשנותיו האחרונות היינו מתפללים עם הרב בביתו. בערב יום ירושלים, היה הרב נוהג להוסיף קודם התפילה פרקי הודאה מתהלים כדוגמת (מזמור קז), "הודו לה' כי טוב"¹⁹³.

60

"כי פדה ה' את ישראל עמו"

הרב יוסף צוברי (תרע"ו-תש"ס)

הרב הראשי ליהודי תימן בת"א יפו והסביבה, מחשובי רבני תימן בישראל

על יחסו לתקומת מדינת ישראל ניתן ללמוד מדבריו בספרו: "סידור כנסת הגדולה": ביום העצמאות הנהגנו בקהלנו לומר ההלל בדילוג דווקא, דלא כאלו שאומרים כולו בלא ברכה... ובזמננו שהוסיפו עוד קריאת הלל ביום העצמאות להודות לשם יתברך על הנסים שעשה לנו והצילנו מידי אויבינו ממות לחיים, אין לאומרו אלא בדילוג וכן נהגנו בקהלנו"¹⁹⁴.

סיפר הרב משה אלחרר, רבה של שלומי: "באחת הפעמים שזכיתי להיות בביתו של מרן הגאון הרב יוסף צוברי לשוחח עמו בדברי תורה, ולברר מנהגים הקשורים ביהדות תימן, שאלתיו, כתלמיד הדן לפני רבו, כיצד זה אפשר לומר את ההלל בימינו ביום העצמאות, כשישנם תופעות כפירה וריחוק מתורה ומצוות אצל רבים מעם ישראל, ועל כך השיב לי [ולאחר נטילת רשות נתן הסכמתו לפרסם את הדבר ברבים, בספר]: "קבלה בידי מזקני

חכמי תימן, דור אחר דור, שנשמותיהם של אלה שיבנו את ארץ ישראל יהיו גלגול נשמותיהם של הבריונים שחיו בימי חורבן בית שני שהיוו את אחת הסיבות לחורבן הארץ ובית המקדש. וכעת מתקנים הם את אשר קלקלו בבניין הארץ, ולכן, נפלאים דרכי ה' ואיננו יודעים את נסתרותיו וצריכים אנו לזהר מלדבר נגדם ונגד מעשיהם בבניין הארץ וכו', כי כך רצונו של ה' יתברך. ולכן, אין זה סותר את אמירת ההלל, להודות לה' על הנסים שעשה לנו והצילנו מידי אויבינו והרבה שלוחים לו למקום..."

לאחר מלחמת ששת הימים נשא דברים נרגשים אלו בפני קהל שומעיו: ...בשעה נעלה זו, עת שכולנו שרויים תוך מחשבה קדושה ורשמים עמוקים נעלים על הנסים ועל הנפלאות שנעשו לנו בימים אלו כי פדה ה' את ישראל עמו מיד כל צריהם, במיוחד בזכרנו את התשועה שנעשתה עתה בהתחלת גאולת ציון מכלל יופי וירושלים עיר קדשנו ומקום בית מקדשנו ותפארתנו תלפיות תל שכל הפיות פונים אליו (ברכות ל ע"א) המוגדרים בפסוק בתהלים (מח, ג) בהגדרת יפה נוף משוש כל הארץ...¹⁹⁵

61

הלל והודאה

הרב ישעיהו משורר (תרע"ח-תשנ"ח)

חבר ביה"ד הגדול, רב בפתח תקוה ומזקני רבני תימן בישראל

הרב משורר למד בישיבת 'מרכז הרב' בירושלים. לאחר שהוסמך לרבנות, נקרא ע"י הרב דוד סלומון לסייעו להקים ישיבה בפתח תקוה. מספר שנים שימש כר"מ. זמן מסוים שימש גם כראש המחלקה לקליטת יהודי תימן בתנועת 'המזרחי'. בתוקף תפקידו סייע בהקמת ישובים ובהדרכת העולים יוצאי תימן בעיקר, באזור השרון ובפרוזדור ירושלים. באותה תקופה לחם נגד הניסיון "לחלץ" את העולים. הרב משורר ביקר יחד עם הרב זרצקי מכרכור במחנות העולים. הוא חיזק את רוחם של הילדים, ועודדם לשמירת מסורת אבות. כן כתב מכתבים בעניין לעיתונות, ופנה בזעקה למוסדות הקליטה. פעילותו הביאה להקמת ועדת חקירה, אשר בעקבותיה הוחלט, שכל ילדי עולי תימן יזכו לחינוך דתי, במוסדות דתיים¹⁹⁶. סיפר בנו, ר' מאיר משורר: הרב עובדיה יוסף, שישב ביחד עם אבא בבית הדין בפ"ת, הציע לאבא להצטרף ל"מועצת חכמי התורה" ואמר לו: "כסאך נכון ככסאי", אולם, הרב משורר סירב להצעה זו¹⁹⁷.

"בשוב ה' את שיבת ציון"

סיפר הרב רצון ערוסי, רבה של קרית-אוננו וחבר מועצת הרבנות הראשית: "כל חייו, מנערותו ועד יום מותו, הוא חי בסימן של תשועת ה'. בשוב ה' את שיבת ציון וזה רמוז בשמו הפרטי ישעיהו ואילו שמו המשפחתי במקורו הערבי 'שאער' תרגומו בלשון הקודש משורר ואמנם כל חייו היתה לו האמונה בה' ובתורתו שירת חיים בכל שלבי חייו ובכל מגוון פעולותיו. בגיל שבע עשרה (בשנת תרצ"ה), יתום ובודד, שם פעמיו לא"י מארץ מאפליה, ארץ טומאת העמים, תימן, עלה לציון, בלבו בערה אהבה יוקדת לארץ הקודש והוא היה חזור הכרה ואמונה שכבר החלה תשועת ה' בבחינת 'בשוב ה' את שיבת ציון'...

הרב משורר, כשמו כן הוא, שלח ידו גם בכתיבת שירי קודש. להלן קטעים מאחד משיריו שהיה חביב עליו במיוחד: 'בהיותי חוץ לגבולך', המתאר את עלייתו לארץ ובו ניתן לראות את אהבתו היוקדת לארץ הקודש: "בהיותי חוץ לגבולך, מבעד לכל הררי עד, עיני תרו את כל שבילך, ואשית מעין הגיוני קודש למענך. אף כי רחקת מאוד מבשרי, נפשי ולבי המו, כתני מדבר עריך, חבליך חשתי בכל ישותי איברי, בעת עננים העיבו כליל הרריך..."¹⁹⁸

בפי הרב משורר היה שגור המשפט: "שלוש אהבות ישנן: אהבת התורה והעבודה, אהבת העם והארץ ואהבת הבורא והנברא. יהודי תימן רואים בכל הערכים האלה דבר אחד וחטיבה אחת, שאין להפרידם זה מזה. קודשא בריך הוא, ישראל ואורייתא חד הוא". הרב משורר כיהן כנשיא האיגוד הארצי לרבני תימן בישראל, וכן נבחר ל'יקיר העיר פתח-תקוה' וליקיר 'תנועת הפועל-המזרחי'.

סיפר בנו, ר' מאיר משורר: "יום העצמאות היה יום חג עבור אבא. הוא היה מניף את דגל המדינה בביתנו, לא אמר וידוי בתפילה ונהג לומר את ההלל, וכן נהג גם ביום ירושלים. הקו המנחה שלו בימים אלו היה – החלטת הרבנות הראשית לישראל. בצעירותי היינו הולכים עם אבא לבית הכנסת "מחנה ישראל" בשכונת "מחנה יהודה", שם הייתה מתקיימת תפילת הודאה מיוחדת, הן בערב והן בבוקר. כעבור שנים, אבא עבר להתפלל בבית הכנסת "נוה קדש" וגם שם נערכו תפילות חגיגות בימים אלה, בהשתתפותו¹⁹⁹.

62

"הגבורה העילאית אשר התגלתה שוב בבחורי ישראל..."

הרב יוסף קאפח (תרע"ח-תש"ס)

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל וביה"ד הגדול, מתרגם, מהדיר ומפרש

"תקופה גדולה עוברת בימינו על העם היהודי כולו בכל רחבי תבל, תקופה שלא היתה כמוה מאז חורבן הבית זה כאלף ותשע מאות שנה. מוקד ההתרחשויות בעולם היהודי חזר להיות

שוב ישראל בארץ ישראל. הגבורה העילאית אשר התגלתה שוב בבחורי ישראל הדהימה מחדש את כל אומות העולם²⁰⁰.

"ברוך ה' אלהי אבותי שהחייני וקיימני והגיעני להתחיל החצי של ספרו הגדול של רבנו הוא ספר משנה תורה, וזימן לי לעסוק בתורת המקדש כליו וקרבתיו, עם תנועת הגברת הציפייה לגואל ולגאולה. ובטבעו של עולם כאשר יש קול המון כקול שדי בהגברת הציפייה לישועה, יש גם קול המון נגד, וזה ממה שמכפיל את תודעת והרהורי הציפייה לישועה, כי הלוא בתודעתם של אלה ושל אלה היא הישועה, ובעיקר לעסוק במקצוע זה ותהיה המטרה אשר תהיה, בין האומר יעלה ויבוא, ובין האומר לא יעלה ולא יבוא, שניהם עסוקים בברכת רצה המכונה בפי רבותינו "עבודה", וגם זו לטובה כפי שאמר נחום איש גז-זו. כי בריבוי העוסקים בו תרבה הדעת ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים²⁰¹.

יהודי תימן ויחסם לארץ ישראל ולירושלים

"הזכירו כאן כמה פעמים את המושג 'ציונות'. בתימן לא היה קיים המושג הזה כמונח לתנועה או לקבוצה פנימית מוגדרת. כל הפזורה היהודית בכל רחבי תימן היו שם כזמניים, ראו את עצמם כבמלון אורחים אף שזה נמשך אלפיים שנה, לפיכך כל קבוצה או יחידים שעלו לארץ ישראל במשך הדורות, לא היו חריגים מן הכיוון הכללי, לכן לא צוינו עליות שלהם, מה שאין כן עליות ממקומות אחרים. כגון עליית תלמידי ר' יהודה החסיד, תלמידי הגר"א. בשל חריגתם מן הרוח השוררת בסביבה, הייתה עלייתם מאורע חריג, מאורע פלא, שאר רוח. היה צורך להיות חסיד, או מתנגד למוסכמות, כדי לעלות לארץ ישראל. בתימן לא היה צורך בכך. העלייה הטבעית נמשכה באופן טבעי ורגיל, כי הרי כולם מועמדים לכך, כל אחד היה מצפה לשעת כושר, לסילוק המעצורים המיוחדים לו. הציונות נוצרה כתרופה להתנגדות לעלייה, ובאין מחלה אין צורך לתרופה. ההתנגדות באירופה לעלייה לארץ ישראל

החלה בדורות קדומים, ומנימוקים שהלכו והתחדדו מאיש לאיש ומתקופה לתקופה...²⁰²"

"...הדברים נראים ברורים: מאז ומעולם לא פסקה עלייה מתימן לירושלם בפרט, וליתר חלקי הארץ בכלל, ויוצאי תימן לא חדלו מבין תושבי ירושלם במשך כל הזמנים, כי בכל הדורות ראו היהודים את עצמם בתימן רק ארעיים וזמניים שם, ומשום כך לא בנו להם בתי אבן, ולא תקעו יתד נאמנה המשרישה את ישיבתם שם. אף העשירים אשר בקלות יחסית יכלו לבנות בתי אבן, ללא מאמץ רב, לא עשו את זאת, לפי שראו בכך ייאוש מן הגאולה, והרי חז"ל אמרו, כי בתחילת דינו של אדם לפני הקב"ה שואלין אותו: "צפית לישועה?" (שבת לא, א), ואם הציפייה תהיה רק אמירת מלים בפה, ומעשה בהיפך, הרי יהיו בכלל מי שנאמר בהם: "בפיו ובשפתיו כבדוני, ולבו רחק ממני" (ישעיה כט, יג). דכירנא כד הוינא טליא, אחד העשירים החריגים בעירנו בנה לעצמו בית אבני גזית, ולעזה עליו כל העיר

שהוא כופר בביאת המשיח. וכיוון שכן, כלומר שבתימן ראו היהודים את עצמם זמניים שם, אין פלא שלא פסקה עלייה מתימן לירושלם במשך כל הדורות. ושגור היה בפי העולים גם בימינו, שלא היו אומרים נעלה לארץ־ישראל, אלא נעלה לירושלם, כי ירושלם היתה משאת נפשם, והיא היתה כל מגמת כספם וכמהם, ואע"פ שאין בידינו לעת עתה הוכחות על רציפות התיישבות התימנים בירושלם, הרי כלל הוא אצלנו – "אין לא ראינו ראייה" (זבחים כג, ב). והנקודות הפזורות, המתגלות בדילוגי הדורות השונים, מהוות גילוי ועקבות לרציפות²⁰³.

הרב קאפח נהג להימנע מאמירת תחנון ביום העצמאות וביום ירושלים, אולם סבר שאין בדורנו סמכות לתקן הלל ולהוסיף על נוסח התפילה הרגיל²⁰⁴ (קווים לשיטתו המורכבת של הרב ביחס למאורעות התקופה ולימים אלו, ראה אצל הרב יצחק דדון, 'אתחלתא היא', ח"ב, עמ' רסז-רסח, ירושלים, תשס"ח, עוד נציין שהרב קאפח, התנגד בחריפות ל'הסכמי אוסלו' האומללים, וזעק מקירות לבו, בשער בת רבים, על האסון המתקרב, וכן את קריאתו לבנות בית כנסת בהר־הבית בזמן הזה ואכמ"ל).

63

"בעזרת אלוקי מערכות ישראל שבו בנים לגבולם"
הרב עובדיה יעבץ (תרפ"ב-תשע"א)
 רבה של קריית־עקרון

הרב יעבץ נולד בעיר צעדה כבן למשפחת רבנים. בהיותו בן פחות מעשרים הוסמך לרבנות על ידי סבו. בשנת תש"ט, סמוך למבצע 'על כנפי נשרים', נרתם הרב יעבץ לעודד יהודים מצעדה וסביבותיה למכור את רכושם ולעלות לארץ ישראל. הוא שיגר מכתבים ליהודי הכפרים והרצה בצעדה ובסביבותיה בעניין. הרב יעבץ יצא בראש קבוצת עולים גדולה למסע אל מחנה העולים "גאולה" שבעיר עדן. לאחר שהות של מספר חודשים שם עלה לישראל והתיישב במחנה העולים בראש העין, שם כיהן כראש המועצה הדתית. בשנת תשי"ט, התבקש על ידי הסוכנות היהודית לצאת לתימן כדי להשפיע על היהודים הנותרים שם לעלות לארץ. הוא יצא לתימן דרך ג'בוטי ושב עם קבוצת עולים גדולה. עמד בקשר עם יהודי צפון תימן באמצעות מכתבים ומשלוח ספרים, עד שעלו כולם. לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר הקשר הפך לקשה יותר, המשיך הרב יעבץ לשמור עליו באמצעות סוכני המוסד וסייענים מקומיים, והעביר ספרים ומכתבים ליהודים שנותרו שם. כיהן כרבה של קריית־עקרון במשך כחמישים שנה.

מדבריו

"א"י הובטחה לנו מפי הגבורה וכשם שהקב"ה קיים, כך שבועתו קיימת. במשך אלפי שנות גלות, שאף עם ישראל לחזור לארץ אבותיו לכרוך בה את עתידו. ומאחר ולא הגיעה שעת הרצון מלפניו ית', לא עלתה בידו. בדורנו זה דור התחייה, רצה הי"ת וכל שטחי א"י המקודשים שוחררו ע"י צה"ל במלחמת ששת הימים. ובעזרת אלוקי מערכות ישראל שבו בנים לגבולם. רק מי שטחו עיניו מראות, איננו מבחין בתמורה הגדולה הזאת אשר חלה בימינו, כאשר סיבב בעל הסיבות להשיב את הגזלה לבעליה לקיים שבועתו. ומי פתי שיבעט בטובתו ית' לעמו ויעשה ממנה משא ומתן בקרב אוה"ע שונאי ישראל"²⁰⁵.

תפקיד הרבנים לאחר מלחמת ששת הימים

...היו גילויים חיוביים מבחינת הציבור הלא דתי בישראל לפני ואחרי מלחמת ששת הימים. אילו הצליחו הרבנים להסיר את המחיצות המפרידות ויצאו בהסתערות ובמס"נ אל העם כדי ללבות את הניצוץ שבקדושה שהאיר בישוב להשמיע דעת תורה על מהות הנס בפומבי, היינו מסייעים בהרבה להגברת האמונה בעם וזה היה דבר בעתו, חבל מאד שלא נוצלה עד תום שעת כושר זו אלא שלא רק בהסברה בע"פ לא עשינו מספיק, גם בהסברה בכתב מעט מאד נעשה בעניין זה, ובס"ה יצא ספר אחד בלבד וגם זה לא ע"י רבנים, בעוד שסופרים לא דתיים הוציאו ספרים רבים על הנצחון במלחמה. מן הראוי היה שיהדות התורה ובראשה הרבנים, תפיץ ברבים ספרים שכל תוכנם יהיה מבוסס על האמונה בעושה הנס עפ"י מקורותינו²⁰⁶.

64

הודאה של שמחה

הרב חיים שושנה (תרע"ב-תשמ"ז)

אב"ד במנאת (מרוקו) ורב בבאר־שבע

הרב שושנה עלה לארץ ישראל בשנת ה'תשכ"ו. במכתב מאת בנו, הרב אליהו שושנה נר"ו, הביא שאביו נהג לברך ברכת "שהחיינו" ביום העצמאות וגם את יום ירושלים ציווה לחגוג ולהודות בו הודאה של שמחה, בהלל בתפילה וסעודת מצוה²⁰⁷.

"נתקיים בנו 'שמחו את ירושלים'"
לקט מדברי הרב שלום משאש (תרס"ט-תשס"ג)
רב העיר וראב"ד ירושלים

מעלת הלאומיות הפשוטה

בספרו "וחם השמ"ש" (ח"ב, עמוד תקז, דרשה לפרשת שלח, ה'תשט"ו) כתב הרב משאש על אודות ההבדל שבין כלב בן יפונה לבין יהושע בן־נון באהבת ארץ ישראל. הקשה הרב: מדוע התפלל משה על יהושע והוסיף אות על שמו לאמר: "יה ישיעך מעצת המרגלים" ולא עשה כן לכלב? ענה הרב וזו לשונו: "אמנם הביאור... כי מפליא הדבר שלבסוף נתגלה שבחו של כלב, גדול מיהושע, שלא הוצרך משה להתפלל עבורו, כי כלב היה לאומי, מאותם אשר אהבת הלאום והארץ בוערת בקרבם, אהבתם לארץ היא טבעית ופשוטה, הם באים ורואים כאן את קברות אבותם, זאת הארץ אשר על כל צעד ושעל מלאה זכרונות עלומים מעבר עמו, מחשבות אלו מעוררות בהם מיד רוח חבה וגבורה, ונכונים המה להילחם בחירוף נפש עבור אדמה זו. חז"ל מספרים שבבואו לחברון השתטח על קברי אבות, וזה גרם לו שלא הושפע מעצת המרגלים, כח ההתעוררות הלאומית אצלו, והוא נטל שכרו מן הארץ. מאהבתו הטבעית לארץ. אבל, יהושע משרת משה, היה שקוע כל ימיו בתורה ובמצוות, לא ימוש מתוך האהל, הוא לא ידע ולא הרגיש מעולם, מה זו לאומיות טבעית. משה, שידע את מצב נפשו של יהושע, חשש מאוד שיכשל. ידע משה שהוא זקוק לרחמי שמים והוסיף לו יו"ד על שמו. שהיא אות משמו של הקדוש־ברוך־הוא, רצה משה שהתורה והמצוות אשר עסק בהם כל ימיו, יעמדו לו, ולא ילך בעצת מרגלים.

מפרשה זו של כלב ויהושע יש ללמוד הרבה, אף לצדיקי הדור, יש ללמוד לקח מפרשה זו, ואל יתרעמו על כך, שהרי בגמרא (גיטין נז.) אמרו על זה החורבן: "וכי הוו צדיקי כולי האי אמאי נענשו? שלא התאבלו על ירושלים", הרי שגם בקודש הקודשים יכול להיות פגם עמוק, דבר זה נאמר על כל הדורות כי חוסר ההכרה בגדולת הארץ וקדושתה, הוא פגם הנמשך והולך בדברי ימינו. עכ"ל.

תורת ארץ ישראל: "הפעם אודה את ה' על חסדיו המרובים, אשר גמלני כל טוב והעלה אותי מבור גלות לארץ צבי, בכבודו של עולם, ונתן חני בעיני הרבנים הראשיים לישראל לחלוק לי כבוד במשרת הרב הראשי וראב"ד דירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, והמה עשו את כל המאמצים עד שהוכרחתי לעשות רצונם..."

"וגם לעת זקנתי לא הסיר תפילתי וחסדו מאיתי עזרני וזיכני עוד לחבר ספרי זה 'שמ"ש ומגן' כולו תורת הארץ ואירא דא"י מחכים, אין תורה כתורת א"י, זה בית אלוקים וזה שער

השמים להוריד שפע הדעת והחכמה והתבונה לדבקים בה, המוח מתפתח והשכל מתקשר בקשר של קיימא נותנת עליו מאורה וזהרה ורוב שנים יודיעו חכמה והיה כל עקוב למישור... (מתוך הקדמה לשו"ת 'שמ"ש ומגן' ח"א)

יחסו ליום העצמאות: הרב נהג לבוא ביום העצמאות, לבוש בגדי שבת לבית הכנסת לתפילה החגיגית, ולאחר מכן קיים סעודת חג בשיר והלל להשם יתברך (מפי ר' מאיר עטייה, שהיה מתפלל במניין של הרב).

הלכות יום העצמאות

מתוך הסכמתו לסידור 'בית מלוכה', של הרב אורי שרקי (ה'תשנ"א)

"ראיתי את הספר, והוא סידור נפלא השייך ליום העצמאות, מסודר היטב מכל התפילות והברכות השייכים... לחזק ולקיים תקנת הרבנות הראשית לישראל הראשונה מהרה"ג בן-ציון מאיר חי עוזיאל ומהרי"א הרצוג זצ"ל, אשר תיקנו לומר הלל שלם ביום העצמאות... ומי יבוא אחרי המלכים האדירים את אשר כבר עשוהו ותיקנו לדורות, וכבר נמשך הדבר הזה זה מ"ג שנה, ומי הוא זה ואיזהו שיכול לבטל מנהג זה, ולהיות כפוי טובה להקב"ה האל המושיע הגדול שהראנו דברים שלא חלמנו עליהם, וזיכנו לראות בממשלת ישראל ובריבוי התורה הישיבות הגדולות והכוללים, והדת השוררת והולכת מיום ליום, וכבר הבטיחנו השי"ת וקבצתי אתכם מסביב והבאתי אתכם אל אדמתכם (ע"פ יחזקאל לו, כד), ואח"כ "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם" (יחזקאל לו, כו). ועד עתה בכל עת וזמן מתרבים הנסים גלויים ונסתרים, נס בתוך נס. וכמעט בכל הצרות, מבני ישראל לא מת אחד, ושפך אפו על העצים והאבנים...¹ ואנחנו חייבים להודות ולהלל לשבח ולפאר וכו' למי שעשה לנו את כל הנסים הללו, שבכל דור עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם. אמנם לעניין הברכות... והנה אם בא הדבר מפורש בתקנת הרבנים הנ"ל שצריך להיות בברכה, וכנראה קצת מדברי המחבר, ודאי אין מה לדבר, כיון שהתקנה מפורשת שצריך לברך ונמשך הדבר זמן הרבה, ודאי חזר להיות מנהג לברך. ואפי' תהיה היום מחלוקת בין חכמי הדור, אזי אין לומר ספק ברכות להקל לגבי מנהג כידוע. אמנם אם באמת אין מפורש בתקנה לברך, אזי נשאר הדבר במחלוקת ולכאורה י"ל סב"ל. אך כפי הנראה כמה עדות או בתי כנסיות נהגו לברך מאז ועד עתה. נראה לי שאלו שנהגו לברך ישארו במנהגם לברך, ומי שלא נהגו לברך לא יברכו. ואין בזה משום אגודות אגודות, שהרי בראש חודש הרבה נהגו לברך... וגם הספרדים שעלו ממדינות מרוקו וממדינות שנהגו לברך שכולם נשארו במנהגם

ד. הדברים נכתבו בסמוך ל'מלחמת המפרץ' בעת שמלכות בבל הרשעה (עיראק) תקפה את מדינת ישראל בטייל סקאד רבים. הנסים הגדולים שהיו במלחמה זו ידועים ומפורסמים.

לברך על ההלל בראש חודש. בבקעה ובקרית מנחם וקרית יובל ועיר גנים ובערים אחרות בארץ ישראל. ואותה ברכה נותנת חשיבות וערך גדול להלל ובלאו הכי הוא ליה כקורא מזמור תהלים בעלמא ורק בבית הכנסת אחת אין ראוי להיפרד ולעשות אגודות... ולעניין ברכת שהחיינו, לצאת מכל ספק המברך שהחיינו בבית הכנסת ילבש בגד חדש ויברך שהחיינו ויכוין על שניהם וכל העם יענו אמן... "עכת"ד.

לאחר שנתיים, במענה קצר המובא בשו"ת שמ"ש ומגן [ח"ג], כתב הרב משאש בתשובה לשאלה בעניין יום העצמאות: "יום העצמאות – ודאי שהוא יום גדול, שזכינו בארצנו הקדושה. ותיקנו הרבנים הראשיים בזמנו לגמור את ההלל בברכה. ומי שכבר נהג כמותם, יישארו במנהגם. ומי שעדיין לא נהגו לברך לא יברכו כי נתחדשו דעות שלא לברך וספק ברכות להקל"²⁰⁸.

על פשר השינוי בהוראת הרב משאש, כתב הרב שמעון בן ישעיה, מתלמידי הרב, את הדברים הבאים:

בהסכמתו לסידור 'בית מלוכה' ליום העצמאות, כתב הרב משאש מפורשות לומר הלל עם ברכה ביום העצמאות. אך לדאבון הלב, לאחר שהופעלו עליו לחצים ממי שדעתם לא היה נוחה מפסק זה, צינן מעט את יחסו להלכה זו. וברור הוא כי בדבריו אלה, יתכן וביקש לפייס את דעת החולקים עליו ואין כך דעתו העקרונית, שהרי מצינו כי גילה דעתו שאין אומרים ספק ברכות להקל גם בברכה כמובא בשמש ומגן [ח"ד, לה] בו חולק על הגר"ע יוסף שליט"א (זצ"ל), בדין השוכח יעלה ויבוא בברהמ"ז ביו"ט, שלדעת הרב יוסף, שאינו חוזר ומברך מדין סב"ל בדרבנן ואילו לדעת הרב משאש זצ"ל חוזר ומברך ולדעתו אין סב"ל בברכות. ולכן ק"ו בהלל ביום העצמאות שאינו מדין מנהג כי אם תקנת נביאים, שתיקנו לומר על כל צרה שעם ישראל נגאל ממנה, אין ספק שמברכים מכוח תקנתם ובפרט לשיטות הסוברות כי אמירת ההלל מדאורייתא [בה"ג, יראים, סמ"ק, חת"ס ועוד], וגם אם נאמר כי הלל זה הינו מדין מנהג, קיי"ל אין אומרים סב"ל במקום מנהג. ולכן קשה להלום כי בשל סב"ל יחזור ויטען להימנע מברכת ההלל. ולענ"ד זוהי דעת הרב, לברך על ההלל ביום העצמאות, ולא זו ממשנתו הראשונה ומיחסו העקרוני, שהרי כתב מפורשות בהמשך התשובה, "יום עצמאות ודאי שהוא יום גדול, שזכינו בארצנו הקדושה". ובדברים שבעל פה, שמעתי ממנו מפורשות, לפני כשמונה עשרה שנה בערך (תשנ"א), דברים ברוח זו²⁰⁹.

שאלתי את הרב אריאל אדרי, רב שכונת "הר-חומה" בירושלים, ומחבר ספר 'ילקוט שמ"ש' המכיל את פסקי הרב משאש, על מנהגו של הרב משאש בפועל, בברכת ההלל ביום העצמאות ויום ירושלים והשיב לי שהרב נהג כמנהג המקום שבו התפלל, במידה והיו מברכים על ההלל היה גם הוא מברך, ואם לאו – גם הוא לא היה מברך (הערת המלקט).

תפילה לשלום המדינה

סיפר הרב משה אלחרר, רבה של שלומי: רבה של ירושלים מרן הרב שלום משאש, היה מקפיד כל שבת במניין שבביתו לומר בעצמו את התפילה לשלום המדינה, אף על פי שהיו חזנים בתפילות השבת ובקריאת התורה ובהוצאת ספר תורה, הרב לא נתן לאף אחד לומר את התפילה לשלום המדינה מלבדו²¹⁰.

וכן סיפר נאמן ביתו של הרב משאש, הרב שלמה לוי, בנו של הרב רחמים לוי, רבה של נחלאות, שהתפלל עם הרב משאש במשך שנים רבות, שהיה מוסיף בעל-פה: אם במרוקו, לחסן השני או למוחמד החמישי, התפללנו לשלום המלכות, כאן בארץ ישראל, במדינת ישראל לא נתפלל לשלומה של המדינה, שבשלומה יהא שלום לעם ישראל לא רק בארץ ישראל אלא בעולם כולו!²¹¹

דרוש ב'יום ההולדת של הכנסת' – על אודות תפקידה

"...עוד אספר לכם מה שאמרתי ביום ט"ו בשבט שהוא יום הולדת הכנסת, ויש קיבוץ גדול בכנסת ובאים הרבנים הגדולים וגם רבני ירושלים וכל השרים, ועושים מנחה ואוכלים פירות כרגיל. ויש דרושים, ואותו היום היה רק הרה"ג רבי ישראל מאיר לאו שליט"א ואני הצעיר, כי האחרים היו חולים ולא באו. הגרי"מ לאו שליט"א דיבר תחלה בארוכה כמדתו לכל רוח על הכנסת דברים הראויים, ואח"כ קראו לי לבוא לברך הקהל. אמרתי להם, גם לי רשות לדבר בתור רב ראשי לירושלים כמו בכל שנה ואח"כ אברך לקהל. ואמרתי מה כוונת הזיווג הזה שעשה השי"ת, שיום ט"ו בשבט הוא יום הולדת הכנסת, הלא דבר הוא. ונראה לי הטעם כי כתוב (ויקרא יט, כג), "והיה כי תבואו אל הארץ ונטעתם על כל עץ מאכל" וכו', ואמרו רז"ל (עי' תנחומא קדושים פרק ח ובילקוט שמעוני ויקרא רמז תרטו), שצריך להשגיח על העצים שיגדלו ישרים ולא עקומים, גם צריך להסיר עשבים הרעים הסובבים אותם, ככה יגדלו העצים כראוי. גם אמרו רז"ל (עי' תענית ז, א וילקוט שמעוני בראשית רמז צא), כי האדם עץ השדה, שגם בני אדם הם בכלל העצים, וצריך להשגיח עליהם שיהיו ישרים, ולהסיר מעליהם חברים הרעים, ככה יגדלו הנערים כהוגן וכראוי.

והנה, מי הוא הראשון בארץ שחייב ואחראי לנטוע עצים וגם בני אדם בכלל, ודאי ובודאי שהיא הכנסת שיש בידה יכולת וממשלה להשגיח על זה לגדל העצים ובני אדם כראוי, ולכן מן השמים עשו הזיווג הזה שיהיה יום הולדת הכנסת ביום ט"ו בשבט כדי להעיר אותם על

זה ושהחוב מוטל עליהם...²¹²

שמחה ביום ירושלים ובהתרחבות העיר

הרב משאש השתתף בעצרות חגיגיות שנערכו לציון יום איחוד העיר. הן בעצרות הממלכתיות ברחבת הכותל המערבי (ראה בספר זה תמונות מן השנים תשל"ח, תשמ"ג) והן בישיבת 'מרכז-הרב' (תשמ"ג, תשמ"ט ובשנים נוספות), וזאת למעט בשנותיו האחרונות, בהן היה נוסע מדי שנה לצרפת, במשך ימי ספירת העומר לצורך קירוב רחוקים ולהרבצת תורה.

הרב משאש ביחד עם עמיתו לרבנות העיר, הרב יצחק קוליץ, פסקו שכל השכונות החדשות של ירושלים בימינו שנחשבות כחלק מהעיר ירושלים לעניין מיסים וארנונות נחשבות כירושלים גם לעניין פורים (ילקוט שמש, קצג), ולדעתם הסכימו הרבנים הראשיים (דאז), הרב אברהם שפירא והראשל"צ הרב מרדכי אליהו (על כל הסוגיה ראה באריכות בספר "מגילה במוקפות חומה", הרב יהודה זולדן, יפה נוף, שבט תשע"ג).

מדבריו

"זה היום עשה ה', נגילה ונשמחה בו"... אנו יודעים שאלפיים שנה בכל המאורעות אנו מעלים את ירושלים על ראש שמחתנו... זכינו שנתקיים בנו "שמחו את ירושלים". ככל שדבר קדוש יותר, יש בו יותר קליפה, ולכן אי-אפשר היה לכבוש את ירושלים ביחד... צריך לשמוח בירושלים, ובעיקר - בעיר שיש בה את 'שער השמים', ברוחניות שבה..." (מדבריו בעצרת יום ירושלים ה'תשמ"ג, בישיבת 'מרכז-הרב', מתוך סיכומיו של הרב בנימין רקובר הי"ו, ותודתנו נתונה לו על הרשות להשתמש בהם בספר זה).

תפילת "נחם" בימינו

סיפר הרב משה אלחרר, רבה של שלומי: שאלתי בעל-פה את רבה של ירושלים, הרב שלום משאש. זה היה מקום שהיו בו גם אנשים שזה לא היה מתאים להגיד את זה לידם. שאלתי אותו: "הרב, הרב (דוד) שלוש אומר שאסור לומר "נחם" בנוסח הרגיל, וגם הרב (חיים דוד) הלוי אומר שיש בזה משום "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" ושאסור, מה עושים?" אמר לי הרב משאש: "ודאי שהם צודקים". אמרתי לו: הרב כותב? אמר לי: ששש...²¹³

שלמות ארץ ישראל וירושלים

בהסכמתו לספר "דעת תורה" של הרב וולפא, כתב הרב משאש: "יד שבט תש"מ, "למעלת הרב המופלא, פלג אלקים מלא, מוהר"ר שלום דב וולפא שליט"א. שלום רב! קיבלתי את ספרו היקר: "דעת התורה", דברים היוצאים מן הלב, בראיות עצומות מן הש"ס והפוסקים וזהו דעת תורה באמת שלא להחזיר אף כברת ארץ. מקומות שהגיעו

לנו בדם ונפש החיילים הצעירים מבני ישראל, אשר מסרו נפשם על זה ואיך נחזיר זה בשאט-נפש, דבר שעתיד, חס וחלילה, להעמיד כל הארץ ויושביה בסכנה עצומה, ואחריות גדולה נושאים על כתפם אלו החושבים להחזיר, ויפה הביא ראיה עצומה מהרמב"ם והשולחן-ערוך, דאם באו לגבול הסמוך באופן שאפשר שיהא נוח לכבוש הארץ, גם אם באו על עסקי תבן, צריך לצאת למלחמה כנגדם, וכל-שכן באופן שבאים בכח ובטענות שהיא שלהם, דוודאי אין לתת להם שום דבר, וכל-שכן בזה יהודה ושומרון שהם בטבור הארץ וחלק גדול ממרכז הארץ, דוודאי ראוי להרחיק זה מן הדעת, וכל-שכן שלא להעלות אף בחלום להסכים להחזיר מירושלים והכותל שום דבר, בין בעתיקה, בין בחדשה והיא עיר שחוברה לה יחדיו, וזהו דעת-תורה ויישר חיליה לאורייתא, שהפיץ את זה ברבים, נקווה שיכנסו דבריו בלב השומעים, ויעמדו על דעת התורה, אמן". ע"ה (=עבד ה') שלום משאש ס"ט (=סיפיה טב) הרב הראשי וראש אבות בתי הדין לירושלים²¹⁴.

יחד עם זאת הוסיף הרב דברים כדרבנות בעניין הגורם הרוחני לנסיגות מארץ ישראל: "...צריכים אתם לידע מה שאמרו בגמרא בבבא בתרא (צא, ב) על הפסוק בספר דברי הימים (דה"י א' כט, יא) "והמתנשא לכל לראש" שאפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה, רצה לומר אפילו אנשים המוכרים מים בשוק, הראש שממונה עליהם מן השמים מוקמי ליה וכל שכן ראש ממשלת ישראל שאין מי שיכחיש שהקב"ה הוא שמינה אותו לראש הממשלה, אע"פ שיש בחירות, אבל סיבת הסיבות הוא הקב"ה שהוא ממליך מלכים והוא ידע מראש את דעת רבין ז"ל שרוצה לתת שטחים לגויים והסכים עמו, ולמה? אין זה אלא מעוונותינו, הוא נתן לנו את ארץ ישראל כדי להיות חפשיים לקיים את הדת כראוי והוא ראה שלכל הפחות שליש מן הארץ אינו הולך בדרך הנכונה של הדת והאמונה ולכן החזיר השליש לגויים ואחריתה מי ישורנה אם ימשיכו ישראל חס-וחלילה ללכת בשיטה זו אז מי יודע מה יהיה²¹⁵.

לאחר מספר שנים (בשנת ה'תשנ"ט) נשאל הרב:

שאלה: האם יש מצוה להחזיר שטחים מפני השלום?

תשובה: בודאי שאין שום ריח מצוה בזה, ואדרבה כפי ההלכה אסור להחזיר שום שטח מן הארץ. ונלמד זה במכל-שכן, מהא דאורח-חיים סימן שכט, דבעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש, מחללין עליהם את השבת להרחיקם משם, עיין שם. אם כן, כל שכן להחזיר להם בתוך בארץ שישבו בתוך טבור הארץ. ובפרט שבאין בכח וביד חזקה שזה שלהם וזה זכותם, מה יעשו אחר-כך בהיותם בתוך-תוכנו. וכבר ראינו מה שמסרו להם דבר שהוא רק סמוך לארץ ולא הכירו בטובה, וחזרו לסורם. ולכן כפי ההלכה, דבר זה לא יזכר ולא יפקד. ונבטח בשם ה' ונשען בא-להינו, אבינו שבשמים. [והנה היום אנו עומדים בשנת תשנ"ט. ובעוונות הרבים מסרו להם מקומות גם במזרח ירושלים. ועדיין הורגים בנו. ועוד

לא רצו לחתום ולחזור ממה שאמרו להשמיד את ישראל. וזה התנאי הא' (=הראשון) שהיו ראויים לחתום עליו קודם שנחזיר להם שום גיורא דארעא] ועיין מה שכתבתי כבר בשבט תש"מ, בספר דעת תורה דף 256²¹⁶.

66

"יום חג ההתאחדות"

הרב אליהו חי (חואתי) דמרי (נפטר בתשל"ד)

מרבני ג'רבא, באר'שבע

הרב דמרי היה מרבני העיר חאמה שבטוניס. בזקנותו עלה ארצה, התגורר בבאר שבע, ונמנה על חברי הרבנות בעיר.

"...יש להסביר על גילוי העזרה האלקית וההצלחה הנסית שנעשית במלחמת ישראל עם ערבים שנקראת "מלחמת ששת הימים" שהיו המצריים מזה מצד מערב לישראל וירדנים וסוריה מזרחית לישראל מזה. העמידו מצבותיהם נגד ישראל והיה זה בחודש איר ה'תשכ"ז. וקמו ועמדו אלה מזה ואלה מזה וזממו וחשבו להכרית ח"ו פלטת ישראל באין מרחם על כל האזרחים והיתה עת צרה ליעקב ולב כל ישראל ועיניהם נשאו לאביהם שבשמים והתאחדו כל הלבבות ללב אחד. בטחו באלקיהם והתכוננו למלחמה בכל לב נגד אויביהם וה' היה בעזרתם שכבר אמר להם ש'אלה תשכחנה' – אלה שמצד הימין, ואלה מצד שמאל תשכחנה. ו'אנכי לא אשכחך', אנכי ה' אלקיך שקבלת בהר סיני. וקבלו ישראל יחודו ואחדותו והיום חזרו וקבלו מחדש בכל לבם ונפשם כשראו הנסים והנפלאות בעיניהם. שהם לחמו בכל לב ולב במסירת נפש על עמם ועל ארצם יותר מהטבע, לכן ה' עשה עמהם חוץ מהטבע, והמלחמה שהיתה צריכה להימשך כמה חודשים ואולי גם שנים, נשלמה לטובת ישראל בימים מועטים בששה ימים... ועוד יש לתת טעם לקריאת ששת הימים לרמז שישראל צריכים לשמור עליהם ושיהיו ימי זיכרון לנסים ונפלאות שעשה עמנו ה'... אך לא כל ששת הימים נתנו לשמוח בהם אלא ודאי יום האחרון לבדו הוא יהיה יום מיוחד בימי שנה, יום חג ההתאחדות שהתאחדו כל ישראל בלב אחד, ואיחוד ירושלים שלמה לשם אחד, "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"²¹⁷.

‘השגחה גלויה מן החלונות ולא מן החרכים’
 הרב אריה ל׳ ל׳ (תרמ״ה-תשכ״ט)
 ״רב האסירים״, משגיח רוחני בת״ת ״עץ חיים״

שלושה שבועות לאחר החלטת האו״ם על חלוקת הארץ והקמת המדינה, כתב הצדיק רבי אריה ל׳ ל׳ מכתב לבנו ולכלתו בו הוא מביע את חששותיו מפני חבלי משיח הקרבים ובאים: יום ראשון בשבת לסדר ויחי יעקב תש״ח, ירושלים עיה״ק תוב״א. בני היקרים, לבי הומה ונפשי כלתה אליכם הי״ו, הנני מוצא חובה להצטדק לפניכם על מניעת כתיבתי אליכם, במצב כזה שעם ישראל וארץ ישראל ועיר הקודש נמצאים ושרויים. אחרי הכרעת רוב אומות העולם בהסכמת כולם – לחבלי משיח. ורק עלינו לחכות כעת ולצפות לישועה בהסכמת הקב״ה לביאת משיח צדקנו ולבנין בית מקדשנו ותפארתנו, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים... אין לנו להישען רק על אבינו שבשמים ואליו עינינו תלויות עד שיחננו ויפרוש סוכת שלומו עלינו ועל ארה״ק ועל ירושלים עיה״ק עירנו שלא ישמע שום צווחה ופרץ בגבולינו וברחובותינו²¹⁸.

כעבור תשע-עשרה שנה, לאחר מלחמת ששת הימים, תאר את תחושותיו בעקבות נסי המלחמה וההשגחה הגלויה במכתב שכתב:

״זכינו לראות בעינינו בהרגשת הלב, מי זה עומד אחר כתלנו, ולראות מצבת קבורת רחל אמנו, אשר בזכותה ישובו בנים לגבולם. הייתי אח״כ בס״ד בחברון עיר האבות במערת המכפלה, התפללתי מנחה בתור שליח ציבור אצל מקום... יצחק אבינו שתיקן תפילת מנחה, הרגשתי המילים שהוצאתי מפי האבות הקדושים... נקוה ונתפלל להשי״ת שיהי' לקיום, בורא עולם בקנין ישרים זה הבנין בתיקונו, כמובן זקוקים אנו לרחמי שמים מרובים... אנחנו זכינו לראות הכותל המערבי כמו שהיה כל השנים, כעת שברו הרבה המקום, הרחיבו כל המקום שלפני הכותל המערבי, מד״י (מדינת ישראל) הרסו כל הבתים והסמטאות שמגיעים לכותל המערבי. בחג השבועות הי' אלפים ויותר איש, כן מבקרים בכל יום, אבל עדיין לילך ברגל, עדיין צריך לשוב, בחג השבועות לא הייתי, קשה בשבילי... אם לכתוב חדשות אין אפשרות אפילו מקצת מן המקצת, השגחה גלויה מן החלונות ולא מן החרכים, דיו אילו ימי, וכל [מי] כנישתא וכו' וכו'״

יותר מהכל נתרשמתי מאומץ רוחם של אחינו החיילים הפצועים, מי קלים ומי קשים, חסורי אברים, שמבליגים על כאבם ויסוריהם ומקבלים באהבה, אני בא לעודד אותם בבתי חולים ביחוד בהדסה.. והם מעודדים אותי. רוח ההתעוררות נגעה ללב כאו״א. הלוואי

שיתקיים לזמן ממושך, מי יעלה ומי יקום, יותר נקל לכבוש מלהחזיק, זה תלוי הרבה בשלום הפנימי, לא האמינו מלכי ארץ... כי יבוא צר... ה' יברך את עמו בשלום²¹⁹.

סיפר הרב שאר-ישוב כהן, רבה של חיפה: "...כשזכיתי להיות עם המוני בני ישראל בחג השבועות הראשון, כאשר נפתחה הדרך ונחנכה וניתנה לרבבות האפשרות ללכת דרך הר-ציון ושער ציון אל הכותל המערבי, לשפוך שיח ביום טוב הראשון של שבועות, היתה זאת עלייה לרגל, שנתחדשה לאחר הפסקה של ח"י שנים. עליה זו המחישה, יותר מכול, את שחרורה ואיחודה של ירושלים. גם אז חשנו כולנו את אותה התרוממות נפלאה של פעמי משיח בימי הגאולה. התמזל מזלי והלכתי בתוך ההמון ליד הצדיק הירושלמי הבלתי-נשכח הגה"צ ר' אריה לוי זצ"ל, ששמח לקראתי מאד ואחז בידי ובכתפי וחיבקני בחום. קרבתי אליו. הלכנו יחד כבדת דרך, מהורהרים ושותקים, ואז פתח ואמר לי, כמעט בלחש, את הדברים הבאים: "כל ימי לא הבינותי את פירושו של הפסוק: "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים", עכשיו אני מבין!" שאלתי: "מה מבין כבודו?" והוא אמר: "חלום כך דרכו. אדם רואה ברגע אחד מאורעות שנמשכים זמן ממושך, לפעמים, אפשר בחלום לראות דבר שנמשך הרבה שנים, ואתה רואה אותו ברגע, כהרף עין מתבהרת לך התמונה כולה – ע"י רגע של חלום. אתה מבין: תקופה שלמה, היסטוריה שלמה, מעשה שלם. אתה עובר באותו הרגע, כברגע אחד – חויה של דורות שהיו (הוא אמר זאת ביידיש). ר' אריה המשיך ואמר: "זה מה שקורה לנו כרגע, כאן! אנחנו נכנסים אל העיר העתיקה, הולכים אל הכותל, ואנחנו כחולמים, אנחנו כרגע מתחברים יחד עם רבבות ואלפים יהודים שהתפללו במשך דורות לרגע הזה שאנחנו חיים אותו כעת. אנו רואים את כל מה שהיה, הן בגולה, והן בשואה, הן במחתרת והן במלחמת השחרור ובמלחמת ששת הימים... הצדיק ר' אריה הוסיף ואמר לי בהתרגשות גדולה: "הנה זה, הנה הוא בא, אשרינו שזכינו לכך, לתקומת ישראל, לשליטתו של עם ישראל על ירושלים העתיקה – אשרינו שזכינו והגענו לימים אלו, ימים של התחלת הגאולה. אחר כך, ובקרוב בעז"ה, יחזרו כולם בתשובה, ותהיה בעז"ה הגאולה השלמה²²⁰.

סיפר ר' מנחם פורוש על אודות הביקור הראשון של רבי אריה, בקבר רחל המשוחרר: ביום השישי של מלחמת ששת הימים, ניגשתי לביתו של ר' אריה ולקחתיו עמי לקבר רחל אשר בפאתי העיר בית לחם, שזה עתה שוחררה. משנפתחה הדלת ונכנסנו לאוהל הקבר, פרץ ר' אריה בבכי והחל למלמל כתינוק המתרפק על אמו: מאמא רחל, מאמא רחל, מה שלומך ומה מעשייך? כה התגעגענו אלייך, ואף כי שנים רבות לא יכולנו לעלות לקברך ולסור לבקרך, חשנו כי אף את מתגעגעת אלינו ולא שכחת אותנו. הוי מאמא רחל, בקשי רחמים עלינו, היי ברוכה אמנו היקרה"²²¹...

סיפר הרב משה צבי נריה: "זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים כשזכינו בעזרת ד' הבוחר בציון לשחרור ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו בכ"ח אייר ה'תשכ"ז זכיתי בשעת בוקר

מוקדמת לפגישה נרגשת על יד הכותל המערבי עם איש החסד המופלא הזה, הדורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, רבי אריה לוי ז"ל, אחד מיוחד מהמצפים לישועה. כשהצבעתי על הכותל ואמרתי אם הקב"ה הואיל להעניק לנו מתנה כזאת אעפ"י שאין אנו זכאים, יכול הוא לתת יותר ויותר. הגיב רבי אריה בנועם לחשו ואמר: אין להתבטא כך, רק יחיד רשאי לומר על עצמו שאינו זכאי, אבל כשמדובר על הכלל, עלינו לדעת שאין אנו יודעים להעריך כלל את זכויותיו של כלל-ישראל.

באותה פגישה עם רבי אריה כשהלבבות היו נרגשים מעוצם החוויה של שובנו לירושלים העתיקה ולכותל המערבי, הוסיף רבי אריה ואמר לי שעלינו להתפלל ולבקש, שלא יהא לבנו גס בשריד מקדשנו ושאותה חוויה שהייתה בלבנו אז, כשהיינו מגיעים אל הכותל בימים ההם מתוך הרגשת חרדה, תמשיך להתקיים גם עתה כשאנו באים אליו בששון ובשמחה²²².

68

‘ועתה יגדל כח ד’

הרב צבי יהודה קוק (תרנ"א-תשמ"ב)

ראש ישיבת ‘מרכז-הרב’, בנו וממשיך דרכו של הראי"ה קוק

‘משמר’ לימוד בענייני ירושלים בישיבת ‘מרכז-הרב’ עם פרוץ המלחמה

סיפר הרב חיים דרוקמן: במוצאי יום שני, כ"ו אייר, שבו פרצה מלחמת ששת הימים, חרף ההאפלה שהייתה נהוגה, החליטו הבחורים בישיבת ‘מרכז הרב’ על עריכת ‘משמר’ לימוד מיוחד בענייני ירושלים, על מנת להוסיף בזכויות עם ישראל (‘אורות עציון’, קובץ לא, ישיבת אור-עציון, מרכז-שפירא).

ליום ירושלים ה'תשכ"ח

“...ועתה יגדל כח ד’, לפני שנה בכ"ח אייר, הושלם שכלולו של קיומנו את מצוותנו הכוללת של ירושתנו, את עיקרה של ארץ חיינו נחלת אבותינו - בהחזרת כל ירושלים, עיר קדשנו עוזנו ותפארתנו, ומקום מקדשנו בה, לרשותנו אנו. חזרנו ונשבענו והכרזנו אז, בפני כותל-חיינו זה, לעומת כל ישראל וכל אומות העולם, כי חזרנו אל מורשת אבותינו, וכמובן, ולא נזוז מכאן. התהליך הנפלא של מעשה ריבון העולמים והדורות, בהתגלות שובנו הביתה, בסדר שנתנו של תושיית-כוחנו, הוא להתקדמות התבססות והתחזקות ולא לנסיגות ורפיונות חלילה.

בזכרנו כי ד' א-להינו ריבון העולמים והדורות נותן לנו כח לעשות חיל, נשגבנו ואמרנו כמצות התורה בתוקף תודענו, כי כוחנו ועוצם ידנו עשה לנו את החיל הזה, לישראל

אורייתא וקודשא־בריק־הוא. דברו זה של אדון־עולם, החוזר ומלא בתורה בנביאים ובכתובים ובסדרי־תפילותינו ודברי ימי־חיינו, אינו בן־חלוף, ולא ניתן להשתנות ולהסתלף, חלילה, בהגיע הופעת קיומו...²²³

"נקלענו אל התגלותו של אור ד' החדש. הנה אם עד כה במשך עשרים שנות קיומה של המדינה נאלצנו להיאלם דומיה, להלל לקב"ה על נסיו ונפלאותיו עמנו בלא ברכה בשם ומלכות, זכינו ועתה מתוך שחרור מקום מקדשנו שנפקחו העיניים ומודים אנו בשם ובמלכות. וודאי לנו שעוד יוסיפו מצבים מיוחדים כאלו להתגלות לעינינו, ונוסיף ונלך מחיל אל חיל, כשמצבים דומים של איחוד מעשיו עם מעשינו נפרשים והולכים לפנינו"²²⁴.

"זה היום עשה ד', נגילה ונשמחה בו". אין להעריך את הגילה ואת השמחה שיש בעולם כולו ובעולמות העליונים, מאז אותו כ"ח באייר, מאז אותו "כיבוש" רוחני, נבואי ורוח־קודשי, שזרח על ישראל²²⁵.

לבירור עניינו של יום הכ"ח אייר

הכל מעלין לירושלים. "מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ד'". "נפלאים מעשיך ד' – ונפשי יודעת מאד". כ"ח אייר הוא יום שחרורה של ירושלים, עיר בירתנו, עיר נצחנו, עיר קדשנו ותפארתנו, מן חרפת השפלות של עול הגויים אשר על צוארנו, אל היותה מה שהיא באמת, עיר ממלכתיותנו עוזנו והדרנו לחרות־עולם, בהיגלות יד ד' צור־ישראל־וגואלו, על־ידי שלוחיו הנאמנים גיבורי צבאנו הנאדרים. ומתוך התקיימות דבר־ד' האומר לירושלים תושב, נמשך ממנה שפע המעש הממשי אל ערי יהודה, שתבנינה ותשתכללנה. ועם גילויה וסידורה, של העובדתיות המתאמת ומתאמת הזאת, הולך ונמשך ומוסיף כל תקפו וחוסנו של משגב ישועתנו, ברוך השם. תגדל ותאדר האהבה־האמונה ההדדית, מתוך דעת אמתת ישראליותנו, ונעם אורה דארץ־ישראל, המחכים ומחיה ומרומם ומנשא, יופיע בבהירות הארתה של מלוא קוממיותנו.

כ"ח אייר, של שנת תסד"ר, הוא יום עלותו של האור החדש על ציון וירושלים וישראל ומקראיהן, של עלותו של מרן אבא זצ"ל כוהנו הגדול אל עם־ד' ונחלתו... בפגישת שייכות שני הכ"חים האלה, ראשית כאחרית, במערכת קורא הדורות מראש, מתגלים ומסתדרים יחד בקול ד' בהדר, קול ד' בכח, ד' עוז יתן לעמו ויברכהו בשלום שלם על נחלתו כולה. צבי יהודה הכהן קוק²²⁶.

"וברוך ה' שזכינו לזה"

הרב דוד כהן (תרמ"ז-תשל"ב), 'הרב הנזיר'
תלמידו המובהק ועורך כתביו של הראי"ה קוק

"המחזיר שכינתו לציון"

סיפר בנו של 'הרב הנזיר', הרב שאר-ישוב כהן: "...שמעתי מפי אבי מורי, הרב הנזיר הקדוש מגדולי תלמידיו של מרן הרב קוק זצ"ל וממייסדיה של ישיבת 'מרכז הרב' דבר נפלא שאז לא הבנתי, בימינו, מבינים את זה היטב. אנו אומרים שלוש פעמים ביום: "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים". למה מתפללים על העיניים "ותחזינה עינינו"? מדוע לא מתפללים "יהי רצון שתשוב לירושלים ברחמים"? ואמר אבי מורי זצ"ל, מורי ורבותי, יגיע יום שהקב"ה כבר שב לירושלים ומשרה שכינתו בתוכה ועושה בה נסים ונפלאות, אבל העיניים שלנו עיוורות ולא רואות את המחזה הנפלא הזה. צריך להתפלל על עיניהם של ישראל שתיראנה את הקב"ה אשר שב לציון ברחמים²²⁷.

"...כאשר יצא הספר "ויאל משה" של הרב מסאטמר, הרב יואל משה טייטלבוים, שהתנגד בצורה חריפה ביותר לציונות ולמדינת ישראל, נכנס אחד מחסידי סאטמר אל אבי-מורי, הרב הנזיר זצ"ל – כדי למכור לו את הספר. ענה לו אבי-מורי: תשאיר את הספר, אעייין בו ואחזיר לך תשובה. כאשר ראה מה כתוב בתוכו, החזיר לאותו חסיד את הספר. כנראה, אותו חסיד מסר זאת לרבו, כי אחרי שבועיים נכנס אותו חסיד לאבי מורי, הרב הנזיר ואמר לו: הרבי שלח לך את הספר במתנה. השיב לו אבי מורי: אני לא אקח את הספר. תחזיר אותו לרבך, ותאמר לו בשמי שגם לאיש-אלוקים מותר לעשות תשובה. אלו הם דברים חריפים ביותר: מצד אחד, הוא שיבח אותו וקרא לו: "איש אלוקים", אבל מצד שני, הוא אמר לו, שהוא צריך לעשות תשובה"²²⁸.

הייתכן לחשוב על ויתור בעיר עוזנו ותפארתנו?!

סיפר הרב אבישי צרויה, ר"מ בישיבת 'עטרת-ירושלים': "מדי שנה בליל יום ירושלים, נערכת בישיבת 'עטרת-ירושלים' סעודת הודיה מתוך דברי תורה, שירות ותשבחות. בשנת תשנ"ד, ביטל ראש הישיבה, את המסיבה וקבע כי במקום המסיבה הרגילה בישיבה, תלך כל הישיבה לישיבת 'האידרא', לשמוע דברים מפי הרב גורן. למפרע, הסתבר לנו שזכינו לשמוע דברים על ירושלים מפי הרב גורן, בשנה האחרונה לחייו. בדרשה זו סיפר לנו הרב, כי לפני מלחמת השחרור היו חששות מאוד כבדים לגורלה של ירושלים והיושבים בה, וכי קבוצת אנשים פנתה אל הרב 'הנזיר' – תלמיד הרב קוק זצ"ל – ברעיון שאולי כדאי מראש לחתום על

הסכם כניעה, כדי להציל נפשות רבות. הרב גורן סיפר שמימיו לא ראה את הנזיר מרים את קולו על אף ברייה בעולם, אך כאן אמר את דבריו בכל תוקף, בזעקה, הייתכן לחשוב על ויתור בעיר עוזנו ותפארתנו?! לא זו בלבד, הוא אף דרש מהם בכל תוקף לצאת מביתנו. האנשים שבאו לפניו אמנם יצאו נבוכים, אך התמלאו כוחות מדברי הנזיר שנאמרו מתוך אמונה אבסולוטית-נצחית²²⁹.

מביא גואל לבני בניהם - בזכות המוסרים נפשם בצבא, למען הגאולה

"הגאולה תבוא, באה, במלחמות הצעירים בחורי ישראל בצבאות ישראל. שם הקודש צבאות המיוחד לנצח והוד, צבאות קודש ישראל בנסים ונפלאות, בהודות ובהלל - על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות"²³⁰.

"בני הבנים, הם הצעירים, בצבאות, בנצח והוד, הלוחמים, והמוסרים נפשם בצבא, למען הגאולה. גם בארץ, בשעת הגאולה, האהבה הרבה, שמוסרים נפשם למען שמו וישראל ואורייתא כחד (עיין זוהר ג אחרי מות עג, א) ובה מביא הגואל לבני בניהם למען שמו באהבה"²³¹.

"מוליק ומביא מעלה ומוריד"

סיפר הרב איתן אייזמן, מתלמידי הרב 'הנזיר': בהיותי בשירות מילואים, קיבלתי חופשה באחד הימים ובטרם שהלכתי לביתי, נכנסתי אל הרב 'הנזיר', כדי להגיד שלום. הייתי מאובק כולי והרבנית אמרה לי שהרב קצת חולה ושהוא נמצא במיטה. שאלתי אותה האם אפשר להיכנס להגיד לו שלום ולאחר שנענית בחיוב, נכנסתי וראיתי שהוא שמח לקראתי. הרב אמר לי: אפשר לקבל את הרובה שלך? הרבנית נורא נבהלה, אבל לאחר שהפרדתי את המחסנית מהנשק ווידאתי שהוא נצור ובטוח, נתתי לרב את הרובה. מי שעמד שם וראה את הנענועים שהרב עשה עם הרובה... כאילו שהוא נמצא עכשיו בסוכה ביחד עם ארבעת המינים... איזה נענועים, איזה קודש... עמדתי שם והתפעלתי ופתאום הבנתי מהי הקדושה האמתית הנמצאת עם חיילינו, בצבאנו ובנשק המאוד מיוחד שלנו²³².

מלחמת ששת הימים

כתב נזיר אלקים, הרב ר' דוד הכהן על פנקסו: "כשפרצה המלחמה עם מצרים אמרתי, מה נרויח מזה גם אם ננצח, וכשמענו שמלך ירדן התחבר עם מצרים, אמרנו: זה מובן עניין כל המלחמה הזאת! שנצח אי"ה ונשוב לירושלים ולכותל אי"ה. וברוך ד' שזכינו לזה!"²³³

בספר "איש כי יפליא", הנמצא כעת על מכבש הדפוס (הוצאת מכון 'נזר דוד', אריאל, ירושלים), סיפר הרב חנן פורת, כי ביום העצמאות תשכ"ז אמר הרב הנזיר לתריסר ילדי כפר עציון שנפגשו עמו בביתו כי: "בטוח אני שתחזרו הבית ובקרוב, העמל לא הלך לאיבוד!"²³⁴

הגעתו של הרב הנזיר אל הכותל המערבי, בשעה הראשונה לשחרורו ביחד עם הרצי"ה קוק

סיפר הרב הנזיר: "ביום רביעי, כ"ח באייר תשכ"ז, ג'יפ הגיע אל רחוב עמוס לקחת את הרב ר' צבי יהודה הכהן קוק לראות את הכותל. הייתי נרעש. בדרך כלל נמנע אני לצאת מבית. הנה ארון הקודש ועמוד התפילה. שלוש פעמים ביום, עיתים לתפילה בציבור בחדרי. אבל אל הכותל – שאני. זימנתי שלושה אנשים שאמרו אלי: מותר לך, מותר לך, ויצאנו לדרך. בחלל האוויר הדהדו יריות. שער יפו היה עדיין בידי הלגיונרים. האם לחכות עד שהעיר כולה תטוהר מהאויב? לא. אי אפשר לא לנסוע. באנו אל תחומי הר הבית. אחר דין ודברים קצר הוסכם בינינו, שעלייה של כיבוש, עלייה יחד עם הלוחמים, אינה בכלל איסור. ההר כולו היה שרוי בתכונה מלחמתית מלאה. ירדנו במדרגות של בניין בית הדין המוסלמי ומצאנו את עצמנו לפני הכותל. נדבקתי אל האבנים ולא יכולתי לזוז מהם. הרי כל הנשמה קשורה במקום הזה, כאן מקור הצמיחה. אי אפשר לא להיות נרגש מאותה שעה גדולה, מופלאה, שהתכוננו לה כל הימים. זו בחינת התפילה: "ד' אלקי אברהם, יצחק וישראל אבותינו, שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך, והכן לבבם אליך". הלבבות היו מוכנים ומזומנים לכך. ראייה לדבר, הצנחנים העייפים והמאובקים, ששמו מטפחות לראשיהם, חיבקו את האבנים ודמעו מלו מעיניהם. פנימיותם היהודית עלתה על גדותיה בפגישתם עם הכותל המשוחרר. איזו אהבה, איזו דבקות, מחשבתם ולבבם היו מוכנים בפועל ממש להבקעת מצור האויב, לשחרר המקום ולהתחבר מחדש עם הכותל. צליפות הלגיונרים האחרונים בסביבה טרם פסקו. מפעם לפעם נאמר לנו למצוא מהר מחסה באחת הפינות. משפסקו היריות שוב דבקו בכתל, שמצאנו אותו אחר פירוד ארוך ומר. זו נקודת השיא של מלחמת ששת הימים. מאין התעוררות זו אצל אנשים המרוחקים ממקור היהדות, הוא הסביר בפסקה מתוך "פרדס רימונים" לרמ"ק: "אין קליפות בארץ ישראל". בארצות נכר יש קליפות של טמיעה כדי להידמות לאחרים. לא כן בארץ. הקליפה החיצונית, העם השליט, אינה שולטת בנו. אנו ריבוניים. לכן בשעת התעוררות גדולה חוזרים אל המקור ללא הפרעות... ר' דוד כהן מציץ בשעון ואומר בניחותא: יש להפסיק. עד כאן. אך ברגעים האחרונים מספר בשם חתנו, הרב האלוף ר' שלמה גורן, שבדרך לעזה הופגז רכבו ונאלץ לשכב שעה ארוכה בין התלמים. לידו שכב חייל פצוע קשה, שאמר וחזר ואמר תוך כדי גסיסתו: מה שכבשנו לא נחזיר, לא נחזיר להם. וכשנשאל על ידי כתב בשהותו ליד הכותל מה יש לו לומר לקהל קוראיו, השיב לו שלוש מילים: מכאן לא נצא.²³⁵

'הוא ואני והכותל'

מוטה גור ז"ל, מח"ט הצנחנים במלחמת ששת הימים, מתאר את המפגש האישי שלו עם הרב הנזיר המתייחד עם אבני הכותל בעת שחרורו: "בשעה 11:45 החלה ליד הכותל תפילת מנחה ברוב עם ועדה. הרמתי עיני אל האבנים. התבוננתי בצנחנים המתפללים. כאלה עם קסדה על ראשם וכאלה עם כיפה על ראשם. בפניה הימנית מרוחק מעט מציבור הלוחמים עמד אדם, לא, לא עמד, הוא כאילו נדבק לאבנים. הוא כחלק מהכותל, אבן מאבניו. לבוש קפוטה חומה וארוכה. על ראשו מגבעת שחורה. מתחתיה שער מגודל. מאום לא אז. לא הראש, לא השיער, לא הגוף ולא הרגליים. שתי הידיים כפופות וכפותיהן שטוחות לרווחה כאילו רוצות לחדור לתוכן. "ננעלתי אליו כרדאר ולא יכולתי להמיש את עיני ממנו. "נדבקתי" אל הקיר מקרוב. דרכו חשתי את הכותל. מבעד לגופו הכמו־משותק הרגשתי את דפיקות הלב היהודי בוקעות מתוך האבן. כך עמדנו דבוקים יחדיו מספר דקות - הוא ואני והכותל. פניתי לאחור וחזרתי אל רחבת הר הבית. זימנתי את המג"דים לקבוצת פקודות והודעתי להם: אנחנו נשארים בירושלים"²³⁶.

"היינו כחולמים"

סיפר הרב הנזיר: "בשנת תרע"ג, בנוסעי מרוסיה לאשכנז, דרך ליטא, סרתי לעירה ראדין, מקום מו"ר ה'חפץ חיים' זצ"ל. שם חונכתי מהיותי בן תשע בשנת תרנ"ו, בבית אא"ז הרב ר' זכריה מנחם מנדל כ"ץ זצ"ל, רב ואב"ד דראדין, ואחריו חתנו, דודי, שהיה אח"כ גיסי, הרב ר' מרדכי סנדר הלוי קופשטיין זצ"ל, וביתם מול בית ה'חפץ חיים'. בערב נכנסתי לבית מו"ר ה'חפץ חיים', והוא התחיל לדבר איתי באריכות על משפחתנו הכהנים, שמהם רבנים וגדולי תורה. וכך אמר: מתחילה, בהיותי מתפלל, ולירושלים עירך ברחמים תשוב, חשבת, זו תפילה, תפילה, תפילה, וכן בהיותי מתפלל את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, חשבת זו תפילה, תפילה, תפילה, אבל עכשיו, כשאני מתפלל תפילות אלו, ולירושלים עירך ברחמים תשוב, את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, אני חושב, הנה זה - אט-אט - הנה עכשיו, עכשיו, קרוב, קרוב. והוסיף, אם זה יהיה בימי, אינני יודע, הנני כבר זקן, אבל בימך, ודאי, ודאי, ודאי, והמשיך לומר: הנה יבנה המקדש, ותהי העבודה, ותהיינה שאלות להלכה, בהלכות קדשים - את מי ישאלו, את הרבנים? הם למדו שו"ע יורה דעה, חושן משפט, אורח חיים, אבל לא הלכות קדשים. ובכן, עלינו הכהנים להתכונן וללמוד הלכות קדשים. והנה בט' באב תרע"ד פרצה המלחמה הגדולה, ונכבשה ארץ ישראל, והיתה הצהרת בלפור, ארץ ישראל לישראל, אתחלתא דגאולה. וביום רביעי כ"ח באייר תשכ"ז, זכינו לשחרור הר הבית, והרב הראשי לצבא הגנה לישראל, חתני הגר"ש גורן (שליט"א) עמד לפני הכותל המערבי, וספר

תורה בידו והתפלל תפילת ש"צ, ותקע בשופר לחרותנו, ואנחנו אמרנו שיר המעלות, בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים" ²³⁷...

התנוצצות אורו של משיח

"גאולת ישראל, תחיית מדינת ישראל, מלווה בתחיית רוח ישראל, תחיית הקודש. ראינו זאת בעינינו ביום גאולת ירושלים. כל אחד מישראל, בהגיעו להר הבית, להר בית קדשנו, לכותל המערבי, הנגאל, כיסה ראשו, נצמדו פניו אל הכותל, נשקו ודבק בו בדמעות גיל על פניו. שמע ישראל, גאולת ישראל, התנוצצות אורו של משיח, תחיית רוח ישראל ²³⁸."

שלמות הארץ והציפייה למקדש

"אין אנו יכולים, ואין אנו רשאים למסור אף חלק, אף שעל מאדמת קדשנו. ביום שחרור מקום מקדשנו, בעמדנו על יד כותל דביר קדשנו, היה דברי לכתב, שביקש לאמור לו דבר, מכאן לא נצא" ²³⁹."

"בשנה הראשונה לשחרור עיה"ק ירושלים, כותב הרב הנזיר מגילת קדשים בת כעשרים עמודים החל מב' ניסן תשכ"ח ועד לט"ז אייר, מתוך הכאב על אי-התחדשות עבודת בית המקדש בקרבן הפסח ובתוך דבריו: "ואולי מתקרב ובא העתיד לבוא. ומשום זה מן השמים המניעות והמכשולים, לעכב שלא תתחדש עבודת הקודש והמקדש בזבחים כמו בפסח. אמנם יכולה להתחדש העבודה במקדש, בהקרבת המנחות, כמו מנחת העומר..." ²⁴⁰."

70

"נפתחו השמים וכולנו ראינו מראות אלקים"

הרב שאר'ישוב כהן (תרפ"ח-תשע"ו)

רבה של חיפה וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

יום העצמאות

נמצינו למדים: בדורנו – הדור אשר ראה עני בשבט עברתו בימי השואה הנוראה, הדור בו עלה הכורת על רוב בנין של עמנו ר"ל. הדור בו זכינו לנס גדול ועצום בחודש אייר ה'תש"ח, כשקמו עלינו שבע מדינות ערב לכלותנו ולהעבירנו מן העולם ר"ל. ונעשה לנו נס ונצחונם במלחמות מעטים נגד רבים וגברו ידי ישראל – קמו ראשי-הציבור ושליטי המדינה – מדינת ישראל, וקבעו יום שמחה לדורות ביום ה' באייר, הוא היום בו הוכרזה עצמאות מדינת ישראל ובו ביום פרצו לגבולותינו צבאות מדינת ערב במחץ רב, והחלה מלחמת השחרור שנסתיימה בניצחונות גדולים.

מני אז ועד היום לא רק עצם הקמתה, אלא גם דבר קיומה הפלאי של מדינת ישראל ממש בבחינת "כבשה אחת אין שבעים זאבים". אומות העולם שרובן ככולן עוינות לנו ומבקשות להכריתנו – הרי הוא נס נמשך, ונס בתוך נס. ראוי וראוי הנס הזה, לקבוע עליו יום שמחה לדורות – לכלל ישראל – ע"פ ההלכה. ידועים דברי הרמב"ם בפ' המשניות למס' הוריות, פרק ראשון משנה א שפסק בדבר: הכח המיוחד של ציבור, של רוב הקהל שבא"י... ואין משגיחין לאשר הם בחו"ל. על פי האמור: נס העצמאות ומלחמת השחרור הוא נס שארע לכלל ישראל. והיו בו שני היסודות שעליהם קבעו חכמים הלכה לדורות בענין אמירת הלל הודאה – "ממוות לחיים" ממש פשוטו כמשמעו. כפי שאוכל להעיד בעצמי מנוראות המלחמה, שהייתי בתוכה, בירושלים העתיקה שבין החומות באותו הזמן – וברור גם שיצאנו מ"עבדות לחרות", מעבדות לבריטים ונציביהם ומסכנת ההשתעבדות הנוראה למלכויות ערב ונוראותיהם – בחסדי ה' על עמו ונחלתו. הרי, שאע"פ שאנו רחוקים מאד מלהיות מרוצים מן המצב של העם והמדינה ורשויותיה, בענין שמירת כל קדשי ישראל ועל כך לבנו כואב ודואב – אין אנו רשאים ח"ו להכחיש במדותיו של הקב"ה, שעשה עמנו נס של שמחה זו והנה "בהני כבשי דרחמנא למה לך" – שזיכה בני הדור הזה ובהם שאינם ראויים במצווה גדולה זו, להציל עשוקים מידי עושקם ולהחזיר גאוותם של ישראל, שניתנה להם ונתבטלה מהם, וחזרה לגדולתה בימינו – וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. מכאן שראוי לעשות כתקנת רבותינו שבא"י: לעשות אותו יום העצמאות, יום משתה ושמחה למצוות ישראל ולכלל ישראל. יהי רצון שמי שעשה נסים לנו ולאבותינו – הוא יגאל אותנו גאולה שלמה בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, חברים כל ישראל ונאמר אמון²⁴¹.

מלחמת ששת הימים

"גדולים היו הרגעים הבלתי נשכחים בה דרכה רגל ישראל ועלתה בהר ד' עת עמדו מאות לוחמי צבא הגנה לישראל ושפכו לבם בתפילה לפני ד' הבוחר בירושלים. ודמעותיהם – דמעות שמחה והודיה – שטפו את אבני הנצח של כותל מקדשנו – זה הכותל האחד – שאין שני לו, שמעולם לא זזה שכינה הימנו. לב לבה של האומה, הולם דופק חייה, סוד נצח ירושלים.

עומדות היו רגלינו בשערי ירושלים, עיר השלום, עיר התורה, עיר שאין יופי כיופיה – ורק אתמול עננה כבדה של זעם מלחמה ומגור אויב מסביב – רובץ עלינו, ובפינו ברכה ותפילה. הברכה הפשוטה והמסורתית שברכנוה אתמול, בשם ובמלכות: ברוך ד' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. והתפילה שנדע ונזכור, כדברי חז"ל – מי גרם להם לרגלינו שתהיינה עומדות במלחמה – שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. יהי רצון שנהיה ראויים להיות נושאי חזון הדורות וחזון גאולת ישראל – עליו חלמו אבותינו, שנהיה זכאים לישועת

ישראל בה יתקיים בימינו ולעינינו. "מן המצר קראתי יה – ענני במרחב יה". ואכן על ימינו ניבא זכריה ואמר: כה אמר ד' צבאות, קנאתי לציון קנאה גדולה וגו' שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקראה ירושלים עיר האמת והר ד' צבאות הר־הקודש. כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ד' צבאות. אשריך ירושלים ואשריו ישראל – באה לציון ישועת ישראל – שב ה' שבות עמו – יגל יעקב – ישמח ישראל"²⁴².

כולנו ראינו מראות אלקים

"בימי מלחמת ששת הימים – ביום שחרור ירושלים העתיקה, זכיתי להיות בין ראשוני הבאים לכותל המערבי. באותו בוקר נפלא ובלתי נשכח של כ"ח באייר תשכ"ז. היתה זאת זכות היסטורית להיות נוכח באותה תפילה בלתי נשכחת של הצנחנים־הכובשים, ולהיות עד־ראיה ושותף באותה חויה נפלאה של בואם של אבי־מורי הרב הנזיר זצ"ל והרב צבי יהודה קוק זצ"ל אל הכותל כשהם רכובים על תול"ר. התפילה המשותפת שהיתה שם בהנהגתו של הרב הראשי לצה"ל דאז, הגר"ש גורן (שליט"א), היתה תפילה שלא מעלמא הדין, חויה חד־פעמית בחייו של כל אדם. כל מי שזכה לכך – לא ישכח זאת לעולם. כאילו, נפתחו השמים וכולנו ראינו מראות אלקים..."²⁴³.

"מי שלא ראה את ההתרגשות של בחורי ישראל, שרבים מהם מעולם לא קיימו תורה ומצוות, כאשר עמדו מול הר הבית, ביום שחזר לידי עם ישראל במלחמת ששת הימים, לא ראה התרגשות דתית מימיו. החיילים עמדו ובכו מול אבני הכותל כילדים. אין הסבר למה שחש כל מי שהיה שם. זו היונה שמכירה את שובכה, כנסת ישראל היודעת שזה הוא המקום אשר עיניה ולבה שם כל הימים. היא גולה, מגרשים אותה, אולם היא חוזרת"²⁴⁴.

"מפורסמת הפלוגתא שהיתה בין רוב גדולי ישראל גאוני התורה וחשובי הצדיקים, האדמו"רים החסידים שבדורנו עם האדמו"ר מסאטמר זצ"ל בענין המלחמות שבזמננו בארץ־ישראל ונסי הנצחונות שלהם, האדמו"ר מסאטמר טען שלא יתכן שהקב"ה יעשה נסים לבני ישראל (מסיטרא דקדושא) עבור עבריינים, ולכן א"א לומר שנעשו נסים מסיטרא דקדושא לאנשי צה"ל. אגב, כותב הוא בקונטרסו "על הגאולה ועל התמורה" – "יסוד מוסד הוא בדברי חז"ל, שאין הקב"ה עושה נס לרשעים אלא לצדיקים גמורים". את הנסים שנעשו לצה"ל ולמדינת ישראל הוא מסביר שם בסימן יז בדברים דלהלן: "דבר פשוט וברור הוא, שכל מה שהראנו מדברי חז"ל הנ"ל, דאין עושין נס לרשעים, לא דברו ז"ל אלא בנסים שהם מצד הקדושה, אבל הס"מ יש לו רשות לעשות נסים ונפלאות ונותנין לו כח זה מן השמים להטעות את הבריות". בספרו הנ"ל הוא מרחיק עוד יותר עד כדי כי באמת "לא היה ולא נברא", שלא היו נסים כלל.

כנגד דבריו החמורים הללו יצאו רבים מגדולי ישראל, שהוכיחו ע"פ מקורות מפורשים מדברי חז"ל, ראשונים ואחרונים, שהקב"ה עושה נסים לא רק לאנשים שאינם צדיקים אלא עושה נסים לישראל אפילו בשעה שהם חייבים כליה ח"ו. הדברים מפורסמים והמקורות רבים הם ולא נוכל לפרטם במסגרת זאת. נזכיר רק מדרש שהש"ר על הפסוק: "מדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות", שכך היו הדברים בגאולת-מצרים, שהיתה מלאה בע"ז ורשעיהם של ישראל, ו"מכיון שרוצה בגאולתכם אינו מביט בעוונותיכם", ועוד, ועוד... הדברים מתבררים ביחוד בכתבים של גדולי התורה והחסידות שבדורות האחרונים ובדורנו. כולם דוחים דברי דעת-יחיד אלו של האדמו"ר מסאטמר. נזכיר כאן את דברי ה"אוהב ישראל" הרב מאפטא זצוק"ל בספרו על פרשת "בחוקותי" על "ונפלו אויביכם לפניכם לחרב", ותורף דבריו שציין, שכיון שנפתח שער הנס באחד הדורות הקודמים, לעולם הוא מתרחש... עי"ש בכל דבריו, קרוב לדברים אלו כבר כתב בעל ה"נעם אלימלך" ב"לבושי שושנה" בד"ה הפך ים ליבשה: "שכל דבר ודבר בתחילתו לפעול איזה נס הוא קשה מאוד, אבל כיון שכבר נעשה פ"א כבר יכולים וכו' לעשות כזאת אפילו כמה פעמים – כיון שכבר נפתח השער" ²⁴⁵...

הרב שאר-ישוב כהן, היה מהלוחמים הגדולים נגד ביצועה של תכנית 'ההתנתקות' ²⁴⁶.

71

"להודות ולהלל לה"

הרב אברהם שפירא (תרע"א-תשס"ח)

הרב הראשי לישראל וראש ישיבת 'מרכז הרב'

הקמת המדינה

קיומה של מדינת ישראל עצמאית ומשוחררת מעול הגויים הוא עניין של תורה, גם אם המצב הרוחני בארץ אינו שפיר, כמו שהיה ערך למלכות ישראל בארץ בזמן בית ראשון, שנאמר אז – ויעשו הרע בעיני ה', ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, ואעפ"כ כשגלו מן הארץ ראו בזה אסון נורא ותיקנו צומות לדורות. יהודים שומרי תורה ומצוות רואים במדינה היהודית מעשה ה' ולא ח"ו של סיטרא אחרא, שזה נראה להיות קרוב לקיצוץ בנטיעות, כאילו לא הרבש"ע מנהיג את העולם.

אנו מאמינים בהשגחה. לישראל יש סימנים, גם סימני גאולה. כשנעמי רוצה לחזור לא"י היא לא אומרת – נגמרה הבצורת, אלא – כיפקד ה' את עמו לתת להם לחם. היא רואה בארועים הפשוטים רק את יד ה'. אף אנו נאמר כיפקד ה' את עמו לתת להם מדינה. כל סימני הגאולה: קיבוץ גלויות, עצי ישראל נותנים פרים, היוקר יאמיר וכו', הם פקידות, ומי

שחזק באמונה נתפס להם מתוך צפייתו לישועה. כך סברו והאמינו גדולי ישראל בתורה ובאמונה בדור הקודם. מי שאינו חזק בציפייה לישועה אינו רואה כלל תהליך גאולה. אבל הכל שווים לגבי ערכה של המדינה כשחרור מעול הגוים והגלות. מצוות ועברות – זהו גם בא"י ענין של בחירה, והוא מעיקרי האמונה שהכל צפוי והרשות נתונה²⁴⁷.

יום העצמאות של מדינת ישראל

"צריך לשבח את הקב"ה על שהקים לנו את מדינת ישראל, ויש חיוב מיוחד מן התורה לשמור ולהודות ולהכיר טובה על כך. יש כאלה שרוצים להוציא את עולם התורה מן הכרת הטוב. יש סכנה בתופעה הזו, הן בעולם התורה והן אצל עם ישראל כולו. סעודת ההודיה כאן בשיבה באה כדי להראות שאין פירוד בין התורה לכלל ישראל. אנו לא לבד, אנו מודים לה' יחד עם כלל ישראל. זכינו שכלל ישראל הכריז עצמאות. אנו לא מתעלמים ולא מרוצים מהמצב הרוחני שיש כאן, אך דבר זה אינו מפקיע מאיתנו את חיוב ההודאה לה' על הטוב שגמל אותנו. חיוב ההודאה לא מותנה בכך שהכל יהיה טוב, אלא הוא קיים ועומד בזכות עצמו גם כאשר יש עוד להיכן להתקדם. תפקידנו כאנשים הרוחניים במדינה להילחם לתיקון המצב הרוחני של המדינה. המדינה לא שייכת לממשלה ולא לראשי הממשלה, המדינה שייכת לכלל ישראל, ואנו חייבים להילחם כאן יום יום על צביון המדינה.

אנו לא עומדים בהתחלת הגאולה, אלא אנו כבר באמצע הגאולה. אם יש אנשים שנבוכים בתוקף היום הזה, הרי שטעות בידם. חייבים לפרסם שיש ישועה בישראל, ולהכיר טובה לה' על כך. מציאות כזו שלא היתה במשך אלפי שנים מחייבת חיוב הודאה, ואפילו שרואים אנו שעמי הארצות נלחמים ופוגעים בתלמידי חכמים. עם כל הבעיות, אין מקום תורה כזה בעולם, המדינה היא מרכז התורה בעולם"²⁴⁸.

מלכות ישראל

"מלכות ישראל בארץ ישראל נתכוננה מחדש. מלכות ישראל פירושה שראשיה הם יהודים. שלטון גוים היא גלות, ושלטון יהודים, יהיו מי שיהיו, הוא ביטול הגלות. גם אם יצביעו על פגמים רוחניים וחטאים דוגמת בית ראשון ושני, הרי לעולם זו מלכות ישראל, ותפארת ישראל קיימת. ועיין לשון רש"י (סנהדרין צז) עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה"²⁴⁹.

אחדות ישראל בשבועות 'ההמתנה' שלפני מלחמת ששת-הימים

סיפר הרב שמואל יניב, מחבר ספרי 'צפונות בתורה' וספרים נוספים, תלמיד הישיבה בשנת ה'תשכ"ז: "יום לפני שפרצה המלחמה, נשלחתי לקורס צלפים ונשברו משקפי, ובבוקר שלפני

המלחמה יצאתי לתקנם. זה היה בשמונה בבקר, ומכיוון שעדיין לא נפתחו החנויות, סרתי לביתו של ראש הישיבה, הגאון הרב שפירא, ובדיוק כשנכנסתי נשמעה אזעקה והרבנית נכנסה לחדר וסיפרה שאמרו בחדשות שמתחוללים קרבות עזים בסיני... שאלתי את הרב: ננצח? והוא השיב בביטחון: בוודאי! ושאלתי: מאין הרב יודע? והוא השיב: "חבור עצבים אפרים, הנח לו", כשיש אחדות בישראל אפילו שהם בעצבים הם מנצחים... ואחדות כזו לא היתה בישראל מאז מעמד הר סיני! אכן, אהבת חינום נפלאה הקיפה את כל חלקי האומה...

תפילת 'ותיקין' בכותל המשוחזר

סיפר מו"ר רה"י, הרב יעקב שפירא: בשבת שאחרי שחרור הכותל התירו לציבור להגיע למקום. גם אבי לקח אותנו לשם לתפילת 'ותיקין'. כשהגענו, אבי לא הכיר את הכותל, כי הוא היה רגיל שהולכים בין סמטאות. פתאום אתה עומד, ומרחוק הוא שואל: 'איפה הכותל פה?'. אחר כך הלכנו עם אבי להסתובב ב'חוש' – השכונה היהודית בתוך העיר העתיקה. שם אבי גדל, שם ההורים שלו גרו, שם הסבא שלו גדל. אין ספק שירושלים לפני ששת הימים ואחרי ששת הימים זה שני עולמות שונים. ברגע שנפתחו השערים, זה ריח אחר של קדושה, ירושלים האותנטית, האמתית. אין ספק שיש אווירה מיוחדת בעיר העתיקה²⁵⁰.

הוראת סדרי התפילה וההודאה ביום ירושלים לציבור הרחב

במודעה שהתפרסמה ב'הצופה' כ"ז באייר תשמ"ט, קראו הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו, לציבור הרחב להשתתף בתפילת ההודיה ליד הכותל המערבי, והוסיפו: "אין לשנות מהנהוג בבתי הכנסת שנה בשנה, ויש לומר לפני תפילת ערבית מזמורי תהלים צז, צח, קז, קכב. לאחר תפילת מעריב יש לומר בציבור "שיר המעלות בשוב ה' ציון" ו"לשנה הבאה בירושלים הבנויה". ב' באייר תשמ"ט, שלח הרב משה צבי נריה לרב אברהם שפירא את הנוסח המיוחד הנהוג ביום זה בישיבת כפר הרא"ה, והציע שהרבנות הראשית תפרסמו כדי שיהיה "משהו קבוע בבתי הכנסת", הרב שפירא השיב לו, בט"ז בסיון: "לא רצוי לשנות מהנוסח שנקבע בשעתו. אנו נוהגים להוסיף רק מזמור קכב מתהלים לסדר התפילה החגיגי" (ארכיון הרבנות הראשית). ב"ח באייר תשנ"א, שלחה הרבנות הראשית ברכות לירושלים ולתושביה ליום חגה, וברכה מיוחדת לראש העיר בהגיעו לגבורות (שם). דעתם של הרבנים הראשיים, הרב שפירא והרב אליהו לגבי גדולת יום ירושלים ועל החובה לומר בו הלל נתפרסמה ב'הצופה', ביום כ"ו באייר תשנ"ב²⁵¹.

מדבריו על חיוב הלל והודאה ביום ירושלים

...מי אינו זוכר את ימי החרדה שקדמו למלחמה. יש בניצחון זה משום נס המבטא את המשך תהליך גאולת עם ישראל בארצו. תהליך הגאולה החל עם ראשית ההתיישבות בארץ ישראל. ישוב הארץ היא מצוה בפני עצמה, עצם הישיבה בארץ ישראל. אבל יש גם מצות כיבוש הארץ ושחרורה מעול זרים. כמו"ש הרמב"ן בסה"מ שמצוה לעלות לארץ להתיישב בה לכבשה ולהחזיק בה. לפי דברי הרמב"ן שם, מה שמשה צוה את יהושע לאמור: "עלה רש", זוהי מצוה לדורות. עצמאות ישראל זה לא רק שחרור פיסי של הארץ מידי זרים. זה שחרור עם ישראל מעול הגלות שהייתה אסון לאומי גדול לעם ישראל במשך כאלפים שנה. שחרור הארץ מידי זרים ושחרור עם ישראל מעול הגויים החל במלחמת העצמאות והמשכו היה במלחמת ששת הימים שבעקבותיה חזרו אלינו כל הארץ כולה, כולל המקומות הקדושים שהיו מנותקים מאתנו. זה מחייב הלל והודאה. ויש לכך חיוב מצד הדין. יש מצוה להלל את השם כמו"ש "והיא תהילתך" - ככתוב בספר הסמ"ק. וב"יראים" כתב שיש מצוה "ואותו תעבוד" ולא תהיה כפוי טובה וכמו"ש בפרשת ביכורים "ואמרת אליו" - שאינך כפוי טובה, שכן אנו מצווים לשמוח ולחוג כדי שלא נהיה כפויי טובה כלפי הקב"ה, כפי שנאמר: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"²⁵²...

"ב"ה שהגיענו שוב ליום זה, יום ירושלים, להודות ולהלל לד' על כל מעשיו. הדור הצעיר לא מודע לגודל הנס שהיה בזמנו, למשמעות העמוקה של הִחְזָרָה לירושלים, ולכותל המערבי, להיפגש שוב עם השכינה שמעולם לא זזה מאחר כתלנו. ההתרפקות על אבני הכותל, בבכי ותחנונים, הדהד בכל העולם היהודי, עד למרחבי רוסיה ואסירי ציון, "ותפתח ותראהו והנה נער בוכה, ותאמר מילדי העברים זה"²⁵³.

"...היום אנו נמצאים בארבעים שנה לירושלים, ועדיין לא ברורה לנו המציאות הסבוכה שלפנינו, דורנו צריך להתחזק ביותר באמונה, אמונה במעשה ד', ובאמונה כי הכל מעשה ד', ולצפות לישועה, כשלאדם יש ספקות על מעשה ד', ממילא יש לו ספקות על חובת ההודיה לד', ח"ו. כשנפתחו לנו שערי רצון לפני ארבעים שנה הרי נדרש מאיתנו להתעלות יותר, להיות גבוהים יותר מקודם וקדושים יותר מקודם"²⁵⁴.

הרב שפירא התיר לקיים ב"יום ירושלים" בניו־יורק מצעד הצדעה למדינת ישראל עם תזמורת, למרות שהוא התקיים בימי ספירת העומר²⁵⁵.

כבודה של ירושלים

כאשר נבחר הרב שפירא בשנת ה'תשמ"ג, לרב הראשי לישראל, ביחד עם עמיתו, הראשל"צ הרב מרדכי אליהו, אמר שהשמחה היחידה שלו (כידוע, הרב לא רצה להתמודד על התפקיד) היא בכך שזו הפעם הראשונה מאז הקמת הרבנות הראשית שהרבנים הראשיים נולדו

בירושלים וגדלו בה, ויש בכך משום הרמת קרנה וכבודה של העיר וסימן להחזרת התורה לארץ ישראל.

"הרחיבי מקום אהלך" – גאולת מתחם 'בית אורות' ושכונת 'מעלה-זיתים'

סיפר מו"ר רה"י, הרב יעקב שפירא: בשעתו, כשרכשו את מתחם 'בית אורות' שעל הר הצופים, מי שביצע את העסקה היה אבי זצ"ל. הוא הסכים להיות השליח של ד"ר מוסקוביץ' לרכוש את זה. ד"ר מוסקוביץ' נתן את התשלום, מיליוני דולרים, ואבי עמד מול עורכי הדין שביצעו את העסקה. אני זוכר את היום שהגענו לשם, עם בחורים מהישיבה כדי לקבוע מזוזות על הבתים. דבר ראשון הורידו את השתי וערב שהיו שם, מפני שגר שם כומר שמכר את המבנה והבריחו אותו לאיזה מקום ברוסיה כדי שלא יפגעו בו וניקו את הבתים מעבודה זרה, שמו מזוזות והייתה שם שמחה גדולה. רק אח"כ יצא הדבר לתקשורת בכותרות גדולות. 'מרכז הרב רכשה את בית אורות', אף אחד לא הבין מה הקשר, אבל זה היה הסוד הגדול – ד"ר מוסקוביץ' ביקש לעשות את הרכישה דרך הישיבה... לד"ר מוסקוביץ' היה אומץ בלתי רגיל. כשהיה מגיע לארץ, הוא היה נתון באיום מתמיד. אסור היה לו לזוז בלי כמה שומרי ראש ורכב משוריין. כשחנכו את שכונת מעלה הזיתים, נסעתי עם אבי זצ"ל ואתו, כדי לקבוע מזוזות והייתה שם שמירה גדולה יותר ממה שקורה שכראש הממשלה מגיע לישיבה ביום ירושלים. פעם, הוא היה פה בישיבה ביום ירושלים ואבי זצ"ל קרא לו: "נשיא ירושלים" – התואר הזה היה מגיע לו²⁵⁶.

במערכה על שלמות הארץ

אהבת הארץ: זה היה הכישלון הגדול של דור המדבר, שלא נטהרנו ממנו עד היום. כוח היצר גדול, ולא רק אצל אנשים פשוטים אלא גם אצל אנשים גדולים – אף לא אחד מחוסן מפני יצר הרע, וחטא כזה נשאר, ויש בזה זלזול בארץ-ישראל, ארץ-ישראל היא לא שטחים, היא לא קרקע, היא ארץ חמדה, ומי שאיננו חומד אותה, צריך לדעת שאולי ארץ-ישראל לא רוצה אותו...²⁵⁷

"שאלת 'החזרת השטחים' היא בעיה של הלכה טהורה ויש לבררה בדרכים המקובלות בהלכה. זו שאלה של איסורים ככל האיסורים שברמב"ם ושו"ע. יש כאן שאלה של איסורי תורה: הלאו של "לא תחנם" (נפסק ברמב"ם פ"י מהל' ע"ז וביו"ד קנא) וחיוב עשה של "וירשתם אותה וישבתם בה", על פי הרמב"ן בסה"מ ובפירושו לתורה המפרש שכל מה שנאמר בתורה בקשר לירושת הארץ וכל הצווים ליהושע בן נון ולכלל ישראל בכיבוש ראשון לא נאמר לאותו דור בלבד אלא זו מצוה לדורות; לכבוש, להחזיק, להתיישב ולא לבטל לא את הכיבוש, לא את החזקה ולא את ישובה של הארץ...²⁵⁸

בזמן הסכמי אוסלו האומללים, היה הרב בין מקימי "איחוד הרבנים למען ארץ ישראל" שפעל ללא לאות למען שלמות הארץ. הרב קרא לחיילים שלא להישמע לפקודות המורות למסור שטחים לנכרים, בהן ראה פקודות שסותרות את התורה.

תשובה לחייל ולשוטר - מתוך פסק הלכה שפורסם לפני גרוש היהודים מגוש קטיף

בתשובה לשאלותיך בעניין גירוש היהודים מגוש קטיף על מנת למסור חבל ארץ זה לנכרים. יש להאריך רבות בכל סעיף וסעיף כדרכה של תורה ובפרט בעניינים חשובים אלה, אך לעת עתה אשיבך בקצרה, הלכה פסוקה למעשה, למען ידעו בית ישראל דרך התורה והמצווה בה ילכו.

לפי דין תורה חל איסור גמור למסור קרקע של ישראל לנכרי, משום לאו ד"לא תחנם" ומשום ביטול מצוות ישוב ארץ ישראל המחייבת כל יחיד ויחיד מישראל. איסור זה חל על כל יהודי אזרח וחייל כאחד. פקודה להשתתף בפינוי יהודים מביתם ע"מ למסור את הקרקע לנכרים הינה פקודה הנוגדת את דת תורתנו הקדושה ואסור לקיימה. כל פקודה הנוגדת את ההלכה והכופה לעבור על דברי תורה, אין לה כל תוקף, אסור להישמע לה ואין לאף אדם סמכות להורות... כל שיעבור על איסור זה לא יינקה, לא בעולם-הזה ולא בעולם-הבא... (ב' מנחם-אב, בין המצרים, תשס"ה).

הטלת ספק בחיוב ההודאה ביום העצמאות לאחר ביצוע תכנית 'ההתנתקות' -

"חוסר דעת נורא"

"לצערי, ישנם כאלה המטילים ספק אם אנו חייבים להודות לקב"ה כיום, הרי גורשו עשרת אלפים איש מגוש קטיף שזה מעשה איום ונורא, ועוד ועוד חסרונות וטענות. אולם, אינני יכול להתחיל להבין את חוסר הדעת הנורא הזה. מדינת ישראל היא יצירה שהוקמה ע"י הקב"ה, וכי לא נודה לו? מה כל הדיבורים המשונים האלו לומר חצי הלל, או רבע הלל, המדינה היא דבר קבוע וקיים, כמו כל דבר שאנו מאמינים שניתן לנו בס"ד. הטענות הן כלפי הממשלה, כלפי ה'בשר ודם', הממונים לזמן קצר, שנתיים או שנה, ואולי אף פחות מכך. אנו לא מכסים על אלו האחראים והשותפים לעקירת יהודים מארץ ישראל, במישרין או בגמגומים, או שסילפו את דעת התורה, כישלונות היו גם בזמן מלכי ישראל, וכל אדם בעצמו גם כן יש לו כישלונות, ונכון שכישלון של ממשלה הוא גרוע יותר, וכי נימנע משום כך לשבח את הקב"ה על מעשיו?

דברים שבע"פ - משימושה של תורה

אביא כאן שאלה מעניינת ששאלתי את מורי ורבי, הרב זצ"ל. בהיותי בחור צעיר בישיבת 'מרכז-הרב', בסמוך ליום העצמאות ה'תשס"א, שאלתיו האם מי שבאמת שמח ביום העצמאות רשאי לברך ברכת שהחיינו בשם ומלכות ביום זה. הרב חיך אלי והשיב בסגנונו המיוחד והשנון: "מי שבאמת רוצה לברך, לא בא לשאול..."

בעניין ברכת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים, הייתה לרב שיטה מיוחדת (ואשר ביררתיה עם חברי, הרב שמיר שיינטופ, מתלמידי הרב) לגבי ברכת ההלל סבר שהואיל וקיימת מחלוקת האם ניתן לומר 'וציונו' או לא, והואיל ולמ"ד שאין אפשרות לומר זאת, הרי המילים הן שקר ממש - על כן, אין ברצונו להכריע במחלוקת זו, ומשום כך, לא ברך ברכה זו.

אולם לעניין סיום ההלל בברכת "ברוך אתה... מלך מהולל בתשבחות", סבר כשיטת הגאון רבי יעקב מליסא בספר 'חוות-דעת', שבברכות נדבה והודאה ניתן לברך בשם ומלכות גם ללא חיוב ברכה (וז"ל ה'חוות דעת', על השו"ע, חלק יו"ד סימן קי, בית הספק, חלק החידושים: "כן הוא בכל הברכות, דאדעתא דנדבה מותר לברך ולהודות אפי' בהזכרת שמו ית' כמו שמותר בי"ח ברכות להתפלל בתורת נדבה ואדעתא דחוב אסור אפי' בלא הזכרת שמו דהא אם בריך על הפת בריך רחמנא מלכא דעלמא וכו' יצא ובספק אסור לברך אפי' בכה"ג...") ועל כן, היה חותם את ההלל בשם ומלכות, בברכת "מלך מהולל בתשבחות".

הוראתו לשליח הציבור בישיבה, הייתה שיכול לנהוג כפי המנהג שרגיל בו ושם נוהג לברך גם "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו" - רשאי לנהוג כן, ובעיני ראיתי, שהורה כך למעשה לחברי, בעת שעבר לפני התיבה בבוקר יום העצמאות, ושאלו מיד עם סיום חזרת הש"ץ כיצד לנהוג, והרב השיב שיעשה כמנהגו, חברי ברך ואחריו ברכו גם כל הקהל. בשנות לימודי בישיבה, הגבאים היו משתדלים לשלוח לפני התיבה חזנים שמנהגם היה לברך על ההלל תחילה וסוף.

בעניין חשש לעברה על "שלוש השבועות", כביכול, בעת הקמת המדינה אמר שה'אור-שמח' וה'אבני נזר' פסקו "שסר פחד השבועות", והוסיף: "לי זה מספיק...", והסביר אח"כ שאין בדורנו אף ראש ישיבה שיכול לחלוק על ה'אור שמח' וה'אבני נזר' בענייני השקפה. וכשהעירו לו על ראש-ישיבה שאומר אחרת ביחס לנ"ל, אמר: "אע"פ שאותו ראש ישיבה הוא אדם גדול מאוד, אבל" - הוסיף בבדיחות - "הזקן שלי היה לבן קודם..."

ביחס לקלקולים והסיבוכים הרוחניים שעדיין קיימים במדינה היה תמיד אומר: "יצר הרע לחוד, ומשיח לחוד" וביחס לטענה שהצלחת מדינת ישראל היא "מעשה שטן" אמר בבדיחות: לא ידעתי שלשטן יש כ"כ הרבה כוח... (אך בשיחותיו ליום העצמאות (כתי"ק) התבטא על כך בחריפות ואף אמר שיש בכך משום "קיצוץ בנטיעות" ח"ו...)

בחודש אייר ה'תשס"ו, כאשר אחד התלמידים סיפר לרב כי ת"ח בעל השקפת עולם ציונית, הפסיק להגיד הלל ביום העצמאות לאחר גירוש היהודים והחרבת גוש קטיף בשנה שעברה. הרב התקומם ואמר בתקיפות: "האם הוא שאל את הקב"ה על זה?! וכן כאשר נשאל ע"י בחור צעיר, זמן קצר לאחר אירועי 'עמונה' (אדר תשס"ו), האם בעקבות יישום תכנית ה'התנתקות' השתנה משהו ביחס למדינה? ענה הרב בסגנונו המיוחד: "תגיד, בפסח האחרון אכלת מצה? איך אכלת?! האם אחרי ה'התנתקות' עדיין צריך להמשיך לאכול מצה בפסח?! חיוב ההודאה לקב"ה נשאר על כנו ואינו מתבטל..." (כל המובאות האחרונות הנ"ל, הינן מאת המלקט, שי הירש).

72

זכינו בחסדי ה' לנסיו הגדולים
הרב שבתי שמואל'י (תרס"ב-תש"ן)

מחניכי ישיבות ליטא, מזכיר ישיבת 'מרכז הרב' ומתלמידיה הראשונים

"היום, כ"ו אייר תשכ"ח הוא זכר ליום הראשון של מלחמת ששת הימים שהיה אשתקד ואשר זכינו בחסדי ה' לנסיו הגדולים לעמו ונחלתו ולניצחון הכביר תוך ששה ימים בשחרור רוב חלקי ארצנו ובראשם ירושלים השלמה והמקומות הקדושים...²⁵⁹

73

"דבר ה' מירושלים"
הרב משה צבי נריה (תרע"ג-תשנ"ו)

ראש ישיבות בני-עקיבא בישראל ומחבר ספר "צניף מלוכה"

קביעת יום הודאה לדורות בכ"ח אייר

...כל האמור מבסס את הדעה, שגם בזמננו, אעפ"י שטרם זכינו לשחרור מלא ולגאולה שלמה, הרי ההתקדמות הגדולה, ע"י צירוף העיר החדשה לעיר העתיקה, ועל ידי ישוב יהודי בתוך העיר העתיקה, בין החומות, וכן על ידי עליית שבטים, ביקור אלפים – ובימי חג ביקור של רבבות יהודים – בתוככי ירושלים, יש בכל אלה משום חנוכת החומות והעיר. ונסי "מלחמת ששת-הימים" בכללם, וכיבוש-שחרור ירושלים בפרט, עושות את יום כ"ח באייר, כיום שראוי לקובעו לדורות.²⁶⁰

דבר ה' מירושלים

כ"ח באייר הוא בשבילנו לא רק גולת הכותרת של כל מה שהתרחש באה"ק מאז עליית הרמב"ן ז"ל ועד הנה, אלא גם מתנתו החגיגית, הישירה, של הקב"ה לעמו ישראל. זהו – "דבר ה' מירושלים!" הקב"ה הוא שהעלה את ירושלים על ראש מאבקנו, על ראש מלחמותינו, על ראש נצחונותינו.

בעיצומו של יום, בקרנו של יום (עי' רמב"ן ויקרא כג, כח), יעמוד יחוד-הלב עם כל שהרגיש, כל אדם מישראל בהגיע הבשורה המרנינה על שחרור ירושלים – "ולירושלים מבשר אתן", הבשורה המרוממת על שובנו לבית חיינו, אל שריד "מרום מראשון מקום מקדשנו". תאיר ירושלים את דרך חיינו עד נכון יום-הגאולה השלמה, לאורה נלך עד יתקיים בנו במלואו חזון נביא-הנחמה "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח" – "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה!"²⁶¹

74**"יד ד' הגלויה"**

הרב שלום נתן רענן (תר"ס-תשל"ב)

חתנו של הראי"ה קוק, ר"מ ומנהל ישיבת 'מרכז-הרב'

התכונות המדינה והקמת צבא ישראל

"...עברתי בעיון על הקונטרסים של ספרו היקר 'משפט הצבא בישראל' שנתכבדתי בהם על ידו ותאורנה עיני, דבר נפל ביעקב והוא עם זכות הגדול שזכה דורנו לראות ביד ד' הגלויה ובנועם ישועתו על ישראל חבל נחלתו וארץ קדושתו בהתכוננות המדינה והקמת צבא ישראל. היה מורגש חסרון גדול בהלכות הצבא לפי דיני התורה בהתאם עם הסדרים וההנהגות הנהוגים בזמננו אנו בצבא ומעכת"ר עשה דבר גדול באספו את כל ההלכות המפוזרים בשני התלמודים, מדרשי הלכה ואגדה, ועד הפוסקים הראשונים והאחרונים וצירף וליבן אותם..."²⁶²

במאמר קצר לזכרו של יחזקאל בצלאל הי"ד, אשר למד בישיבת 'מרכז-הרב' ונפל במלחמת ההתשה כתב הרב רענן: "הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן מפני שמסרו נפשם על כלליות ישראל... לפי ההווה אצלנו שממשלתנו הרוממה משחררת את בני הישיבה משרות צבאי, כל מי שמתלהב ויוצא למערכה הוא רק משום שהלב אומר להגן על הישוב וכלל ישראל והוא בכפלים בגדר חבריו של ר"ע ועוד מסירת נפש על כלל ישראל ואין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן.

תחזית מופלאה על מלחמת ששת הימים

השנה י"ט לעצמאות ישראל, תקופה של מחזור קטן, מחזור הלבנה. ישראל מונין ללבנה (עי' סוכה כט). "זכור ימות עולם בינו שנות דר ודר" (דברים לב, ו) "והיו לאותות ולמועדים" (בראשית א, יד). ישראל קדשינהו לזמנים (ברכות מט.), בחינה אלוקית לקוממות המדינה. וגם יש במנין י"ט שנים כניסה לברכת השלום... הקב"ה מוליך את עולמו לגילוי הקץ. כעת שהגענו לתקופת מחזור הלבנה נמצאנו מחוסנים בכל היקף התקופה של גאולת ישראל וקוממות מלכותו עלינו. ועלינו להבהיר את מקומנו בזה. נרחיב את גבולנו ונרחיב את גבול מציאות הגאולה, מלכות ישראל, במה שיש, והרחבת האופק על שני גדות הירדן, גבולות התורה, מים סוף עד ים פלשתים ומדבר עד הנהר. היום אם בקולו תשמעו²⁶³.

בספר הזיכרון לרב רענן נכתב: "יום העצמאות ויום ירושלים היו אצל הרב רענן זצ"ל ימי חג ככל חגי ישראל. הרב רענן היה איש צנוע בלבשו. באחד מימי העצמאות הראשונים של המדינה, בשעות אחר הצהרים היה שקוע בתלמודו, נכנסתי אליו לשאול דבר מה בסוגיה קשה במסכת כתובות. שוחחנו ארוכות, הזמן חלף ולא הרגשנו כמעט שהערב יורד, לפתע הסתכל הרב רענן בשעונו ואמר: אנו זכינו לתקווה גדולה של 'אתחלתא דגאולה'. גדולי תורה ואדירי בשן רבים לא זכו למה שאנו הקטנים זכינו, מדינת ישראל, ולא זו בלבד אלא לגור בירושלים עיר הקודש. צריך להזדרז ולהתלבש בגדי חג לכבוד ליל התקדש יום העצמאות. ואכן ניגש בזריזות והופיע בבגדי השבת שלו לתפילת ערבית על מנת להביע אמונתו והשקפתו על מהות החג²⁶⁴. הרב רענן נבחר ל'יקיר העיר ירושלים' לשנת ה'תשכ"ח.

75

"זולגות עינינו דמעות גיל"

הרב יצחק אריאלי (תרנ"ו-תשל"ד)

מתלמידי הראי"ה קוק, מנהל רוחני בישיבת 'מרכז הרב', בעל 'עיניים למשפט'

במסיבת הודיה שנערכה בישיבת 'מרכז הרב', אור לכ"ח אייר תשכ"ח - במלאת שנה לשחרור ירושלים שבין החומות, נשא רבי יצחק אריאלי את דברו ואמר: "נכבדות מדובר בך עיר האלקים סלה", ולא בירושלים בלבד, אלא שירושלים היא משוש כל הארץ, הרב זצ"ל מביא ב"אדר היקר" (פרק ה' עמ' סו) בשם האדר"ת זצ"ל: "אין דבר אשר יבואני לידי בכי תכף, כמו שמביאני זיכרון ירושלים עיר קדשנו ובית תפארתנו, גלות השכינה, גלות התורה וגלות ישראל, אשר ברגע התבונני במו זולגות עיני דמעות". והנה היום כשזכינו בגופה של ירושלים, זולגות עינינו דמעות-גיל תחת דמעות-הצער של האדר"ת, וזכותנו היא כעת לדבר בעיר-האלקים נכבדות. יש בידינו לבנות את בית תפארתנו, ואין בידינו לבנותו. מצב-בינים

זה של יש בדינו ואין בדינו, מרבה את געגועינו לבנייתו, וככל שירבו הגעגועים יעלה הדבר בדינו. וכל זאת הגעתנו בזכות אותם שמסרו את נפשם, את נפשם ממש, על שחרור העיר והארץ, ועוד אנו מצפים לנסים גדולים מזה, עד שיודו הכל שד' הוא האלקים".
 בעיצומה של מלחמת ששת הימים מצאו אחד הקנאים (התוקף מדי פעם את המדינה ואת הציונים) כשהוא מאזין לחדשות ברדיו. כשהוא הביע את תמיהתו על כך, השיב לו ר' יצחק: "הלא יש לי בנים בצבא ואחים בצבא, ואני חרד לדעת מה שלומם!" ההוא משך בכתפיו, שכן ידע כי אחים אין לו ובניו כבר מזמן אינם בצבא. כן – המשיך רבי יצחק – 'לך אין בנים ואין אחים בצבא, ולי יש אלפי בנים ואלפי אחים...'²⁶⁵

76

"הגיענו השי"ת בחסדיו לימים גדולים"
 הרב מרדכי אילן (תרע"ה-תשמ"א)
 אב"ד בת"א

...והנה לפני שנתיים, הגיענו השי"ת בחסדיו לימים גדולים, עת ששריד מקדשנו שוחרר משבי האויב ובעטיו התגלה לפנינו לא רק שטח אבנים נרחב כ"א מחשוף גדול לאהבת ד' ישראל וקדשיו מצד אלה שהיו נרחקים מהווי הזה, הניצוץ נדלק אך נשאר עדיין חבוי ומחכה ליד מטפחת ומלבה לשלהבת רבתי, כי כל הנתונים לכך בארצנו המופלאה "ארץ אשר עיני ד' וגו' מראשית השנה עד אחרית השנה". ההדגשה המיוחדת לכל תקופות השנה הוא בזה, כי יום יום אנו מרגישים בחוש את ההשגחה הפרטית המיוחדת הקיימת בארה"ק, להצילנו ממזימת אויבינו... בשנת גאולים הבעל"ט, אלול תשכ"ט. מרדכי אילן²⁶⁶.

77

"חיוב כפול ומשולש לומר הלל"
 הרב מאיר הכהן קפלן (תרס"ה-תשנ"ד)
 דיין בבית"ד בת"א

נסים כאלה שארעו לפני שנה שנוצחו כל צבאות אויבינו שהקיפו אותנו מכל עבר. ומטרתם היתה לכבוש את ארץ הקודש ולהשליך אותנו לים, לחנוק אותנו בגאזים, ולהחריב את ערי ישראל בטילים שהציבו בפורט-סעייד מכוונים לתל אביב ושאר ערי ישראל. וכל השגרירים והקונסולאטים הזרים שלחו אזהרות חמורות לאזרחיהם שיעזבו מיד את הארץ, כי סכנה גדולה נשקפת עם התלקחות הקרבות באויר ביבשה ובים. והקדוש ברוך הוא ברוב חסדו

וטובו ד' איש מלחמה, הפך את הגלגל, ונהפוך הוא, אשר שלטו היהודים המה בשונאיהם, ואנחנו נצחנו אותם, במשך שעות מועטות היתה האוירייה המצרית מובסת, ובמשך ששת ימים נכבשה כל הארץ ומדבר סיני ורמת הגולן ועטרת תפארת ראשנו בית המקדש עם השכינה כביכול ברשותנו, מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי, קבר רחל אמנו בידינו, מערת המכפלה קברי אבותינו אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה רחל ולאח במדינתנו, ויש לנו גישה חופשית לשפוך שיח ולהתפלל בכל המקומות הקדושים, הכי אפשר לתאר את השינוי הגדול שחל מלפני שנה לפני המלחמה ואחרי המלחמה? אין כל ספק שלא פחות מנס חנוכה ונס פורים הם הנסים שאירעו לנו לפני שנה, נצלנו ממות לחיים, יצאנו מאפלה לאור גדול וארץ הקודש השתחררה מידי זרים מעבדות לחירות... היוצא מדברינו שהחיוב לומר הלל ביום כ"ח אייר הוא חיוב כפול ומשולש. ראשית מטעם פרסומא ניסא, שנית מטעם הודאה על הנס כמו ברכת הגומל ושלישית מטעם מפני חיובנו להביא קרבן תודה ואנו רוצים שאמירת שפתינו יהא חשוב ומקובל כאילו הקרבנו את קרבן התודה במועדו²⁶⁷.

78

**מצווה לעשות יו"ט ביום שנעשה בו נס
הרב מנחם יהושע אהרנברג (תרס"ה-תשל"ו)
אב"ד בת"א ומחבר שו"ת 'דברייהושע'**

הרב אהרנברג, חסיד בעלז ואוד מוצל מאש, שימש כרבם של יושבי מחנות המעפילים בקפריסין בזמן המנדט הבריטי. את תולדותיו פתח במילים: "במה אכף ואקדם פני השי"ת על רוב חסדיו ורחמיו אשר גמלני והוצאני לרווחה מתוך צרה ומצוקה עפ"י נסים ונפלאות כמה פעמים בעת השואה והביאני הלום בארץ חמדה טובה תחת כנפי השכינה וגם פה לא כלו רחמיו והושיבני על כסא כבוד..."²⁶⁸

עשיית יו"ט בה' באייר - "מצוה רבה וקרוב לומר שהיא מדאורייתא"

"בדבר השאלה שנתעוררה על דבר דחייתם של מקצת דיני אבלות הנהוגים בימי הספירה מפני חג העצמאות שהוכרז ליום ה' אייר. אם כי למעשה לא אדון אנכי בדבר זה הנתון בידי רבותינו הרבנות הראשית לארץ-ישראל שליט"א, ולא לסור מכפי התורה אשר יורונו, בכל זאת הרשות נתונה לפלפל בהלכה זו, ואמרתי לבאר תחילה שורש המצוה לעשות יו"ט ביום שנעשה בו נס והאם יו"ט זה שאנו עושין בה' באייר מצוה יש בו. והנלענ"ד שהיא מצוה רבה וקרוב לומר שהיא מדאורייתא..."²⁶⁹

מלחמות מדינת ישראל - מלחמת מצוה

[אע"פ שאמרו אין מוציאין למלחמת רשות אלא עפ"י מלך ובי"ד של ע"א וכהן גדול באו"ת, זה דוקא כשהמלחמה היא כדי לכבוש עיירות אבל כשכבר כבשו ובאים האומות להוציא מידם א"צ כל הנ"ל שהיא מלחמת מצוה כמו שביארנו וכ"ש עזרת ישראל מיד צר ובתשובה אחרת ביארתי שממשלת ישראל דינה כמלך כמ"ש הרמב"ן בספר המצות בתוספותיו למנין מצות ל"ת ד"ה ואתה אם תבין וכו', שהמצוה על המלך או על השופט או מי שהעם ברשותו להוציאם בצבא למלחמת הרשות וכ"מ ברמב"ם הל' כלי המקדש פ"י הי"ב עיי"ש, והרי ממשלת ישראל העם ברשותה להוציאם בצבא וסנהדרין של ע"א צריך רק אם צריכין להוציאם בעל כרחן אין יכולין לכוף את הדבר שיסכנו את נפשם רק ע"י סנהדרין, אבל אם הציבור נענה לקריאת הממשלה ברצון א"צ סנהדרין וכהן גדול שישאל באו"ת, אע"פ שהיא מצוה לדורות, כמ"ש הרמב"ן שם, מ"מ זה דוקא כשיש או"ת, אבל אם אין או"ת או אין אדם שראוי לשאול באו"ת, אינו מעכב ללחום אפי' מלחמת הרשות, תדע דהא החשמונאים עשו מלחמות לגרש את היונים מן הארץ אע"פ שלא היו יכולין לשאול באו"ת כמ"ש הרמב"ם בפ"י מכלי המקדש ה"ן²⁷⁰].

השתתפות בעצרת הודיה לאחר מלחמת ששת הימים

לאחר מלחמת ששת הימים השתתף הרב אהרנברג בכנס של רבני העיר ת"א בו הוחלט: "לקיים תפילות ולחוג את יום כ"ח באייר, יום שחרור ירושלים מתוך הלל והודיה"²⁷¹.

79

"נגלה עלינו בעל מלחמות זורע צדקות..."

הרב חיים פרדס (תרצ"ד-תשנ"ט)

אב"ד בת"א

למד בבתי אבות פוניבז', 'שיבת הדרום' ו'מרכז-הרב' ולאחר נישואיו, במכון הרי"פישל, מתלמידי הרב אברהם שפירא. היה ידוע כמתמיד עצום ובעל כושר ביטוי יוצא מן הכלל הן בכתב והן בעל פה, חיבר ספרים רבים ובעיקר על תורת המהר"ל שבה עסק רבות. היה מקורב מאוד גם לרב שלמה גורן ואחד הנואמים המרכזים במשך שנים בעצרת יום ירושלים ב'שיבת 'מרכז-הרב'. כיהן כדיין וכאב"ד בתל אביב ורב בתי הכנסת 'בית-אל' ו'היכל מאיר', נפטר לאחר מחלה קשה בגיל שישים וחמש.

מדבריו

"...היינו עדים למהלכים המפתיעים ולהתרחשויות הבלתי צפויות מראש שארעו בשבועות האחרונים. כששלת של חנק העשוייה חוליות של שנאה עשוית אפלה הקיפתנו מכל עבר, ועולם מודרני מלא תרבות ומדע מתקדמים שותק ומחריש למראה עדת הזאבים המתנכלים לכבשת ישראל במדינתה. והנה מתוך מצב רוחני וחומרי ירוד ומדולדל של ערב המערכה על כל מאבקי היהדות והמוסר שהיו בו, זינק קם וניצב כשחל וכלביא דור שלם שהיה נתון ראשו ורובו בעולם של חול וחילוניות, וברוממות רוח, חירוף נפש והתנדבות מופלאה פרץ אל עבר כל החזיתות למען הצל את שארית הפליטה ששרדה מן הטרף האכזרי באירופה ובנתה לה בית וקן בארץ האבות. לפתע הוסרו מחיצות ופרגודים שבין איש לרעהו ושבין גוש למשנהו ושנאת חנם של אמת הפכה לאהבה יוקדת היום. גלויות השקועות בטמיעה והתבוללות נעורו לאחוה יהודית בוערת, ניצוצות כבויים נצתו וגחלים עוממות העלו רשפי אש, וכך יצאנו עם שלם חבוקים ודבוקים כאיש אחד בלב אחד חזית ועורף, אנשים נשים וטף להגן בעזרת ה' על עמנו וערי אלקינו. ובזכות האחדות הזאת נגלה עלינו "בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות" והדביר אויבינו תחתינו וניפץ שריונות שונאינו...²⁷²

80

**"זכינו לאתחלתא דגאולה'
הרב שלמה ילזו (תרס"ט-תשמ"ה)
אב"ד אשדוד**

"...ציפו כל הדורות וביתר שאת דורנו אנו שזכינו לאתחלתא דגאולה, הננו מצפים ומייחלים לתשבי שיבוא במהרה בעגלא ובזמן קריב להשלים גאולתנו... (דרשה שהכין לבר־המצוה של בנו, כ"ג אדר ב', תש"ל)²⁷³.

חגיגת יום ירושלים גם ברגעים קשים

"לדאבוננו ולמגינת לבנו, חגגנו בישראל את יום ירושלים בצל הרציחות הנפשעות של אחינו, אנשים נשים וילדים במעלות. ע"ז נאמר: "זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה". בני אדום הם ידועים, אלה שדגלם אדום... ולא יצליחו במזימתם, כי ה' בחר בציון איוה למושב לו ויקוים בנו דבריו שהבטיחנו 'ולא תגעל נפשי אתכם' וכן מה שהבטיחנו: 'ונפלו אויביכם לפניכם לחרב'" (שם, דרוש ט, מכתב חיזוק לבנו, ערב חג השבועות תשל"ד).

81

מהפכה בחיי עם ישראל'
 הרב מרדכי פירון (תרפ"ב-תשע"ד)
 הרב הראשי לצה"ל

"עצרת יום ירושלים התקיימה ברוב עם בבית הכנסת המרכזי של העדה הספרדית "בית אברהם" באור לכ"ח אייר תשל"ג, העצרת נפתחה ע"י מר א.מרמורשטיין ראש המועצה הדתית שקידם בברכה את הנוכחים. את ההרצאה המרכזית נשא תת-אלוף הרה"ג מרדכי פירון, הרב הראשי לצה"ל, אשר ניתח את משמעות ישועת ה' במלחמת ששת הימים והשלכותיה לדורות"²⁷⁴.

שחרורה של ירושלים השלמה מהווה מהפכה בחיי עם ישראל ובהיסטוריה האנושית בכללה ולמאורע זה השלכות רוחניות מרחיקות לכת על מחשבת היהדות... בנוסף לכל הממדים הגלומים בירושלים בירת הנצח של ישראל נוסף ממד חדש, 'הבנים', חיילי צה"ל שעל שכמם נשאו את הנס והוליכו לניצחון תוך הקרבה עילאית²⁷⁵.

הרב פירון שימש כיו"ר מרכז ספיר בירושלים ופעל להעלות את נושא קדושת העיר לסדר היום הציבורי, ואף זכה בתואר 'יקיר העיר ירושלים' (לשנת תשע"ג). בראיון שנערך עימו ב'ערוץ 7', לכבוד המאורע סיפר: "ירושלים, מחוז חלומותיי במשך כל השנים, עוד כשגדלתי בווינה, כילד, סיפרו לי על ירושלים עיר הקודש. ירושלים כמרכז של הישות הרוחנית והדתית של עם ישראל ומבחינה זו, ירושלים מייצגת את הקשר שלנו עם קיומה של האומה היהודית וההשגחה האלוקית. הגעתי בפעם הראשונה לירושלים בתרצ"ח, ואז, זאת הייתה עיירה קטנה ומוזנחת מאוד וקשה לתאר את ההבדל והשוני בין אז להיום. זה נס אלוקי ממש למה שקרה לעיר ירושלים שהפכה לעיר יפה ורב-גונית ונותנת כבוד לעם ישראל ותורת ישראל ולעולם כולו. דעתי נחה כאשר אני חושב על עתידה של ירושלים. יש עוד הרבה לפתח את העיר ויש עוד הרבה מה לעשות ובעיקר למען תושבי ירושלים". הרב פירון נפטר ביום ירושלים תשע"ד, בגיל תשעים ושלוש.

82

גילויי הגבורה רבת הוד והתהילה

הרב יהודה לייב בוגין'

ראש ישיבות 'נחלים' ו'הדרום'

"...קובץ זה המופיע השתא לאחר גילויי העוז והגבורה של הצעירים גיבורי החיל, עם שחרור ירושלים שריד בית מקדשנו והמקומות הקדושים בא לבטא את גילויי הרוח של צעירים בישראל, רוח ישראל סבא אשר חבויה בעמקי הנפש של כל מי שרגלי אבותיו עמדו על הר סיני ושמעו מפי הגבורה 'אנכי ה' אלוקיך' היא היא שהביאה את גילויי הגבורה רבת הוד והתהילה שהיינו עדים לה 'כי לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אמר ה' צבאות'. גם רבים מאלו שלצערנו לא חונכו על ברכי האמונה, חשו בימים אלו את ייחודו של עם ישראל, עם ה' בין העמים, רק מי שטחו עיניו מראות אינו רואה בתקופה זו שעם ישראל הוא לב כל האומות וארצו היא מרכז לכל הארצות גם בימי הרווחה וגם בימי הלחץ, לא ינום ולא יישן שומר ישראל"²⁷⁶.

83

"שיבנה בית המקדש"

הרב שלמה (זלמן) מן-ההר (תרע"א-תש"ס)

רבה של שכונת בית וגן בירושלים

השקפתו על מאורעות התקופה

בזמן מלחמת העצמאות נמנה הרב על תושבי הרובע היהודי בעיר העתיקה והתמנה לחבר בוועדה האזרחית, שהייתה מסונפת ל"הגנה" וטיפלה בכל ענייני התושבים באזור הלחימה. עם נפילת הרובע היהודי בתש"ח נלקח יחד עם לוחמי העיר העתיקה ותושביה (הגברים) לשבי הירדני, והיה ממנהיגי השבויים. הוא היה חבר הנהלת מחנה השבויים ורבים של השבויים. בתקופת השבי בירדן עסק בהתלבטויות הערכיות, ההלכתיות והשרידות של הציבור שהיה עמו. בכ"ב בשבט ה'תש"ט שוחרר עם יתר השבויים. מאז בכל שנה נהג לערוך סעודת מצוה בתאריך זה, ואחרי מלחמת ששת הימים היה, בנוסף לכך, עורך תפילת הודיה בכותל המערבי. הרב מן-ההר היה מן הרבנים הראשונים שהוציאו פסקי הלכה מסודרים בנושאי צבא ומלחמה ('דיני צבא ומלחמה', יחד עם חתנו, הרב יששכר גואלמן ועם פרופ' יהודה איזנברג, 'השכל' – מכללה ירושלים, תשל"ג).

הרב מן־ההר ראה בהקמת מדינת ישראל אחרי השואה שינוי כביר בחיי העם, מגלות לקוממיות, ובשחרור חבלי ארץ ישראל המובטחת במלחמת ששת הימים ראה שלב משמעותי בדרך לגאולה השלמה. כל ימיו ציפה לבניין בית המקדש, ואחרי שחרור ירושלים העתיקה, ראה כבר בעיני רוחו את בית המקדש מתנוסס על הר הבית. הוא האיץ בכוחנים בכלל, ובמיוחד בנכדיו, ללמוד את הלכות מקדש וקדשיו ולהיות נכונים בפועל לאותו יום גדול. כחלק מהעיסוק המעשי בתהליך הגאולה הצטרף לעמותת "עטרה ליושנה", העוסקת בגאולת בתים וקרקעות בירושלים העתיקה ובבניין ירושלים²⁷⁷. ביום העצמאות הניף דגל ישראל בפתח דירתו (ע"פ עדותו ביום ירושלים תשד"ם, בשיחה בפני תלמידות תיכון 'חורב', ירושלים), וכן אמר הלל שלם ביום זה²⁷⁸.

כאשר הוענק לרב התואר 'יקיר ירושלים' (לשנת ה'תשנ"ה), סירב הרב להגיע לטקס, שנערך בעצם ימי החנוכה בתיאטרון ירושלים, בנימוק (שאותו הסביר במכתב לראש העיר – שהעתקו מצוי בידי (ש.ה)) שאין בכוונתו לשנות מדרכו ומחינוכו ולהיכנס לתיאטראות כמנהגי היוונים. ראש העיר העניק לו את התואר בטקס פרטי בלשכתו.

במלחמת ששת הימים

ביום רביעי כ"ח אייר, כאשר שמע הרב מן־ההר בחדשות השעה ארבע אחה"צ שהכותל המערבי בידו החל לומר הלל²⁷⁹.

סיפרה גב' רבקה שטובר תלמידתו של הרב ב'מכללה': ימים אחדים אחרי שהמלחמה הסתיימה, נכחתי בשיחה שהרב מן־ההר נתן לתלמידים. השיחה היתה מרוממת. הוא פתח את התנ"ך וקרא את פרק ד במיכה. הוא תיאר את הר ה' ואת בית המקדש העומד להיבנות עוד מעט, פירט את מידות הבית ואת תפארתו. בדברו יקד כולו. היתה התרוממות רוח כללית. תחושה שמהו גדול מפעם, הרגשנו כאילו נביא עומד ומדבר אלינו²⁸⁰.

ספרה בתו, הרבנית פועה שטיינר: פרק חשוב בחייו של הרב, היה הציפייה לבניין בית המקדש, כבר מילדותו מספר, כשהיה בכותל המערבי חלם על בית המקדש בבניינו וכשנכבשה העיר העתיקה התחיל לעסוק בלימוד מעשי של העבודה בבית המקדש ולימד בשיעורים רבים על כך, כמורה, היה אבא רגיל לעמוד בלוחות הזמנים, אך כשעסק במסכתות הנוגעות בבית המקדש ובעבודה בו, היה השעון עומד מלכת...²⁸¹

מדבריו

אנחנו כיום שבויים בעומקם של אלפיים שנות הגלות. שבויים מתוך חורבן נפשנו, שבויים באורח מחשבה ובאורח תחושת נפש של גויים, שבויים במה שקורא הנביא: "ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם" (תהלים קו, לה), ואנחנו מבקשים רחמים שיגיע ויבוא היום שניגאל

וניפדה מכל זה. תהליך זה התחיל אז במצרים, ותהליך כזה התחיל שוב, כך אנו מאמינים, בהקמת מדינת ישראל. אתמול היינו בארץ של ערבים, עוד אני זוכר את זה. בשבת הייתי מתפלל בבוקר במניין הראשון על יד הכותל, ונדמה לי שזה היה לפני הרבה הרבה זמן. הרחבה היתה קטנה ומצומקת, ונאלצנו לעמוד שם שעות בצפיפות ובדוחק עד גמר התפילה. עמדנו שם לפני הכותל, ובאמצע התפילה עברו להן הערביות עם סליהן הגדולים, ועבר שם ערבי שמוביל על חמורו שני פחים מלאים מים, ודוחף בצעקות את המתפללים. על כך כבר אפשר לומר: "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים". זוהי כבר "ראשית צמיחת גאולתנו", שעליה אנו מסוגלים לברך את הקדוש ברוך הוא. אבל בזה גם כל אחד מאתנו יכול לחוש, שאין זו עדיין הגאולה השלמה כולה במאה אחוז. עוד מתרברב מלך מצרים, ושואג מלך הצפון, ועוד אנו מבקשים להתרצות אל המלך שמעבר לים, ועוד אנו חוששים ממלכי כנען ואדום.

אמנם כבר יש כאן הצלה גדולה, כי לפני כן היינו אנחנו מפחדים מפניהם, ועתה הם מפחדים מאיתנו. אפשר לחוש, ואפשר להריח, ואפשר לומר שכינו לומר עתה: "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים". בזה אנו יכולים להיות משותפים גם עם הרבה יהודים יקרים, גם עם מי שאינו יודע איך להניח תפילין, וגם עם מי שאינו יודע איך לשמור שבת ואיך לשמור על כשרות ועל צניעות יהודית של תורה. אבל היהודים היקרים ממאה שערים רוצים גם בלב ונפש שיוכלו לחוש את המשך הברכה כפי שלימד אותנו רבי עקיבא. הם שואלים את עצמם: האם זה מספיק לחיות רק את "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים", וכל השאר שציפינו שיבוא בהמשך לא בא, שאין זכר בלבנו לא לבית המקדש ולא לעבודת בית המקדש, לא לתורה ולא למצוות, ושהרחוב נראה כאילו הוא מעורטל מכל קדושה, אם כך, הם שואלים, מי יודע מה יהיה מחר? אז הם קוראים בחרדה את הכתוב בתורה: "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, א-ל אמונה ואין עוול, צדיק וישר הוא", ואז לבם מתכווץ מכאב ונפשם מתעגמת עליהם מאוד.

ערב מלחמת ששת הימים ואני הייתי בכיתה, ולפני ישבו כל הבנות שבאו מחוצה לארץ ללמוד במכללה. הן, כל אחת ואחת היה לה מכתב או מברק מן ההורים המפצירים בזה הלשון: חברתי, חברתי, בואי לפחות לשווייץ אם את לא רוצה לחזור לאמריקה. שם בשווייץ תוכלי לחכות עד יעבור זעם, ולמה את יושבת במקום שהאדמה רועדת? אז פתחתי את התנ"ך וקראתי לפניהן את הפרק במלכים (ב' יט, כא) ובישעיהו (לז, כב): "זה הדבר אשר דבר ה' עליו, בזה לך, לעגה לך בתולת בת ציון, אחריך ראש הניעה בת ירושלים". קמה תלמידה אחת ואמרה, (הניסוח כעת הוא שלי, אבל היא שאלה את הדברים בניסוח חריף מאוד משלה): אתה מאמין בתורה? באמת וביושר ובהחלטיות? עניתי: כן. אמרה: אתה מאמין בפסוק זה: "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט?" אם אתה כך, בוא ונצא להר

הרצל בליל שבת, תראה את השיירות ההמוניות הנוסעות, היורדות לקריית יובל והעולות משם, ומי שגר בבני ברק יצא עד קצה רחוב רבי עקיבא ויראה נהר אדיר זורם של חילולי שבת. וכי הקדוש ברוך הוא אוהב את זה, וכי כך הוא ציווה אותנו, ומה כתוב בתורתו על מי שיחלל את שבתו? על מה אתה בונה את הביטחון שלך? ואיך זה יכול להיגמר פה? וזהו מה שאחינו במאה שערים שואלים את עצמם בלבם כל יום, ערב ובוקר וצהריים, והם אינם יודעים את נפשם. ואני צריך לומר: אין לי תשובה עבורם מעבר לביטחון בקדוש ברוך הוא. אין לי תשובה, וגם לנו יש לבטים. זהו ההסבר לאנשי נטורי קרתא. ביטחון זהו דבר מעבר להגיון, ביטחון הוא טבוע בלב. אני אינני יכול להאמין בשום אופן, שהקדוש ברוך הוא בשלושים בחמישים השנים האחרונות, בנה כאן משהו על מנת להרוס אותו. אילו זה היה רצונו, למה לא השאיר אותנו שמה? כמה הושמדו שם, שישה מיליון? כך היה יכול להשאיר שם בעמק הבכא עוד שישה מיליון כהנה. ולמה הביא אותנו לכאן? בשביל מה הקים צבא מפואר כזה? בשביל מה הפריח את השממה הזאת, בשביל מה בנה את כל הערים החרבות, האם בשביל להרוס את הכול אחרי כן? אני אינני מסוגל לקבל את זה, אינני מסוגל להשלים עם מחשבה כזאת. כעת הקדוש ברוך הוא בונה ואיננו הורס, זהו מקור הביטחון שלי²⁸².

84

"שומר ישראל מרחף מעל למערכות ישראל"

הרב יצחק רוזנטל (תרס"ה-תשל"ט)

תלמידו של הרב צבי פסח פרנק וראש מדרש בני ציון, ירושלים

גולת הכותרת של הנצחונות היתה בזה שזכינו להוציא ממסגרות אסיר, העיר הקודש והמחוזות אשר סגורים וסתומים היו שעריה לפנינו מחזור קטן שלם של תשעה עשרה שנה, וכעת לסרבה המשרה נפתח הסתום (עיין רד"ק ישעיה ט) וראינו כי אכן "רוכב שמים בעזרך" וכביכול שומר ישראל מרחף מעל למערכות ישראל, להשיב לנו את קדשי קדשנו המה מקומות הקודש והמקדש לרצות בנו לבוא להתרפק לעת-עתה על יד אבני הכותל המערבי אשר לא זזה משם שכינה לעולם²⁸³.

"עת הפקידה הגיע"

הרב חיים שרגא פייביל פרנק (תרס"ח-תשל"ג)

רבה של שכונת ימין משה ודיין בבד"ץ של קהילת הפרושים בירושלים

עת הפקידה הגיעה – אחרי הנסים, הנפלאות והחסדים הגדולים שעשה עמנו השי"ת והחזיר את כל ארץ ישראל לישראל, בוודאי חובה לשמור על מצות ישיבת ארץ ישראל ולקרוא גם לכל אחינו בני ישראל שבגולה להתמסר למצוה קדושה זו ולקיימה בשלמותה וכמאמרה. (ב"תולדות זאב" על מסכת שבת, ח"ב, עמ' סד והלאה, עמדנו כבר על מעלת מצות ישובה של ארץ ישראל, והוכחנו איך טועים ומטעים האנשים המוציאים לעז על הקמת שלטון ישראל בארץ ישראל עד שהעיזו לטעון שכל הצרות שעברו על עם ישראל בעשרות השנים האחרונות באו אך ורק ב"עון" שעם ישראל שב לארצו ומקים שם שלטון ישראל)... לאור כל זה הרי הודות לה' זכינו בשנת תש"ח ל"יום פקדי", כי זו היא הפקידה לא פחות מפקידת כורש בימי בית שני, ומה מאד יש בנפשנו להתפעל על ההשגחה העליונה הפרטית שנתהוה למראה עינינו לדעת כי ה' בקרב הארץ, ואיך שמסבב הסיבות ועילת כל העילות שם בפני נסיכי מזרח ומערב, אשר מפולגים המה תמיד בכל בעיה גדולה וקטנה, אשר יתנו ידם לה, ואשר יסכימו שניהם, כאילו להכעיס זה את זה ושלא כדרכם עד היום הזה, והחליטו להכיר בזכויותינו ולמסור לנו את ארץ קדשנו. זאת היתה עת פקידה, עת רצון מיוחדת, שנתוועדו יחדיו מזרח ומערב והדבר אשר שם ה' בפיהם אותו דברו ואותו הצביעו לרצונם ושלא לרצונם, כי מיד ה' היתה זאת, העושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו...

ואיך עלינו לשבח עכשיו לאדון הכל, ומה נשיב לה' על כל תגמולוהי עלינו, שעשה עמנו בחודש זיו שנת חמשת אלפים ושבע מאות עשרים ושבע לבריאת העולם, בזמן שקמו עלינו המצרים, הסורים, הירדנים, העירקים, כל הערבים ורוסיה הקומוניסטית בראשם, להשמיד את עם ה' היושב בציון, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. וברוך שמו הגדול שלא נתננו טרף לשיניהם, ונתקיים בנו נבואת ישעי' הנביא (כז, ו) "הבאים ירש יעקב יציץ ופרח ישראל", – רצונם של כל הגויים הנ"ל לעקור ולשרש את בני יעקב, אך השי"ת מקיים בנו "יציץ ופרח ישראל". כל ארץ ישראל הקדושה היא בידנו, וגולת הכותרת היא מקום המקדש שהוקדש מתחילת הבריאה להיות התחנה המרכזית להשראת השכינה, כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. ומה נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים... ועכשיו שזכינו בחסדי ה' לראות נוראות ונפלאות גדולות בכיבוש כל ארץ ישראל ובתחלת בנין ירושלים עה"ק, מי לא ירא כיום הזה, עת הפקידה של כל ארץ ישראל, כהבטחת מאורן של ישראל, הגר"א זצוק"ל. ואין שום ספק כי מוטלת עכשיו חובה ומ"ע מדאורייתא

להרמב"ן ז"ל על כל יחיד ויחיד מישראל לבוא ולהתיישב בארץ ישראל. ובפרט על אהב"י היראים והחרדים לדבר ה', אשר בבואם אל הקודש יישרו הדרכים דרכי העקלתון, ויאירו באור ה' דרכי המבואות האפלות, עליהם ורק עליהם מכוון המצוה היקרה הזאת של וירשתם וישבתם בה...²⁸⁴

86

"הגואלנו מכף כל העריצים"
הרב ברוך שמעון שניאורסון (תרע"ג-תשס"א)
 ראש ישיבת טשעבין, ירושלים

על ימי מלחמת ששת-הימים בישיבת טשעבין בירושלים, סיפר הרב ישראל יצחק מנדלסון, תלמיד הישיבה בתשכ"ז: "האזעקה קטעה את שגרת הישיבה בבת אחת. לאחר האזעקה, ירדנו למקלט, נשאר אתנו רה"י, הרב שניאורסון, לאורך שעות ההפגזות המתמשכות שחלפו מעל ראשינו הוא למד עמנו ודיבר דברי חזוק. הוא אמר שיש לשים את מבטחנו בקב"ה ושתמיד הקב"ה הושיע את עם ישראל ונקוה שזו הפעם האחרונה שבה נאלץ לרדת למקלטים, הוא לימד את חובת הלבבות שער הביטחון ומסר שיעורים קלים בלימוד". לאחר המלחמה התפללו בני הישיבה הנרגשים באופן מיוחד: "את תפילת ה'מעריב' הזו, לא ניתן לשכוח. ראש הישיבה התפלל לפני העמוד. הוא ביטא ברגש כל מילה, כאשר המילים הולמות את רגשותינו הגואים: 'הפודנו מיד מלכים, הגואלנו מכף כל העריצים, המשלם גמול לכל אויבי נפשנו'. ראש הישיבה סיים בכל תרועה: 'ומלכותו ברצון קיבלו עליהם', כשכולנו חווים קבלת עול מלכות שמים מאהבה. עד היום כאשר אני אומר את המילים הללו בתפילה, אני חש מעט מהתחושה העילאית שחשנו באותם ימים קצרים שרושמם יישאר לאורך כל חיינו".

87

"תראה את ירושלים בבניינה... כמה זכינו..."
הרב ישראל זאב גוסטמן (תרס"ז-תשנ"א)
 מחבר ספר 'קונטרסי שיעורים' וראש ישיבת "נצח ישראל", ירושלים

נולד בליטא, וכבר בצעירותו נודע כעילוי ולמד בחברותא יחד עם הרב חיים שמואלביץ בגרודנה, כן למד מפי רבי שמעון שקופ בישיבת גרודנה. התחתן עם בתו של הרב מאיר באסן שהיה ראש ישיבת רמיילס בוילנה, וחבר בית הדין של הרב חיים עוזר גרודזינסקי. בין

האירוסין לנישואין נפטר הרב באסן והרב גוסטמן נבחר במקומו כרב וכחבר בית הדין למרות גילו הצעיר. כן היה ר"מ בישיבת רמיילס. לאחר כניסת הנאצים לוילנה במלחמת העולם השנייה הם התעללו ברבני וילנה ובהם הרב גוסטמן, שאיבד דם רב והתעלף. בשלב מסוים הורה לכל מי שיכול שיברח מהגטו, וכך עשה בעצמו. בנו הקטן, מאיר, נלקח מידיו באקציית הילדים ונרצח על ידי הנאצים. לאחר המלחמה חזר לוילנה. כשנה לאחר המלחמה בעקבות התרעה של קומיסר קומוניסטי יהודי לפיה עומדים לשלוח אותו לסיביר, ברח לצרפת בתקווה להגיע לארץ ישראל. אולם הוא לא הצליח להשיג סרטיפיקט, ובהשתדלות הרב אליעזר סילבר ואנשי אגודת ישראל בצרפת סודרה לו נסיעה לארצות הברית באוניה של הצבא האמריקאי. בתיווכו של הרב משה פיינשטיין התמנה לראש ישיבת תומכי תמימים בניו יורק. לאחר ארבע שנים הקים את ישיבת "נצח ישראל – וילנא רמיילס", לזכר הישיבה בוילנה. בשנת תשל"א עלה לישראל, ובעצת הרב מטשעבין הקים את ישיבתו בשכונת רחביה בירושלים²⁸⁵.

אהבת ארץ ישראל

בשנת ה'תשכ"ד ביקר הרב גוסטמן בארץ, והחל לערוך הכנות לקראת העלאת ישיבתו לירושלים עיה"ק. את תחושותיו מאותו ביקור העלה על הכתב:
בס"ד כ"ה תמוז תשכ"ד. מעיה"ק הנני בא לברך את ידי"נ הנעלה אוצר כל כלי חמדה הרה"ג... אין מילה בלשוני, ק"ו בעטי, להסביר נעימות וחביבות של חיי ארצנו הקדושה בכלל וירושלים עיה"ק בפרט... אין כאן המפריעים והמכשולים להתקשרות והתנדבות האדם עם התורה והמצוות כמו בחו"ל. וכמו שבחיים הגשמיים אינו דומה חיי עשיר לחיי עני, חיי ילד לחיי זקן, כן בחיים רוחניים אינו דומה הרגשת החיים של הבן-תורה שתורתו אומנותו למי שקובע רק עיתים לתורה. ואינו דומה חיי האדוק שמקפיד להדר לקיים מצוות מעשיות בכל פרטיה ודקדוקיה, למי שמקיים רק כמצוות אנשים מלומדה. ובשביל זה, כל מי שרוצה להרגיש הטעם האמיתי של חיי ארצנו הקדושה, עליו להשקיע עצמו ורובו בלימוד התורה וקיום המצוות באהבה וחיבה בירושלים הקדושה, ועל ידי זה יתעלה בלי שום הגבלה, ויהא קשור בהחיים הנצחיים אשר מימיו לא נפסקים, ואשאר בזה. ידיד נפשו הדורש שלומו, ישראל זאב גוסטמן²⁸⁶.

השתתפות במצעד צה"ל ביום העצמאות ויחסו לחיילי צה"ל

סיפר הרב שמואל בירנבוים, תלמידו של הרב גוסטמן: יום העצמאות היה יום מיוחד עבורו. כשהיה מצעד (הערת המלקט (ש.ה): מצעד צה"ל האחרון שנצעד עד כה, נערך בשנת ה'תשל"ג במלאת עשרים וחמש שנה למדינה) הוא הלך לראותו. הרב הדרי שפגש אותו

התפלא שראש הישיבה עזב את ישיבתו לראות מצעד. תשובתו הייתה שמי שראה את עם ישראל מושמד לנגד עיניו, חייב ללכת ולראות את חיילי צה"ל צועדים ברחובות ירושלים. ביום העצמאות, שהיה יום רגיל בישיבה, הוא אמר לי: 'לך אכול בשמחה לחמך' ושלא אוותר על חג זה...²⁸⁷ פעם שאלוהו למה לא אומרים אצלו את התפילה לשלום המדינה, והשיב: "מפני שלא משנים את נוסח התפילה"²⁸⁸.

למחרת "מבצע יונתן" ('מבצע אנטבה') ושחרור השבויים, אמר בקול בבית המדרש של הישיבה את פסוקי "אז ישיר" כתודה לה²⁸⁹. כשפרצה מלחמת שלום הגליל, קבע ראש הישיבה בתחילת השיעור של יום שלישי שהמדובר במלחמת מצוה, ובהמשך הכריז שעתה כשיהודים נלחמים בחזית, חובה על כל בחורי הישיבה לישון בלילה כמו חיילים, דהיינו שעות מעטות ועם נעליים כאילו היו בחזית, ולא לבזבז אף דקה. באותו זמן היו בישיבה כמה בחורים שלא קמו לתפילות בזמן ולא התמידו במיוחד, וראש הישיבה כעס עליהם וכינה אותם 'משתמטים', ואמר שברור לו שכל היותם בישיבה הוא רק מאחר והם מפחדים מהחזית. כשבחנכה תשמ"ו נשרפו שמונה חיילים בתאונה, אמר שכתוב בספרים הקדושים שלכלל ישראל יש נשמה אחת, ומאחר שמיתת שרפה פירושה שרפת הנשמה עלינו להרגיש כאילו נשרף חלק מנשמות כל אחד מאתנו, ולכן חייבים להתחזק בתפילה בציבור ובתלמוד תורה במסירות נפש²⁹⁰.

עוד אמרו בשמו, שבעת מלחמת שלום הגליל אמר, שאם היה צעיר היה יוצא למלחמה עם החיילים. ומי שרוצה להישאר בישיבה, צריך ללמוד בתנאי מלחמה, ללמוד בשקידה וללכת לישון בלי להוריד נעליים²⁹¹.

השמחה בבניין ירושלים

הרב גוסטמן, שהיה ניצול שואה, עלה לארץ בשנת ה'תשל"א. בתקופה הראשונה לקיומה של ישיבת הכותל, נכנס לחדרו של הרב הדרי בישיבת הכותל יהודי בעל צורה, כותנתו קרועה בעקבות ראיית מקום המקדש החרב. הוא התעניין בבניין ירושלים והישיבה החדשה. בתוך השיחה, כששאלו הרב הדרי מי הוא ומה עניינו, ענה (ביידיש): "אומרים עלי שאני אומר שיעור לא רע..."²⁹²

פעם נצרך הרב גוסטמן להגיע לאיזה מקום בעיר, ואחד התלמידים התנדב להסיע אותו. כשהגיעו לרחוב בן יהודה התבייש הבחור מאוד, מפני שהרחוב היה מלא בנשים בלבוש לא צנוע, והבחור התלבט בלבו אם להעיר על כך. תוך כדי שהוא מתלבט, הסתכל הרב גוסטמן על הבניינים לאורך הרחוב ואמר: "תראה את ירושלים בבניינה. כמה זכינו..."²⁹³

הרב ייחס חשיבות רבה לעובדה שישבתו (ישיבת "נצח ישראל") שוכנת בפנינת הרחובות אבן עזרא ורמב"ן בירושלים, ובכל יום היה צועד עם אשתו בסמטת הראב"ד הסמוכה. הוא

אמר כי ביזו את הראב"ד בירושלים, בכך שנתנו לו סמטה קטנה, ולכן מצא לנכון חשיבות לצעוד דווקא בסמטה זו מדי יום... (הרב שמואל בירנבוים)

עליית יהודי רוסיה בשנת תש"ן -

סוף גלות אדום וזמן 'הקץ' היוצר חיוב עליה לארץ ישראל

על שיחה שהתנהלה בסוף ימיו סיפר הרב אקרמן: בראותי בשנת תש"נ גודל העלייה מברית המועצות אלף יהודים ליום. שאלתי אם שנה זו היא סוף גלות אדום, שהרי אלפי ורבבות יושבי הגולה מתכנסים לא"י. והשיב כן. שוב שאלתי אם כן, זהו הקץ שבקש יעקב אבינו לגלות לבניו. והסכים שזהו הקץ. שוב שאלתי דלפי זה יוצא ששנה זו הוא הקץ של "לא זכו - בעיתה". והסכים שכן הוא. שוב המשכתי לשאול דמה שאמרו בכתובות (קיא ע"א) שהקב"ה השביענו שלא לגלות את הקץ, היינו לפני שבא שנת הקץ, אבל כשבא שנת הקץ שהוא תש"נ, אין איסור לגלות. ולא לבד שאין בו איסור, אלא הוא מצוה וייתכן גם חיוב לגלות לאחינו הכלל ישראל שזכינו ברחמי השי"ת לראות סוף גלות אדום הארוך. והסכים שכן הוא. שוב שאלתי שאם כן יש גם נפקא מינה להלכה למעשה, דעכשיו שבס"ד נגמר גלות האחרון, רמיא על כל אחד ואחד מאתנו החיוב לעלות ולהתיישב בארצנו הקדושה כדי לקיים המצוה הגדולה של ישיבת א"י, והסכים שכן הוא (הגם שלרוב הראשונים המצוה היתה נוהגת גם בזמן הגלות, אמנם עכשיו שזכינו לראות סוף הגלות המר, החיוב עוד יותר בתוקפו ובחוזקו לקיים מצוות ישוב א"י)...²⁹⁴

88

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"

הרב שלמה זלמן אויערבאך (תר"ע-תשנ"ה)

ראשי ישיבת 'קול תורה', ירושלים, מפוסקי הדור

"השלטון והמלכות של ישראל" - שמחה בהתרחבות גבולותיה של מדינת ישראל

בשנת ה'תש"ט, עם סיומה של מלחמת השחרור, במענה לבקשת הרב הראשי לישראל הרב הרצוג והרב טיקוצ'ינסקי, כתב הגרש"ז תשובה העוסקת במעמדה ההלכתי של העיר אילת. השאלה הייתה האם יש צורך לקיים באילת יו"ט שני של גלויות, על סמך פסק הרמב"ם שלא חל עליה לא כיבוש עולי מצרים ולא כיבוש עולי בבל מחד גיסא ומאידך, היותה חלק ממדינת ישראל. בתשובה זו חידש הגרש"ז סברה מקורית בעניין, וכן הוא גם מביע את שמחתו על התרחבות גבולותיה של המדינה הצעירה:

"...השתא דאתינן להכא, אפשר גם לומר דבזמננו אנו שהשלטון והמלכות הם של ישראל [...] אפשר דבכה"ג לא שייך לומר שבני "אילת" אינם נגררים אחר א"י כיון שעל כרחם יש להם להיגרר בכל דבר אחר השלטון והמלכות של ישראל, ונמצא דמעיקרא כשגזרו על בני חו"ל דלא ליגררו אחר בני א"י היינו דוקא כשאין מלכות ישראל שבא"י שולטת עליהם, משא"כ בזה"ז אפשר דכולהו כבני א"י חשיבי [...] כיון דלא מסתבר כלל שבאותה מדינה ותחת אותה השלטון ימצא חלק מבני המדינה שאינם נגררים אחר חשבון אותה המדינה [...] גם [...] אפשר דלגבי הדין של יו"ט שני יש מקום לומר שגם כאן השלטון והמלכות של ישראל מועיל לצרף את כל השטח שמחובר לא"י ונתון לרשותם להיחשב לענין קביעות המועדים כמחוברת ממש לא"י, ואמרינן דמעיקרא לא נתחייבו להחזיק במנהג אבותיהם כי אם כל זמן שהם תחת שלטון נכרים דאז אין שום מקום נטפל ונגרר אחר המקום השני, משא"כ בכה"ג ששלטון המדינה הוא בידי ישראל שבא"י שפיר חשובה גם אילת כא"י לענין דין יו"ט שני של גלות. ואין לחוש דשמא ישתנה ח"ו המצב ואילת תנותק מא"י (חלילה לך מעשות זאת) ואתי לקלוקלי, דכמו שלענין בבל ומצרים אמרינן שהדין של יו"ט שני משתנה לפי המצב כך גם בזה, ואין לחוש בכגון דא לקלוקלא כיון שהכל יודעים שכך הוא הדין דבחו"ל נוהגים ב' ימים ובא"י רק יום אחד. [...] ולכן בצירוף כל הדברים שכתבנו חושבני שאין זה כ"כ ברור שחייבים שם ביו"ט שני, ואם רק ספק הוא יש לילך אחר דין התורה ולנהוג רק יום אחד בלבד"²⁹⁵.

"מן המצר קראתי יה"

במשך 'תקופת ההמתנה' שקדמה למלחמת ששת הימים אמרו בישיבת 'קול-תורה' לאחר כל אחת משלוש תפילות היום את מזמור פג בתהלים, "שיר מזמור לאספ"ק"²⁹⁶. בזמן המלחמה, הרב אויערבאך וגיסו הרב שבדרון ישבו והגו בתורה במקלט שבמדרגות בית הכנסת הגר"א, ששימש כמקלטם של תושבי שכונת "שערי-חסד"²⁹⁷.

אמירת "נשמת כל חי" בעת שחרור ירושלים

"סיפר תלמידו של הגרש"ז, הרב אליהו אבא שאול: "כאשר הודיעו למורי ורבי, הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצוק"ל, אודות שחרור הכותל המערבי, נהרו פניו באור מיוחד, לאחר מכן החל הגרש"ז לרקוד עמנו בהתרגשות עד שהתחלנו להבין את גודל הרגע, אך אסר לצאת בריקודים מחוץ לישיבה, שכן אמר לא ניתן לצאת בריקודים ברחובה של העיר, כאשר כאן ממול בהר הרצל, קוברים את המתים"²⁹⁸.

"סיפר הרב דוד פריימן, בוגר ישיבת 'קול תורה': ביום רביעי בשבוע של המלחמה, היו תלמידי הישיבה באמצע ארוחת הצהריים, כשהודיע הרדיו שירושלים חוברת לה יחדיו. על

פי פסק של הרב אוירבך, עלתה כל הישיבה לבית המדרש שבקומה העליונה, אני זוכר את בית המדרש מלא אדם, וכולם אמרו יחד בעמידה: "נשמת כל חי..."²⁹⁹ סיפר אחיינו של הגרש"ז, הרב אברהם יוסף לייזרזון: "...בחג השבועות (תשכ"ז) עלינו כולנו לירושלים. בין עשרות האלפים צעדתי עם דודי, מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל. קצב דפיקות הלב עלה ככל שהתקדמנו. הגרש"ז היה רציני ונרגש עד כי לא ניתן היה לדבר איתו. כל הדרך הוא מלמל תפילות. בדרך כלל לא החציין את רגשותיו, אך הפעם הסגירו פניו את התפעמותו³⁰⁰.
לאחר מלחמת ששת הימים, נסע הגרש"ז יחד עם תלמידי ישיבת 'קול תורה' לתפילה במערת המכפלה, אצל קברי האבות.

מכתב לרב הראשי לצה"ל, הרב שלמה גורן, בעניין עריכת 'תיקון גדול' בקבר-רחל המשוחרר

ב"ה, יום מוצש"ק פר' נחמו תשכ"ט
יצק ד' שלו' וברכה למע"כ ידידי הגאון המובהק וכו' הרב שלמה גורן שליט"א רב ראשי לצה"ל ולעה"ק יפו תל-אביב. אחרי מבוא הברכה בכבוד ויקר כואות לרום ערכו, אבקש את הדר"ג כי תערב עליו עתירתי עבור הכלל.
ציבור גדול וחשוב של ת"ח ויראי ד' אשר חפצים ומשתוקקים מאד להשתטח על קבר רחל אמנו לשפוך שיח לבם ולהרבות שם בתפילה ותחנונים מצטערים מאד על זה שהרבה פעמים נמנע מהם דבר זה בגלל הערבובייה הגדולה של תערובת אנשים ונשים יחדיו, ובפרט כהיום אשר לדאבונו גם יש נשים רבות שאינן לבושות כראוי. ובמר נפשם באו אלי אנשים גדולים מאד בתורה ויראה לטכס עצה וגם התחנונו ובקשו ממני להשתדל למצוא תיקון לדבר זה. והיות שמקום קדוש זה עומד ב"ה תחת פיקוחה היעיל והמשובח של הרבנות הצבאית אשר שומרים באמת את משמרת הקודש כראוי, אשר על כן אקוה להוסיף עוד זכות שתתגלגל ע"י זכאי ופונה אני בזה אל הדר גאונו שיתן אל לבו דאגתם של ת"ח צדיקים וחסידיים, וחזקה על גברא רבה כוותיה שברוב חכמתו ויראתו ישכיל להתגבר על כל המכשולים ולעשות 'תיקון גדול' גם לדבר זה. אולי ע"י ב' כניסות נפרדות, היינו שהכניסה הראשית תהא רק לנשים והן תעמודנה שם כל הזמן בשטח גדול זה שהוא במזרח המצבה וגם יציאתן כביאתן מאותו פתח. ואילו הכניסה והיציאה לגברים תהא מאותו הפתח שמשמש עכשיו רק ליציאה, ויחד עם הצבת שלטים לסימון המקומות חושבני שודאי יהיה בכך תיקון גדול, אך מסתמא יש גם דרכים אחרות, ואנכי לא באתי אלא להעיר ולא להורות. ובתקוותי שהדר"ג שליט"א בטח יעשה בזה כמיטב יכלתו אחתום ברוב הוקרה והערצה ובמיטב הברכות, שלמה זלמן אויערבאך³⁰¹.

ציון יום ירושלים בהלל ובהודאה

הרב דוד שפירא, רב שכונת 'בית הכרם' בירושלים, סיפר כי בבית מדרשו בשכונה, נוהגים לחגוג את 'יום ירושלים', כולל אמירת ההלל בברכה בתפילה, וזאת על פי הוראתו הברורה של הרב אורבך³⁰².

בשיחה שקיימתי עם הרב שפירא, חזר על דברים אלו באזני ואמר שכששאל את הגרש"ז אורבך על סדר התפילה ביום זה (השאלה נשאלה באחת השנים הראשונות לקביעתו של יום ירושלים) השיב לו הרב: "ביום ירושלים צריכים להודות בהלל בשם ומלכות", והוסיף הרב שפירא: על כן, מאז ומעולם בבית הכרם אנו אומרים הלל בשם ומלכות, כדת וכדין³⁰³.

סיפר הרב עוזי קלכהיים: פגשתי את הרב שלמה זלמן אויערבאך בכותל המערבי ביום ירושלים, וכאשר הוא ראה אותי, הוא אמר לי: "זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו!"³⁰⁴ כתב חוקר תולדות הרבנות הראשית לישראל, הרב שמואל כ"ץ: שמעתי מעד נאמן, שבהיותו בכותל המערבי בליל כ"ח באייר בשנת תשכ"ח או תשכ"ט, הוא ראה את תלמידי ישיבת "קול תורה", עם ראש הישיבה הרב ש"ז אויערבאך, אומרים פרקי הלל³⁰⁵.

יחד עם זאת, ברבות השנים, לרב אויערבאך היה יחס מורכב ליום זה וכך אמר לאחר מלחמת ששת הימים לרבי מיכאל ויסבורד, איש שכונת 'שערי חסד' ומתלמידי: "משיח היה פה, רק לא השכלנו לקבל אותו",

בתשובה לשאלת רבי מיכאל ויסבורד ביחס לאמירת הלל ביום העצמאות, השיב הרב: יש אנשים שאומרים הלל, ויש אנשים שאין אומרים, וכל אחד יש לו על מי לסמוך³⁰⁶. הרב סבר שחובת הקריעה על ירושלים קיימת גם כיום וזאת משום ש'חושבני דכל זמן שרואים עדיין בעיר הקודש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכראה, עדיין היא בחרבנה, ועתה עינינו נשואות לשמים לראותה מהרה בפולחנא דשמיא בבנין בית הבחירה ונגילה בד' ונשמחה בישועתו לנצח³⁰⁷.

שמחה בהתרחבות ההתיישבות היהודית ביש"ע

סיפר הרב עוזי לוי הי"ו, בנו של הרב רחמים לוי, רבה של שכונת נחלאות: היה זה ביום העצמאות בשנת תשמ"ט. היינו קבוצת בחורים מיישיבת 'מרכז הרב' ובאותו יום השתתפנו בהקמת הישוב 'בת-עין' שבגוש עציון. אחה"צ הגענו לשכונת 'שערי חסד' ביחד עם הרב יהושע צוקרמן על מנת להתפלל תפילת מנחה, התפללנו ב'בית זבול', גם הגרש"ז התפלל שם. אחרי התפילה הלכנו אחריו, הרב צוקרמן פנה לגרש"ז ואמר: 'הרב, אני רוצה לבשר לרב, שהקימו עכשיו עוד ישוב. היום הקימו ישוב חדש'. אמר לו הגרש"ז: 'אני ממנה אותך שכל פעם שיקימו ישוב, תבוא ותודיע לי', הוא אמר זאת בצורה משמחת מאוד³⁰⁸.

89

"הקב"ה חמל על עמו ועל ארצו"

הרב יהושע ישעיה נויבירט (תרפ"ז-תשע"ג)

ראש ישיבת חכמת שלמה, ירושלים ומחבר ספר "שמירת שבת כהלכתה"

"עת צרה גדולה עברה על ישראל, אך הקב"ה חמל על עמו ועל ארצו. לפנינו התרחשו נסים ונפלאות, אף שקשה לנו להבין לנכון את גודל ישועתו ית' שמו. כל העם השוכן בציון עמד כאיש אחד וכחומה אחת על נפשו ועל קיומו של כלל ישראל. בימים אלה רצוי מאוד שכולנו נחפש דרכינו, נבדוק את התנהגותנו ונחקור אם אנו הולכים בדרך התורה... וה' הטוב יתן, שנוכל לשמור שבת כהלכתה, ושנזכה לגאולה שלמה בזכות שמירת השבת, ויקויים בנו וישבתם לבטח בארץ, יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך, ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום"³⁰⁹.

90

סעודת הודיה ודברי תורה

הרב זלמן נחמיה גולדברג

חבר בית הדין הגדול לערעורים ועורך האנציקלופדיה התלמודית

סיפר הרב נועם ראובן, הלומד ב'מכון הרי פישל' בירושלים ומתלמידי הרב: "מדי שנה ביום ירושלים נערכת במכון סעודת הודיה חגיגית, בהשתתפות תלמידי המכון והרבנים. בסעודה משתתף בקביעות גם מורנו הרב זלמן נחמיה גולדברג שמגיע במיוחד לסעודה, גם אם לא לימד במכון באותו יום, ונושא דברי תורה וברכה. הרב גולדברג סובר שיש להודות לקב"ה על הנס שנעשה לנו ביום זה"³¹⁰.

91

"רצית ה' ארצך"

הרב שלמה פישר

ראש ישיבת 'איתרי' ואב"ד בירושלים

הרב פישר, מראשי ישיבת 'איתרי' בירושלים, חבר בית הדין הרבני בירושלים (לשעבר) ומחבר ספר 'בית ישי'.

מספר חתנו, הרב ברוך קהת: חותני מציין את יום ירושלים. במהלך השנים, השתתף בעצרות יום ירושלים בישיבת 'מרכז הרב', בישיבת "עטרת ירושלים" ('עטרת-כהנים'), בישיבת "הכותל" ובמקומות נוספים ונשא דברים מענייני דיומא. מדבריו ליום כ"ח באייר, נדפסו בספרו 'בית ישי', דרשות סימן ס, מאמר עשר קדושות וקדושת ירושלים³¹¹. עוד סיפר הרב קהת: באחת השנים, כשחותני עוד היה בישיבת 'עזתה' ('ישיבת-הנגב') בנתיבות, שבה למדו בזמנו בחורי ישיבת כפר-הרא"ה, הורה באחת השנים לומר בבוקרו של יום העצמאות לאחר תפילת שחרית את מזמור פה בתהלים: "רצית ה' ארצך, שבת שבות יעקב".

מדבריו

...עיה"ק ירושלים תבנה ותכונן ויבוטלו ד' הצומות שעל חורבנה, אבל בתנאי אחד, והוא, האמת והשלום אהבו". כי ירושלים מיוסדת על שתי המידות הללו, האמת והשלום, וכמו שנתבאר לעיל, כי מעלתה ושבחה של ירושלים הוא בקירוב ולא בריחוק, עיר שעושה כל ישראל חברים³¹².

בשו"ע אר"ח סי' תקפ ס"ב: בכ"ח באייר מת שמואל הנביא. ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"ג, דוד מת בעצרת. והנה שני הימים האלה, כ"ח באייר וחג השבועות, חלים באותו יום בשבוע, כי שמואל ודוד הם שעסקו יחד בנויו של עולם, כדאיתא בגמ' זבחים. והנה בזוהר (ח"א כא, ב) איתא, ששמואל הנביא תיקן ספירת הנצח שהייתה פגומה, וכמו שאמר (שמואל א' טו, כט) "נצח ישראל לא ישקר". והנה שמואל אמר פסוק זה בעניין בחירת דוד למלך במקום שאול, ויבואר ע"פ גמ' ברכות (נח, א), והנצח זו ירושלים, ובמק"א הארכתי בזה...³¹³

92

הלל והודיה אישית

הרב יוסף שלום אלישיב (תר"ע-תשע"ב)

חבר בית-הדין הגדול, מפוסקי הדור

"עת מלחמה"

סיפר בנו של הגרי"ש אלישיב, הרב משה אלישיב: בזמן מלחמת ששת הימים, אבא זצ"ל הכ"מ, היה כבר מבוגר, ואמא ע"ה, כבר לא הייתה בכוחותיה כבימים ראשונים, וזה כבר ימים קודם לכן שדיברו על מלחמה בפתח, והורגש ברחובות המתח מכך – באותם ימים, הכולל שלי היה בבניין ישיבת מאה שערים, שהיה די קרוב לביתו של אבא זצ"ל הכ"מ. לפני הצהריים התחילה המלחמה, וידעתי שאחותי הרבנית הצדקנית מרת לאה [אויערבאך] ע"ה

שהייתה מסורה מאד להורי זיכרונם לברכה, לא יכולה להגיע מכיוון ששימשה כמורה בבית וגן, לכן הזדרזתי והגעתי אני לבית הורי, הם היו בבית לבדם, וחשבתי שעלי להישאר עימם מב' טעמים. הא', כיבוד אב ואם, שהרי הם היו לבדם. והב', מצד הסכנה שבחופץ, הן בחופץ תשכל חרב.

אחה"צ התחזקה המלחמה, ולעת ערב כבר היו קולות המלחמה נשמעים חזק מאד, ולכן ירדנו למטה לבית השכנה שהיה לה חדר אחד, ושם שהינו בלילה, והיו הקולות מלחמה נשמעים בעוז, שהיה זה ליד העמדות של הערבים, וכל פיצוץ ופיצוץ היה נראה כאילו עוד רגע הבית כולו חרב, ואכן למחרת ראו שבג הקומה העליונה נוצרו חורים. [באמת היה מקלט ליד ברסלב, אך חששו גם לילך את הדרך בחופץ עד לשם, וגם שלא חשבו שימשך כל כך הרבה זמן]. הקולות גברו וגברו, עד שחששנו מאד לשלום הבניינים הסמוכים, הלחץ היה ניכר על פני כולם. ובתוך כל הבלגן והחרדה, פנה אלי אבא זצוק"ל הכ"מ, ואמר לי שטיקעל תורה, קושיא על דברי הגמ' ושי' הרמב"ם ועוד, ותוך כדי דבריו נשמע שוב ושוב הפיצוצים המחרידים, והוא המשיך לדבר כביכול לא שומע כלום, גם צורת דיבורו הייתה כהרגלו בשקט וברגעה, והיה נראה עליו כי כל המתרחש אינו נוגע אליו כלל. הגם שאני, בקושי יכולתי להתרכז בדבריו, מחמת הפחד והקולות מההפצצות, שכל רגע חשבנו שהנה עוד רגע קט הבניין נהרס.

משנמשכה המלחמה, לא היה מנוס, ונאלצנו ללכת למקלט שעל יד ברסלב, ובדרך עברנו דרך אחת החצרות, ומיד אחרי שעברנו נפלה שם פצצה. נכנסו למקלט, ומחמת המלחמה נאסר על התושבים להדליק החשמל, והיה שם חושך ואפלה, עד שהביאו בשביל אבא נרות, וכך ישב ועסק בגמרא, כאילו כל מה שקורה לא נוגע אליו כלל.

פעם כשהלכתי לנחם אצל מחותני ישב שם הגה"צ רי"מ שכטר שליט"א, וסיפר לי שזוכר מהמקלט באותה מלחמה שראה את אבא זצ"ל הכ"מ, קודם התפילה כוותיקין אחר שהכין עצמו לתפילה, נשאר כמה דקות עד לתחילת התפילה, מיד לקח אבא את הגמרא ומיד ניגש לדברי התוס', שכנראה אחז בראשו בדברי התוס' הללו, וישב ללמוד אותם³¹⁴.

ביקור ראשון בכותל המשוחרר

"...עם שחרור הכותל המערבי לאחר מלחמת ששת הימים בחודש אייר תשכ"ז, הוחלט בישיבת 'תפארת בחורים' שבראשה עמד הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל שביום חג השבועות ילכו כולם לתפילת מוסף בסמוך לכותל, הדרך הייתה אז בחזקת סכנה מן שיירי המוקשים הפזורים, וההליכה הייתה בעקיפין דרך שכונת 'ימין משה' וארכה כשעתיים תמימות. והי כאשר הגיעו לכותל המערבי ונעמדו לתפילת לחש של מוסף בסמוך לאבני הכותל, לא הצליח הרב אלישיב לעצור בעד רגשות רוחו ההומה, ומן עיניו הטהורות זלגו פרצי דמעות

ללא הרף. לפי עדות בניו, הדבר עשה עליהם רושם כביר, כאשר מעולם לא ראו את אביהם, שלבו כלב ארי בכל מצבי החיים, בהתפרצות רגשות עזה וגלויה מעין זו, כאשר הוא מוחה דמעותיו מאין הפוגות...

מנהג זה המשיך עוד עשרות בשנים, עד שנותיו האחרונות של הרב אלישיב, כשמדי שנה בחג מתן תורה, אחר תפילת שחרית, הלל וקריאת התורה בבית הכנסת, היו צועדים כולם לכותל המערבי, להתפלל את תפילת מוסף, ולהתחנן על החזרת סדר העבודה לירושלים כנגד מקום הקודש והמקדש³¹⁵.

"...סיפר דודי הגאון רבי משה אלישיב שליט"א, ואמר לי שבאמת אינו זוכר שהוריד דמעות אף במצבים קשים של אבלות, כגון בפטירתו הפתאומית של אביו זצ"ל, ובפטירת בנו התינוק, וכפטירת בתו הילדה, ובפטירתם של בנותיו הצדקניות הרבנית זילברשטיין, הרבנית ברלין, והרבנית אויערבאך ע"ה, חוץ מפעם אחת כשהלכו לכותל המערבי בשנת תשכ"ז בפעם הראשונה לאחר מלחמת ששת הימים, כשהגיעו לכותל פרץ בבכי³¹⁶.

הלל והודיה

"...הרב יוסף שלום אלישיב הורה לאברך אחד (מישיבת 'מיר') ששאלו שעל כל אחד בירושלים לעשות סעודת הודיה ביום בו ניצל לכן עליו לנהוג כך ובסעודה לומר חצי הלל ללא ברכה ולהתחזק בלימוד תורה. דעתו לא הייתה נוחה מקביעת יום אחד להודיה כללית"³¹⁷.

מלחמות צה"ל - מלחמת מצוה

בע"ה י"ב חשון תשל"ד ל... יצחק גרינשפן... ברכה ושלול' רב. מכתבך מיום ח' בחשון קבלתי אתמול, וע"ד השאלה האם לצרכים קטנים מחויבים לצאת למקום המיוחד הנמצא מחוץ למחנה כי זה טורח גדול ללכת לשם כגון בלילה או כשהזמן דחוק...ועי' רמב"ם פ"ה מהל' מלכים, "ואי זו מלחמת מצוה - עזרת ישראל מיד צד שבא עליהם" ואנן הלוא במלחמת מצוה קעסקינן... אמנם נראה לדון שהלכה זו לתקן מקום מיוחד מחוץ למחנה - מוטלת על הציבור, ואז בודאי אסור לו ליחיד להתפנות בתוך המחנה, אולם במקרה ולא תיקנו להם מקום מיוחד חוץ למחנה, וכ"א בוחר לו מקום בתוך המחנה בכה"ג י"ל דאין נ"מ לגבי היחיד, שהרי סו"ס בוטלה מצוה זו. ולפי"ז אם רוב החיילים הנמצאים על ידך אינם מקפידים ע"ז - עכ"פ לקטנים - א"כ יש לצדד להקל במקום שיש טורח גדול ושעת הדחק. ומה גם שלפי"ד החזו"א בעירובין (סי' קיג, ו) ארבעה הדברים שפטרנו במחנה (וה"ה מ"ש כי תצא מחנה על אויבך וכו') אינן אלא במלחמת כל ישראל - מלחמת מצות או רשות - ע"פ מלך וסנהדרין,

אבל גוים שיצאו למלחמה על ישראל אף שזו מלחמת מצוה מ"מ אינן בכלל הנ"ל, והנני חותם בצפי' לישועת ד' במהרה, יוסף שלום³¹⁸.

ברכת 'מציב גבול אלמנה'

הרב שמחה הכהן קוק, אב"ד רחובות, שאל את הגרי"ש אלישיב על העיר 'מודיעין עילית' בעת הקמתה, האם יש לברך עליה ברכת 'מציב גבול אלמנה', וענה שיש לברר באם היה שם ישוב ישראל מקדם ואז יש לברך, ובאם לאו אין לברך³¹⁹.

איסור "לא תחנם" במסירת אדמת ארץ-ישראל

בקיץ תשנ"ה פנו נציגים של תנועת 'שלום עכשיו' לתושב עמנואל שבשומרון, והציעו לו לערוך רשימה של תושבים המוכנים להתפנות מבתיהם תמורת פיצוי. אותו תושב התפתה לדבריהם והחל לערוך רשימה. סערה גדולה התעוררה ביישוב עמנואל. יש שציידו שמותר על פי ההלכה לאותו תושב לערוך רשימה כזו, והרוב הגדול טען שהדבר אסור. רופא המקום ד"ר יעקב פז, תושב קדומים, הפנה את השאלה לרבו, הרב יצחק זילברשטיין שליט"א, רב שכונת רמת אלחנן בבני ברק, והרב זילברשטיין העביר את השאלה לחותנו, הגאון המפורסם הרב יוסף שלום אלישיב זצוק"ל. לפי דיווחו של ד"ר פז, לאחר תשובת הרב נרגעו הרוחות, והכל קיבלו למעשה את תשובת הרב. וזהו נוסח התשובה מפי הרב אלישיב כפי שכתב הרב זילברשטיין:

בס"ד י"א תמוז תשנ"ה. למכובדנו הדגול, ד"ר פז הי"ו, שלום רב. מכתבך הגיעני, ובו השאלה המצערת בדבר אנשי השמאל הבאים ליחידים הגרים בשטחים, ומציעים להם תשלומים על מנת שיעזבו את בתיהם, והממשלה תוכל למוסרם לערבים, עפ"י הסכם השלום. האם מותר ליחידים למכור בתיהם לאנשי השמאל היהודים, או שמא גם בזה יש לאו של "לא תחנם", לא לתת חניה לנוכרים בארץ ישראל?

דעת מורי חותני הגאון רי"ש אלישיב נ"י היא כדלהלן: בין שמוכר קרקע ישירות לנוכרי, או שמוכר לישראל - והמטרה היא למוסרו לנוכרי, שניהם אסורים. אלא שהיה אולי מקום לומר, שאם בין כך תמסור הממשלה בקרוב את השלטון לערבים, והיהודים ייאלצו לעזוב בתיהם בגלל הסכנה, אולי מותר כבר כעת למכור את הרכוש, כדי לא להפסיד ממון? אולם דעת מורי חותני היא, שמכיוון שברור שהממשלה תפצה כל אחד שייאלץ לנטוש את אדמתו, אם כן, אין כל היתר להקדים את האיסור ולמכור כבר כעת, טרם נעשה מצב של סכנה לגור במקום. ולכן אסור כעת למכור. ואנו תפילה ששומר ישראל ישמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל. בצער ובכבוד רב, [הרב] יצחק זילברשטיין³²⁰.

"על מאסם בארץ חמדה":**יחסו לשלמות ארץ ישראל והתנגדותו ל'הסכמי אוסלו' ולהתנתקות'**

סיפר רבי יהונתן יוסף הי"ו, בנו של הרב יעקב יוסף: לפני כעשרים שנה, עם פרוץ ה"שלוש" מבית מדרשו של השמאל הישראלי והחתימה על הסכמי אוסלו, כינס מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בביתו ברחוב חנן ישיבת חירום, בה השתתפו מקורביו האמתיים וביניהם הגאון הרב שמחה הכהן קוק, חלק מנכדיו, ויצחק פינדרוס שסיפר לי על תוכן הפגישה. בישיבה נדונו דרכים לקידום והצלחת עצרת תפילה ליד שריד בית מקדשנו כאשר ההנחיה שיצאה מפיו הייתה לפרסם במודעות כותרת שהתפילה מכונסת "על מאסם בארץ חמדה". היו רבנים שהתנגדו לעצרת התפילה שנועדה ליום כ' בטבת וחלק מהנוכחים תינו בפני הגרי"ש את חששם מכישלון העצרת. הגרי"ש פנה לרב שמחה הכהן קוק, לנכדו ולשאר הנוכחים בחדר ולאחר שציטט את הרמב"ם (זמנים, הלכות תעניות פ"א, ה"א): "מצות עשה מן התורה, לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור, שנאמר "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות" (במדבר י', ט), אמר: אתם תבואו לעצרת התפילה לאור הצרה הצרורה המרגשת ובאה על עם ישראל בארץ ישראל? גם אני אבוא, אנחנו עושים כפי שכתוב בהלכה ואין צורך לחשוש מחוסר משתתפים. בסופו של דבר השתתפו בעצרת מאה ועשרים אלף איש שזעקו לבורא עולם לביטול הגזרה שהמיטו עלינו רבין ופרס בחוסר אחריותם. מפני הגר"ש הכהן קוק שמעתי כי הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה לו לעשות כל מה שאפשר נגד תכנית ההתנתקות. הוא הורה לי בפירוש: "עשה ככל שביכולתך למנוע את הגירוש". הגרי"ש התנגד לאוסלו בתקיפות והתנגד להתנתקות ומעולם לא שמענו מפיו מילה בנושא ההתגרות באומות³²¹.

(**הוספת המלקט (ש.ה)**): להלן דבריו של הרב שמחה הכהן קוק כפי שנאמרו בפיו: 'בזמן שגוש קטיף היה קיים, שמחתי תמיד לבקר והתגעגעתי אליו בכל פעם שביקרתי. כל פעם בתום הביקור אמרתי 'אני צריך לבוא עוד פעם'... אני הייתי אצל הרב אלישיב, שאלתי אותו: לנסוע ולראות לבטל את הגזרה? הוא אמר: מה שאתה יכול תעשה! כל דבר תעשה!³²²)

חידוש ההתיישבות היהודית בכל רחבי ירושלים

סיפר ר' יהונתן יוסף הי"ו, בנו של הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל: בשנת ה'תשנ"ז שבו יהודים להתגורר סביב קבר שמעון הצדיק בירושלים. עמותת מתנחלים בשם "נחלת שמעון" פנתה אל בעלי הקרקע שחציה הייתה בידי ועד העדה האשכנזית וחציה בידי ועד העדה הספרדית במטרה לרכוש את השטח וליישב בו יהודים כפי שהיה עד מלחמת השחרור. בעוד ועד העדה הספרדית נענו ברצון ומכרו את חלקם, בוועד העדה האשכנזית השיבו בשלילה

נחרצת כאשר הם נתלים באילן גבוה – מרן הגרי"ש אלישיב פסק לנו לא למכור לעמותת מתנחלים משום שמדובר בהתגררות באומות.

הרב בני אלון הי"ו שהוביל את מאמצי ההתיישבות בשכונת שמעון הצדיק פנה אל אבי מורי הגאון הגדול רבי יעקב יוסף זצ"ל בעצה מה לעשות בכדי לגאול את חציה השני של שכונת שמעון הצדיק. אבא יעץ לו ללכת לשיעורו הקבוע של הגרי"ש ב'תפארת בחורים' ובסיום השיעור לגשת אליו ישירות ולהציג בפניו את הנתונים ולשאל: האם נכון הדבר או שמא שמועות שווא מופצות בשמו. אבא זצ"ל אמר לו: אני מכיר את הגרי"ש אלישיב ולדעתי לא היו דברים מעולם.

מיד בסיום השיעור ניגש הרב בני אלון אל הגרי"ש ובטרם החל לפצות פיו שאלו הגרי"ש "האם יש לך דין ודברים עם מישהו הנוכח כאן?" משהשיב בחיוב שאלו הגרי"ש: "היכן הוא?" ואז הצביע הרב אלון על אחד הנוכחים בשיעור שעמד בסמוך אליו – האדם שסירב למכור את החצי של ועד העדה האשכנזית. רק אז הטה הגרי"ש אוזן לשאלתו של הרב אלון. הגרי"ש השיב מיד: "לא הוריתי הוראה כזו, ואדרבה, טוב שימכרו לעמותת נחלת שמעון כדי שהם ישיבו יהודים לנחלתם סביב ציון הכהן הגדול שמעון הצדיק".

לפני כעשר שנים, עבר אברך להתגורר ברובע המוסלמי. אביו לא אהב את הרעיון בלשון המעטה ופנה אל הגרי"ש אלישיב בשאלה האם מותר להתגורר ברובע המוסלמי. הגרי"ש אמר לאבא המופתע: "אני לא מבין מה הבעיה להתגורר שם".

לפני כמה שנים הוקצה שטח עבור ישיבת "אור שמח" בשכונת שמעון הצדיק. כמה מראשי הישיבה פנו אל הגרי"ש לשאול האם אין סכנה לבנות ישיבה בלב שכונה שגרים בה ערבים. הגרי"ש ענה להם: "אני לא מבין מה הבעיה". כאשר אמרו לרב שמדובר בשכונה הסמוכה, שמעון הצדיק, שאל אותם הגרי"ש "מה ההבדל בין כאן (מאה שערים) לשם (שמעון הצדיק)?"³²³

בשנת ה'תשס"ח, כאשר ועידת אנאפוליס יצאה לדרך, הביע הרב התנגדותו לאפשרות של חלוקת ירושלים, הצטרף לקריאה שכותרתה "על ירושלים ידו גורל" וקרא לציבור להצטרף לעצרת הפתיחה של המאבק נגד התכניות המדיניות של הממשלה שהתקיימה בבית הכנסת הרמב"ן ברובע היהודי בירושלים.

93

"הנצח זו ירושלים"

הרב ישראל מאיר לאו

הרב הראשי לישראל ורבה של ת"א-יפו

הלל שלם בברכה ביום ירושלים

לחודש התקומה, חודש אייר, נוסף תאריך חשוב, המהווה נדבך נוקף בבניין ה"אתחלתא דגאולה" – תחילת הגאולה של דורנו. י"ט שנים אחר תקומת המדינה, איימו שליטי מדינות ערב לצאת למלחמת השמד נגדה, וריכזו כוחות אדירים בצפון, במזרח ובדרום. לא נותרה בררה בידי צה"ל אלא לצאת למלחמת מגן ומנע בשלוש חזיתות אלה, במטרה לפרוץ את טבעת החנק והכיתור. בעזרת אלקי מערכות ישראל הצליח צה"ל להשמיד את עיקר ריכוזי כוחות האויב בשלוש החזיתות, ובתוך שישה ימים זכה לניצחונות מפוארים בהביסו את האויב: בחצי האי סיני, ברמת הגולן, ביהודה ובשומרון. לשיא היסטורי הגיע צה"ל בהישגים אלה ביום ד', כ"ח באייר תשכ"ז, עת חדרו כוחותינו לעיר העתיקה בירושלים, שהייתה בידי האויב, ושחררה, על הר-הבית והכותל המערבי – שריד בית-המקדש – שבתוכה. כ"ח באייר, יום שחרור ירושלים, נקבע לדורות כ"יום ירושלים" מועצת הרבנות הראשית לישראל קבעה, כי יש לומר ביום זה הלל שלם בברכה. נוהגים ביום זה לעלות לירושלים, כזכר לעלייה לרגל וכביטוי של הזדהות עם בירת ישראל תוך תקווה להקמת בית-המקדש³²⁴.

חינוך לתודעת 'יום-ירושלים'

"הדמעות שלנו אלפיים שנה, לא רק באותו יום, והדם של הבנים שנשפך פה לפני ארבעים וארבע שנים, הם ממקור אחד, הם נובעים מאותו מעיין, כי 'הנצח זו ירושלים'. אל אותן אבני הכותל משתפכים הדם והדמעות גם יחד. זו הייתה תחושה לפני ארבעים וארבע שנים... לדאבון לבי, ארבעים וארבע השנים שחלפו מאז, הנמיכו את השלהבות הללו, הנמיכו אותן עד מאוד. אותו יום מופלא שאז נתן את המשמעות של הירושלמי בחגיגה, 'כעיר שחברה לה יחדיו', לא רק מזרח ומערב, עתיקה עם חדשה, לא רק ירושלים של מטה עם ירושלים של מעלה, אלא לפי הירושלמי זו העיר שעושה כל ישראל חברים. זה היה כך היום לפני ארבעים וארבע שנים...לא כן פני הדברים כיום. רוב העם איננו חוגג את יום ירושלים. זו האמת שחייבת להיאמר, ולא עשינו די, לא בחינוך, לא בהדרכה, לא בהסברה, לא בהשפעה, להפוך את היום הזה ליום של אחדות הלבבות עם פעמי גאולה לקראת בניינה המלא של ירושלים. כל זה לא קרה. ולכן, היום 'יום ירושלים' מאוד מצומצם. נס ששייבת

'מרכז הרב' נושאת גם את הדגל הזה ברמה, אבל ההמונים של בית ישראל, עוד לא נוהרים אחרי הדגל הזה³²⁵.

94

"להתרגש, להודות, להלל לבורא עולם"

הרב דוד לאו

הרב הראשי לישראל

יום העצמאות

השבוע חוגגים אנו את עצמאות ישראל בארצו. יום קודם מזכירים אנו את מסירות נפשם של חללי מערכות ישראל למען עצמאות זו. יש הגורסים כי מלחמת העצמאות לא תמה. יש הסוברים כי קשיי הימים מסתירים לנו את חסד הבורא, וכברת דרך ארוכה עברנו בחמישים ושלוש השנים. בני הדור שחי בארץ קודם לכן יודעים להעריך את מתנת האלוקים, ואנו – הדור שנוולד למציאות זו, ולא חשנו את הקשיים וחבלי הלידה – עוצרים אחת לשנה, מודים על חסדיו, ומייחלים לראות במהרה בגאולה השלמה³²⁶.

אמירת ההלל בברכה

שאלה: הרב גומר את ההלל ביום העצמאות?

תשובה: בוודאי, בברכה, כפי שהתקינה הרבנות הראשית. מדי שנה בתום תפילת ערבית של ליל העצמאות אני רץ לבמה המרכזית של העירייה (מודיעין), ורגע לפני תחילת החגיגות והופעות אמנים... אני עולה לבמה, אומר 'תפילה לשלום המדינה' ועוד כמה מילים משלי על חשיבות היום הזה. צריך לשמוע מהו 'אמן' מפי ארבעים אלף צופים שלא היו נחשפים בדרך אחרת לתפילה הזאת ולמשמעותו הדתית של היום. אחר כך שרים כולם את 'התקוה' ורק לאחר מכן מתחילות ההופעות"³²⁷.

יום ירושלים

...אנחנו אומרים תודה לבורא עולם על כך שמאפשר לנו להרגיש במשהו על ידי הקרבה אל הכותל המערבי, לעמוד שם ולחוש את אותה התרגשות מיוחדת. אנחנו אולי לא יכולים כל-כך להבין את מה שהרגישו אלו שהגיעו באותם רגעים וזכו להיות משחררי הכותל, אלו שפרצו דרך שער האריות וזכו להגיע, איזו התרגשות הייתה שם, יהודים 'בני בית כנסת' וגם כאלו שאינם 'בני בית כנסת', אלו שמגיעים יותר ופחות, הרגישו – חזרנו הביתה, הרגישו – אנחנו קרובים כבר. את ההרגשה הזאת, אנחנו צריכים לחוש ולשם כך קבעה הרבנות

הראשית, פעם בשנה, 'יום ירושלים', להתרגש, להודות, להלל את בורא עולם ולבקש ממנו: "אנחנו רוצים לזכות, לבניין השלם..."³²⁸

95

"הקב"ה נלחם לעם הזה"

הרב יצחק שלמה זילברמן (תרפ"ט-תשס"א)

ממלמדי תורת הגר"א ומייסד רשת תלמודי-תורה בשיטת 'זילברמן'

"אנחנו בתקופת משיח בן אפרים, המצב הרוחני הולך קדימה ולא אחורה, כל מה שהגר"א אמר התקיים בגדול. ספר 'קול התור'. תורת ה'אתחלתא דגאולה', כל 41.8 שנה ושמונה חודשים מסתיימת שעה מן האלף השישי. בתש"ח הסתיימה השעה החמישית. סדר הגאולה נמצא ביחזקאל ופרשת האזינו. הגר"א אומר ב'תיקוני זוהר' שמשיח יבוא, 'ודאי בדור שכולו חייב'. קיבוץ גלויות נקרא כשמתקבצים. הגאולה השלישית אין ממנה חזרה. אמנם, יש דעה של הרב"ה הידוע שאמר שהכל רע פה - וזה הכי מזיק. עבורנו, הערפל לא קיים. הולכים קדימה, זה משיח בן אפרים, כמו שהגר"א אמר, והכל התקיים כמו שאמר בדיוק... משיח בן אפרים יש לו מצב רוחני ירוד, צפוי שזה יהיה כך... זה הכול שלבים ב'אתחלתא דגאולה'. כל המלחמות שהיו מיום שהגענו לכאן תמיד היו נסים מעל מעבר לכל פרופורציה... בתש"ח הסיכוי שעם ישראל יצליח לא היה גדול ביותר, לכן העמים באדיבותם הסכימו לתת הסכמה או אישור, לא מרוב אהבת ישראל... מה עשה הקב"ה? עם ישראל הצליח. אח"כ במלחמת ששת הימים הייאוש היה עצום, שבעה עמים מזויינים במיטב הנשק, החליטו בצורה חד-משמעית להכחיד, 'שלא ייזכר שם ישראל עוד' והתעמולה שלהם הייתה ארסית מי שזוכר, והייאוש אכל בכל פינה, מה עשה הקב"ה? בשלוש שעות הובס כל הכוח שלהם, עד שהעיתון הגרמני שלא חשוד באהבת ישראל כתב שניצחון מזהיר כזה עוד לא נשמע בהיסטוריה מיום שנברא העולם, כך כתב ה'דר-שפיגל' הגרמני. בכל העמים הודו שזה כך שהקב"ה נלחם לעם הזה בצורה שאין להעלות על הדעת, דוד הקטן בחמישה חלוקי אבנים, הביס את הפלישתי שמשוריין בשריון אדיר"³²⁹.

96

"יום שנעשו בו נסים גדולים לישראל"
הרב אליהו שלזינגר
רב שכונת גילה ומקור־חיים, ירושלים

זיכרונות מימי המלחמה

את ימי המלחמה עברתי בישיבת השרון, אצל הגאון רבי יעקב אדלשטיין. הישיבה הייתה ממוקמת בגבול רמת השרון הרצליה, כך שיכולנו לשמוע היטב את ההפצצות בקלקיליה. לאורך המלחמה שהינו במקלט וזעקנו בתפילה עד לב השמיים. התחושה שלנו הייתה שהגאולה בפתח והמשיח בא. נושא הגאולה העסיק אותנו מאוד... שחרור הכותל העצים את תחושת ערב הגאולה. אני הייתי מראשי המפצירים לנסוע לירושלים מיד... ההתעוררות היתה עצומה, וברור היה לנו שאנו עומדין לפני הגאולה... הגאון רבי יעקב אדלשטיין אמר לנו אז שיתכן שהחמצנו את הגאולה. לאחר המלחמה, החלו להופיע אלבומי ניצחון והייתה 'האלהה' של המפקדים. תמונות האלופים התנוססו במרפסות הבית. לעומת זאת, מיעטו להדגיש את נסי ד'. ייתכן שלו באמת היינו מכירים בבירור בנסי ד', היינו זוכים לגאולה, אולי הייתה זו שעת הכושר שהוחמצה³³⁰.

מדבריו על יום ירושלים

פרשת במדבר נקראת תמיד בסמוך לחג השבועות חג מתן תורה, וגם בסמיכות ל"יום ירושלים" יום בו נעשו נסים גדולים לישראל. אחרי מלחמת ששת הימים ושחרורה של ירושלים העתיקה הורשו כל קהל עדת ישראל להיכנס לעיר העתיקה ולהתרפק על אבני הכותל והיה זה ביום חג השבועות תשכ"ז. ואין זה מקרה, משום שאנו מאמינים בני מאמינים שאין מקרה בעולם, והכול מתוכנן ונפעל ע"י בעל הבירה...³³¹

97

"פעמי משיח צדקנו נשמעות בארצנו הקדושה"
הרב יוסף שלמה כהנמן (תרמ"ח-תשכ"ט), הרב מפוניבז'
מייסד וראש ישיבת פוניבז'

ראש ישיבת פוניבז', הרב יוסף שלמה כהנמן, ששהה באותה העת בשווייץ, כתב במברק לבני ישיבתו: "הנני עמכם יחד בברכה והודאה לחסדי שמים הגדולים ונפלאותיו שהפליא לעשות לנו לעמנו פעמי משיח צדקנו נשמעות בארצנו הקדושה"³³².

'אין בעל הנס מכיר בנסו'. הנסים והנפלאות, התשועות והמלחמות שהתרחשו בארץ הקודש ובעיר הקודש והמקדש, גם אלה שראו זאת בעיניהם, גם אלה שחזו זאת מבשרם ממש, אינם מצליחים להביע את מעמקי רגשותיהם. ומי כמוני אשר נדד בימים אלה על פני קיבוצי היהודים בגלויות, מסוגל יותר לחוש את תעצומות הנסים, לחשוב יותר על פשר המאורעות המופלאים מאד. הלשון שלנו דלה ומוגבלת מלבטא, ואף כוח הדמיון מצומצם מדי מכדי לתפוס ולהקיף את משמעות הדברים"³³³.

"מהרב מנחם בן יעקב שמעתי, שבישיבת פוניבז', למחרת יום כ"ח באייר ה'תשכ"ז, בתפילת מנחה, נאמרו פרקי הודיה, ביניהם "הלל הגדול" (תהלים קלו)³³⁴.

98

"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"
הרב יחזקאל סרנא (תר"נ-תשכ"ט)
ראש ישיבת חברון

הלל במלחמת השחרור וביום העצמאות הראשון

בזמן מלחמת השחרור שמח הרב סרנא מאוד על תקומתה של מדינת ישראל, וכן העריך את מנהיגותו של דוד בן-גוריון³³⁵, כאשר נפלו פגזים ופצצות בסביבת הישיבה, היה נוהג לומר "דוס איז נישט פגזים – דוס איז 'קול דודי דופק'..."³³⁵ (וראה להלן בכרך ג את מכתבו, המתאר את הנסים שחוו בני הישיבה בעת המצור על ירושלים).

ה. סיפר בוגר ישיבת חברון, מאיר חובב: "בקיץ תש"ח בעת חופשה מן הצבא, שוחחתי ארוכות עם הרב יצחק גרינברג והיא דיבר בנחרצות נגד דוד בן-גוריון. במדינה מתוקנת, כך טען – היו מעמידים איש כזה אל הקיר. הכיצד העז להכריז על מדינה ולהכניס את היישוב במלחמה נגד שש מדינות ערביות כמושות... פגשתי את חברי ר' שלמה הופמן, מבוגריה החשובים של הישיבה (חברון), אף הוא לבש מדים. סיפרתי לו על השיחה עם ר' יצחק גרינברג. אמר לי שהוא בתור לשיחה עם ראש הישיבה, ר' חצק'ל, וישמע מה בפיו. ביציאתו סיפר לי כי נדהם ממש מדבריו של ר' חצק'ל. הרב דיבר בהתפעמות על גודל המעשה של הכרזת המדינה – דיבר בסופרלטיבים ממש על בן-גוריון ועל תעוזתו להכריע כך. 'אמרתי לו', סיפר לי ר' שלמה, 'הרי טובי הבחורים שלך אומרים היפך הדברים. הם טוענים שצריך להעמיד אותו אל הקיר על שהכניס את כל היישוב לסכנה נוראה כזאת'. 'הם אינם מבינים כלום', השיב ר' חצק'ל. שאלתי: 'אך כלום אין זה שגעון לצאת במצבנו למלחמה נגד כל מדינות ערב? השיב לי ר' חצק'ל: הילקוט (ילקוט-שמעוני) מביא על הפסוק 'טרף נתן ליראיו' (תהלים קיא, ה) את דברי רבי יהושע בן לוי: 'טירוף נתן ליראיו'. יש שעות שרק מעשים של טירוף הם המענה להן'. אבל, הוספתי להקשות, והרי כתוב: 'ליראיו', ובן-גוריון בכלל זה? 'אינך מתחיל להבין', פטר אותי ר' חצק'ל". (מאיר חובב, 'הצופה', ער"ה תשס"א).

"בד' בסיון ה'תש"ח כאשר נכנסה ההפוגה הראשונה במלחמת השחרור לתוקפה הורה הרב סרנא בישיבה לומר הלל על הצלה פורתא זו"³³⁶. אחיינו של הרב סרנא, הרב שמשון אפשתיין סיפר כי בשנת ה'תש"ט, ביום העצמאות הראשון, הורה הרב סרנא בישיבה לומר בתפילת שחרית הלל (ללא ברכה), משום שסבר שיש לומר הלל על הנסים שאירעו במלחמה³³⁷.

תקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים

בתקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים ביקש הרב סרנא מבן-גוריון שיחזור לכהן כרה"מ. כמו כן, בעת שנערכו המגעים על הקמת ממשלת האחדות הלאומית הלך הרב סרנא ביחד עם הרצי"ה קוק אל מנחם בגין והם ביקשו ממנו שיהיה חבר בממשלה זו, רק אם יובטח שהיא תפעל לשחרור ירושלים מידי הירדנים³³⁸.

"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"

במכתב לתלמידו הרב צבי זאב שורין לאחר מלחמת ששת הימים, כתב הרב סרנא: "עברנו לאחרונה תקופות קשות ורבות תוכן. אבל ברוך השם על חסדו הגדול, שזכינו לישועות ולנחמות ונתקיים אצלנו הפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"³³⁹. ביטוי לשמחתו הגדולה על איחוד ירושלים ניתן לראות בהסכמה שכתב לספר "שפיר צדק" מאת הרב רפאל וולפוביץ מספר שבועות לאחר מלחמת ששת הימים שאותה פתח הרב במילים: בע"ה ו' עש"ק בלק "מה טובו אהליך יעקב" שנת ה'תשכ"ז ירושלים השלמה והקדושה, העיר שחבורה לה יחדיו".

גם ברשימותיו כתב הרב סרנא דברים נוקבים על אותם 'הנשאים לעמוד בקרירותם' לאחר ראיית הנסים והנפלאות בזמננו: "...ובזה נראה כי לא כל ישועה מתמדת לפי הצורך. ולכן צריך להתפלל על ישועה שתצליח. לכן בישועתנו שהייתה כמו "יציאת מצרים" וכך מעיד הכתוב: "צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", נתקיים גם ש"אני ולא מלאך" "ולא שרף". וכולם הרגישו בזה. וא"כ הלא יש תכלית בישועה ולא רק לעניין מעשה קצר הימים, אלא שיהיה בזה קיום תמידי – להפוך את הרע לטוב.

ובאופן כזה היה טוב שכיום בארץ ישראל שראינו ישועות לעם היושב בא"י, יעשו כולם אגודה אחד, לעשות רצון קונם. ואם יישארו בדרכיהם הקודמות וההשחתה הקודמת זה יהא נחשב לאסון. כי חלה העם כ"כ, שאינו מרגיש את החולי, וכאן הוא א"כ ההיפך. ודבר משונה קורה עתה, כי החופשיים התפעלו והתחילו להאמין בה'. אבל יש לצערנו מהחרדים שנשארו לעמוד בקרירותם, כי אצלם הנסים לא פעלו ומסתפקים באדיקותם הקודמת ולא מוסיפים בעבודת ה' משהו, וזה לא טוב, כי כשאדם רואה נפלאות, הוא מתפעל. וראינו כן בדור של

"יציאת מצרים". אשר כולם התפעלו, ובכל זאת היו "דתן ואבירם" שלא התפעלו ולא רצו לצאת, וזה לא טוב כי כולם צריכים להוסיף ולהועיל³⁴⁰. הרב סרנא השתתף בעצרת הודיה שנערכה לאחר מלחמת ששת הימים בכיכר מנורה בירושלים³⁴¹. הרב סרנא נהג לערוך סעודת הודיה ביום שהסתיימה בו המלחמה. ובישיבה אף אמרו הלל בברכה, בשנה הראשונה לשחרור ירושלים³⁴². סיפר הרב ישראל גליס, איש ירושלים ותלמיד ישיבת 'חברון' שנת ה'תשכ"ז, בזיכרונות מאותם ימים:

"אלו ימים שקשה לתאר אותם. הייתה תחושה עילאית. ההרגשה בציבור החרדי הייתה שהגאולה מגיעה כל רגע. אני זוכר את ראש ישיבת חברון, ר' יחזקאל סרנא זצ"ל, שבאו להודיע לו ששחררו את הכותל והוא נאנח: מה יהיה עם הר הבית. אם היינו שולטים על הר הבית זו הייתה שמחה אמתית. הוא ביקש לקרוא למנכ"ל משרד ראש הממשלה דאז יעקב הרצוג, שהיה בנו של הרב הראשי, וגם למד ב'חברון' יחד עם אחיו חיים הרצוג, לימים נשיא המדינה. בתוך שעה התייצב מר הרצוג בישיבה והרב סרנא ביקש ממנו לנסוע לכותל המערבי. מיד הביאו שני קומנדקרים צבאיים. ראש הישיבה סירב לחבוש קסדה, אבל הבחורים שליוו אותו חבשו כמובן קסדות. השמחה פרצה את כל הגבולות. שבוע לאחר המלחמה, נסעו עשרה אוטובוסים עם כל בני הישיבה לקבר רחל אמנו, אני זוכר את ראש הישיבה מרים את קולו ואומר: "רחל אמנו, תפסיקי לבכות כבר, הבנים שבו לגבולם, תראי את כל בחורי הישיבה שבאו לכאן. כעת נוכל לחזור גם לחברון ולכל המקומות שנלקחו מאתנו"³⁴³.

בספר הזיכרון לרב סרנא "אחר האסף" (ירושלים תשל"א) כתב הרב דב כץ: "רבי יחזקאל גילה הבנה גם ביחס לבעיות המדינה. במלחמת השחרור בשנת תש"ח, השתתף בעשיית ההסכם עם ראשי ההגנה להקמת "גדוד טוביה", היינו שתלמידי הישיבה ייצאו פעמיים בשבוע לבנות ביצורים מסביב לירושלים – למרות שהתנגד כל ימיו לגיוס בני ישיבה ואף להסדר צבאי; כמו כן שלח את תלמידי ישיבתו בעת מלחמת ששת הימים לעזור בשירותים אזרחיים, כגון הקמת מקלטים, עזרה רפואית וכדו'. הוא היה הראשון שהכריז לאחר הכיבוש שיש להקים ישיבה בחברון, והצהיר שהוא מוכן לבצע הדבר אם ימלאו התנאים הדרושים לכך"³⁴⁴.

(הוספת המלקט (ש.ה): סיפר הרב משה לוינגר, מחדש הישוב היהודי בחברון: בקיץ ה'תשכ"ז מספר חודשים לאחר מלחמת ששת הימים התקיימה פעילות למען שיבה לכפר עציון. בחג הסוכות תשכ"ח, כחודש לאחר עליית כפר עציון מטלפן אלי אליקים העצני ומזמינני לפגישה דחופה במשרדו וזה סיפורו: "כמה אנשים ביקרו אצל הרב סרנא ראש ישיבת חברון, לשוחח אתו על החזרת הישיבה שחרבה במאורעות תרפ"ט. תשובת הרב

הייתה: פגשתי את בן־גוריון בביקורי בחברון לפני כמה ימים והצעתי לו להחזיר את הישיבה לחברון, ובן־גוריון התפלא מדוע עוד לא עלינו – נו, נו, צריך לעלות מיד".
 ושם בהמשך: "ר' יחזקאל היה מזכיר תמיד בשיחותיו שימי ביאת המשיח הולכים וקרבים לעינינו. הוא ראה בכל השתלשלויות התקופה, למן התפתחות ההתיישבות בארץ, קיבוץ הגלויות ובנין הארץ – הכנות להתקרבות הגאולה, אבל זעק תמיד מקרב לב שהשלטון נפל בידי אנשים המתכחשים לדת ישראל ומחוקקים חוקים לא לפי יסודות התורה. לאחר מלחמת ששת הימים היה נרגש מאד מהנסים שאירעו, שלפי דעתו התגלו בהם האותות הראשונים של הגאולה והיה מוכיח על אשר לא מתחזקים באמונה ושבים בתשובה. ועיקר תביעותיו היו מכוונות לנו לעצמנו, לשומרי דת ולאנשי התורה כי בין הרחוקים ניכרים סימנים רבים של התקרבות ורבים מהם באו לידי אמונה בה', ודווקא המאמינים נשארו בקיפאונם ולא ניכר בהם מפנה חדש.

היה רגיל לספר העובדה בר' וולוולי (זאב) סולובייצ'ק, שכאשר באו אליו חרדי ירושלים להתאונן על המצב הדתי הירוד בעיר ולטכס עצות איך לתקנו, קרא לפנייהם בנביא יונה שכשעמדה האנייה להישבר אמר יונה: "בשלי הרעה הזאת", למרות ששאר הנוסעים באנייה היו עובדי עבודה זרה, כלומר שקודם כל צריך האדם לתקן את עצמו. ור' יחזקאל היה מוסיף שאין להסתפק בחומרות חיצוניות אלא בעיקר בראש ובלב, בפנימיות הנפש. הוא לא הפסיק לטעון שלא אחרים מעכבים את המשיח, כי אם אנחנו בעצמנו וזה תלוי רק בנו. היה מבקר את כותל המערבי בכל מועד ובכל הזדמנות וצופה כל יום לישועה, שהנה הנה כבר עומד משיח להופיע. עם כל האורחים מחוץ לארץ שהיה נפגש, שח תמיד שיחליטו לעלות לישראל ולא יחשבו חשבונות רבים, כיבד אלה ששלחו את בניהם ללמוד בישיבות הארץ ודרש שיבואו גם הם אחריהם³⁴⁵.

"איש תחת גפנו ותחת תאנתו"

הרצי"ה קוק, שהיה מיודד מאוד עם הרב סרנא (על כך ראה עדות הרב יצחק פרץ, בספר 'משמיע ישועה' עמ' 123), סיפר שבשנותיו האחרונות של הרב סרנא, לא הרשה לומר תחנון בישיבתו ביום העצמאות, משום ש'שלא היו ימים טובים כאלה שבהם ישבו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כימים האלו', ולא נתקבלו דבריו על דעת תלמידי הישיבה³⁴⁶.
 באחת משיחותיו ביום ירושלים, העיר הרב סרנא נגד אותם שאינם שמחים בשמחת ישראל, תוך שהם מתלוננים על רמתם הרוחנית של מנהיגי העם. ואמר הרב סרנא, שאילו היו בימי חורבן בית שני, והיו רואים את רמתם הרוחנית הירודה של הכהנים הגדולים ששרתו באותם הימים, והיו משווים זאת למצב בימינו, היו מבינים כמה ראוי לנו לשמוח³⁴⁷.

99

**"כולנו חייבים בשבח והודיה להקב"ה"
הרב חיים שמואלביץ' (תרס"ג-תשל"ט)
ראש ישיבת מיר**

"אינני נביא, אני איש פשוט, אבל ברור לי שאם היה היום נביא הוא היה מכריז: "נכון כסאך מאז!" הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללוי-ה", "ה' איש מלחמה ה' שמו". הגר"א כתב באגרת לאמו: אם אזכה ואעמוד ליד שערי השמים אתפלל בעדכם. הוא לא זכה, אנחנו זכינו ובעז"ה נעמוד ליד שערי השמים – הכותל המערבי, להתפלל עבור כלל ישראל. ניתן שבח והודאה, "נכון כסאך מאז". בשם כולם, בשם כל הישיבה. כולנו חייבים בשבח והודיה להקב"ה, וב"ה עשינו זאת עתה..."³⁴⁸

"ראש ישיבת מיר, הגאון הרב חיים שמואלביץ קם לפני כל חייל שראה, על הכרת טוב על מסירות נפש שלו להצלת עם ישראל, וכן נהג לעשות סעודת הודאה בכ"ח באייר בזמן שהיה נס הצלה של הישיבה (נפל טיל על מכולות הגז בשעת שהיו הרבה אנשים במקלט ונעשתה אש גדולה והייתה סכנה גדולה ואח"כ נפל טיל שני על מכלי המים ונכבתה האש)"³⁴⁹.

100

**"יש לשמוח בכל מה שהקב"ה נתן לנו"
הרב אריה בינה (תרע"ג-תשנ"ד)
מתלמידי ישיבת מיר באירופה וראש ישיבת בנ"ע 'נתיב מאיר', ירושלים**

יש לשמוח בכל מה שהקב"ה נתן לנו, בכל מה שהקב"ה עשה לנו עד הלום, ולהתפלל על הרחבת גבולנו, שיסורו מאתנו כל המחשבות הרעות אשר בתוכנו, שבני ישראל חושבים, כל שכן מה שאומות העולם חושבות מתמיד עלינו. "כבשה אחת בין שבעים זאבים" – לא השתנה בזה שום דבר, אולי חל שינוי בכך שהתרבו לצערנו הזאבים... כמו שאמרנו, צריך לשמוח במה שיש, ולדאוג ולהתפלל שמה שיש שיהיה בידינו, שהקב"ה ירחיב את גבולנו. לשמוח שמחה אמיתית בישועת ד' עד היום, ובהבטחות שהקב"ה הבטיח לנו אין שום ספק, ובודאי ובודאי יקוימו, ותפילתנו רק שזה יהיה במהרה בימינו³⁵⁰.

הרב שלמה בורשטיין (תרע"ד-תשס"ד)

מתלמידי ישיבת מיר באירופה וראש ישיבת בנ"ע 'בית שמואל' בחדרה

אהבתו של הרב בורשטיין לארץ ישראל, אהבתו למדינה שקמה בה. "מי כמוני ראה את נס ההצלה ממות לחיים", אמר לא פעם, "וברור שהמדינה היא הצלה". בהקמת המדינה ובקיומה ראה נס, ויום העצמאות היה מבחינתו יום חג והודיה, מעולם לא הסתפק אם יש לומר הלל ביום זה.

הוא לא ראה את המדינה כישות חילונית, כפי שטענו רבים, בעיניו הייתה קודש. פעם, כשנכנס תלמיד ותיק לבקרו לבוש במדי צה"ל, אמר לו הרב: "במידים אלה יש קדושה". הרב הצטער על שלא זכה בעצמו להתגייס לצבא ההגנה לישראל.

בתקופת ההאפלה שקדמה למלחמת ששת הימים, הורה להפסיק את לימודי החול בישיבה ולעסוק אך בלימודי קודש. "האחיכם יצאו למלחמה ואתם תשבו פה", החדיר הרב בתלמידיו תחושת אחריות לכלל עם ישראל. בתקופה זו הרשה לתלמידיו ולהביא מקלט רדיו לכיתה, אך תנאי התנה: מקלט הרדיו יהיה סגור כל זמן הלימוד, ורק אחת לשעה יפתח לזמן החדשות. כך הרגיע הרב את חרדות התלמידים, אך בד בבד לא הניח להם לשכוח את אחריותם – אסור שיקשיבו לרדיו כל שעות היום ולא יעשו דבר. עליהם ללמוד. לימוד למען הכלל.

בעת שנשמעה בישיבה הבשורה על אודות שחרור הכותל המערבי, היו בבית המדרש תלמידים ספורים. הרב פתח את ארון הקודש, חיבק את כתפי הבחורים ויצא בריקוד. "אצבע א-לוקים היא", קראה כותרת אחד העיתונים, והרב הזדעזע. "זו אצבע?" טען ברגשה, "זו יד ה'!" ומיהר לארגן לתלמידיו טיול לחלקי הארץ ששוחררו. נמוך בין תלמידיו צעד, גבו זקוף בגאווה, ואושרו ניכר בפניו ובהילוכו.

כשנסע עם ילדיו לירושלים בפעם הראשונה לאחר ששוחררה העיר העתיקה, התקרב למקום בדחילו ורחימו. סמוך לחומות העיר העתיקה, התכופף וחלץ את נעליו. "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" (שמות ג, ה), אמר והוסיף: "כך יכול אני להרגיש את אדמת ארץ ישראל, כך אני קרוב אליה עוד יותר". וביקש מכל ילדיו לחלוץ את נעליהם³⁵¹.

102

"עם נושע בד"

הרב יחזקאל אברמסקי (תרמ"ו-תשל"ו)

ראש מועצת גדולי התורה, מחבר ספרי 'חזון יחזקאל'

סיפר הרב יעקב הלוי פילבר, ממשנתפי השיעור השבועי של הרב אברמסקי בבית וגן: "בשבתות 'הכוננות' (בין יום העצמאות לפתיחת המלחמה) היה הרב אברמסקי זצ"ל מדגיש בשיעורו השבועי בשכונת בית וגן את הכתוב בסידור (בתפילת יוצר אור): 'כי הוא לבדו... בעל מלחמות...' והיה מסביר לשומעי לקחו כי מלחמות בעולם אינן פרי בחירתם החופשית של בני אדם, אלא הקב"ה הוא לבדו בעל המלחמות והאדם אינו אלא נפעל בה. אחרי המלחמה אמר כי הניצחון המופלא הוא בזכות מסירות הנפש של חיילי ישראל שחרפו נפשם למות למען כלל ישראל"³⁵².

וכן כתב גם הרב אריה קוסטינר, גם הוא ממשנתפי השיעור השבועי לבעלי-בתיים: "באחד מהשיעורים אחרי מלחמת ששת הימים סיפר לנו הרב: שאלו אותי, בזכות מה ניצחנו? תשובתי הייתה: בזכות המסירות נפש של חיילינו"³⁵³.

"...בימי 'מלחמת ששת הימים' שהתחוללה בארצנו הקדושה, שנת תשכ"ז, כשהערבים צרו והמטירו פגזים על יושבי ירושלים, יצא רבנו והלך ברחובה של שכונת 'בית וגן'. ארשת של רוגע ושלוה קרנה מפניו. פגש אותו יהודי ושאל: 'למדנו, רבי, מה יהא עלינו מסכנה גדולה זו שכולנו שרויים בה? מיד נענה והשיבו: 'שא עיניך סביב וראה את ההרים והגבעות המקיפים את עירנו ירושלים. והלא כך אומר דוד המלך בתהלים שלו (קכה, ב): 'ירושלים הרים סביב לה - וד' סביב לעמו מעתה ועד עולם'. פירוש: כשם שהנך רואה עין-בעין את התמונה החיה ש'ירושלים הרים סביב לה', ואינך זקוק להוכחות, באותה מדה ממש רואה אני ראייה חושית, כי 'ד' סביב לעמו מעתה ועד עולם' - והמאמין לא יחוש!"³⁵⁴

"ביום שמחת תורה שנת תשכ"ח, אחרי שנתכבד לעלות ל'חתן תורה', דרש כמין חומר את הפסוקים הבאים מן הקריאה שקראו לפניו, בהקשר עם המאורעות הכבירים שהתרחשו בשנה שחלפה ('מלחמת ששת הימים' ושחרור הכותל המערבי). פתח ואמר: "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד", פירוש, ד' לבדו הוא שהושיע אותך. ואם תשאל: "ואשר חרב?" דהיינו: הלא כולם ראו בעליל והשתמשנו בחרב? אין זה רק "גאוותך", כלומר, זוהי תופעה למראית עין בעלמא, כדי שיהיה לך במה להתגאות! עוד דרש אז מענינא דימא בכתוב הקודם: "ויגרש מפניך אויב" שנתקיים בנו זה מקרוב. באיזה אויב הכתוב מדבר? "ויאמר השמד" - באויב שזמם להשמידנו לגמרי. מעתה מבקשים אנו שיתקיים כבר בשנה זו: "וישכון ישראל בטח בדד"..."³⁵⁵

103

"אפילו מלאך לא היה יכול לגמור המלחמה כל כך מהר"

הרב יעקב ניימן (~תרס"ה-תשמ"ג)

ראש ישיבת 'אורי־שאל', פתח־תקוה

דורנו זכה לראות נסים גלויים, במידה שלא זכו לה דורות קודמים. הדורות שהיו בתוכם הרבה יותר צדיקים וגאונים וכל יהודי פשוט היה שומר תורה ומצוות, לא זכו לראות בעיניהם מה שדורנו זכה לראות. אומרים בשם אדמו"ר אחד שדרש על הפסוק "אז ימלא שחוק פינן" – כשהמשיח יבוא יהיה שחוק גדול, ימלא שחוק פינן, ומה יהיה השחוק? כי הנה היו דורות קודמים מלאים גאונים וצדיקים, כולם יראי השם, ומשיח לא בא, ולדור הזה כן בא! ועל כך יהיה השחוק. וכן אני אומר על הנסים והנפלאות שאנחנו ראינו, ודי לחכימא³⁵⁶. "בניצחון אויבינו העצומים במלחמות א"י – נתגלה שה' אחד ואין בלתו כשהקב"ה עשה לנו בזמננו נסים כ"כ גלויים, שמסר רבים ביד מעטים, מעטים בכמות ובאיכות, מלבד שהם רבים היה להם כ"כ הרבה נשק שעיינינו לא ראתה אותם, ונתקיים בנו מקרא הכתוב "ישועת ה' כהרף עין" מי פילל שכ"כ מהר ננצח אותם... א"כ ראינו בעיינינו שה' איש מלחמה והוא לחם בעדנו, לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח, כי אפי' מלאך לא היה יכול לגמור המלחמה כ"כ מהר...³⁵⁷

104

"הישועה הגדולה שנושענו ויצאנו מאפלה לאורה"

הרב יששכר מאיר (תרפ"ז-תשע"א)

ראש ישיבת הנגב

אחר מלחמת ששת הימים פירסם ראש ישיבת הנגב, הרב יששכר מאיר, את המכתב הנ"ל בעיתונות: "עדיין אנו עומדים ומשתאים מהישועה הגדולה שנושענו ויצאנו מאפלה לאורה. לכן הבה נתקרב לדעת ה' ולקיים מצוותיו המרוממות ומקדשות אותנו. הנני מזמין אפוא בזה כל אחד לבוא לביקור בישיבתנו הקדושה בעיירת נתיבות שבנגב הצפוני וכן הנני מוכן לשלוח את בני התורה שלנו לארגן בכל מקום שנידרש שיעורים בתורתנו. נתיבות, הרב יששכר מאיר, ראש ישיבת הנגב³⁵⁸.

105

"ראו בחוש השגחת השי"ת"

הרב אורי קלרמן (תרפ"ה-תשנ"ג)

ראש ישיבת "כנסת חזקיהו", כפר חסידיים

שלטון עצמי בארץ ישראל לפני הגאולה והרחבת הגבולות

...לקראת הגאולה היה שוב צריך להיות ישוב יהודי באר"י בשלטון עצמי והגויים יבואו להילחם נגדם, והנה הדבר קם ונהיה ואומות העולם החליטו על מדינה יהודית באר"י, וגם את זה מציינים כנס שגם ארה"ב וברית המועצות הסכימו יחד על הקמת המדינה, ובהתחלה הקציבו לנו רק חבל ארץ קטן וביתר הארץ שלטו הישמעאלים, והנה, לאט-לאט הרחבנו את גבולנו עד מלחמת ששת הימים והמלחמה האחרונה שפרצה ביום הכפורים... ואמר מי שאמר שבעצם אנחנו לא רצינו את המלחמות האלה ורק הערבים הם שהתקיפו ורצו לצמצם את שליטתנו או יותר מזה ר"ל, ומה' יצא הדבר שבכל מלחמה הרחבנו את גבולנו, וזה היה כבר במלחמת השחרור, ועד היום הזה שכבר הגענו עד שערי דמשק ועד תוככי מצרים, שזה כמעט לפי הגבולות העתידיים³⁵⁹.

נסי מלחמות ישראל

וכן עצם המלחמות, ראו בהן בחוש השגחת השי"ת וכמה נסים היו בהן, במלחמת השחרור ראינו שהערבים ברחו על נפשם ממקומות רבים בלי שום סבה כי פחדו אלקים נפל עליהם, אע"פ שהיו ברשותנו רק מעט כלי נשק. וכמה נסים היו במלחמת ששת הימים, עד שבשעת מעשה אפילו החילוניים הודו בעל כרחם בזה, ורק אח"כ ניסו להשכיח את הנסים ותלו את התהילה בצה"ל. ואת הנס הגדול שהיה אז הרגשתי אני באותו קיץ תשכ"ז בעמדי על הר הצופים ומולי עיר הקודש ירושלים, וראיתי אותה בנויה על תלה ב"ה, עיר גדולה של אלפי בתים צפופים. והנה מולם על הר הצופים והר הזיתים עמדו לפני כן הערבים, ואיך ב"ה לא הצליחו השונאים להחריבה ח"ו. הרי לכאורה אין דבר קל מזה, הרי נשק לא היה חסר להם והם הרי ירו על העיר, וב"ה כמעט שלא פגעו, ואיך זה קרה? אלא המוני פגזים נפלו בשטח לא בנוי, ואלה שהגיעו ליעדם חלק עצום מהם לא התפוצץ, הנשמע דבר כזה? נפל פגז על משאית עמוסת תחמושת ולא התפוצץ, מה היה קורה ח"ו אם כן? הרי כל הבתים מסביב היו נהרסים ח"ו. והיה מעשה שפגז פגע במכל של גז וזה התלקח ובא פגז שני ופגע במכל של מים והמים כיבו את הדליקה, האם אין אנו רואים בחוש את השגחת ה' על עמו? וידוע שהיו עוד אלפי פרטים כאלה גם במהלך הקרבות, ותכלה היריעה אם רוצים לכתוב את כולם³⁶⁰.

התנגדות לנסיגות

...הנה יש הרבה מדינות בעולם גדולות וקטנות ואפילו קטנטנות, כגון לוקסמבורג, אלבניה, מונקו ועוד. האם יש מי שפוצה פיו ומערער בזכות הקיום שלהן? אף אחד אינו מערער. והמדינה שלנו, אין עובר יום שבו אומות העולם אינן מחוות את דעתן אם יש לה זכות קיום או לא, ח"ו... כולם בדעה אחת שישראל צריכה לסגת לגבולות שמלפני מלחמת תשכ"ז. ומה פירוש הדבר לסגת, הרי זה רק לתת ח"ו לאויבינו אפשרות יותר קלה להתגבר עלינו, ח"ו...³⁶¹

106

"נסים גלויים על כל צעד ושעל"
הרב מרדכי שלמה ברמן (תר"צ-תשס"ה)
"מ בשיבת פוניבז'

אצלנו בע"ה הכל כסדרו ועדיין עומדים אנו ומשתאים מבלי אפשרות להקיף את כל עומק וגודל מעשי ה' על אשר הפליא עמנו חסדיו בגלוי, אשר גם עיני רחוקים למדו להכיר לראות את יד ה', הן בהשתלשלות המאורעות במשך זמן אשר כל מה שחשבנו שזה לרעה הפכה ה' עלינו לטובה, והן בימי המלחמה עצמה אשר הפחד ה' גדול למאד עד כי הכינו בפקודת הצבא בתי קברות בסביבת תל אביב לבד לעשרים וחמשה אלף איש ר"ל וכבר קידשו המקומות ע"י רבנים, וב"ה שכמעט לא סבלנו כלום, גם מאורעות המלחמה עצמה היו בבחינת נסים גלויים על כל צעד ושעל, ובימים אלו היה אפשר להמליץ מה שלא ראתה שפחה וכו' שכולם עמדו והכריזו ה' נלחם לנו. ותפילתנו ובקשתנו שרוח גדולה זו לא תסור מאתנו. ויוסיף ה' חסדיו אלו להבא כבעבר... ואסיים בתקוה שנשמע בקרוב ממש קול מבשר בהרי ירושלים"³⁶².

107

"הקב"ה פקד את עמו"
הרב צבי מרקוביץ (תרע"ז-תשס"ו)
רבה של רמת'גן וחבר מועצת גדולי התורה של 'דגל' התורה'

"כאשר הגיעו ימים גדולים לישראל, הקב"ה פקד את עמו בתשועה גדולה וגלויה... ובירך את מערכות ישראל ובמסירות נפשם העילאית של בניו לוחמי צבא ישראל הנחיל לעמו ניצחון מופלא. יד נס ההשגחה נראית ממש לעין... ארץ קדשנו כולה, על כל חמודיה

ומחמדיה נכבשה לפנינו והרינו שומעים בבירור את עת הקץ מתדפקת על דלתנו ועינינו רואות בעליל במימוש שלב גדול נוסף בשיבת ציון...³⁶³

108

מלחמת עמלק - בכ"ח באייר
הרב נחום פרצוביץ' (תרפ"ג-תשמ"ז)
ר"מ בישיבת מיר

סיפר הרב אביגדר נבנצאל, רבה של העיר העתיקה: בספר "שמות", מצויה לענ"ד פגישה עם ירושלים והר המוריה, הקשורה מאוד לכ"ח באייר. לקראת המלחמה בעמלק, אומר משה ליהושע: "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק, מחר אנכי נצב על ראש הגבעה" (יז, ט). אם כתוב "הגבעה" בה"א הידיעה, משמע שהייתה זו גבעה ידועה – אך במקרא לא הוזכרה קודם לכן גבעה כלשהי. ונראה לומר על-פי דברי האר"י הקדוש, שלכל אורך נדודי ישראל במדבר, נלוותה אליהם קדושת הר המוריה. בכל מקום אליו הגיעו, ידעו כולם שיש מתחם מסוים שבו שורה שכינה; שם התפללו, ושם, ב"הר המוריה" – הקימו תמיד את המשכן. ואכן "ראש הגבעה" בגימטריא, בדיוק כמניין ירושלים (586)! ואשלים בדברי מו"ר הגר"נ פרצוביץ' זצ"ל: הוא חישב ומצא, שהמלחמה בעמלק נערכה בדיוק בכ"ח באייר! אותה שנה, קיבלו תורה בו' בסיון שחל בשבת (שבת פז:); נמצא, שכ"ח באייר חל ביום ו' בשבוע שקדם. ולכן כתוב בפיוט "אץ קוצץ בן קוצץ" לשבת "זכור", שמשה העמיד את השמש במלחמת עמלק – מאותה סיבה שהעמיד יהושע שמש בגבעון: כיוון שהיה יום שישי אחר-הצהריים, לא רצו להיזקק להיתר מלחמה בשבת (בפרד"א נמצא, שמלחמת ישראל ועמלק התנהלה בכ"ח באייר בהר המוריה!)³⁶⁴

109

'פנים אל פנים דיבר עמנו ה'
הרב ידידיה ינובסקי (תר"פ-תש"ע)
בוגר ישיבות גרודנא וסלבודקא (חברון)

ואילו הצילנו ה' ולא מסר אותנו ביד אויבינו, הרי דיינו. על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו, שהצילנו מיד אויבחנו, ולא עוד, אלא יצאנו ברכוש גדול ויקר מאד. כבשנו בעזרת ה' את ירושלים האמתית היא עיר הנצח, עם שריד מקדשנו הוא הכותל המערבי. כבשנו את עיר האבות היא חברון. כבשנו את בית לחם עם קבר רחל אמנו ועוד

ועוד, כי מה כוחם ומה גבורתם, הלא כל הגיבורים כאין לפניו. ואם אמנם תולדות עם ישראל, עוד מיום צאתו מארץ מצרים, ובמשך אלפי שנות גלותנו, עשירים ומלומדים המה בנסים גדולים, גלויים וסמויים – הרי הם כאין וכאפס לעומת הנסים הגדולים והגלויים שזכינו בהם עתה. איה הקולמוס ואיה הסופר שיוכל לתאר ולמצות את גודלם והקיפם של הנסים שזכינו בהם עתה. איה הקולמוס ואיה הסופר שיוכל לתאר את האור הגדול שנגלה עלינו. הלא פנים אל פנים דיבר עמנו ה'.

...מי יודע, אם השעה לא שעת ניסיון ומבחן לקראת הבאות. בל נחמיץ את הרגע. הנסתר הוא מרובה מהנגלה. מתרחשים לעינינו דברים לא טבעיים, מאורעות שלא שערו אבותינו. חזון אחרית הימים הולך ומתגשם. כי הימים ימי הגאולה המה.

יחרט לנצח בציפורן שמיר על לוח לבות ישראל, הנסים והנפלאות והתשועות שעשה ה' לנו בימים אלו בזמן זה. יהי רצון שנזכה כבר בביאת הגואל צדק, והאור הגדול שנגלה עלינו ישמש לנו עמודא דנהורא. ויקויים בנו הפסוק (ישעיהו ס, יט) "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם ואלהיך לתפארתך", אמון³⁶⁵.

110

"מודה אני... אומרים גם בלי נטילת ידיים"

הרב יוסף הלר (נפטר בתשמ"ג)

ר"מ בישיבת "אור ישראל", פתח תקוה

"מה שאמרתי על קידושא רבה וסעודת הודיה אחרי מלחמת ששת הימים, המלחמה לפני בוא המשיח וזה היה בפרשת בלק ובהפטרה הנביא מיכה מדבר מה להכין ולבשל על סעודת הודאה להשיב על הפיכת קללה לברכה: "במה אקדם להשם אכף לאלקי מרום אם בעולות וכו' בעגלים בני שנה או ברבבות נחלי שמן או בכורי או פרי בטני..". זה רק הוי אמינא וחשבון, אבל באמת מה שהקב"ה רוצה הוא אחד מהשלשה דברים הוא אהבת חסד, זה הכבוד היותר גדול, הכרת טובה וזהו דין בשו"ע אשר 'מודה אני' אומרים גם בלי נטילת ידיים ובלי הלבשה נכונה, כי כמו שתורה אינה מקבלת טומאה (מס' ברכות), כמו כן מדת הכרת טובה אינה מקבלת שום טומאה כי היא כמו תורה הקדושה³⁶⁶.

111

"ברוך אלקינו שהפליא חסדו עלינו בימים אלה"

הרב שריה דבליצקי

בני ברק

ברוך אלקינו שהפליא חסדו עלינו בימים אלה וגמלנו כל טוב והצילנו מיד כל אויבינו ושונאינו שקמו עלינו לכלותינו, ע"י נסים ונפלאות גדולים ונוראים. השם נפשנו בחיים לא נתן למוט רגלנו, הפודנו מיד מלכים, מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים, האל הנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שונאינו.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, על כי מחרב הצלתנו. עד הנה עזרונו רחמין ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלקינו לנצח. קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך על ידי משיח צדקך. מה אשיב לה' כל תגמלוהי עלי. והואיל ואיתרחיש ניסא ניזיל ונתקין מילתא (שבת לג ע"ב).

והיות וזכינו ואנחנו יכולים שוב לראות פני האדון ה' אלקי ישראל אצל שריד מחמדנו ותפארתנו הכותל המערבי, אמרתי לסדר את כל הדינים הנוהגים בזה, ובפרט דיני הקריעה שצריך עפ"י הדין לקרוע כל הרואה מקדש בחורבנו. ולא כו"ע דינא גמירי, ובפרט שהן רבים עתה אנשי חוץ לארץ שלא נהגו בדינים אלו מעולם. לכן נסדרו פה רוב הדינים השייכים לכותל המערבי וקדושת המקדש והקריעה וכו', בכדי לזכות את הרבים לחלקם ביעקב ולהפיץ בישראל לדעת מה יעשה ישראל, עד נכון היום בו פתאום יבוא אל ביתו האדון, ויבנה המקדש ועיר ציון תימלא ועין בעין נראה בשוב ה' ציון היכל על מכונו, כהנים בעבודתם, לויים בדוכנם וישראל במעמדם. אשרי עין תראה כל אלה במהרה בימינו, אמן סלה ועד. בני-ברק, אסרו-חג דשבועות, תשכ"ז, שריה דבליצקי³⁶⁷.

"ימי החרדה שעברו עלינו אשתקד, הנסים הגדולים והישועה הגדולה שבאה לנו שניצלנו ממות בטוח לחיים, בעקבות התפילות והתחנונים, סליחות ותהלים ותעניות שקוימו בארץ וברחבי העולם יומם ולילה, מחייבים בהחלט קביעת יום הודיה ושמחה בכל שנה ושנה לזכר נסי הקב"ה ונפלאותיו, וכפי מנהג ישראל זה מדור דור. אם נבדוק את כל הנסים שבעקבותם קיימו ימי הפורים האלה לא נפריז אם נקבע, שבערך הנסים שקרו לנו הרי הנסים ההם באמת כ'משחק פורים' לעומתם, ואעפ"כ נקבעו לזכרם ימי הודיה ושמחה.

דוגמא אחת מני רבות, פורים פרנקפורט נקבע אחרי שהיה חשש שפורעים יערכו פוגרום ביהודי המקום ביום מסוים, כיון שעבר היום והפוגרום לא נערך קבעו את יום הפורים. פורים זה נשמר וקויים ע"י החתם סופר זצ"ל גם בהיותו כבר בפרשבורג, כמובא במנהגיו,

היות והיה יליד אותה העיר, אף שנולד יותר ממאה שנה לאחר קיום המאורע שם. ומתעוררת השאלה, היש איזו השוואה בין המאורע ההוא, שמי יודע אם בכלל היה חשש מבוסס לפוגרום, ואם הגויים בכלל חשבו על זה, למאורעות והנסים שקרו לנו, אחרי שצוררנו איימו בגלוי קבל כל העולם כולו ועל גלי האתר בהשמדה טוטאלית עד היהודי האחרון, ובסוף הובסו תוך כמה ימים אחרי הכנות שערכו אולי כעשרים שנה ליום זה שקיוו לו.

לתומנו חשבנו שבקביעת יום פורים כזה יהיו כל רבנינו וגדולינו מהקצה עד הקצה תמימי דעה ומעש, כי הגזרה היתה על כולם וכולם היו באותו נס. לא נאמין לאפשרות שקיימים כאלה שהשלו את עצמם שאם יראו לרוצחים הפראים את תעודת הזהות שלהם, שהנם שייכים לחוג זה או אחר היו ניצולים ממות. עדיין לא קיימים טיפשים באלה בתוך עמנו החכם ונבון. לכן מה גדולה התמיהה שאף אשתקד בשנה הראשונה סמוך לנסים והנפלאות לא מצאו הרבה רבנים שום צורך להורות לקהל הרחב על סדר מיוחד של הודיה ושמחה, שקיומו בשנה הראשונה הוא לכל הדעות חיוב יותר גדול מאשר בשנים הבאות וחויי מהוראת הרבנות הראשית שהורתה תכף לאחר הישועה, לקרוא את ההלל, שחיובו על כל פנים בשנה הראשונה, הוא דין גמור מקבלת הנביאים, לא פורסמה שום הוראה מרבנים אחרים לקהל הרחב.

אמנם רוב רובו של הקהל קרא את ההלל או אמר דברי הודיה אחרים, בהוראת רבני בתי הכנסת שבכל אתר, ואף סעודות מצוה והודיה נערכו, אך למרבה הצער והתימהון יש גם לקבוע כי מספר לא מבוטל של בתי כנסיות נשאר אשתקד ללא מלה אחת של תודה וזמרה וללא הוספה אף קטנטנה בסדר התפילה, עקב שתיקת רבנים מסוימים, כאילו לא להם נגע כל הדבר...

הדבר גרם רק לאבסורד. כמעט מזעזע, יותר מאשר מצחיק, שמידת חרדיותו ויראת השמים של אדם שתמיד נקבעה בעיני ההמון על ידי ריבוי תפילות, ברכות, ואמירת תהלים, נמדדה אשתקד ובשנה זו על ידי אלה שרואים הכול בראי עקום, באופן הפוך ממש. אלה שמשום מה לא הביעו שבח ותודה לבורא ית"ש אף במלה אחת, הם החרדים ביותר. ואלה שהודו כן נצרכים לבדיקה.

מה גדול הכאב שמדברים על הפחת רוח אמונה והתעוררות דתית עקב נסי ששת הימים, בקרב חוגים רחבים שהתרחקו מאמונת אומן, ולא מרגישים אלה המתנגדים בלי כל סיבה הגיונית או נשארו אדישים לקביעת יום הודיה, שעל ידי זה הם מדכאים, ואם אף שלא במתכון, כל רגש של התפעלות מהנסים שקרו לנו, וגורמים בזה את ההיפך מהפחת רוח אמונה והתעוררות דתית.

...איך אפשר לקרוא למנהג ישראל בכל דור ודור בשם בדיית חג ומנהג חדשים. האם נעלמו מהם כל ימי הפורים שהונהגו בקהילות ואשר ספרי המנהגים וספרי התולדות מלאים מהם. לזכותם יאמר שאותה יד נעלמה שטרחה לקבץ חתימותיהם מד' כנפות הארץ השתדלה להטעותם, כאילו יש בדעת מי שהוא לקבוע כאן חג חדש באיסור ל"ט מלאכות עם או בלי היתר של אוכל נפש והוצאה מרשות לרשות, בשעה שדבר זה לא עלה על לב אף אחד. הרבנות הראשית רק קבעה את היום הזה על יסוד של ימי הפורים של הקהילות הידועים לנו ובדוגמתן. וגם קריאת ההלל בכל שנה באותו יום יש בו יסוד גדול בהלכה שלא כאן המקום לדבר על זה. ואם נקבעו על ידה איזה פרטים שמבחינה הלכותית אין להסכים עליהם, כגון הברכה על ההלל, שמחמת הספק בדעות הפוסקים אי אפשר בשום אופן לברר, וכמו כן בביטול דיני הספירה באותו יום, הרי הגורם לכך היה רק אי ההידברות בין כל החוגים התורניים לפני זה בקשר ליום זה.

למעשה, לשנים הבאות, נחוצה כעת הידברות בין כל החוגים התורניים בארצנו הקדושה, בכדי להגיע לקביעה אחידה של צורת היום ותאריכו. יש המערערים מטעמים אשר להם, גם על תאריך היום שנקבע. אדרבא, אין כל הכרח שיום זה יקבע דווקא בכ"ח באייר. אפשר לקבעו ביום הסיום ממש שהיה בב' סיון. ישנם גם גדולי תורה המציעים לקבעו ביום ר"ח סיון. קביעה זו תסיר ממילא גם כמה וכמה פקפוקים הלכותיים של המחמירים ביותר בביטול כל שהוא של דיני הספירה, ועוד תסיר כמה פקפוקים שאין כאן המקום לעמוד עליהם.

כפי הצעתנו צריך יום זה להתבטא באי אמירת תחנון כפי שהיה נהוג בכל הקהילות ביום כזה, ואמירת הלל שלם בלי ברכה אחר התפילה ממש לשם שינוי והיכר, וכפסק החיד"א בחיים שאל, איסור הספד ותענית, וקביעת סעודת מצוה באותו יום, אין בזה שום פגיעה בדיני הספירה, אין מן הצורך להתיר תספורת וגילוח לאלה שנוהגים איסור גם מל"ג בעומר. סעודת מצוה מותרת בימי הספירה, גם איסור שירה וזמרה לא מצאנו בפוסקים. ואין מן הצורך להתיר ריקודים שנאסרו בימי הספירה לפי הפוסקים האחרונים גם במסיבות של תנאים וכדומה. ובצורה זו אנו יוצאים ידי הכול מבלי לפגוע בשום מנהג ובלי כל חשש איסור. ההידברות בין כל החוגים שהיו באותו נס, היא הכרחית בעניין זה, ומאידך ההשתקה והדיכוי של כל צליל הבעת שבח ותודה היא בגדר משגה חמור מאוד³⁶⁸.

112

"נסים מצד הקדושה"

הרב חיים קרייזוורט (תר"פ-תשס"ב)

רבה של "קהילת מחזיקי הדת" באנטוורפן

"בתקופה אחרי שהסתיימה מלחמת ששת הימים, ראה ר' פינחס קארנפעלד הי"ו מראשי הקהילה החרדית מחזיקי הדת באנטווערפען כמה אברכים מחסידי סאטמאר צועדים לעבר מעונו של רבנו. הנ"ל היותו מאוד מקורב לרב, הרשה לעצמו לברר ולהתעניין מה טיבו של הביקור הזה, דבר לא שגרתי במחוזותינו. הוא חיכה זמן מה, עד שלפי השערותו עזבו האורחים את מעון רבנו. התקשר לרבנו והתנצל: ראה ראיתי כמה אברכים עולים בית אל וסקרן אני לדעת על מה נסובה השיחה ומה חיפשו האברכים אצל מורנו הרב? בודאי לא עלו בכדי... הרב העלה חיוך וסיפר לו שהאברכים טענו שבאו בשליחות הרבי מסאטמאר זצ"ל לשבר את אוזנו לעדכנו בדעת האדמו"ר מסאטמר דהיינו שכל הנסים שהתרחשו בתקופה האחרונה בארץ ישראל... אינם אלא פרי הס"א רח"ל, מקורם אינם מצד הקדושה... פינחס קארנפעלד היה קצת המום וביקש לדעת איך הגיב רבנו, ענה לו הרב: אמרתי להם שיש לי ראייה ממשנה מפורשת בסוף מסכת ברכות כי אין לדברים כל יסוד, ושם נאמר: "הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה"... ועוד עיין בדברי הגמרא (שם נד.). תמה רבנו, איך אפשר לעשות ברכה על הנסים שנעשו? אולי הנסים היו ממקור שאיננו טהור?! אלא שמכאן ראייה שאין כזה מושג נסים שאינם מצד הקדושה...³⁶⁹

113

"בחסדי השי"ת אין מושלים האומות על ערי יהודה ועל ירושלים"

הרב משה פיינשטיין (תרנ"ה-תשמ"ו)

מחבר שו"ת 'אגרות משה' ומעמודי ההוראה בדורנו

האם יש לקרוע היום על ראיית ירושלים ואלו הנוסעים לארץ ישראל? מסתבר שאף שעדיין לא נגאלנו בעוה"ר אין לקרוע בראיית ירושלים מאחר שהיא בחסד השי"ת בנויה לתפארת ואינה עכ"פ ברשות אומות עכו"ם, וצריך לברך רק בראותו מקום המקדש אף כשרואים אותו מרחוק וכ"ש כשבאים לכותל, וכשרואין ערי יהודה שהם ברשות האומות, וכן אם איכא חלק מירושלים ברשות האומות אף אם נבנו יפה צריך לקרוע...³⁷⁰

‘ועיין בב”י שם דדייק מזה דאם אינן חרבות, שהם מיושבות, אפילו בזה”ז שהם תחת ממשלת עכו”ם היה נראה דא”צ לקרוע. אך מסיק דעיקר דכל שהם בידי עכו”ם אף על פי שיש בהם יישוב, בחורבנן מיקרי. וכן כתבו הט”ז והמג”א סק”א, ופ”י המג”א עניין זה ביותר, שכתב אף על פי שיושבין בהם ישראל כיון שהאומות מושלים עליהם מיקרי חורבן. וכלשון המג”א כתב גם במ”ב סק”ב. שא”כ עתה שבחסדי השי”ת אין מושלים האומות על ערי יהודה ועל ירושלים, והם גם מיושבים, הוא טעם גדול שלא לקרוע. אף שעדיין לא באה הגאולה ע”י מלך המשיח, ואנו מתפחדים מהאומות אין לקרוע. דהא הקרא שלמדים משם שצריך לקרוע על ערי יהודה (בירמיה מא, ה: ויבואו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים וגו’) הרי באו אחר שנחרבו ממש, שאין ללמוד מזה אפילו ליום אחד קודם החורבן, אף שהיה ידוע ע”י ירמיהו הנביא ועוד כי יהיה החורבן. וכ”ש עתה שמקווים אנחנו שמלך המשיח יבוא בקרוב כשיהיו כל ערי ישראל על מכונם, שאין צורך לקרוע. אבל כשרואה מקום המקדש שעדיין הוא בחורבנו, ולא שייך שיבנה אלא ע”י מלך המשיח צריך לקרוע בפשיטות. וכשיבוא מלך המשיח במהרה בימינו, אף אם נימא שיהיה קצת זמן עד שיבנה, יורנו מלך המשיח וסנהדרין איך לעשות³⁷¹.

ובהסברת העניין מדוע דווקא קטני אמנה זקוקים לעשיית נסים במלחמה כפי שנעשו במלחמת ששת הימים כתב על אודות ארבעת מלכי יהודה (ספר דרשותיו “דרש משה” – עה”ת דברים): “שדורו של דוד המלך שהיה דור צדיק והאמין בה’, לכן יכל דוד לבקש מה’ לנצח במלחמה בדרך הטבע משום ש”גם אם ילחם עמהם בנשק וכל עניני המלחמה וישיגם וינצחם, ידעו כל ישראל כי השי”ת עשה הישועה, אבל אסא בדורו שלא היו כל כך בעלי בטחון היה ירא שאם יעשה מלחמה דהיינו שירדוף וישיגם וינצחם יאמרו ח”ו שכחם עשה זה, לכן בקש מהשי”ת שהוא רק ירדוף ויעשה נס שיפלו חללים אף קודם שהשיגם, ויהושפט שהיה חושש מדורו שנתקטן באמונה אמר שגם לרדוף הוא ירא שמא יאמרו שהם נצחו מעצמם, ולכן התפלל שהקב”ה יכה והוא רק יאמר שירה, וחזקיה ירא גם לומר שירה שמא ח”ו יאמרו שזה עזר מעין סגולה, ולכן אמר שאין בו כח אף לומר שירה...”

ומסיים שם לגבי דורנו ונסי מלחמת ששת הימים: “וכל שכן בדורנו שקטני אמנה נתרבו שהיינו צריכים רק לנסים אולי יבינו שהשי”ת עשה זה. וכן ברוך השם נתקיים, שעשה הניצחון על הערביים המרובים ללא ערך וגם נעזרו ממלוכה גדולה בהרבה ענייני נשק כבזמן הזה, יותר הרבה ממדינתנו בא”י, ורק בד’ ימים נצחו את כל עמי הערבים ומצרים מיום ב’ עד יום ה’, ומקוים אנו שישלח מלך המשיח בקרוב ויכירו כל ישראל כי ה’ איש

מלחמה...³⁷²

"כל העם מקצה צריכים להתאחד בכוח לעזור הניצחון"
הרב יוסף אליהו הנקין (תרמ"א-תשל"ג)
 מחבר 'תשובות איברא'

הרב הנקין החזיק בהשקפה מקורית ומורכבת ביחס למדינת ישראל ומהות התקופה. לפני הקמתה התנגד לכך נחרצות משום העברה על ג' שבועות לדעתו, אולם לאחר הקמתה תמך בה בכל כוחו ונלחם באנשי 'נטורי קרתא' וחסידיו סאטמר ששללו בתוקף את מרותה של המדינה בתור מלכות ישראל (ראה בסוף כרך א של ספר זה, בקונטרס: "הוא ותמורתו יהיה קודש"). יחד עם זאת, נחמץ לבו בקרבו על הקלקולים הרוחניים של ה'חופשים' וסבר שרק הנהגה תורנית למדינה הינה ערובה לשמירת זהותם היהודית ולהישארותם בארץ.

מדבריו על מהות התקופה

"...ואמנם הלאומיים שבזמננו החזיקו במעוז ארבעת נדרי הלאומיות הנזכרים: עוסקים בבניין הארץ, מרחיבים לשוננו, ומסייגים בתעמולה נגד הטמיעה, ולאחרונה, משאת נפשם עתה להנהיג שלטון יהודי על אדמת קודש, בייחוד מזמן הדקלרציה הבאלפורית, שהממשלה האנגלית הכריזה על שייכות פלישתינא לישראל והסכימו על זה שאר הממלכות; ובודאי זהו דרך לגאולה, כפי שהבאנו מאמר חז"ל 'שבביל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים', וכתוב 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות'; ואמרו 'אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן באגודה אחד'... (תנחומא, נצבים)³⁷³.

"וכה שמעתי מהגאון רי"א הנקין ז"ל אחר הקמת מדינת ארץ [ישראל], אמר לי בזה הלשון: איני יודע אם היה עכשיו הזמן מוכשר להקים מדינה עצמאית, אבל אחר שכבר נעשה, מחויבים אנחנו להתנהג עמה לא פחות ממדינה אחרת. ואמר כי דברי חז"ל 'דינא דמלכותא דינא' בודאי גם כלפי מדינת ישראל הדין כן, חוץ ממה שהוא נגד תורתנו הקדושה [ש]אין צריכים לציית, כמו גם נגד כל המדינות שאין שייך דינא דמלכותא. וגם לברך את מדינת

1. אמר המלקט (ש.ה): וכאן המקום להציב יד ושם לידיד נפשי ורוחי, העילוי המצוין עדיו לגאון, הרה"ג הרב איתם הנקין הי"ד, נינו של הגרי"א, בוגר ישיבת ניר בקרית-ארבע היא חברון שנרצח ביחד עם זוגתו נעמה הי"ד, בימי חוהמ"ס ה'תשע"ו. בטרם מלאת לו ל"ב שנים, ובאמתחתו צנא מלא ספרי בכל מקצועות התורה והמחקר. לו זכינו, היה מחבר מאמר מקיף לבאר את שיטת זקנו זאת באר היטב (כפי שגם אנכי הקטן ביקשתי ממנו זאת מספר פעמים ואמר לי שכך בכוונתו לעשות), אולם עלה בסערה השמימה, הורם הנזר והוסרה העטרה, וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'.

ישראל בשבת קודם מוסף איננו רואים שום חשש. ומה שיש מפקפקין על מה שאומרים בנוסח התפילה 'ראשית צמיחת גאולתנו', מה זה הרעש בזה, בהדי כבשי דרחמנא למה לן.

אין אנחנו יודעים את החשבונות של מעלה...³⁷⁴

נכדו של הגרי"א, הרב יהודה הרצל הנקין, מביא בזיכרונותיו מסבו הגדול: כששאלתי אותו זצלה"ה מה דעתו לעניין אמירת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים השיב לי שלפי דעתו אין לומר הלל כלל, וכשחזרתי ושאלתי אם יש למחות בידי המברכים ענה בשלילה ואמר שיש להם על מה לסמוך והוסיף ביאור ואמר שדבר זה לא ניתן להכרעה, יען כי תלוי על נקודת המבט שיש לאדם על מדינת ישראל בתור שלב בחזון הגאולה. ופעם באמצע שיחה אמרתי לו: 'יום ירושלים', היום ששחררו את העיר מידי הגויים והשיב לי מתוך אנוחה: "ומי

ישחרר את העיר מידי החופשיים...³⁷⁵

במאמר מיוחד שפרסם הגרי"א הנקין בקובץ "הפרדס" בחודש תשרי ה'תשכ"ח כתב: "זאת חובתנו בזמן ובתקופה שלנו לעזור לממשלה בכל הכוח, בין בגוף ובין בממון, ובכל שאר מיני השפעות, כי הוא נוגע לא להממשלה בלבד אלא לכל א"י, אף אלה שהתנגדו ליסוד הממשלה... אפילו בזמן נסים גדולים צריך להתנהג גם בדרך הטבע... והנוגע לזמננו: כל העם מקצה צריכים להתאחד בכוח לעזור הניצחון. ולעומת זה הממשלה צריכה בכל כוחה לעזור לישוב התורני, שהוא יסוד של הממשלה, שבזכותו נוסדה ובזכותו מתקיימת, שהיא ערובה לשלום, ולא לעשות כיבושים חדשים, שזהו החלק התורני מסרו נפשם על השלום במשך כאלפים שנים, כי תנאי היה בכיבוש "ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו"...

וכדברים האלה כתב הרב הנקין גם בדברי הסכמה לקונטרס 'למען אמתך' שנכתב ע"י הרב שמואל טוביה שטרן, המתמודד עם טענות הרבי מסאטמר בעניין מלחמת ששת הימים: "וועכ"פ אנחנו צריכים לעשות את שלנו, לעזור למדינה בכל האפשר ובצד השני לברר לראשי המדינה ולמושליה שרק בקיום התורה תתקיים המדינה, ועכ"פ יישר כוחו של כת"ר, שיצא בקולמוסו לעזור למדינת ישראל בשעת הרת עולם כזאת. וכבר אמרו חז"ל ביעקב שהכין עצמו לתפילה, לדורון ולמלחמה, ואנחנו צריכים להתפלל בציבור תמיד לשלום המדינה ובצד שני גם ליתן להם דורון היינו להתפשר עם הרודפים במה שאפשר ולא להתגרות במגינים עליהם בכדי להימלט ממלחמה³⁷⁶.

115

"חובה עלינו להודות ולהלל לה"

הרב יהודה הרצל הנקין

מחבר שו"ת 'בני־בנים'

"והנוגע לנו ביום העצמאות וביום שחרור ירושלים בכל מקרה שחובה עלינו להודות ולהלל לה' על רוב נסיו וחסדיו שעשה אתנו בקיום הבטחותיו בידי הנביאים כלפינו כן יעשה לנו נסים ויקיים הבטחותיו אתנו לעתיד עד שנזכה לאחד מאופני הגאולה הסופית שתבוא במהרה..."³⁷⁷

116

"ששת ימי הנפלאות"

הרב שמואל טוביה שטרן (תר"פ-תשס"ד)

נשיא אגודת הרבנים של ארה"ב, אב"ד מיאמי־ביץ', מחבר שו"ת השבי"ט

קביעת יום שמחה בזמן הזה (תשכ"ז)

"לא אכנס כאן לדון על המאורעות זה עשרים שנה של הקמת מדינת ישראל, כי הלא הדברים פשוטים מכמה גדרים וברור הוא שעצמאות המדינה גרמה מצב של השתנות ממיתה לחיים ומעבדות לחירות ולכן בני הדור חייבים להודות ולהלל ולשבח ע"ז, וזה בכלל מש"כ האבן עזרא 'ששבתם מארץ אויב' כלומר, שיבת ציון היא יום טוב בפני עצמה ולכן תיקון שמחה והודיה בוודאי מן הנכון לעשות ולא לשעה בלבד אלא לדורות כי עצם המציאות של שיבת ציון היא קיימת כעובדה ממשית לעולם שאינה בטלה לכן שמחת זכרה גם כן אינה בטלה אלא לענין אם יש לתקן אמירת הלל לזכר שיבת ציון י"ל שיש לחלק בין מעבדות לחירות ובין ממיתה לחיים. מעבדות לחירות היא בכלל גאולה וממיתה לחיים היא בכלל הצלה, וכל מה שהוא בכלל ממיתה לחיים אינו נוהג אלא באותו הדור, בגדר דצריכין להודות לה' וכל מה שהוא מגדר מעבדות לחירות שהיא גדר של גאולה צריך להיות על פי נביא, כי כל גאולה שאינה על פי נביא, אין אנו יודעים אם היא גאולה שלמה או רק ניצחון, ולכן כל זמן שהמציאות של הצלה מעבדות לחירות קיימת, אנו צריכים להודות, ולכן במקום התיקון לכל הדורות בקביעות יום שמחה והלל על עצמאות מדינת ישראל אני אומר לעשות תקנה בכל שנה ושנה ולכן לא תהי' לא בגדר בל תוסיף ולא תיקון לדורות על ידי התחייבות שלא ברצון, עיין ברדב"ז פ"ב הל' ממרים שיש איסור ב"ת בין לשעה בין לדורות עיי"ש וזו היא גדר של הוראת שעה שהיא מותרת ואין בו משום ב"ד שאסר שאין ב"ד אחר רשאי

להתירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמניין... ולכן עוד הפעם אני מדגיש, זה שאין אני רואה תיקון הלל בברכה (כי בלא ברכה בוודאי כל אחד ואחד וכל ציבור וציבור יכול לקבל על עצמו ליתן שבח והודיה להשי"ת) ביום העצמאות, לא מפני שאין אני רואה בזה יד ד' הגדולה ונסים ונפלאות אלא להיפך, מפני שאני רואה בזה אתחלתא דגאולה שלמה והיא אחת מן הקשרים של השלשלת המקשרת את נצחיות ישראל מיום צאתם מארץ מצרים עד היום הזה"...

נסי מלחמת ששת הימים

באמת יש לנו עכשיו שלש גדרים ומציאות לעשות ימי משתה ושמחה ויום טוב. יום העצמאות, נצחונות המלחמות בכלל וששת ימי הנפלאות בפרט, ושלישית שזכינו לריבונות ישראל בירושלים עיר הקודש ויכולים אנחנו לברך משמח ציון בבניה, והלא מרובה מדה טובה ממדת פורעניות וכיון שאנו מתענים בי"ז בתמוז שהובקעה העיר פעם ראשונה ושניה כדברי היוסיפון ועיין באו"ח סי' תקמט ועיין במור וקציעה מזה, כש"כ שזכינו לגרש מפנינו אויב ומתנקם מעיר הקודש ירושלים בוודאי יש מקום לשמח שמחה יתרה (וכבר ביארנו שאלת רבים אי צריכין אנו לקרוע עכשיו על ירושלים וערי יהודה כי מיד שהם תחת ממשלת ישראל אינם בגדר בחורבנה ודו"ק) ושלושה סוגים הללו המה באים בג' גדרים: יום העצמאות הוא חג של שיבת א"י ויותר מזה שניתן ע"י ריבונות של מדינת ישראל לכל אחד ואחד מישראל לקיים מצות עשה לרשת את הארץ, מה שלא היתה מקודם תחת ממשלת זרים ואי אפשר להשיג שמחה גדולה מזו. נצחונות המלחמה המה היו ממש נסים גלויים ועל זה חייבים אנו להודות אנשים נשים וטף כי עשה ד' לנו ולבנינו תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ויש לכוון בזה כעין חנוכה שהיתה ישועה גדולה, וזהו ההבדל בין ישועה לגאולה וע"ז נאמר כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא, והן על עצם יום העצמאות והן על הנצחונות יש לבית דין הגדול בירושלים לתקן מדי שנה יום של תפילה והודי' בסעודה ולעשות זכר למעשי ד' הגדולים. ועל שחרור ירושלים אני אומר 'זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו' אבל קביעת יום טוב לשחרור ירושלים תלויה בקדושת ירושלים, הנה כבר ביארתי במקום אחר אי יש קדושת ירושלים בזה"ז או לא ומלבד המחלוקת הרמב"ם והראב"ד בפ"ו מהל' בית הבחירה, נחלקו בזה האחרונים, ולכן ממה נפשך, אי יש קדושת ירושלים בזה"ז אז יש לנו להיזהר בקדושת ירושלים בכלל וקדושת הר הבית בפרט ואז נשמח בתיקוננו, ואי ליכא קדושת ירושלים בזה"ז עד אשר נבטל כל שיקוף שומם מהר הבית וסביבות הר הקודש אז יש לנו להרבות תפילה להתפלל על הגאולה שלמה...³⁷⁸

יחס תורני לחיילי צה"ל ולמדינת ישראל

"אנו רואים יד ד' בזה שנתעוררה האהבה עד שתחפץ, כי אם לא חפץ ד' בנו לא היינו זוכים לנסים ולנפלאות עד אין מספר... אם היינו כולנו צדיקים אז נהייתה ישועת ד' כהרף עין אבל כבר ניבא לנו ישעיהו הנביא... שהגאולה תהיה קמעא קמעא... ואין לי להתפלל כלל בעצם החובה והמצוה אשר היתה מוטלת על כל ישראל להתאחז בארץ ישראל ולהכריז מדינה עצמאית בלי שיעבוד מלכויות... כל מה שנכתב נגד מציאות המדינה הם דברים של מה בכך ולא אכנס בכלל לדבר דבר מזה³⁷⁹. בזמן הזה אנשי החיל של מדינת ישראל הם חלוצי צבא, הם בני גד ובני ראובן ההולכים בראש כל המחנות, חס ושלום לפרסם עוונם...³⁸⁰ לפרסם לשון הרע ומלשינות ברבים בזמן שיש אלפי נכרים רשעים שקוראים ומתרגמים כל דבר שנכתב אודות ארץ ישראל...³⁸¹ ובאמת אנו צריכים לומר בלי ספק שיש לבדוק אחרי אלו שאומרים שיש איסור לילך אל הכותל המערבי³⁸². רוב חכמי ישראל רואים בימים האלה סימני גאולה והניצנים נראו בארץ³⁸³. אין לנו להתפלל אם היו נסים גלויים או לא, הלא נסים כמו במצרים בוודאי היו, דהיינו שהמכות אשר נפלו על שונאינו לא נפלו על מחנה ישראל, והמה היו נסים לצורך קיום הנפש וקיום האומה השבורה ששרתה בצער, וקדמה לנסים הללו קול השופר קול תורה ותפילה בכל קצוות תבל³⁸⁴. אחינו בני ישראל מקיימים המצווה הכללית של להקים שם אחיו בישראל³⁸⁵ (הערת המלקט (ש.ה): כוונתו לקדושי השואה).

הרב שטרן חיבר ספר מיוחד ושמו 'חוקת עולם' והוא "ביאורים הוספות ופירושים לתחוקת מדינת ישראל, מוצעת עפ"י התורה וחז"ל".

117

'ניצחון צבא ישראל - זה טבע ממש ולא נס'
 הרב אליעזר סילבר (תרמ"א-תשכ"ח)
 נשיא אגודת הרבנים בארה"ב

סיפר הרב ר' מרדכי גיפטר, ראש ישיבת טלז בקליבלנד, בהספדו על הרב סילבר. לאחר מלחמת ששת הימים בא לבקר את הרב סילבר. מעניין לעניין שאל את הרב סילבר, מה דעתו על הנסים הגלויים בניצחון הצבא הישראלי על צבאות הערבים? נתן בו הרב סילבר את עיניו, ואמר: "נסים? אני לא רואה בזה שום נס. הגדרת נס שייכת רק בדבר הנעשה נגד

דרך הטבע, אבל שצבא ישראל ינצח במלחמתו על אדמת ישראל נגד שונאי מדינת ישראל – את זה מחייב הטבע. זהו טבע, טבע ממש ולא נס³⁸⁶.

118

"הניצחון המזהיר של צבא הגנה לישראל"
הרב יהודה גרשוני (תרס"ט-תש"ס)
ראש ישיבת ארץ-ישראל, ירושלים

העילוי, הרב יהודה גרשוני (ר' יודל גרודנר) היה חתנו של רבי אליעזר סילבר וממוסרי תורתם של גדולי ליטא.

ביחס לתקופתנו וליום העצמאות כתב: ובזה יצאתי במקצת ידי חובתי לברר השיטות בנוגע יום העצמאות שאין ספק בדבר דאפשר לקבוע אותו לחג. אדרבא מצוה גדולה לפרסם הנס הגדול בזמננו ולבשר את האתחלתא דגאולה' ולהפיח אמונה בה' ובמשיחו שפעמי הגאולה כבר נשמעים מקרוב. יוצא לפי זה יום העצמאות שלנו בארץ ישראל אין סרך לבל תוסיף כי יש כאן הק"ו כמו לענין חנוכה, אם משעבוד לגאולה אמרו שירה, ממות לחיים לא כל שכן, וזה היה ממות לחיים ממש! ולפיכך ברור שעלינו לקבוע יום טוב ולומר הלל בחג העצמאות, "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר, משמיע שלום, מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך וגו' כי עין בעין יראו בשוב ה"³⁸⁷.

על אודות הניצחון במלחמת ששת הימים כתב: ...השטחים שרכשו בניצחון המזהיר של צבא הגנה לישראל שהם חלק מה שהובטח מפי הקב"ה³⁸⁸... בעת דרשתו ביום ירושלים ה'תש"מ בשיבת 'מרכז הרב', נשא דברים אודות סכנת הפירוד בעם ישראל וסביב הצורך בשמירה על שלמותה של ירושלים (לעיל בכרך זה הבאנו אחת מדרשותיו ליום ירושלים וראה עוד בספרו: 'חכמת-גרשון', עמ' קל).

ז. "אולם הכוונה כי גם בהיות ישראל שרויים על אדמתם, כאשר תבוא ההנהגה בהסתר ובהצנע כשלחו הברכה במעשה ידיהם, ויפעלו גבורות במלחמותיהם בפועל כפם ממש, כאשר היה הענין במלחמותיו של דוד המלך ע"ה, כי אז יהיה יותר נעלה על מלחמתו של חזקיה, שהיה ע"י מלאך ד' לבדו ולא חלו בה ידיים". (הגאון רבי דוד טעביל ממינסק, 'נחלת דוד', חלק שני, ח).

119

"נסים ונפלאות מעת הופעת המדינה היהודית..."
הרב חיים צימרמן (תרע"ד-תשנ"ה)
ראש ישיבת בית מדרש לתורה

עומדים אנו בתקופה של אתחלתא דגאולה, דבר זה יתברר לכל מי שחדר לתוכה של הלכה זו בתורה שבכתב ושבועל פה, ברם צריך הוא להיות נקי מנטיות סובייקטיביות וממשפטים קדומים של הנחות שונות שנמסרו במשך הזמן... עכשיו כשמתקיים השלב הראשון של האתחלתא דגאולה באין שעבוד מלכויות וחזרה מלכות ישראל לארץ ישראל ואין אנו משועבדים לממשלת זרים ורואים אנו בעינינו את החסד הגדול וההשגחה הפרטית בנסים ונפלאות מעת זמן הופעת המדינה היהודית איך שכל העולם כולו מתחשב עם העוז והגבורה והתפארת שבנצחיות ישראל בין מה שנוגע לביטחון המדינה בצבאה ומדיניותה ובין מה שנוגע לכבודה וכבוד ישראל... בזמן שמנהיגי המדינה מוסרים נפשם לניצחון האומה והצלחתה ושחרורה משעבודה, הרי שומה באותה מידה על בעלי תורה להתעורר ולהתאמץ ולהתחכם בכל מה שבכוחם להחזיר את מלכות התורה, לב העם ונפשו וזה התפקיד העיקרי והגדול של כל המאמינים בתורה...

...ומכאן סתירה למה שהעלה אחד מגדולי הדור, בספרו 'ויואל משה' מהגאון הצדיק האדמו"ר מסטמאר שנעשים נסים מהסטרא אחרא, דאם כן מאי ראיא מביא הירושלמי דבדרו של אחאב על ידי שלא היו בהם דילטורין מצליחים ועשו באמת נסים הרי אפשר שהסט"א עשה זאת?! הרי מוכח מהירושלמי שאין לומר כך וזו ראיא ברורה שאין עליה תשובה...

...יוצא מן ההיבט של ההלכה אין להחזיר שום דבר שנלקח בא"י על ידי כיבוש...³⁸⁹

120

"יד ה' המחוללת פלאי פלאים"
הרב שמחה עלברג (תרע"א-תשנ"ה)
עורך "הפרדס" ויו"ר אגודת הרבנים בארה"ב

"ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל" – כותב אני את הטורים האלה בשעה שישראל עושה חיל ביד ה' המחוללת פלאי פלאים, למעלה מכח תפישתנו הפשוטה האנושית... כל ההגיונות כשיגעונות מול הדבר הנשגב השמימי הזה"³⁹⁰.

121

"הארת פני השכינה שלא ידענו כמוה מימי דוד ושלמה"
הרב ישראל שציפנסקי (תרפ"ד-תש"ס)
 חבר מערכת האנציקלופדיה התלמודית ועורך קבצי "אור המזרח"

אחת-ועשרים (ליום העצמאות ויום ירושלים תשכ"ח)

באביב זה, חמשת אלפים שבע מאות ועשרים ושמונה לבריאת העולם, חגגנו חג כפול: השנה האחת – לירושלים הפדויה, ושנת העשרים – להעם הפדוי מרחמי הגויים. עשרים לקיום הבטחת "ושבו בנים לגבולם" ואחת לירושלים ה"עיר שחבורה לה יחדיו". עשרים לגאולת גופה של הארץ ואחת, לגאולת נשמתה. עשרים, מאז שוחררה ציון באש ובדם וירושלים העתיקה נפלה שבוייה ביד צר – אסון שראה בו רב החובל של המדינה "בכיה לדורות", ואחת, משנהפכה אותה בכיית ה"דורות" לשמחת עולם טרם ששלמו שנותיו של דור אחד. כותל המערבי, הר הבית, מקום המקדש, מערת המכפלה, קבר רחל, כולם זכתה בהם יד ישראל בימינו. מי חלם כזאת!

"מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי", ומעולם לא זזה עיר הקודש מתוך לב האומה. שבועת אמונים תססה בעורקיה משך שנות אלפיים של מחשכי הגלות: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" היא עוררה את העם לגבורות כשהגיעה עת רצון, וכאשר נפדה הכותל, קם שר צבא הלוחמים ונשבע: "שבנו למקום קודש הקודשים ובעזר הצור לא נעזבנו עוד לנצח" וכל העם – למן ה"נטורי קרתא" עד, להבדיל, הנוער ה"כנעני" – ענו אחריו: אמן!

בגמרא (ב"ק נט, ב) מסופר: "אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי [היה לבוש מנעלים שחורים] וקאי בשוקא דנהרדעא. אשכחוהו דבי ריש גלותא ואמרו ליה: מאי שנא הני מסאני? אמר להו: דקא מאבילנא אירושלים. אמרו ליה: את חשיבת לאיתאבולי אירושלים? סבור יוהרא הוא, אתיהו וחבשוהו [חשבוהו לבעל גאווה ונתנוהו במאסר]". אבל כשיצא העם למגדול ועד קטן, אדוקים וחפשים יחד, לשמוח בשמחת ירושלים המשוחררת ביום אייר הבהיר של שנת תשכ"ז, לא היה אף אחד מהם נשאל: "את חשיבת?", כי לא כל אדם זוכה לרגש של אבלות תמים על ירושלים החריבה זה מאות בשנים, אם לא שהוא בעל נשמה גבוהה ואצילית, ברם, טבעי הוא שכל יהודי בעוד נשמת רוח חיים באפיו, יצא במחול נפשי לקראת ששונה הצוהל של ירושלים, בקומה מאשפתות חורבנה לעיניו. אין צורך להיות אדם המעלה לכך. אף לבות של אבן נשפכו כמים, למראה הארת פני השכינה שלא ידענו כמוה מימי דוד ושלמה. יתר על כן, אין לך נפש מישראל שלא היתה מוכנה ביום

המדובר לקיים כעצמה "אדם כי יקריב מכם קרבן" - ליתן את החיים בעד ירושלים, ואין בודקין מן המזבח ולמעלה.

ומה צדק האדמו"ר מליובאוויטש (שליט"א) שהכריז על "מבצע תפילין" מאותו יום ואילך. יען מיום שנפדית ירושלים, נשמת האומה, ערכו של כל יהודי ברוחו הוא ולא בחומר שבו. אף אם גופו משוקץ, נפשו עלולה להיטהר ולנקות את גופו, אם רק נדע איך להלהיב ניצוצי האורות שנולדו בו באותו יום לשלהבת-יה. ובכן, הכל כשרים להניח תפילין. אם אינם עדיין - הנחתן תכשירם!

זה לנו עשרים שנה משנשפך דם מבחר צעירי עמנו כדי לשחרר ציון של מטה, ואחת - משנזרק דמם על מזבח גאולת ירושלים של מעלה. בעבודת יום הכיפורים, כשהיזה כהן גדול את דם קרבנות היום, "אחת למעלה ושבע למטה" שנינו: "וכך היה מונה: אחת, אחת ואחת, אחת ושתיים, אחת ושלוש וכו'" ופירשו בגמרא "כדי שלא לטעות בהזאות" (יומא נה, א), וכן ראוי לנו לעשות כאשר נבוא בכל שנה ושנה לחוג את יום השחרור מעבדות הגויים - חמשה באייר, ואת יום הפדות של ירושלים והכותל - בכ"ח בו, ולעמוד על מנינם למספר בני ישראל - כך אנו מונים: אחת - ועשרים; שתיים וכ"א; שלש וכ"ב; ארבע וכ"ג וכו'. כי לא הרי הקרבת החלב והדם בשביל החירות הגופנית שבשיבת ציון כזריקת הדמים לשחרורה של ירושלים ומקום המקדש. הראשונה היא מן ההזיות של מטה והשנייה - זריקה למעלה מן המזבח. וחובה מוטלת עלינו "שלא לטעות בהזאות"³⁹¹.

חובת הכרת הטוב

מן האמור נלמד קל וחומר בן בנו של קל וחומר עד היכן מגעת חובתנו המוסרית להכיר טובה לאלה שבמשך מאבק ארוך ובהקרבת חלבם ודמם, הפכו את מורשת האבות, מארץ ציה ושממה לגן רוה... לפי דברי הרמב"ם, בחרה ההשגחה בדורנו אנו, להפגין בתוכו לעיני הגויים את גבורותיו ונפלאותיו של הקב"ה ביד עמו ישראל כמענה למה שהחליטו בו אומות העולם בשנות השואה...

...ישנה עוד נקודה נוספת, בחובתנו להכיר טובה בשביל הנסים שאירעו לנו בדורנו, דור שהוקם על תהום הנשייה והאבדון היא מכוונת כלפי אלה המכחישים את עצם העניין ואומרים שלא היו כאן לא נסים ולא גבורות ד' אלא הצלחה אסטרטגית מצד לוחמים כופרים ואין ליהודי חרדי להתפעל בשביל כך, לדעתנו, שיטה זו מופרכת היא מעיקרה...³⁹²

122

"נס וחזון לעיני כל העולם"

הרב שמואל קלמן מירסקי (תרנ"ט-תשכ"ז)

מהדיר כתבי גאונים וראשונים

אף המשתדלים לבאר את ניצחון מדינת ישראל בדרך רציונלית אינם מוצאים לו ביאור אחר אלא עליונות הרוח וההכרה העמוקה בזכות המשפטית על אדמה זו, הווי אומר, שצדק רבנו אשר בר יחיאל עד להפליא בפירושו את הדין "כל דאלים גבר", שלכאורה הוא נראה מוזר לרוחו של המשפט העברי, המיוסד על המוסר והצדק, וזו לשונו (רא"ש לבבא מציעא פ"א, סימן א): "שמי שהדין עמו מוסר נפשו להעמיד את שלו בידו יותר ממה שמוסר האחר נפשו לגזול". איני יודע הוכחה ברורה יותר לצדקת משפטו זה מניצחון מדינת ישראל על אויביה המרובים והמזוינים ממנה פי כמה. אם ניסו לפני י"ט שנה להשתמש בדין "יחלוקו" ולא עלה, מפני סירובם הגמור של שכני ישראל להכיר במציאות ישראל, וחזרתם האווילית והאכזרית על האמרה "לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד", הרי הוכחה צדקת ישראל ומשפטו על ארצו במעשה הגבורה שאין לו כל ביאור אלא בנס ובחזון לעיני כל העולם³⁹³.

123

"בחמלת ה' עלינו"

הרב חנוך זונדל גרוסברג (תרס"ד-תשל"ז)

חבר מערכת האנציקלופדיה התלמודית ו'אוצר הפוסקים'

"בחמלת ה' עלינו שוחרר ביום כ"ה באייר תשכ"ז הכותל המערבי שריד בית מקדשנו ותפארתנו מעול זרים וכן אופשרה הגישה אל שערי הר הבית ורבים מאחינו בני ישראל נוהרים אליהם מרוב חשקתם להזות בקודש... ותפילתנו לה' שבמהרה בימינו יבנה המקדש על תלו ונזכה להיטהר ולהתקדש ולחזות בנועם ה' בבית הגדול והקדוש בב"א...³⁹⁴" כעת שהר הבית ביד שלטון ישראל ויש שם גישה חופשית מן הראוי לחדש המשמרות להזהיר למי שרוצה ליזהר מגשת אל הקודש...³⁹⁵

הרב גרוסברג הציע לומר ביום ירושלים את ט"ו שירי המעלות³⁹⁶.

**'זכור תזכור את מלחמת ששת הימים...'
הרב יהודה זרחיה סג"ל (תרפ"ד-תשס"א)
רב שכונת קריית שלום בת"א**

מכתבו של הרב סג"ל לרב צבי יהודה הכהן קוק לכבוד יום העצמאות ה'תשל"ז

ב"ה בחג העצמאות תשל"ז. קרית שלום, ת"א. ג' אייר. העז והעצמה למדינתנו ברוח ובגשם וציפיה לביאת המשיח ובנין בה"ב (בית הבחירה) ואוי"ט ושנות חיים טובים דשנים ורעננים יהיו לכל ישראל ובתוכם למרן אור ישראל מנהיג הדור, הרב הגאון הגדול ציס"ע (צדיק יסוד עולם) חו"פ ס"ת קדוש, מעכגק"ת (מעלת כבוד גדולת קדושת) מוהר"ר צבי יהודה הכהן קוק (שליט"א).

שלום רב וכ"ט וחג שמח. ביום גדול זה אשר בו מוקם כבוד שמים ומוחזרת השכינה לישראל כי כבוד ה' המחולל בגויים הולך ומתקדש בעצם קיום המדינה ומרכז לנדחי ישראל וממנה יתד וממנה פנה לחלות הנבואה בעמנו שעי"ז יתעוררו לבנין הבחירה (עי' זבחים סב, א: ג' נביאים וכו') ולקיים המצוה של בנין הבית כראוי ואז בוודאי ובוודאי יבוא קץ הפלאות והעבודה בו תעורר רחמי הקב"ה לשלוח לנו בן דוד משיחו (ועי' בירושלמי פ"ה דמעשר שני דבנין המקדש קודם לביאת המשיח ובתוי"ט שם מ"ב ד"ה ותנאי הערתך וברמב"ם הל' מלכים פ"א משמע דמשיח קודם וכבר האריכו בזה כידוע האחרונים טובא ואכמ"ל) וידועים ד' (דברי) מרן קדוש ד' הרב זצ"ל זי"ע שהנבואה היא המפתח לישועה ומד' (ומדברי) המשך חכמה להגרמ"ש זי"ע משתמע שתלוי במקדש ובבית שני שחסרה שכינה משם לא הופיעו יותר נביאים ואכמ"ל. ושמחים וגאים אנו בהדר"ג מרן שמשמש אורה זו תורה לאלפי צעירים ומתסיס לאהבת א"י כראוי לכל ב' עבריה, גם נחלת ב' השבטים וחצי מע"ל, וגם השאר (עי' בכורים פ"א מ"י דמביא וקורא בעה"י לרבנן וברע"ב דאין הלכה כריה"ג דמינא זה חלב ודבש) ובלי ספק זכותו רבה מאד והמקום יעזרנו לשמש בכהונה גדולה בבית המקדש שיבנה בב"א. שלך בהערצה יהודא בהגה"צ ר' שפטיה ז"ל (שעפטל) סגל, חופ"ק, קרית שלום ת"א³⁹⁷.

"והורשתם את הארץ"

"ומבואר איפוא להלכה ולמעשה שאסור לנו בארצנו הק' העצמאית שזכינו תהלה לאל לשלטון משלנו, להרשות לנכרים לשבת עמנו אלא א"כ יקבלו עליהם את שבע המצוות של בני נח שהן אבני יסוד לאנושיות תקינה ובריאה, וזו חובתנו עפ"י תורתנו הק' בארץ נחלת אבותינו שהנחיל לנו אלקינו להעמידם על התנאי היסודי הזה או 'נכרים הגונים' או 'צאו

מכאן ואילו עשינו כן, כי אז לא היינו עומדים בפני בעיות החבלה החמורות הפנימיות של היושבים בארצנו תחת חסותנו ובעיית הפלשתינאים שכולה מזויפת וצבועה ופסולה מכל הבחינות, דתית וממלכתית וביטחונית כאחת ועדיין ניתן הדבר לתקון ואין לנו לירא מפני שום נברא כשעוסקים בקיום מצות התורה אם היא נעשית כראוי ולשם שמים, והובטחנו מפי הגבורה "כי תאמר בלבבך רבים הגויים האלה ממני" (גם בארץ וגם בארצות ערב אחיהם וגם מהתגובה בא"ס) לא אוכל להורישם, לא תירא מהם, זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים" (דברים ז, יח-יט) ואנו מוסיפים לנו זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לכולם במלחמת ששת הימים לעינינו³⁹⁸.

הדרכה הלכתית לחייל דתי ודברים חשובים על אודות הרבנות הצבאית

"...ואני חוזר לזרזך להתייעץ עם הרבנות הצבאית היטב, ולא ללחוץ עליהם בשום דבר, כיון שיש לכבד את המרא דאתרא כידוע, ובפרט שיש כאן מסורת צבאית מכובדת ע"י רבנים גאוניים כמו הגר"ש גורן ואחריו הרב ר' גד נבון שליט"א וגם בתוך הרבנות רבו ת"ח גדולי תורה...³⁹⁹

125

שמחה בירושלים המאוחדת

הרב ראובן מרגליות (תר"ן-תשל"א)

גדול בתורה ובחכמה, חוקר ומחבר ספרים רבים

יחסו לתקומת מדינת ישראל

ב"הצהרת בלפור" (תרע"ח) ראה "אתחלתא דגאולה", ופרסם ספר "קווי אור" (תרע"ט) העוסק בבעיות אקטואליות וסדרי ממשל במדינה העצמאית כגון מערכת "בתי המשפט בארץ ישראל", בעיית ה"רופאים והרפואה בתלמוד", "משפטי גר תושב", "משיח לישראל" ו"יסוד המשנה ועריכתה" שהוא מעין הבסיס המחקרי לחידוש הקמת הסנהדרין. מחמת רוב צפייתו לישועה הקדיש את החוברת לנציב העליון הרברט סמואל וכתב בפתח המהדורה: "להוד נשיא ישראל, אליעזר בן מנחם, המוכנה סיר הרברט סעמואל, מוגש ברגשי כבוד ויקר, ממני, הצעיר בגולי ציון, ראובן מרגליות". בשנת תר"פ פרסם "מילואים בהוצאה שנייה" בשם "טל תחיה", ובכך היה הראשון שעסק בהלכות מדינה באופן שיטתי. בי"ז טבת ה'תש"ח, כתב לר' דניאל סירקיס ז"ל, מראשי 'המזרחי' ביחס להצעת החלוקה: "שאם אמנם עמו אנכי בדיעה, בהתנגדות מוחלטת לקבלת ההצעה של חלוקת הארץ וכל ויתור מצדנו, אבל – ירשה לי אדוני לומר – עמדת המזרחי בקונגרס, שהכריזה בשם התורה

היא לא נכונה. אם מעמידים השאלה כתורנית אזי אין הצבעה ואין הכרזה, לא היו צירי המזרחי צריכים להשתתף בהצבעה אך להצהיר כי לא יקבלו הכרעת הרוב. ואם לא היה בדעתם להיות עקביים, אין להעמידה כשאלה תורנית". ובהמשך: "...צריכים לארגן התנגדות נמרצה בכל תוקף נגד קבלת ההצעה מצדנו, להסביר להישוב ולאחינו שבתפוצות כי אין אפשרויות הקיום לקנטון קטנטן זה. ואלוקי ישראל יוליכנו בדרך הטובה והרצויה ויזכה אותנו לראות התמלאות מאויינו בארץ תקוותנו והגאולה השלמה"⁴⁰⁰.

באור לי"ז כסלו ה'תש"ח, בשתיים אחר חצות, כשהוחלט באו"ם על הקמת המדינה השתלב בין ההמונים בשפת ימה של תל-אביב, חגור באבנט של חסידים, מוחא כפיים ומרקד, זקנו ופאותיו מתפזרים ברוח ועיניו ומצחו מוצפים בגלי שמחה.

ביום הכרזת המדינה, יום ה' באייר ה'תש"ח, יצא ספרו "ניצוצי זוהר" על "תיקוני זוהר" של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי. הרב מרגליות טען שספרו הינו הספר העברי הראשון שהופיע במדינת ישראל העצמאית. בשער הספר נכתב בהוצאת "מוסד הרב קוק" שנת "בנין ירושלים" [בגימטריה תש"ח] ונוסף באותיות אחרות הכיתוב הבא כדלקמן: "בחמישי לחודש זיו, יום הכרזת המדינה היהודית ד' יכוננה", ובסיום ספרו "מרגליות הים" למסכת סנהדרין בשנת תשי"ח: "בס"ד נגמר הדפוס ביום מלאת עשר שנים לתקומת מדינת ישראל, ה' יכוננה. ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אנחנו מבקשים - המלך המשיח".

בכל השנים חגג את "יום העצמאות" בתפילת הלל ובסעודה חגיגית ודברי תורה. את סיבת השמחה הגדולה הסביר בכך ש"ודאי גדולה היא השמחה בעצם התשועה, אבל גדולה היא שבעתיים כאשר "מאת ה' היתה זאת" ואנו יודעים שאבינו אב הרחמן משגיח עלינו בעין אהבתו, לכן ונוסף על כך "והיא נפלאת בעינינו", ואנו מתפעלים מהישועה, יודעים אנו כי "זה היום עשה ה'", ולפיכך "נגילה ונשמחה בו", בה' יתברך שיושיענו ויגאלנו ויקרבנו אליו כבתחילה. לפיכך נושאים אנו עין לישועות נוספות "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא" (קהילת משה - מופיע באוצר מפרשי תהלים). הרב מרגליות אף הנהיג אמירת הלל בברכה בבית הכנסת (דחסידיים) יבנה, בתל-אביב.

סיפר אחיינו של הרב מרגליות, ר' חנניה וינברגר הי"ו מרחובות: "דודי מורי, הרה"ג הרב ראובן מרגליות זצ"ל, היה מבאי בית מדרשו של האדמו"ר רבי אברהם יעקב פרידמן, זצ"ל, שהיה יו"ר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל בארץ. בערב של "חג העצמאות" (וגם בבוקר שלמחרת) נערכו תפילות חגיגיות ב"בית הכנסת הגדול" שברחוב אלנבי, בתל-אביב. לפני התיבה עבר החזן הראשי מר בנימין אונגר ז"ל ומקהלה בניצוחו של מר שלמה רביץ ז"ל ליוותה אותו. נאמרה תפילת הלל חגיגית. הוצאו שלושה ספרי תורה מארון הקודש שהוצבו בבימה שהייתה במרכז בית הכנסת. בהוצאת ספרי התורה כובדו, בדרך כלל ובסדר הזה, דודי, הרה"ג ראובן מרגליות, האדמו"ר מסדיגורא ויו"ר מועצת גדולי התורה, האדמו"ר רבי

אברהם יעקב פרידמן, והרב ד"ר מרדכי נורוק, חבר הכנסת הראשונה מטעם 'המזרחי', זכר כולם לברכה. הרה"ג הרב איסר יהודה אונטרמן זצ"ל, הרב הראשי לתל-אביב יפו, נשא דרשה חגיגית מעניינת דיומא לציון עיצומו של יום. בתפילה החגיגית השתתפו רבני העיר ואדמו"ריה ובראשם אדמו"רי בית חסידות רוז'ין – האדמו"ר מבוהוש, הרה"ג יצחק פרידמן זצ"ל, האדמו"ר מצ'ורטקוב, הרה"ג שלמה פרידמן זצ"ל והאדמו"ר מזלוטיפולי, הרה"ג מרדכי יוסף קלרסקי זצ"ל, ורבני העיר⁴⁰¹.

מלחמת ששת הימים

מצב בריאותו של הרב מרגליות בשנות חייו האחרונות היה רופף מאוד (נפטר בתשל"א). בקיץ תשכ"ז לקח ר' יוסף אלטשטטר, איש מוצא ומורה ב'מרום-ציון' וקרוב משפחתו, את הרב מרגליות ואת רעייתו, הרבנית אסתר, לראות את ירושלים המשוחררת והרב שמח והתרגש מאוד. למרבה הצער, מפאת מחלתו לא זכינו לדברי תורה ומחשבה ממנו על אודות המאורע המיוחד של שחרור ירושלים⁴⁰².

126

"ניצחון מוחץ"

הרב מרדכי שרעבי (תרס"ח-תדש"מ)

מייסד וראש ישיבת המקובלים "נהר שלום", ירושלים

יחסו למדינת ישראל וליום העצמאות

סיפר הרב חיים אביהוא שוורץ, ר"מ בישיבת 'מרכז-הרב' ומתלמידי הרצי"ה קוק שזכה ללמוד אישית אצל הרב שרעבי:
 "פעם אמרתי לרב: אמרו לי שהרב נגד מדינת ישראל? השיב לי הרב: 'חס וחלילה, חס וחלילה'. ואמר על אותם שמתנגדים ש"הם טועים טעות גמורה בכל הדרך שהם הולכים, ואנחנו כאן בישיבה, יום-יום אנו מתפללים על המדינה ועל הצבא⁴⁰³.
 העיד תלמידו ור"מ בישיבת "נהר-שלום", הרב אליהו חמד: הרב שרעבי הורה שלא לומר תחנון ביום העצמאות, וכך נהגו שנים רבות בישיבה⁴⁰⁴.

"ירושלים של זהב"

סיפר הרב אברהם גברא: פעם שרו לפני רבנו את השיר "ירושלים של זהב" (שחיברה המשוררת נעמי שמר), עמדתי ליד רבנו, והנה רבנו בשמעו את השיר הגיב מיד ואמר באזנינו: בשיר זה יש השראה מיוחדת וניצוץ רוח הקודש... (שם).

'תיקונים' ותהלים בימי ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים

סיפר הצדיק הרב נסים פרץ, ראש מוסדות 'בית-אל' בבני ברק: "לפני מלחמת ששת הימים, הרב שרעבי הרגיש את המלחמה ועשה 'תיקון'. מה ה'תיקון'? כל הילדים של השכונה היו באים ללמוד אצלו, קוראים תהלים ואח"כ סליחות ושופרות. שלושה ארגזים של שופרות. כל ילד לוקח שופר, וכל אלה המבוגרים שגם הביאו, והיית רואה איזה תקיעות שופר בסליחות. זה היה לפני מנחה, באים שעה לפני מנחה, תהלים וסליחות ותקיעות שופר מחרידות אזנים, זה היה שופרות לא שקנו אותם, שופרות שעשו אותם לבד. שופר אמת, טבעי. יש לו קול עבה. כשמעבדים את זה – הקול נהיה דק. והיו תוקעים בשופר לבטל את הגזרה. הוא היה אומר: 'תשב"ר', תינוקות של בית רבן, לשבר את הגזרות הרעות"⁴⁰⁵.

'ידוע שבערב מלחמת ששת הימים בשנת תשכ"ז הוכנו בכל בתי ישראל שקי חול לאטימת חלונות הבתים כאמצעי הגנה נגד פגזי האויב. רבנו לא הרשה בשום אופן לתלמידי להכין עבור ביתו שקי חול, בטענה שאין צורך בהם. לא הועילו לא שידוליה הרבים של הרבנית ולא הפצרות תלמידי, שישנה סכנה בדבר. רבנו עמד על שלו, אין צורך וחסל! והנה בבוקר יום שני כ"ה אייר, היום שבו פרצה המלחמה, מיד לאחר התפילה קרא רבנו לשנים מתלמידי וביקשם להכין עבורו את שקי החול כי היום תפרוץ המלחמה. התלמידים נזדרזו וקימו את ציווי הצדיק. לא עברה שעה קלה ושקים כבדים אטמו את כל חלונות בית הרב. זמן קצר לאחר מכן, נשמע קול צופר האזעקה שהודיע על פתיחת המלחמה בכל החזיתות. רק אז ראו עין בעין כי רבנו ידע ברוח קדשו שהיום תפרוץ המלחמה, שעל אודותיה דיברו כמה שבועות קודם לכן"⁴⁰⁶.

"באייר תשכ"ז, פרצה מלחמת ששת הימים. באותם ימי מתח וחרדה שקדמו למלחמה, הליגיונרים הירדנים המטירו פגזים מעל חומות העיר העתיקה אשר התעופפו ברחבי העיר, נחתו בשכונות השונות וגרמו לנזקים חמורים ולאבדות בנפש. אחד הפגזים פגע בבניין בו שכן ביהכ"ס "נהר-שלום", ומעוצמתו נפער חור ענק בקומה העליונה, אך תהילות להשי"ת, לא היו נפגעים בנפש.

באותם ימי חרדה, ראו מתפללי ביהכ"ס "נהר שלום" את רבנו שרוי בשמחה גדולה, כששאלוהו מה תהיינה תוצאות המלחמה? – השיבם בביטחון עז – "ניצחון, ניצחון מוחץ!" אולם, במסתרים היה רבנו משתטח בבכיות עצומות על הרצפה בביתו, מטיח ראשו בכותל הסמוך למזוזה, זועק בכל לבו להשי"ת שירחם על שארית הפלטה ויציל את עמו ישראל מידי הערבים המתאווים לשפוך דם ישראל כמים... תפילת רבנו שבקעה מלבו הטהור – המלא עד גדותיו באהבת ישראל – נשאה פרי, וכאשר חזה ברוח קדשו כן היה – ניצחון מוחץ"⁴⁰⁷.

סיפר תלמידו של הרב שרעבי, הרב אליהו עטייה: ועל אודות השטחים שרצו ורוצים הערבים לקחת מעם ישראל, היה נוהג הרב שרעבי לומר בזה הלשון "רוצים שטחים, צריך לתת להם מטחים"⁴⁰⁸.

127

**"ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו"
הרב מאיר יהודה גץ (תרפ"ד-תשנ"ה)**

רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים, ראש ישיבת המקובלים 'בית אל'

כתב הרב: "הרמב"ם זיע"א, כתב בהלכות מלכים (פרק יב, הלכות ב) בעניין חזונות נביאינו: "וכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו". כך הדבר בנבואות זכריה הנביא ע"ה המתנבא (בפרק יד פסוק ב) "ויצא חצי העם בגולה, ויתר חצי העם לא ייכרת מן העיר". והנה בנפול העיר העתיקה בחודש אייר תש"ח בידי אויב, מחצית האוכלוסייה נשארה במערב ירושלים והמחצית השנייה יצאה לגולה שבויים בידי צר. ומשוררנו האלקי התנבא (תהלים קכב, ג): "ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו", שבחמלת ד' על עמו ישראל וברצותו לנחמו, חיבר כיום הזה את ירושלים העתיקה והחרבה לירושלים הבנויה, והיו יחדיו לעיר אחת שלמה לנצח, 'והנצח זו ירושלים'⁴⁰⁹.

קורותיו של הרב גץ ובנו אבנר הי"ד במלחמת ששת הימים

ימים ספורים לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, הגיע בנו של הרב גץ, יאיר, למצוות. בר המצווה נחוג במושב כרם בן זמרה ברוב שמחה. באותו יום קיבלו צו גיוס תושבים רבים, וביניהם הרב, בנו אבנר, וחתנו ציון. בלילה ישב הרב עם בנו וחתנו ולמדו בצוותא בהלכות מלכים לרמב"ם על חובת היציאה למלחמה. אבנר מאורס היה, ואמור היה להתחתן מספר שבועות לאחר מכן. אמר לו אביו: "בני, אפילו חתן מתחת לחופתו יוצא למלחמת מצוה". באותו בוקר הכינו את תרמילם, נפרדו בציפייה לישועות ולנחמות ופנו לדרכם ולקיום חובתם.

הרב שימש במלחמה כמפקד האזור, רץ ממושב למושב, בדק שהתושבים נמצאים במקום מוגן, פקד על החיילים באזור, עבד ללא לאות ימים רבים ללא שינה. אט אט החלו לזרום ידיעות על ניצחונות המלחמה: שחרור סיני, שחרור עזה, שחרור שכם, שחרור הגולן. והנה ביום השלישי הגיעה הידיעה על שחרור ירושלים. השמחה הרקיעה שחקים, חלום הדורות התגשם. תוך כדי פעילות וריצה הספיק הרב עוד לכתוב שיר תהילה לבורא עולם. אולם

כשתושבי כרם בן זמרה התאספו להרים כוסית לחיים ולהודות לבורא עולם, אמר הרב: כל עוד איני בטוח שכל ילדי המושב שבו בשלום הביתה – איני שותה".

שבועות מספר לאחר מלחמת ששת הימים היה אמור אבנר לשאת לאשה את בחירת לבו. לפני כניסתו לקרבות על ירושלים, כתב גלויה לאביו: "אבא, אנחנו הולכים להילחם במקום שתשמח מאוד שהיינו שם". כיוון שהיה אסור לכתוב פרטים על הקרבות, רמז אבנר לאביו שהוא הולך להילחם על ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו. חבריו סיפרו, שבתוך המולת ההכנות לקרב התפנה אבנר ללמוד בהלכות מלכים לרמב"ם. כחבלן בחטיבת הצנחנים, נמנה אבנר על החיילים הראשונים שפילסו את הדרך בין הבונקרים המבוצרים וגדרות התיל לכיוון חומות העיר העתיקה. אש תופת ניתכה עליהם מכל עבר, אולם אבנר וחבריו דבקו במשימתם – לפלס את הדרך לחבריהם הנערכים להסתערות. כשהוא שועט קדימה עם חבריו, שמע אנקת כאב מפי אחד החיילים שנפצע. תחת אש כבדה שהמטירו החיילים הירדנים מהחומות, פינה את הפצוע וחזר לחבריו. כך דילג על שורה של בונקרים וגדרות תיל. שעה קלה לפני הפריצה אל תוך החומות נפצע קשות. חבריו זינקו אליו, חילצוהו ומשכוהו למחסה ולטיפול, אך לשווא. בשמוע הרב את הבשורה המרה, קרע קריעה ואמר בדמע: "צריך לברך על הרעה כשם שמברכים על הטובה". בהגיעו הביתה ראו בני ביתו את בגדו קרוע, והבינו שאבנר נפל. קולות בכי זעקות פרצו מהגרונות ומלאו את חלל הבית ואת רחבי היישוב. בחדרי חדרים בכה הרב מרה, אך כלפי חוץ שמר על איפוק וחזק את בני המשפחה ואת המנחמים, בציינו מה גדולה היא מצוות קידוש ה'. לאחר מכן אמר הרב: "אשרי לי שזכיתי, ואוי לי שזכיתי, שבני נפל על שחרור ירושלים"⁴¹⁰.

שמירה על כבודם של יום העצמאות ויום ירושלים

ביום העצמאות היה נושא הרב גץ דרשת יום טוב בישיבה והיה מקפיד על כך שהתלמידים יופיעו בלבוש חגיגי. באחת השנים הגיע תלמיד לישיבה ב'יום ירושלים' בבגד חול. התבונן בו הרב, נדהם ושאלו: "מה זה?" הבחור עשה עצמו בלא מבין את שאלתו. בעדינות שב הרב ושאלו: "איזה יום היום?" והבחור היתמם: "היום יום רביעי". בסבלנות אין קץ אמר הרב: "היום הוא 'יום ירושלים', יום חג הוא לנו". בשמוע זאת הבחור עשה בידי תנועת זלזול. הרב בראותו זאת, כאב מאד מבפנים, הקפיד על הבחור, אולם שלט על עצמו, ואמר לבחור: "שיהיה לך ברור שכך אי אפשר ללמוד, לך לביתך, החלף לבגדי חג, ואז תוכל לשוב וללמוד". יצא הבחור לביתו, החליף בגדיו לבגדי חג ובישיבה נמשך הלימוד מתוך שמחת חג. אחד התלמידים הגיע ביום העצמאות כשהוא לבוש בגדי חול. שאלו הרב מדוע אינו לובש בגדי חג? והלה השיבו: "יום העצמאות הרי הוא חג של כפירה". שמע זאת הרב, הזדעזע עד

עמקי נשמתו ובו במקום אסר עליו להמשיך ללמוד בישיבה. ניסה התלמיד לחזור בו ולבקש מחילה, אך הרב אמר שעל דברי כפירה אלו אין ולא יכולה להיות כפרה!⁴¹¹ על אודות מנהגו האישי של הרב בתפילת יום העצמאות, העיד חתנו, הרב רפאל בן משה פרנסיס הי"ו: "חמי מורי, הרה"ג, הרב מאיר יהודה גץ זצוק"ל, הוא עצמו היה אומר הלל בלי ברכה, אך הקפיד לשמוע ברכה ממי שנהג לברך והיה עונה אמן. ותלמידו המובהק, הרה"ג הרב ישראל אביחי הי"ו, אמר לי שהטעם הוא מפני שלא יכל לפסוק נגד מרן הראש"ל הרה"ג הרב עובדיה יוסף שאמר לומר הלל בלי ברכה, וחמי הקפיד מאוד מאוד בפסיקותיו וכבודו של הרה"ג הרב עובדיה יוסף, ומאידך, היה בטוח בהלכה שכן צריך לברך...⁴¹²

"אשרי העם שככה לו"

...קהל המון חוגג זרם בלא הפסקה במשך כל השעות, כאשר סמוך לעמוד השחר "תפח" הזרם ע"י חניכי ישיבת "מרכז הרב" ורבים שליט"א בראשם. סמוך להנץ החמה באו אלפי תלמידי ישיבות "בני עקיבא" מכל רחבי הארץ, כן ירבו, וכולם יחדיו נערכו לתפילה והודיה לבורא עולם. רננה ושמחה ממלאים את כל חדרי הלב למראה חזיון והדר זה. אשרי העם שככה לו.⁴¹³

נשמות מיוחדות מופיעות בעולם מאז מלחמת ששת-הימים

סיפר תלמידו של הרב גץ, הרב אורי שרק: "הוא ידע לעמוד על אופייה של תקופתנו המופלאה. היה רגיל להסביר שנשמות מיוחדות מופיעות בעולם דווקא מאז מלחמת ששת הימים, כאמור בתלמוד ובזוהר ש"נשבע הקב"ה שלא ייכנס בירושלים של מעלה (=מאגר הנשמות העילאיות) עד שייכנסו ישראל בירושלים של מטה (=חיילי צה"ל במלחמת ששת הימים)". כשנשאל על ידי אחד המפקקים: היכן הן הנשמות האלה? ליל יום ירושלים היה, והיו רבבות חובשי כיפות סרוגות מציפים את רחבת הכותל המערבי. הצביע הרב גץ אל הרחבה ואמר: הנה הן, הנשמות האלה!⁴¹⁴

בשנת תשל"ג, שיקם הרב את המבנה של ישיבת המקובלים 'בית-אל', הקים את הישיבה מחדש ועמד בראשה. שלושה ימים לפני פטירתו הושלמה בניית הישיבה במקומה המקורי, והרב השתתף בחנוכת הישיבה. הרב מסר נפשו על חשיפת צפונותיו של הכותל המערבי, ואף הקים בית הכנסת, הנושא כיום את שמו, בתוך מנהרות הכותל.

מדברי הרב בעת חנוכת הישיבה שעל שיקומה שקד במשך שנים רבות:

במלחמת הקוממיות היה בניין זה המעוז האחרון, עם יתר בתי הכנסת הספרדיים באזור שהגנו על הרובע היהודי, והגויים הפליאו בו את מכותיהם והחריבוהו כמעט עד היסוד. כשזכיתי ועליתי לירושלים מהגליל מיד אחרי מלחמת ששת הימים, מורי ורבי הרב עובדיה

הדאיה זצ"ל ואני, רצינו לעלות למקום הזה ולא היה במה לעלות, הפעולה הראשונה שעשיתי בבית זה הייתה להציב קרשים כדי שנוכל לעלות לראות את החורבות שהיו כאן. המעמסה הייתה קשה מאוד ורק זכותם של צדיקים קדושי עליון שלמדו והתפללו ויחדו בבית הזה, היא שעמדה לנו לברך על המוגמר...⁴¹⁵

128

"לדבר בשבחי הקב"ה על הנסים ועל הנפלאות"
הרב מרדכי עטייה (תרנ"ח-תשל"ח)
 ראש ישיבת המקובלים 'החיים והשלום', ירושלים

על נסי מלחמת השחרור ודרך קנין הארץ

"ולו היה לנו לב לדעת ולהבין את הנס הגדול שנעשה לנו בשנת תש"ח שה' הצילנו מידי מרעים שכל מלכי ערב חשבו לבולענו חיים... ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם. "וגרשתמו מן הארץ" היינו מקבלים את היסורים באהבה ובשמחה, ואז המתחיל במצוה אומרים לו גמור, פירוש, שה' היה גומר את הגאולה בשלמות, וכל הערבים אשר סביבותינו היה מתקיים בהם הפסוק "ויהי חיתת אלוקים על הערים אשר סביבותיהם"... אם כן, לו עשינו כולנו כזאת ששמחנו בנס שעשה לנו ה' בשנת תש"ח שהצילנו מיד מרעים, והיינו מזמרים ומשבחים ומשוררים לה' על זאת, כי אז בודאי הייתה הגאולה נגמרת, ואפילו שאין בידינו מעשים טובים שבזכותם ננצל ונגאל, היה ה' עושה לנו הגאולה בהלוואה, על סמך המעשים שנעשה אחר כך"⁴¹⁶.

"...הזהור הקדוש שאמר שהכל תלוי באתערותא דלתתא, ועוד שאמר שהארץ לא תצא תחת יד זרים אלא במסירות נפש ושפיכות דמים כמ"ש בזוהר שמות דף ריד ע"א: אלא בודאי ארוונא מלכא הוה, וההוא אתר ברשותיה הוה והוה שליט עליו וכד מטא זמנא לנפקא מתחות ידיה לא נפקא אלא בסגיאנות דמא וקטולא בישראל ע"ש. ואם בימי המלך דוד כך, על אחת כמה וכמה, בזמננו זה, וזה ראינו בעינינו בימינו אלה שהארץ לא יצאה מתחת יד זרים, אלא במסירות נפש שבחורי ישראל מסרו עצמם והערו למות נפשם באהבה ובשמחה רבה כדי לשחרר את הארץ תהי מנוחתם כבוד בג"ע אמן. וקיימו מאמר הנביא שמואל ב' י, יב: "חזק ונתחזק בעד עמינו ובעד ערי אלקינו" ופירש הרד"ק ז"ל: "חזק שלא יכבשו אותם אויבינו וישבו בהם אם יתחזקו עלינו וינצחונו, ואם עשו כן לא יהיו ערי אלקינו אלא ערי אלהי אחרים". ויה"ר שנזכה לראות בשחרור שארית הארץ ובפרט עיר העתיקה וכל המקומות הקדושים בעגלא ובזמן קריב אמן⁴¹⁷.

תחזית מדויקת על תוצאות מלחמת ששת הימים

במכתב מדהים שנדפס לראשונה מכת"ק בספר 'עטרת מרדכי' מובאת תחזיתו המדויקת של הרב עטייה על אודות מלחמת ששת הימים וכה דבריו: "...ביום שבת קודש, דרשתי על המצב הנמצא בארץ ישראל, ואמרתי לקהל כי עכשיו הגיע זמן של הערבים שונאינו ליפול נפילה שאין אחריה תקומה. ובפרט השנה שיש לנו צבא [חיילים] שנולדו אחרי קום המדינה, זה דבר שיש לו ערך גדול, ואני מאמין שהצבא שלנו יפיל את כל צבא הערבים, וכל הערבים יהיו בפניהם "כקש לפני רוח ומלאך ה' דוחה". ויקויים בערבים "חרבם תבוא בליבם וקשתותם תשברנה", בעגלא ובזמן קריב אמן.

אני, זאת היא חובתי בכל מקום שאני נמצא, מעודד את הקהל הן רבים הן יחידים. ואני מתפלל לה' שיחזרו כל חיילי ישראל לבתיהם לחיים טובים ולשלום, ולא יפקד מהם איש. ובקרוב ירחיב ה' את גבולנו עד הנהר הגדול נהר פרת. ועיר העתיקה תהיה ביד ישראל, אמן⁴¹⁸.

מכתב שכתב הרב ביום שחרור ירושלים - כ"ח אייר ה'תשכ"ז

לכבוד חתני היקר, האדון שמעון ברמץ הי"ו, ונוות ביתו בתי היקרה תמ"א, והנכדים מרדכי הי"ו ואברהם, תרצה וגדעון, ה' עליהם יחיו אמן. שלום רב וכל טוב סלה אמן. ברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עמו ונחלתו, וברוך ה' שיצאנו בעטרת הניצחון. ונתקיים בכל הערבים שונאינו, מקרא שכתוב במיכה (ז, טז) "יראו גוים ויבושו מכל גבורתם ישימו יד לפה".

ידידי שמעון, מצוה וחובה קדושה [מוטלת] עליך שבכל יום שבת קודש תשתדל שלא לאבד את השבת בדברים של מה בכך. כי אם לשבת עם הילדים וללמוד בתורתנו הקדושה ולדבר בשבחי הקב"ה על הנסים ועל הנפלאות שעושה עמנו תמיד, ובפרט על הנסים בימינו אלה שזכינו וראינו אותם. עדין יש לפנינו מלחמה גדולה וחזקה והיא מלחמת גוג ומגוג, והיא תהיה מלחמת העולם האחרונה שעליה אמר צפניה (פרק ג) "לכן חכו לי נאום ה' כי משפטי לאסוף גויים..." וכל זה כתבתי בספרי מקור חיים ובספרי מחסה ועוז. ובמלחמה האחרונה, ההצלה היא דווקא בזכות התורה. לכן אשריך וטוב לך אם תשמע לעצתי ולקבוע כל יום השבת לתורה ויראת שמים והנהגות טובות. אנחנו פה כל יום עשינו תהלים וסליחות, וגם מחרימים ומנדים את כל מלכי ערב שונאינו ומבקשי רעתנו, יקויים בהם "יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה, יהי דרכם חושך וחלקלקות"⁴¹⁹...

סיפר הרב אפרים לניאדו, רבה של סאן-פאולו, ברזיל: "בשנת תשכ"ז אחרי מלחמת ששת הימים, כאשר חזרה העיר העתיקה לידי ישראל, ביקש הרב עטייה להיפגש עם משה דיין, שר הביטחון דאז. איני יודע אם נפגש עמו, אבל נפגש עם ראשי אגודת ישראל לשכנעם שלפי

דברי חז"ל כאשר ייפתח הגיחון שסגר אותו חזקיה מלך יהודה ולא הודו לא חכמים, אמר עכשיו יש לנו הזדמנות שלפי המסורת בזה מתקרבת הגאולה. אבל לא נענו לו, כי אמרו שלא רוצים להסתכסך עם הערבים...⁴²⁰

סיפר תלמידו הרב שבתי סבתו, ראש ישיבת מצפה יריחו: אהבתו לארץ ישראל הייתה בוערת כאש שלהבת. בידו היה אוחז תדיר בלוח ממוסגר ששם הוי"ה גדול מצויר עליו. בידו הצביע על האות האחרונה ואני שומע את קולו רועם: כל מי שיחזיר לגויים שטח מארץ ישראל השלמה, פוגע ומנתק את האות ה"א האחרונה שבשם הוי"ה הרוך הוא, והוא לא יינקה.⁴²¹

129

"שלב חדש בהיסטוריה של העולם הזה" הרב יהודה (לאון) אשכנזי (תרפ"ב-תשנ"ז) ממנהיגי יהודי צרפת ואלג'יר

"החזרה לארץ ישראל, קבלת העצמאות המדינית, שחרור ירושלים והר הבית, הם בימינו השלבים הראשונים של ימות המשיח, שהוא הפרוזדור לעולם הבא. המהר"ל בספרו "נצח ישראל" כבר רומז שהגאולה תהיה 'בְּעֵתָה' משום שלא זכינו למדרגה של 'אַחֲשֵׁנָה', ולכן צריך לחכות לקץ 'בְּעֵתָה' (פרק כז). אולם גם בקץ הבא 'בְּעֵתָה' יש אפשרות להקדים ואכן כך קרה כאשר זכינו לשחרור ירושלים והר הבית במדרגה של 'בְּעֵתָה אַחֲשֵׁנָה'. בתוך הקץ של 'בְּעֵתָה' זכינו ל'אַחֲשֵׁנָה'.

הגימטרייה של הביטוי "ערב" היא מאתיים שבעים ושתיים. לפי חשבון זה "ערב שבת" שלפני היום השמיני מתחיל בשנת 5728, היא שנת ה'תשכ"ח – השנה אחרי שזכינו לשחרור ירושלים והר הבית. אז מתחיל שלב חדש בהיסטוריית העולם הזה, מבחינת 'הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו' (שיר השירים ב, יב). אז נכנסנו לבין השמשות שבין היום השביעי לשמיני (ראה להלן בספר זה בכרך ג, 'מבט פנימי על מלחמת ששת הימים לאור משנתו של הרב יהודה לאון אשכנזי').

130

"התגלות של משיח בן יוסף"
הרב יוסף ליב זוסמן (תרפ"ג-תש"ס)
רב ומקובל, תלמידו של הרי"מ חרל"פ

סיפר הרב זוסמן: "...ר' שמעון הורוביץ שייסד את ישיבת המקובלים 'שער השמים' ואף עמד בראשה, דיבר על זה שעכשיו זה זמן הגאולה. הוא אמר לי הרבה שנים לפני קום המדינה שלפי החשבון של הגר"א הגאולה צריכה להיות בשנת תש"ח-תש"ט. (דרך אגב שמעתי זאת גם מהרב חרל"פ זצ"ל. וכן זה מודפס ב'קונטרס היחיאלי' שהדפיס זאת עוד בשנת תרפ"ח, 20 שנה קודם קום המדינה")⁴²².

"...באותו השבוע שכבשו את העיר העתיקה, העיר העתיקה נפלה, היה אז י"ט אייר ביום שישי, ואז הייתה פרשת בהר, הייתה אז הרגשה מוזרה מאוד, כי קראו באותה שבת בהפטרה, 'הנה הסוללות באו העיר ללוכדה', באותו היום לכדו את העיר העתיקה, אז זה התקיים, ותשעה חודשים היו בגלות, כך, עד שהחזירו אותם. אין כמו הנפלאות האלה, לא יאומן..."

"לא זכינו לתיקון 'בעתה', לא לפי המעשים, אבל רבש"ע, כבר עכשיו לפי הייסורים שעברנו, כבר אנחנו ראויים לגאולה, כבר עברנו את כל הצרות, את כל ענייני הדמים, גם התקיים 'בת ציון בגולה' כשכבשו את העיר העתיקה, לקחו אותה בגולה, ובמלחמת העולם הראשונה, הרי גרשו מפה הרבה יהודים למצרים... כל המלחמות האלו הם בחינת מלחמת גוג ומגוג... מלחמת ששת הימים התחילה ביום 'יסוד שביסוד', אבל הייתה לי הרגשה כזאת כמה ימים קודם, אמרתי צריך לפרוץ מלחמה ביום זה, 'יסוד שביסוד', ושנחנו ננצח ותהיה התגלות של משיח בן יוסף. וזה היה באותו הזמן... (תמלול מהקלטה הנמצאת ברשותי, הדברים בשלמותם מובאים להלן בכרך ג).

הרב זוסמן השתתף בעצרת ההודאה השנתית לכבוד יום ירושלים, הנערכת בישיבת 'מרכז-הרב' (ראה בצילום המופיע בסוף כרך זה).

"גילוי השכינה בששת ימי הפלאות"
הרב אלכסנדר שפרן (תר"ע-תשס"ו)
 רבה של ז'נבה, שווייץ

גילוי השכינה שזכינו לו בששת ימי הפלאות היה כפול: הוא בא מלעילא ומלתתא, ממרומים וממעמקים. אחרי העלם כפול, מכאיב ומדאיג – הסתר דרכי ה' למעלה ומיעוט הלבבות למטה – הנה לפתע התפרץ הגילוי הבהיר והמבהיר; הוא הופיע במהירות הבזק, בחיפזון, מרחוק ומקרוב גם יחד. נפתחו השערים לרווחה, ודרך נו"ן שערי טהרה וקדושה. עטויה "חסד שבמלכות", ירדה שכינה למטה ועלתה שכינה למרום. היא יצאה מטמונות גבהי שחקי א-ל שהובקעו, והתנשאה מצפונות מעמקי לבבות בני ישראל שנתרחבו. ירדה שכינה מרקיעים וראו בנים גבורתה: אלוקי מערכות ישראל נלחם להם; עלתה שכינה מנפשות ישראל, הנענות והעזות, שהיא מתאוה לדור בתוכן, וראו כל יושבי תבל סגולותיהן; ישראל מסתכלים כלפי מעלה, משעבדים את לבם לאביהם שבשמים, מתגברים וידיהם שוברות מלחמה.

בימי המעמד האדיר והנהדר, הוסר המסך שלמראית עין הפריד בין ישראל לקונם, ובכך בוטלו המחיצות שהבדילו בין צדיקים לבינונים; ורשעים אינם עוד. כי איזהו רשע? מי שמוציא את עצמו מן הכלל. ברם, בימי פלאי הפלאים, אפילו אחד מני אלף לא פרש מן הציבור; אף הרחוקים והנידחים נספחו על בית יעקב, בנחלת ה' אל ישראל עם-קרובו. כולם, כל אחינו בני ישראל, התאזרו עוז והשתתפו במאבק האומה והארץ והתחזקו בציפייתם לישועה. כולם אהובים, כולם ברורים, כולם גיבורים, מי בלהט הקרב נגד אויבי ישראל ומי בהתלהבות שבהתקרבות אל הבוחר בעמו ישראל באהבה, אל שומר ישראל. כולם בני א-ל חי. עם ישראל כולו הזדקף מלוא שיעור קומתו והיה לגוף אחד שאין בו מום, לנפש אחת שאין בה פגם: כולו קודש; כליל לה', לייחוד שמו יתברך, לאיחוד עם ישראל וארץ ישראל, המתאחדים ומתקדשים בייחוד ובקדושת שמו יתברך, ונעשים בזה האופן לחטיבה אחת מוצקה, איתנה, בעולם⁴²³.

132

הלל שלם בברכה

הרב ישראל (עמנואל) יעקובוביץ (תרפ"א-תשנ"ט)

רבה של בריטניה

רבה הראשי של בריטניה, הרב עמנואל יעקובוביץ, נטה לראות ביום זה חג דתי, והורה לומר בו הלל שלם בברכה כפי שפסק הרב אונטרמן. וראה: רל"י רבינוביץ, האומה, 59 (טבת תש"ם), עמ' 45; מיכאל ששר, הרב הלורד, ירושלים תשנ"א, עמ' 201-202 (הרב שמואל כ"ץ, הרבנות הראשית ויום ירושלים, מובא סוף כרך ג בספר זה). הרב יעקובוביץ השתתף בעצרת יום ירושלים בישיבת מרכז-הרב בשנת ה'תשמ"ז ונשא דברים.

133

"כנסת ישראל שולטת בציון ובירושלים"

הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק (תרס"ג-תשנ"ג)

ראש ישיבת 'רבנו יצחק אלחנן'

מדינת ישראל – מצוות כיבוש הארץ וקדושה פנימית

"כשאנו רואים כיצד כל שונאי האומה ריכזו את חמתם ואת זעמם (המכוון, לאמיתו של דבר, נגד אומתנו) על מדינת ישראל, שנעשתה מטרה לחיצייהם ועלילותיהם... הרי שאין לך סימן טוב מזה, כי המדינה היא בעלת כוחות סמליים גדולים, ושהינה, למרות שכבת אבק החולין המכסה אותה, בעלת קדושה פנימית הנובעת מקדושת הנצח של כנסת ישראל"⁴²⁴. לדעת הרב סולובייצ'יק, מדינת ישראל מגשימה חיוב הלכתי גמור של כיבוש הארץ: "אני מבדיל תמיד בין ממשלת מדינת ישראל ובין מדינת ישראל. המדינה היא קניין העם כולו, שניתן לו מאת הקב"ה בחסדיו המרובים. ישנה זהות גמורה של הארץ בקדושתה עם המדינה. מצוות ירושה וישיבה מתבטאת לא רק בפיתוח ממשי של אדמת ישראל – בניין בתים, נטיעת יערות וגנים, אכלוס הארץ וכו'... – כי אם גם בכיבוש פוליטי ותפיסת הארץ על-ידי ישראל. בעצמה של העובדה, כי ריבונות מדינת ישראלית קיימת וכי יהודים שולטים בארץ – חולשים על גורלה, קובעים את מכסת ההגירה, שומרים את גבולותיה ועסוקים בתיקון ענייניה בלי נוגש ומפריע – מתגשם האספקט העיקרי של מצוות ירושה וישיבה... קדושת הארץ הנאצלת על המדינה לא ניתנה להפקעה, ואין איש יכול לטמאה או לחללה"⁴²⁵. בדברו על הדרך שעברה תנועת המזרחי אמר הרב סולובייצ'יק: "עדיין לא הגענו ליום השישי של היצירה בתולדות ישראל, עולמנו, גורלנו, שרוי עדיין במצב של תהו ובהו. מפעלנו רחוק-

רחוק מלהיות מושלם; עדיין אנו באתחלתא דאתחלתא, אין אנו יכולים עדיין לתת סקירה על כל אשר עשינו...⁴²⁶

מלחמת ששת הימים ויום ירושלים

ספר הרב שאר־ישוב כהן, רבה של חיפה: היתה לי אישית ההזדמנות, לפני כמה שנים באחד מביקוריי בארה"ב, לשוחח על הנושא עם מרן הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק (שליט"א). בהזדמנות זו, השתתפתי בסימפוזיון שהיה ב"ישיבה אוניברסיטה" על המשמעות הדתית של מלחמת ששת הימים. התנהל אז, כפי שמתנהל גם כיום, ויכוח קשה על נושא זה: האם באמת כל הנסים הללו, כל מה שקרה וקורה לעם ישראל ולמדינת ישראל זה שנות דור, הוא באמת "תהליך הגאולה", או שלפנינו דבר אחר לגמרי – מדינה ככל המדינות, הנובעת מצורך לאומי של קיום, אבל ללא כל משמעות דתית. אני חוזר ומדגיש – כי גם הסוברים כך, מודים שטוב לעם ישראל שתהיה לו מדינה, וכי השואה הוכיחה את ההכרח שבדבר... אינני יודע לומר, בבירור ובדיוק מה היא עמדתו של הגאון הרב סולובייצ'יק (שליט"א), אבל די אם אומר שמתוך מה שהוא אומר אפשר להסיק: אכן יש לפנינו "פעמי משיח" – אכן שומעים אנחנו "פעמיא דמשיחא" – "קול דודי דופק". אך זה לא דווקא ראייה שמדינת ישראל כשלב בחזון הגאולה. אין זאת, אמרתי, שכבר הגענו במציאות לתהליך של גאולה ממש⁴²⁷.

מפורסמים דברי הרב סולובייצ'יק על משמעותה הדתית של תקומת מדינת ישראל: "...שלישית, הדוד התחיל לדפוק גם בפתח האהל התיאולוגי, וייתכן, כי זוהי הדפיקה החזקה ביותר. הדגשתי כמה פעמים בדברי על ארץ ישראל, שכל טענות התיאולוגים הנוצרים, שהקב"ה נטל מכנסת ישראל את זכויותיה בארץ ישראל, ושכל ההבטחות בנוגע לציון וירושלים מתייחסות במובן אלגורי אל הנצרות והכנסייה הנוצרית, נתבדו בפרהסיא על ידי יסוד מדינת ישראל, כטענות שקר, שאין להם שום עיקר ושורש. יש צורך בידיעה מקיפה בספרות התיאולוגית, מאז ימי יוסטין מרטיר עד התיאולוגים החדשים בימינו, כדי להבין את כל הפלא הגדול הזה, שעל ידו נפרכה בפומבי ההנחה המרכזית בתיאולוגיה הנוצרית... כנסת ישראל שולטת בציון ובירושלים. קורת רוח אני מוצא בקוראי בעיתונים קתוליים ועיתונים פרוטסטנטיים על מדינת ישראל. בעל כרחם עליהם להזכיר את שם ישראל כשהם מוסרים חדשות על ציון וירושלים הנמצאות בדינו. יש לי תמיד רגש מיוחד של סיפוק נפש בשעה שאני קורא בעתון, שתגובת מדינת ישראל אינה ידועה כעת, כי שבת היום והמשרדים סגורים, או כשאני קורא בערב פסח ידיעה מ"יונייטד פּרֶס" ש"היהודים ישבו הלילה לשולחן הסדר בתקווה שנסי מצרים יחזרו ויתרחשו היום". קול דודי דופק!⁴²⁸

ומוסר לנו הרב צבי שכטר, חתנו של הרב סולובייצ'יק, שהרב חזר על דבריו אלו גם לאחר מלחמת ששת הימים: 'ושמעתי פעם מרבנו, בדרשה שהעביר לאחר מלחמת ששת הימים,

שתמיד התנגדה הכנסייה הקתולית לתנועה הציונית על פי עיקרי האמונה שלהם, שלפי דעתם הכוזבת, מאחר שלא קיבלו כלל ישראל את "אותו האיש" כאליל, איבדו את זכותם כ'עם הנבחר', ונעשו הם הקתולים ל'עם הנבחר' (השווה גמ' ריש חגיגה (ה:)) עמא דאהדרנהו מריה לאפיה מניה וכו'). ובגלל כן גורשו בני ישראל מן הארץ, שהארץ הנבחרת היא רק בעד העם הנבחר, ולעולם לא ישובו להיות בעה"ב עליה עד שיקבלו עליהם את אלהותו, חלילה. והיאך יתכן לתמוך בתנועה הציונית.

לאחר הקמת המדינה לא הכיר הוותיקן בה בממשלה מהטעם הנ"ל (עד לאחר ארבעים שנה), אכן עצם קיום המדינה שימש כפירכא נגד אמונתם ההיא, והוצרכו ליישב בדוחק, שעיקרה של ארץ ישראל הוא ירושלים ומקום המקדש, ועל זה קאי אמונתם, שלעולם לא יחזרו היהודים לשלוט על מקום המקדש עד שיקבלו עליהם אלהותו של אותו האיש. וממילא, לאחר מלחמה ששת הימים, תכף ומיד הפצירה הכנסייה שמדינת ישראל תהפוך את ירושלים לעיר בינלאומית, והכל הוא מהטעם הנ"ל, דלפי אמונתם אי-אפשר שתהיה עיקרה של הארץ הנבחרת ברשות עם ישראל כל זמן שלא קיבלו עליהם אלהותו של 'אותו האיש'... (ליקוטי הנהגות, עמ' קלז וראה עוד בספר 'נפש-הרב', ירושלים תשנ"ד, שם מביא הרב שכטר (בעמ' עו-קד) שמועות רבות מחותנו בעניין היחס למדינת ישראל ולנושאים ההלכתיים שעמדו על הפרק לאחר מלחמת ששת הימים. גם מכתבו המפורסם של הרב סולובייצ'יק בעניין אי-עלייתו לארץ-ישראל⁴²⁹).

יחסו לאמירת ההלל ביום העצמאות וביום ירושלים

כתב הרב צבי (הרשל) שכטר, ראש ישיבה בישיבה יוניברסיטי: יום העצמאות – בשנה הראשונה שלאחר הקמת המדינה מיאן רבנו מלהרשות לומר ההלל. רק לאחר עבור כמה שנים כששאלוהו, אמר להם שאם ירצו, יש להם לומר חצי ההלל לאחר גמר כל התפילה. וכששאלוהו שוב מה יעשו אם ידחקו הבעה"ב וילחצו על הרב לומר את ההלל תכף לאחר גמר חזרת הש"ץ, השיב רבנו שיש להצריך שיאמר הש"ץ תחילה חצי קדיש לאחר התפילה. והיינו ע"פ המשנה בר"ה (לב:)) ובשעת ההלל, הראשון [הש"ץ לשחרית] מקרא את ההלל, הרי שביום שיש חובה לומר ההלל, הוא משתייך ומצטרף עם חזרת הש"ץ דשחרית, וביום העצמאות, בכדי להראות שאיננו מדינא, ושאיננו מצטרף אל תפילת שחרית, מן הצורך לומר קדיש המפסיק (דהיינו ח"ק) בין חזרת הש"ץ להלל. אך לעולם טפי עדיף לאומרו לאחר גמר כל התפילה. ובטעם הדבר שנמנע רבנו – בשנים הראשונות – מלהרשות לומר את ההלל, הצביע ללשון הברייתא שהובאה במס' שבת (כא, ל) לגבי חנוכה, לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודיה, הרי שהמתינו עד לשנה האחרת. הרי, דאף שאירע נס

בשעתו, מ"מ צריכים להמתין ולראות אם יהיה קיום לאותו נס, והכי נמי בהקמת המדינה, מן הצורך היה להמתין כמה שנים ולראות אם יהיה המשך וקיום למדינה. ובקשר ליום ירושלים היה סבור רבנו שאין לומר בו הלל כלל, דכל חשיבותה של ירושלים איננה בתורת העיר שבה, אלא מפאת היותה מקודשת בקדושת מחנה ישראל, דהעזרה מקודשת בקדושת מחנה שכינה, והר הבית בקדושת מחנה לוי, וירושלים דינה כמחנה ישראל. וכל זמן שהמקדש עדיין בחורבנו, אף ירושלים נחשבת כבחורבנה, דקדושת מחנה ישראל נובעת היא מקדושת מחנה שכינה של העזרה. וממילא אין סיבה לחגוג ולומר אפילו חצי הלל ביום ירושלים [כל זה שמעתי מה"ר שלום רפהון, שיחיה, ששאל כ"ז מאת רבנו בזמן ששימש כמנהל הישיבה הקטנה שבמנהטן]⁴³⁰.

134

'קול דודי דופק'

הרב משה הלוי סולובייצ'יק (תרע"ה-תשנ"ה)

צריך, שוויץ

כשנשאל במלחמת ששת הימים איזה דבר מיוחד צריך כל אחד שלנו לעשות במצב הזה, ענה שאדרבה בזמן שכזה צריך לחזק את המצוות והעבודה היומיומית שלא יהיה בעצלתים ובצורה שגרתית, ושם צריכים לעבוד ולעשותם בשלמות. בדרשת התעוררות שנשא רבנו זצ"ל אחרי מלחמת ששת הימים בשנת תשכ"ז, תמך יתדותיו בפסוק משיר השירים (ה, ב): "אני ישנה ולבי ער, קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי" וגו'. ישראל אומרים "אני ישנה" בקיום המצוות, דהיינו, לא קיימתי המצוות כראוי, אבל ו"לבי ער", הקב"ה שהוא לבם של ישראל (כמאמרם ז"ל) לא ינום ולא יישן, כי הוא שומר ישראל, ומשגיח עליהם לגונן ולהציל את בני".

יש זמנים, הוסיף, שאכן בני" מקיימים המצוות, אבל חסרה ההתלהבות והשמחה. שצריך לקיים בהן את המצוות. וכמובן יש גם בעוה"ז יהודים ישנים לחלוטין ולא שומרים את התורה. אעפ"כ הקב"ה שומר ומציל אותם מידי אויביהם, והנה הוא דופק על פתחינו, "קול דודי דופק", כל הצרות והישועות הבאים עלינו אלו איתותים מן השמים לעורר אותנו שנחזור בתשובה. "פתחי לי אחותי רעיתי", איתא במדרש "אחותי" רמז ליצי"מ שאז התקשרו והתחברו בני" בקוב"ה על ידי דם פסח ומילה, "רעיתי" רמז לקרי"ס כאשר הוסיפו דבקות אליו ית"ש בעזרת הנסים והנפלאות.

מנקודת השקפה זו עלינו להביט ג"כ האידנא על כל המאורעות והפלאים שראינו ב"ה במערכה זו. הכל מכוון לאותת לנו בבחי' "קול דודי דופק" שנושב אל הקב"ה. אל לנו לחפש

חסרונות אצל התועים רח"ל שהתרחקו לגמרי מהתורה"ק. בעיקר מוטל עלינו להיטיב בעצמנו את דרכנו ולשפר מעשינו⁴³¹.

135

"זכור ה' לבני אדום"

הרב ירחמיאל יעקב דושינסקי (תרע"ו-תשמ"ז)

אב"ד קהילות קייפ - דרום אפריקה וקהילות רודזיה

"שני עמודי חייו, אהבת תורה ואהבת ארץ ישראל היו לאחדים בנפשו הלכה למעשה, אף זכה להאציל מאהבתו זו גם על אחרים שהקשיבו לתלמודו ולדרשותיו ובאו אתו בדברים, כראש מחלקת העלייה שאף זכה לקיים אהבתו זו בעצמו ועלה לארץ אחרי מאמצים רבים. בשניהם, בתורה וארץ ישראל, היה טופח ומטפח, היה הראשון שביקר אצל האדמו"ר רבי יקותיאל יהודה הלברשטם (שליט"א) וזכה להביאו לידי החלטה למעשה לעלות בעצמו ולהעלות תלמידיו להקים ישוב חסידי בנתניה, ישוב שהוא לשם ולתפארת. וכך היה דרכו, לומד ומלמד, מרבנות בדרום אפריקה למחלקת העלייה בארה"ב, אחרי שמונה שנים נאלץ לשוב לדרום אפריקה נבחר כאב"ד בקייפטאון והוסיף ללמוד וללמד, לעורר אהבת ציון וירושלים, החדרת הציונות הדתית, "המזרחי", "הפועל המזרחי"... כל זה לא הניח דעתו ולא מצא מרגוע בנפשו שכל מה שלומד לאחרים לא קיים בעצמו עד שזכה לקיים תשוקת נפשו ועלה והתיישב בנתניה להיות שותף לראשית צמיחת הגאולה...⁴³²

מדבריו

אומות העולם הנוהים אחר אמונתם, ראו בחורבן ירושלים משום הוכחה וראיה כי נטש ה' את עמו ונחלתו וכי פקעה ההבטחה לראות בישראל את העם הנבחר, עבורם תחיית האומה על אדמת הקודש, כיבוש ירושלים בידי צה"ל ושחרור הר הבית, מהווה מבוכה ותבוסה. העובדה ההיסטורית שנקבעה ביום שחרור ירושלים יש בה כדי לסתור את כל מה שהשמיעו מייסדי הכנסייה ואבותיה... אנו מתפללים: "זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים", את יום שחרורה נגד הגויים האומרים עדיין שנים לאחר שחרורה ערו, ערו, כאז כן היום, אלקי צבאות ישראל יהיה בעזרנו, ויהודה לעולם תשב וירושלים לדור ודור⁴³³.

**זכינו אנו למה שלא זכו מאות דורות
הרב משה בוצ'קו (תרע"ז-תשע"א)
ראש ישיבת 'עץ-חיים' במונטרה, שווייץ**

למד בישיבת 'עץ-חיים' שהקים אביו, הרב ירחמיאל אליהו בוצ'קו, במונטרה שבשווייץ, והוסמך לרבנות בצעירותו. בשנת תשמ"ו עלתה הישיבה לישראל. הרב בוצ'קו ואתו כל המורים והתלמידים קבעו את מושבם בירושלים וייסדו מחדש את הישיבה כישיבת הסדר, אשר נקראה על שם מייסדה "היכל אליהו". בשנת תשנ"ו, עברה הישיבה ליישוב כוכב יעקב בבנימין, והרב משה בוצ'קו ביקש מבנו – הרב שאול דוד – שיעמוד בראשה. הרב בוצ'קו, נפטר בערב יום הכיפורים תשע"א.

חגיגת יום ירושלים תשכ"ח – בשוויץ

סיפר ד"ר מיכאל ויגודה, בוגר הישיבה: 'עץ חיים' הייתה הישיבה הראשונה באירופה כולה שחגגה ברוב עם את שחרור ירושלים. בשנת תשכ"ח הזמין הרב משה בוצ'קו לחגיגות את הרב יצחק נסים, אז הרב הראשי לישראל. בוילה שבה הייתה הישיבה הצטופפו חמש מאות איש (הערת המלקט (ש.ה): שיחה זו הובאה במלואה לעיל בכרך זה). מאז, הייתה חגיגת יום ירושלים בישיבה לשם דבר". בשל הצעד הזה זכה הרב בוצ'קו לחרמות מידי עמיתיו הרבנים, אבל הוא לא נסוג בו מדעותיו⁴³⁴.

ליום העצמאות וליום ירושלים

והנה, זכינו אנו למה שלא זכו מאות דורות. יום ה' באייר ויום כ"ח באייר נתחדשו ונקבעו כתאריכים חדשים בלוח חייו ובלוח לבו של עם ישראל. אלה הם תאריכים של תחילת הגאולה בפועל, זאת הגאולה אשר אבותינו כספו והתפללו עליה כל שנות הגלות. צאו וראו מה מתקיים בדורנו, לנגד עינינו ממש: כל פסוקי הנחמה המבטיחים על קיבוץ הגלויות, קמו והיו למציאות: "ופדויי ד' ישובון ובאו ציון ברינה, ושמחת עולם על ראשם... ונסו יגון ואנחה" (ישעיהו לה, י); "בונה ירושלים ד', נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז, ב). נידחינו הבאים עתה מרחוק, היו נידחים עד הנה לא רק בכך שרחוקים היו מציון, ולא הורשו לצאת מארצם אשר סגרה עליהם במסך של ברזל, אלא אף מבחינה רוחנית הם היו רחוקים ונידחים. עתה, בשובם לציון – באלפי רבבות – שבים ומגלים הם גם את יהדותם. גם ארצנו נגאלת, במעשים של בניין ונטיעה, וממש מדי חודש קם יישוב חדש. זוכרים אנו את דברי הגמרא על כך שעומרי מלך ישראל – שלא היה מן הצדיקים – זכה למלכות רק

משום שהוסיף כך אחד בארץ ישראל, כאשר קנה מאת שמר הר קרח אחד, ובנה עליו את העיר שומרון (מסכת סנהדרין דף קב ע"ב).
 יש בלבנו על יהודים דתיים, המשתיקים - בתוך נפשם וכלפי חוץ - את הנסים המתגלים יום-יום ושעה-שעה לנגד עינינו. אף את ריבוי נסי מלחמת ששת הימים הם טשטשו - ולא אחזו פלך של אברהם שהכיר את בוראו מתוך התבוננות בנפלאותיו - והכול כדי שלא ייאלצו חלילה להכיר במדינת ישראל...⁴³⁵

אהבת ארץ ישראל, העלייה לארץ ומאבקו למען שלמותה

אהבתו לארץ ישראל הייתה גדולה מאוד. עוד בשבתו במונטרה היה נוהג להתכתב עם רבנים, ראשי ממשלות ואישי ציבור אחרים כשהוא דן עמהם במצב בארץ. על המכתבים היה מספר לתלמידיו שהגיעו לביתו לעונג שבת אחרי סעודת ליל שבת בישיבה. פעמים רבות הצהיר שהוא יעלה לארץ, ובשנת תשמ"ה מימש את הצהרתו ועלה לארץ, ואתו הישיבה כולה. הוא קבע את משכנו בירושלים, ואת הישיבה מיקם בשכונת רחביה. תלמידו, הפרסומאי מאיר ואקנין, מסביר כי רבו החליט להקים את הישיבה דווקא במעוז חילוני כשכונת רחביה, למרות הפיתויים שבמרכז העיר הקרוב, כדי שלא להתנתק מהציבור הכללי... הישיבה שכנה בסמוך לביתו הקודם של הרב עובדיה יוסף, ויחסים חמים התפתחו בין הרב משה לבין השכן הגדול, שהגיע גם למסור שיעור בישיבה. דבר זה לא מנע מהרב משה לצאת בחרפות נגד פסיקתו של הרב עובדיה יוסף המתירה למסור שטחי ארץ ישראל תמורת הסכם שלום.

הרב שאול דוד בוצ'קו, מסביר את שיטתו של אביו בנושא: "צריך לעשות אבחנה בין שני מצבים. יש מצב בו איסורים כמו 'לא תחנם' נדחים מפני פיקוח נפש, וזה כשמדובר במצב לא מהותי, בו האיסור לא מופקע לגמרי. אבל כשאדם עושה הסכם שלום שבו הוא מוותר באופן רשמי על חלק מארץ ישראל, הרי זה בעצם ויתור על חלק מהתורה. מותר לחלל שבת לצורך פיקוח נפש, אבל אסור לוותר על מצוות שבת. הוויתור על הארץ לדורות הוא כאילו אמירה שאיננו מאמינים בתורה, ויש בזה כפירה באמיתות התורה". הרב שאול דוד סבור כי על פי שיטת אביו, הרי שבניגוד למקובל לטעון, מה שקרה בלבנון ובעזה הוא טוב יותר מבחינה זו, דווקא בגלל שהיתה זו בריחה ללא הסכם שלום, וללא ויתור רשמי על ארץ ישראל. את תגובתו ההלכתית לפסיקת הרב עובדיה פרסם הרב משה בשעתו על גבי שני עמודים בעיתון 'הצופה', והרב שאול ישראלי אמר על תגובה זו כי "זו תשובה מנצחת". ויכוח הלכתי זה לא שינה את יחסי ההערכה בין שני תלמידי החכמים. מאיר ואקנין מספר כי הוא זוכר שבברית של בנו, שבה שימש הרב עובדיה כסנדק, ראה הרב משה את הראשון

לציון ובלי לחוס על שנותיו, שכבר עברו את גיל הגבורות, רץ לעבר הרב עובדיה ונישק את ידו, כמנהג הספרדים⁴³⁶.

137

אנו זוכרים את ירושלים ודורשים אותה הרב אהרון ליכטנשטיין (תרצ"ג-תשע"ה) ראש ישיבת הר"עציון

הרב ליכטנשטיין נולד בצרפת בשנת תרצ"ג. נמלט לארה"ב בשנת ת"ש, יחד עם הוריו בעקבות הכיבוש הנאצי. בשנות נעוריו למד אצל הרב יצחק הוטנר בישיבת 'רבנו חיים ברלין' ואצל הרב אהרן סולובייצ'יק. לאחר מכן, למד ב"ישיבה יוניברסיטי" ונסמך להוראה ע"י רבו המובהק וחותרו לעתיד, הרב יוסף דב סולובייצ'יק. בשנת תשל"א עלה ארצה עם משפחתו בכדי לעמוד בראשות ישיבת הר"עציון, לצדו של מייסד הישיבה הרב יהודה עמיטל. זכה להקים עולה של תורה בארץ ישראל.

הקמת מדינת ישראל

הקמת מדינת ישראל היא מפנה בעל חשיבות אדירה. וזאת למרות כל הפגמים והליקויים, ולמרות כל המאבקים הפנימיים. יש לקוות שאנחנו נמצאים צעד או צעד וחצי קדימה במסלול הזה. האם מעבר לפינה מחכה המלך המשיח? את זה אני עוד לא רואה. אני אמון על דעת הרמב"ם בנושאים האלה. מדובר בתהליך ממושך שדורש הרבה השקעה מצדנו, אם אתה שואל אותי האם אני רואה במדינה ישות דתית במובן הזה כמו שאני מתייחס לבית-כנסת, קשה לי לנקוט בניסוח כה מרחיק לכת... ובכל זאת, המדינה היא מפעל החסד הגדול ביותר של העם היהודי. במדינה נעשה קיבוץ גלויות בהיקף עצום. המדינה והיישוב – כולל אלו שלא מניחים תפילין של רבנו תם וגם לא של רש"י – קיבלו על עצמם משא אדיר. הם קיבלו רבבות פליטים מהשוואה; הם קיבלו את יהדות המזרח, שאמנם לא עמדה בסכנה קיומית, אבל עמדה בסכנה רוחנית. תושבי המדינה הקריבו לשם כך קרבנות רציניים. אנחנו מדברים על מדינה שמספר אזרחיה גדל בשישים שנה פי עשרה. איפה אתה מוצא מדינות כאלו?

חלק גדול מאוד מזה נעשה גם בידי אנשים שאינם שומרי מצוות במידה שהייתי רוצה שיהיו. הם פעלו מתוך תודעה יהודית. הייתה להם מודעות לעם היהודי ולחזונו. התודעה שלהם הייתה יהודית גם עקב התמסרותם לגמילות חסדים, שהיא אחד משלושת היסודות שעליהם העולם עומד. המפעל הזה התאפשר על ידי המדינה.

חבר שלי, האוחז בהשקפות דומות לשלי, הלך לדבר עם כמה ראשי ישיבה לא ציוניים, והם אמרו לו: על מה אנחנו נאבקים כאן? יבואו הפלשתינאים וישימו דגל פלשתינאי, ואנו נמשיך ללמוד בישיבותינו. זה הבל הבלים. אנשים לא מבינים באיזו מדינה הם חיים. ועוד לא דיברנו על העיסוק בתורה. עיתון 'הארץ' טען (מבחינתו, בחריקת שיניים) שיש במדינה 63,000 אברכים שלומדים תורה. כל הדברים הללו מעניקים משמעות דתית למדינה, מבחינת מה שקורה בשטח"⁴³⁷.

יום ירושלים - ירושלים עיר הקודש וירושלים עיר הבירה

מלכות ישראל בארץ ישראל היא תשתית ותנאי הכרחי לשלטון על ירושלים; ומאידך מהווה השלטון על ירושלים סמל ומפתח לשלטון על הארץ כולה. אין מלך בלא בירה ואין בירה בלא ארץ. במשך אלפיים שנות הגלות נשאנו את עינינו לירושלים כ"משוש כל הארץ", אך גם כסמל למלכות ולארץ כולה.

דווקא בזמנים אלו חשוב להדגיש את היחס הכפול שבין ירושלים וארץ ישראל, שכן נראה שקיימת סכנת ניתוק בין שני הערכים, וזאת משני הכיוונים. מחד, קיימים חוגים מאנשי ירושלים המפארים את ירושלים כפנינה עצמאית מצד בית ה' ו"יפה נוף" שבה ומצדדים בערכים המזוהים עם ירושלים בלבד תוך היסח הדעת - אם לא גרוע מכך - ממשמעות הארץ כולה ומהערכים הקשורים בה. מאידך, קיימת תחושה שבחוגים אחרים חל לאחרונה כרסום מסוים בהכרת חשיבותה של ירושלים ביחס לארץ כולה כמזינה ויונקת, מפרה ומופריית. נדמה שהכרת חשיבותו של הקשר ההדוק שבין ירושלים וארץ ישראל, שפשטה בכל החוגים רק לפני דור, נפגמה בשנים האחרונות.

אנו, יושבי בית המדרש, צריכים לדאוג שבתוכנו לא ידעכו התחושה, הלהט וההתלהבות של הקשר הדו-סטרי שבין ירושלים וארץ ישראל. עלינו גם להקרין ולשדר תחושה זו לסביבתנו הקרובה והרחוקה ולדאוג שמודעות זו, שהייתה כה ברורה ומשמעותית כשחזרנו לירושלים, לא תדעך אלא תתעצם. גם אם אנו חסרי השפעה במישור הפוליטי-פרגמטי, יש משמעות לזיקתנו להשקפה זו במישור האידאולוגי, כיושבי בית המדרש. ביום זה, שבו אנו זוכרים את ירושלים ודורשים אותה, נתעצם ונתחזק בכל ישותנו והווייתנו בהכרת חשיבות הקשר שבין ירושלים עיר הקודש לבין ירושלים עיר הבירה והזיקה שבינה ובין ארץ ישראל⁴³⁸.

הנהגת הרא"ל ביום העצמאות וביום ירושלים

סיפר בנו של הרא"ל, הרב מאיר ליכטנשטיין, רב קהילת "אוהל יונה מנחם" בבית שמש: למיטב זכרוני, אבא ז"ל פסק שיש לומר הלל שלם ללא ברכה ביום העצמאות. למיטב ידיעתי, לפני התבה בישיבת 'הר עציון' היה עובר תלמיד שקיבל על עצמו את הפסק שיש

לברך (הרב שלמה ברין), והוא היה מברך ומוציא את האחרים ידי חובה. זה מלמד שאבא ז"ל ודאי לא חשב שאסור לברך, אך הוא עצמו חשש שמא אין לזה מספיק ביסוס. לעומת זאת, ביום ירושלים נהגו בישיבה לומר הלל שלם עם ברכה. לפני מספר שנים, אבא ז"ל חתם יחד עם הרב דרוקמן, הרב אריאל, הרב אבינר על מסמך של סדרי תפילה ביום ירושלים, כתוב שם לומר הלל שלם כפי פסק הרבנות הראשית אך לא כתוב במפורש שיש לברך⁴³⁹.

הוסיף על דברים אלו בנו של הרא"ל ומראשי ישיבת 'הר-עציון', הרב משה ליכטנשטיין: אבא אמר הלל ביום העצמאות בלי ברכה. הוא היה חוזר ואומר שהוא עושה זאת לא מפאת ספקות לגבי חשיבות היום או משמעותו, אלא כספק בהלכות ברכות. הוא היה מסופק האם צריכים תקנה ספציפית של חכמי המסורה לאפשר אמירת הלל או שהקביעה ש'נביאים שביניהם תיקנו אמירת הלל על כל צרה וצרה וכו' (פסחים קיז) מאפשרת אמירת הלל מכח תקנתם אף מבלי תקנה ספציפית על מועדים חדשים. בהקשר זה, הוא הפנה אותי לדברי רש"י בפסחים קיז. המצטט את חנוכה בהקשר תקנת הנביאים ("כגון חנוכה") והוא חשש והסתפק שכוונת רש"י איננה להביא רק דוגמא לאירוע היסטורי אלא לתבנית הלכתית דהיינו חג הצלה שהיתה תקנת חז"ל לגביו.

ב. כפי שציין אחי, שליח הציבור בישיבה אמר הלל בברכה, אך הדבר נעשה על דעת עצמו. ג. לא פחות חשוב מכך היא הנהגתו להעביר שיעור כללי בענייני ארץ ישראל בישיבה ביום העצמאות. בשנים הראשונות ממש לבואנו ארצה, עדיין היו לימודים ביום העצמאות כבחנוכה, אך תוך כמה שנים, יום העצמאות הפך ליומא דפגרא של טיולים בארץ ו"בשר ע"ג גחלים" וכבר לא התקיימו לימודים סדירים בישיבה. עם זאת, הוא הקפיד ביותר על קיום השיעור, וכך עד ימינו יש שיעור בישיבה בטרם הליכת הבחורים לשוט בשבילי ארץ ישראל. במשך כשלושים וחמש שנה, השיעור הוקדש לנושאים שונים בענייני זרעים. בשנים האחרונות, גורמים שונים בישיבה דיברו על לבו שיעסוק יותר בהלכות מלכים, וכך היה בחמשת השנים האחרונות שהוא עוד זכה להעביר את השיעור הנ"ל.

ד. למיטב ידיעתי, המצב ביום ירושלים היה זהה ליום העצמאות. אמנם, בשיחה עיונית בלימוד, אבא ז"ל היה טוען שיש יותר מקום לברך ביום ירושלים מאשר ביום העצמאות, היות וקרה מעשה מסוים ומיוחד באותו יום, אך בפועל הוא עדיין חשש מלברך. כפי שצינתי לעיל, עיקר חששו היה העדר סמכות מלתקן תקנה ולא פגם ביום, ועל כן הפער בין שני הימים מבחינת האירוע לא היה משמעותי, ועל כן הוא לא ברך גם ביום ירושלים. ה. גם ביום ירושלים, החזן במניין של הישיבה היה מברך. כמו ביום העצמאות, אבא ז"ל לא ניסה להטיל מרות על החזן אך הוא לא היה מברך.

ו. גם בשנת תשכ"ז הוא לא ברך בכ"ח אייר והמתין לחג השבועות וכיוון בברכה דאז גם על מלחמת ששת הימים. ייתכן שאמר הלל בלי ברכה קודם, אך איני יודע. למיטב הבנתי,

ובמרחק שהיינו מן האירועים (עדיין גרנו בניו-יורק), לקח קצת זמן לתרגם את מלוא משמעות האירוע למעשה הלכתי ואז כבר חג השבועות היה בפתח וזה נראה לאבא כדבר הסביר ביותר לעשות. כמו כן, התפיסה שצריך תקנה לברך על אירוע גם מביאה לידי מסקנה דומה.

ז. אבא ז"ל היה מתגלח לכבוד יום העצמאות ויום ירושלים, למרות שהוא נהג מנהגי אבלות בספירה עד ג' ימי ההגבלה.

ח. כאשר המדינה עברה לשעון קיץ, השיחה בליל יום העצמאות וליל יום ירושלים הוקדמה לסוף היום הקודם. אבא ז"ל היה ממתין מלהתגלח עד אחרי השיחה כדי שיתגלח אחרי שקיעה\צאת הכוכבים⁴⁴⁰.

בישיבת "הר עציון" נהוג לקרוא בערב יום ירושלים את מגילת שיר השירים בציבור (בלא ברכה כמובן).

הרב ליכטנשטיין נהג להשמיט בנוסח תפילת "נחם" בתשעה-באב את המשפט: "האבלה מבלי בניה והחרבה ממעונותיה והבזויה מכבודה והשוממה מאין יושב"; ואת יתר התפילה היה מותר על כנו⁴⁴¹.

138

הלל והודאה

הרב צבי (הרשל) שכטר

ר"י בישיבה יוניברסיטי, ניו יורק, וראש בית הדין של ארגון O U

קביעת יום טוב בזמן הזה בתורת רשות וגדר המדינה כ"אתחלתא דגאולה"

וכה"ג נמי נראה לומר בקשר ליום העצמאות, שכבר התבאר שעצם הקמת המדינה גדרו כאתחלתא דגאולה. וע"כ רשאים [אף כי חיובא ליכא] לקבוע יו"ט על כך ולשמוח, דומיא דפורים, וטפי ניחא קביעות היו"ט דיום העצמאות מאשר עשיית המדורות והחגיגות והריקודים שבל"ג בעומר, וכמשנ"ת לעיל בארוכה. אך אין זה מחייב לקבוע יו"ט. [ואף אינו מחייב שרשאים אפילו לומר הלל שלם (או אפילו חצי הלל) ביום העצמאות, דכמה ימים טובים יש שאין אומרים בהם את ההלל, והוא דיון אחר בפנ"ע. אלא שמתחילה צריכים לדון על עצם קביעות היו"ט, אם אין בו משום בל תוסיף - וכפי הבנת הפר"ח בהך גמ' דר"ה - קמייתא בטיל אחרנייתא מוסיפין, ועפ"י פשוטו נראה דשרי וכן"ל].

מלחמת השחרור שפרצה תכף ומייד עם הקמת המדינה, נראה פשוט שהיא היתה סימן לכך שעצם הקמת המדינה היתה בחינת אתחלתא דגאולה, ושפיר שייך - בתורת רשות - לחגוג יו"ט לדורות ביום תחילת אותה המלחמה, ולק"מ מה שטענו אחרים, שהי' להם לקבוע

היו"ט ביום גמר המלחמה בנצחון נגד הערבים, וכמו שעשו תמיד החשמונאים, שקבעו ימים טובים ביום שנצחו על אויביהם, נראה פשוט דאין הנדון דומה לראיה, וכמו שכבר נתבאר למעלה, דבכל מלחמות החשמונאים שהיו בזמן הבית, הרי הנצחון במלחמה הי' בחינה של קיום המקדש, אשר שפיר שייך לקבוע יו"ט על כך, וכיסוד הרמב"ן שהבאנו למעלה. משא"כ בזה"ז, שבעוה"ר אין לנו מקדש, אזי אין בנצחון שום מלחמה בא"י משום קיום המקדש, ורק שייך לקבוע יו"ט בזה"ז על אירוע היסטורי שהוא בבחינת אתחלתא דגאולה, וזה הי' גדר ענין הקמת המדינה – עפ"י פשוטו, וכאשר נתבאר לעיל בארוכה...⁴⁴²

הלל בימי ההודאה

מסר לי ידידי הרב מרדכי ציון, ר"מ בישיבת 'עטרת ירושלים', בשם בנו של הרב שכטר, הרב שי, שאביו אומר הלל שלם (בלי ברכה) ביום העצמאות וביום ירושלים וסובר שעדיף לומר אותו בסוף התפילה.

עלייה לארץ ישראל והתנגדות לתכנית ה'התנתקות'

סיפר הרב שלמה אבינר: פעם הייתי בכנס של RCA, מועצה אמריקאית של רבנים אורתודוקסים-ציונים... הג"ר צבי שכטר נתן שם שיעור: מה עדיף, לעלות לארץ או להיות רב של קהילה?... והגיע למסקנה שעדיף לעלות לארץ (וכן כתב הרב שכטר במורשת ח"א, א)... וגם שמענו על הרב שכטר עצמו, שפעם נפגש עם הרב הראשי לישראל, הג"ר אברהם שפירא, ואחרי שהרב שכטר מנה בפניו את כל תפקידיו, הגר"א שפירא אמר שהוא חייב להישאר באמריקה.⁴⁴³

סיפר ר' ניר סלומון, בוגר ישיבה יוניברסיטי. בשנת ה'תשס"ה, לפני יישום 'תכנית ההתנתקות' בעת שיעור מיוחד שמסר הרב שכטר בבית-שמש ועסק בבחינה הלכתית של התכנית, התבטא הרב שכטר באופן חריף מאוד כנגד התכנית ואמר שמעבר לאיסור שיש בה, היא מהווה חילול השם גדול.⁴⁴⁴

139

נס גלוי, אשר רוח ה' היא הנושבת בו
הרב נחום אליעזר רבינוביץ'

ראש ישיבת 'ברכת משה' ומחבר פירוש 'יד פשוטה' על הרמב"ם

נולד בשנת תרפ"ח בעיר מונטריאול שבקנדה. למד בישיבתו של הרב פינחס הירשפרונג, רבה הראשי של מונטריאול. לאחר מכן למד בישיבת נר ישראל בבולטימור, אצל הרב יצחק רודמן ונסמך על ידו לרבנות, וכן עמד בקשרי הלכה מרובים עם הרב יוסף אליהו הנקין.

מבט כללי על התקופה ומאורעותיה

עד שלא הגעתי אני לגיל מצוות, ירדה על אירופה אימה וחשכה גדולה ונדמה היה שלא נשאר בה פליט מזרעו של אברהם אבינו 'כי כלינו באפך ובחמתך נבהלנו'. ואף על ציון לטש אויב עינו. רק בעולם החדש – אמריקה – היתה שארית כמעט, ואני בתוך הגולה ההיא. באותה עלטה שאלה אחת ויחידה האפילה על הכול: 'על מה שוא בראת כל בני אדם?' וה' לא נסתר לנצח. השרידים שעל גופם כבתה האש פנו להררי קודש ואת מטה עוזו שלח ה' מציון והרים ראש עם נדכא ונכלם; הרטיב עצמותיו היבשות והטיף בהם טל חיים. אז ראו כל העמים את אשר עשה ה' לעינינו בהיקבץ הגלויות ובהתכנס הפזורה כי 'פדות שלח לעמו – צוה לעולם בריתו'.

המהפך המופלא הזה התרחש במשך שנות חיי אדם אחד. אמנם במבט לאחור גז חיש, אבל גם בתוך הימים שאני ושכמותי יכולים למנות, תהליכי כל ההיסטוריה היהודית משתקפים לעין כול – כל הרוצה לראות יפקח עיניו ויראה כי לא נטש ה' את עמו. לאירועים אלה אין דוגמה ומשל בדברי ימי שום אומה ולשון, ואף בקורות עמנו המלומד בנסים יוצאי דופן הם. כאשר נכנס יהושע לארץ היה מספר הגברים יוצאי צבא ששים ריבוא, ואם נוסיף עליהם כמספרם נשים, ונכפיל ונשליש מניין הטף והצעירים ונוסיף עליהם עוד כהנה וכהנה – הרי היום בחסדי ה' זכינו ליותר יהודים בארץ מאשר היו אז.

במקביל לתחיית העם והארץ, אף התורה קמה לתחייה. אור התורה החל לשקוע כבר לפני מאתיים שנה ויותר. גם התנועה הציונית ברובה העדיפה להזדהות עם עולם "הקדמה" המדומה ועזבה מקור מים חיים. והחורבן הנורא לא דילג על מרכזי התורה באירופה שהיו כבר מעטים ואנשים מזער. ובאמריקה זכורני עד כמה היתה דלות רוחנית, כי בדרך כלל הדור הראשון שנולד באמריקה הפנה עורף לאמונה ואימץ לו אורחות חיים של הסביבה הלא-יהודית. רק גדולי תורה אחדים נמלטו בדרך נס לאמריקה ונאספו סביבם בודדים בלבד ללמוד.

והנה הגחלת הלוחשת היתה ללהבה גם בתפוצות ובעיקר בישראל. צמח לנו דור דעה ומספר לומדי התורה כיום גדול הוא בהרבה ממספרם אפילו בתקופות הזוהר של עמנו. כשאני מסתכל סביבי בבית המדרש אני רואה תלמידי חכמים שעלו לדרגות שאנו בגילם לא יכולנו אפילו לחלום עליהן. בחסדי ה' פרחו הגפן הנצו הרימונים – חזו וראו צורבים צעירים המיועדים לגדולות כמתכונתם של חכמי הדורות... כבן דור המעבר בין שואה לתקומה זכיתי לחוות את יד ה' שנחשפה בשיבת ציון, ודומני שכדי להבין את מה שהתרחש בקהילות היהודים, הן בגולה והן בארץ, יש ערך לבדוק את הדין ההלכתי למעשה, אילו בעיות הובאו לפני רבנים ובאילו עניינים חיפש הקהל הרחב הנחיה על פי התורה⁴⁴⁵.

זיכרונות ממורו ורבו – הרב פינחס הירשפרונג

הוא היה מיוחד במינו, ממש יחיד בעולם. כל התורה הייתה מונחת לו בכיס. הוא ידע את כל הבבלי ממש בעל-פה. היה לו כוח אדיר. גם את ארבעת חלקי השו"ע ידע בעל-פה, בנוסף לספרות פולנית ועוד כהנה וכהנה. בעיקר הוא התאפיין באהבת האמת. אני חושב שזהו הדבר המכריע... היחס שלו להיסטוריה עשה עליי רושם רב. הוא הכיר את האמת שבהיסטוריה. הוא היה מספר לנו על כך שבחודשים של קיץ '39 הסתובב ז'בוטינסקי בפולין ואמר ליהודים 'רחמו על עצמכם, ברחו מפה, העולם עומד להתפוצץ'. אבל לא שמעו לו. הוא הכיר באמת ההיסטורית שרבים לא רצו להכיר בה⁴⁴⁶.

עלייתו לארץ-ישראל

...מאז ומעולם רציתי לעלות ארצה, כבר בהיותי נער כשהייתי בתנועת "השומר הדתי", המקבילה הקנדית של בני עקיבא, הייתי נואם בבתי הכנסת ומדבר עם קבוצות בני נוער על עלייה לארץ ישראל. צריך לזכור שאף שהשואה התרחשה רחוק מאתנו, היא השפיעה עלינו בצורה עצומה, הכרנו ניצולי שואה רבים שסיפרו לנו על הנוראות שעברו ועל אחת כמה וכמה הרשימה אותנו הקמתה של המדינה היהודית, האווירה בביתי ובתנועת הנוער הייתה של הזדהות עם האידיאל הציוני, ולאחר רקע זה כל ימי שאפתי לעלות לארץ ולגור בה... ואכן הייתי מגיע מדי פעם לארץ, להרצות בכנסים שונים. באחת הפעמים הוזמנתי להרצות שיעורים בשיבת הכותל, באותו זמן למדו בישיבה הרב חיים סבתו והרב יצחק שילת. לאחר כמה שנים פרצה מלחמת יום הכיפורים והרב סבתו קיבל על עצמו בתוך מאורעות המלחמה שאם הקב"ה משאירו בחיים, הוא ייסד ישיבה, ואכן, בשנת תשל"ז יסדו הרב חיים סבתו והרב יצחק שילת ישיבה במישור אדומים.

באחד הימים קיבלתי מהם מכתב, ובו הזכירו לי את הביקור בשיבת הכותל, וכתבו לי שהם מחפשים ראש ישיבה, הציעו לי לנסות לראות את הישיבה. עניתי בחיוב, וכבר בתקופת

שהותי הראשונה בישיבה נוצרה כימיה ביני לבין הישיבה, והחלטתי להיענות להצעת קבלת ראשות הישיבה. אך בתקופה הראשונה התגוררתי עדיין באנגליה וחילקתי את זמני בין ניהול הג'ואיש קולג' שם לבין ראשות הישיבה בארץ. אך בשנת תשמ"ג עליתי סופית לארץ ומאז אני מתגורר בשכנות לישיבה⁴⁴⁷.

יום העצמאות – גדול יום קיבוץ גלויות

כמעט אלפיים שנה היינו נמקים בכולה, עד השואה הנוראה שהחליטו שונאי ישראל לעשות בנו כלה ר"ל, וגמרו אומר לבצע בנו "פתרון סופי", וכמעט שעלה זממן בידם. "רַעָה הַתְּרַעְעָה הָאָרֶץ פֹּר הַתְּפֹרְרָה אָרֶץ מוֹט הַתְּמוֹטָה אָרֶץ" (ישעיה כד, יט). והנה אצל השרידים העלובים, הצולעים והנידחים, הדוויים והסחופים, עברה הברה, מפה לאוזן עפה הבשורה: 'שערי ארץ ישראל פתוחים'. באותו יום ערב שבת (ד' אייר תש"ח), הדהדה בכל העולם הכרזת העצמאות של מדינת ישראל המתחדשת: 'אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין, ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל'. "אמר לַצִּפּוֹן תִּנִּי וּלְתִימָן אֵל תִּכְלְאִי". ומיד החל זרם העולים, מאירופה השדודה ומסין הרחוקה ומארצות ערב, לקיים מה שנאמר (ישעיה מט, ט-יב): "לאמר לַאֲסוּרִים צֵאוּ לְאֶשֶׁר בַּחֲשֵׁךְ הִגְלוּ [...] אֵלֶּה מִרְחוֹק יָבֹאוּ וְהִנֵּה אֵלֶּה מִצִּפּוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינַיִם". "יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו" – במטוסים, "יִשְׁאַהוּ עַל אֲבָרְתוֹ" – בספינות. "קול דודי הִנֵּה זֶה בָּא".

כבר חלפו מאז שנים וששים שנה, וקיבוץ הגלויות הכביר עד שברוך ה' מונים אנו היום פי כמה מיוצאי מצרים, יוסף ה' עלינו כמונו אלפי פעמים. ועדיין היד נטויה. "שְׁאֵי סָבִיב עֵינֵינוּ וְרָאִי כָּלֶם נִקְבְּצוּ בָּאוּ לָךְ [...] כִּי עָתָה תִּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרַחֲקוּ מִבְּלַעֲיָךְ" (ישעיה מט, יח-יט). על זאת אנו מודים לאבינו שבשמים, כי ביום תקומת מדינת ישראל נשמע בכל קצווי עולם "קול דודי הִנֵּה זֶה בָּא". בחמשה באייר אותו היום עשאוהו יום טוב. ומה ראו לגמור בו את ההלל? כפי שהורונו חז"ל (מגילת תענית ט, טז): "אלא שכל תשועה ותשועה שהקדוש ברוך הוא עושה להם לישראל מקדימין לפניו בהלל בשירה ובשבח ובהודאה, שנאמר (עזרא ג, יא): 'וַיַּעֲנוּ בְּהִלָּל וּבְהוֹדוֹת לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ עַל יִשְׂרָאֵל'".

ככל שנתארכה חשכת הגלות המרה, כדי שלא תכבה התקווה – גדלה הערגה לקץ פלאות שבו ייראו בעין בשר מלאכים יחפזון. מתוך כך היינו כחולמים – "אֲנִי יִשְׁנָה" (שיר השירים ה, ב) – וטחו עיני רבים מראות את כוחה האדיר של העצמאות בעולם הזה, ויש אפילו כאלה שבזו לה וזלזלו בה באמרם 'אין זאת אלא ככל הגוים בית ישראל'; ועדיין שטן זה מרקד בינן. הציפייה להיגלות משיח צדקנו במהרה יבוא, אסור שתאפיל על עוצמת הישועה שזכינו לה בחסדי שמיים.

”אמר רבי יוחנן, גדול קיבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר (הושע ב, ב):
 וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ כִּי גְדוֹל יוֹם
 יִזְרְעָאֵל” (פסחים פח.)

בגלל שנתאפשר לנו לשום לעצמנו ראש אחד מדעתנו ומרצוננו, בלי לבקש רשות ממלכות זו או אחרת – רק בגלל כך הפך חלום קיבוץ גלויות לעובדה קיימת בדרך הטבע, ממש כמו יום שנבראו בו שמים וארץ שבראם הבורא יתברך שיתנהלו על פי חוקי הטבע שקבע להם, ועולם כמנהגו נוהג. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו⁴⁴⁸.

...יום העצמאות מסמל ישועה גדולה שלא היתה כמוה מזה הרבה דורות. אל לנו להיות כפויי טובה כלפי שמים. זכינו לראות קיבוץ גלויות שלא היה כמותו מעולם, כשהיום אנו זוכים לראות בארץ שישה מיליון יהודים. הרי אם דבר כזה אינו נוגע ללבנו ולא נודה לשמים על קיבוץ גלויות כזה, אנו לא ראויים לרחמי שמים, רחמנא ליצלן. זה מלבד הנסים שעיינינו רואות. הרי אנו יושבים כשמסביבנו אויבים מכל צד, כשכל הזמן משחיזים את חרבותיהם, וברוך ה' אף על פי כן המדינה משגשגת...⁴⁴⁹

בניין ירושלים

זהו הפירוש של ”דְּבָרוֹ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם”. יש לשדל את ירושלים שהיא תדבר אל הקב"ה, שתבין שנחמתה ובנינה של ירושלים זו נחמתו של הקב"ה. לא תיתכן שמחה לפניו אלא אם כן ירושלים תיבנה. ישעיהו אומר לנו דבר נוסף – ”שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהַבְיָהּ שִׁישׁוּ אֶתְהָ מְשׁוֹשׁ כָּל הַמְּתָאֲבָלִים עָלֶיהָ” (ישעיה סו, י), על השכינה, על בנין ה' בעולם. מי שנוגע ללבו שאין השכינה מוצאת לה מנוח בעולם – הוא נדרש לנחם את הקב"ה. ירושלים היא נחמת השכינה ובבנינה שניהם מתנחמים – ירושלים מתנחמת בחזרת השכינה לתוכה, והקב"ה מתנחם בבנינה של ירושלים.

קשה מאוד לתפוס את שני הקצוות האלו בבת אחת. קשה לדמיין כי בניין חומרי וגשמי מנחם את השכינה, וכל זה בידינו הוא! כאשר אנו מרחיבים ומגדילים את ירושלים ואת ארץ ישראל ומחזקים את עם ישראל – גם השכינה מתנחמת. כל עם ישראל מסוגל לנחם את הקב"ה – כל מי שעוסק בעשייה לבניין הארץ והגנת הארץ מנחם את השכינה. ועם כל הכאב, ירושלים נבנית והולכת, ותמשיך להיבנות. גם נחמוני וגם נחמו, כי מלאה צבאה. הגיע הזמן שבבטחון בצור ישראל וגואלו ובהבטחתו, שנבין שהדבר בידינו. ויהי רצון שנזכה לראות את ירושלים בבנינה והשכינה בתוכה⁴⁵⁰.

הלל שלם בברכה:

הרב רבינוביץ אומר הלל שלם בברכה הן ביום העצמאות והן ביום ירושלים, וכך נוהגים בישיבת ברכת משה במעלה אדומים (מפי חתנו).

140**"בהיות מקדשי בתוכם לעולם"**

הרב מצליח מאזוז הי"ד (תרע"ב-תשל"א)
מייסד ישיבת 'כסא־רחמים' (ג'רבא, תוניס)

שמחה ביום ה' באייר

"שמעתי מפיו של הרה"ג יצחק ברדא שליט"א, ר"מ ישיבת "כסא־רחמים" בבני-ברק, וחתנא דביה נשיאה דהגאון המופלא וכבוד ה' מלא, אדמו"ר ר' מצליח מאזוז הי"ד וזתע"א, שסיפר על חותנו שהיה גוער באנשים הלועגים לאלה השמחים ביום העצמאות ה' באייר, והיה אומר להם שיש יסוד גדול ליום זה בקבלה. שהרי ידוע שארבעים ותשעה ימי העומר הם כנגד ארבעים ותשע המילים במזמור "למנצח בנגינות וכו'... ויום העצמאות, ה' באייר, הוא כנגד "ישמחו", ואם כן יש יסוד לשמחה ביום זה⁴⁵¹.

"בהיות מקדשי בתוכם לעולם"

'אחרי מלחמת ששת הימים, בשיחה בבית הכנסת פירש את הכתוב: וידעו כל הגויים כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם (יחזקאל לז, כה). אמר: ירושלים קדושה לכל האומות. הנוצרים אומרים שלנו היא, והערבים אומרים שלנו היא, וכל פעם יוצאה מיד זה וניתנת לזה. לכן אומר הנביא שייוכחו הגויים שהקב"ה מקדש את ישראל. ובמה? בהיות מקדשי בתוכם לעולם, שירושלים עיה"ק ומקום בית המקדש ישארו ביד ישראל לעולם. עכ"ד פח"ח⁴⁵².

141**כוונה בתפילת 'בונה ירושלים'**

אדמו"ר רבי ישראל אביחצירא (תר"ן-תשמ"ד)
סידנא 'בבא סאלי'

בהיות ה'בבא סאלי' בדרכו לישראל בשנת תשי"א, שהה אחד עשר חודשים במחנה מעבר של הסוכנות היהודית במארסיי, ובהגיע יום העצמאות של מדינת ישראל נשא דרשה לכבוד

היום, בפני תושבי מחנה המעבר (מפי הרב משה אלחרר, רבה של שלומי. וכן סיפר שם שקיים תצלום של בבא סאלי עם דגל ישראל וסמל צה"ל מאותו המעמד)⁴⁵³.

"ידם של ישראל תהיה על העליונה"

"בפרוץ מלחמת ששת הימים, עדיין שהה אדמו"ר ביבנה, בכל תקופת ההמתנה שלפני המלחמה עודד את כל הסובבים אותו, וקבע בהבטחה שהמלחמה תהיה קצרה, כשידם של ישראל תהיה על העליונה.

בלילה הראשון לפרוץ הקרבות היתה האפלה בכל הארץ, אך אדמו"ר סירב בתוקף לכבות את האורות בחדרו. מפקד ההגנה האזרחית בא אל אדמו"ר, והסביר לו על הסכנה הטמונה באור הבוקע מחדרו. אדמו"ר השיב לו, שאין כל סכנה בגלל שאף מטוס של האויב לא יגיע לאזור זה, כי מטוסי האוויר הושמדו כבר לפני זמן רב. אותו מפקד חשב שאדמו"ר נתלה כתירוץ לא ידוע, על מנת להתחמק מלהאפיל את חלונות חדרו, אך בשעה מאוחרת... לאחר חצות, כשהותרה לפרסום השבתת מטוסי האוויר, במצרים, ירדן וסוריה, הבין שרוח אלקים מפעמת בקרב אדמו"ר וכל דבריו אמת ויציב⁴⁵⁴.

סיפר משמשו של הבבא סאלי ביבנה, רבי שלום שטרית: בערב היום השלישי למלחמת ששת הימים, נסער לפתע הבבא סאלי וביקש מר' שלום שייקח אותו לגג הבית. ר' שלום הולך את בבא סאלי לכיוון הגג, וניסה לפתוח את הדלת המוליכה לגג, אבל חרף כל מאמציו סירבה הדלת החלודה להיפתח. בבא סאלי ביקש מר' שלום לסור הצידה, ניגש לדלת, הדף אותה קלות והיא נפתחה. הם עלו על הגג, ולפתע השתטח בבא סאלי מלוא פניו על רצפת הגג, והחל להתפלל לזעוק ולבכות. לר' שלום הנדהם אמר כי ברגעים אלה יורים חיילי צה"ל בטעות על חיילינו, ולא מבחינים בטעות. ואמנם למחרת היום התברר כי עשרות חיילים נהרגו בהתקפה בה חיילי שריון של צה"ל ירו בטעות על חיילים אחרים⁴⁵⁵.

לאחד מתלמידיו אמר: "דע לך, כי בכל פעם שאני מגיע לתפילת "בונה ירושלים" אני מכוון בתפילתי על אחינו הרחוקים מתורה ומצוות ושואל את עצמי על מה זכו שיבנו הם דווקא את ארץ ישראל והמדינה, מי יודע מחשבותיו של ה' יתברך? אלה שמלעיגים עליהם שהם רשעים ורחוקים יזכו דווקא הם לכך? ואני מכוון עליהם ומתפלל עליהם בברכת "בונה ירושלים" על שהם אלה שזכו לבנות את ארץ ישראל וירושלים"⁴⁵⁶.

142

"נשמת כל חי"

הרב עזרא עטייה (תרמ"ז-תש"ל)
ראש ישיבת 'פורת יוסף', ירושלים

תפילות לימוד והתעוררות בימי ההמתנה שלפי המלחמה בישיבת 'פורת יוסף'

הגאון רבי עזרא עטייה, ראש ישיבת פורת יוסף, יזם שלושה ימי תורה רצופים בישיבה, כאשר התורה אינה שוקטת לרגע מפיות הבחורים, והסדרים מתקיימים ברוטציה לאורך היום והלילה. בלילה האחרון שלפני המלחמה ישבו כולם על ספריהם ב"משמר" ישיבתי לילי עד אור הבוקר, בתוספת אמירת סליחות ודברי התעוררות בסערת ההתחזקות. בלילה קרא הגר"ע עטייה לבחורים שכל אחד יקבל על עצמו לתקן משהו בחדרי לבו. "בעיקר חשוב לקבל קבלות בתחום הרצף בלימוד. ללמוד בלי שיחת חולין באמצע הלימוד. זו תהיה קבלה לתמיד". הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל ביקש באותו לילה כי כל אחד מהבחורים ישתדל ללמוד יותר בעיון. הרב יהודה צדקה ששימש כמנהל הרוחני של הישיבה, סידר את חשבונות המוסד והעביר את כל כספי הצדקה שנמסרו לו למטרות צדקה לבחורים נזקקים, הוא הסביר לבחורים שצריך להיות מוכנים לכל מצב וכי אדם אינו יודע עיתו, "אם חס וחלילה יקרה משהו, צריך שהחשבונות של כספי הצדקה והישיבה יישארו מסודרים"⁴⁵⁷. "לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר הגיעה השמועה של שחרור ירושלים, לא ידע הרב עזרא עטייה את נפשו מרוב שמחה. בני משפחתו לא יכלו לשכוח את תפילתו הראשונה בכותל המערבי. לאחר פרקי ההודיה קרא הרב עטייה בדבקות ובשמחה עצומה "נשמת כל חי", בהודאה על הנסים הגדולים"⁴⁵⁸.

מכתב רה"י, הרב עזרא עטייה לשר הדתות

לאחר מלחמת ששת הימים

בס"ד י"ט סיון ה'תשכ"ז.
לכבוד השר הנכבד, ד"ר זרח ורהפטיג נ"י, שר הדתות במדינת ישראל, משרד הדתות ירושלים.
שר נכבד, נפתח מכתבנו זה בשבח והודאה להקב"ה על הנסים הגדולים שעשה לעם ישראל אשר יצא ונלחם לפני צבא הגנה לישראל בימינו אלה והארץ נכבשה לפנינו.
על ראש שמחתנו נעלה את כיבוש העיר העתיקה, הכותל המערבי, הר הבית ויתר המקומות הקדושים.

ישיבתנו אשר עוד בשנת תרע"א, גאלה מגרש רחב ידים מול הכותל המערבי והקימה עליו קרית "פורת יוסף" לתהילה ולתפארת אשר עלתה מליוני ל"י, ובתוכה השתלמו מאות רבנים, דיינים ומורים המהכונים פאר בכל אתר ואתר בקהילות ישראל בארץ ובגולה. מבצר זה שהיה בעיר העתיקה בחזית הרובע היהודי ואשר הגן על הרובע עד הרגע האחרון ממש, כרע והתמוטט תחתיו ע"י חיילי הלגיון במלחמת השחרור עם נפילת העיר העתיקה. עתה עם שחרור העיר הציבה הנהלת הישיבה לנגד עיניה את המטרה הקדושה לקומם הריסת הקריה ולהחזיר עטרה ליושנה ובעיקר לשחזר את המקום כפי שהיה בעבר, רצ"ב תמונת הקריה.

פניתנו בזה אל כב' לבוא לקראתנו במשימה גדולה זו ולעזור לנו להקים מחדש את המרכז החנוכי התורני הגדול למען נוכל להמשיך בפעולותינו החשובות. מאז חורבן הבית, הקימונו בעיר החדשה שני מרכזים גדולים שקלטו לתוכם את פליטי העיר העתיקה וכן תלמידים רבים מבני העליה החדשה. תנאי הדיור בהם אנו נמצאים כיום בצפיפות רבה. תכננו להקים קריה בשכונת בית גן, אולם לנוכח ההתפתחות החדשה שמחנו לתת קדימה להקים קריה חדשה־ישנה מול הכותל המערבי. משום כך נבקשו לראות פנייתנו זו ממשית ודחופה ביותר. והננו בכל הכבוד הראוי ובברכת התורה מירושלים עיר הקודש.

הנהלת הישיבה⁴⁵⁹

ראש הישיבה עזרא עטייה

143

יום שמחה והודיה להי"ת"

הרב בן־ציון אבא שאול (תרפ"ד-תשנ"ח)

ראש ישיבת 'פורת יוסף', ירושלים, ומחבר 'אור־לציון'

סיפר הראשל"צ הרב עובדיה יוסף: "זכורני כי בשנת תשכ"ז בעת שקמה מלחמה של מלכי ונשיאי ערב נגד מדינת ישראל, הירדנים פתחו באש מרגמות ותותחים והפגזו את ירושלים (עד שגבר ישראל על אויביו וירושלים העתיקה שוחררה מחיילי ירדן וישראל עושה חיל וזכינו להשתלט עליה ואני והגרב"צ (הגאון רבי בן־ציון) בהיותנו אז שכנים, נאלצנו לרדת למקלט ובכל משך הזמן שהיינו במקלט עד יעבור זעם עסקנו בתורה בהתלהבות רבה ולא שמנו לב להפגזות הנוראות סביבנו וכשיצאנו מהמקלט אמר רבי בן־ציון הואיל ונעשה לנו נס בעזה"י בלי נדר ביום כ"ח אייר שבו היתה תשועת ישראל לא נאמר וידוי כיום שמחה והודאה להי"ת וכשהגיע להתפלל בישיבה באותו יום, הנה הגאון המנוח ר' יהודה צדקה זצ"ל מטעם הכמוס עמו הביע דעתו לומר וידוי ביום כ"ח אייר, רבי בן־ציון למרות הכל החריש

ולא ניסה להתנגד לר' יהודה צדקה כי היה ר' בן-ציון מתבטל לפניו בענוה יתרה וכבוד הגאון המנוח היה גדול בעיניו לכן זכו להרמת קרן התורה⁴⁶⁰.

הרב אליהו אבא שאול, ראש ישיבת 'אור לציון' ובנו של הגרב"צ אבא שאול, סיפר על הפעם הראשונה שבה פקד עם הוריו את הכותל המערבי לאחר מלחמת ששת הימים: "מכל כיוון אפשרי הלכו מאות אנשים לעיר העתיקה. צעדנו בקבוצות, ומדי כמה עשרות מטרים נעצרנו במחסום לדקות ארוכות. רצנו במהירות ממחסום למחסום... היה בכך ביטוי לציפייה להגיע לכותל. פניו של אבי מורי נהרו כל הדרך בשמחה עצומה, ואמי נזכרה בכל מקום בעיר העתיקה, ובמה שהוא סימל עבורה"⁴⁶¹.

כתב הרב יהודה ברכה, (כולל 'יחווה דעת' בשכונת רמת-שלמה): "הנה שמענו משמו של ראש ישיבת פורת יוסף, הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל שהיה אומר שיושבי ירושלים לא יאמרו תחנון ביום כ"ח באייר, מאחר ואנשים שגרו בזמנו בירושלים היו שרויים בסכנה, ושמעו במו אזניהם את הפגזים של לגיון הירדני, משום שהיו גרים סמוך לגבול (שלפני מלחמת ששת הימים הגבול היה כאן בתוך ירושלים עצמה), ולפיכך בעת שניצלו מחובתם להודות על הנס שעשה הקב"ה עמם, וממילא, אין לומר תחנון ביום זה. ע"כ... וכן שמעתי מהרה"ג המפורסם רבי יעקב יוסף (שליט"א) זצ"ל שהעיד שכן נהג הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל שלא לומר תחנון ביום שחרור ירושלים. ושכן הוא גם נוהג למעשה... וכ"כ ראש ישיבת 'הפקדתי שומרים' הרה"ג רבי דניאל פלבני שליט"א בספר מעדני דניאל (חלק ג על סי' ריח עמוד 388) וז"ל, אך נראה דיום ירושלים שהוא ביום כ"ח אייר שבו נעשה תשועה גדולה לישראל, ובפרט לבני ירושלים, נכון לשבח לה', ולא לומר אותו יום תחנון, כי הישועה היתה ביום זה, ונכון הוא. ע"כ⁴⁶².

וכן הביא הרב יצחק דדון, בשם תלמידו של הרב"צ (הרב ט.א.), שיש לומר הלל (ללא ברכה) ביום זה, והוסיף אותו תלמיד שכמדומה כך היה המנהג בישיבת 'פורת יוסף' בתחילה, אך אח"כ חזרו להנהיג כמו בכל יום, אבל אצל הרב"צ במניין, תמיד אמרו הלל ללא ברכה⁴⁶³.

על מנהגו של הרב אבא שאול ביום ירושלים, העיד גם הרב שמואל טל, ראש ישיבת 'תורת החיים': "יום העצמאות הוא יום סמלי. ביום העצמאות לא היתה ישועה באותו יום, הרי דווקא אז התחילה המלחמה, אבל כ"ח באייר אינו סמלי, אלא הוא היום שנעשה בו הנס. ע"פ ההלכה חייבים להודות, ולקבוע יום חג לדורות. ובפרט שזהו נס שקרה לכל עם ישראל. ולכן אם מחפשים יום שמבטא את תודותינו לקב"ה, זה היום המתאים ביותר. היה מקום לחשוב על יום עליית תלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט, אך מאחר ונקבע יום חג על ההצלה הנ"ל, גם רבנים חרדים חגגו את היום הזה, עם אמירת הלל, כמו הרב בן-ציון אבא שאול, ר' חיים שמואלביץ... ועוד רבים הכירו בישועת ה' ביום זה. אנחנו מוסיפים לחגיגה הזו, גם את שאר טובות ה' עלינו"⁴⁶⁴.

ה' ילחם לכם ואתם תחרישון'
הרב יצחק כדורי (~תרנ"ט-תשס"ו)

ראש ישיבת המקובלים 'נחלת יצחק', ירושלים

תפילות, כוונות וייחודים בתקופת 'ההמתנה' שלפני מלחמת ששת-הימים

תפילות מיוחדות עם כוונות וייחודים ערכו גם חכמי המקובלים... הרב יצחק כדורי, הרב הושע שהרבני, הרב ששון לוי והרב יוסף שעיו, ערכו בימי ההמתנה, כשבוע לפני פרוץ המלחמה, תפילה מיוחדת עם רבני ישיבת "שושנים לדוד". הרבנים יצאו אל רחבת שוק הבוכרים בצומת הרחובות דוד ויחזקאל סמוך לבית הכנסת "בבא תמא". הוציאו את בימת בית הכנסת לרחובה של עיר וכשלוש מאות מתפללים פתחו בתפילה נרגשת בליווי תקיעות בשופרות, כשילדי התשב"ר, מחזקים אותם בקולותיהם, וכל העוברים והשבים מצטרפים אליהם בשפתיים או בלבם⁴⁶⁵.

יומיים לפני מלחמת ששת הימים, כולם היו במצב של חרדה גדולה מאד. בסוף תפילת שחרית בביהכ"נ 'מוסיוף' הכריז הרב כדורי, לא לפחד משום דבר, ה' ילחם לכם ואתם תחרישון⁴⁶⁶.

העיד בנו של הרב כדורי, הרב דוד כדורי זצ"ל, ראש ישיבת המקובלים 'נחלת יצחק' על תפילתו של אביו ביום ירושלים: "מו"א המקובל האלקי, רבי יצחק כדורי זצוק"ל כאשר התפלל בבית הכנסת מוסיוף שנים רבות ששם ישנו קהל מגוון, לא היה מדבר כלום גם אם החזן לא היה אומר תחנון ביום העצמאות, ובישיבתנו הקדושה 'נחלת יצחק' תכב"ץ, בדרך כלל הוא היה סנדק וכידוע שרבים לקחוהו להיות סנדק, ושנה אחת כאשר לא היה סנדק ביום העצמאות אני הייתי החזן ומאחר ובית הכנסת היה מלא בקהל מגוון לא אמרתי תחנון ובסוף התפילה אמר לי מו"א זצוק"ל בשקט נפילת אפים לא אמרת אבל לכל הפחות היית אומר 'למנצח מזמור לדוד' ו'תפילה לדוד' ומכאן הבנתי שדעתו של מו"א זצוק"ל היתה שכן יש לומר תחנון ביום העצמאות, אולם, אין לעשות מחלוקת עבור זה, אולם ביום ירושלים (כ"ח באייר) סבר כדעת הגרב"ץ אבא שאול זצוק"ל שאין לומר תחנון ביום זה והיה מקפיד להודיע בתחילת התפילה לחזן שלא יאמר תחנון ביום זה.

לאחר מלחמת ששת הימים כשנכבשה העיר העתיקה, ביקש ממני מו"א זצוק"ל שאקח אותו בשבת לכותל המערבי, ובדרך הראה לי מעין אחד הנקרא "חמאם אל עין", ובמקום אחר הצביע על מקום גדול ואמר: כאן עשו את הפרוכת לבית המקדש.

מו"א זצוק"ל, היה קשה לו מאד לראות את מקום המקדש חרב, וכן את ישיבת פורת יוסף שהייתה חרבה, ובכלל זה ביתנו שהיה בבניין הישיבה כידוע, והלכנו ביום שבת קודש בכדי

שלא להתחייב לעשות קריעה. ויהי רצון שנזכה לראות בקרוב את ירושלים בתפארתה, כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים אכ"ר, החותם בברכה, דוד כדורי, ראש ישיבת נחלת יצחק, בנו של זקן המקובלים, רבי יצחק כדורי זצוק"ל ירושלים⁴⁶⁷.

'אלה ימות המשיח', 'יש על היהודים לבוא לארץ-ישראל'

בראיון שנערך עם הרב כדורי בשנותיו האחרונות אמר הרב: "אלה ימות המשיח. ה' מרחם על עם ישראל ושולח להם רוח טהרה לחזור בתשובה. כאשר יתרבו בעלי התשובה תהיה תשועת ישראל, כאשר יעשו תשובת המשקל. בתשובה לשאלה: האם המדינה הזאת תתקיים עד משיח? השיב: צריך לפנות את הערבים מכמה מקומות, וכשנשאל בשנית: האם עד משיח תהיה מדינה? השיב: כן, אבל יסבלו קצת צרות⁴⁶⁸.

"זו הקריאה מוצא אני לנכון להעבירה לכל אוזניהם של יהודי העולם, שעליהם לשוב לארץ-ישראל בגלל סיבת הסכנות הקשות האורבות לעולם מן הצד של הטבע. שעתיד הקדוש-ברוך הוא להמיט אסונות גדולים בארצות העולם שבביל המתקת הדינים של ארץ-ישראל. זו הקריאה אני מצווה להפיץ ולהזהיר למען יידעו היהודים בארצות העולם את הסכנה הממששת ויבואו לארץ-ישראל לבניין בית-המקדש ולהתגלות משיח צדקנו"⁴⁶⁹. מספר חודשים לפני פטירתו. במוצאי יום הכיפורים תשס"ו, בעת ארוחת שבירת הצום, ניגשו הסובבים לשמוע דברים מפי הרב. הרב אמר כי: "יש על היהודים לבוא לארץ ישראל לקבלת משיח צדקנו, שכבר החל פועל ועתיד להתגלות"⁴⁷⁰.

145

"יום שנעשו בו נסים גדולים"

הרב יוסף עדס (תרפ"ד-תשנ"ג)

ראש ישיבת 'פורת-יוסף'

סיפר הרב יאיר חדד (מח"ס שו"ת "דבריך יאיר" מירושלים): "לפני כעשרים וחמש שנים (בשנת ה'תשמ"ו), למדתי בישיבת 'פורת-יוסף' אצל מו"ר הרה"ג יוסף עדס זצוק"ל והרב היה ידוע כקיצוני בדעותיו, אך ב'יום ירושלים', אחד התלמידים הניח ראשו על ידו על השולחן והרב אמר לו בבדיחותא: מה אתה עושה 'נפילת אפים', הרי היום אין נופלים על פניהם? ולפליאת התלמידים הסביר: כן, היום 'יום ירושלים', יום שנעשו בו נסים גדולים ולכל הדעות אין אומרים בו תחנון. עכ"ד⁴⁷¹.

הלל והודאה

הרב רחמים לוי (תר"צ-תשע"ג)

רב שכונת נחלאות בירושלים (תשט"ז-תשע"ג) מתלמידי הרב עוזיאל

נולד באב תר"צ בשכונת זכרון-אחים (נחלאות) בירושלים. בילדותו למד בישיבת "מקבציאל" וב'פורת-יוסף'. בשנת תש"ו החל ללמוד בישיבת 'שערי ציון' מיסודו של הראשל"צ הרב עוזיאל, אצל ראש הישיבה, הרב אליעזר יהודה וולדינברג והרב שלום מזרחי והוסמך על ידם להוראה. המשיך את לימודיו במכון "הרי פישל" ובישיבת המקובלים בית אל אצל הרב עובדיה הדאיה.

בחודש אלול תשט"ז, לאחר שתושבי שכונת זכרון-אחים פנו לראשל"צ הרב יצחק נסים בבקשה למנותו כרבם, התמנה לרב השכונה. בשנת תשכ"ד, הקים את ישיבת "שערי עוזיאל" על שמו של רבו, הרב עוזיאל. במקביל, הקים יחד עם הרב דוד דיין (רבה של צפת), ארגון נוער דתי בשם "הסנה", את "ארגון בני עמי" ומפעל "קמחא דפסחא" שכונתי. הרב לוי ייסד את מעמד "שירת הבקשות" בבתי הכנסת הגדולים בשכונה בלילות שבתות החורף. תושבי שכונתו אהבוהו מאוד, ורבים היו באים לשיעוריו ומתייעצים עמו.

הרב לוי עבד במחלקת הכשרות של הרבנות הראשית במשך כשלושים שנה. בשנת תשכ"ה מונה למפקח ארצי על הכשרות, ובשנת תשמ"ז החל לכהן כמנהל מחלקת הכשרות. נפטר לאחר ייסורים רבים בכ"ה בסיוון תשע"ג ונקבר בהר המנוחות בירושלים. על מצבתו נחקק: "האיש אשר על העדה, מזכה הרבים, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, פה מפיך מרגליות, מנחיל שירת הבקשות, מבצר חומת הכשרות בארץ, לא טעם מאויר טומאת ארץ העמים, איש ירושלים".

יחסו לתקומת המדינה, לימי שמחתה ולשלמות הארץ

סיפור בנו, הרב עוזי לוי הי"ו: אבא ע"ה היה תלמידו של הרב עוזיאל והיה בעל הכרה ציונית מובהקת. בבוקר יום העצמאות ויום ירושלים היה אומר הלל שלם (ללא ברכה), וכן לא היו אומרים אצלו בבית הכנסת וידוי בימים אלו. בערב יום ירושלים, נערך בבית הכנסת המרכזי בשכונה, בית הכנסת עֶדָס, מעמד מיוחד ותפילה הודאה חגיגית בהובלתו של אבא שניהן כרב בית הכנסת⁴⁷².

בשנת תש"ן, עת ניסה מנהיג מפלגת 'המערך' בזמנו, להקים ממשלת שמאל צרה ביחד עם מפלגות חרדיות, כשברקע המהלך הופעלו לחצים בינלאומיים גדולים להחל ב'יזמת שלום'

אזורית ולסכן בכך את שלום העם והארץ, אזר הרב לוי עוז גבורה ובהיותו מקורב לגדולי התורה שבדור פעל לסכל יוזמה זו, וב"ה שהדבר עלה בידינו.

147

"יום משתה ושמחה"

הרב אברהם ועקנין (~תרס"ו-תדש"מ)

רב ומו"צ בשכונת נחלאות, ירושלים

סיפר בנו, הרב יוסף ועקנין: אבי זצ"ל, היה מגידולי ישיבת "פורת יוסף", תלמידו של רבנו הגדול הרב עזרא עטייה זצ"ל, ראש ישיבת "פורת יוסף". אבי זצ"ל, לאחר המלחמה ייסד את תיקון הכרת בשכונת המרכז בירושלים, וכן את קריאת התהלים בחצות הלילה בליל שבת קודש בשנת תרנ"ן (ת"ש). כיהן כרב ומו"צ בשכונת נחלאות וסביבותיה. ככל חכמי הספרדים בדורו, גם אבי זצ"ל הודה לה' בימים ה' באייר וכ"ח אייר, והימים האלה נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה ועשה אותו יום משתה ושמחה, ודבר זה היה פשוט וברור בעיניו. וכמה הצטער אבא זצ"ל על בני תורה צעירים הלומדים בישיבות המלעיגים על אלו השמחים ביום ה' באייר וקוראים בו את ההלל. וכמה היה מוכיחם על פניהם על שאינם מכירים בחסד הגדול שעשה עמנו הי"ת ביום זה והיה אומר להם: אילו הייתם טועמים וחשים על בשרכם רק מעט מהרעב, מהדוחק והצער הגדול שעבר עלינו בזמן המלחמה, הייתם מבינים את החסד הגדול שנעשה עמנו והייתם שמים מחסום לפיכם. היינו ללעג ולקלט ולמטרה לערבים. פגזים התעופפו מעל השכונות המרכזיות פה בירושלים וכל פגז עשה את שלו הן בהריגה הן בחורבן. ובעינינו ראינו את מפתתם והריגתם של בחורי ישראל. ומי יודע לאן היינו מגיעים אם לא היינו תופסים, בחסדי ה' יתברך, את השלטון ביום זה?⁴⁷³

148

יצאו מים חיים מירושלים

הרב אברהם דוד שלם (תרפ"ח-תשע"ד)

מתלמידי הראשל"צ הרב עוזיאל, מנהל מכון 'אור המזרח'

הרב אברהם דוד שלם נולד ביום כ"ו טבת בשנת תרפ"ח בעיר ירושלים. התחנך בילדותו בתלמוד תורה 'מזרחי', ולאחר מכן בישיבת 'שערי ציון', שהוקמה ע"י הראשל"צ הרב בצמ"ח עוזיאל. הרב שלם נסמך לרבנות ע"י הרב עוזיאל, כשו"ב ע"י אב"ד לעדת הספרדים בירושלים, הרב מרדכי מיוחס, וכמוהל על ידי הרב יעקב ששון. בשנת תש"ח, במלחמת

העצמאות הצטרף לשורות מגיני ירושלים. בשנת תש"י נעתר לבקשת הרב עוזיאל ועבר ללימה בירת פרו לעמוד בראש הקהילה היהודית. הרב שלם לימד וחינך לאהבת התורה העם והארץ, סייע בארגון החיים היהודיים, ונטל חלק פעיל למען המגבית היהודית המאוחדת. לאחר מספר שנים עבר למקסיקו סיטי ושימש ברבנות בקהילת 'הר סיני'. משם עבר לסיאטל בארה"ב ושימש ברבנות בבית הכנסת 'עזרה בצרות'. הרב שלם שב לארץ ישראל בשנת תשל"ו, ועמד בראש מתחם 'בית היתומים הספרדי' בירושלים וכולל האברכים שהוקם שם. במקביל, היה פעיל ב'ועד העדה הספרדית', וב'ועד להוצאת כתבי הרב עוזיאל'. הרב שלם שמר על קשר עם הקהילות היהודיות בארצות אמריקה הלטינית, ותרגם ספרי הלכה רבים לשפה הספרדית.

הלל בציבור בברכה ביום העצמאות (תשובה מר"ח אייר תשמ"ח)

...נשאלת השאלה, נס זה שעשה הקב"ה עם יושבי ארץ ישראל כשקמו עלינו שבע מדינות ערב באף ובחמה עם כל כלי משחית שברשותם להשמידנו ולאבדנו מן הארץ... האם נס זה שעשה עמנו ה' אלוקינו והצילנו מחרב, שבי וביזה, מקלון וחרפה, ברחמיו גונן על שארית הפלטה שנשארה בארץ אבותינו לאחר ההרס והחורבן הגדול של קהילות ישראל באירופה שאבדו ונכחדו, נשרפו ונטבחו על ידי חיות טרף וצמאי דם יהודי. בבוא עלינו צר ואיב, הביס אויבינו ועם כל כלי המשחית שבידם ועוצמתם הצבאית, נתנם רבים ביד מעטים, וקומץ מגינים השליכו נפשם מנגד ועמדו להגן על כל שעל אדמה של ארצנו הקדושה, האם לזאת יקרא נס דיחידים, לקצת ישראל, או לקצת שבטים? או שומה עלינו להכיר בנפלאות צור ישראל וגואלו שעשה והציל לכלל ישראל, וראו בניו את ישועתו וגדולתו של מושיע ישראל וגואלו...

מלחמת השחרור ויסוד מדינת היהודים בארץ ישראל, הייתה כתוצאה והמשך רצוף של מאורעות מלחמת העולם ונוראותיה. ואכן הייתה זו צרתו של כלל ישראל, של כל האומה בכללותה, וחלילה לומר שנסי ה' היו רק לחלק מהאומה או שבטים ממנה. הנס שנעשה בארץ ישראל, והתגלות שכינה זו ברוב פאר והדר, במסירות נפש ועקדתם של מבחר בני האומה ששפכו דמם והקריבו חייהם על מזבח הארץ הקדושה, הייתה לישועה ופדות לעם השוכן בציון, ושומה עלינו להודות לה' וחובה קדושה עלינו אנו, שלנו נעשו נסים אלו בהתגלות לעינינו, להלל לשבח ולפאר למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים הללו. הראנו ידו הגדולה והשגחתו על עמו וצאן מרעיתו, הוציאנו משעבוד לגאולה, מכליה וקלון, לחרות ובנין, ליצירה לצמיחה והתגשמות החזון בארץ האבות, משכן כבוד של צורנו וגואלנו. לסיכום הדברים: מכל המובאות עולה שחובה גדולה להודות ולהלל לצור ישראל וגואלו על נסיו ונפלאותיו שעשה לנו ולבנינו בארצנו הקדושה. וכל המזלזל ומלגלג על גבורותיו

וישועותיו של בורא עולם, צור ישראל וגואלו, הרי הוא מבעט בטובתו וחסדיו. על יסוד דברי רבותינו בניתי דברי, ומצווה לשמוע דברי חכמים ולקרוא הלל בציבור בברכה ביום העצמאות שהוא יום תחילת צמיחת גאולתנו ופדות נפשנו בארץ אבותינו⁴⁷⁴.

מדבריו בעניין שיבת ירושלים

מצאנו לדוד מלך ישראל בתהילותיו שהזכיר את ירושלים שש־עשרה פעמים, ואת ציון הזכיר שלושים ושבע פעמים. בהללויותיו לירושלים כתב: 'שבחי ירושלים את ה' הללי א־להיך ציון'. סך הכול מזכיר את עיר הא־להים חמשים ושלוש פעמים כמניין ג'ן. למניין זה כיוון שלמה בנו בשיר הערגה וצפייה לשיבת ציון וגאולת ירושלים כשאמר: 'גן נעול אחותי כלה, גל נעול מעיין חתום'. גן ה' ירושלים, גם בחורבנה נשארה נעולה וחתומה לכל צר ואויב... 'מעיין גנים' – שמימיו מגיעים מלבנון הוא מקדש ה', 'באר מים חיים' – ששבו לפכות ולהפריח השממה. יצאו מים חיים מירושלים לרוות צימאונם של בנים נאמנים, צמאי גאולה, ששבו לגבולם, לבנות ולהביא גאולים לציון, ושמחת עולם על ראשם⁴⁷⁵.

149

"זכינו לגאולת ירושלים המאוחדת"
 הרב אברהם כהן (נפטר בתשנ"ד)
 רבה של שכונת תלפיות בירושלים

הרב אברהם כהן נולד לאמו מרת רבקה בת חנינא ולאביו חכם יעקב הכהן בעיר גפסה שבתוניסיה. הרב כהן שימש כרבה של עיר הנמל הגדולה צפאקס. עלה לארץ ישראל, התישב בירושלים, ושימש כרבה של שכונת תלפיות. הרב היה אדם צנוע מאד, התגורר בדירת חדר וחצי והקדיש עצמו לקהילתו וללימוד תורה. לרב ולזוגתו נולדו שלושה ילדים, שני בנים ובת. חיבר את הספרים: 'מלל לאברהם', 'ויוסף אברהם' וקונטרס 'נצור לבך'. הרב נאסף לבית עולמו ביום כ"ד ניסן תשנ"ד (ע"פ אתר 'החכם היומי').

קיבוץ גלויות

"הפסוק אמר מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם" (ישעיה ס). החזיון הזה שהיה נחשב למשל ומליצה, מתקיים עתה לעינינו כפשוטו ממש, כי נדחי ישראל הפזורים בקצות תבל עפים כעב על מטוסים ואוירונים אל ארובותיהם ארץ הקודש כיונים ואנו קוראים אל ארץ הקודש דברי החוזה (שם) "שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך" ונתקיימו גם דברי החוזה (שם נו) "נאום ה' אלקים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבצו", כלומר,

לנקבציו שהיו כבר קצת מקובצים בארץ הנה עוד יוסיף לקבץ, שמתחילה יהיה הקיבוץ גליות מעט הכמות ויוסיף עוד בהמשך בכל יום ויום כמעט וזה מ"ש בירמיה (לא) "וקבצתים מירכתי ארץ וגו' קהל גדול ישוּבו הנה, בבכי יבואו" וגו', כלומר לא כיוצאי מצרים שיצאו בשירה וזמרה, רק מדוכאים ובוכים משרידי הפלטה שואת הנאצים שכל אחד איבד קרוביו ורכושו וכל מחמדיו"⁴⁷⁶.

"אתחלתא דגאולה" ו"עקבתא דמשיחא"

...ועמנו היה כאשר עקרה שלא ילדה וכמליצת הנביא רני עקרה וגו', ויהי כאשר פקד ה' את עמו באתחלתא דגאולה וקיבל שלטון ומדינה בארץ הקודש עיר מולדתנו ועמנו האומלל המדוכה והמגורש והנודד זה אלפיים שנה מצא מרגוע ואדמה מוצקת מתחת לרגליו עז וגבורה מן השמים לשבור ולהכניע את כל אלה הקמים עליו לרעה...⁴⁷⁷

...אנו עומדים בזמננו במלוא מובן המלה של עקבתא דמשיחא, עם כל צביונה וסימניה, וכמו שציירו אותם חז"ל בסוטה (דף מט) שכולם נתקיימו, כי אף שזכינו עתה לראות בעינינו נפלאות ה' וזרוע עוזו, שנפתחו לפנינו שערי הארץ, ומכל אפסי ארץ נוהרים אליה, ונדחי ישראל יכנס, עם שרידי חרב של השואה הנאצית, והארץ שהיתה שכולה וגלמודה, שמחה בקיבוץ בניה לתוכה, לחונן עפרה ולשדד אדמתה ולבנות חורבותיה, והפכו השממה לישובים פוריים, וגם שלטון ומדינה וצבא אדיר לנו, אך לדאבוננו עוד גאולתנו ופדות נפשנו ממנו והלאה, אור וחושך משמשים בערבוביא, וכדברי החוזה "אתא בוקר וגם לילה" (ישעיה כא) - כי אוחזי רסן ההנהגה, טרם הבינו וידעו, מה היא הלאומיות האמיתית של עם ישראל, טרם ידעו מה הוא יתרון ארצנו על שאר הארצות! ולא עוד, אלא קרנים להם לנגח בהם תורת ה', וכל ישרי לב, אשר נוכח ה' דרכם! ובכל כוחם חותרים להשליט חינוך זר, ולהרוס בזה את יסוד האומה, ועם הסיסמא "נהיה ככל הגויים" יחקו כקופים מנהגי וחוקי העמים, נושאי דגל הציביליזציה המזויפה המלאה שקר ותרמית, ולא כאלה חלק יעקב, העם אשר בחר לו ה' להאיר מחשכי עולם באור התורה, וכמ"ש ויתן להם ארצות גויים בעבור ישמרו חוקיו וגו'. שמירת התורה תלויה בקדושת העם והארץ, ורק בה תלוי "הלאומיות" שלנו - אך הבה נקוה לה' כי עוד יפקחו עוורים את עיניהם לראות נכוחה וילמדו תועים בינה, לדעת את ה'⁴⁷⁸.

המדברים דלטוריא על ארץ ישראל בחו"ל

...ישנם כמה וכמה שומרי תורה בחו"ל שבמקום שיעלו ארצה ועל ידם יתחזק הגוף הדתי בארץ הם מחכים שם עד שיבוא המשיח ויעלה אותם ב"מרכבות" של זהב! ולא עוד אלא שהם מבקרים ומדברים דלטוריה על הארץ ועל יושביה כ"המרגלים" בשעתם אף שהגידו

האמת ועליהם תתאים מליצת חז"ל שאמרו בחולין (מג) "תנא, ראה עומדת בבבל ורואה נבלה בא"י", עוף זה נתברך בראייה נפלאה והוא עוף טמא, אתמהה! ולמה? עוף זה אם יש לו ראייה כ"כ טובה וחזקה, הלא יש לו דברים טובים לראות בא"י ולא נבלות...⁴⁷⁹

נבואות על שחרור ירושלים בשלבים

על עמנו המאושר שזכה לראות בשנת תש"ח הקמת המדינה בא"י, ואחר תשע עשרה שנה בשנת תשכ"ז, זכינו לגאולת ירושלים המאוחדת, החזיון הזה מודגש יפה בדברי הנביא המנחם שאמר; פצחו רננו יחדיו חרבות ירושלים, כי נחם ה' עמו גאל ירושלים (ישעיה נב). הדברים מבליטים ומדגישים היטב, שבתחילה, ינחם ה' עמו, לרפא שברם ולכונן להם מדינה וממשלה בארץ מולדתם, ואחר זה "גאל ירושלים" תופיע עוד גאולה פרטית לירושלים, שנטרף כבר חלקה המזרחי בין שיני האויב. כן מצינו עוד ביטוי בנביא אחר שאמר: ונחל ה' את יהודה חלקו על אדמת הקודש ובחר עוד בירושלים (זכריה ב). כלומר, שבתחילה אמנם יתחיל ה' לנחול את יהודה (כינוי לעם ישראל) חלקו, כי אנו חלקו ונחלתו של הקב"ה, על אדמת הקודש שהיא א"י, ואח"כ "ובחר עוד בירושלים", לאחר זמן מה ולא בבת אחת!

150

מרקדים לכבוד ירושלים, עיר הקודש הרב נעים בן אליהו (תרפ"ד-תשע"ד)

רב שכונת הבוכרים וראש ישיבת "בן איש חי", ירושלים

נולד בד' בחשוון תרפ"ד בעיר העתיקה בירושלים לרב סלמאן אליהו, שעלה מבגדד לארץ-ישראל לפי הוראת רבו, ה"בן איש חי". בילדותו למד בתלמוד תורה 'בני ציון', ואחר כך בישיבת 'פורת-יוסף' בעיר העתיקה אצל הרב עזרא עטייה, יחד עם ידידיו, הרב עובדיה יוסף והרב בן-ציון אבא שאול. כן למד אצל הרב צדקה חוציין. בקרבות מלחמות השחרור נמנה על לוחמי ה'הגנה' ואף נפצע בקרבות. בצעירותו היה מורה בסמינר הישן בירושלים ואף הקים בית ספר בשכונת הקטמונים, כיהן כרב שכונת הבוכרים וראש ישיבת "בן איש חי".

הלל ביום העצמאות וביום ירושלים

סיפר הרב רפאל נגארי, בנו של הרב מרדכי נגארי, רב העיר מעלה אדומים: "במהלך חורף תשס"ד, זכיתי ליטול חלק בשיעורים מיוחדים שהתקיימו מדי שבוע ע"י חכם נעים בן אליהו ע"ה, ונמסרו לקבוצת אברכים מ'כולל מר"ץ' במבשרת ציון. במהלך אחד השיעורים סיפר לנו חכם נעים, שלאחר הקמת המדינה, אחד המקובלים בירושלים אמר שכפי שכל המועדים

והחגים מכוונים כנגד עשר הספירות, כך יום העצמאות מכוון כנגד ספירת המלכות. דבר זה גרם למקובלים אחרים לחלוק עליו, אבל אותו מקובל בחר שלא להרחיב את הויכוח ועל כן שתק אך נשאר בעמדתו, והוסיף חכם נעים וסיפר שבתפילת שחרית של יום העצמאות, הוא אומר הלל שלם (ללא ברכה) לאחר קדיש 'תתקבל'. אחיינו של חכם נעים, הרב שלמה בן אליהו, רב אזורי מטה אשר, מסר לי כי דודו נהג כך גם ביום ירושלים ואמר הלל שלם (ללא ברכה) לאחר התפילה.

שלטון עצמי בארץ ישראל

היו אנשים מבני ישראל שהיו להם אוהבים מצריים שהכניסו אותם לביתם והגנו עליהם ודאגו לכל מחסורם, והיה ליהודים אלו עושר וכבוד והם לא רצו לצאת ממצרים. אנשים אלה היו אומרים: "טוב לנו, למה לנו ללכת לארץ חרבה?" והעדיפו לשבת על סיר הבשר... יש אנשים שלא מבינים מהי מעלת ארץ ישראל, ועליהם אמר הפסוק "הוציא ה'... רוב האנשים ידעו מה זה גלות ומה זה עצמאות, וחיכו לגאולה בה לעם ישראל יהיה שלטון משלו ולא יהיה להם נוגשים, והם יצאו מעצמם...⁴⁸⁰

מדבריו ליום ירושלים

בערב, בכותל, כולם, מכל הסוגים, מתאגדים במעגל אחד ושרים "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" מרקדים לכבוד ירושלים, עיר הקודש. אנו זוכרים מה אמרו הלל הזקן ואבותינו בשמחתם בירושלים: "אנו ליה וליה עינינו", עליך אנו סומכים שתפדה אותנו. לא לחינם האשכנזים אומרים "נקדישך... ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך, מתי תמלוך בציון לעולם ועד תשכון", וזו הבקשה שלנו. מספרים על ה'חפץ-חיים' שפגש את הרב ר' יוסף דוב סולובייצ'יק מבריסק שעזב את הרבנות בעירו, ולא רצה לחזור לתפקידו. באו אנשי בריסק וביקשו ממנו שיהיה רב. אמר: "אני קבעתי. אני לא אלך להיות רב". ביקשו ולא עזר. ראו אנשי בריסק שהרב לא רוצה. עמדו כולם בשער, ואמרו: "רבי, רבי, איך אתה יכול לסרב לנו, עשרים וחמש אלף יהודים מחכים, ואתה לא רוצה לבוא?!". אמר הרב לאשתו: "תביאי את הכובע, את המגבעת...". ה'חפץ-חיים' ראה מעשה זה ונאנח: "אם הרב מבריסק נחפז, כי חיכו לו עשרים וחמש אלף איש, אנו יושבים ואומרים, 'מתי תמלוך בציון'. אנו אומרים לה, עם ישראל כולם מחכים לך, איך אתה יכול לחכות עוד?! מתי? מתי תמלוך בציון?" ברור שאנו מאמינים שאכן ה' ישמע את תפילות עם ישראל ובקרוב ממש יחזיר שכינתו לציון ויראנו בבנינו וישמחנו בתיקונו⁴⁸¹.

151

"הפליא השם יתברך חסדיו ונפלאותיו עמנו"
הרב עובדיה יוסף (תרפ"א-תשע"ד)
הראשון לציון וראש מועצת חכמי התורה

גישתו הכללית לתקומת מדינת ישראל

"בפתח דברי בבואי לדון בשאלת ברכת ההלל ביום העצמאות של מדינת ישראל, וכן בשאלת ברכת שהחיינו על עצם היום הזה, הוא יום ה' באייר מדי שנה בשנה, ברצוני להדגיש תחילה כי מדינת ישראל ועצמאות שלטון עם ישראל בארצנו הקדושה, הנם בעלי חשיבות היסטורית ודתית ממדרגה ראשונה, לאחר כאלפיים שנות גלות לעמנו הנדכה והנרדף בארצות הנכר, זכינו לשוב לארצנו הקדושה תחת שלטון עצמאי במדינת ישראל, שלטון ישראל הוא שאיפשר ומאפשר בעזה", לאחינו הפזורים בכל קצוי תבל, לעלות לארצנו הקדושה לבנות ולהבנות בה, ללא כל הגבלה, מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם, בניך מרחוק יבואו ובנותיך על צד תאמנה. והארץ מתפתחת בקצב מהיר ומשגשגת מבחינה כלכלית, 'ישושום מדבר וציה ותגל הערבה ותפרח כחבצלת'.

שלוש פעמים זכינו בעזרת ה' יתברך לניצחונות נפלאים על אויבינו הזוממים להכחידנו, במלחמת הקוממיות, מבצע קדש ובמלחמת ששת הימים, ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוהינו. ובתלתא הוי חזקה. לא עביד רחמנא ניסא בכדי, ולו חפץ ה' להמיתנו לא הראנו את כל אלה. וסימנא מילתא היא, גם לקראת הבאות, שעוד יוסיף ה' ידו להראותנו את ידו וזרועו הנטויה, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. היינו שמחים.

נאמר, וראה בטוב ירושלים! מדינת ישראל כיום היא מרכז התורה בעולם כולו, מתוך רבבות אלפי ישראל תושבי המדינה, כן ירבו וכן יפרצו, בצלה של המדינה יחסיון כעשרים ושנים אלף בחורים יקרים מטובי בנינו העוסקים בתורה יומם ולילה בשיבות הקדושות, בכל רחבי הארץ, דבר זה מזכיר לנו מאמר חז"ל (יבמות סד, א), ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין שכינה שורה על ישראל בפחות משני רבבות ושני אלפים. ומהם יתד ומהם פנה, שעתידים הם להיות גדולי ישראל רועיו ומנהיגיו. והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה. ובמקביל לפמליא של מעלה שנאמר: רכב אלקים רבותיים אלפי שנאן. וזאת מתוך שי"ב ישיבות, אשר בכל רחבי הארץ, רמז לדבר: עלית למרום שבית "שבי", שנדרש על מתן תורה.

וכל זאת מלבד עשרות רבבות משלומי אמוני ישראל שמחנכים את בניהם בחינוך תורני דתי ברמה גבוהה. ואת בנותיהם על טהרת הקודש בצניעות ובקדושה האופייניים לעם ישראל, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ובהתאם להבטחת תורתנו הקדושה, כי לא תשכח מפי

זרעו. כה יתן ה' וכה יוסיף לעמו ונחלתו. ואף אצל דלת העם והמוניו אנו מוצאים אוזן קשבת ונפשם שוקקה וכמהה לשמוע תורה מפי גדולי ישראל. ומתגשם לעינינו החזון הנפלא: הנה ימים באים נאם ה' אלקים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'.

אמנם אין לכחד כי ישנם לדאבונינו צללים רבים המעיבים על שמחתנו, אולם מעט אור דוחה הרבה מן החושך. עד שיפוח היום בביאת משיח צדקנו ונסו הצללים, ועלינו יזרח ה' וכבודו עלינו יראה. ברצוני לדון איפוא רק מבחינת ההלכה של קביעת ברכות ביום העצמאות, היינו ברכת ההלל, וברכת שהחיינו, שהיא בעיה הלכתית טהורה...⁴⁸²

אמירת הלל (ללא ברכה) ביום העצמאות

"לכן גם בענין יום העצמאות, כיון שלא יצאנו מהצרה לגמרי אין לקבוע הלל בברכה... ומ"מ נלע"ד שאם הקהל רוצים לומר הלל בלא ברכה אחר תפילת י"ח אין למחות בידם... והשי"ת יחיש לגאלנו גאולה שלמה, ישראל נושע בה' תשועת עולמים, ונודה לו שיר חדש על גאולתנו ועל פדיון נפשנו במהרה בימינו, אמן⁴⁸³.

במקום אחר, הבהיר הרב את עמדתו ביחס לאמירת הלל ביום העצמאות: "יום העצמאות הוא חג גדול. הקדוש ברוך הוא עשה לעם ישראל נסים ונפלאות והנחיל להם ניצחונות מפוארים במערכות ישראל. לכן יש לשבחו בהלל, אך ללא ברכה כי עדיין לא התקבצו כל נדחי ישראל לארץ ישראל, הנס לא נעשה לכל ישראל. עדיין אין שלום עם אויבינו החורשים רעות על קיומה של המדינה. הרמה המוסרית-דתית במדינה ירודה, רוב ישראל נאנקים תחת שעבוד מלכויות. לא יצאנו לגמרי מהצרה. זו רק 'אתחלתא דגאולה' ולא גאולה שלמה. מדינת ישראל היא התגלמות רצון ה' וראשית התגשמותו של חזון הנביאים. אפשר להיות ציוני מצוין ולאהוב את המדינה בלב ונפש, ויחד עם זה לומר הלל בלי ברכה. ההימנעות מאמירת ברכה נובעת מבעיה הלכתית מובהקת ולא מהשקפת עולם"⁴⁸⁴.

בספר 'מנהגי הראש"ל', שערך הרב אלון בן-עמי, מובא שהגר"ע יוסף אמנם לא נהג לומר הלל בציבור ביום ה' באייר בבית הכנסת שבביתו, אך בינו לבין עצמו קרא בלא ברכה הלל שאיננו שלם לאחר התפילה, וכן נמנע מלומר תחנון ביום זה⁴⁸⁵.

נכדו ותלמידו של הגר"ע יוסף, הרב יעקב ששון, מחבר ספרים בהלכה (ומחבר ספר הביוגרפיה על אודות הרב: "אביר הרועים") כתב בתשובתו מיום כ"ג אייר תשע"א (הדברים פורסמו בחיים חיותו של סבו): "מרן (שליט"א) זצ"ל לא אומר תחנון ביום העצמאות. כך הוא מורה לכל שואל, וכך הורה לי כשהייתי אצלו שליח ציבור לפני כמה שנים. וכך נהגו רוב גדולי ירושלים בדור שלפנינו".

עדות מנהל לשכתו ודוברו של הראשל"צ הרב עובדיה יוסף, בעניין עמדתו בעניין אמירת ההלל ביום העצמאות, עיתון 'דבר', מיום כ"ח תשרי, תשל"ה: "דעת הראשון לציון מאז ומתמיד היא כי יש לומר הלל ביום העצמאות ולהודות לה' על כל הטוב אשר גמלנו במדינת ישראל, ורק לעניין ברכה דעתו היא שאין בסמכותנו לחדש ברכות".

שמחתו של הרב בימי העצמאות

סיפר חתנו של הרב, הרב יעקב צ'יקוטאי, רבה של מודיעין-מכבים-רעות: הרב מכנה בשו"ת 'יביע אומר' כמה פעמים את הקמת מדינת ישראל – 'אתחלתא דגאולה', באופן פשוט וברור. הוא הורה לומר הלל ללא ברכה, כפי שבראש חודש לא מברכים על ההלל. בכמה וכמה ימי עצמאות בתקופה שבה גרנו בבית חורון, הרב הגיע לביתנו לסעודת 'על האש' כדת וכדין, ובבדיחות הדעת שאל האם קיימנו את דברי ההפטרה 'עוד היום בנוב לעמוד ינופף ידו'. פעם אחת, הרבנית מרגלית ע"ה, הגיעה בבוקר להשתעשע עם הנכדים, והרב הגיע מאוחר יותר עם אריה דרעי. אריה שאל אותו איך הוא שמח ביום העצמאות, והרב השיב לו מיד בחידוד ש'אם לא הייתה עצמאות, לא היית שר הפנים...' ⁴⁸⁶

מתוך דרשת הרב לאחר תפילת שחרית בביתו – יום עצמאות ה'תשס"ט

"...גם כן אנחנו, ברוך ה', אנשים אומרים "חג העצמאות, מה זה חג העצמאות?" זה לא חג העצמאות, אנחנו חושבים על עיקר הדבר: יש לנו ממשלה יהודית. מה היה פה? המנדטורים, אלה האנגלים יימח שמם שונאי ישראל. כל מי שרצה לבוא לארץ היה צריך סרטיפיקט, ובלי זה הוא לא ייכנס. צריך פרוטקציות וזה וזה... כל איש שהיה בא פה, היו עושים לו צרות צרורות. משנהייתה המדינה יהודית, אם רק בשביל שיבואו יהודים, כמה שרוצים, דינו. אבל האמת הוא יש כמה מיליונים. בזמן שהיה המנדט, לפני קום המדינה היו 650,000 איש בכל ישראל. אבל עכשיו למעלה מחמשה מיליון! ומה זה? נתנו רישיון לכל אחד – תבוא. אנחנו מתפללים עוד לקב"ה שייטב אחריתנו מראשיתנו, ויהיה לנו ממשלה שכולם יראי שמיים, כולם צדיקים, כולם אוהבים את התורה. כך אנו מתפללים. אבל אסור לנו להתכחש לנס שעשה הקב"ה! ברוך ה', הרבה ד' אותנו. "ארבה את זרעך, ולא ייספר מרוב". עוד יהיה כהנה וכהנה בעזרת ה'. כל יהודי שנמצא בחוץ לארץ, רוצה לבוא? אהלן וסהלן. פותחים כל השערים לפניו. לא אומרים לו תביא סרטיפיקט, תביא כך, תביא כך. לא יביא. אם רואים אותו, זה ברכה שיבוא לפה. כן. זה מעט בעיניכם? זה לא מעט! נדבר עוד כמה דברים. לא היה בזמן המנדט, לא היה תלמודי תורה, לא היה החינוך העצמאי. החינוך העצמאי, יש עשרות אלפים. תלמודי תורה, יש עשרות אלפים. כולם לומדים רק

תורה. קודם לא היה זה. אנחנו צריכים להודות לקב"ה. ברוך ה' נתן לנו כח לעשות חיל. להרבות תורה, לעשות מצוות ומעשים טובים. כן יעשה הקב"ה כהנה וכהנה, ויגאל אותנו, וישובו בנים לגבולם, ויבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

תגובת הרב לאלו שטענו כנגדו שהוא "אנטי-ציוני"

הרב: אלה סתם באו לנגח... מה זה 'אנטי-ציוני'? זה הבל הבלים, זה מושג שהם בדו מלבם. אני הרי שימשתי עשר שנים רב ראשי – תפקיד ממלכתי בכיר במדינה. במה אנו לא ציונים? אנו מתפללים על ציון, על ירושלים ועל תושביה, על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון. מה זה ציונים? לפי המושגים שלנו, ציוני הוא אדם האוהב את ציון ומיישם את המצווה של יישוב הארץ. תמיד אני מטיף בחו"ל לעלייה, במה הם יותר ציונים מאתנו?⁴⁸⁷

על פי ההלכה מלחמות מדינת ישראל מוגדרות כמלחמת מצוה, ומעלתם הגדולה של החיילים

שאלה: כהנים חיילי צה"ל שהשתתפו בקרבות נגד צבאות מצרים ירדן וסוריה במערכות ישראל, ופגעו והרגו מחיילי האויב, האם דינם ככהן שהרג את הנפש שאינו נושא כפיו לברך את ישראל?

תשובה: ...ובאמת שבנידון שלנו אין אנו צריכים לכל זה, כי מלבד מה שכתב הפרי חדש (סימן קכח סעיף לה), שאם אנסוהו להרוג, נושא כפיו. והסכים עמו בספר בית מנוחה (דף קמא ע"א אות כז). ואם כן הרי הכהן שעומד מול צבאות האויב וחשוף לסכנה, אין לך אונס גדול מזה. והבא להרגך השכם להורגו (ברכות סב:). ודין זה עדיף הרבה מנידון הפרי חדש, שהרי אפילו אם אונסים אותו להרוג את חברו ישראל, יהרג ואל יעבור, וכמו שאמרו על זה בפסחים (דף כה:). מאי חזית דמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דחברך סומק טפי. והיא הלכה פסוקה ברמב"ם (פרק ה מהלכות יסודי התורה), ובטור ושולחן ערוך יורה דעה (סימן קנז). ובכל זאת לא נפסל לישא כפיו כיון שאנוס הוא ולא ענה מלבו, אף על פי שעשה שלא כהוגן. כל שכן כאן שכהנים שהם חיילי צה"ל עומדים לגונן על ישראל ועל ארצנו הקדושה, שאין ספק שמצוה רבה הם עושים לקדם פני צבאות האויב הבאים לזרוע הרס ולהשמיד ולהרוג ולאבד אנשים נשים וטף, וזהו מה שפסק הרמב"ם (בפרק ה מהלכות מלכים הלכה א), שעזרת ישראל מיד צר הבא עליהם היא בכלל מלחמת מצוה. ואם כן בוודאי שאין ספק שכהנים אלה כשרים לנשיאות כפים... כאן במלחמת מגן זו ששמו נפשם בכפם לקדם פני האויב, להציל נפשות ישראל, אדרבה ראוי לומר להם תחזקנה ידיהם וישר כחם. והדבר ברור ללא צל של ספק שכשרים והגונים הם לנשיאות כפים, ויבורכו מפי עליון. ויקויים על ידם ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם⁴⁸⁸ (הערת המלקט (ש.ה.): ואיך לא ייבושו אלו

המחלקים מלבם חילוקים שונים בדברי הרב, אשר כתב במפורש שמלחמתנו היא מלחמת מגן והיא 'עזרת ישראל מיד צר', ולא תלה זאת בקיום דין אשת יפת תואר וכו'.

שקידת התורה - בימי ההמתנה לקראת מלחמת ששת הימים

כתב הרב: זכורני, כי בשנת תשכ"ז בעת שקמה מלחמה של מלכי ונשיאי ערב נגד מדינת ישראל, הירדנים פתחו באש מרגמות ותותחים והפגזו את ירושלים (עד שגבר ישראל על אויביו וירושלים העתיקה שוחררה מחיילי ירדן וישראל עושה חיל זכינו להשתלט עליה) ואני והגר"צ (אבא שאול) בהיותנו אז שכנים, נאלצנו לרדת למקלט ובכל משך הזמן שהיינו במקלט עד יעבור זעם עסקנו בתורה בהתלהבות רבה ולא שמנו לב להפגזות הנוראות סביבנו...⁴⁸⁹

על אותם ימים סיפר בהרחבה הראשל"צ הרב יצחק יוסף: "הייתי יחד עם מרן האבא זצוק"ל במקלט, היו פגזים מכל עבר, לידנו היה מחנה שנלך והירדנים ידעו היכן הוא והפגזו את המקום שם בצורה נוראית, הבניין שלנו קיבל פגז שזעזע את כל הבניין ונהרסה הקומה למעלה, אבא היה יושב למטה במקלט בחדר קטן עם כל השכנים, הוא היה אומר שעלינו להתפלל להצלחת החיילים שלנו, למד חברותא עם הגאון הרב בן-ציון אבא שאול זצ"ל, למדו מסכת יבמות, ישבו כל הזמן, כל הרעש וכל הפגזים, הרב בן-ציון מדי פעם היה מפסיק ומפחד כשהיה איזה פגז, הרב אבא היה תופס אותו "בוא נמשיך, כל הלימוד שלנו לזכותם של החיילים". היו יושבים ועוסקים בתורה כל המלחמה, היה מדהים איזה ריכוז, בחוץ תשכל חרב ומחדרים תורה, היה יושב ועוסק בתורה⁴⁹⁰.

נסי מלחמת ששת הימים

ב"ה. ג' סיון תשכ"ז, לפ"ק, ירושלים ת"ו. בהיות כי בימים אלה הפליא השם יתברך חסדיו ונפלאותיו עמנו, גבר עלינו חסדו, וראו כל אפסי ארץ את ישועת א-להינו, כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, ויצאנו מאפלה לאורה, ומיגון לשמחה, ברוך הוא ומבורך שמו אשר שם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו, וברוב רחמיו וחסדיו זכינו גם לשחרורו של הכותל המערבי שריד בית מקדשנו ותפארתנו, ואף כל שטח הר הבית והמקדש נתונים המה בחסות שלטון ישראל...⁴⁹¹

סיפר בנו הראשל"צ הרב יצחק יוסף: "כשנכבש הכותל המערבי, הלכתי יחד עם מרן האבא ויחד עם כל בית ישראל בשמחה וששון בחג השבועות הראשון שהיה בתשכ"ז לכותל המערבי, אבא הגיע לכותל, אני עומד לידו ואני שומע מה שהתפלל, "ריבונו של עולם, תן כח בידי המנהיגים שלנו שיעמדו בניסיונות שלא להחזיר את השטחים הכבושים" זה מה שהתפלל⁴⁹².

דין קריעה על ירושלים בזמן הזה

...ונראה שאין לקרוע גם על ירושלים עיה"ק שהרי היא הולכת ונבנית ביתר שאת ויתר עוז, ונקבצו בתוכה מכל תפוצות הגולה, והתיישרה באוכלוסי ישראל, אף יותר מיוצאי מצרים, כן ירבו. ונעשית מטרופולין של מלך בתורה ובמצוות ומרכז התורה בעולם הוא בארץ ישראל ובירושלים. ולאט לאט חוזרת העטרה ליושנה וכמו שאמרו בירושלמי (רפ"ק דברכות), א"ר חייא רבה כך היא גאולתם של ישראל בהתחלה קמעא קמעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום...

והנה אע"פ שעדיין לא זכינו שאנשי השלטון שלנו יהיו כולם שומרי תורה ומצות, מ"מ אין זה שייך לחורבן, וגם הם יש בידם המצוה של יישוב ארץ ישראל ובניינה, וקיבוץ נדחי ישראל, והם נר לרגלם (ויהי רצון שהשי"ת ברוב חסדו יחזירם בתשובה שלמה וידעו תועי רוח בינה), וזה היפך שלטון האומות שעניניהם צרה מאוד בהתפתחות ארץ ישראל. ואמנם ראיתי בשו"ת מנחת שלמה... עדיין נקראת ירושלים בחורבנה... ומכל מקום כיון דלא פלטינן מפלוגתא דרבוותא ספיקא דרבנן לקולא⁴⁹³.

התנגדות נחרצת לפגיעה בשלמות ירושלים

שאלה: האם הרב תומך בויתורים בירושלים?

הרב: ברק רוצה לתת לפלסטינים חלקים מהעיר העתיקה בירושלים. מי יגור שם? אנשים שקטים? לא. יתגוררו שם מרצחים ושונאי ישראל. הדבר יביא לשפיכות דמים".

שאלה: אז הרב מתנגד לויתורים בירושלים?

הרב: אני שואל אותך: איך אפשר לעשות פעולות שיעמידו אותנו בסכנת נפשות? רחמנא ליצלן! לא בחכמה עשה ראש הממשלה. לו ראש הממשלה היה יושב עם עצמו חמישה ימים לפני שנסע לארצות הברית ורואה איך שרוב הכנסת לא איתו, אולי היה שוקל פעם נוספת – לפני שנסע לשם והעמיד אותנו בסכנת נפשות. אין לו כנסת, אין לו ממשלה, אבל הוא רץ לאמריקה⁴⁹⁴.

הכותל המערבי בהלכה

"הנה זה עומד אחר כתלנו, משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים". על כך נאמר במדרש שיר השירים רבה: מעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי...

ואכן באמת מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, קדושתו – מחמת השכינה היא... ומכל שכן לאחר שזכינו שעוד פעם חזר הכותל המערבי אלינו... הרי נתקדש המקום על ידי תפילותיהם של ישראל... וחייבים אנחנו במקום הזה משום מורא מקדש "ומקדשי תיראו", לא מן מקדש אתה ירא אלא ממי שציווה על מוראו של המקדש⁴⁹⁵.

תשובתו של הרב בעניין אמירת ההלל ביום ירושלים הובאה לעיל בכרך א של ספר זה. ביום ירושלים הראשון שלו כרב ראשי לישראל, בשנת תשל"ג, בתפילת הודיה בליל החג, שהתקיימה בבית הכנסת ע"ש רבן יוחנן בן זכאי בעיר העתיקה, הרב קרא להודות ולהלל על הנסים והנפלאות שארעו במלחמת ששת הימים שהתמקדו בשחרור ירושלים. "דווקא דורנו, שאחרי ימי החרדה זכה לראות בסימני הגאולה, חייב לדעת לתרגם את המאורעות האלו לשפת האמונה ולבטא אותה בקיום מצוות. מי שעשה נסים בדורנו - ישוב ויראנו נפלאות..."⁴⁹⁶

מתוך דרשה ליום ירושלים ה'תשע"ג, במהלך שיעור יומי לאחר תפילת שחרית בביתו

היום נקרא יום ירושלים. אבל הנס היה אז בכל ארץ ישראל. ישתבח שמו של הקב"ה איך עשה לנו נסים ונפלאות. הציל אותנו מידי אויבינו... באותו זמן, ירושלים הייתה חצויה לשניים. אנחנו היה לנו חצי המערבי והירדנים שלטו בכל החצי השני של ירושלים וכל יהודה ושומרון. ואנחנו מה היה לנו, מעטים, איזה נשק היה לנו, 'לא מיגים ולא ציגים' ולא שום דבר. ישתבח שמו הקב"ה עזר לנו. היה זמן מתוח כמה ימים, היה רה"מ, היה אשכול, לוי אשכול. והוא היה נבוך, מה לעשות, כשדיבר ברדיו היה מגמגם, לא ידע מה לומר, הוא נבוך והקב"ה עזר לנו, "תושע תשועת עולם באלוקים נעשה חיל והוא יבוס צרינו", נתן דעת בידי חיל האוויר שלנו, נתן להם שכל. בשדה התעופה במצרים, היו מאות מיגים, מאות מטוסים, אבל ח"ו, אם היו מגיעים אחדים פה היה אסון...חיל האוויר שלנו. נתן להם הקב"ה כוח וגבורה, הגיעו לשדה התעופה של קהיר, מאות מיגים. תוך שלוש שעות השמידו אותם. לא נשאר כלום. מפקד התעופה של מצרים איבד עצמו לדעת, ראה מה שעשו לו, השאירו לו גרוטאות, לא שום דבר. אה, ישתבח שמו הקב"ה.

צריך להודות לקב"ה, "מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי", כל זכות התורה, מעולם לא היה זכויות תורה בארץ ישראל כמו עכשיו, רק התלמודי תורה, הישיבות הקטנות, הישיבות הגדולות, 'כוללים', זה דבר מיוחד. מרכז התורה 'זוהב הארץ' היא טוב, שם הבדולח ואבן השוהם" אומר שמה המדרש: זהב - זו תורה של ארץ ישראל שהיא נחמדה מזהב, זו תורה של ארץ ישראל. ישתבח שמו של הקב"ה, ברוב רחמנותו עלינו, נתן אותם כולם לידינו, היו רבבות רבות והם הירדנים הרשעים היו גם כן מלומדי מלחמה, היו הבריטים הרשעים, לימדו אותם מלחמה נגדנו, אבל שום דבר לא עזר להם, "רבבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", ישתבח שמו, צריך להודות לקב"ה ולברך אותו, הקב"ה רוצה שלא נהיה כפויי טובה, להודות לקב"ה.

מכתבו של הרב ובו 'משנה אחרונה' ביחס ל'הסכם אוסלו' (מיום כ"ג שבט תשס"ג)

אל כבוד יקירינו אחינו בית ישראל תושבי יש"ע השם עליהם יחיו. שלומכם ישגא לעד. ברצוני להבהיר את עמדתי בעניין יש"ע. לא פעם הסברתי מכבר כי פסק ההלכה אשר נתתי בזמנו "שטחים תמורת שלום" אינו תקף כלל לרגל המצב הנוכחי, אני התכוונתי אך ורק לשלום אמת, בו ירושלים וסביבותיה ישכנו לבטח, בשלום בשלווה. אולם עתה, עינינו רואות וכלות כי אדרבה מסירת שטחים מארצנו הקדושה גורמת לסכנת נפשות. לא לשלום כזה ייחלנו ולא לנער הזה התפללנו. לפיכך הסכם אוסלו בטל ומבוטל, כי אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים. והנני מברך אתכם בכל לב ונפש, יוסף השם עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דיבר לכם. השם ישמור צאתכם ובואכם לחיים טובים ולשלום מעתה ועד עולם, בימכם ובימינו תיושע יהודה וישראל ישכון לבטח, ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד. באהבה רבה, דו"ש וטובתכם בלב ובנפש, עובדיה יוסף⁴⁹⁷.

סיפר חתנו, הרב יעקב צ'יקוטאי, רבה של מודיעין-מכבים-רעות:

הרב אהב את ההתיישבות ביהודה ושומרון אהבת נפש, ושמח מאוד בהקמת היישובים היהודיים. כשכוחו היה במותניו הוא הגיע לכל היישובים שהזמינו אותו, עפרה ובית-אל, חברון וקדומים. כשהקמנו את בית חורון הוא שמח מאוד, ואמר שהעיקר שהיישובים האלו יהיו מקומות של תורה. הפסיקה שלו בעניין "שטחים תמורת שלום", הייתה דרך משקפיים הלכתיים, כאמירה עקרונית שהדבר מותר מבחינה הלכתית טהורה בהתאם למציאות. הרב השתתף מעומק הלב בצערם של מתיישבי גוש קטיף ובכאבם, עד שאמר על אריאל שרון דבר כה חריף שהרושם שלו נותר עד היום...⁴⁹⁸

152

**"ראינו עין בעין את תשועת ה"
הרב מרדכי אליהו (תרפ"ט-תש"ע)**

הראשון לציון

עמדתו הברורה של הרב ביחס למשמעותה הדתית העמוקה של תקופתנו, נאמרה על ידו מספר רב של פעמים ובהזדמנויות שונות ומגוונות (להרחבה בשיטתו של הרב ביחס למדינת ישראל ומאורעות התקופה, ראה במאמרנו 'אורות אליהו', בספר: 'טוב להודות' - ליום העצמאות וליום ירושלים, הרב משה עמיאל (עורך) הוצאת "בית מדרש ואהבת", ה'תשע"ו, עמ' 635-577).

תהליך הגאולה - כפייה ורצון פנימי

'כעין זה עובד עם ישראל בתקופת הגאולה. יש דברים שנעשים בתחילה בכפייה ואחר כך מתעורר הרצון הפנימי. לזה רומז הפסוק בשיר השירים "מושכני, אחריך נרוצה". בתחילה הקב"ה מושך אותנו, כופה עלינו הר כגיגית, ואחר-כך אנחנו מתלהבים מרוב אור וקדושה ואומרים בקול "נעשה ונשמע". חלק מהאנשים שעלו לארץ בתש"ח, ברחו מרשעת הגויים, וכשהם הגיעו לארץ הקודש, הם נשקו את האדמה והרגישו שזה הבית שלהם. גם כיבוש ירושלים העתיקה נכפה על עם ישראל במלחמת ששת הימים על ידי אויבנו, ומאז ועד היום אנחנו מתקשרים יותר ויותר לבית המקדש, עוברים תהליך של תשובה לאומית - כאשר יותר ויותר אנשים מכירים את הקודש ומתקשרים אליו, ויותר ויותר אנשים מצטרפים למעגל התשובה⁴⁹⁹.

שלוש השבועות - השבועות בטלות בדורנו

'ובעניין שטוענים שיש שלוש שבועות במסכת כתובות (קיא.). לשון חז"ל שם: ג' שבועות הללו למה? אחת שלא יעלו ישראל בחומה (פירש"י ד"ה שלא יעלו בחומה: יחד ביד חזקה), ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי, עכ"ל חז"ל. ומלבד מה שכתבת בטוב טעם ודעת לדחות מה שמתלוננים על עם ישראל היושב בארצו, הרי שנראה ששלוש השבועות הן קשורות אחת עם חברתה. שתי השבועות הראשונות הן שבועה לא לעלות ביד חזקה ולא למרוד באומות, ומה נעשה אם באים להרוג ולהשמיד את עם ישראל בגולה, האם ניתן את עצמנו כצאן לטבח יובל? על זה באה השבועה השלישית לאומות העולם שלא ישתעבדו בעם ישראל יותר מדאי. ומעת שהאומות הפרו את השבועה ורדפו והרגו וטבחו והשמידו חלק ניכר מעם ישראל, וחלק מהם ישב שקט ושאנן ולא מיחה, הרי שהפרת השבועה על ידם ביטלה את השבועות הראשונות⁵⁰⁰.

הקמת מדינת ישראל - 'שלב חשוב בתהליך הגאולה':

שאלה: היום אנחנו חוגגים ומציינים ארבעים שנה למדינת ישראל. האם למדינה זו התפללת?

הרב אליהו: הדבר החיובי והיסודי בהקמתה של מדינת ישראל הוא קודם כול הסרת שלטון זר בארצנו. לכך התפללנו. אבל כלל עם ישראל התפלל גם לגאולה שלמה ואמתית, דהיינו לתקופה שבה "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". לכך, לצערנו, טרם הגענו. התפללנו ואנו שואפים, שלא תהיה מחלוקת בעם ישראל, גם לכך למרבה הצער טרם הגענו.

אבל כל זה לא מעיב על השמחה אמתית שזכה לה דורנו כשאין עלינו שלטון זר, נמשיך להתפלל ולקוות לבואו של המשיח במהרה⁵⁰¹.

שאלה: בתפילה לשלום המדינה אנו אומרים: 'אבינו שבשמים, צור ישראל וגואלו ברוך את מדינת ישראל ראשית צמיחת גאולתנו'. האומנם מדינת ישראל צועדת בשביל הגאולה? הרב אליהו: כל התקדמות היא שלב בתהליך הגאולה. הקמת מדינת ישראל היא שלב נוסף מתהליך זה. כבר חז"ל לימדו אותנו בסוף מסכת סוטה על השלבים בגאולה. אם אפשר היה לעבור ולדלג על כל השלבים היה טוב מאוד. אבל אין זה כך ולא נותר לנו אלא להתפלל ולצפות לגאולה השלמה. שלב אחד חשוב עברנו והוא הקמת מדינת ישראל⁵⁰².

שאלה: האם המחלוקת המתמשכת בעניין ההלל בברכה ביום העצמאות אינה מבטאת למעשה מחלוקת בקרב היהדות לגבי מעמדה של מדינת ישראל?

הרב אליהו: יש להבחין בין ציבור שמתנגד למדינת ישראל, לשלטון ישראל ולצה"ל לבין ציבור שיש לו כבוד והערכה למדינה ולצה"ל. לגבי הראשונים הויכוח כלל לא קיים. לגבי האחרים אין לויכוח זה משמעות דתית ואי־אמירת הלל אין פירושה רפיון באמונה לגבי מעמדה הדתי של מדינת ישראל. מקובל עלינו הכלל ההלכתי שבברכות יש לנהוג החמרה. מסיבה זו אנו מוצאים הבדלי נוסחים בין אשכנזים לספרדים לגבי אמירת הלל בברכה בסוכות ובפסח וכן בראש חודש. לפיכך, מי שאומר הלל עם ברכה או בלי ברכה אין לזה שום משמעות. העיקר לשמוח ולהודות לקב"ה על הנסים שעשה לאבותינו ולנו⁵⁰³.

מדינת ישראל - 'אור גדול'

שאלה: כיצד רואה הרב את המדינה הניצבת על סף שנת הבינה שלה?

הרב אליהו: אינני רוצה לראות צללים. אני רואה במדינה אור גדול. לא הייתה מעולם תקופה רבת אור כמו תקופתנו אנו במדינתנו. במדינה כיום מרכז תורני חשוב. ב"ה ישנן ישיבות רבות לסוגיהן, ישיבות רגילות, ישיבות הסדר, נוער נפלא, רבנים גדולי תורה. גם ההשפעה החינוכית של מדינת ישראל טובה, אם כי יש תופעות הטעונות טיפול ותיקון. תקוותי היא שאווירה של ארץ ישראל תשפיע לטובה⁵⁰⁴.

יום העצמאות ויום ירושלים - 'סימני גאולה ודאיים'

שאלה: האם צריך לומר הלל ביום העצמאות?

תשובה: 'הרבנות הראשית תיקנה לומר הלל ביום העצמאות מהסיבות הבאות: יצאנו מעבדות לחירות, משלטון זרים לשלטון עצמאי שלנו, שערי הארץ פתוחים לכל יהודי וריבוי מוסדות התורה בארץ, עד שאפשר לומר שלא היה כדורנו בו יש כל כך הרבה ישיבות

ומוסדות תורה וכו' – אלו הם סימני גאולה ודאיים. יה"ר שנזכה לביאת משיח צדקנו, ולגאולה שלמה, בב"א⁵⁰⁵.

'חייב על פי ההלכה להודות ולהלל, לשבח ולרומם את שם ה'

לגבי חגיגת יום העצמאות ויום ירושלים – אין כל ספק שבימים אלו נעשו לאבותינו ולנו נסים ונפלאות, ואפשר לומר אפילו פלאי פלאות, שהרי רבים עמדו ללותנו, ובאמצעים דלים הקב"ה סייע שניצלנו מהם, וידינו גברה על אויבינו. ברור הוא שנסים אלו שנעשו לנו, לא בזכותנו נעשו, אלא בזכות אבותינו ואבות אבותינו שצורפו כולם יחדיו. לפיכך, ע"פ ההלכה כל מי שנעשה לו נס חייב להודות ולהלל, לשבח ולרומם את שם ה'. דוד המלך התקין פרקים מיוחדים בתהלים שייאמרו ע"י מי שנעשה לו נס. הספרדים נהגו לומר את ההלל בלא ברכה, ויש לאומרו לאחר קדיש תתקבל שלאחר "ובא לציון". בימים אלו אין אומרים וידוי, כיון שנעשו בהם נסים לישראל.

בעניין הימים הסמוכים להם אם אפשר לחגוג אותם אז, דהיינו ביום ראשון הסמוך לה' אייר או לכ"ח באייר – בזה יש הבדל בין הימים הנ"ל. לגבי "יום ירושלים" החל בכ"ח באייר, שהוא אחר ל"ג בעומר, ודאי שאפשר להקדים או לאחר את מסיבת ההודיה, בה יעשו פרסומי ניסא בהלל והודאה לה'. אך לגבי ה' אייר, אי אפשר להקדים או לאחר את החגיגות. אך מסיבה שבה יסבירו את נסי ה' שנעשו לנו ויפארו את שם ה', ללא תזמורת, שירים וכד' – אזי אפשר להקדים או לאחר". כמובן שכל המסיבות הנ"ל יש לקיים "וגילו ברעדה", שמחה של מצוה ולא הוללות וכד'.

מדרשת הרב ליום העצמאות הארבעים ותשעה של מדינת ישראל (ה'תשנ"ז)

מורי ורבותי! אנחנו נמצאים בשנת מ"ט לקום מדינת ישראל... שנת תש"ח היא שנה שהקב"ה עשה עמנו נסים ונפלאות. עד היום אנחנו לא מסוגלים להבין את הנסים והנפלאות שהקב"ה עשה עמנו.

- ח. שו"ת הרב הראשי, ח"ב, עמ' 457, שלוש ההערות לקמן, הינן מאת הרב עצמו ולקוחות מן השו"ת.
- ט. הנימוק לכך: כי אין זה חלק מהתפילה המקורית, ואין להוסיף על התפילות שתקנו אנשי כנסת הגדולה.
- י. השאלה הייתה: האם מותר לחגוג את יום העצמאות ויום ירושלים בראש חוצות, בעיצומם של ימי ספירת העומר? והאם אפשר לערוך את החגיגות ביום הקרוב לה' באייר או לכ"ח באייר מטעמים ארגוניים (לדוגמא, ביום ראשון קל יותר לערוך אירועים)?
- יא. בשנה בה יום העצמאות מוקדם או נדחה, ביום ה' באייר המקורי יש לומר תחנון.

הלאה - מלחמת ששת הימים, מלחמת מדבר סיני, מלחמת הסקאדים, נעשו לנו נסים ונפלאות, אנחנו מעכלים את זה? מבינים את זה? חיינו את זה!! הספקנו לשכוח? האויבים עמדו מסביבנו וביקשו להשמיד ולכלות את כל כלל עם ישראל, ואם פעם אמרו לזרוק את עם ישראל לים, אז אחר כך חשבו להשמיד אותנו ולהפוך אותנו לעפר ולאפר! והקב"ה הפר עצתם וקלקל מחשבתם, ולא עשה ידיהם תושיה ולא מחשבותיהם יצאו לפועל! בקום המדינה בטחנו בעושר? בטחנו בחיל? לא היה! אוכל לא היה! ירושלים היתה במצור! מים לא היה! נשק לא היה! במה הצלחנו? בביטחון בבורא עולם! בביטחון בצור ישראל וגואלו! רק זה עזר וזה סייע לנו.

במלחמת ששת הימים מוקפים היינו מכל האויבים! כל האויבים שמסביב, מצפון ומדרום וממזרח וגם ממערב התקיפו אותנו. מצרים, סוריה, לבנון, עמון - כולם נכשלו, הקב"ה עזר לנו, כבשנו והחזרנו לנו את אדמותינו הקדושות, החזרנו לנו את המקומות הקדושים, קברי אבות, קבר רחל אמנו, מקום המקדש, כותל המערבי, שהיו שבויים בידם, והכול בסייעתא דשמיא. יש לי מברק של רבין שהיה אז הרמטכ"ל, שלח בסיום המלחמה: "רק סייעתא דשמיא עזרה לנו". שימו לב, הרמטכ"ל של אותה תקופה, ההתרגשות שהוא ראה את הנסים ונפלאות! הוא מודה שזה "סייעתא דשמיא". ראינו את הסייעתא דשמיא, אנחנו, בכל המלחמות אנחנו לא "הבוטחים על חילם וברוב עושרם יתהללו"! אנחנו עם שהיינו חרדים! מלוכדים! במלחמת ששת הימים, היינו עם נשבר, לב נשבר ונדכה, האמנו "רק לה' התשועה". ראינו "עין בעין" את תשועת ה'. הרי אז ראשי הציבור וראשי העם גמגמו בדבריהם! חששו! ראשי הצבא המתינו! והקב"ה נתן כח ותעצומות! מה יכולנו לעשות במלחמת הסקאדים? להתחבא! להתחבא בחדר אטום! אבל שם בחדר האטום התפללנו! זעקנו! בכינו! התפללנו לפני בורא עולם! "יחד עשיר ואביון".

אנחנו מצפים לבורא עולם, עשית עמנו נסים ונפלאות, אתה עושה עמנו נסים ונפלאות, ריבונו של עולם, תמשיך לעשות עמנו נסים ונפלאות. אנחנו נדע בשנה זו לראות את הטוב שבאחרים ואת הרע שבנו ולתקן את זה. בשנה זו הקב"ה ידבר שונאינו תחתנו. ו"תיפול עליהם אימתה ופחד". לא יהיו עוד משחיתים ולא מחבלים, לא באוטובוסים ולא בדרכים ולא בכל שיטה אחרת. שהקב"ה יכניע את לבבם וכולם אלה שנמצאים בתוכנו ובסביבנו ידעו כי ה' הוא האלקים. וחיילי צבא הגנה לישראל, ילכו ויחזרו לביתם בריאים ושלמים ועטורים בעטרת הוד וניצחון בבחינת ה' ישמור צאתם ובואם... כל המחלות, כל המלחמות, כל התאונות, הקב"ה יסיר אותם מאתנו, וכמו שכתוב: "כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך". ישיב הקב"ה לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ונזכה בשנה זו שעם ישראל ישב שקט ושאנן ואין מחריד. ונזכה לביאת הגואל ולבניין אריאל, לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

מבט אמוני על מלחמת ששת הימים

שאלה: אני קראתי בזמנו איזה מנשר של הרב שך, שאמר שהקב"ה הבטיח שהוא ייתן את הארץ, ועד שהוא לא ייתן אותה, מה שנלקח בכוח הכוח, כמוהו לא כמו שהקב"ה ירצה לתת אותה, והלקיחה בכוח איננה מחייבת ולכן אמר: עדיף להחזיר תמורת שלום וכו', זה לא נראה לך?

הרב אליהו: לא, ואני אגיד לך מה ההסתכלות שלי ומה ההסתכלות שלו. אם הייתי מסתכל בהסתכלות שלו שלמשל במלחמת ששת הימים למשל, נגיד דוגמה, או במלחמת יום הכיפורים, אנחנו ניצחנו בכוח, אז הייתי אומר כמו שהוא אומר: לקחת את זה בכוח, תחזיר בכוח. אני לא אומר ככה. במלחמת ששת הימים, מבחינה הגיונית אנחנו לא היינו יכולים לנצח. במלחמת ששת הימים הרי מסביבנו היו אויבים, וכבר עמד עבד אל-נאצר ורצה להטביע אותנו בים. אבל הייתה אז התאחדות של עם ישראל, הייתה התעוררות גדולה. וכולם התפללו והאמינו בקב"ה וזה היה נס. כשאני אומר שזה היה נס, פירושו של דבר, נכון שהצבא לחם, אבל הקב"ה עזר להם לכבוש את המקום הזה. ועל כן אני אומר: כשהקב"ה מסייע לי לכבוש מקום מסוים, לדוגמה, יריחו, אני אומר דוגמה, השם סייע לי לכבוש את יריחו, איזה זכות יש לי, אני, בגלל שאני פוחד ממישהו, אני מחזיר מה שהשם נתן לי? אני מאמין שכל מה שכבשנו זה בזכות הקב"ה. בנסים ונפלאות⁵⁰⁶.

משמעות אמונית לניצחונות ישראל

שאלה: האם בעיניך השיבה לארץ ישראל השלמה היא שאלה של מימוש הברית התנ"כית? יש הרי אישי ציבור המדגישים בעיקר שיקולים ביטחוניים ולא זכויות היסטוריות.

הרב אליהו: 'השיקול העיקרי - קדושת הארץ. הקשר שלנו לארץ. במלחמת ששת הימים עשה עמנו האל חסד ונתן לנו מתנה יקרה. האם נוכל לבוא ולומר: לא רוצים מתנה זו?! הרי בכך אנו כפויי טובה, בועטים בטובה. קיבלנו מתנה בחסדו יתברך, גבורת חיילי צה"ל התבטאה בקרבות אך הניצחונות הושגו בחסדי האל, בסייעתא דשמיא. כיצד זה העז האפיפיור לומר שהברית עם היהודים בטלה? אם אכן מאמינים הנוצרים בתנ"ך, מוטב שיפתחו את ספר דברים פרק ד ויקראו מה נאמר על הברית עם ישראל: "לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם". הברית שלנו עם האל לא בטלה מעולם⁵⁰⁷.

ראוי לשיר הלל ולציין את היום ביום שמחה

יש להבחין בין שני דברים. מצד אחד, קדושת ירושלים שהיא קיימת ועומדת לעד ומצד שני, הנס הגלוי שאירע לנו במלחמת ששת הימים שבעקבותיה שוחררה ירושלים המזרחית על

אתריה הקדושים מעול שלטון זר ושבה לריבונות ישראל. על הנס הזה בלבד ראוי לשיר הלל ולציין את היום ביום שמחה בבחינת "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". אבל, יום ירושלים מציין גם את הנסים והנפלאות שאירעו לנו במלחמה זו שבה יצאנו מאפילה לאורה אבל, גם ללא הניצחונות המופלאות של מלחמת ששת הימים מן הראוי היה לקבוע "יום ירושלים" שבו יוכל עם ישראל להביא לידי ביטוי את אהבתו לירושלים הנקראת בפי חז"ל "תלפיות" ומפרשים: שכל פיות העולם פונות אליה. ועוד: ירושלים מסמלת את אחדות עם ישראל כמו הכתוב: ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו⁵⁰⁸.

"יום הכותל"

"לא היו צריכים לקרוא את זה 'יום ירושלים' אלא 'יום הכותל', זה הכי חשוב. חזרנו לכותל המערבי, זה דבר חשוב מאוד. ב"ה, ה' עשה לנו נסים ונפלאות. בימים ההם, אדם לא תאר לו ולא חשב שהקב"ה יעשה לנו נסים כאלו. ב"ה, זכינו אנחנו בדור שלנו, חזרנו לאותו מקום. אני יליד העיר העתיקה. אז אני זוכר את הכותל, איך שהיו מצרים לנו הגויים, שהיו מצרים לנו הערבים, עד שהיינו מגיעים לשמה, היה קשה מאוד להגיע לשם, היה אסור להכניס שמה כיסא, ואסור היה להכניס שם היכל... ב"ה, חזרנו למקום הזה, רק אנחנו מצטערים שאין לנו עדיין בית המקדש, רק הכותל. נזכה שבית המקדש ירד בנוי ומשוכלל מהשמים⁵⁰⁹.

יום ירושלים - "יום של הודאה להקב"ה על הנסים שעשה עמנו"

"ביום שישי יחול 'יום שחרור ירושלים עיר הקודש'. ביום זה היו נסים גדולים ונפלאים, והצליחו לשחרר את הכותל המערבי, שממנו השכינה לא זזה מעולם, וכמו שדרשו חז"ל (שיר השירים רבה ב): "הנה זה עומד אחר כתלנו, אחר כותל מערבי של בית המקדש, למה, שנשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם, ושער הכהן ושער חולדה לא חרבו לעולם עד שיחדשם הקב"ה", עכ"ל. ובאמת, למרות שיש הרבה מפקפקים בקביעת ימים שונים, אבל ביום ירושלים כולם מודים שיש לקובעו כיום של הודאה להקב"ה על הנסים שעשה עמנו⁵¹⁰.

דין קריעה על ערי יהודה וירושלים בזמן הזה

"כל מי שעובר ורואה את בית לחם וחברון לאחר מסירתן לפלשתינים, צריך לקרוע קריעה, כאילו מת בן משפחתו. וגם חיילי צה"ל חייבים בקריעה, אך היות וחולצתם היא רכוש צה"ל, עליהם לשלם לצה"ל את מחיר החולצה שהושחתה⁵¹¹.

בעניין קריעה על ירושלים בזה"ז - 'בגדר "חורבנה" של ירושלים, כבר כתב ה'בית יוסף' - והובאו דבריו גם ב'כף החיים' וב'משנה ברורה' - שכל עוד שאומות העולם שולטות בירושלים היא נקראת חרבה, אך בזמן שיהודים יושבים בעיר - היא אינה נקראת חרבה.

מכך עולה, לשמחתנו, שבימינו כאשר בירושלים שולט עם ישראל, אין חייבים לקרוע כשרואים את ירושלים, כיון שהיא לא "בחורבנה". אמנם עדיין אין לנו שליטה מלאה בירושלים כולה, ועוד יש בה מסגדים וכנסיות, אך עיקרה של ירושלים שבתוך החומות בשליטתנו המלאה, ולכן הבאים לירושלים אינם צריכים לקרוע. אולם, העיר בית לחם, לעומת זאת, נמסרה לשלטון פלסטיני, ולכן הרואה אותה במצבה הנוכחי, בחורבנה – חייב לקרוע, כל שלא ראה אותה שלושים יום⁵¹².

אין זכות לשום גורם לוותר על גרגיר מאדמת ארץ ישראל

'...הקדושה של ירושלים, היא קדושה מאיתו יתברך שמו יתעלה, חז"ל אומרים: (כלים, פרק א) 'עשר קדושות הן, יש עשר קדושות אחד מעל השני ורובן בירושלים, זאת אומרת שירושלים זאת לא רק אדמה, אלא אדמה קדושה, ולא רק ירושלים היא אדמה קדושה, אלא כל מה שהקב"ה נתן לנו, וכל ארץ ישראל, כולה קדושה, כולה טהרה, כולה יראה; ואין שום זכות לשום אדם בעולם, לשום איש בעולם, לשום שלטון בעולם, ואין זכות לשום ראש ממשלה בעולם, לוותר על שום גרגיר מארץ ישראל. ארץ ישראל היא שייכת לכל עם ישראל בארץ ובעולם...'⁵¹³

'הבענו דעה נחרצת כרבנות ראשית נגד "החזרת שטחים". הביטוי הזה "החזרה" אינו במקומו. מי שמשתמש במונח זה כמו במודה שהוא מחזיר משהו ששייך למישהו אחר. זה הרי שייך לנו. אחרים לקחו מאתנו. כשלקחנו את השטחים בתשכ"ז, זו הייתה ההחזרה האמתית' (הרב הוסיף, שמי שהעמידו על משמעות המינוח האמתית, היה השר רחבעם זאבי הי"ד)⁵¹⁴.

הסדר במערת המכפלה – בני הגבירה ובני השפחה

סיפר הרב שמואל אליהו, בנו וממשיך דרכו של הראשל"צ הרב מרדכי אליהו: אחרי מלחמת ששת-הימים, כששחררנו את חברון, שלח הרב נסים את אבי לטפל במערת המכפלה ובכותל ובקבר רחל. כשהיו במערה, נכנסו לשם החיילים בפעם הראשונה אחרי הקרבות. היו שם הרבה חיילים וגדולי המפקדים של צה"ל, ביניהם יצחק רבין ובר-לב ועוזי נרקיס, שהיה אלוף פיקוד מרכז. היו שם גם כמה רבנים חשובים. החיילים היו חלקם פצועים וחלקם רעבים והרבה מהם עייפים אחרי כמה ימים של לחימה, והם ראו שם שטיחים וישנו עליהם. פתאום יוצא השייח' של המערה, ששמו ג'עברי, ומתחיל לצעוק על המפקדים ועל החיילים. הוא אמר להם: תצאו מהמערה הזאת. אתם לא מכבדים אותה. אנחנו המוסלמים, כשבאים לכאן, רוחצים את הידיים חמש פעמים. מורידים את הנעליים ומכבדים את המערה. ואתם לא מכבדים אותה בכלל. ישנים פה ואוכלים פה, ועולים על השטיחים עם הנעליים

המלוכלכות שלכם. אין לכם כבוד למקום הקדוש הזה. צאו מהמערה!! ולא היה שום אחד שהשיבו דבר. לכאורה הוא היה צודק. כולם שתקו, חוץ מאחד.

הרב אליהו, שהבין את השפה הערבית כמו שהבינו שם כמעט כל המפקדים הבכירים, אמר לו: תקשיב, יא שייח'! אתה יודע שאם יבוא משרת לפני המלך עם בגדים מלוכלכים, ויגיש לו אוכל עם מגש מלוכלך לפני כל השרים ועבדי המלך, אחת דתו להמית. אבל אם הבן של המלך, שלא היה בבית אבא ואמא הרבה שנים, ואבא שלו דאג לו ואמא שלו בכתה עליו בלילות – אם הבן הזה יבוא אחרי עשרים שנה של נדודים בלי להזמין תור, ויבוא עם בגדים קרועים ומאובקים וייכנס לאמצע ישיבת השרים ויאמר: אבא, חזרתי! יבוא לאמא שלו ויאמר לה: הנה אני, אמא, חזרתי הביתה – אבא ואמא שלו יחבקו אותו בכל לב, עם הבגדים הקרועים והמאובקים. זה הבן שלהם.

וכאן פנה הרב לשייח' ואמר לו: תקשיב, יא שייח'! אברהם זה אבא שלנו. שרה זאת אמא שלנו. אנחנו מתנהגים פה כמו בבית. אתם בני אל-פטמה, בני השפחה, בני הגר. אתם מתנהגים כמו שראוי למשרת להתנהג, ואנחנו מתנהגים כמו שראוי לבנים להתנהג.

השייח' של המערה האדים כולו מבושה. גם סתמו את פיו וגם קראו לו: "אבן אל-פטמה" – בן השפחה. הוא נעלב, הסתובב על מקומו וחזר לחדרו בכעס גדול. אותם קצינים בכירים שהיו שם פנו לרב מיד ואמרו לו: מה עשית? אנחנו רוצים דו-קיום עם הערבים בשלום. למה הרגזת אותם? אמר להם הרב: צריך לומר להם את האמת. רק כך הם מבינים!

כך נמשך הויכוח כמה דקות, עד שהדלת של השייח' נפתחה. הוא יצא מחדרו כפוף כולו וניגש לרב ואמר לו בחנפנות: "יא חכם, יא סידי, בבקשה, סליחה". הרב לא פנה אליו ולא ענה לו. הוא רק פנה לאותם מפקדים בכירים שפנו אליו קודם ואמר להם: אתם רואים איזו שפה הם מבינים? אני גדלתי ביניהם מאז היותי ילד בעיר העתיקה בירושלים. תאמר את האמת והם יבינו⁵¹⁵.

סיפר הרב מרדכי אליהו: "כשכבשו את חברון במלחמת ששת-הימים, רצינו להיכנס לתוך מערת המכפלה ולהתפלל שם מנחה. זה היה חידוש גדול, כי לפני כן לא היינו נכנסים למערה ועולים רק שבע מדרגות! והנה, בא רב אחד ואמר, שאסור להתפלל במערת המכפלה כי זה בית קברות, ועל-פי ההלכה אסור להתפלל בבית קברות שזה כאילו "לועג לרש", לועג למתים שלא יכולים להתפלל.

אמרתי לו: אין שום פוסק הלכה שאומר שזה אסור, שהרי לא הייתה אפשרות עד היום להתפלל כאן. ועוד אין בזה חשש, כי הקברים נמצאים למטה למטה. ובאמת זו הייתה הפעם הראשונה שאנו באים לבית של אבא ואמא, של האבות והאמהות, הכיצד לא נתפלל מנחה?! והתפללנו.

אחר־כך אמרתי לאותו רב: הרי הגמרא אומרת שבכל ראש־חודש אליהו הנביא בא ומקים את האבות כדי שיתפללו, ומכאן שהם "ישני חברון" ולא מתים, ואם כן אין בזה לעג להם. שגם הם וגם אנחנו מתפללים ביחד"⁵¹⁶.

ממשיך הרב שמואל ומספר: "בשנים שבהן הערבים היו יורים וזורקים אבנים על הנוסעים בכבישים, היו רבנים שפסקו כי אסור לנסוע למערת המכפלה ולחברון. אך הרב אליהו זצ"ל לא חשש והיה נוסע למערה באופן קבוע, בחודש אלול וגם בהזדמנויות אחרות. פעם שאל אותו מישהו: "איך הרב נוסע לקברי אבות, למערת המכפלה? האם הרב לא חושש לפיקוח־נפש?" אנחנו, שעמדנו לצדו של הרב, חיכינו מאוד לראות איך ישיב הרב מבלי לפגוע ברבנים האחרים שפסקו שאסור לנסוע. אבל הרב לא התבלבל והשיב: "פה נמצאים האבות והאמהות שלנו. פה זה הבית שלנו. וכי יש מקום יותר בטוח מהבית?" (קול צופיך, שם).

153

"יום ירושלים ושבועות - סמוכים לעולם ועד"

הרב אליהו בקשי דורון

הראשון לציון

מתוך מכתב ברכה לספר 'המדינה היהודית':

'האם מדינת ישראל של היום יכולה להיות תחילת הגאולה?'

הרב יעקב משה ברגמן שליט"א, רחש לבו דבר טוב להעלות עלי ספר מעלת ישוב ארץ ישראל בזמן הזה, ומביא דעת גדולים בסוגיות הלכה ומדינה ושאר פולמוסים שהתעוררו עם הקמת המדינה. מאחר ונושא זה שנוי במחלוקת ויש בו חילוקי דעות והשקפה בין גדולי ישראל, ואף המחבר אינו אומר קבלו דעתי אלא בא לדון בדבר, לברר משנת רבותיו אשר למדוהו תורה, על כן ראויים הדברים להיכתב כדי שידונו בהם וידעו ההולכים בדרך הציונות הדתית להשיב לשואליהם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו⁵¹⁷.

סמיכות יום ירושלים לחג השבועות

"...הרב הראשי הראשון שיסד את הרבנות הראשית מרן הרב הראי"ה, רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל הגדיר את עצמו וחתם ליד שמו עבד לעם הקודש בארץ הקודש ואכן זו מהותה של הרבנות, לא שררה אני נותן לכם עבדות אני נותן לכם... הרבנות הראשית מאז הקמתה בהתאסף ראשי עם, שייכת לעם ישראל כולו, בבחינת יחד שבטי ישראל, הרבנות הראשית כמוסד ממלכתי היא החותם והפתילים של מדינת ישראל החותם המקנה והיא הפתילים שבידה הקשרים ועבותות האהבה הקושרים את העם היושב בציון עם אחינו

שבכל תפוצות הגולה, הקשר בינינו ובין אחינו בכל התפוצות הוא ביהדותנו בתורה ובמצוות ובכל הסייגים ששמרו עלינו המופקדים בידי הרבנות, ותפקיד הרבנות הראשית בישראל לשמש אבן שואבת ומגדל-אור ליהדות כולה בבחינת כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

עומדים אנו לפני חג השבועות, זמן מתן תורתנו ולאחר השמחה על שחרור ירושלים שנסמכו יחד בדורות האחרונים, בבחינת: 'סמוכים לעד לעולם', במתן תורה ובירושלים, יש יסוד משותף שהוא אבן היסוד לתורה, לירושלים ולעם כולו. את ירושלים הגדיר דוד המלך כ'עיר שחברה לה יחדיו' ואת אותה המילה 'יחדיו' פוגשים אנו לראשונה במתן תורה בקבלת התורה נאמר 'ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה'... זכינו לפני שלושים שנה לשחרורה של ירושלים מיד זרים והעיר שהיתה חצויה ותחת שלטון זר חברה יחדיו תחת שלטון ישראל חזרנו אל הכותל והר הבית בידינו, קדושת ירושלים כולה מקורה בקדושת הר הבית במקום ששם צוה ה' את הברכה וזה שער השמים...⁵¹⁸

חשיבות יתרה לנאחזים בירושלים

בס"ד, לכבוד הרב שנוור שליט"א, ק"ק מעלה הזיתים בתוככי ירושלים, השלום והברכה. טרם שאגש להתרת השאלות בפרט, יש להקנות את משקל ההלכה הראוי לכלל הסוגיה בה עסקינן. והיא מצות יישוב ארץ ישראל, מן הנכון להדגיש את החשיבות היתרה הנודעת להיאחזות במקום ולייחד את הדיבור על הזכות והחובה שנפלו בחלקכם. שכן, עובדת מגוריכם בשכונה כשלעצמה יש בה קיום תדירי של מצות יישוב ארץ ישראל עליה אמרו חז"ל ספרי פר' ראה ששקולה היא כנגד כל המצוות וגדרה וצורתה הן כדברי הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות עשין ד. זאת ועוד במצות יישוב ארץ ישראל התחדש היתר מיוחד לדינא המעמידה כראשונה במעלה על סמך דברי הגמ' במס' גיטין ח ובבבא קמא פ נפסקה ההלכה בשו"ע או"ח סי' שו סעיף יא מותר לקנות בית בארץ ישראל מן האיניו יהודי בשבת וחותרם ומעלה בערכאות ובכך אפילו בשבת...

הלכה זו באה לידי זכיתי לקיימה למעשה, בשעה שנשאלתי בדבר היתר אמירה לנכרי בשבת משום מצות יישוב ארץ ישראל. היה זה בתקופת ראש הממשלה המנוח מר יצחק רבין ז"ל כאשר התגבשה הסכמה עם הממשל האמריקאי אודות הקפאת הבנייה בשטחי יש"ע במטרה לנסות ולהשיג הסדר שלום. עד אז תנופת הבנייה בשטחים הייתה בעיצומה וההחלטה שהתקבלה קבעה שההקפאה תיכנס לתוקפה בראשית החודש, כשמכאן ואילך יתאפשר רק סיום העבודה במבנים שכבר החלו בבנייתם. לצורך זה סוכם שהממשל האמריקאי יערוך צילומי אוויר בשטח ויאתר את המבנים שהחלו בבנייתם לפני ההסכם. היום הראשון לחודש היה ביום ראשון. ביום חמישי נשאלתי על ידי רבנים בשומרון אם מותר להאיץ את הבנייה

ולבנות גם בשבת כדי להכליל מבנים רבים ככל הניתן בקטגוריה האמורה. הבנייה בשטחים התבצעה על ידי קבלנים ערבים שאיסור העסקתם בשבת נבע רק מן ההלכה שאמירה לנכרי שבות, היות ומטרת הבנייה בשבת הייתה לשם יישוב ארץ ישראל, שלא תהיה בה הקפאת בניה, התרנו את הדבר ומאות מבנים ניצלו מגזירת ההקפאה⁵¹⁹.

154

"גבר חסדו עלינו ושבנו בנים לגבולם"
הרב שלמה משה עמאר
הראשון לציון ורבה של ירושלים

קיבוץ גלויות

"הודו לה' קראו בשמו וגו', הוא ה' א־להינו בכל הארץ משפטיו, זכרו לעולם בריתו וגו'. כמה יש לנו להודות ולהלל ולשבח ולפאר ולרומם את שמו הגדול, בעומדנו היום בתוככי ארץ ישראל, הארץ אותה בחר ה' מכל הארצות לנחלה לו, ונתנה בחסדו לעם הנבחר, כי יעקב בחר לו י־ה, כי בחר ה' בציון, ואחר הגלות הארוכה של שנות אלפים מיום שנחרב מקדשנו ונשרף היכלנו וגלינו מארצנו, ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, יגענו ולא הונח לנו, וכמעט ואמרנו כי נשכחנו כמת מלב, וזוכר הנשכחות זכרנו לטובה, להחיות העצמות היבשות, אשר כמעט ואמרנו שלא יוסיפו עוד לקום ולעמוד על רגליהם. ועינינו הרואות כי גבר חסדו עלינו, ושב את שביתנו וקיבצנו מארבע כנפות תבל אל ארצנו, והיינו כחולמים. ואנו עדיין כחולמים מאמינים ולא מאמינים, אם אכן מציאות היא זו, או שמא חלום הוא שאנו מדמים אותו למציאות...⁵²⁰

"אתחלתא דגאולה"

"...באמת, אין לי ספק בעולם שהחזרה שלנו הפעם לארץ היא באמת 'אתחלתא דגאולה', יש לזה הוכחות מדברי רבנו חיים ויטאל בשם האר"י, דברים נוראיים. יש כמה דברים שאני אמרתי שיכול להיות שאם רבי יואל מסאטמר היה רואה אותם, יכול להיות שהיה משנה את דעתו... אני תמיד פחדתי מפני דעתו של רבי יואל, שהיה גאון גדול, מדעתו פחדתי, יש הרבה שלא פחדתי מהם, מדעתו פחדתי. עד שמצאתי את דברי רבי חיים ויטאל, חלק הביא אותם הגאון רבי עובדיה הדאיה, שהיה ראש המקובלים, הוא מביא בשם רבי חיים ויטאל שכוח השבועה "השבעתי אתכם" זה רק עד האלף החמישי ואת זה לא ראה רבי יואל. אם היה רואה את זה אז ממלא, הכל התערער.

היינו לומדים עם מקובל גדול, עליו השלום, מצאנו דברים נוראיים שמדברים בפירוש שיהיה תקופה לפני המשיח שעם ישראל ימשול בארצו, ישלוט בארצו ומדבר על המערכות

העליונות של השפע העליון שיהיה כך וכך. ושואל רבי יהודה פתיה, שהיה גדול המקובלים בדור האחרון (בית לחם יהודה, ח"א, שכא, פ"ב, ירושלים, תרצ"ו): מה זאת אומרת? הרי, אם עם ישראל ישלוט בארצו זה המשיח, ובביאת המשיח השפע העליון צריך להיות הרבה יותר גדול, ומדבר על הפסוק: "ושמתי כדכד שמשותיך" 'כד' ו'כד' ועוד 'כד' זה ע"ב, שבעים ושנים. זה השם הגדול, כדי שיהיה המאור הגדול, זה בביאת המשיח, יהיו כל האורות. והוא אומר כאן יהיו רק "כדכד" – רק שני כדי"ם, ואומר בפירוש שכאן לא מדובר על המשיח אלא על התקופה שלפני המשיח שישראל ישלטה בארץ. כל זה נכתב הרבה לפני שקמה המדינה. וזה מוכח בבירור מדבריו שכך כוונתו והדברים מאירים...⁵²¹

מלחמת ששת הימים

"...ואחר מלחמת ששת הימים אשר ברחמי ה' כי גבר חסדו עלינו ושבנו בנים לגבולם ומאז עומדות רגלינו לפני שכירת ה' שלא זזה מן הכותל ורבבות אלפי ישראל חזרו להתפלל שם כל שעות היממה...⁵²²

"...ואנחנו זכינו בחסדי ה' עלינו לראות עין בעין בשוב ה' ציון. בפרט אנחנו, ילידי חוץ לארץ, כאשר היינו רואים את ציורי ירושלים בספרים הישנים של אבותינו עם הציורים לא האמנו שנוכל למשש בידיים את אבני הכותל, שיתקיים בנו "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו". היינו כלאחר ייאוש, אבל זה היה כייאוש שלא מדעת, כי הגלות מעבירה את האדם על דעתו... מי שראה את ההתרגשות וההתלהבות בזמן שחרור הכותל ראה מה שמחת ירושלים, לא יכל שלא לחוש את הפסוק "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה"... כשאנחנו שמחים בבניין ירושלים, אנחנו צריכים גם להתפלל עליה, שלא תיפול חס ושלום, וזאת על ידי התורה שמקיימת ומחזקת אותנו "והיא שעמדה לאבותינו ולנו...⁵²³

"מדי יום אנו זוכים להתגשמות הפסוק 'בונה ירושלים ה'". הקב"ה בונה את ירושלים – לא רק בעבר, לא רק לעתיד, אלא הוא בונה בהווה, יום ויום ושעה ושעה, ואשרינו שזכינו לראות זאת...⁵²⁴

"אנחנו נולדנו בחוץ לארץ והיינו רואים את הכותל רק בחומשים ישנים. היו מצירים כמה קווים לאורך וכמה קווים לרוחב ואומרים לנו – זה הכותל. פתאום במלחמת ששת הימים לעמוד מול הכותל – זה היה רגע מופלא. כמו הרגע הזה, כך יהיה הרגע שיבוא המשיח, 'בשוב ה' את שיבת ציון' באמת נהיה כחולמים...⁵²⁵

155

להודות לקב"ה מדי שנה בשנה

הרב יצחק יוסף

הראשון לציון ונשיא ביה"ד הרבני הגדול, מחבר ספרי "ילקוט יוסף"

ליום העצמאות – "צריכים להכיר טובה"

קיבוץ הגלויות הנפלא, באו מכל קצוות תבל, כולם באו לארץ ישראל. הנביא יחזקאל צפה את זה כבר אז (יחזקאל לו)... הנביא מנבא על הגאולה שברוך השם הולכת ומתקרבת לקיבוץ הגלויות. לא בזכותנו הקב"ה עשה את זה, לא כי אנחנו ראויים לכך, לא בזכותנו. לא שמרנו חוקותיו, אפילו הכי, באנו לארץ ישראל. אם כך נעשה קיבוץ גלויות כזה גדול, זה למרות שחיללנו שמו של הקדוש ברוך הוא בגויים, לחשוב מה היה אילו היינו באמת הולכים בדרכיו, מה עם ישראל היו זוכים...

היום ברוך השם, רוב עם ישראל נמצא כאן בארץ ישראל. יש כאן אפשרות לשבת ולקיים מצוות, אין אף אחד שיגיד לך מה תעשה, יש דמוקרטיה שאדם יכול ללמוד תורה ולחנך את הילדים שלו, לכן דווקא ביום הזה צריך לדעת: עצמאות גשמית בלי עצמאות רוחנית לא שווה. צריך עצמאות פיזית יחד עם עצמאות רוחנית. החירות הרוחנית היא העיקר. צריך להכיר טובה שאנחנו נמצאים כאן בארץ ישראל ויכולים לשבת ולקיים את המצוות כל אחד כחפצו. אם לא היו חיילים וכל הקמת המדינה, היינו יכולים לשבת בשקט וללמוד תורה?! היינו יכולים לחנך את הילדים שלנו?! מה היה כאן לפני שמונים שנה. הם השליחים של הקב"ה, בזכותם אנחנו יושבים ללמוד תורה. צריך להכיר טובה להקב"ה... מאז חורבן בית שני לא היה ישוב יהודי כזה גדול בארץ ישראל. ב"ה המדינה מתפתחת מיום ליום. כל זה בחסדו יתברך. צריכים להכיר טובה⁵²⁶.

ליום ירושלים

"יש לנו סיבה גדולה מאוד להגיד שירות ותשבחות לקב"ה, נלמד מחזקיהו המלך שלא אמר שירה וקרה מה שקרה, אנחנו נלמד מזה להגיד שירה לקב"ה, להודות לקב"ה מדי שנה בשנה על כל הנסים והנפלאות, על עצם הנצחון במלחמה ועל עצם כיבוש המקומות הקדושים, הכותל, קבר רחל, מערת המכפלה, איזו שמחה היתה אז, אני זוכר שהיתה שמחה בכל בית ישראל, אשריכם אתם שממשיכים אתם את המסורת בכל שנה ושנה אתם ששים ושמחים ביום הזה ומודים לקב"ה על נסים ועל נפלאות"⁵²⁷.

"צריך לדעת שהיום הזה של יום ירושלים לא שייך רק למגזר אחד, לציונות הדתית או למגזר אחר, הוא שייך לכל עם ישראל. הלא כולנו היינו בסכנה. כולנו זכינו לנסים ונפלאות

וכולנו צריכים להכיר טובה... חז"ל אומרים דברים חמורים על מי שאינו מכיר טובה, מצינו אצל חזקיהו המלך שהיה צריך להיות משיח ואפילו שהיה צדיק והקים עולה של תורה לא זכה לכך, רק בשביל שלא אמר שירה על הנצחון במלחמה⁵²⁸.

156

'ניצחון כניצחון החשמונאים'

הרב אברהם חפוטא

ראש כולל "מדרש רמב"ם" בפתח תקווה

שתי דרכים לגאולת ישראל: הגאולה בדרך הנס הגלוי והנראה לעיני הכול, והגאולה בדרך הנס הנסתר. זו האחרונה היא גאולה ה"טבעית" השכיחה בתולדות עמנו. וצורות שונות לה: על ידי שליח מיוחד, אף שלא מזרע ישראל הוא, כגון בשיבת-ציון אחרי גלות בבל: "ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר ה' מפי ירמיה, העיר ה' את כורש מלך פרס" (עזרא א, א) באמצעות קבוצת גיבורים אמיצי לב ונפש כמו במלחמת החשמונאים; או על ידי התעוררות כללית בעם, כגון זו שזכינו לה בדורנו. אפשר לומר כי בגאולה ה"טבעית" דווקא, בלבשה צורת התעוררות כללית, מתגלית מעלתו הגבוהה של העם הנגאל. השאיפה הגדולה להיגאל מידי משעבדים מלמטה היא באה, והיא גורמת לסיוע שיבוא מלמעלה. מבחינה זו עדיפה הגאולה בדרך ה"טבע" מן הגאולה בדרך הנס הגלוי. ההכרח בגאולת הנס לגלוי מעיד על שלב האחרון של שקיעה בגלות, שלב אשר – אם לא תופיע בו הגאולה ברגע האחרון. יבוא אחריו אבדן סופי. בגאולה זו אין כל עדות למעלת העם הנגאל הואיל ולא העם הוא המתרום והמתנער בכוחות עצמו, אלא יש הכרח במעשה הנס הגלוי כדי להצילו מכליה...⁵²⁹

...במלחמת ששת הימים היה ניצחון כניצחון החשמונאים, רק לא מבחינה רוחנית שהייתה לחשמונאים. כי החשמונאים מאז שהפילו את יוון שהייתה מעצמה בעולם, עד היום יוון לא הרימה את הראש, היא מוכרת זיתים וסרדינים, זה הכול.. זו המכה של החשמונאים, אבל מבחינת הנצחון היה לנו ניצחון מזהיר ביותר, זה סיבך את כל הגנרלים בעולם אבל אנחנו לא ניצלנו אותו כהלכתו...⁵³⁰

"...מלחמת ששת הימים כולה נסים ונפלאות, עם כל הבעיות שיש לנו עם הערבים ועם אומות העולם, עם כל הבעיות, מה הם דורשים, תחזירו לנו קצת ממה שקבלתם... אבל מקודם בכלל לא היה לך כלום, לא יהודה, לא שומרון, אין לך כלום, שום דבר, זה לא נס!⁵³¹ ...מה לאומות העולם ולירושלים?! כל התפילה שלנו זה 'בונה ציון וירושלים'. ירושלים שלנו וגם כשהייתה בידם היא שלנו. וגם בגולה התפללנו על ירושלים. אצלנו המולדת שלנו זה ירושלים. אדם שבארה"ב שר לכבוד ארה"ב, צרפתי משוגע על צרפת, זה המולדת. אנחנו

באפריקה, בתימן, בסיביר, על מה אנחנו שרים? על ירושלים. אפילו שלא הכרנו אותה. כשהייתי קטן חשבתי שירושלים עומדת באוויר. באמת, ישנה ירושלים של מעלה, אבל חשבתי שגם ירושלים של מטה היא באוויר. כל כך חדרה לנו ההארה של ירושלים, שראינו אותה במעמד עצום. כנראה, היא באמת ככה, רק שלא רואים אותה כמו שצריך. הכותל המערבי, ביום הראשון שרצנו לראות את הכותל המערבי אחרי מלחמת ששת הימים רק הסתכלתי: איזה הוד קדומים, הוד והדר. זה ההוד של השכינה. עכשיו התרגלנו: "הולכים לכותל"⁵³².

157

'נס בזכות האחדות'

הרב אליהו ליאון לוי

ראש ישיבת 'תיקוני אליהו', בני ברק

"...מה שהיה במלחמת ששת הימים. במלחמת ששת הימים הייתי בצנחנים. הקומנדקר שלנו היינו צריכים להיות בסיני. בשעה חמש וחצי רבע לשש. קיבלנו פקודה: 'נוע'. בעזרת השי"ת, נכסנו לסיני. מה אני אגיד לכם, הכול שרוף. לא השאירו לנו עבודה בכלל. קיבלנו הוראה מהמפקדים מיד להוריד את הגופיות ולהרטיב אותם במים, לשים אותם סביב הראש. היו המון גופות של חיילים מצריים פזורות בשטח, ריכזנו אותם בשטח של שני מטר ועשרים על מטר שישים, כולם שרופים, בשר חרוך. כל סיני בוערת. זה נס שהיה דבר כזה. מדוע? משום שהיינו באחדות. "ויחן ישראל", אהבה ואחוה שלום ורעות. ואז התפילות של עם ישראל מתקבלות"⁵³³.

סיפר הרב יהושע שמידט, רב הישוב וראש הישיבה ב"שבי-שומרון": "אני זוכר כי בזמן שהרב מו"ר הגה"צ המקובל האלוקי המלובן הרב ליאון לוי זצוק"ל היה חי, הוא אמר לנו שספרדי טוב ביום העצמאות הולך ביד אחת עם תפילין וביד אחת עם מנגל להודות לד'. אחרי מלחמת המפרץ הרב עשה סעודה גדולה בישיבה כדי להודות לד' על הנסים"⁵³⁴.

158

"נשמת כל חי"

הרב מאיר מאזוז

ראש ישיבת "כסא־רחמים", בני־ברק

יום כ"ח באייר נקרא יום ירושלים, אפילו אלה שאינם קוראים הלל ואומרים תחנון, אבל לפחות להגיד תודה לקב"ה. אסור לאדם להיות כפוי טובה. אדם שמודה, מקבל עוד נסים ועוד נסים "נתת ליראך נס להתנוסס, אמר הרב עובדיה (שיחיה), תקבל נס ותודה עליו – להתנוסס. אני אעשה לך עוד נס ועוד נס, הרי גם המילה 'נס' בעצמה מהמילוי שלה, יש שמה עוד נוך. האות נ' – במילוי היא – 'נוך'. נו"ך וא"ו נו"ך, אז הנ' הולידה נו"ך. האות – ס' זה שישים וגם היא (במילוי – 'סמך') יש שם פעמיים שישים, ס' ועוד 'מך', נס מוליד נס ועוד נס. מה ניתן לעשות לכל הדעות? אחרי התפילה לעמוד בבית הכנסת, לפתוח את ההיכל ולקרוא 'נשמת כל חי', אמר את זה הגאון הרב שריה דבליצקי שיחיה בתשכ"ח, לא הסכימו לו. מי שלא מסכים לדבר הזה הוא כפוי טובה, במקום להודות לקב"ה שארץ ישראל גדלה, פי שתים פי שלוש, קבר רחל, נוכל להגיע אליו, כותל מערבי בידינו, להיות כפויי טובה?! אסור לעשות את זה...⁵³⁵

159

"יום ירושלים השלמה"

הרב נסים כהן

ר"מ בישיבת 'כסא־רחמים', בני ברק

"..בתפילת י"ח אנו אומרים בברכת 'מחיה המתים' מי כמוך בעל גבורות וגו'... ויש לדקדק למה התחיל בתחיית מתים והפסיק בתשועה ואח"כ חזר לתחיית המתים, ועוד קשה דהרי ארז"ל דהתשועה קודמת לתחיית המתים וא"כ היה לו לומר מלך מצמיח ישועה ונאמן אתה להיות מתים וגו', ונ"ל ליישב כפי מה ששמענו שבמלחמה זו הנוראה הנקראת מלחמת ששת הימים שהקב"ה נלחם לנו והצילנו מאויבינו שראו החיילים איזה דמויות של אנשים קדושים שכבר נפטרו שעזרו להם במלחמה, וא"כ י"ל זהו הכוונה מלך ממית ומחיה לא תחיית המתים ממש, רק לעזור כדי להצמיח ישועה ואחר כך 'ונאמן אתה להחיות מתים' – תחיית המתים ממש שתהיה אחרי הגאולה והתשועה⁵³⁶.

"...ובאמת כשנשים לב נראה שמה שזכינו בימינו אלה לשתי שמחות אלו לחג העצמאות ויום ירושלים השלמה דווקא בחודש זה אייר הוא בהשגחה פרטית... ולכן גם חג העצמאות

ויום ירושלים השלמה חלו בחודש זה שהוא בין פסח לחג שבועות, לזכור את זה ולשים את זה בין עינינו שבלי קיום תורה ומצוות אין בטחון לקיום עצמאותנו. באופן שבודאי שכן ראוי לעשות ביום חג העצמאות כמו שקבעו הרבנים שלא לומר תחנון ולומר הלל בדילוג בלי ברכה, להודות להשי"ת על כל הטובות שעשה עמנו, ובזכות זה יהי רצון שיזכנו לגאולה שלמה, גאולת הגוף והנשמה במהרה בימינו, אמר⁵³⁷.

160

"יום ירושלים - יום קדוש"
הרב יורם אברג'ל (תשי"ז-תשע"ו)
 מוסדות 'רב פעלים', נתיבות

"צריך לדעת שיום ירושלים מבחינתנו זה יום קדוש. אנחנו לא אומרים תחנון אף פעם, כי קיבלנו בחזרה את הכול, מה שרצינו. רצינו ללכת לירושלים, הנה. רצינו את הכותל, קודש קודשים, רצינו את מערת המכפלה. צריכים להוקיר את ה' ביום הזה. ללמוד הרבה תורה, קדושת הארץ. תראה, תמיד יוצא התקופה של יום ירושלים סמוך לפרשת 'בחוקותי', גאולת הארץ, כי זה רק ה' עשה את זה"⁵³⁸.

161

ששת ימים עליונים
הרב אהרון שויקה (תרנ"ז-תשל"ח)
 מחכמי ארם צובה ומצרים

סיפר בנו פרופ' יעקב שויקה: אבא זצ"ל היה ציוני נלהב ותמך בכל כוחו בהקמת המדינה (עם כל ההסתייגויות שהיו לו על חלק מדרכיה) ובשרות בצה"ל, שבו הוא ראה מצוה דאורייתא. כל בניו ונכדיו שרתו על דעתו בצה"ל, רובם במערך הלוחם. כשהשתחררתי משרותי בצה"ל בשלום, ערך בביתנו מסיבת שחרור, והזמין אליה את כל מפקדיי בצבא, סגני אלופים ורבי סרנים, וכן את חבריי למחזור, ודרש בפניהם דרשה נרגשת על הקדושה שבהגנה על עם ישראל ועל ארץ ישראל, והמפקדים יצאו מהמסיבה המומים, שהרי לא שמעו באזניהם דברים שכאלה מעולם.

כתב נכדו, הרב חיים סבתו, ראש-ישיבת 'ברכת-משה', מעלה אדומים: "אופקו הרחבים של הרב ז"ל, החוש ההיסטורי העמוק שניחן בו, יחד עם אהבת ארץ-ישראל שבערה כאש בעצמותיו והצפייה המוחשית לתשועה שמילאה את הוויתו, הביאוהו לראות בהקמת

המדינה, בבניין הארץ ובהפרחת שממותיה, וכן בחזרת העם למולדתו נס ו'אתחלתא דגאולה' ממש. הוא היה קשוב להתפתחויות השונות בארץ, עקב אחרי המאורעות ומשבי הרוח בחברה, התייחס אליהן והגיב עליהן גם בכלי התקשורת. אהב את המדינה, שמח בשמחתה וכאב את חולייה. במיוחד שמח ועלז בהישגי מלחמת ששת הימים, בה הוא ראה את יד ד' ממש, ובפרט באיחוד ירושלים ובשחרור חברון ויתר שטחי ארץ ישראל. בהתרגשות כתב אז לבניו מכתב ארוך ונפלא בו ניתח את המאורעות תוך הסברתה מנקודת השקפתו המיוחדת...⁵³⁹

מכתב שכתב הרב שויקה לאחר מלחמת ששת הימים

סיוון תשכ"ז. לכבוד אחי היקרים והחביבים משה וח' אברהם, ישמרם האל. שלום וברכה... כבר ידעתם ללא ספק שהבנים וכן כל מי שנקרא לצבא משלנו כבר חזרו ב"ה בריאים ושלמים, וכי כל המשפחה בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים גם לרבות היושבים ברחובות ובירושלים כולנו ב"ה בקו הבריאות מלאים ברכת ה' ולא חסר לנו שום דבר, והחיים דופקים כאן, אבל לא כסדרן ולא כרגיל, ובאופן לגמרי לא נורמאלי. כי אנחנו וכל העם היושב בציון עודנו נלהבים ונסערים, היינו כחולמים. והמימרא שהייתה רגילה בפומיהן דאנשי "העיקר הבריאות" אינה עוד באופנה כיום, וכבר איבדה את משמעותה, כי היום החולה שכח את חוליו, והנכה שכח את נכותו והעני שכח את דוחקו, והעיקר היום הנס הגדול שהתחולל, העיקר ירושלים העיר שחברה לה יחדיו, העיקר הגאולה השלמה. כי הימים העוברים עלינו עכשיו הם ימים גדולים, לא מעלמא הדין.

אחי היקרים! חבל שאינני יכול לדבר אתכם פה אל פה, כי כל מה שאני כותב כאן לא יכול בשום אופן לתאר באמת כל המתרחש אצלנו. לדידי, ששת ימי מלחמת הבזק או מבצע הפלא הם ששת ימים עליונים, במקביל לששת ימי בראשית שאנו קוראים אותם ששת ימים עליונים, כי הם למעלה מהטבע ומעל להשגת שכל אנושי, כי היה בהם בריאת יש מאין. כן הדבר בששת ימי המלחמה המופלאה הזאת. הכול היה השגחה עליונה. נסים ונפלאות נעלמים התחוללו בה, לא היה שום דבר מקרה. הסיבות, העיתוי, ההכנות והתוצאות, הכל נראה בעליל שצור ישראל ומושיעו היה מושך בחוטים, והוא יתברך שעשה התשועה הגדולה הזאת לישראל. "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". וכי מילה זוטרות היא? שאנחנו שולטים ומושלים בכל ארץ ישראל השלמה, דבר שלא זכינו בו זה אלפיים שנה, מאז חורבן הבית הראשון?

ירושלים כולה עם הכותל המערבי, חברון, שכם, יריחו, גוש עציון, הר גולן, עזה ומדבר סיני. ואנחנו יכולים לבקר חופשי בכותל המערבי, במערת המכפלה, רחל אמנו בבית לחם, יוסף הצדיק, שמעון הצדיק, שמואל הנביא וכו' וכו'. אין זה כי אם מסימני הישועה, והעידן

המשיחי כבר התחיל. תארו לכם כי ביום חג השבועות ביקרו בכותל המערבי מאתיים אלף איש, זקנים עם נערים, רבנים והדיוטות, צדיקים וחילונים, כל עם ישראל, התפללו שחרית, התפללו מוסף, שרו, זמרו וריקדו וריקדו חסידי, בתוכם גנרלים ומפקדים, חיילים ואנשי צבא. מי שלא ראה המון חוגג כזה והשראה של קדושה כזאת, לא ראה שמחה מימיו. כל אומות העולם עומדים תוהים ונדהמים, ושואלים איך קרה הדבר הזה? וכל שמנסים לתרץ את הדבר בדרך הגיוני טבעי, לא הולך להם. כי הם לא מביאים בחשבון הכוח הטמיר והנעלם העומד לימין ישראל במלחמותיו, רק פיותיהם הם מלאים שבח ותהילה לעם הקטן והאמיץ הזה וגבורתו הנפלאה, וכאלו נהפכנו בן לילה מעם קטן עני ודל למעצמה גדולה שהכל מתחשבים בנו, ככתוב: "כי אתן אתכם לשם ולתהילה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעינכם אמר ה'". ועוד נתקיים בנו ממש הפסוק: "ורדפו מכם חמישה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו". וזה גם כן מסימני השעה.

גם העובדה שעם ישראל כולו, כולל היהודים בכל התפוצות, קמו כאיש אחד בלב אחד והרגישו רגש חזק ואדיר כי ישראל ערבים זה בזה, ערבות שקיבלו במעמד הר סיני, וחשו באחריותם כלפי העם היושב בציון, והתנדבו בלי שיהיו נתבעים בגופם ובממונם באופן שהתלכדות ואחדות עם ישראל שנתגלתה בכל הודה והדרה, היא הוכחה נוספת שזה מסימני הגאולה והעידן המשיחי.

אחי היקרים! אם אני קובע שהמלחמה הזאת הייתה בהשגחה עליונה, ע"י נסים ונפלאות, ואם אני מעלה על נס את מעשה ה' כי נורא הוא, אין פירוש הדבר כי אני מכחיש את הגבורה העילאית, אומץ הלב ומסירות הנפש שהראו חיילינו מצבא ההגנה לישראל, כי המערכה צריכה להיות כפולה, משולבת בחומר וברוח. ברור לי, שהנס לעולם לא יתחולל על חלל ריק, אתערותא דלתתא צריכה להיות קודמת לאתערותא דלעילא, בסוד הכתוב "תנו עוז לאלוקים" ופסוק "ועתה יגדל נא כוח ה'". וחייבים אנחנו למצות את כל האמצעים החומריים שיש בידינו יחד ובד בבד עם ביטחוננו בעזרת צור ישראל ותשועתו. הלא כך כתוב: "כי תצא למלחמה על אויביך" תחילה, ואחר כך: "ונתנו ה' אלוקיך בידך". ולא שתשב בחיבוק ידיים ותחכה לנס...²

יב. נדפס כאן בהשתדלות הרב יצחק דדון הל"ו ותשואות חן חן לו.

162

”וישבתם בטח”

מולא הרב דוד אלעזרוף (תרנ”ט - תש”מ~)

מרבני יהדות בוכארה

נולד בכ”ח אייר תרנ”ט בעיירה כרמינה. עלה ארצה עם הוריו לערך בשנת ה’תרס”ט. למד בישיבת ‘תפארת-ירושלים’ אצל הרב שלמה לניאדו. מרבני יהדות בוכארה, שימש כרב קהילה בת”א⁵⁴⁰.

”...ועברתם את הירדן, וישבתם בארץ, אשר ה’ אלהיכם מנחיל אתכם, והניח לכם מכל אויביכם מסביב, וישבתם בטח”: מרע”ה ניבא, ויפה ניבא, את מלחמת ששת הימים שכבשו חיילינו צבא הגנה לישראל ה’ ישמרם ויחיים, את שטחי א”י, ובכללם את מזרח הירדן, ירושלים העתיקה וחברון עיר האבות, וקבר רחל אמנו, ויוסף הצדיק, ושמואל הנביא ושמעון הצדיק וכו’ מעזרת השי”ת וישועתו הגדולה לנו, בזכות מי? בזכות מרע”ה, כי משה, ר”ת – מלחמת ששת הימים. ונוסף לזה כידוע משה קיבל תורה מסיני... ובכן, סיני ר”ת – סוף יהיה נצחון ישראל למרות ש”מסביב” ר”ת – מצרים סוריה בירות ירדן בבל, או ברית המועצות נגדנו, בנוגע לשחרור שטחי ארצנו, שהיה גזול בידיהם. אבל סיני ר”ת – סוף יתקיים נצחון ישראל, ונשב בטח בשלוה. ובשקט. ובשלום-אמת. על ארצנו. ועל נחלת אבותינו. אך ורק שנדבק בה’ ובתורתו, ונהיה מכלל אותם הסומכים על המימרא ”בטח באחד, ואל תפחד, כי ה’ אחד, ושמו אחד”. ובזכות ”בטח” שהוא בטחון בה’, יקויים וישבתם לבטח, ה’ יזכנו בברכת ”וישבתם לבטח בארצכם”, אמן⁵⁴¹.

163

”עלינו לשבח לאדון הכל”

מולא הרב שמחה אפרתי (תרמ”ח-תשל”ג)

מרבני יהדות אפגניסטן

חכם שמחה אפרתי נולד בשנת תרמ”ח בהראט שבאפגניסטן. התייתם מאביו כשהיה בן ארבע שנים בלבד, ולמד תורה מפי סבו, חכם יוסף חיים מולא ומפי חכם מתתיה גרג’י. הוסמך למלאכת השחיטה והבדיקה ועסק בה מעט, לפרנסתו עסק במסחר בדים ובעבודת הבניין. הרב אפרתי נשא לאשה את זלפה ונולדו להם ששה ילדים. נשאו לבו לתקומת ישראל, ובהזדמנויות שונות היה דורש לקהל בשבחי ארץ ישראל ועודד לעלות לארץ... בשנת תשי”א, הגשים את חזונו ועלה לארץ ישראל. בתחילה השתכן כמו עולים רבים במעברה,

ואחר כך קבע את דירתו בירושלים. גם בארץ היה עוסק בשחיטה, ובעיקר במלאכת הבניין, ממנה היה מתפרנס בצניעות, ונהג בעצמו הדרכת חז"ל למלאכת כפיים המפרנסת את בעליה. הרב אפרתי דרש ברבים בדברי תורה ומוסר, את דרשותיו היה מעתיק לעצמו, והם אלה שהיוו את הבסיס ספרו 'אור שמחה'. על אף העניות שהייתה מנת חלקו ומחלתו השתדל להוציא לאור ספרו. השיב את נשמתו לבוראו ביום י"ג ניסן תשל"ג, כשנה לאחר הוצאת ספרו⁵⁴².

הקמת המדינה, ניצחונות ישראל בקרבות, ירושלים מאוחדת וריבוי התורה במדינה

אנחנו עם ישראל, עלינו לשבח לאדון הכול, כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו, וקיים לנו הבטחתו, כימי צאתך מארץ מצרים, אראנו נפלאות, הוא ברחמיו יעשה עמנו לטובה אות, שנזכה לגאולה השלמה בב"א, בבנין בית מקדשנו, וארמון על משפטו ישב, ציון במשפט תפדה ושביה בזכות צדקה, בשוב ה' את שיבת ציון, ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה, למען משפטיך. בשוב א־להים שבות עמו, יגל יעקב ישמח ישראל, בבוא לציון גואל במהרה בימינו נגילה ונשמחה בישועתו, תשועת ה' כהרף עין, המוציא יש מאין, ולא נצטרך לכלי זין, האל ישמור עם ישראל כאישון בת עין, ונאמר לפניו הללויה, כי גבר חסדו עלינו, והוציאנו משעבוד לגאולה, ומיגון לשמחה, זה היום עשה ה', נגילה בו ונהללו בפינו, כי הצילנו מצרינו, והפר עצת אויבינו, וקיים בנו מקרא שכתוב, ליהודים היתה אורה ושמחה, וששון ויקר, ובהלל גמור נאמר לפניו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ירושלים הבנויה עם עיר העתיקה... ר' שמעון בן אלעזר אומר, חכם הדר בארץ ישראל ויוצא בחוצה לארץ פגם, הדר בה משובח הוא. איתא אבות דרבי נתן פ' כח בפירוש בנין יהושע כי אורא דארץ ישראל מחכים, כיום ישנם בארץ ישראל רבנים גדולים שאין דוגמתם בחוץ לארץ, עם ישראל נקראים עם חכם ונבון בכל מקום, אבל כשבאים בארץ ישראל אורא דארץ ישראל מחכים ומוסיפים חכמה על חכמתם, חכמה שנתן השם לישראל הביא לעם ישראל תשועה גדולה וזכינו לקיבוץ גליות ולבנין הארץ, ונהיינו עם, עם מדינה ריבונית, ואויבי ישראל נכנעו תחת יד ישראל בזכות חכמה שנתן ה' לישראל. ארץ אשר יש בה בתי כנסת מפוארים מלאים לומדי תורה ומתפללים. ישיבות מפוארות עם נוער לומדי תורה עם דרך ארץ. מוסדות דת אשר מאפשרים לכל דכפין ללכת בדרכי ה' ומשיגים על אוכל כשר, טהרת משפחה, לימודי תורה, שמירת שבת, חינוך דתי, אשריהם ישראל זיע"א⁵⁴³.

"שחרור משלטון זר"
הרב משה כהן שאול'י (תר"פ-תשנ"ה)
רבה של יהדות איראן בישראל

נולד בג' סיון שנת תר"פ בירושלים. בהיותו ילד כבן עשר, הצטרף לאומרים מדי לילה 'תיקון חצות' בכותל המערבי. למד בבית המדרש "דורש ציון" בירושלים והוסמך לרבנות ע"י הרב עזרא עטייה, הרב סלמן חוגי עבודי, הרב צבי יהודה מלצר, הרב אלימלך בר-שאול והרב עובדיה יוסף. לאחר שסיים את לימודיו בסמינר למורים "מזרחי", למד גם באוניברסיטה העברית בירושלים, ולאחר מכן שימש כמורה למדעי הטבע ומתמטיקה בישיבת "שערי ציון" בירושלים בראשותו של הראשל"צ, הרב בצמ"ח עוזיאל. שימש מזכירו האישי של הרב הראשי לישראל, הרב יצחק הרצוג, בפעולות נגד המיסיון בארץ.

לאחר שבנו הבכור, הרב בנימין, נהרג בתאונת דרכים בשנת ה'תשל"א, כתב והוציא לאור שמונה-עשרה ספרים בנושאים שונים ומגוונים הנקראים בשם "הבשם" (ר"ת של שם בנו) והקים לזכרו מרכז רוחני קהילתי באשדוד. בשנת ה'תשמ"ו החל לכהן כרב הראשי של יהדות איראן בישראל ובתפוצות. נפטר בשבת קודש, פרשת בראשית, שנת ה'תשנ"ה והובא למנוחות בעיר הולדתו, ירושלים.

בתקופת השלטון הבריטי, היה פעיל ב'תנועת המרי העברי' והשתתף בפעולות נגד הצורך הבריטי. עם ההכרזה על הקמת מדינת ישראל שחרר סליקים של תחמושת וכלי נשק לאנשי הביטחון, שימש חבר מרכזי בוועדה להעברת מזון וסיוע לירושלים הנצורה, הצטרף לגדוד גבעתי בצה"ל, השתתף בפעולות וקרבות ברחבי הנגב ונפצע קשה ב'מבצע ניצנה' בשערי עזה.

במהלך השנים עבר מירושלים לרחובות, ומרחובות עבר לעיר אשדוד (תשכ"ב), שם כיהן כחבר עיריית אשדוד במשך כארבע עשרה שנה ועסק בפעילות לקליטת עולים מאיראן, אתיופיה, בולגריה, מרוקו, צרפת, רוסיה, תימן ועוד. במאמריו ב'צורר הבשם' - עסק גם בערכו של יום העצמאות.

קיבוץ הגלויות ושימור המנהגים

ארץ 'לקוטאית' היא ארצנו. ארץ המלקטת בניה, השבים אליה מכל קצוות תבל. ממאה ויותר ארצות, והדוברים למעלה משמונים שפות. עדה עדה והליכותיה, ארץ ארץ ומנהגיו, לא ראי זה כראי זה. הצד השווה שבכולם - שמנהג אבותיהם בידיהם, והליכותיהם נר לרגלם. המטיפים למיזוג העדות, אינם יודעים מה גודל ההפסד והנזק ממיזוג שאינו אלא

טשטוש ואיבוד אותם ערכים, מסורות ומנהגים נאים ומהודרים, שנוהגת כל עדה מזה כאלפיים שנות דור. אגרטל עם פרחים שונים בשלל גוונים וריחות, עדיף ונאה מאגרטל חד־גוני אשר בו פרחים ממין אחד וצבע אחיד. מטרטנו וייעודנו 'לאיחוד' עדות, 'חיבור' שבטים זה לזה כנבואת יחזקאל: 'ואתה בן אדם קח לך עץ אחד... וקרב אותם אחד אל אחד, והיו לאחדים בידך' – קרב אותם אחד אל אחד, אך לא למזגם ולטשטשם. לכן יש לשמור על הייחוד בתוך האיחוד⁵⁴⁴.

שחרור ירושלים ואיחודה

ספרו האחרון של הרב שאולי, "נצח הבשם", הוקדש כולו לירושלים עיר מולדתו ובו נקבצו דבריו הרבים בעניין 'ירושלים בירת ישראל בעבר, בהווה ובעתיד... במלחמות ובשחרורה משלטון זר'.

165

"אהבת ארץ ישראל"

הרב שבתאי בן־חיים (תר"פ-תשע"א)

רב אזורי חבל לכיש

הרב שבתאי בן־חיים נולד בשנת תר"פ בכורדיסטן העיראקית. בשנת תרצ"ד עבר לעיר מוסול, שם למד מפי החכם סלימון ברזאני, והוסמך על ידו כרב, דיין, שו"ב ומוהל. בשנת תרצ"ז החל לשמש כדיין בבית הדין בעירו עקרא והיה סובב בכפרי האזור למול את הבנים, לערוך חופות וקידושין, לשחוט וללמד תורה ברבים... בשנת תש"ז נשא לאישה את מחבובה, ובשנת תשי"א זכו ועלו לארץ ישראל. בתחילה גרו במעברות טבריה, ובתחילת דרכו בישראל שימש הרב שבתאי כמורה ביישובי צפון הנגב. בשנת תשט"ז החל לשמש כרב המושב 'מנוחה' בחבל לכיש, מושב שהוקם שנתיים קודם ע"י עולים מכורדיסטן ופרס. ברבות הימים שימש גם כרב המושב 'סגולה' הסמוך, ובשנת תשמ"ג מונה לרבה של מועצה אזורית לכיש. פסיקותיו נוהגות בדרך כלל על פי הרב יוסף חיים והוא שימר את מנהגיהם של יהודי כורדיסטן. עסק בקבלה עיונית ובכתיבת קמיעות וכדומה.

ביום הכיפורים של שנת תשע"א, עלה הרב לשאת דרשה ופרץ בבכי מר, הוא אמר לציבור המתפללים שהוא מרגיש שזה יום הכיפורים האחרון שהוא יהיה איתם וביקש שכולם יסלחו אחד לשני ו'רק להגביר אהבת חיים' ואכן, הרב נפטר באותה שנה, ביום ו' באייר (יום העצמאות ה-63 למדינת ישראל). בשנת תשע"ב, לקראת יום השנה לפטירתו הוציאה

המשפחה ספר לזכרו: 'השב"ח לאל', קורות חייו ופועלו של הרב שבתאי בן חיים. הספר נכתב ע"י נכדו שלו שבתאי.

אהבת ארץ ישראל ומדינת ישראל

קווים לדמותו מאת נכדו, שלו שבתאי הי"ו: הרב היה אוהב ישראל, אוהב תורת ישראל ואוהב ארץ ישראל. הרב היה רב ספרדי: כל כך ציוני, כל כך אוהב ארץ ישראל, כל כך אוהב את מדינת ישראל! הוא אהב את כולם: את החיילים, את בני הישיבות, את האברכים... אין אחד שהוא לא אהב! את כולם הוא הוקיר והעריך. הוא דרבן אותנו להתגייס לצבא וגם דרבן אותנו ללכת לישיבות. הוא היה עובד באדמה, עבודות מאוד פשוטות, והיה אומר: "זו ארץ ישראל, ארץ קדשנו. באנו לכאן אחרי אלפיים שנות גלות - איך לא נעבוד?" כשעלה לארץ וירד מהמטוס, אוטומטית ובאופן פשוט, רכן על האדמה ונישק אותה. כל כך שמח שזכינו להקמת המדינה היהודית...

אבקש לציין פרט חשוב: פטירתו של הרב סבא הייתה בעיצומו של יום העצמאות. סבא נפטר בעיצומו של יום העצמאות שנדחה השנה לו' אייר כדי למנוע חילולי שבת. עם כל זאת, חגגנו את יום ו' באייר, כפסק "הרבנות הראשית לישראל"; יום אשר כל כך אהב, היה זה בשבילו חג של ממש. לא פסק, עד לימיו האחרונים, להודות ולהלל ולשבח את הקב"ה שזיכה אותו, יחד עם בית ישראל לחזור לארץ קדשנו. אהבתו לארץ הייתה כה גדולה, אהבתו למדינת ישראל, לחיילי צבא הגנה לישראל, לעובדי האדמה, לאברכים ולבני הישיבות. הכבוד ממש לא עניין אותו, ולא היה אכפת לו להפשיל שרוולים ולעבוד את אדמת הארץ הקדושה למרות משרתו המכובדת כרב. ניתן לומר, בדרך מליצה, שהתקיים בו מאמר חז"ל: "אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות". אהב את "מלאכת הרבנות" - שחיטה, מילה, ניקור וכו' וכו', ולא את המשרות המכובדות של פאר וכבוד⁵⁴⁵.

סיפר ר' רמי לוי, תלמידו של הרב: זכורני שבצעירותי לא היה מניין במושב בו גרתי, והייתי מגיע להתפלל במושב מנוחה את תפילות יום העצמאות. מדי שנה היה הרב דורש לכבוד יום העצמאות על ארץ ישראל ומדינת ישראל, ועל חשיבות בנייתה ויישובה. הרב אהב מאוד את אדמת הארץ והעבודה בה. כמדומני, לפני כשלושים שנה, סיפר הרב באחת מדרשותיו ביום העצמאות כי ביקשו ממנו שנים רבות קודם לכהן כרב קהילה בחוץ לארץ. הבטיחו לו אמנם תנאים טובים: כסף, בית וכו', אך הרב סירב, ואמר: "אני לא יוצא מהארץ בשום אופן! אבותי חלמו להגיע לכאן, ואני אצא מפה?". ועוד אמר הרב: "נניח שאבוא לכהן שם כרב, והיה אם נהרגתי - בחינם דמי נשפך ונקבר בארץ נכר. אבל אם נהרגתי פה בישראל, ואפילו אני מת עכשיו, הדם שלי נשפך על הארץ הקדושה". דבריו אלו נחרטו בלבי ובמוחי, עד שבלוויה סיפרתי זאת לציבור⁵⁴⁶.

הלכות יום העצמאות מפסקיו

מעיקר הדין ניתן להקל להתגלח ולהסתפר לכבוד יום העצמאות, כדעת הראשון לציון והרב הראשי לישראל הרב יצחק נסים זכר צדיק לברכה, אמנם יש מחמירים ולא מתגלחים עד ל"ד בעומר בבוקר. וכל אדם יעשה כמנהגו.

נוהגים שלא לומר תחנון ביום זה. כמו כן יש לומר הלל ללא ברכה בתפילת שחרית ביום העצמאות, ואל לנו להכניס ראשינו במחלוקת הפוסקים ולומר הלל בברכה, כי 'ספק ברכות להקל' וכן הסכימו רבים מרבני הספרדים⁵⁴⁷.

הנהגותיו ביום ירושלים

בבית הכנסת של הרב במושב מנוחה התפללו ביחד עם הרב בערב ובבוקר תפילה חגיגית עפ"י תקנות הרבנות הראשית לישראל. הרב הורה לא לומר תחנון ביום זה, וכן הורה לומר הלל ללא ברכה (מאותה סיבה שנקט ביום העצמאות: מחלוקת פוסקים וסב"ל). בליל יום ירושלים היה הרב דורש בבית הכנסת על מעלת ארץ ישראל, מעלת ירושלים וגודל הנס. בביתו, היה הרב זצ"ל מציין את יום ירושלים בסעודה חגיגית ואמירת דברי תורה לכבוד ירושלים⁵⁴⁸.

166

"נס גדול לישראל בעזרת האל יתברך"
הרב עלוואן אבידני (תרמ"א-תשמ"א)
 מרבניה של יהדות כורדיסטן

חכם עלוואן שמעון אבידני, נולד בכפר נרווא שבכורדיסטן העיראקית. משפחתו מיוחסת לאבידן הגדעוני משבט בנימין. למד תורה אצל אביו, חכם שמעון אבידני, שגדלו להיות רב, שוחט, ומוהל. לכשבגר, עבר לעיר עמדייה, שם הנהיג את קהל ה' וכיהן כאב בית הדין. בהמשך, עמד בראש מפעל העלייה לארץ ישראל מאזור מגוריו. הוא דאג לעלייה ארצה של משפחות רבות ובשנת תרצ"ד, זכה ועלה לירושלים.

לימים, קבע משכנו מחוץ לחומות העיר העתיקה, בשכונת 'זיכרון יוסף', מתחת לבית הכנסת 'הנביא יחזקאל' לקהילת העמדים, יוצאי העיר העתיקה. שם שימש כרב ומו"צ, שוחט ומוהל. נודע ברבים בעיקר בזכות חיבורו "מעשה הגדולים" - דרשות וסיפורים לפרשות השבוע. כמו כן, תרגם את התנ"ך לכורדית, כתב פיוטים וחיבר פרוש לספר הזוהר בשם: 'קרבנין ועלוון'. בחודש כסלו ה'תשל"ב קיבל את עיטור "יקיר ירושלים", נפטר בשנת התשמ"א בגיל 101 (ע"פ אתר 'החכם היומי').

ספר בנו, רבי בנימין אבידני הי"ו: בשנת תרצ"ד נפגש אבינו עם מר יצחק בן צבי ועם מר זלמן שז"ר, באותה שנה חיבר אבינו הרב שיר על ארץ הקודש וסיימו במילים: "על יד השר נשיאנו, בן צבי יצחק", שיר זה הושר בבית העדה בשבתות ובחגים. כאשר הוזמן אבינו הרב לבית מר יצחק בן צבי, מסר לו אבינו הרב שי שלא יסולא בפז, כתובה מלפני תשע מאות שנה והוסיף אבינו הרב ואמר למר בן צבי: "קח עפרון ונייר ורשום: 'בשנת תשי"ג תיבחר להיות נשיא מדינת ישראל' מר בן צבי הביט בו בהתרגשות רבה ורשם לפניו מילה במילה, ואכן בשנת תשי"ג נבחר לנשיאה השני של המדינה, ובאותו יום שנבחר, שלח שליח והביאו לביתו, והראה לו את אשר רשם מפיו לפני תשע עשרה שנה.

ובאותו מעמד נכבד אמר נשיא המדינה לאבינו הרב: "אם כבודו דייק כנביא זמן היבחרי לנשיא, בוודאי לא נעלם ממנו זמן הגאולה השלמה של עם ישראל?" "אמת" ענה אבינו הרב: "ידוע לי, והנו רשום לפני, אך אין לי עדיין רשות לגלותו". אבינו הרב לא גילה תאריך זה לאיש, אולם לפני מותו ציווה לטמון אתו חבילת ניירות סודיים שלא הרשה לאיש לעיין בהם ויתכן מאד שבין היתר היה רשום סוד וזמן הגאולה השלמה, ועל סודות כאלה ועליו אמרו חז"ל: "חבל על דאבדין ולא משתכחין".

באחד מערבי שנת תרח"ץ החלו פרעות ביהודי העיר העתיקה, מיד כינס אבינו הרב את מועצת זקני העדה והחליטו לרכוש אדמה בשכונת זכרון יוסף ובנו את בית הכנסת המרכזי לק"ק "עמדים" וכך עברה רובה של העדה לירושלים שמעבר לחומות, גם שם המשיך בת"ת לכל בני הסביבה שהוכר ונתמך ע"י הועד הלאומי בראשות בן צבי ומשם יצאו: מורים, מנהלים, חזנים דרשנים וכיו"ב. כבוד הרב אבינו דאג לכך שהתלמידים הבוגרים ילמדו "קשת" ואכן, אני עבדו - ששירתי ב'ברית החשמונאים' ומילאתי תפקידי בהגנה על מדינתנו⁵⁴⁹.

מדבריו

...ועתה בשנת התשכ"ז כ"ו אייר נעשה נס גדול לישראל בעזרת האל יתברך וכבר נמצא בית המקדש בידי מדינת ישראל תודה לאל... הנה אחרי קרוב לאלפיים שנה הגענו עד הלום... (בהמשך דבריו מוחה נמרצות כלפי חוצפת קאדי אחד שביקש להגביל את זכות הגישה של היהודים להר הבית)⁵⁵⁰.

167

"גודל הנסים והנפלאות שעשה ה' לנו"
הרב אהרון ברוכי (תרפ"ג-תשמ"ז)
רב מושב שיבולים וממנהיגי יהודי פרס

רב העיירה שהנדש באיראן. עלה לארץ ישראל, בחודש ניסן תש"י, "על כנפי נשרים". בשנת תש"ב נמנה על מקימי המושב 'שיבולים' שבנגב הצפוני, ונבחר לכהן כרב המושב. כיהן בתפקידו במשך כארבעים וחמש שנה. נפטר במוצאי יוה"כ, תשמ"ז.

מדבריו

"את החוויה שחוויתי בדרכי לכותל המערבי לא אשכח. אחר שה' אלוקי ישראל נתן עוז ותעצומות לחיילי צבא הגנה לישראל, והחזיר לנו את עיר הקודש, ושחררו המקומות הקדושים, הר הבית והכותל המערבי שלא זזה ממנו השכינה – נשאני לבי לעלות שמה לשפוך שיחתי לפני אבינו שבשמים, על הנסים והנפלאות שעשה עמנו. ובטרם נתאפשר לארגן את הציבור לכך, פיתני לבי לעלות יחידי, כי געגועי אליו לא נתנו לי מנוחה, והחלטתי ללכת ויהי מה...⁵⁵¹

"לעת עתה כל המקומות הקדושים בידינו ואנו תמיד הולכים להתפלל שמה... הכותל המערבי מקום מקדשנו בעיר הקודש ירושלים, ועוד הרבה הרבה מקומות. אין צורך לכתוב לך במכתב, בודאי שמעתם ברדיו ובעיתונות על גודל הנסים והנפלאות שעשה ה' לנו. על כן יידי, למה אתה לא בא פעם לכאן, ללכת להתפלל במקומות הקדושים? תודה לאל, יש עכשיו אפשרות טובה, ודרך נוחה לנסוע לכאן, לבקר במקומות הקדושים. הנה יהודים רבים באים מכל קצוות תבל כדי לבקר במקומות הקדושים, וגם הרבה מאומות העולם באים לכאן כדי לראות את המקומות הקדושים. יידי, במשל אומרים: לא יספיקו כל עצי היער להיות קולמוסים, וכל מי ימים ונהרות להיות דיו, כדי לכתוב בהם על גודל שבחה והתפתחותה של מדינת ישראל בזמן הזה...⁵⁵²

יהי רצון שיחזק ה' את מדינת ישראל, יחזק בה את עוז התורה והוא ימלוך עלינו לעולם ועד ויקבץ כל פזורינו מבין הגויים ויתן חלקנו בתורה ונעבדו בלבב שלם מתוך בנין שלם והעמקת שורשים בארץ הזו, ארץ אשר עיני ה' א־לוהיק בה, ונראה בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות תוך שלוות נפש בארץ הזו בבטחה, ויבנה בית המקדש ויחזיר העבודה למקומה ותקובל ברצון לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר...⁵⁵³

"נס של עשרים פי עשרים"

הרב רפאל וולפוביץ'

ירושלים

נולד בלטביה. לאחר השואה עבר למקסיקו ועסק במסחר. בהמשך, עלה לארץ והתגורר בירושלים, בפתח ספרו הסכמות מגדולי הדור. "ורדפו מכם חמישה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו" ... וההבטחה הזאת התקיימה כולה ב"ה בעת מלחמת ששת הימים בחודש אייר תשכ"ז, שאז הנחיל לנו השי"ת נצחונות גדולים ונפלאים שעלו בערכם וגדלם על המלחמות של החשמונאים, וכל זה נעשה בתוך שנת העשרים למדינת ישראל, ואם כן, נעשה לנו נס של עשרים פי עשרים, וזה החשבון, כי אז בשנת תש"ח שנת קום המדינה נעשה לנו הנס של מדת עשרים, מיסוד ההבטחה של ורדפו מכם חמישה מאה, שתתחיל לכם הגבורה נגד אויביכם במדת פי עשרים כי חמישה מכם יכו פי עשרים, ובסוף חודש אייר תשכ"ז שהתחילה שנת העשרים למדינה, נכפלה מדת הגבורה לישראל פי עשרים על מדת עשרים הראשונה, ויצא לנו מזה מדת גבורה של עשרים פי עשרים שהיא מדת ארבע מאות. ועל זה היה לנו מאת ה' נצחון גדול ונפלא ב"ה. כי ידוע לכול, שבמלחמה הזאת בשנת תשכ"ז הוצאנו ארבע מאות ספרי תורה שנסעו יחד עם מחנות ישראל לשדות הקרב, ובטוחים אנו כי סוד ההצלחה אז יצאה לנו מן ארבע מאות ספרי התורה שלוו אותנו, ומהן יצאה לנו הגבורה של עשרים פי עשרים שהיא ארבע מאות⁵⁵⁴.

"הנסים הגלויים שראינו - לא לחינם באו"

הרב יחזקאל לוינשטיין (תרמ"ה-תשל"ד)

משגיח רוחני בישיבת פוניבז'

"א' מסעי תשכ"ז (כ"ב תמוז תשכ"ז). החיים וברכה לכבוד וכו', אחדשה"ט. קיבלתי מכתבך היקר עם ברכתו הטובה תהי' מבורך מברכתך הטובה. ע"ד ההתעוררות הגדולה אשר הי' במדינתכם וביותר בישיבתכם ע"ד הנסים הגלויים אשר הראה לנו. כי כמדומני כי אין לכם לשער כפי אשר מוסרים לנו מקום הנסים אשר הי' נגלה ונראה לעיני כל, אף להפוקרים ח"ו כולם צועקים: 'נסים' 'נסים', אך כנראה כי כל זה הוא עוד מהלשון שבילקוט על ישעיה לה,

ישוּשום מדבר וציה מה הקב"ה עושה נגלה עליהם "קמעא קמעא". יתן ד' שנהי' אנחנו וכל בית ישראל מהזוכים "המה יראו כבוד ה'..."⁵⁵⁵

"המצב נראה, ולבי אומר לי, שזמנים מיוחדים באים, רשעי הגויים אינם שותקים וגם הסברא נותנת שהבורא לא עשה מאורעות פלא אלה שעברנו כדי שיעברו ביבשות. הבורא רוצה לעשות משהו. הנסים הגלויים שראינו - לא לחנם באו. הקב"ה נותן לנו להתחזק באמונה ובטחון, כדי שעל ידי זה נוכל לעבור ניסיונות ומשברים. וצריך חיזוק וד' יהיה בעזרנו"⁵⁵⁶.

"השי"ת עשה עמנו נפלאות עד שאין הפה יכול לדבר, ואין לשער מה שנעשה עמנו, עם הכלל ועם יחידים. הרוצה להתחזק, שהשי"ת מכירו ויודעו בפרטות ומשגיח עליו ביחידות, יכול להראות לעצמו נסי ה' ונפלאותיו עם יחידים מהלוחמים. נפלאות נעשו להצלחת יחיד. מי יודע מה מכוון השי"ת בזה, ואם הכוונה לחזקנו לקראת משיח צדקנו, או כוונות אחרות"⁵⁵⁷.

170

"לא לשכוח מה שזכינו לראות עכשיו"

הרב אברהם יפהן (תרמ"ו-תש"ל)

ראש ישיבת 'בית יוסף' (נובהרדוק) בירושלים

והנה נדרשתי לשואלני אחר מלחמת ששת הימים, אם גדלות הנסים והנפלאות שהראה לנו הקב"ה כהיום, גדולים המה כהנסים שהראה לנו במצרים, והשבתי להם כי המידה של גדלות הנסים נמדדת אצלנו לפי מידה שנזכה להמשיך בפועל בחיינו זכירת הנס... מה רבה החובה עלינו עתה לאחוז תחבולות לא לשכוח מה שזכינו לראות עכשיו...⁵⁵⁸

"...שרבה החובה כעת לשום לב ועין פקיחא על המאורעות בתקופתנו שהקב"ה מרבה חסדו הגדול להראות לפנינו גילוי שכינתו, ולא לסגור עינינו ולהטיח כלפי מעלה נסתרה דרכי מד', ח"ו"⁵⁵⁹.

171

"נסים ונפלאות כאלו אשר לא עלה על דעתנו"
הרב בן ציון ברוק (נפטר בתשמ"ו)
ראש ישיבת 'בית יוסף' (נובהרדוק)

גם בימינו אלה נמצאנו בסכנה גדולה. שונאינו ואויבינו זממו להכחידנו. והקב"ה הצילנו מידם בנסים ונפלאות כאלו אשר לא עלה על דעתנו [כיבוש עיר העתיקה. והאפשרות שניתנה לנו להתפלל שוב ליד הכותל המערבי שמעולם לא זזה שכינה משם. וחברון שבה מערת המכפלה קברי אבותינו, ובית לחם שבה קבר רחל אמנו], ועוד ועוד. נתגלה לעינינו ולעיני כל העולם, כי רצה השי"ת להיטיב לישראל עם קרובו, לשמרם ולהצילם, ולהטעימם מנפלאות גדולות. ונאמר זכר עשה לנפלאותיו, ומפרש רבנו הלל (תורת כהנים פ' בחקותי פרק א) וז"ל "מן הנפלאות שעתיד הקב"ה לעשות לעתיד לבא, עשה קצת מהן וכו' לעולם הזה כדי שיאמינו" – יעו"ש ודו"ק⁵⁶⁰.

'לחיים' בשער מנדלבאום

איש ירושלים, הרב ישראל גליס הי"ו, מספר כי ביום שחרור ירושלים, יום רביעי, כ"ח אייר ה'תשכ"ז, הרב בן ציון ברוק, מראשי ישיבת נוברהרדוק, עמד בשער מנדלבאום וחילק 'לחיים' לעוברים ושבים כשמסביבו מאות חרדים השרים ורוקדים⁵⁶¹.

172

'מעין גילוי שכינה בהנהגת העם וישועתו'
הרב שלמה וולבה (תרע"ד-תשס"ה)

משגיח רוחני ב'בית המוסר' בירושלים, מחבר ספר "עלי-שור"

'עוד דרך להשגחה העליונה להעלותינו לקראת תפיסה של עם השם: הם הנסים הגלויים שזכינו לראות במשך כל התקופה האחרונה, וביתר שאת במלחמה האחרונה, אשר רבו העובדות לאין ספור של נפלאות שראו הלוחמים בכל החזיתות. ראו כולם, כמאמין כאינו-מאמין את ידו של אלוקי ישראל העתיק מעין גילוי שכינה בהנהגת העם וישועתו⁵⁶².

"אחרי שנים רבות של התרחקות ציבור רחב מ"דת" ו"דתיים" – חל מפנה ביחס זה. רבים כמהים לדעת על יהדות. ורבים מחפשים את הדרך חזרה לחיי תורה. מלחמת ששת הימים פתחה תקופה חדשה זו. בכל הישוב הורגשה אז אורה של התקרבות למקור-חינו – תורתנו הקדושה. לא מעט לוחמים חזרו מהחזית כבעלי תשובה. מן אז פתוחים שערים

רבים לפני אנשי התורה, ללמד ולהסביר – שערים שהיו סגורים לפני כן בפני כל הקשור ב"דת". ההתפעלות מהנסים שארעו בימים ההם פגה אחרי כן, אך הכמיהה לא דעכה. הרהורי תשובה מתעוררים בלב רבים וטובים...⁵⁶³

173

"קול דודי דופק"

הרב יצחק גרינברג (תרע"ז-תש"ס)

משגיח רוחני בישיבות 'כנסת חזקיהו' ולומז'ה

"הימים גדולים הם לאין ערוך. הנה רואים בעליל ובמוחש ש'קול דודי דופק'. השכינה מדברת בשפת שמים אשר כולה נסים ונפלאות, הנה צמחו כנפיים לכל יהודי בארץ הקודש... במקום אשר היינו רגילים לראות קריאות שמים של הסתר פנים, הנה רואים כיום קריאות של גילוי שכינה. "הגיעה השעה שיאז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה!..."⁵⁶⁴

174

"גילוי שכינה בנסים ונפלאות"

הרב אברהם פנחס גרודזינסקי (~תרס"ח-תשמ"ה)

משגיח רוחני בישיבת 'בית הלל'

"אף אנחנו זכינו בימינו אלה לראות גילוי שכינה בנסים ונפלאות, באותות ובמופתים. לפיכך, כל אשר רוח בו וכל אשר לו לב פתוח להתבונן ולהבין ולהרגיש, חייב לקבל עול תורה באהבה ולאהוב כל אחד ואחד מישראל באהבה רבה ובאמת"⁵⁶⁵.

175

'שימור רגעים גדולים'

הרב מאיר חדש (תרנ"ח-תשמ"ט)

משגיח רוחני בישיבת חברון

מספר בחורים מן המבוגרים והרציניים בישיבה, פנו אל המשגיח ובפיהם שאלה: זה עתה זכינו לראות נסים גלויים. כל המלחמה רצופה הייתה בנסים לאין ספור. היום אנו חשים רגשות עמוקים של התעלות והודיה לקב"ה, אך אנו חוששים שמא, במשך הזמן, תקהה

ההתרגשות ונפסיד את התועלת שהיתה לנו. מה עלינו לעשות כדי לשמר את הרגעים הגדולים הללו?

...המשגיח השיב: דברים הקורים לאדם אינם הולכים לאיבוד – הרגיע אותם – הם חוזרים וצפים ברגעים קריטיים. אבל אם רוצים אנו לשמר את גדלותם של הרגעים במלוא עצמתם ולא לתת להם להישחק עם הזמן – יש לנו עצה אחת: לקשור את המאורעות עם קבלה מעשית כלשהי בעתיד, והעיקר: להקפיד על ביצועה. בכל עת שנבצע אותה, יעלה ויצוף בזיכרונו זכר אותו רגע גדול, ועמו גם התחושה של התעלות ושל ביטחון בה⁵⁶⁶.

176

**"מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו"
הרב משה אהרונסון (תר"ע-תשנ"ד)**

מרבני פולין בתקופת השואה, רב בפתח־תקוה, מחבר שו"ת 'ישועת משה'

"והנה הקב"ה העומד תחת כתלנו סיבב את המאורעות שיתפתחו כפי שהתפתחו ולא רק שהצילנו מידי השמדה וכיליון ר"ל אלא גבר עלינו חסדו למסור בידנו את העיר העתיקה ומקומות הקדושים וכו' וכו' ושטח גדול מארץ ישראל המקודשת – שלא פיללנו ולא חלמנו לקבלו כעת בחזרה. ועל הכל נסך רוח של אמונה, טהרה ופתיחת הלב – שהי' אטום מצרות השעבוד והגלויות – ברוב רובם של עם ישראל. אין לך איש מבעלי השכל הישר המודה על האמת שאינו עומד ומשתהא ומחליט בגלוי או בסתר; אכן מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו"⁵⁶⁷.

"...כיבוש עיר העתיקה בכלל והר הבית בפרט על ידי זרע יעקב היא מכת מחץ טוטאלית כבירה לרעיון נבזה זה. שלטון בני ישראל על עיר הקודש הטיל תדהמה בחוגי אדום בסתירת תורתם הבדויה מלפני כאלפיים שנה, וגרם להרהורים רציניים במהלך מחשבתם של נכבדי אומות העולם"⁵⁶⁸.

177

**"ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה"
הרב קלמן כהנא (תר"ע-תשנ"א)**

רב קיבוץ חפץ־חיים

"קשה לדבר, כי מי יודע לדבר מול מה שקרה. אך קשה גם לשתוק. אתה גיבור לעולם ד' – מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו... 1900 שנה פחות שלוש לא היה שריד בית קדשנו

בידי יהודים. ואחרי אותן 1900 שנה פחות שלוש זכינו לפתע ורגלי יהודים עומדות על יד הכותל המערבי שהינו בידינו. למי הכוח הנפשי לברך כאחת על חורבות בית קדשנו: ברוך דיין האמת ועל זכות שזכינו לה: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. לכוחות נפש אלו אנו נדרשים עם שחרור ירושלים-העיר העתיקה⁵⁶⁹.

178

"ניצחון שמעטים כמוהו בהיסטוריה ובתולדות העמים"
הרב יובל יוסף אורדנטליך (נפטר תשנ"ח)
 רב בית הכנסת איצקוביץ', בני-ברק

"נסחפנו למלחמה בעל כרחנו ובחסדי ה' יתברך, ניצחנו בה ניצחון שעוד ידובר בו רבות. ניצחון שמעטים כמוהו בהיסטוריה ובתולדות העמים. היתה לי ההזדמנות לדבר עם מפקדים גבוהים שהיו חוקרים את שבויי המלחמה שכששאלום לפרש נסיגתם ענו בפה מלא – לא רק אתם נלחמתם אלא ראינו ממש בעליל שכל הצדיקים שלכם נמצאים בשדה הקרב ומהם נסוגנו – אבותינו הקדושים שהיו מליצי יושר עברונו לפני כסא כבודו. גם הגויים ראו זאת ומכירים זאת"⁵⁷⁰.

179

"הראנו הקב"ה נסים ונפלאות גלויים לעינינו"
הרב אברהם סופר (תרנ"ז-תשמ"ב)
 מהדיר ספרים תורניים

"סיימתי הקדמה זו ביום טוב ויום שמחה לבית ישראל, ביום שנסתיימה השנה הראשונה ליום שהראנו הקב"ה נסים ונפלאות גלויים לעינינו. אויבינו אשר אמרו לנו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, הובסו בדרך נס ונפלו לפני חיילי צבאותינו הי"ו, כי נלחם ה' להם וה' יצא לפנייהם להכות במחנה אויבנו. ירושלים עיר הקודש תובב"א שוחררה ביום זה וזכינו לשוב אל ירושלים בשמחה⁵⁷¹.

180

"זכינו לארץ ישראל הבנויה"
הרב יששכר תמר (תרנ"ו-תשמ"ב)
מחבר פירוש 'עלי תמר' על הירושלמי

"ונ"ל פשוט שבזמננו שיש לנו מדינת ישראל... שהעיקר בזה שיש שלטון ישראל. והבית יוסף כיוון בזה שאמר אבל בזמן הזה לא, מפני שבימיו בארץ ישראל היה שלטון הערבי מציק, וכן נראה מלשון רש"י כגון ביישוב בית שני" (בעניין דין קריעה על ערי יהודה בזמננו).

"...ובחסדי ה', זכינו למה שחלה בימינו כנחמה לחורבן ישראל בגולה ואם כי דורנו לא תקבל נחמה על השואה והם אצלנו כחיים ואין מקבלין תנחומים על החי והקדושים אלו כחיים הם מ"מ נחמה פורתא איכא נחמה להקדושים ולנו, שבזכותם זכינו לא"י הבנויה... ולאחרי מלחמת ששת הימים ושחרור כתלנו כשעמדתי בתפילה נגדה הרהרתי, אהא, אין היום אף אחד ששמע או יודע את נוסח התפילה מימים ההם שבית קדשנו עמד על תלו מלבד כתלנו זו, היא שמעה נוסח התפילה כשהייתה ירושלים בשלותה ותפארתה ושוב זה כאלפיים שנה היא שומעת את נוסח החורבן ויה"ר שנזכה אנחנו לשמיעת ולהחזרת עטרת נוסח התפילה ליושנו כמו שהיה בבניינה בימי עולם ובשנים קדמוניות, אמן⁵⁷².

"...ותראה בזה מפלאות תמים דעים, קורא הדורות מראש שדווקא מלך או דוכס ישמעאל, הציל הכותל המערבי מחורבן, למען תהיה לעד נצח כלפי העולם כולו וכלפי הערבים בני ישמעאל שהחזיקו במקום המקדש, שמקום זה הוא מקום בית מקדש של ישראל שמעולם לא זזה שכינה משם. ואני כותב זה בשנת תשכ"ז אחרי מלחמת ששת הימים שנגאל הכותל מיד בני ישמעאל וצורף למדינת ישראל⁵⁷³.

181

"שבה גבורת עם ישראל כבראשונה"
הרב מנחם מנדל כשר (תרנ"ה-תדש"מ)
מחבר ה"תורה שלמה" ו"התקופה הגדולה"

השואה והקמת המדינה

אנחנו, בני הדור האומלל ביותר בכל תולדות ימי גלותנו, ראינו בעינינו השמדת ושרפת שלישי מעמנו, חמשת מיליונים אנשים, נשים וטף, על ידי הנאצים הגרמניים, הרוצחים הפראים וגרוריהם מבין העמים האחרים. כשאנו אומרים 'שפוך חמתך', נזכרים אנו מה

שעוללו לנו, "הגויים אשר לא ידעוך..." וכשאנו אומרים בהלל הגדול, 'לעשה נפלאות גדלות לבדו', נזכרים אנו בנסים ונפלאות שעשה לנו השם יתברך בימינו בארצנו הקדושה, באתחלתא דישועה - הקמת מדינת ישראל וקיבוץ גליות. ובאמירת ההלל הגדול... אנו מודים למקום, מתפללים שנזכה לראות בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה בגאולה שלמה בקרוב⁵⁷⁴.

נסי מלחמת השחרור ו'אתחלתא דגאולה'

והנה בזמננו אנו, שזכינו לראות חסדי השם יתברך וישועתו עלינו בהקמת מדינת ישראל, שהיא אתחלתא דגאולה וישועה מגלות אדום וקיום הבטחת "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם, ליצחק וליעקב, ונתתי אתה לכם מורשה, אני ה'" - טוב ויפה לקיים מצוה מן המובחר בשתיית כוס חמישי, שהוא נגד "והבאתי" ולומר עליו הלל הגדול, "שבשפלנו זכר לנו... ויפרקנו מצרינו", ולהודות לה' על הנסים ועל הנפלאות ועל המלחמות והתשועות שעשה לנו בימינו. כי עמדו לנו חסדי ה' בעת מצור ומצוק, בקום עלינו יחדיו שבע אומות להרע ולהשמיד את המדינה העברית ולהטביעה בנחלי דם ואש ותמרות עשן, וה' ברחמי הרבים הפיר עצת זדים ועשה לנו נס ופלא ועזרה וגבורה, ונתקיים בנו מה שהבטיחנו בתורתו: "יתן ה' את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך... ובשבעה דרכים ינוסו לפניך", כי אמנם מסר ה' רבים ביד מעטים, על אויבינו הטיל פחד וינסו, ולעמו ישראל נתן ישע רב ופרקן כיום הזה. ואנחנו תפילה ותקווה לאלהי ישענו, כי קוי אילת השחר אשר הנצו לנו על אדמת אבותינו, יעצמו לאור גדול ומדינת ישראל תיבנה ותבוסס על יסודי התורה והמסורה, רוח ישראל סבא, וכל בניך למודי ה'..."⁵⁷⁵

נסי מלחמת ששת הימים

"עדיין נתונים אנחנו תחת רישומם העז של ששת ימי המלחמה האחרונה שנתחוללה בארצנו הקדושה, מלחמה אשר זעזעה את יהדות העולם כולו וכן שמעו עמים ירגזון חיל אחז כל יושבי הארץ בשמעם תקומת ישראל וכי שבה גבורת עם ישראל כבראשונה. אותם ימים עתירי הוד הגבורה והגילויים הנהדרים הפיחו אש קודש בגחלת שלחשה בלב יהודים רחוקים ואפילו באותם גחלים עמומות הלהיבה קדושה עילאית ופרק חדש נפתח בחייהם כולם צצו לפתע ברבבותיהם בכל קצות העולם והודיעו כי בראש וראשונה יהודים הם. אותם ימים היסטוריים קירבו רחוקים והלהיבו ביתר שאת קרובים ונתקיים בנו המידה של 'אתם ראיתם' כמובן שאין כל בני אדם רואים במדה אחת אלא מדרגות מדרגות יש. כל אחד רואה ומרגיש לפי כח בינתו וחכמתו והם שקוראים לנו לצאת מן השיגרא ומן החיים הרגילים ולבוא לידי הכרה והרגשה שאנו זוכים לחיות בתקופה הרת עולם וזכות זו מטילה

עלינו חובות להתאמץ להתעלות על עצמית ובזה נקיים חובותינו כלפי שמים וכלפי עם ישראל⁵⁷⁶.

182

"נפלאות שטרם נראו"
הרב שלום שכנא רותם (תרע"ג-תש"ס)
ממייסדי פאג"י

"...עלינו להתבונן בדורנו ולראות מה גדולים מעשי הקב"ה, בתחילת הצהרת בלפור שהיא תקיעת שופר ראשונה, אחריה באה השואה האיומה של יהדות אירופה שהביאה במישרין להקמת מדינת ישראל תוך נסים גדולים וגלויים במלחמת העצמאות, אח"כ מלחמת סיני ולאחרונה מלחמת ששת הימים שבה חזרנו אל ירושלים אל חברון ואל שטחי ארץ ישראל שממערב לירדן תוך ראיית נסים ונפלאות שטרם נראו וטרם נשמע כמותם בעולם. וחייבים אנו עתה להרהר ולשאול את עצמנו מהי תשובתנו ותודתנו לקב"ה על נסים ונפלאות אלה שעשה עמנו ועם אבותינו..."⁵⁷⁷

183

"בזכות היחדיו"
הרב אברהם קרול (תרע"ב-תשמ"ג)
חבר ועד הרבנים בלודז' ואח"כ רב בירושלים

"הסביר מו"ר הגאון ר' אברהם קרול מירושלים, כי שלוש פעמים מובא בתנ"ך "יחדיו": א. בעקדה – "וילכו שניהם יחדיו" ופירש רש"י "כאיש אחד בלב אחד". ב. במתן תורה – "ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה". ג. בירושלים – "ירושלים הבנויה כערי שחברה לה יחדיו". מהיכן קבלנו את ירושלים? מה "יחדיו" של העקדה, מאותה מסירות נפש של אב ההולך לעקוד את בנו, ובן המסכים להיעקד, דרך מסירות הנפש של קבלת תורה ב"נעשה ונשמע" יחדיו, עד ל"ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו"⁵⁷⁸. שיחת הרב קרול בעניין זה נדפסה בספרו 'בפקודיך אשיחה', וסיים שם: "ועכשיו שזכינו לירושלים בשלמותה, צריכים אנו לזכור מה שאמרו (יומא כב ע"ב) כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה, ואמרי (תענית ה ע"א) אמר רבי יוחנן: אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה, עד שאבוא בירושלים של מטה"⁵⁷⁹.

והוסיף הרב קרול הסבר נאה על הפסוק "כעיר שחברה לה יחדיו" – "ויש פירוש על מלה 'סגולה', היינו יו"ד משמו הגדול, יו"ד מישראל ויו"ד מירושלים שבהתחברם יחד הם כמו סגול, וזה "והייתם לי סגולה כי לי כל הארץ" היינו אני ואתם וירושלים, וזה הפירוש (תהלים קכב, ג) "ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו" – היינו שנתחברה היו"ד מהשם ומישראל ומירושלים להיות יחד כמו סגול"⁵⁸⁰.

184

"בטלו פרדסיות שהעמידו הערבים"
הרב שמואל צבי הרמן (תרס"ח-תש"ן)
 תלמיד ה'קרן' לדוד' מסאטמר

"גם ביום כ"ח אייר בשנת תשכ"ז בטלו פרדסיות שהעמידו הערבים שלא יעלו יהודים לירושלים ומפני זה צריך לעשות יום זה יום טוב ולא תקנו בימי הושע בן אלה ג"כ לומר הלל מפני שביטול פרדסיות לא היתה תוצאה ממלחמה עם גוים, אבל בשנת תש"ח בטלו פרדסיות שהעמידו הערבים ע"י מלחמה שבעה"י נצחנו ניצחון גדול ובודאי ראוי לומר הלל... כוונתי לברר שההלל שתיקנו חכמינו ז"ל היה בעיקר מחמת ניצחון המלחמה על אויבינו, ממילא גם בזמננו הוא מהראוי לומר הלל על הניצחונות על אויבינו שהיו בעזהשי"ת כבר כמה פעמים.

...ובשביל דבר קטן כזה שלא אמר חזקיה שירה נענש שלא נעשה משיח, על כן בזמננו שכולנו מצפים ומתפללים שיבוא משיח צדקנו אולי על ידי שנאמר שירה ביום העצמאות וביום ירושלים נזכה לביאת המשיח במהרה בימינו...⁵⁸¹

185

"בהר הקודש בירושלים"
הרב שלמה קרליבך (תרפ"ה-תשנ"ה)
 רב, מלחין וממצדיקי הרבים

ירושלים עיר הקודש

פעם אחת הייתי במטוס ואישה גויה הסתכלה עלי, ושאלה אותי, האם התפללת היום לשלום ירושלים? חשבתי; געוואלד, הקדוש ברוך הוא לוקח אותי, ולוקח את כל המטוס, רק כדי שאשמע גויה אחת ששואלת אותי האם התפללתי לשלום ירושלים? זה לא פשוט! דעו לכם, יש הרבה גויים בעולם שממש אוהבים את עם ישראל. ממש אוהבים את עם ישראל.

יהי רצון שנזכה להאיר לתוך העולם את האור של שבת קודש, את האור של ירושלים עיר הקודש.

ראיתי הרבה צרפתים לאומניים, אבל כשאני אומר 'פריז' – אין להם דמעות בעיניים. ראיתי הרבה הולנדים לאומניים, אבל כשאני אומר 'אמסטרדם' – אין להם דמעות בעיניים. ראיתי הרבה אמריקאים לאומניים, אבל כשאני אומר 'ווינגטון' – אין להם דמעות בעיניים. אך, כשאני אומר 'ירושלים עיר הקודש' – גוואלד! יש דמעות. ולא דמעות של עצב, אלא דמעות של עומק. כשאני אומר: 'ירושלים עיר הקודש', גוואלד, זה עמוק!

...והלילה, אני רוצה שכולנו יחד נודה לקב"ה שזכינו לחזור לירושלים עיר הקודש. הנס הוא לא שחזרנו לירושלים; הנס הוא שיכולנו לחיות כל-כך הרבה שנים בלי ירושלים... הייתם פעם על יד הכותל ביום כזה בארבע בבוקר? בין שעה שלוש לחמש מגיע נוער מכל העולם, שמתגעגע לאלוקים חיים, ובא להשתחוות לפני השם; 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים" (ישעיה כז, יג)⁵⁸².

186

"חביב הוא יום כ"ח באייר ביותר"

הרב אליהו כ"טוב (מוקטובסקי) (תרע"ב-תשל"ו)

רב וסופר

כ"ח באייר, יום בו הובסו כל צבאות ערב שבאו להשמיד להרוג ולאבד את כל זרע ישראל בארץ ישראל. הוסרו מצורי האויבים בגבולות הארץ מסביב, חזרה גזלה לבעליה – זו ירושלים עיר הקודש שמתחילה גזולה ברובה מישראל ובאותו יום שוב היתה ירושלים עיר אחת שלמה שכולה ביד ישראל, ונפתחו לרוחה כל המקומות הקדושים לישראל מקדשיהם... חביב הוא יום כ"ח באייר ביותר, אף על פי שעדיין המלחמה לא פסקה עוד – שבאותו יום חזרה ירושלים להיות עיר אחת שלמה ונתונה ביד ישראל ומפני חבתה של ירושלים היה דומה אותו יום על כל ישראל, כאילו בו ניתנה להם כל ארץ ישראל...

אותו יום כ"ח באייר משנת תשכ"ז הוא 'יום ירושלים' והימים שבאו אחרי כן עד ב' בסיון, אף על פי שהיתה בהם ישועה גדולה לישראל שבהם יצאו כל ישראל שבארץ ישראל ממוות לחיים ונשמו בהם לרוחה כל פזורי ישראל שבארצות תבל – אף ישועה גדולה זו שעלתה בהיקפה ובנסיה על נסים גדולים אחדים שנעשו לישראל וניתן להם זכר-עד בפייהם ובלבבם של דורות ישראל, אף היא לא זכתה עדיין לביטוי מלא של הלל והודאה להקב"ה. וזה בכה וזה בכה ולא כאיש אחד ובלב אחד כלפנים בישראל, בדורות שלפני האחרונים... עדיין דברי

ריבות נשמעים בשערינו עם טענות ומענות שהן המשך לדברים שתחילתם ביום ה' באייר שנת תש"ח... חס לנו לומר על מעשי נסים של הקב"ה שח"ו, מעשה שטן המה. כך שמעתי בפירוש מפיו של גאון הגאונים וחסיד ותמים בכל מעשיו וצנוע בכל הליכותיו, הלא הוא ר' דוד קליין זצ"ל שנפטר בירושלים והוא גדול תלמידיו של האדמו"ר הזקן ממונקץ זצ"ל ומקורב ביותר ונאמן ביתו של האדמו"ר מסאטמר (שליט"א) זצ"ל בהיותו בניו-יורק לאחר המלחמה⁵⁸³.

187

"מאורע על-טבעי"

הרב יצחק אלפסי

רב בית כנסת 'קוממיות אברהם' בת"א וחוקר תנועת החסידות

מלחמת ששת הימים, המופלאת בנצחונותיה המזהירים, עוררה ברבים רבים את ההרגשה של נס שה' הוא הנלחם להם, אמת – מי ידמה ומי ישוה לכוחו, למסירותו של צה"ל, אולם שונה הייתה מלחמה זו ושונים היו מהלכיה. ודאי כל נס וכל פלא ניתן גם להסברה טבעית והלא אף נס הבריאה, נס יציאת מצרים ונסי התנ"ך, פורשו בדרך טבעית, הרגשה זו של מלחמת ששת הימים ומהלכיה כמעשה על-טבעי היתה נחלה של חוגים רבים בישוב מכל החוגים ומכל הזרמים... אכן, "זה היום עשה ה' – נגילה ונשמחה בו"⁵⁸⁴.

188

"היו נסים גלויים"

הרב ישראל אלתר (תרנ"ה-תשל"ז)

אדמו"ר ה'בית ישראל' מגור

על תפילותיו של מרן כ"ק האדמו"ר בעל ה"בית ישראל" מגור לפני מלחמת ששת הימים סיפר הגאון רבי סלמן מוצפי שעמד עמו בקשר לאורך כל השנים. בנו של רבי סלמן, הרב בן-ציון מוצפי מספר: האדמו"ר מגור ואבי, שוחחו ביניהם בעניין התפילות וכיצד לגרום שבשמיים יקבלו את תפילותיהם. שניהם ידעו כי מדובר באחת השעות הגורליות לעם היהודי. אבא ידע מהאדמו"ר כי הוא הלך להשתטח על קברי צדיקים בתפילה על עם ישראל. כשבוע לפני המלחמה הלך ה'בית ישראל' לבית העלמין בגבעת שאול לציוניהם של אדמורי"ם וצדיקים, בהם הגאון החיד"א, לבקש רחמים על עם ישראל. כאשר חזר בשעת חצות ליל, סיפר משמשו כי במשך ארבע שעות העתיר האדמו"ר ובכה

בדמעות שלישי על קברי הצדיקים. בין היתר הוא אמר בעת התפילה כי רבים משרידי השואה בנו את בתיהם מחדש בארץ ישראל והם שומרי תורה ומצוות, אם חלילה יחזור האסון האיום על עצמו, הוא חושש שהדבר יגרום למשבר קשה באמונתם⁵⁸⁵.

במלחמת ששת הימים ויום הכיפורים, הפך בית המדרש של הרבי לכתובת עבור כל חייל יהודי שיצא לקרבות. הרבי עצמו ישב שעות ארוכות והרגיע את משפחות החיילים, ברך את הלוחמים ועקב בדאגה אחר המתרחש⁵⁸⁶.

סיפר ר' יצחק דרקסלר: "חונכתי על ברכי התורה והחסידות. נער צעיר הייתי, תלמיד ישיבת ערלוי בעיה"ק ירושלים, כשחיילי צה"ל חילקו צווי שמונה בפרוץ מלחמת ששת הימים. דקות אחדות בטרם נאספו אברכים רבים מהריכוזים החרדיים לשדות הקרב הם ניגשו להיפרד מהאדמו"ר מגור בירושלים, ומהוויז'ניצער בבני ברק. אני ראיתי בזה קידוש השם גדול⁵⁸⁷.

כאשר ירד ה'בית ישראל' למקלט, ביום שני בבוקר, הוא אמר למקורביו להביא יין, והם שתו "לחיים" לניצחון. מבחינת הבחורים די היה בכך כדי לדעת שהסוף הטוב מובטח, למרות המתח הגדול⁵⁸⁸.

"הרב יצחק מאיר לוינ' זצ"ל היה אמור להשתתף בוועידה של אגו"י (הוועידה ה-45 של אגו"י באמריקה שהתקיימה בחודש חשוון תשכ"ח - ש.ה.). לפני נסיעתו נכנס להתייעץ עם גיסו האדמו"ר מגור, ה'בית ישראל' ושאל האם בכלל לנסוע ולהכניס את ראשו במחלוקת שעורר אז הרבי מסאטמר שכל נסי מלחמת ששת הימים אינם מצד הקדושה ולהדוף את השמועות האלו או ש'שב ואל תעשה' עדיף, וגם שאל את הרבי מגור שאלה ברורה "היו נסים או לא"? ה'בית ישראל' הגיב מיד, "בודאי שהיו נסים גלויים ועליך לעמוד שם על הבמה ולהסביר לקהל עד כמה עזר לנו הקב"ה, לתאר את הסכנה שעמדנו בפניה וכו' וכו'", ונתן לו את ברכת הדרך.

(על מה שהתרחש בוועידה מעידים המשתתפים כדלהלן, ר' יצחק מאיר זצ"ל, קיבל את רשות הדיבור ותמה תמיהה גדולה: הרי כולנו מודים שמה שהתרחש במלחמת עולם השנייה היתה גזרה נוראה מן השמים ואין עוררין על כך שהקב"ה בכבודו ובעצמו מצד הקדושה גזר מה שגזר כפי שאנו מוצאים בדברי הקב"ה למשה רבנו ובלשון חז"ל (בנוגע להריגתו של רבי עקיבא, שסרקו בשרו במסרקות של ברזל ועל-דרך-זה כל עשרה הרוגי מלכות "שתוק כך עלה במחשבה לפני, גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה" וכולם כאחד קיבלו את הדין בדומיה ללא קושיות וטרוניות חלילה וכו'. והנה, אנו בזמן הזה, אחרי שזכינו לישועות אין-ספור ונסים גלויים לאין שיעור במלחמה האחרונה בארץ ישראל בעת שסכנה גדולה רחפה על ראשי תושבי ארץ ישראל רח"ל, נאמר שהנסים לא הגיעו ממקור הקדושה חלילה? זעק מנהמת לבו! כולם ללא יוצא מן הכלל התרשמו מדבריו הנלהבים שיצאו מקירות לבו וכולם כאחד החליטו פה אחד שאין אחר דבריו מה להוסיף וגם לא התכוונו חלילה להקהות

את הרושם וההשפעה שנסכו דבריו היוצאים מלב טהור וכאוב ונמנעו מלהוסיף לדבר על הנושא)⁵⁸⁹.

189

"חסדיו ונפלאותיו חוץ מדרך הטבע"
הרב חיים מאיר הגר (תרמ"ח-תשל"ב)
אדמו"ר האמרי' חיים' מויז'ניץ

בעת ההיא, כאשר מלך ירדן כרת הסכם עם שליט מצרים להילחם יחדיו נגד יושבי ארץ ישראל, אין לתאר את הפחד והבהלה שנפלה על תושבי הארץ לשמע בשורה זו, מחשש ששניהם יתקיפו אותנו ותהיה מלחמה כבדה מכל הצדדים. אולם רבנו הרגיע את הציבור, באמרו: "אדרבה, קיים סיכוי שיכבשו אי"ה את ירושלים העתיקה ואת הכותל המערבי! ביום ב' פרשת במדבר, כ"ו באייר תשכ"ז, פרצה המלחמה. כאשר יהודי הביע דאגתו בתחילת המלחמה כי ידיעות מתהלכות שהמצב קשה. ענהו רבנו: "ולי הודיעו, כי לא יטוש ד' עמו." למחרת היום נתבקשתי – על ידי מקור מהימן ביותר – למסור למרן, כי מאחר שהירדנים התערבו במלחמה והפגזו את ירושלים, הוחלט לצאת במלחמה נגדם, לכבוש את ירושלים העתיקה ולשחרר את הכותל המערבי. בהיכנסי אל מרן ומסרתי את הבשורה הטובה, פרץ בבכי מרוב התרגשות והפטיר: "תהילה להשי"ת! שאזכה עוד בחיי להתפלל על יד הכותל המערבי, במקום הקדוש הזה!" – וכל כולו היה נרעד מרוב התרגשות.

אור ליום כ"ז באייר תשכ"ז כשפרצה בארה"ק מלחמת ששת הימים שאל רבנו זי"ע את החסיד הוותיק, הגה"צ רבי אשר יונה ווינברגר זצ"ל. 'האם יודעים אתם מה שאמר ה'חזוה' מלובלין זי"ע בעת מלחמת נפוליון?' (ידוע שאמר, שאילו ידעו נפוליון וחילו שהצדיקים הם שמנהלים את המלחמה, היו באים להילחם עם הצדיקים, ולא עם יריביהם הגויים. והובן שרבנו זצ"ל מתכוון לרמוז, שגם כאן הדברים אמורים, שהצדיקים הם שמנהלים את המלחמה)⁵⁹⁰

בפרוץ מלחמת ששת הימים – בבוקרו של כ"ו באייר תשכ"ז – כאשר בארץ טרם ידעו על המצב לאשורו, ורק היו ידיעות מהצד הערבי כי הם מצליחים ואילו מצבנו נואש חלילה, כשסיפרו על כך לרבנו, החל מרן לזמר והורה גם למשמשיו לעשות כן, באמרו: "הכתוב אומר (שיר השירים ד, ח): תשורי מראש אמנה – ואומר המדרש (שמות רבה כג, ו) עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא, ומפרש השל"ה הק', שכבר כעת אומרים שירה על הישועה העתידה לבוא – וסיים – אמונה, בטחון, שמחה – מביאים את הישועה". לפני המלחמה וגם

בעיצומה, שינן רבנו ואמר: "רק שלא יאמרו "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל" – שידעו כי הכל הוא מכוחו של הקב"ה ומרוב חסדיו"⁵⁹¹.

"...וביום רביעי, היום השלישי למלחמה, משנודע לרבנו זצוק"ל שנכבשה העיר העתיקה והכותל המערבי שוחרר, נתרגש מאד (איה הסופר שיכול לתאר את התרגשותו), פרץ בבכי... ואח"כ התחיל לרקוד וכל מי שרק נכנס לחדרו אמר לו בהתרגשות: "הכותל בידינו"... ושינן פעמים רבות: רק שלא יאמרו "כוחי ועוצם ידי" וידעו שהכל בא מכוחו של הקב"ה. אחרי זה באה ידיעה לרבנו זצוק"ל שכבר התפללו מנחה ליד הכותל, רבנו זצוק"ל קם מיד ממיטתו (תוך כדי התרגשות עצומה שאינה ניתנת לתאר), וציווה לקרוא לחדרו פנימה כל מי שרק נמצא, והתחיל לרקוד – כשסביבו הקהל – את הניגון "והביאותים אל הר קדשי" וכו', וציווה להביא יי"ש ומזונות וההרקדה נמשכה במשך שעה ארוכה. יצא לגזוזטרא ושם המשיכו לרקוד בניגון "בנה ביתך כבתחילה", וצוה לקרוא פנימה לכל מי שעבר ברחוב...

בערב שבת קודש, באמצע אמירת גוט־שבת (שאמרו הקהל אחר התפילה) התחיל רבנו זצוק"ל לזמר "ליהודים היתה אורה" ובכה מאד מהתרגשות, עמד מכיסא קדשו ורקד. ובמשך יום השבת דיבר פעמים רבות בביתו, על גודל החסדים שעשה עמנו השי"ת. ובעלותו לבית הכנסת (בשב"ק בבוקר) זימר 'אדון עולם' בנוסח של ר"ה, ובסעודה שלישית ציווה וזימרו "ליהודים היתה אורה"⁵⁹².

"...משנה מרץ הוזרם לקרבו בשנים האחרונות, לאחר מלחמת ששת הימים ושחרור הכותל המערבי, אליו המה והשתוקק בכל עת, והתקשרות והתדבקות מיוחדות במינן היו לו עם המקום שמשם לא זזה שכינה מעולם. מיד עם היוודע דבר שחרור הכותל קפץ מכיסאו וכשדמעות חונקות את גרונו רקד ושר והודה לקב"ה, ובהזדמנות הראשונה נסע לשם. פגישתו אז עם הכותל היתה רבת הוד ומורא. תחילה התעלף ואחרי כן נפל אל הכותל בבכי גדול ושפך שיחו לפני קונו בהתרגשות עצומה. לאחר אמירת מזמורי תהלים בציבור יצא במחול, כשהפסוק "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי" מושר בפיו בהתלהבות ובדמעות שמחה"⁵⁹³.

מכתב שכתב אל בן אחיו, הרב חיים יודא מאיר מווישו, לאחד שחרור הכותל וביקורו שם, ובו מביע את רחשי לבו:

ב"ה, בני ברק שיכון ויז'ניץ יום ה' קרח, ור"ב חס"ד ואמ"ת לפ"ק. אהוב לבי ונפשי, ב"א היקר מוהרח"מ שליט"א. אנחנו כולנו מלאים גיל, חדוה והודיה להשי"ת, על רוב חסדו ונפלאותיו, חוץ מדרך הטבע, שעשה עמנו, קיים בנו "ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם". עם בני ישראל זורמים אל כותל המערבי, בוכים ושמחים. אני ב"ה הייתי שמה בשירה וזמרה וריקודין, וכן בקבר רחל ומערת המכפלה. שורר שקט בארה"ק. השוכן שמים יעזור לנו שלא נשכח אשר הכול נפלאות הבורא ולא נאמר "כוחנו ומעשי דינו". מחמת כאב

היד א"א לי להאריך, מסתמא הנך יודע הכול. הנני משתוקק לראותך בשמחה, נגילה ונשמחה. דודך אוהבך בכל לב, הק' חיים מאיר בהה"צ מוהר"י זצללה"ה⁵⁹⁴.

190

**'ברכת האדמו"ר תלווה את בנינו הלוחמים עד לצעד האחרון'
רבי יקותיאל יהודה הלברשטם (תרס"ה-תשנ"ד)
אדמו"ר מצאנזקלויזנבורג, בעל 'שפע חיים' ו'דברי יציב'**

בהקפות של מוצאי שמחת תורה, מדי שנה בשנה, הרבה רבנו לרקוד בעוז ובתעצומות ובדבקות עצומה, ובאחד מהם עשה רבנו את הנענועים בס"ת. באמצע ההקפות היה רבנו מכריז את הפסוק "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים מקטן ועד גדול וילאו למצוא הפתח" (בראשית יט, יא), וכן את הפסוק "ויסעו ויהי חתת אלוקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב" (שם לה, ה) אמירת פסוקים אלו בעת ההקפות הייתה אצל כמה וכמה צדיקים, וכן הוא בספר פנים מאירים, תורתו של הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע בסדר ההקפות שבסופו, ובדרכחו"ש עמ' שיא מובא הפסוק דויסעו. ולרבים עוד זכור המעמד הנורא, אשר הרעיד את כל הנוכחים, בשנת תשכ"ז, אשר בו הוסיף רבנו זי"ע גם את הפסוקים "ה' איש מלחמה ה' שמו" (שמות טו, ג) וכן את הפסוקים "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמגו כל ישבי ארץ. תפל אליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן וכו' (שמות טו, יד-טז) וכן "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר" (תהלים כ, ח), ועוד מפסוקי מזמור לדוד הבו לה' (תהלים ט), ורק בחודש אייר כאשר פרצה מלחמת ששת הימים הבינו מה שצפה רבנו זי"ע חודשים לפני כן, מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א⁵⁹⁵.

"שמעתי מפי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א. וחתנא דבי נשיאה כ"ק האדמו"ר מזועהיל שליט"א, וראש הישיבה הגאון רבי אליהו שמואל שמרלר שליט"א, שבליל ל"ג בעומר בשנת תשכ"ז "תקופת מלחמת ששת הימים", התבטא רבנו זי"ע על משקל דברי הזמר "וחרב הוצאת מתערה שלפת נגד צוררך" - שראה דמות לבן ונשוא פנים האוחז חרב בידו ומגין על הכלל"⁵⁹⁶.

מברק ברכה לשר הביטחון מקרית צאנז שנשלח בסיימה של מלחמת ששת הימים

מנהל קריית צאנז הרב יהודה בלז שיגר את המברק הבא אל שר הביטחון: "קרית צאנז כולה, בראשות האדמו"ר מזדהה עם שמחת עם-ישראל שבכל אתר ואתר, עם איחוד הלבבות באהבה ואחוה השוררת בכל שכבות האומה ואשר כתוצאה מכך זכינו לכל ההישגים

הנכבדים ובתוכה גולת הכותרת – כיבושה של עיר-הקודש ירושלים השלמה. ברכת האדמו"ר... תלווה את בנינו הלוחמים עד לצעד האחרון', ומחכה לקיום הכתוב: "עוד ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה"⁵⁹⁷.

"לא יכבה נרו של הישוב היהודי בארץ-ישראל לעולם ועד"

זאת הארץ מיד ה' ניתנה לנו וברוך שומר הבטחתו לישראל שלא יכבה נרו של הישוב היהודי באר"י לעולם ועד וזאת משום כך אשר ה"א נותן לך לשבטיך ולא ע"י שליח, שכל דבר שבא ע"י שליח יכול להיפסק ודבר אלקינו יקום לעולם. יהודים מאמינים בני מאמינים אין שמים לבם למה יאמרו הגויים, היהודים היושבים בערי ארה"ק לא יראו מרבבות עם אשר סביב שתו עליהם, כי ונתן ה' לך לב רגז בבבל כתיב (נדרים כב) אבל יהודי אר"י יודעים כי כשם שהתורה היא נצחית כך קיום היהודים באר"י נצחי ובטוחים בהבטחתו ית"ש. איננו מבקשים מהגויים מאומה, מה שיש לנו הוא מהקב"ה בכבודו ובעצמו, בורא העולם הנוטה שמים ויוסד ארץ, אשר ה"א נותן לך במתנה גמורה שאינה חוזרת לעולם וכיון שכך, תמיד ישבו בה בני"י בשעריך...⁵⁹⁸

בגנות מוציאי דיבת יושבי ארץ ישראל

מעולם לא היה מצב משונה כזה, שיהודים עטורים זקן ופאות וכובע לראשם, יאהבו גויים, ידברו בשבחם ויהללו את מעלותיהם, בעוד את אחיהם היהודים הם שונאים ובודקים אחריהם, כדי לספר לאומות העולם על כל רעה וגנות שמצאו אצלם. לא יאומן כי יסופר, וכל זמן שהשי"ת ייתן לי חיים ועיני יהיו פקוחות, לא אחדל מלהתריע על כך, כי זהו טומאה שלא הייתה מעולם. הנשמע כדבר הזה, שזרע אברהם יצחק ויעקב יאמרו שנמרוד צדק במה שהשליך את אברהם אל כבשן האש, רואים בחוש שניטלה הדעת מהאנשים הללו ולא בדעת ידברו רח"ל⁵⁹⁹.

הגאולה תהיה בזכות הזהירות במצוות של אנשי הצבא היהודים

לאחר מענה לשאלת חייל על נשיאת נשק בשבת כתב האדמו"ר: "...נהניתי ממכתבך ונתתי שמחה בלבי שראיתי שישראל קדושים המה ומדקדקים במצוות בקלה כבחמורה בכל מקום שהם, ושמעתי בשם הרה"ק מוהרמ"מ מרימנאב זי"ע ועכ"י שבזכות אנשי הצבא היהודים יהיה הגאולה השלמה, ובודאי הכוונה שבכל מקום שהם ובכל מצב שהם נמצאים בו הם מדקדקים ונזהרים על כל קוץ מתוה"ק במצוות קלות כבחמורות במס"נ ממש, שזכות הזה יעמוד להחיש גאולתינו ופדות נפשנו ע"י בן דוד כהבטחת הרה"ק מרימנאב זי"ע ועכ"י",

ויהיו ראויים להיכתב באסטרטיא של מלך, כבקידושין עו ע"ב, בחיילות של בית דוד משיח צדקנו בב"א. יקותיאל יהודה הלברשטאם⁶⁰⁰.

הלוחמים הגדולים על ארץ ישראל

בשנת ה'תדש"מ, בעת ביקור של הרבנים הראשיים לישראל, הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו אצל האדמו"ר, אמר הרב שפירא לאדמו"ר: ש'ברוך השם, יש היום בארץ חמישים אלף בני ישיבות. מי חשב שמהנוער שגדל בארץ יצאו בני ישיבות, והנה, ברוך השם... השיב האדמו"ר: בתחילה, הציונים הגדולים היו כופרים, ואילו היום, יושבי בית המדרש, הם הלוחמים הגדולים על ארץ ישראל. זה גם כן חידוש! זה חידוש גדול...!!⁶⁰¹

191

"וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים"
רבי מנחם מנדל שניאורסון (תרס"ב-תשנ"ד)

אדמו"ר מליובאוויטש

עוד בתקופת ההמתנה שלפני המלחמה, חזה האדמו"ר שתהיינה 'בשורות טובות' לעם ישראל וכפי שכתב באיגרתו לרב של כפר-חב"ד (מברק, י"ד אייר, ה'תשכ"ז): ועד כפר חב"ד ובראשם הרב שליט"א. זכו ונמצאים בתוככי אלפי ישראל באה"ק אשר עיני הוי' אלקיך בה תמיד. ובודאי ובודאי לא ינום ולא יישן שומר ישראל. הוי' על יד ימינך, [ה'] ישמור אותם וכל בני ישראל שליט"א מעתה ועד עולם. המצפה לבשורות טובות בטוב הנראה והנגלה, ובקרוב. מנחם שניאורסאהן⁶⁰².

ימים אחדים לפני פרוץ המלחמה התקיימה בברוקלין תהלוכת ל"ג בעומר. בעת התהלוכה הזאת, דיבר הרבי שיחה מיוחדת על אודות המצב בארה"ק, ואמר אל הילדים: "ישנו עוד ענין מיוחד ולימוד בקשר עם המצב הנוכחי של האחים והאחיות שלכם-שלנו הנמצאים בארץ-הקודש, בארץ ישראל. הם נמצאים כעת במצב שהקב"ה מגן עליהם ושולח להם את ברכותיו וישועותיו במדה הכי גדולה, בכדי שיוכלו לצאת, ואכן ייצאו, מהמצב הנוכחי בהצלחה. מוטל עליכם (ועלינו) חוב מיוחד וזכות לעזור להם. אתם - ע"י שתלמדו פסוק נוסף בתורה, תקיימו עוד מצוה ועוד מצוה מבלי להחמיץ אף הזדמנות, ותפעלו זאת גם בהתאם להוראה של ואהבת לרעך כמוך, להשפיע על קרובים וחברים והמשפחה, שנים הם ינצלו את כל אפשרויותיהם להפיץ תורה ומצוותיה - וכפי שרשב"י אמר, שזה מציל כל יהודי, בכל מקום שנמצא, מהקשיים שנתקל בהם, וזה מביא לו את ברכות הקב"ה במידה הגדולה ביותר, ישועה והצלחה, ואז יקויים מה שקראנו אתמול בתורה: "וישבתם לבטח

בארצכם" – שיהודי ארץ ישראל ישבו שם לבטח, "ונתתי שלום בארץ" – שהקב"ה ישלח הצלחה שיהיה שלום בארץ הקדושה, "והייתי לכם לאלקים" – שהקב"ה יהיה אלוקיננו, האלוקים של כל היהודים בכל מקום המצאם, "ואתם תהיו לי לעם". כל אחד מכם וכולכם יחד וכולנו עם כל אחינו בני ישראל נהיה העם של הקב"ה, שהוא יוציאם בידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה מכל הקשיים ויביא להם שלום ובטח בכל הדרוש להם. ובקרוב ממש יקויים סיום הפרשה שקראנו "ואולך אתכם קוממיות" – שהקב"ה יוליך כל יהודי ואת כל היהודים בקומה זקופה, בראש מורם, בקרוב ממש, בגאולה האמיתית השלמה והמלאה ע"י משיח צדקנו⁶⁰³.

מיד בסיום המלחמה כתב הרבי אגרת לנשיא מדינת ישראל, מר זלמן שז"ר וזה תוכנה: ב"ה, ער"ח סיון, ה'תשכ"ז. ברוקלין, נ.י. לכבוד הו"ח אי"א נו"נ בחור מעם ומורם מעם ודורש טוב לעמו בעל מדות תרומיות ענף עץ אבות מו"ה שניאור זלמן שליט"א. שלום וברכה! שמחתי להיוודע זה עתה אשר ביתו לא נפגע מהפצצות וכו' שלכן תקותי חזקה, ומכל שכן וק"ו, בנוגע לכ' וכל משפחתו שליט"א, שהשלום בשלמות אתם. ויהי רצון שיקויים בזה וכן בנוגע לכל אחינו בני ישראל שליט"א שבאה"ק ת"ו ובכל מקום שהם, הודעת חכמינו ז"ל (ב"ב יב, ב) שכל שמטיבין לו הרי בוודאי שיהי' לזה המשך בהטבה, טוב בגשם וברוח גם יחד. ומובן ופשוט שכולל ולכל לראש, ובסגנון הכתוב, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה הוי' במצרים והמסייעים שלהם, ומסר רבים ביד מעטים שהלכו במס"נ ל"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", ואז הרי בוודאי ובוודאי שיהי' כסיום הודאה הידועה – (שכאו"א יוסיף בתומ"צ, ביחד עם ההודאה מקול"ע למקור הנסים), – להודות ולהלל לשמך הגדול. והרי הימים ימי סגולה – ראש חודש השלישי, וימי הכנה והגבלה למתן תורה ולקבלת התורה, תורת חיים, א לעבעדיגע תורה, ובפתגם ששמענו מכ"ק מו"ח אדמו"ר – א תורה וואס מאכט-אויף לעבן, חיים ראויים לשמם, ימים בם נבחרו בני" להיות סגולה מכל העמים ממלכת כוהנים וגוי קדוש. בברכה – בנוסח המסורתי – לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות – מתוך בריאות הנכונה ובכבוד ובהוקרה – המצפה לבשו"ט, מ. שניאורסאהן⁶⁰⁴. את מהותה של המלחמה הגדיר כ"מלחמה זו היתה מצוה ע"פ התורה... שקאי גם על מלחמה ד"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם"... ואין טעם לחלק בהשייכות דהגנה מצד ל"יחוד השם' בין כשמלך בישראל או לא, עכ"ל⁶⁰⁵. וכן כתב עוד כנגד שיטת סאטמר בעניין זה: "ברור שזה דניצולו 2.5 מיליון בני" שבארץ הקודש תיבנה ותכונן (כולל הישיבות וכו') – נס מן השמים דקדושה וכו'. הרבי אף הרבה לדבר בשבועות שלאחר המלחמה על הנסים שהתרחשו בה.

הרבי גם התייחס למשמעות הרוחנית של ניצחון המלחמה ובהתוועדות יום שני של ראש-השנה ה'תשכ"ח, אמר הרבי מאמר חסידות⁶⁰⁶, ובסימו אומר: וזהו והיה ביום ההוא יתקע

בשופר גדול, דההוראה מזה שביום ההוא יתקע בשופר גדול, יתקע מעצמו, היא, שבסוף זמן הגלות שנשארו רק כמה רגעים שקודם ליום ההוא שיתקע בשופר גדול (שבנוגע לכמה עניינים התחיל כבר הענין דתקע בשופר גדול, כמובן ממאמר הנ"ל מכ"ק מו"ח אדמו"ר⁶⁰⁷. ובפרט, שמעת כתיבת המאמר עד עכשיו כבר עברו כך וכך שנים, ועל אחת כמה וכמה בזמן האחרון שראו במוחש שכמה וכמה שהיו תחלה במצב של 'אובדים ונדחים' רח"ל התעוררו בתשובה ע"י התקיעה בשופר גדול) צריכה להיות העבודה בביטול, ההכרה והרגשה שכל העניינים שנפעלו ע"י עבודתו, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לזולתו, היא לא מצד המעלות שלו אלא מצד הנתינת כח מלמעלה...

יחד עם זאת, התנגד לקביעת יום הניצחון לדורות באמירת הלל או בברכת 'שהחיינו'⁶⁰⁸. וביקר את תחושת "כחי ועוצם ידי" ואמר: "רואים כי אדרבה, גדלה ההרגשה של "כחי ועוצם ידי" (ואפילו לא מדגישים כל-כך את המס"נ של הלוחמים). ולמרות כי גם הקצינים הגבוהים הודו כי "יד ה' היתה זאת"; וכל אחד הרגיש בזה, ובמיוחד ראשי הצבא שידעו את הכוחות שמכל צד ואת הסיכויים שע"פ טבע הסותרים את המציאות של תוצאות המלחמה ואופנן - אך ביטוי השמחה מוכיח את ההיפך הגמור...⁶⁰⁹ ובמקום אחר הוסיף: "וגם זה למדתי בקיץ זה, במאורעות שבאה"ק ת"ו, אשר לכאורה אין כל ספק ומקום לספק וברור הוא אשר אך ורק יד ה' עשתה זאת וכו', ובכל זה לאחרי עבור שעה קלה לפי ערך כבר התחילו לקרר את ההתלהבות ולחזור לפירושים של כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ועד להדפסת החוברת הידועה מטעם הממשלה. ונראה תכף לעיני כל אשר אף שרק פינה אחת נשארה שלא נגמרה בנצחון הנסיי האמור, כוונתי לזירה הדיפלומטית, הרי משהתחילו בהביאור דכחי ועצם ידי התחילו להיעמר ולהתוסף קושיים על גבי קושיים ותקלות על גבי תקלות ועד להמצב כהיום הזה, שעלול ח"ו וכו' וכו'. והנה מצאתי פירוש מאמר האמור במאורעות דימים אלו"⁶¹⁰.

כמו כן, הרבי היה בין הראשונים שהכריזו על גודל הסכנה הטמונה ברעיון של נסיגה מחבלי ארץ ישראל והסגרתם לידי הערבים תוך כדי הכנסת מיליוני יהודים למצב של פיקוח נפש גדול. וכן את אלו "אשר תכף ומיד לאחרי ניצחון המפליא של מלחמת ששת הימים התחילו במו"מ איך להשתחרר ולהיפטר משטחים המשוחררים..."⁶¹¹

חרדתו לשלומם של יושבי ארצנו הקדושה באה לידי ביטוי נאדר, בעת שהתחוללה כאן מלחמת "ששת הימים", קיץ תשכ"ז. ימים מספר לפני פרוץ המלחמה, הופיע והשתתף בישיבה מיוחדת של מועצת גדוה"ת באמריקה, אשר נזעקו לטכס עצה בנוגע לא"י בלשכת אגו"י בניו יורק. הופעתו גרמה אז להתרגשות. קודם לכן הודיעו מבית הרבי, כי מפאת חולשתו המופלגת, לא יוכל להשתתף בכינוס זה. כמה מחברי מועצת גדוה"ת, מגאוני הדור, הציעו משום כך לקיים את האספה במעונו של הרבי. אלא בפקודת הרופאים, שציוו עליו מנוחה מוחלטת ואף הטעימו שכל התאמצות מצד הרבי קשורה בסכנת חיים ואסור לו להשתתף בדיונים כלשהם, הורידו הצעה זו מעל הפרק. מה מאד הופתעו, לפיכך, כאשר רגעים מספר לפני פתיחת האספה נפתחה הדלת בלשכת אגו"י ובפתח רואים את דמותו השפופה במקצת של האדמו"ר מבויאן. הוא חיזור כסיד. פניו המעונים העידו על ייסורים ומכאובים גופניים, אך בקושי משרך הוא את רגליו ומתיישב על כסא. נדהמו הנוכחים, גדולי האדמו"רים וראשי הישיבות, מהופעתו, והיו חרדים לבל יבולע לשלומו חלילה. אולם הרבי התנצל בפניהם בקולו הענוג והחרישי: "היה קשה לי לבוא, אך עוד יותר קשה עלי להישאר בבית. ישראל שרויים בסכנה - ישראל זקוקים לרחמים - יהודים מצפים לישועה, כיצד יכולים בשעה כזאת לישוב בבית?... הלא יהודים בסכנה, מותר איפוא להרגיש בגינם מעט כאבים!..."

ובימי המלחמה גופא, ימים גורליים, היה דרוך כל שעות היממה לשמוע ולהיוודע מה מתרחש בארץ-ישראל וכיצד מתפתחת המערכה. לא נתן מנוח לעסקני אגודת ישראל ותבע מהם בלי הרף לפעול, להשפיע בווינינגטון, להשתדל ב"סטייט דיפרטמנט", לבוא בדברים עם סנטורים - ובכלל לחשוב: במה יכולים לעזור ליהודים? היה מוטרד כל העת מן הרעיון, שמא אין עושים מספיק, שמא לא מיצו את כל האפשרויות לעזור ליהודים?⁶¹²

"...הבשורה המרנינה על מפלת הערבים הפיחה בו רוח חיים. מאידך, דאב לבו על הקרבנות שנפלו. "האם מספרים אמת בנוגע למספר החללים, או שמעלימים?" - חקר ודרש בעצב. תוך כדי דיבור נרתע והוסיף: "בעצם אסור אפילו לשאול ככה, הלא גם יהודי בודד שנפל הוא כאב לב עצום... אפילו יהודי אחד" ובדברו הרגיש השומע כי אכן נקרע לבו לגזרים על כל נפש יחידה מישראל...⁶¹³

193

"למכה מלכים גדולים..."

הרב משה יחיאל הלוי אפשטיין (תר"ן-תשל"א)

אדמו"ר מאוז'רוב

"בחורף תשכ"ז, כחצי שנה לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, השמיע מרן זצ"ל כל מיני רמזים על העומד להתרחש בימים הבאים, האנשים שהיו רגילים בשיחו ושיגו, התרשמו אז, כי הוא שומר בלבו רזי עולם – בנוגע לעתיד הקרוב ביותר – שנתגלו לו מסוד ה' ליראיו. מקורביו מספרים דבר פלא שאירע בו בשנה זו, ביום ז' אדר, כשעלה להשתטח על ציון רבי מאיר בעל הנס בטבריה, וביקש מהציבור – שלא כדרכו – לומר ביחד עמו את הפרקים נז, נח, נט, עה, מספר תהלים, הפרקים שפותחים כולם ב"למנצח אל תשחת." כאשר נשאל אז מפי הרב שלום חיים פרוש, מה טעם, השיב סתומות: "בשנה זו יש ענין מיוחד". רק בעבור חודשיים ומחצה, כשפרצה בארץ ישראל המלחמה בין הערבים והיהודים הידועה בשם 'מלחמת ששת הימים' נפתרה למקורביו החידה. במלחמה זו, כמפורסם, התרחשו נסים גדולים וצוררי ישראל נחלו תבוסה גדולה⁶¹⁴.

"לפני פרוץ המלחמה הנזכרת, בשחרית של יום שבת-קודש פרשת במדבר, כ"ד באייר, כשהישוב בארץ ישראל היה אחוז חרדה בגלל המצב הבטחוני הקשה, עמד מרן זצ"ל בבית מדרשו לפני קריאת-התורה ודיבר אל הקהל כדברים האלה: "יהודים! כבר היו בארצנו הקדושה מלחמות הרבה, אבל נסים כאלו שנזכה עכשיו לראות, לא התרחשו מזה אלף ותשע מאות שנה... אנחנו רוצים את השלום, לדידן שלו"ם הוא נוטריקון ו'הושיענו, מ'הרה, ל'מען, ש'מך, אבל הם לא רוצים את השלום, לדידהו שלו"ם הוא: ש'מם מ'חית ל'עולם ו'עד... ושלא ישרור פחד בלב אף יהודי... בעזרת השם יתברך ננצח אותם... הנצחון חזוי מראש... ואמנם בנוהג שבעולם כשיוצאין למלחמה זקוקים לכלי זיין, אך לא חשוב כמה יש בידינו, הנשק העיקרי הוא להתחזק באמונה ובטחון... ומצאתי סגולה בתורה לעת כזאת. כתוב (בראשית מט, כד) "מ'שם ר'ועה א'בן י'שאל, צרוף ראשי תיבות מאי"ר, יתן איפוא כל אחד כ"ה מטבעות לצדקת רבי מאיר בעל הנס, וכל ראש בית-אב יתן ב' פעמים כ"ה, אחד בעד עצמו ואחר בעד ביתו... אמנם הזמן קצר מאד, ולכן אם נעשה את הדבר הזה בציבור, בכנופיא, יהיה חשוב בשמים כאילו כל ישראל נותנים כופר נפש, וכולנו ניוושע..."⁶¹⁵

"מרן זצ"ל תלה תקוות הרבה בהמשך התוצאות של מלחמה זו, כשהוא מתבסס על רמזים מתורת הנסתר, שלפיהם צריכה להיות הגאולה השלמה בשנת תשכ"ח הקרבה. הוא נתמלא שמחה בלי מצרים כאשר באו לבשר לו את דבר שחרור ירושלים העתיקה, הר הקודש, ופניו זרחו באור מלא. כשסיפרו לו מן השלל והמלקוח של הנשק הסובייטי, שנפל בידי היהודים,

צהל וקרא: "למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו". כאשר נפוצה הידיעה על מותו של נאצר, שליט מצרים, פתח וקרא עליו בסעודה שלישית של שבת מקרא שכתוב בנבואת חבקוק (ג, יג) "יצאת לישע עמך, לישע את משיחך – מחצת ראש מבית רשע" וסיים "בתר רישא גופא אזיל".

[גם אמר ששמע בזמנו מהרה"ק רבי אהרון מבלז זצ"ל, כי לא יתכן שהגאולה קרובה בזמן שהכותל המערבי נמצא בידי צרים (רבי משה יאיר וינשטוק זצ"ל שביקר אצל מרן זצ"ל בירושלים ביום י"ד מנחם אב תשכ"ז מספר באגרת מה ששמע אז מפי קדשו: "ואמר לי כי היה אצל מרן הקדוש (מהר"א) מבעלזא זצ"ל ואמר לו הרבי מאוז'רוב שכפי הנראה הרי הגאולה השלמה קרובה מאד מאד אלינו, ענה הרבי מבלז: "וואס רעדט איר, דערווייל האבן מיר נישט דעם כותל מערבי, די מערת המכפלה, די קבורת רחל, איז ווי קענט איר זאגען אז די גאולה איז נאהנט"), וכפי הנראה התכוון לרמוז בזה כי עכשיו שסיבבה ההשגחה העליונה להחזירם לידיים יהודיות, הרי יתכן מאד שהגאולה קרובה⁶¹⁶].

אפס, בשנתחזור לו אחר כך שנכזבה תוחלתו, וכי עדיין בן-דוד לא בא, נשבר לבו בקרבו מעצם המחשבה שיתכן, כולי האי ואולי, שלא יזכה לראות בחייו את המלך המשיח. והיה קורא על הענין הזה את הפסוק מתהלים (קב, יא): "כי נשאתני – ותשליכני" (שם, עמ' שג). "כאשר קמה התעוררות בקרב האוכלוסייה החילונית להתקרב אל האלקים, אחרי מלחמת "ששת הימים" בא"י, כתב באגרת: "לא אבין כוונת אחדים אשר ממעטים מקידוש השם, הלא חילקו כבר ארבעת אלפים זוגות תפילין, ויש מחסור בתפילין, ואצל הכותל המערבי עומדים אנשים מהשכמת הבוקר להניח תפילין, אפילו בצבא עומדים בתור להניח תפילין... ואת הדתיים שלפני כן היו שוטמים, עכשיו אוהבים אותם, ומכבדים אותם, והחילונים אומרים שרק בזכות שומרי הדת הם ניצולו..."⁶¹⁷

194

"אוזר ישראל בגבורה"

הרב יחיאל יהושע רבינוביץ (תרס"א-תשמ"ב)

אדמו"ר מביאלא, ה'חלקת יהושע'

לאחר מלחמת ששת הימים, ה'חלקת יהושע' מביאלא, היה מצוה לתלמידיו לכוון בכל יום בעת ברכת 'אוזר ישראל בגבורה' להודות לה' על שהנחיל גבורה לבני ישראל בשנת תשכ"ז. דברים אלו אף הודפסו בתוך הסידור 'חלקת יהושע' הערה בתחתית העמוד: "בשנת תשכ"ז, לאחר המלחמה, אמר רבנו זצללה'ה שיש לכוון כאן להודות להשי"ת על אשר אזר את עמו ישראל בגבורה"⁶¹⁸.

195

"היו נסים גדולים"

הרב מנחם נחום טברסקי (יליד תש"ב)
 הרב יעקב יוסף טברסקי (תרנ"ט-תשכ"ח)
 אדמו"ר מצ'רנוביל ואדמו"ר מסקווירא

"ביום ב' הייתי אצל כ"ק אדמו"ר הרה"ק שליט"א, וסיפר שבא מכתב מנחום טווערסקי שמפרט שהיו נסים גדולים", אבל אמר: "איך קען נישט האבן קיין מנוחת הדעת ביז דער רזיטער רשע וועט האבן א מפלה" (אין לי מנוחת הדעת עד מפלת רוסיה הרשעה)⁶¹⁹. גם האדמו"ר מטריסק, הרב יעקב אריה טברסקי (תרמ"ד-תש"מ) כתב לאחר מלחמת ששת הימים מכתב ובו תיאר את האירועים ואת החוויות וסיים: "מעתיא אנו זקוקים לישועה גדולה מן השמים"⁶²⁰.

196

"נסים גלויים שלא זכינו לראות במשך הרבה דורות"
 הרב שלום נח ברזובסקי (תרע"א-תש"ס)
 אדמו"ר מסלונים, ה'נתיבות שלום'

"...את שלום אחי ורעי אדרוש. אחרי המאורעות הכבירים שעברו עלינו בתקופה האחרונה בין פסח לעצרת, שתחילתו צער ויגון ואימת השמדה רח"ל, וסופו שכולם ראו את ישועות ה' בנסים ונפלאות, שלא כל מוחא סביל דא. ממש נסים גלויים שלא זכינו לראות במשך הרבה דורות. והוחזר לנו שריד בית מקדשנו, הכותל המערבי, וקברי האבות והאמהות, ומקומות של כיסופי דורות נגלו לנו. אין לי ספק שהייתם כולכם שותפים אתנו בימי חרדה, ואח"כ שותפים בשמחה. ועד הנה עזרונו רחמיו ית"ש, ובוודאי אל יטשנו. תהילה לאל משלומנו כאן, ב"ה שכולנו עברנו את התקופה בשלום. והחיים בישיבה חזרו למסלולם הרגיל וחלק מבני חו"ל שנסעו חזרו כבר לביתם 'בית אברהם', ומושרשת היא ההכרה העמוקה כי תפקידנו כעת להגביר כח הקדושה, והתחזקות בלימוד..."⁶²¹

197

**'שמחה גדולה ביותר על הנס הגדול'
הרב אברהם יהושע השיל (תרמ"ח-תשכ"ז)
אדמו"ר מקופיטשניץ**

"כאשר שמע על הישועה הגדולה שהייתה כאן בארץ ישראל בקיץ תשכ"ז לאחר מלחמת ששת הימים, שהכוננות לפנייה היתה מורטת עצבים, ובכל מקום ישוב אחב"י בעולם נערכו תפילות ועצרות זעקה טרם המלחמה. היתה שמחתו גדולה ביותר על הנס הגדול. אך המתח הקשה שהיה שרוי בו קודם, נתן את אותותיו ומצב בריאותו הלך ונחלש, הלך והתדרדר. למרות שעז חפצו היה לבוא שוב לארה"ק ולחונן את עפר המקומות הקדושים אשר שוחררו"⁶²².

198

**'נשמת כל חי'
הרב ירחמיאל יהודה מאיר קאליש (תרס"ה-תשל"ו)
אדמו"ר מאמשינוב**

"האדמו"ר הזקן מאמשינוב זצ"ל, בשיחותיו בתורה שאמר בשנת תש"ח, השמיע דברים בדרך תפילה שתהא זו התחלה למעשים גדולים שאנו מקוים ומצפים להם בכל הלב שיבואו..."⁶²³ סיפר הרב חיים שטיינר: בזמן מלחמת ששת הימים הייתי בשכונת בית וגן. ביום שישי בבוקר, לקראת סיום המלחמה, התפללתי בבית המדרש של חסידי אמשינוב. התפלל אתנו גם האדמו"ר. כשהגיע הש"ץ לסיום שירת הים, האדמו"ר הכריז בקול רם: "נשמת כל חי", ואמר שצריכים להגיד 'נשמת' להודות לקב"ה על מה שקרה, וכך אמרנו כולנו "נשמת כל חי"⁶²⁴.

199

**חיבת ירושלים
הרב יוסף שמואל ברנדויין (מוריה) (תרנ"ח-תשל"ד)
אדמו"ר מסטרטין ורב שכונת 'עין־כרם' בירושלים**

ר' יוסף שמואל היה ציוני נלהב ולוחם קנאי למען מדינת ישראל. כך גם הוא היה אביהם ופטרונם של לוחמי המחתרת, עד שזכה לכינוי "הרבי מהאצ"ל". ברוח זו חינך את ילדיו;

שלושת בניו ובתו לחמו כולם בארגוני המחתרת ואחר-כך בצה"ל. ר' יוסף שמואל בעצמו ביקש להתנדב ליחידה קרבית, אך במקום זאת הוטל עליו לבקר במקלטים ולעודד רוח התושבים בירושלים הנצורה והמופגזת. במלחמת העולם הראשונה עורר צעירים להתנדב לגדוד העברי. במלחמת הקוממיות דרבן בחורי ישיבות להתגייס ולהילחם למען גאולת ישראל.

ר' יוסף שמואל היה שותף גם לפעילויות שונות של ישוב הארץ. כך למשל הוא התעסק בגאולת אדמות מגדל-עדר שבין ירושלים לחברון, והיה ממייסדי השכונות גאולה וכרם אברהם בירושלים. כמו כן הוא יסד שורה של מוסדות צדקה וקופות גמילות חסדים להגשת עזרה לנזקקים, הקים חברת 'מחזיקי היישוב בירושלים העתיקה' וחברת 'חיבת ירושלים בע"מ', גאל אדמות והקים עליהן שיכונים ליוצאי גליציה. על חלקו בבניין ירושלים ובחידוש תפארתה ניתן לו העיטור 'יקיר ירושלים'⁶²⁵.

"גדולה הייתה שמחתו של האדמו"ר בימי העצמאות והשחרור של מדינת ישראל: הוא היה לובש את בגדי החג המיוחדים, את השטריימל היה חובש לראשו, ומתפלל בדקות תפילה מיוחדת ליום העצמאות וגומר את ההלל בברכה. כששחררו את ירושלים נראה היה כי הוא הצעיר בכמה שנים, לא היה יום שהוא לא היה הולך לעיר העתיקה להתפלל בכותל המערבי⁶²⁶.

200

'אל הכותל צריך לרוץ'

הרב משה מרדכי בידרמן (תרס"ג-תשמ"ז)

אדמו"ר מלעלוב

"הרה"ק מלעלוב זי"ע, בשנת תשכ"ז כשהיתה מתיחות רבה באר"י ולאחר מכן פרצה מלחמת ששת הימים, בעת הסדר בהגיעו ל"הא לחמא עניא' נענה ואמר בשם אחד מאדמו"רי קרלין שאמר קודם השואה "תקיף במלוכה", רבש"ע היכן תוקפך? וידוע דמרדכי הצדיק ציווה לצום בליל הסדר ושלא יערכו בני"ה הסדר כהלכתו כמ"ש ויעבור מרדכי (אסתר ד, יז) ציווה כביכול לעבור על המצוות, וכן אמר הכתוב 'בלילה הוא נדדה שנת המלך וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי' שציווה לעקור מצות הסדר שאמר, אם אין בני"ה בשביל מה לקיים את מצות הסדר. כמו כן נענה הרה"ק מלעלוב זי"ע ואמר הא לחמא עניא, רבש"ע, אם אין אנו ניצולים קח נא את הלחם הזה חזרה"⁶²⁷.

"ימים ספורים לפני המלחמה סיפרו לו כי מצב מלחמה ממשמש ובא וכי צבאות הערבים גמרו אומר למחוק חלילה, את יושבי הארץ. הציבור אוגר מזון לימי מקלטים ומחסור. הרבי

היה נחרץ: "אין צורך לאגור מזון! המלחמה תהיה קצרה". באחד מלילות שבת דיבר בבהירות רבה יותר. הוא סיפר שבשעה שהבריטים כבשו את הארץ, שמח סבו הרה"ק הרב דוד צבי שלמה מלעלוב זי"ע שהתגורר בירושלים, ואמר שהנה עתה ניתן יהיה להתפלל בקברי אבות במערת המכפלה, מה שנמנע עד אז אצל הטורקים. בקרוב, אמר הרבי מלעלוב: "בקרוב כאשר יתאפשר ליהודים להתפלל בכותל המערבי, בקבר רחל ובמערת המכפלה יוכלו להחיש את הגאולה" ולפתע נזעק בתמיהה: "מדוע מחכים?! ככל שהמלחמה תוקדם כך יתקצרו מספר ימיה!"⁶²⁸

"האדמו"ר מריבניץ היה נמנע מלבקר בכותל המערבי, מאחר שחוגים חסידיים מסוימים אסרו את הדבר, בטענה שאסור להיכנס אל השטחים הכבושים ע"י שלטון הציונים. בהגיעו פעם לבקר את רבנו בירושלים, פנה אליו רבנו בהיכנסו ושאלו: "כבודו כבר ביקר בכותל המערבי?" – "נמנע אני מללכת לשם" – השיב לו. "ומדוע?" – התפלא הרבי. "כי שמעתי אומרים, שאסור ללכת אל הכותל המערבי", ענה הרבי מריבניץ. "אכן צודקים הם" – החזירו רבנו, "ללכת" אל הכותל – אסור, אל הכותל צריך "לרוץ"!..." כשמוע האדמו"ר את דברי רבנו, פנה תכף ויצא את הבית, ואץ רץ במו רגליו כל הדרך עד הגיעו אל הכותל⁶²⁹.

201

"רגשי הלל והודיה לבורא"

הרב חיים מרדכי רוזנבוים (תרס"ג-תשל"ח)

אדמו"ר מנדבורנא, ה'מאמר מרדכי'

מספר הרב שמחה אלבוים, כיום מאנשי החינוך הדגולים בבני ברק ואז תלמיד בישיבתו של כ"ק האדמו"ר רבי חיים מרדכי מנדבורנא זי"ע בבני ברק, שהאדמו"ר הרח"מ מנדבורנא זי"ע התייחס אז אל גלי ההתעוררות והשיבה אל המקורות בזכות נסי המלחמה ואמר כי מקורה של ההתעוררות היא בפסוק "והריחו ביראת ה'" שנאמר על ימי הגאולה. טבעו של ריח שהוא מתפשט מעבר למקורו, מי שמתקרב לגן ורדים למשל, יחוש בכך מטרים ספורים לפני שער הגן, כך עתה, לפני ביאת המשיח התפשט ריח יראת ה' בעקבות נסי המלחמה ומי שהוא בעל חוש ריח מפותח חש ומתקרב במהרה.

בתוך כדי המלחמה, בכ"ט באייר, חל יום ההילולא של זקנו הקדוש, רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע. הרבי מנדבורנא נהג לערוך שולחן הילולא ולא ויתר גם באותם ימים. תלמידי הישיבה התכנסו בבניין ברחוב מינץ שבשערי בני ברק יחד עם הרבי. היו שביקשו לשיר בלחש מאחר וישנם שכנים רבים שבניהם גויסו ואולי יגיבו במורת רוח למשמע השירה. אך הרבי הורה

לשיר בקול. "השמועות על הנסים צריכות להביא רגשי הלל והודיה לבורא והשירה תיתן אפוא ביטוי לכך", אמר⁶³⁰.

202-203

'מאז מלחמת ששת הימים רואים נסים גלויים'
הרב אברהם חיים ראטה זצ"ל ורבי דוד חי אביחצירא
אדמו"ר מ'שומרי אמונים' (תרפ"ד-תשע"ב) ורבי דוד חי אביחצירא מנהריה

אדמו"ר משומרי אמונים: "...ההתנהגות בעולם, ובעניין ארצות ערב, הם מוכנים כבר כולם יימח שמם, לבלוע את עם ישראל ולחלק את ארץ ישראל, וכל היום וכל הלילה שבתם וקימתם אני מנגינתם, כל העולם מסוף העולם ועד סופו, אפילו אמריקה, כולם רצו את זה והיו מוכנים לזה, והקב"ה בלבד אותם.

רואים ממש דברים גלויים שלא הראו מעולם, כמו הנסים למשל כאן בדרום, אני גרתי בירושלים בשנת תש"ח והי' להב כמו ששמענו אז הוציאו שבע תותחים ואז הם זרקו פגזים של שניים וחצי אינץ', רק מההדף ומהקול יכלו להיפגע ואלף הרוגים היו בחודש אחד, והיום זורקים טילים של מאה ושלושים אינץ', שכל אחד מהם יכול להרוס בנין של חמש קומות, ולא קרה שום דבר.

רבי דוד אביחצירא: באים מלאכים ומכוונים אותם.

אדמו"ר משומרי אמונים: שמעתי ממישהו שקרא בעיתון צרפתי שכתוב שם שאחד שאל את הראש של החמאס, הטילים שלכם נעשה מנייר? אז הוא אמר לו שיש להם את הטילים הכי חדשים שקיבלו מאיראן, אבל מה נעשה שהשם שלהם זורק אותם לצדדים.

רבי דוד אביחצירא: זה מה שאומר רבנו החתם סופר, "הללו אה ה' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו", הוא שואל וכי הגויים צריכים לשבח, הרי אנחנו צריכים לשבח, רק הוא אומר כמו שרבנו אומר שהם יודעים את הנסים שנעשים יותר מאתנו. לכן רק הם ישבחו, אין בעל הנס מכיר בנסו.

אדמו"ר משומרי אמונים: אבל מזה יחייבו אותם, בשביל זה אנחנו צריכים לעורר כי לא שמענו נסים כאלו מאז יצאנו מצרים.

רבי דוד אביחצירא: כימי צאתנו מארץ מצרים אראנו נפלאות.

אדמו"ר משומרי אמונים: כל הגלות היה רק שמדות וגזרות, אלפיים שנה לא ראו חסדים, אולי לפעמים, והיום ב"ה זה ארבעים שנה מאז מלחמת ששת הימים רואים נסים גלויים⁶³¹.

מדברי האדמו"ר מ'שומרי אמונים' זצ"ל במוצאי תשעה באב תשע"א בענייני השעה

...ורואים שכבר נפתחו שערי שמים, ומי שאינו סומא ולבו אינו מטומטם ויש לו מח בקדקודו להתבונן שמהו מתרחש, ונפתח בשמים ענין של מדת הרחמים על כלל ישראל, ומתנוצצים סימנים לגאולה, שלא ראו כזאת במשך כל אלפיים שנות הגלות. אלא מאי, כעת רואים דבר שהאירו את עינינו בזה, כי עד היום היה תקופה של אלפיים שנה אשר גולה אחר גולה גלתה יהודה, והיה קצת מנוחה במדינה כזאת או אחרת, וגם אז היו עבדים משועבדים לאומות העולם, והם גזרו עלינו גזרות ועשו אתנו מה שלבם היה חפץ, ולא עשו בשום אומה ולשון מה שעשו עם בני ישראל, ובפרט בחורבן האחרון שהיה, שלא עשו זאת אפילו לחיות, שעל החיות הם מרחמים יותר, בתואנה של צער בעלי חיים.

ואילו כעת הגיע זמן של רחמנות, שנפתחה מדת הרחמים, ומנין אנו יודעים זאת. כידוע שהנקודה של כל העולם היא ארץ ישראל, שהקב"ה אמר מכל העולם אני בוחר לעצמי בארץ ישראל, ומזה אני בוחר בבית המקדש, ורבי יוחנן בן זכאי פעל אצל הדוכסים שלא יחריבו את כותל המערבי, ומשם לא זזה שכינה מעולם. עכ"פ יש נקודה שהקב"ה בחר בו והוא לב העולם, וכדרך שכל חיות האדם תלוי בלבו, וכל עוד שהלב פועם חי האדם, רואים שכאן בארץ ישראל מראים ב"ה פלאות וחסדים שלא כדרך הטבע, ועם כל זה האומות העולם אינם שוקטים, כי עיניהם יוצאות על חתיכת ארץ ישראל הזאת, והם מסתכלים על כל המפה וארץ ישראל מסומנת בו בתיו קטן, וכל עוד שהם רואים את התיו הזה, אינם יכולים לתת שינה לעפעפיהם, כמו שאומרים באיכה ובקינות שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם, וכל לילה ויום הם חורשים עצות כנגד ארץ ישראל, וכבר שנים רבות שהם מתאספים שוב ושוב לטכס עצות האיך אפשר לקרוע את ארץ ישראל לגזרים, והראשון שבהם היו האנגלים, כמו שאמר אאמו"ר זצוקלה"ה שהמפלה הגדולה ביותר תהיה לאנגלים, ולאחריהם האמריקאים, שהם היו עיקר המצרים לישראל, מה שלא עשו אפילו מדינת רוסיא, שבשנת תש"ח היו בעד עמדתם של בני ישראל, ואותם הרשעים האנגלים אמרו שלא ישאירו אבן אחת שלמה בארץ ישראל, וכולם טיכסו עצות לכך, ורואים שלאותם הרשעים הערביים ולאותו פגר שלחו מיליארדים, ולא היה אצלם שום רעב, ואילו בני ישראל בשנת תש"ח גוועו ברעב, ואיני מדבר ממה שלא היה כלי נשק, ונתנו לכל חייל עשרים כדורים לכל משך המלחמה, והיה אסור לו לירות רק במרחק עשרים וחמש מטר, ומי שלא ראה את גודל הנסים שהיו אז לא מבין זאת, וגם נפלו עם רב בימים ההם, ולא היה פוצה פה ומצפצף, ואילו לערביים הם שולחים עד היום סיוע וכלי נשק, במחשבה אולי ואולי עוד יוכלו פעם הערביים להתגבר] ואיני מדבר סתם חדשות ופוליטיקה, אלא הנני מוכיח, שלא יוכלו לכסות על כך], ולהשלים את מה שביקש אותו רשע לעשות לפני שבעים שנה.

וכמו כן, רואים בימינו נעמד רשע ומכריז בריש גלי שהוא עושה אטום ומבקש למחוק מדינה שלמה, וכולם שותקים, ואילו היו מדבר זאת על אומה אחרת לא היו שותקים, והם מטילים סנקציות, שבמקום לשלוח להם סבון עם ריח שולחים להם סבון פשוט וכדו', יימח שמם וזכרם, תבוא רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי...

ולכן רואים כי תחילת נפילתם של ישמעאל היתה בבבל שהיא עירק שבימינו, ומאיזה טעם התחיל שם. אלא מובא בתנא דבי אליהו רבה (פי"ח) רמז רמזתי לעולם שאני יורד תחלה לבבל ואח"כ יבוא בן דוד, עכ"ל. וכעת אכן רואים שכבר נפלו מבני בבל כמה וחמישים אלף איש, ועל זה אנו כבר אומרים במשך אלפיים שנה בקאפיטל של "על נהרות בבל" – "בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו אשרי שיאחז וניפץ את עולליך אל הסלע". וברוך השם עתה זוכים לראות זאת, האם הוא דבר של מה בכך? האם העיניים סומאות? אלא האדם אומר לנפשו הרי באם המשיח יגיע לא אוכל להתעסק בתאוותי, לכן שיגיע מאוחר יותר ולא עתה, ורק כשאהיה יהודי זקן ולא אוכל ללכת, אז יגיע המשיח, אבל כשמתבוננים רואים שהתחיל להתנוצץ אורו, וכנראה שהוא רוכב על החמור והוא מתנהל לאטו, ומשם עבר לסוריה, וכן לשאר המדינות והוא שליחו של הקב"ה ועושה שם חורבנות אשר לא יאומן כי יסופר, וכשהאדם יתבונן מה מתרחש כאן לא יוכל להבין זאת, וכולם הכנות.

והאם אתם מדמים שבזה נשלם הכול? לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אבל לא יעבור תקופה ארוכה עד שאותם המרידות יתחילו גם באירופה, והשי"ת יעזור שאחינו בני ישראל ינצלו, ומי שיש לו שכל הנני אומר כבר שנים, שיארוז את חפציו, ולכל הפחות יכין לעצמו מקום בארץ ישראל, כדי שיהא לו לאן לברוח. כמו שכתב הרה"ק ר' יונתן אייבשיץ זיע"א בספר אהבת יונתן פרשת עקב, בזה"ל: דלעתיד כשיגיע עת דודים, יגזור מלכות הרשעה גזרות על ישראל, ויתנדבו לבם לילך ולדור בארץ ישראל, ובעת ההוא נהייתה עת צרה ליעקב [גם בארץ ישראל שיתאספו מסביבה כל האומות], וישמע ה' את צעקתם וירחם עליהם, וישלח לפניהם משיחו הולך תמים, וישיב את שבות ציון כבתחילה, עכ"ל. ועוד כתב בזה"ל: דידוע שהקב"ה יציל את ישראל ממלחמת גוג ומגוג כאשר יעברו עליהם כמה וכמה צרות ואפילו הכי לא יעזבו את ה' ואת נחלתם ארץ הקדושה וכו' עכ"ל עיי"ש.

והשי"ת יעזור שבני ישראל ינצלו בכל המקומות, שהרי עתידה ארץ ישראל שתתפשט על כל הארצות, אבל צריכים רחמים מרובים, אבל תקוותנו היא כדברי הבעל הטורים שכל זמן שאויביה שלו אזי היו צריה לראש, ואז היה הכל סגור בעבורנו, ומובא בזה"ק שאין מפילים את האומה בטרם שמפילים את שרו מלמעלה, ורואים שלקחו את אותו אחד שהיה שולט על כל המדינות הערביות והוא נשיא מצרים, והכניסו אותו לכלוב כמו כלב, ועוד מבקשים לדונו למיתה, והכול היו סוגדים לו, ואפילו השקצים שלנו, ואיזה הסבר יש בזה, אלא הפילו

את שרו של מצרים, ובעקבותיו נפלו כל השרים של כל המדינות הערביות, ונתקיימו דברי הבעל הטורים כשיפול ישמעאל באחרית הימים, וכמו שכתב וכשל עוזר ונפל עוזר, שהרי בני עשו היה עוזרים תמיד לישמעאל במחשבה שמא יוכלו להתגבר על ישראל, וכעת מתקיים כשל עוזר ונפל עוזר, שכולם כושלים ונופלים, ואמריקה שהיתה עבודה זרה של הזהב, וכולם אמרו עליה שהיא הארץ המובטחת, והיא תרד מטה מטה, כי לפני עשר שנים שקיבלו את המכה שלהם, ואז ראו שכבר הפילו את השר שלהם, ומאז הם נופלים. ואם מתחיל דבר זה צריך רחמים מרובים, וצריך להתנהג בשכל כדי שיוכלו להינצל מבעוד מועד, כי ברגע שיתחיל הזמן של הנקמה שיתקיים "יום נקם בלבי", וכפי הנראה זהו זה, אלא עתה הוא עת רצון שנפתחו שערי שמים, וצריך לבקש מהשי"ת שלא יגרמו העוונות שייסגר שוב, אבל באם הכול ילך לפי הדרך והעצה הזאת, אנו מקווים בעזהשי"ת שכבר קרוב קרוב, קרבה ישועתנו לבוא בקרוב במהרה, אמן.

אבל, מאתנו דורשים הכנה לכך, כמו שאמר יעקב לבניו כשביקש לגלות את הקץ, האספו, ודרשו במדרש הטהרו, הזמינו עצמכם לגאולה, ולגאולה צריך הכנה גדולה, והכנה רבה בכדי שנזכה לעברו בשלום, והשי"ת יעזור שיתקיים ותשוב לירושלים ברחמים רבים. כמו שאמרו היום בתפילה "כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה", וכן כתיב בתהלים "אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו", פי' לפני ביאת המשיח תלך אש והשי"ת ילהט וישרוף את כל צריו העומדים מסביב לארץ ישראל. והשי"ת יעזור שכדרך שאנו זוכים לראות במפלתם של הישמעאלים והערביים, כן נראה במפלתם של הפלסטינים, שיהא חרב איש ברעהו, וישכחו ותיפול עליהם אימתה ופחד וכולם יברחו מארץ ישראל, אמן⁶³².

204

"לא תקיא הארץ את יושביה עוד, עד ביאת משיח צדקנו"

הרב מנשה קליין (הקטן) (תרפ"ג-תשע"א)

גאב"ד אונגוואר ומחבר שו"ת 'משנה הלכות'

נולד בעיירה קטנה ליד אונגוואר שבהונגריה. למד אצל אביו ואצל רבי יוסף אלימלך כהנא. במהלך השואה רצה רבו למנותו לממלא מקומו באונגוואר. אחרי המלחמה הגיע לארצות הברית. בתחילת ימיו בארה"ב עזר לאדמו"ר מקלויזנבורג להקים את מוסדות "שארית הפלטה", וניהלם בשנים הראשונות, וכן ייסד את בית כנסת 'אונגוואר' בבורו-פארק. לימים, יזם את הקמת קריית-אונגוואר בשכונת רמות בירושלים. הוא תכנן לעלות לישראל עם סיום בנייתה, אך התעכב עוד בארה"ב ועלה בשנת תשס"ט. לאחר עלייתו לישראל, נסע

פעם בשנה לקהילתו בארצות הברית. נפטר בכ"ט באלול תשע"א (ערב ראש השנה), ונטמן בבית העלמין העתיק בצפת.

עלייה לארץ ישראל לאחר השואה - אינה נקראת עלייה 'כחומה'

ופשוט נמי דהעליה בזה"ז לא הוה כחומה, דאפילו בזה"ז רוב מספר מאחב"י עדיין הם מחוץ לארץ ישראל כן ירבו, ואפילו לשליש ולרביע לא שמענו, ואולי רק רבע בכלל או עשרים אחוז מכלל ישראל גרים בא"י וגם אלו לא עלו יחד אלא במשך של קרוב למאה שנים ומזה לא דברו המהרש"א והאהבת יונתן לאיסור מעולם. והנה פשוט דבזמן המהרש"א והגר"י שהיו אנשים יושבים בעריהם בשקט ובשלוחה וכד יתבי אדורדייהו שפיר כתב שבאם יחליטו לצאת מארצם ומקום מושבותיהם שגרו שם שנים רבות ואבותיהם ועכשיו נועדו יחדיו לעלות לארץ ישראל יש לו טענות אלו שטען שזה עליה בחומה, אבל לאחר המלחמה שהיטלער והעוזרים עקרו את כל בני"מ ממושבותיהם והרגו מהם יותר משה מיליאנים ונשארו אודים מוצלים מאוישוויץ ובוכענוואלד וכיוצא בו ולא היה להם מקום לגור ולא מקום ללכת, רק או ליסע חזרה לווארשא או לאדזש או ווילנא, ליטא או פאלאניא, או האנגאריא וטשעכאסל. אשר לא נשאר כלום מחיי היהודים רק שנאת ישראל עם הגויים ולא נשארו מבני"י כלום, וח"ו לא היה ברירה אלא או לחזור ולהתערב בכלל עם הגויים כמו שהמצב נעשה לאחר המלחמה שם, או לברוח ממקום מולדתו אל הארץ אשר אראך, לארץ ישראל, וקצתם שהיה בידם נסעו למדינות המערב אבל רובם שלא היה ביכולתם נסעו לארץ ישראל, מה דמיון זה עם מה שכתב האהבת יונתן בזמנו שהעולם בשקט ובשלום... ובאמת כי גם באמעריקא וכ"ש בשאר מקומות שורה התבוללות ר"ל בין הגויים, וידוע דבאמעריקא יותר מששים אחוז מבני"י נתערבו בין הגויים עם נישואין אזרחים יהודים בין העכו"ם ר"ל, וגם בכל העולם כולו, כ"ש ברה"מ (רוסעלאנד) וכל ערי יוראפף ומדינות ספרד, לבד ממקומות מסוימות כגון אנטווערפען ולאנדאן... ועוד בו שלישיה, החשש שחשש רבנו יהונתן שמא יחטאו בעונ"ה והחטא גורם להקיא אתכם ח"ו, אבל נראה דמעלתו ס"ל כאילו בחו"ל אין חשש זה רק בארץ ישראל, והרי בעינינו ראינו שמכל הקהל הגדול בגערמאניא וטשעכאסלאוואקיא מתחילה מתו מיתה רוחניות ע"י ההשכלה ושוב כולם נהרגו בעונ"ה מיתה גשמיות ונשרפו בקראמעטאריאס ואפילו לא זכו לקבורה, ולא נשארו מהם רק מעט מזער ואפילו לשליש ולרביע לא שמענו אלא כמה אחוזים נשארו בחיים והחשש שחשש לארץ ישראל בעונ"ה נתקיים בחו"ל שלא זאת שגלו אותם ממקומם, אלא הרגו אותם הם ובניהם ובנותיהם כולם כאחד משנת תרצ"ח עד שנת ד"ש, המה ראו קודם החורבן ובעונ"ה אנחנו נשארו מהחורבן וראינו בעונ"ה מה שראינו. ואדרבה, ארץ ישראל ודריה הציל

הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו וכמו בדור המבול ארץ ישראל לא ירד שם הגשם והמבול כמבואר בגמ' זבחים.

מלכות רשעי ישראל - יעשו תשובה

אבל על מלכות רשעי ישראל ח"ו מתפללים להשפילם ולהכניעם במהרה בימינו אבל לא לכלותם אלא ישפיל אותם ויכניעם וממילא יעשו תשובה וכמ"ש הרמב"ם בהל' גירושין בפ"ב בדין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני דבנ"י יש בהם נקודה פנימית שבעצם היא טוב אלא מי מעכב, שאור שבעיסה, ולכן כשישפילם ויכניעם ממילא יחזרו בתשובה...⁶³³

אין גלות נוספת מארץ ישראל עד ביאת המשיח, הקמת המדינה וחלוקת הארץ

תושבי ארץ ישראל נשארו לפלטה, עד ביאת גואל צדק. וכמאמר הנביא (יואל סוף פרק ג) כי בהר ציון ובירושלם תהיה פלטה. ובודאי וודאי כי לא דבר ריק הוא, כי זה קרוב לאלפיים שנה שאנחנו ואבותינו מתגוררים בגלות המר ונתקיים בנו "ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר", ועתה זכינו שיחזרו ויעלו לארץ ישראל להשתקע שם. ופרשה ציון אמנו המאכלת ופשטה את ידיה, וקיבלה את האודים הנשארים בחיים מן המבול של אש, ומי שנתאפשר לו, עשה דרכו לארצנו הקדושה, ונהרו רובם לארצנו הקדושה, ובפרט רוב מגדולי ישראל הנשיאים עשו דרכם לארצנו הקדושה. ואם כי ישנם עוברי עברה בארץ ישראל ורבעה הקללה של ולא תקיא הארץ, הנה אנו בוכים ומקוים שכולם יחזרו בתשובה בקרוב וישארו בחיים. ועל כל פנים, כהיום רואים אנו רבבות מאחינו בני ישראל בארצנו הקדושה, כולם קדושים לומדי תורה לשמה ושומרי תורה ומצוות, ועשרות אלפי בחורי ישיבה מכל העולם מגיעים ללמוד בישיבות בארץ ישראל, ואם אברהם אבינו התפלל על אנשי סדום: אולי יש חמשים צדיקים ויאמר לא אשחית בעבור החמשים צדיקים, כל שכן בארצנו הקדושה שישנם בלי עין הרע, רבבות ורבבי רבבות שומרי תורה ומצות, בוודאי לא תקיא הארץ את יושביה עוד, עד ביאת משיח צדקנו...

ודקדקתי בהמשך דברי הנביא (יואל פרק ח) שכל הגויים התקבצו לשפוט ולדון על כלל ישראל, שנשארו אודים מוצלים מאש ובקשו לחזור לארץ ישראל, והם חילקו את הארץ, ונתנו כחצי ממנה או פחות מזה לעם ישראל, ואת השאר נתנו לישמעאלים, וזה ביאור המשך הכתוב: ואת ארצי חלקו. ועמק יהושפט נאמרה על האו"מ. וכבר אמרתי פעמים רבות, על מה ולמה נוצר הדבר הזה הנקרא או"מ, שאין בו אף תועלת. אשר רוב פעלם הוא ללחוץ את ישראל ולבזותם, וכידוע ששמונים אחוז מהדיונים שם, הם בענין ארץ ישראל. אלא שכשיבוא משיח צדקנו, והקב"ה יקבץ את כל הגוים ושאל אותם על מעשיהם (עיין

ע"ז דף ג:), וכל אומה תנסה להצדיק את מעשיה ולומר שלא השתתפו לרעה נגד ישראל. אז יקחו את ספרי האו"מ ויראו שם שכולם כאחד נתקבצו כנגד ישראל...⁶³⁴

בא העת לגאלנו - אפילו בלא תשובה

והאמת הוא כי לא הי' כל אלו הצרות ושפיכת דמים וההריגות שעשו העכו"ם כמו בדורנו אנו וכל הגוים השתתפו בכליון שונאי ישראל אשר כמעט לא השאיר לנו שריד, לולי רוב רחמיו וחסדיו 'והרנינו גוים' על דור הזה נאמרה 'כי דם עבדיו יקום' ששפכו ולכן ודאי על עכשיו לדורנו השפל השבור והרצוץ נאמר שלא יעשה תנאים אלא יגאלנו בכל אופן. ונראה הדבר פשוט כן שהרי אמרו ז"ל אני ה' בעתה אחישנה ודרשו (סנהדרין צח וירושלמי תענית פ"א ה"א) זכו אחישנה לא זכו בעתה והמבואר שבעתה יבוא אפילו לא זכו והיינו בלא תשובה, דבתשובה הרי הם זכו ואחישנה ולכן פשוט דבעתה אין כאן תנאי בתשובה אלא בא העת לגאלנו... ומאחר שבעונ"ה בדור הזה נתקיימה ממש הנבואה זו שנרמסו בחמתו ששת או יותר בדיוק שבע מיליאנים יהודים ואין משפחה ובית בעונ"ה שלא עברו הכוס התרעלה ומה הכעס הגדול והחרון אף הזה, אבל זה לפי שיום נקם על הגוים בא ושנת גאולי בא, ודייק שנת גאולי בא כי יש שתי זמנים, בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה, ומבואר מיהו דבעתה כשיבוא העת יגאלנו בכל אופן אפילו כשאין להם זכותים, דכשיש להם זכותים הרי הוא בא באחישנה וזה שאמר ושנת גאולי בא כלומר שבא הזמן של הגאולה ולא באחישנה וכיון ששנת גאולי באה, באה הזמן לנקום בגוים וממילא יגאלנו בכל אופן כי שנת הגאולה באה ואם לא זכינו בעונ"ה לקינו ונתקיימה כל השירה ובא העת⁶³⁵.

205

שירת הים ומזמורי תהלים

הרב יוחנן סופר (תרפ"ג-תשע"ו)

גאב"ד ערלוי, חבר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל

בישיבת ערלוי שבקטמון, חיזק האדמו"ר את הבחורים בעת שהותם במקלט במשך ימי המלחמה. הוא ציטט מספר הזיכרון לחת"ם-סופר, על מלחמת הצרפתים בפרשבורג והנסים שהתרחשו ליהודים במהלכה. בנוסף הזכיר לבחורים את חובת התשובה, התפילה והצדקה. בליל ההרעשה, שני בלילה, נערכו משמרות תהלים מסביב לשעון, כאשר הזעקות קורעות שערי שמים⁶³⁶. בעקבות הניצחון החלו הבחורים בישיבת ערלוי לומר מדי יום בהוראת האדמו"ר פרקי תהלים שתוכנם הודאה. המנהג הזה נמשך מספר שנים. בנוסף החלו בישיבה מאז המלחמה, לומר את שירת הים פסוק אחר פסוק⁶³⁷.

במאבק למען שלמות הארץ: האדמו"ר עמד בחזית המאבק למען שלמות הארץ. בחודש טבת תשס"ד ארגן בביתו אספה של ועד רבני עמותת 'פיקוח נפש'. האדמו"ר ציין את פסק השולחן-ערוך או"ח סימן שכט ואמר שהלכה זאת נכתבה ברוח הקודש למצבנו כעת. בחודש שבט תשס"ה, במפגש מיוחד שהתקיים בין האדמו"ר לבין שר החוץ, סילבן שלום, סירב האדמו"ר לתמוך בהצעת החוק להביא את תכנית 'ההתנתקות' למשאל עם. "אם התוצאה הסופית תקבע כי יש לפנות את היישובים, לא אסכים בשום אופן לתת יד לכך, אינני מוכן לתת גרגיר אחד מאדמת ארץ ישראל לערבים".

קדושת ירושלים

סיפר הרב ישראל גליס: בשנת תש"ן התקיימה מסיבת סיום הש"ס ברחבת סמינר בית יעקב שברחוב מנחת יצחק. כ"ק האדמו"ר התכבד באמירת סיום הש"ס, וכשהגיע לשמות "רמי בר פפא, רפרם בר פפא" פרץ בבכי ורק לאחר כמה דקות המשיך. אחרי עשר שנים הזדמנתי אל ביתו יחד עם ניר ברקת, כאשר רץ בפעם הראשונה בבחירות לראשות עיריית ירושלים. האדמו"ר הסביר לברקת שבירושלים מלכו מלכים ואישים חשובים – מדוד המלך, שלמה המלך וכן הלאה. "אתה רוצה להיות מלך בירושלים? תוכל להיות כזה רק אם תשמור על קדושתה של ירושלים בדרכי נועם." "תראה", הוא אמר לברקת, "אני גר כאן בקטמון. מאחורי ביתי היו משחקים כדורגל ועוד משחקים, ובכל שבת היו צעקות מהמנצחים ומהמפסידים. ובכל צעקה משם, אני צעקתי בלבי כאן, ועזר ה' ובלי הפגנות ומחאות הם נעלמו וכמה מהם חזרו בתשובה שלמה. אם תנהג כך ותשמור על קדושתה של ירושלים – תבורך".

בתום השיחה, הזכרתי לכ"ק האדמו"ר זצוק"ל, את סיום הש"ס לפני עשור ואיך הרבי פרץ בבכי בזמן הזכרת שמות בני רב פפא, ושאלתי אותו מדוע פרץ בבכי. ענה לי האדמו"ר: ראיתי לנגד עיני את החתם סופר והדורות אחריו, וגם את אלו שנרצחו ולא השאירו שריד ופליט, ואני מסיים בשבילם את הש"ס שבו למדו צאצאיהם, פה בארץ ישראל, במסירות נפש ובשמחה. ובכל מקרה, הוסיף, אם אתה זוכר את זה וזה נכנס לך בלב פנימה – זה היה שווה. ועוד הוסיף האדמו"ר כשנעמדתי כבר וביקשתי את ברכתו: כשתסיים את היום הזה עם ברקת, תיכנס לבית המדרש ללמוד דף גמרא⁶³⁸.

במפגש שנערך בין האדמו"ר מערלוי לבין רבה של ירושלים (כיום) הרב אריה שטרן, לקראת הבחירות לרבנות העיר שהתקיימו בשנת ה'תשע"ה, הביע האדמו"ר תמיכה במועמדותו של הרב שטרן ואיחל לו "הצלחה בניהול רבנות ירושלים, כפי הראוי לירושלים". הרב שטרן והאדמו"ר היו בקשרי ידידות שנמשכו למעלה מארבעים שנה והאדמו"ר אף הכיר את סבו של הרב שטרן, הרב רפאל שטרן זצ"ל, מקורבם של גדולי החסידות בארץ ובאירופה⁶³⁹.

206

אחיזה בארץ ישראל

הרב אברהם יעקב פרידמן (תרפ"ח-תשע"ג)

אדמו"ר מסדיגורא, חבר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל

רבי אברהם יעקב, השלישי בשושלת סדיגורא שנקרא בשם זה, נולד בווינה בשלהי שנת ה'תרפ"ח. אביו, רבי מרדכי שלום יוסף מסדיגורא, כמו אדמו"רים אחרים מבית רוז'ין, קבע את משכנו לאחר מלחמת העולם הראשונה בבירת אוסטריה. חסידות סדיגורא היא אחת החשובות והבולטות מבין החסידויות שצמחו משושלת בית רוז'ין... עם התעוררות תנועת הציונות, תמכו חלק גדול מאדמו"רי בית רוז'ין ברעיון הציוני, וחלקם אף היו חברים בתנועת המזרחי. גם אלו שהיו חברים באגודת ישראל אהדו את הקמת המדינה ויישוב ארץ ישראל. סבו של האדמו"ר הנוכחי מבוהוש התפלל ביום העצמאות את הנוסח החגיגי שקבעה הרבנות הראשית.

מורשת של חיבת הארץ

כבר מימי חידוש ההתיישבות היהודית בארץ, רבים מתוך בוני הארץ שנמנו על קהל יראי ה' היו קשורים לענפי בית רוז'ין. כאלה היו מקימיה של המושבה הגלילית ראש פינה. רבים מבני הדור השני והשלישי של הציונות הדתית, שעלו והתיישבו בשטחי יהודה ושומרון, היו בעלי שורשים חסידיים שינקו מבית רוז'ין המסועף. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה עלה רבי מרדכי שלום יוסף עם בני משפחתו ארצה. כמו דודיו קבע את משכנו בתל אביב, העיר העברית הראשונה שרחובותיה משופעים היו בבתי מדרש ובעשרות חצרות חסידיות. עם חלוף השנים הלכו והתמעטו החצרות החסידיות בתל-אביב, שצביונה הראשון הלך ונעלם, ועקרו לעיר בני ברק הסמוכה. חסידות סדיגורא הייתה מבין האחרונות שעזבו את העיר, אך ברחוב פנקס עדיין פעיל בית הכנסת של החסידות, המונה כיום כמה מאות בתי אב. כבר בחיי אביו הקים רבי אברהם יעקב את ישיבת סדיגורא בבני ברק ושימש בה כראש הישיבה. עם פטירת אביו בשנת ה'תשל"ט, התמנה לשמש תחתיו כאדמו"ר וכחבר מועצת גדולי התורה.

נאמן למורשת הרוז'ינאית הידועה בחיבתה האקטיבית לענייני ארץ ישראל, לא הסתפק האדמו"ר באהבה הרבה שרחש למתיישבים ביהודה, שומרון וחבל עזה, אלא הוביל לאורך השנים בשבתו במועצת גדולי התורה קו ציבורי של התנגדות להפקרת חבלי ארץ לידי הערבים. "כל בעיה שהייתה עם ענייני ארץ ישראל, היינו נוסעים לרבי מסדיגורא. הוא היה כותל הדמעות וגם כותל הברכות שלנו", מספר חבר הכנסת יעקב כ"ץ (כצל"ה). הלה גם זוקף

לזכותו של הרבי מסדיגורה את הקרדיט לשילוש מספר התושבים היהודים ביו"ש, ברמת הגולן ובשכונות צפון ירושלים, בין השנים תש"ן-תש"ס. בביתו של הרבי שניהל והנהיג את המאבק פעל המטה שטרפד את הצטרפות מפלגת אגודת ישראל לניסיון שטווה שמעון פרס בעזרת חיים רמון ואריה דרעי להקים ממשלת שמאל-חרדים במקום ממשלת אחדות נוספת בראשות יצחק שמיר. "ההצלחה לשכנע את חברי הכנסת ורדיגר ומזרחי לא להצטרף לפרס, החזירה את שמיר לראשות הממשלה, ובעקבות כך הפך אריאל שרון לשר השיכון. באותה תקופה, בה הייתי עוזרו של שרון, בנינו תוך שנתיים 120,000 בתים בבנייה תקציבית בי"ש"ע ובגולן, שקלטה גם את העלייה הרוסית הגדולה", אומר כצ"ה. "כל זה היה בעקבות העובדה שהרבי מסדיגורה עמד כסלע איתן נגד החלטת מועצת גדולי התורה, שרצו שאגודת ישראל תיכנס לממשלה. בעקבות העמידה הנחושה שלו, כל גדולי התורה שינו את דעתם ושיתפו איתו פעולה, ובראשם הרבי מגור - ה'פני מנחם'. כך נבנו גם קריית ספר וביתר, שגרים בהן למעלה ממאה אלף חרדים".

"פרידמן מדבר"

דמויות רבות בהנהגת ההתיישבות זוכרות את לבו החם ואת הדאגה שהפגין לשלום המתיישבים בנקודות היישוב השונות, שעמדו בפני אתגרים ביטחוניים והתיישבותיים. אחרים מציינים את ההתעניינות והידע שהפגין בפרטים הקטנים.

"הקשר שלי עם האדמו"ר החל כעניין אישי, ואחר כך התעצם עם כניסתי לתחום הפעילות הציבורית בחברון", מספר הרב הלל הורביץ, איש חברון... את הביקור הראשון בבית מדרשו של האדמו"ר הוא זוכר לפרטי פרטים עד היום. "לאחר שהתארסתי עם נעמי לבית מלמד, ביקרתי אצל האדמו"ר יחד עם הסבא שלה, הרב דוד מלמד. זה היה בערב שבת פרשת בשלח לפני 29 שנים. הרבי מאוד התרגש מכך שאני יהודי שגר בחברון ושאני מתארס עם בתו של הרב מלמד מבית אל, שאותו הוא הכיר. הרבי נתן הרגשה מאוד חמה ונעימה, וביקש שכל פעם שאגיע לתל אביב, אכנס אליו לביקור". ואכן, הרב הורביץ הקפיד לפקוד את בית הרבי בכל פעם שהיה בתל אביב. "כששירתי כרב צבאי והזדמנתי לא פעם לקריה בתל אביב, הייתי מגיע לבוש במדי צה"ל לבית האדמו"ר, ומתקבל במאור פנים", הוא מספר.

לפני כעשרים שנה, במקביל לתחילתו של עידן אוסלו, השתלב הרב הורביץ בהנהגת היישוב היהודי בחברון. ההתמודדויות הרבות שידע היישוב בתחום הביטחוני, הפוליטי וההתיישבותי רק התגברו, והקשר האישי לאדמו"ר קיבל גם אופי ציבורי. "הרבי היה יכול לראות משהו על חברון בעיתון 'המודיע', והיה מטלפן אלי בעצמו ואומר ש'מדבר פרידמן'. לקח לי כמה שניות להבין מי זה", נזכר הרב הורביץ בחיוך. "הרבי היה שואל ומתעניין לפרטי פרטים בשלום התושבים. הוא רצה לדעת מה קרה באותו אירוע - מה עשה הצבא,

איך פעל היישוב. הוא היה בתל אביב ולבו כל כך מחובר למה שקורה בעיר האבות". "לא באנו לאדמו"רים כדי לצעוק הצילו רק כשהיו צרות", מתאר הרב הורביץ את הקשר רב השנים שטיפח יחד עם שכנו, ברוך מרזל, עם בית האדמו"ר מסדיגורה. "זה היה קשר וחבור רוחני. בכל פעם שבאנו קיבלנו את ההרגשה שהוא מחכה לנו, והוא לא נתן לנו ללכת כל כך מהר. הרבי היה שם את היד שלו, ומסתכל בעיניים האבהיות שלו. הוא לא דיבר הרבה, אבל הכל היה שקול ומדוד".

בקביעות היה הרבי פוקד את חברון בערב ראש חודש חשוון. לאחר התפילות שקיים עם חסידיו במערת המכפלה, היה עולה לתל-רומיידה ועורך טיש בקרוואן הצפוף שבו התגוררה משפחת הורביץ שנים ארוכות. בתקופת 'הסכמי חברון' בהם העביר בנימין נתניהו את השליטה ברוב שטחי העיר לידי ערפאת ומחבליו, הגיע הרבי בעצמו לחברון כדי ללמוד מקרוב את הסכנות הגלומות לתושבי היישוב היהודי בהעברת השליטה בשכונת אבו סנינה לידי הערבים.

קונה אדמות בכפר דרום

הרב דוד דודקביץ', רב היישוב יצהר ומראשוני הנאחזים בקבר יוסף, מציין את מידת המסירות האישית של הרבי למען שלמות הארץ כ"צעד לא מקובל". "יחד עם הרבי מערלוי שייבדל לחיים ארוכים, יזם הרבי מסדיגורה כינוסי רבנים נגד ויתורים על ארץ הקודש. גם כשתקפה עליו מחלת הפרקינסון שאתה התמודד, הוא המשיך במסירות להוביל את הקו של אהבת הארץ".

"ערב הסכמי אוסלו היה בבית מדרשו של הרבי ברחוב פנקס בתל אביב כינוס שמטרתו היתה לגבש את כל הרבנים שנגד, עם אמירה תורנית מאוד מובהקת", נזכר הרב דודקביץ'. "זה לא היה בהכרח קהל היעד הטבעי שלו. הגיעו לכינוסים האלה רבנים מכל הגוונים ולא רק מהמעגל שלו. במושגים של אדמו"רים, הוא התנהג באופן לא מקובל. והוא הלך על זה באופן חופשי ולא מאולץ".

הרב דודקביץ' מוסיף אנקדוטה שהותירה עליו רושם מיוחד: "בניחום אבליים אצל הרבי ממשיך דרכו, רבי ישראל משה, הזכרתי שבאחד הכינוסים הללו, הרבי זצ"ל ביקש שיביאו לו ספר בשם פסקי תשובה, וקרא בהתרגשות מתוך ההקדמה את תיאור מעמד 'הכנסייה הגדולה' של אגודת ישראל בפולין, שהתקיימה בתרצ"ז על רקע תכנית פיל לחלוקת הארץ. מסופר שם כיצד הרבי מגור, ה'אמרי אמת', זעק נגד הרעיון לוותר על גבולותיה של ארץ ישראל, כשהוא משתמש בפסוק 'את ארצי חילקו', שנזעק מפיו של הרב צבי יהודה בשיחתו המפורסמת ערב מלחמת ששת הימים. הרבי מסדיגורה קרא והדגיש את הדברים בעוצמה מיוחדת".

חיבה מיוחדת הפגין הרבי למתיישבי גוש קטיף. "לפני יותר מעשרים שנה הוכתר הרב אבי"ק (אברהם יעקב) שרייבר לרב היישוב כפר דרום. רבים מתושבי גוש קטיף השתתפו באירוע המרגש, ואורח הכבוד היה האדמו"ר מסדיגורה זצ"ל. משפחת שרייבר קשורה לבית סדיגורה והאדמו"ר טרח והגיע לכפר דרום להכתרה", סיפר ר' יגאל קירשנזפט, מנהל בית חב"ד ביישובי העקורים. בין הרבנים שנשאו דברי ברכה באותו מעמד היה הרב יעקב אריאל, רב היישוב כפר מימון, שנבחר באותם ימים לכהן כרב העיר רמת גן. האדמו"ר נכנס באמצע נאומו של הרב אריאל, שהפסיק את דבריו באמצע המשפט. "אנו מקבלים בברכה את האדמו"ר שליט"א. כבן לחסידי בית רוז'ין, אין אדם מורה הוראה בפני רבו", אמר הרב אריאל וירד מהבימה.

עם פרוץ 'אירועי המנהרה' בתחילת שנת ה'תשנ"ז, התחוללו קרבות עזים בין חיילי צה"ל למחבלי הרשות הפלשתינית. 17 חיילים נהרגו במהלך שלושת ימי הקרבות, שהקשים שבהם התחוללו סמוך לקבר יוסף ובסביבות כפר דרום. האדמו"ר הודיע כי כל ישיבות סדיגורה לא ייצאו לחופשת בין הזמנים, עד שהרב של כפר דרום יורה לו אחרת. כשנה לפני הגירוש, החלו תושבים מכפר דרום במהלך לרכישת אדמות ובתים בשטחים מצפון ומדרום ליישוב. הרבי מסדיגורה ורעייתו, ששמעו מהרב שרייבר על המהלך הצפוי, התחייבו לרכוש מכספם חמישה דונמים.

ערב העקירה מעזה, המשיך האדמו"ר במלחמתו נגד התכנית בגילויי דעת שעליהם חתם ובפעילות ציבורית נמרצת. בחודש טבת תשס"ה קיים 'קונגרס רבנים' - כנס נגד תכנית ההתנתקות שבראשו עמדו האדמו"ר מסדיגורה והרב מרדכי אליהו זצ"ל. בסיום הכנס הוקראו סיכומי האספה: "אנו קוראים לכל מנהיגי יהדות העולם ובראשם רבני ישראל, להביע מחאה נמרצת שתהדהד מקצה העולם ועד סופו נוכח ההתנהגות המרושעת של ממשלת ישראל והעומד בראשה!"

יחד עם רבה של רחובות, הרב שמחה הכהן קוק, כיתת האדמו"ר את רגליו וניסה למנוע את המשך ישיבתה של מפלגת יהדות התורה בממשלת שרון. שליחו של האדמו"ר, הרב יוסף לויפר, אף תבע את הח"כים ליצמן ואייכלר בבית הדין של העדה החרדית, על שהצביעו בעד הממשלה בזמן תכנית ההתנתקות בניגוד לדעת רוב חברי מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל...⁶⁴⁰

"הדבר אסור בתכלית האיסור לתמוך בממשלה זו, גם במחיר שיפור כספי למוסדות התורה או להיפך כפי שמאיימים, אין לנו שום זכות והיתר לנשל ולגרש יהודים מכל מקום בארץ ישראל"⁶⁴¹.

207

עלייה לארץ ישראל

הרב לוי יצחק הורוביץ (תרפ"א-תש"ע)

אדמו"ר מבוסטון, חבר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל

האדמו"ר מבוסטון רבי לוי יצחק הורביץ, נולד לאביו, האדמו"ר רבי פנחס דוד. בצעירותו התיישב בעיר בוסטון שבארה"ב וחידש בה את חצר אביו. פועלו הגדול של האדמו"ר, היה מפעל הפצת אור היהדות בקרב סטודנטים יהודיים שלמדו בבוסטון. האדמו"ר, בלשונו היפה ושפתו המושכת, ידע כיצד למצוא מסילות לליבם של אותם סטודנטים שהיו רחוקים מיהדות ולהצית בתוכם את הגחלת היהודית העמומה שכמעט רגע וכבתה. הוא היה עורך עבור אותם סטודנטים שבתות המוניות בחצרו ולאחר שטעמו את טעם השבת היו רבים מהם מקבלים על עצמם עול מצוות וחוזרים בתשובה. מלבד מפעל קירוב הרחוקים אותו ניהל האדמו"ר, הוא הקים גם מוסדות יהודיים רבים בעיר בוסטון, ביניהם שני מקוואות אותם בנה בהון רב, איגוד מוהלים האמונים על דיני המילה כמסורת ישראל מדורי דורות, מכון משוכלל לבדיקת שעטנז ועוד.

בעיר בוסטון קיימים מספר בתי חולים מפורסמים המתמחים במחלות שונות והעיר נחשבת למרכז רפואי חשוב בעולם. בשל שמה העולמי נוהרים חולים רבים אל העיר לבקש בה רפואה וביניהם ל"ע, גם יהודים רבים שחלו. ליהודים אלו הפך ביתו של האדמו"ר למקום אכסניה גשמית ורוחנית. בביתו דאגו לכל מחסורם של החולים ומלוויהם, ובבית זה הם אף זכו לכתף תומכת להישען עליה בעת משבר. חסידי בוסטון אף ייסדו את ארגון 'רופא' המייעץ לחולים ובני משפחותיהם ומסייע להם בעניינים רבים.

עלייה לארץ-ישראל

לאחר מלחמת ששת הימים ואיחוד ירושלים, ביקש האדמו"ר זצ"ל לעלות לארץ ישראל ולהקים בה קריה חסידית. כבר בשנת ה'תרפ"ט קנה אביו האדמו"ר רבי פנחס דוד שטח אדמה גדול בסמוך לשכונת 'רמת שלמה' ובשטח זה רצה האדמו"ר רבי לוי יצחק לבנות קריה חסידית. השנים חלפו ואישורי הבנייה התמהמהו, עד שהחליף האדמו"ר קרקע זו בקרקע שניתנה לו על ידי עיריית ירושלים בשכונת הר נוף. בשנת ה'תשמ"ד נחנך בכבוד ויקר בית המדרש של חסידי בוסטון בשכונת הר נוף בירושלים עיר הקודש והאדמו"ר עקר מעירו בוסטון ועבר להתגורר בירושלים. למרות שעלה לארץ ישראל לא זנח האדמו"ר את מפעליו הרבים שבבוסטון ובייחוד לא את מפעל קירוב הסטודנטים אותו הקים. בחודשי

החורף היה מנהגו של האדמו"ר לשוב לבוסטון על מנת להמשיך ולקרר סטודנטים יהודיים ובחודשי הקיץ שב להתגורר בירושלים עיר הקודש...⁶⁴²

פעילותו במועצת גדולי התורה של 'אגודת-ישראל' למען שלמות ארץ ישראל
 בשנת תשמ"ט מונה לחבר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל. הוא דגל בעמדות תקיפות בכל הקשור לנושאי ארץ ישראל, וקולו הכריע בכמה דיונים חשובים. רבי לוי יצחק הדגיש את האחריות והדאגה לכלל ישראל, ללא הבחנה בין יהודי ליהודי. האדמו"ר מבוססון הגיע לגוש קטיף לפני ביצוע העקירה. באותם ימים יצא בחריפות נגד התכנית ואמר "לא יעלה על הדעת שעם שעבר את השואה, ויצא מאוד מוצל מאש, יצטרך לסבול נטל של גזרות, המכבידות מאד על האזרח, או המזיקות לו ממש בארצו, גזרות הקובעות היכן אסור לו להתישב. יחד עם רבנים נוספים קבע כי על פי "דעת תורה" אין לעקור שום יהודי מאדמתו. הטרנספר יביא להגברת תאבונם של הערבים, (הרצון שלהם "לאכול" עוד), וצעדים אלו עלולים להביא להמשך אסונות בעם ישראל"⁶⁴³.

מלחמת לבנון השנייה - 'מידה כנגד מידה' ביחס לתכנית 'ההתנתקות'
 מדבריו: זוהי אשמה כפולה. אנו רואים היום את הנזק שנגרם כתוצאה מיציאתנו מחבל עזה. אילו עזה הייתה היום בידינו, הייתה יותר אפשרות לצבא, והוא יכול היה בקלות רבה יותר למגר את הטרור באבו. עכשיו הם לוחמים נגדנו משתי חזיתות. מצפון ומדרום. קרה כאן דבר אבסורדי ומקומם. במו ידנו הכנו את הקרקע לכך שידם של אויבי ישראל תהיה על העליונה. הלכנו ונתנו להם את חבל עזה בלי שהם רצו בכך. הם הרי הודיעו מראש שלא יפסיקו להילחם בישראל גם לאחר הנסיגה. זה טירוף דעת מוחלט שאי אפשר להבין אותו. לפני שאנו מתחילים לחשוב על מעשי ה', באופן פשוט נראה בחוש שיש כאן מידה כנגד מידה. באותה תכנית אומללה, אלפי בני ישראל הושלכו מבתיהם וצריכים היו להיות בגלות. ועכשיו, עשרות אלפים הוצרכו לעזוב את בתיהם ולגלות למקומות שונים, ברבים מהמקרים ללא תנאים מינימליים. תמיד יודעים ואמונים אנו על כך שמרובה מידה טובה ממידת פורענות. כעת, רחמנא לצלן, התרחש ההפך... ברור לחלוטין שלא הייתה לנו רשות לשבת מהצד כשראינו מה עושים באותה שעה לאחינו בני ישראל. אם אנו יודעים שהם אחינו בני ישראל, אין זה משנה כלל איזו כיתה הם חובשים או לא חובשים. הם אחים שלנו. עצמנו ובשרנו. בודאי שעל כל מה שנעשה או לא נעשה עד כה על ידינו, עלינו ליתן דין וחשבון. ה' ירחם עלינו שהדין והחשבון הללו יהיו באופן טוב. שנגיע לתכלית שלנו. התכלית שלנו היא: 'שבת בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו'⁶⁴⁴.

סיפר בנו, האדמו"ר רבי נפתלי יהודה הורוביץ: לאבי היה לב כבד בגלל שיהודים נלקחו מבתיים בכוח, זה היה מעשה שאינו ראוי ואף לא מוסרי. אבי הרגיש שמהלך כזה לא יביא לכלום ורק יחזק את האויבים שלנו שירגישו בלתי מנוצחים. היום, עשור אחרי הגירוש, אנחנו רואים שדבר לא יצא מזה, רק כאב וטרגדיה. האויבים ממשיכים לשגר טילים כרצונם ובכל רגע יכולה להישמע אזעקה בישראל. דבר לא הושג ואם מישהו יגיד לי שהושג זה שטויות והוא רק מטעה את עצמו⁶⁴⁵.

האדמו"ר דיבר בחריפות בלתי רגילה על 'תכנית ההתכנסות' של אולמרט, וכינה אותה "סכנת נפשות חמורה". "הכיכד זה לא לומדים את הלקח מההתנתקות האומללה הקודמת, והלוא המקומות מהם משגרים המחבלים קסאמים על מנת לפגוע ביהודים הם אותם שטחים שמסרה להם הממשלה במו"דיה", זעק האדמו"ר בכאב⁶⁴⁶.

קריאה לתפילה עבור חיילי צה"ל (מבצע עופרת יצוקה)

הרב הראשי של רחובות, הרב שמחה הכהן קוק, והאדמו"ר מבוסטון, הרב לוי יצחק הורוביץ, יצאו היום בקריאה לציבור לשאת תפילה בעד חיילי צה"ל הנלחמים בעזה. "לעת כזאת חובתנו לחוש את אחדות כלל ישראל בלב ובנפש להרבות בתפילה ובכל העניינים, כי עת צרה היא ליעקב וכו' ובעהשי"ת ממנה ייושע. באנו לעורר, לבקש, ולהוסיף עניין של זיכוי הרבים ביותר". "תורתנו הקדושה מעידה כי במלחמת מדין נצטוו להיחלץ "אלף למטה אלף למטה". ואיתא במדרש רבה ובילקוט שמעוני ש"וימסרו" היינו עוד אלף למטה. פירושו שהיו נמסרין זוגות זוגות, כדי שיהיו מתפללים איש על רעהו. ואכן במלחמת מדין נאמר "ולא נפקד ממנו איש". ובדאי העובדה שניצלו כולם הייתה בגלל תפילת כלל ישראל...⁶⁴⁷

נספח

אסופת קריאות וכרוזים לכבודו של 'יום ירושלים'

1

"... תשועת ד' הגדולה והנסים הגלויים שזכינו לראות..."
מועצת הרבנות הראשית לישראל

בישיבה מיוחדת של מועצת הרבנות הראשית לישראל, היום עש"ק פ' נשא תשכ"ז, הובעה השמחה הגדולה האופפת את כל בית ישראל מתשועת ד' הגדולה והנסים הגלויים שזכינו לראות בניצחון המכריע של צבא ההגנה לישראל בכל החזיתות, ובהשבת ירושלים עיר הקודש ומקום המקדש לעם ישראל. בשורה זו נתקבלה בעליצות המונית ע"י כל ישראל ואויבינו יבושו.

מתבלטת השתוקקות גדולה של כל הציבור לשוב לשפוך שיח לפני ד' על יד הכותל המערבי שריד מקדשנו...^א לפי החלטת מועצת הרבנות הראשית, תתקיים השבת תפילת הודיה חגיגית לפי הסדר שפורסם. המועצה תדון בקרוב על קביעת יום חג לדורות. ירושלים, ר"ח סיון תשכ"ז.¹

השבת שלאחר הנצחון הוכרזה כשבת של הודיה והלל. הרבנות הראשית פרסמה כרוז מיוחד, ובו נאמר:

"אחינו היקרים, היושבים בארץ הקודש והשוכנים בארצות הגולה באשר הם שם. ה' עליהם יחיו! אחים יקרים וחביבים, ימים גדולים ונשגבים עוברים עלינו, בחסדי ה' על עמו ועל נחלתו, יצאנו מצרה לרווחה ומאפלה לאור גדול, וכימי צאתנו ממצרים ראינו נפלאות, מי מילל ומי פילל, שבמשך ימים מספר נראה במפלתם של אויבינו אשר חנו עלינו מסביב בצבא רב ובכלי משחית משוכללים ובמחשבת זדון, לעשות אתנו כלה ח"ו. הם נחלו תבוסה שלמה ועתה צבאנו חונה עטור הנצחון בכל ארץ ישראל לגבולותיה. והגענו למדבר סיני, מקום מתן תורתנו והתגלות ה' לעמו. ירושלים עיר הקודש ומקום מקדשנו, אשר לפי עדות חז"ל לא זזה שכינה ממנו לעולם, נגאלו בס"ד מידי זרים, במסירות נפש נפלאה ובקניין דמים של בני ציון היקרים המסולאים בפז..."²

א. כאן באה בכרוז הרחבה בעניין איסור הכניסה להר הבית, הובאו הדברים להלן בכרך ג.

החלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל בדבר 'יום ירושלים'

מיום י"ז אדר ה'תשכ"ח:

"עפ"י החלטתה של מועצת הרבנות הראשית לישראל, נקבע יום כ"ח לחודש אייר כיום הודיה ושמחה, שהחובה מוטלת לעשות ולקיים גם לתושבי ארץ ישראל וגם לאחינו בית ישראל בארצות פזוריהם.

סדר ההודיה הוא כדלקמן: בבוקר יום כ"ח אייר יתפללו ברב עם בבתי הכנסת ובמצב רוח חגיגי, ומצוה להשתתף בתפילת זו בהמונים. בפסוקי דזמרה יאמר הציבור את שירת הים (מן "ויושע ה'" – עד "ה' ימלוך לעולם ועד"), פסוק בפסוק בהטעמה.

אחרי תפילת שמונה עשרה כרגיל, יאמר הלל שלם בברכה. אחרי הלל ראוי שידרוש הרב או אחד מן הציבור מעין המאורע הכביר, שהביא הקב"ה ניצחון מזהיר לישראל, שהוא כולו ממש בדרך נס למעלה מן הטבע גם בתוכנו וגם בצורתו, ועלינו להביע רחשי הודיה בתפילה ובשמחה.

הדורש ידגיש במיוחד את המצוה הגדולה של פרסומי ניסא, שהיא מצוה מן התורה להודות ולהלל להקב"ה על חסדיו הגדולים עם עמו ועם נחלתו. אחרי תפילת 'עלינו' אומרים פרק קז בתהלים המדבר מקיבוץ גלויות ומסדרים בבית סעודת משתה ושמחה.

הערה: אין (חובה) לנהוג באותו יום הגבלות של ספירה, אחרי שבכמה קהילות בישראל לא נוהגים בהגבלות אחרי ל"ג בעומר, וכ"ש שזה נדחה עתה מפני חשיבות הנס שעשה הקב"ה לעמו ישראל, בנצחונם על אויביהם ושחרורה של ירושלים עיר הקודש³.

2

'הבו גודל לאלקינו שברחמים גדולים הראנו נסים ונפלאות'

דבר מועצת גדולי התורה

"הבו גודל לאלקינו שברחמים גדולים הראנו נסים ונפלאות, הצילנו מכף כל אויב". "הדור שעליו עבר כוס התרעלה... זכה לראות באתערותא דלעילא, כמאמר הנביא: "בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתוך אמר גואלך ה'" (ישעיהו נד, ח). "יצאנו מאפלה לאורה אך עדיין לא באנו אל המנוחה והנחלה. הגאולה עדיין לא באה". "כגודל הנסים והנפלאות שהראנו ה' יתברך שמו כך גדולה חובתנו לעורר אתערותא דלתתא, שובו אלי ואשובה אליכם". "הבה נקרא אל העם היושב בציון לחשבון הנפש ולפשפש המעשים". "במיוחד נקרא כל איש אשר שאר רוח בו לצאת מד' אמותיו, להשפיע מרוחו הקרובה והרחוקה". "זכות זו תעמוד לנו להיות נגאלים גאולה שלמה על ידי משיח צדקנו בקרוב אמן. בברכת גמר חתימה טובה ושנת גאולה וישועה לכלל ולפרט⁴."

"חסדי ד' כי לא תמנו, ובנסים גלויים שם נפשנו בחיים "

כרוז אדמו"רים וראשי הישיבות

בחודש חשון ה'תשכ"ח, פורסם כרוז מיוחד הקורא לרבנים בישראל לנצל את שעת הכושר ולהצטרף למבצע תפילין ורישום ילדים לבי"ס דתיים. על הכרוז חתמו גדולי האדמו"רים וראשי הישיבות ומנהיגי הציבור התורני בארץ. וזה לשון הכרוז:⁵

עת לעשות לד'!

חסדי ד' כי לא תמנו ובנסים גלויים שם נפשנו בחיים ויפרקנו מצרינו שבקשו להכחידנו מגוי - היל"ת - ורבים רבים מאחב"י נתעוררו כתוצאה מכך לתשובה ולשמירת תוה"ק ומצותיה.

כדי לנצל את שעת הכושר ועת הרצון שכמוהו לא היה זה עידן ועידנים, פנה כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש מליובאוויטש (שליט"א) בקריאה נרגשת להיחלץ למערכה גדולה ולהשפיע על אחינו בני"י בבל מקומות פזוריהם להגשים את הרהורי התשובה בקיום מצוות מעשיות, ובמסגרת זו הכריז על מבצע עולמי להנחת תפילין הנערך ב"ה בהצלחה גדולה ע"י מאות עסקנים יראי ד' ורבים נתקרבו כבר על ידי זה לחיי תומ"צ. כמו כן קרא לכל אשר דבר ד' נוגע ללבו לפעול ולהפעיל גם בהנוגע ליתר מצוות תוה"ק, וביחוד לחינוך ילדי ישראל לקיום התורה והמצוות.

הריני בזה להצטרך לקריאתו הגדולה של כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א ואנו פונים בזה לכל החרדים לדבר ד' להיחלץ לפעולה ולהצטרף למבצעים האמורים. ובטוחנו שבזכות תוה"ק ושמירת מצוותי ע"י אחב"י באשר הם, נזכה במהרה בימינו אלה, לגאולה האמיתית והשלמה ע"י משיח צדקנו, אכי"ר.

אליהו לאפין (מנהל רוחני בישיבת כפר חסידים), **אליעזר זוסיא בהרנה"צ ר' ישראל אברהם ז"ל פורטוגל** (אדמו"ר מסקולען), **אברהם יהושע העשיל טברסקי** (אדמו"ר ממחנבוקא), **אליעזר פלצינסקי** (ראש ישיבת בית אריה), **ברוך שמעון שניאורסון** (ראש ישיבת כוכב מיעקב טשעבין), **הלל ויטקינד** (ראש ישיבת בית יוסף), **חיים מאיר** (אדמו"ר מויזניץ), **יחיאל יהושע בן לאאמו"ר זצלה"ה מביאלא** (אדמו"ר מביאלא), **משה מרדכי בידרמן** (אדמו"ר מלעלוב), **מרדכי בהרב ג"מ ז"ל גולדמן** (אדמו"ר מזוויהל), **נסים כדורי** (רב ראשי לעדת הבבלים), **עזרא עטייא** (ראש ישיבת פורת יוסף), **צבי אריה במוהר"ר מרדכי יוסף זצ"ל טברסקי** (אדמו"ר מטשורטקוב), **צבי מרקוביץ** (ראש ישיבת סלונים, ורב אב"ד ר"ג), **שלמה שרייבר** (ראש ישיבת חיי עולם ויו"ר ועד הרבנים של אגו"י), **שלום יצחק הלוי** (זקן רבני תימן)

4

החלטות משיבת המועצה הארצית של חבר הרבנים שע"י הפועלי-המזרחי²

א. ברוך ה' אלקי ישראל המחזיר שכינתו לציון, על חסדיו המרובים לעמו בארץ נחלתו בניצחון חיילי צבא הגנה לישראל בששת ימי מלחמת המצוה על אויבינו שזממו להכחידנו מגוי לבל יזכר שם ישראל עוד. אשרי העם שה' אלוקיו, בהחזירו לנו את נחלתנו – שטח ארץ ישראל לבעלות האומה ומדינת ישראל.

ב. חובת הודיה מיוחדת על גולת הכותרת של הנצחון – היא החזרת ירושלים עיר דוד, הר המוריה, וכותל המערבי – שריד בית מקדשנו. ברוך שהחיינו והגיענו עד הלום. אנו מציעים לקבוע את יום כ"ח אייר, והוא יום כיבוש ירושלים כיום שמחה והודיה בארץ ובתפוצות, שיצוין גם בעלייה המונית לרגל לירושלים.

ג. תהילה וכבוד לחיילי צה"ל, המטכ"ל וחבר מפקדיו שגילו הקרבה עילאית ומסירות נפש אין קץ. אשרי העם שאלה הם בניו. אנו מרימים על נס את אברכי ובני הישיבות שהשתתפו במערכה וקידשו שם שמים בשורות הצבא.

ד. בחרדת קודש נזכיר את חללי מלחמה זו, אשר בדמם חזרו וקידשו את ארץ ישראל, ובגופותיהם חסמו את הסתערות האויב.

ה. חובה קדושה על הרבנים למקומותיהם להתעניין במצב המשפחות שמפרנסיהם מגויסים, לבוא לעזרת הפצועים ומשפחותיהם ולהביא ברכת ניחומים ועידוד למשפחות השכולות. ה' המנחם ציון ינחמם ויביא מרפא ומזור לשבורי לב ויחבש לעצבותם.

ו. לממשלה ולכנסת מופנית בזה קריאה להתאזר באמונה, גבורה ובטחון בה' אלקי מערכות ישראל ולהחזיק ללא חת בכל שטחי ארץ ישראל שהוחזרו לנו במחיר היקר של קרבנות יקירי בנינו.

ב. מיום כ"ז סיון ה'תשכ"ז, בין המשתתפים: הרב כתיאל פישל טכורש – חבר מועצת הרה"ר, הרב יצחק אבוחצירא – רבה של רמלה, הרב מנחם יהודה אושפיזאי – רבה של רמת גן, הרב משה לוינגר – רב המושב נחלים, הרב יוסף גליקסברג – רבה של גבעתיים, הרב צבי יהודה מלצר – ראש ישיבת הדרום (קלצק) רחובות, הרב ברוך י. רבינוביץ – רבה של חולון, הרב סיני אדלר – רבה של אשדוד, הרב ברוך ישר – רבה של עכו (בגמלאות), הרב ברוך שמעון סלומון (לימים, רבה של פ"ת), הרב בן ציון פירר – רב המושב ניר גלים, הרב משה לוי – רבה של נתניה, הרב עובדיה יעבץ – רבה של עקרון, הרב ישעיהו חלמיש – רב שכונת נחלת יצחק (ת"א), הרב פרופ' שמחה בונים אורבאך – רבה של קטבעון וחוקר מחשבת היהדות, הרב ירחמיאל אבנרי – מנהל חבר-הרבנים.

ז. כלפי העולם כולו אנו מכריזים כי ארץ ישראל נחלת ה' היא, והוא אשר יעדה ונתנה לעם ישראל. ולעמי העולם הנאורים, המעריצים דברי הנביאים אנו פונים בתביעה להכיר את יד ה' אשר ראה בעניים ויפקדם בדבר ישועה ורחמים כהבטחתו ביד נביאו: ושבנו בנים לגבולם.

ח. וליהודי התפוצות יאמר: אתם, אשר נחרדתם בימים הגורליים לישראל, וחשתם במלא עוז את הערבות הכלל-ישראלית, הנכם נקראים עתה בדברי הנביא: "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'", קומו עלו לארצנו הקדושה אשר נגאלה מידי זרים. בואו והתנחלו בארץ הזאת וקיימו את המצוה הקיימת כיום ביתר תוקף – מצות יישוב ארץ ישראל. תצאנה משלחות רבנים חשובים לחו"ל ויעוררו את הציבור לעליה גדולה, כיאות לשעה גדולה זו.

ט. חובה קדושה רובצת כיום עלינו להיאחז בכל המקומות ששוחררו, ואנו פונים לכל בחור וטוב להטות שכם למילוי חובה מכובדת זו של "וירשתה וישבת בה".

י. ייעוד גדול מוטל עכשיו על הרבנים לצאת אל העם ולשנן באזניו את הצורך בהתחזקות באמונה ובקיום המצוות, לאור הישועה הגדולה אשר עשה ה' לישראל לעינינו.

יא. יתחזק הציבור בשמירת שבת קדשנו וטהרת מחננו, בלב קרוע ומורתח אנו פונים לכל שדרות העם – אנא אל תחללו את המקומות הקדושים ע"י ביקורים במכוניות ובכל כלי רכב ביום השבת. ניגש לכותל המערבי ולשאר המקומות הקדושים ברטט של קודש, ונשפוך שיחנו שם לפני שוכן מרומים בקבלה עול מלכות שמים וקיום מצוותיו כאשר צווינו.

יב. יחד עם כל בית ישראל אנו מזועזעים על חילול הקודש שעוללו הערבים בימי שלטונם בירושלים העתיקה, בהריסת בתי הכנסיות והישיבות ובזיון בתי הקברות בהר הזיתים, מקום מנוחתם של גדולי עולם מדור דור. יראה העולם כולו את היד המרשעת אשר לא נרתעה מלבצע מעשי שפלות אלה, ויבין מה גדול היה העוול כי ניתן להם לשלוט על מקומות הקודש ללא מפריע.

יג. אנו מרימים קולנו על המצב המחריד של היהודים בארצות ערב, שדמם הופקר ואנו פונים לכל הגורמים הבינלאומיים להצילם מיד טורפיהם.

יד. ולכל בית ישראל באשר הם שם אנו קוראים: התייצבו וראו את ישועת ה' וכולנו נתפלל כי יוסיף להראותנו נפלאותיו לזכות בקרוב לגאולה שלמה ולבניין בית מקדשו לקיום דברו: כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.⁶

5

'נס להתנוסס'

בית דין הגדול לכל מקהלות האשכנזים
מיסודם של רבותינו הגאונים מוהר"ש סלנט ומוהגרצ"פ פרנק זצ"ל
פעיה"ק ירושלים תובב"א

נס להתנוסס

אחינו בני ישראל, זכינו בעזר צור ישראל וגואלו זכות גדולה עד מאד – זכות דורנו להתגלותה של ההשגחה העליונה באופן כה מזהיר, רם ונעלה, עין בעין ראינו נסים גלויים, אותות ומופתים ונפלאות גדולות לאין ערוך, למעלה מבינת אנוש ומעל לחקר לבב בשר ודם. אחת לתקופות מתגלה לעיני בני אדם באופן כה מוחשי גלוי ההשגחה העליונה כעדות נאמנה לפלאות תמים דעים גואל ישראל הנוצר חסדו לעמו ישראל, גוי קדוש, ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו. וכימי מור והדס בשושן הבירה זכו ישראל לקיימו וקבלו, הדר קבלוה בשמחה וזכו לזר נצחון אחרי מזימת המן הרשע להשמיד ולאבד, כן זכינו עתה לעטרת תפארת ישועה אחרי סיטי בלהות ואיומים זדונים של שונאי ישראל מכל סביבותינו להשמידנו ולכלותנו ח"ו – עם ההתעוררות הקדושה והתלקחות הניצוץ היהודי המקורי החבוי וספון עמוק עמוק בלבבות בני ישראל הקרובים והרחוקים.

אולם חובה קדושה מוטלת עלינו והננו קוראים בזה לנצל במלוא המרץ והאחריות את הנס הגדול להתנוסס, להתעלה ולהתנשא. עלינו להעלות וללבות את הזיק הקדוש של האמונה הצרופה שנתגלה כעת במלוא הודו והדרו שלא ידעך ולא יועם, ועלינו להמשיך בפועל ובמעש, להרבות פעלים לתורה וליר"ש ושמירת מצוות התורה כמאמרם וכמצוותם ביתר שאת ויתר עוז. גם השלטונות בישראל יתעוררו לבסס את מלכות ישראל ברוח התורה בשמירת שבת קדשנו וכל חוקי ומשפטי התורה כנתינתם מסיני.

ובזה גם ימצאו ניחומים אבלי ציון המשפחות השכולות אשר שיכלו את יקיריהן כמספר 'עטרת' הי"ד, שמסרו נפשם על קדושת השם, וחלקם הוא בודאי עם אלה שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן – זכותם תגן על משפחתם ועכ"י. גם החיילים היקרים שנפצעו בעמדתם ימצאו עידוד וסיפוק במצבם כי יש שכר לפעולתם, וה' ישלח דברו וירפאם ויחלימם במהרה.

וכעת שזכינו שנפתחו לפנינו שערי המקומות הקדושים אחרי עשרות שנות הסגר, נתאסף כולנו ביום החמישי ער"ח תמוז לפני שריד בית מקדשנו מחמד עינינו הכותל המערבי לאמירת יו"כ קטן בהמון ולתפילה עבור שלום אחב"י בכל מקום גלותם, והשי"ת ממרומיו

יאזין שועתנו וישלח לנו במהרה גוא"צ בבנין בית מקדשנו, וארמון על מכוננו ישיב במרום הרי הרים בב"א.

הבאעה"ח בברכת גאולה שלמה,

הבד"צ דפעה"ק ביום כ"א בסיון תשכ"ז.

נאם: יצחק יעקב ווכטפוגל, נאם: אברהם דוד רויזנטל, נאם: חיים שרגא פיבל פראנק⁷

6

אמירת הלל בקרב ישיבות יוצאי ליטא

בראשית קביעתו של יום ירושלים

סיפר הרב גבריאלי בוטבול, תלמיד ישיבת פוניבז' בשנת ה'תשכ"ז: לאחר הניצחון במלחמת ששת הימים אמרו בישיבה במשך שנתיים הלל ביום שחרור ירושלים. בעקבות מלחמת ששת הימים, הייתה התעוררות של רוח ציונית דתית בישיבת פוניבז' שבעקבותיה ביקשו תלמידים לעבור ל'מרכז הרב' והיו שרצו להתגייס לצבא.⁸

על אודות אמירת הלל בישיבת חברון, סיפר הרב ישראל גליס. אז, תלמיד צעיר בישיבה. לדבריו, בשנה הראשונה (תשכ"ז) אמרו בישיבה, הלל עם ברכה ובשנה שלאחריה (תשכ"ח) הלל ללא ברכה. בשנה האחרונה לחיי ראש הישיבה (הרב סרנא נפטר בו' אלול תשכ"ט), אמרו הלל ללא ברכה ונערכה סעודה חגיגית. בשנים שלאחר מכן הסתפקו באי-אמירת תחנון.⁹ וכן כתב הרב שמואל כ"ץ: "מעור"ד מ' הלד שמעתי: בהיותו תלמיד בישיבת "חברון" בירושלים, בכ"ח באייר תשכ"ח, על פי הוראת ראש הישיבה הרב י' סרנא, אמרו בתפילת שחרית הלל ללא ברכה.¹⁰

אודות אמירת ההלל בישיבת 'מיר' סיפר הרב שמואל בקר.¹¹ הרב שמואל כ"ץ מביא, כי מדי שנה נערכה בישיבת מיר סעודה חגיגית בכ"ח אייר וגם רה"י הר"ח שמואלביץ' קיים סעודה כזו בביתו.¹²

סיפר הרב אברהם חפוטא (ראש כולל "מדרש-הרמב"ם" בפ"ת): "...בשחרור ירושלים, הרבה רבנים גדולים (שהם נגד המדינה נקרא לזה) אמרו הלל. היו ישיבות שאמרו הלל עם ברכה, אני זוכר בישיבות הליטאיות אמרו הלל עם ברכה. אבל לשנה הבאה לא אמרו. הרבה ראשי ישיבות ישבו ודנו וכמעט יצא פה אחד שאומרים הלל עם ברכה ביום שחרור ירושלים, מה יש? – היו בסכנה, שחררו את הכותל המערבי, אז אמרו הלל עם ברכה. למה? – כי היה נס! הנה היה נס, עברנו מלחמה קשה ושחררנו את כל המקומות הקדושים. אבל להגיד אותו כל שנה זה לא... להגיד את זה כל שנה, זאת אומרת לקבוע אותו יום חג בכל שנה, וכי אתה סנהדרין? אתה לא יכול. זה פחות או יותר הכיוון ההלכתי שלנו."¹³

**דברים שנכתבו בשער עיתון 'המודיע' ביום כ"ט אייר ה'תשכ"ז,
למחרת שחרור ירושלים:**

שחרור ירושלים שבין החומות והכותל המערבי על ידי צה"ל המכה באויביו, הוא השיא במאורעות הימים הגדולים, שוב נרטב כותל הדמעות שריד בית תפארתנו, המקום ממנו לא זזה השכינה. שוב נפיל שם תפילה ותחינה כפי שעשינו זאת עד לפני עשרים שנה, מאז נותקנו ממנו על ידי אויבנו. שעה גדולה באה לנו, שעת התגלות רצון ההשגחה העליונה שהאירה לנו פניה. התגלות זו שהתחוללה במהירות דרמטית הפתיעה אותנו ומצאה אותנו לא מוכנים מבחינה נפשית. באנו לשם בקפיצת דרך, ממש לא יאומן כי יסופר אילולא חזינו זאת במו עינינו. שלושה ימים גדולים, מפחד ורעדה לפדות ותמורה. חיילי ישראל שדהרו על פני ארץ ישראל ראו את ענני האש, עננים שהאדירו את כבוד ישראל והעמיד את העולם פעור פה, משתומם למראה עיניו, כאשר עם במצור ובמצוק הפך את הקערה על פיה ויצא מאפלה לאור גדול. השכל האנושי אינו מסוגל להבין עוד זאת וספק אם טובי האסטרטגים הצבאיים בעולם יוכלו לפרש את המאורעות במילים אנושיות מובנות, אם לא יזדקקו ללשון שבו צריך לדבר העם היהודי המלומד בנסים, וכימי צאתנו בארץ מצרים הראה לנו ה' איש מלחמה נפלאות שאין להם משל ודוגמא בתולדות העמים מאז ועד עתה. רק מי שענינו טחו מראות אינו רואה את יד ה' שהנחתה את צבא הגנה לישראל במדבר סיני, בשערי ירושלים, לפני חומות יריחו, בגוש עציון, בדרך לחברון עיר האבות מקום מערת המכפלה, שם ינחו ישני חברון שבזכותם באנו עד הלום, ובמצרי ים סוף שנפתחו שוב בפני ספינות ישראל במסע בזק. הודו לה' כי טוב, לעושה נפלאות לבדו שבשפלנו זכר לנו ויפרקנו מצרינו, כי לעולם חסדו.

7

**עצרות הודיה חגיגיות בכל הארץ
לציון יום ירושלים מאז - ולתמיד**

מיד לאחר המלחמה, נערכו עצרות הודיה והתעוררות בכל רחבי הארץ: עצרות התקיימו בת"א (י"ד סיון), ירושלים ובבני ברק, בהן השתתפו גדולי הרבנים של הציבור החרדי.¹⁴ גם בישיבת "מרכז הרב" בירושלים נערכה עצרת הודיה.

עצרת יום ירושלים תשכ"ח בתוככי העיר העתיקה (יום ירושלים הראשון)

לאחר החלטת הרבנות הראשית לקבוע את כ"ח באייר כיום הודיה, החלו ראשי המשמרת הצעירה של המפד"ל, זבולון המר, אליעזר שפר ודניאל ורמוס, בארגון אירועים וסיורים באתרי הקרבות בירושלים, בעיר העתיקה ובהר הבית, ובתכנון עצרת מרכזית ליד הכותל המערבי.

לאחר הגשת הבקשה לאישור העצרת על ידי משטרת ישראל, הוזמן שפר לשיחה אצל ראש הממשלה לוי אשכול, שתבע ממנו לבטל את העצרת מחשש לביקורת בינלאומית. גם ראש עיריית ירושלים, טדי קולק סירב להשתתף בעצרת. גם שרי המפד"ל תבעו לבטל את האירוע המרכזי.

לאחר שהמשטרה סירבה לאשר את קיום העצרת הגישו נגדה ראשי המשמרת הצעירה עתירה לבג"ץ. בדיון שנערך הסכים עו"ד יהודה שטרן שייצג את המשמרת הצעירה, בהמלצתם של היועץ המשפטי לממשלה דאז מאיר שמגר ושופט בית המשפט העליון ד"ר משה זילברג, להעביר את העצרת לתוככי העיר העתיקה.

בעצרת השתתפו רבבות אנשים ובהם הרב אונטרמן, הרב משה צבי נריה וח"כ זבולון המר. שפר הקריא בה את מנשר היום, שבו נאמר בין היתר: "תפילתנו ליושב במרומים שייתן תבונה ואומץ לב לשרי הממשלה וליועציה, עוז וגבורה לעם ישראל לשאת בגאון את שלמותה של ירושלים ויום ירושלים כחג לדורות".

באותו יום חודש היישוב היהודי בעיר העתיקה, עם עלייתם של חברי גרעין נח"ל "מוריה" להיאחזות בכיכר בתי מחסה.¹⁵ את המזוזה במקום קבע הרב משה צבי סגל, היהודי הראשון ששב להתגורר בעיר המשוחררת.

תיאור חגיגות יום ירושלים תשכ"ח בחיפה

יום שחרור ירושלים השלמה, עיר הקודש וגאולת שריד קדשנו הכותל המערבי שנקבע על ידי הרבנות הראשית לישראל כיום הודיה ושמחה לעם ישראל על הטוב אשר גמלנו ה', נחוג גם בחיפה. המועצה הדתית ארגנה שורת אירועים חגיגיים ומסיבות וכן הרצאות וערבי עיון בבתי הכנסת ובשכונות בהם הופיעו רבנים ואישי ציבור שעמדו על ערך היום.

עצרת עם מרכזית התקיימה באולם התרבות בקרית שמואל, קהל רב ליד שולחנות ערוכים בה נשא דברים מענייני דיומא הרב דמתא עקיבא הכרמי... בבית הכנסת של עולי סוריה והלבנון השתתפו במסיבה הרב הראשי יוסף משאש וכן הרבנים יעקב סודרי ויוסף דנא, בבית המדרש המרכזי נערכה אספה רבת משתתפים בה נאמו רבו של בית המדרש מ. סגל והרב יהושע חנן טורצ'ין רבה של שכונת הרצליה. בביהכ"נ היכל נתנאל השתתף בחג זה הרב

עובדיה הדאיה. עצרת חגיגת התקיימה בבית הכנסת רמב"ם נוה-שאנן בהשתתפות הרב נפתלי וייסבלום, רבה של השכונה, שאמר דברי תורה והלכה... גם בביהכ"נ המרכזי בקרית אליהו נערכה מסיבה במעמד הרב דמתא עקיבא רודנר, הרב שגלסנר רבה של שכונת עין הים ורבה של בת גלים הרב משה ראוכברגר. בביהכ"נ נעם שוחרי מסורת בקרית חיים השתתף באספה הרב דמתא י.ניימן... מסיבה חגיגת נערכה בביהכ"נ הגדול ברמות רמז בהשתתפות הרב דמתא ד.כץ ובביהכ"נ ר' מאיר בעל הנס נערכה אספה לרגל אירועי היום בהשתתפות הרבנים י.אבוחצירה וי. אוחנה.¹⁶

הכנות לקראת יום ירושלים תשכ"ח, הועד לחיזוק התורה והיהדות - המזרחי-הפומ"ז באמריקה

ביום ה', ד' באייר, התקיימה ישיבה פומבית מטעם 'הועד לחיזוק התורה' לחוג את חג העשרים למדינת ישראל. ישב בראש הגאון ר' יחיאל מיכל חרל"פ הי"ר נאם בראשונה ואחריו הגר"י וייניק סגן הי"ר, הגר"ז רייכמאן והגאון הרב יהודה גרשוני, כולם הצביעו על הנס הגדול שמהווה עצם קיומה ושגשוגה של המדינה, על ההישגים של העם היושב בתוכה ברוח ובחומר ועל כולם, על פלאי הפלאים שאירעו לה ואתה עמה, לעם ישראל כולו במלחמת ששת ימים של אשתקד. באחרונה נאם הרב מרדכי קירשבלום, הוא הלהיב את לב הנאספים כדרכו, ביחוד השאירו רושם כביר דבריו על הצורך שיום השנה הראשון לשחרורה של ירושלים, ייחגג בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות בהלל ותשבחות כיאות ליום שנתמלאו בו געגועי האומה של שנות אלפיים.¹⁷

חגיגת יום ירושלים תשכ"ח בשוויץ

סיפר ד"ר מיכאל ויגודה, בוגר ישיבת 'עץ-חיים', מונטרה, שווייץ: 'עץ חיים' הייתה הישיבה הראשונה באירופה כולה שחגגה ברוב עם את שחרור ירושלים. בשנת תשכ"ח הזמין הרב משה בוצ'קו לחגיגות את הרב יצחק נסים, אז הרב הראשי לישראל. בוילה שבה הייתה הישיבה הצטופפו חמש מאות איש איש (הערת המלקט (ש.ה): שיחה זו הובאה במלואה לעיל בכרך זה) מאז, הייתה חגיגת יום ירושלים בישיבה לשם דבר". בשל הצעד הזה זכה הרב בוצ'קו לחרמות מידי עמיתיו הרבנים, אבל הוא לא נסוג בו מדעותיו.¹⁸

עצרת לכבוד יום ירושלים בבני-ברק (תשל"א):

אור ליום כ"ח באייר, יום ירושלים, נערכה בבית כנסת ימין רמב"ם בשיתוף עם המועצה הדתית עצרת יום ירושלים בהשתתפות הרב עמרם קורח שליט"א. פתח הרב אהרן חמדל, דברי ברכה הביאו מר י' גוטליב ראש העיר ומר י' רוזביץ יו"ר המועצה הדתית, הנחה הרב עזריאל צדוק.¹⁹

פצחו רננו יחדיו חרבות ירושלים
כי נחם ה' עמו גאל ירושלים. ישעיהו נ"ב

המועצה הדתית בני-ברק
 משרד החנוך והתרכות   מרכז ההסברה

בה איר השלי"א

יום ירושלים

העיר שחברה לה יחדיו

ביום ראשון כ"ח באייר תשל"א (23.5.71) בשעה 9 בנכוד
בניח הכנסת הגדול ע"ש גיבורי ישראל רח"ל עקיבא 53

עצרת תלמידים ונוער

ותפילת הודיה

ע"י החזן הצעיר **יעקב רייכמן** חזן ביהמ"ד הנורכי בנבט"ם
 בהשתתפות: מנהלי ביה"ס, מורים יוח. בני ישיבות, סטודנטים, תלמידי תיכון,
 תלמידי כיתות ז' ח' יסודי וארגוני נוער לומד ועובד מכל הזרמים.

דברי פתיחה: מר **יחיאל רוזביץ** יו"ר המועצה הדתית
ברכה: מר **ישראל גוטליב** ראש העיר
דברים: מר **אבנר שאקני** מנ"ח ש"ד החנוך והתרכות

המנחה: מר **ישראל ינאי** מנהל התיכון הדתי ב"ב
 נא להופיע בחלבושת חגיגית וצנועה.   לבנות פתוחה עזרת נשים.
נא לדייק!   הרצאות תפילות בשעה 8.00

עצרת יום ירושלים תשל"א - בבית הכנסת הגדול בבני-ברק

תיאור עצרות לכבוד יום ירושלים תשל"ג ברחבי הארץ

אופקים: המועצה הדתית אופקים, ערכה עצרת יום ירושלים ביום שלישי כ"ז אייר תשל"ג. העצרת אשר נערכה בבית הנוער נפתחה ע"י הרב יעקב כהן (שליט"א) הרב המקומי, וראש המועצה הדתית אשר עמד על משמעות הנס של מלחמת ששת הימים...²⁰

בית דגן: לאחרונה נערכה עצרת יום ירושלים שנפתחה ע"י מר מ.אלימלך ראש המועצה הדתית... דברים השמיעו הרה"ג ש.אחרק (שליט"א), הרב המקומי, ומר פ.אליאב...²¹

בית שמש: הרה"ג י.בוסקילה (שליט"א), הרב המקומי וראש המועצה הדתית ערך קבלת פנים לכב' אל"מ הרה"ג הרה"ג גד נבון (שליט"א) סגן הרב הצבאי הראשי אשר השתתף בעצרת כ"ח אייר שנערכה ע"י המועצה הדתית בשיתוף עם המחלקה להווי דתי במשרד הדתות. את פני הרב נבון קידמה משלחת של תלמידים ותלמידות מביה"ס המקומי אליקים. העצרת נפתחה בתפילת ערבית ע"י הפייטן מר ח. לוק אשר הופיע בלווי תזמורת של פייטנים. מר ע.לוק ראש המועצה המקומית עמד בדברי ברכתו על החשיבות שיש בעצרות חגיגות התורמות לקירוב לבבות בין כל חלקי הציבור ושכבותיו, הוא קרא למועצה הדתית להרבות באירועים כאלה... הרה"ג י.בוסקילה (שליט"א) תיאר בדבריו את חשיבותו של יום שחרור ירושלים. אל"מ הרה"ג גד נבון שליט"א סקר את המאורעות אשר קדמו למלחמת ששת הימים ואשר הביאו לשחרור ירושלים וסיים את דבריו בתורה מענייני דיומא...²²

עפולה: במלאות שש שנים לשחרור ואיחוד ירושלים התקיימה עצרת עם לציון המאורע באולם המועצה הדתית פתח את האירוע הרב ד.אילוז (ראש המועצה הדתית) אשר עמד בדבריו על מקום ירושלים בחיי כל יהודי כפרט ועל ערכה של ירושלים בחיי העם ככלל, הרב א.קרשטיין שליט"א, רב העיר הביא דברי ברכה... העצרת ננעלה בפרקי חזנות ושירה מפי החזן הרב חיים אדלר.²³

ובשנים האחרונות, מחזירים 'עטרה ליושנה':

עצרות יום ירושלים חגיגות בכל רחבי הארץ

ביום ירושלים הקרוב, יחגגו למעלה משמונים ערים ברחבי הארץ ויצינו אירוע חשוב זה ברחובות המרכזיים והראשיים, ב'ריקודגלים', בתהלוכות ובעצרות, זאת במסגרת פרויקט ראשון מסוגו בהיקפו, בכותרת "כולנו ירושלים - חוגגים ירושלים ברחבי הארץ" ביוזמת תנועת "מרימים את הדגל" - הזרוע הביצועית של "מפעלות הציונות הדתית". עד לפני שלוש שנים היה "יום ירושלים" מזהה בעיקר עם ירושלים והציבור הדתי לאומי, כששיאו היה ה'ריקודגלים' שהגה והוציא לפועל הרב יהודה חזני זצ"ל. במשך שנים לא הצליחו להביא יום זה, הכל-כך משמעותי, לידי ביטוי בפרהסיה של המדינה.

השנה, ירושלים זוכה לעדנה, כשביוזמת תנועת "מרימים את הדגל" ותמיכת מפעלות הציונות הדתית מצטרפות ערים רבות לחגיגות יום שחרור ירושלים, במהלך ארצי רחב היקף של התחברות אל בירת הנצח של עם ישראל. ביום ירושלים הקרוב, למעלה משמונים ערים ברחבי הארץ יחגו בפרהסיה, בטבורה של עיר, ברחובות המרכזיים והראשיים, בצעדות של בתי הספר בשילוב 'ריקודגלים', בתהלכות של תנועות הנוער, תפילות חגיגיות ובעצרות. המארגנים מציינים כי "מיוזמה צנועה שהחלה לפני שלוש שנים במספר מקומות ניתן לראות את חגיגות יום ירושלים בערים כאירוע שמתרחב וגדל משנה לשנה". במסגרת "כולנו ירושלים" בעיר שדרות, יצוין יום ירושלים בתהלכה של תושבי העיר בשיתוף כל בתי הכנסת אליהם תצטרף חטיבת גולני. התהלכה תסתיים בעצרת חגיגית עם הרב הצבאי הראשי, הרב רפי פרץ, מח"ט גולני, ראש העיר והרב אלישע וישליצקי. בבאר שבע יתקיים אירוע מרכזי עם ראש העיר, זמרים ובמת הרקדה, ובמודיעין תתקיים תהלכה של כל בתי הכנסת בעיר.²⁴

יום ירושלים ה'תשכ"ח
 הרב הראשי לישראל,
 הרב איסר יהודה אונטרמן (נואם).
 מאחוריו יושב הרב משה צבי נריה,
 שני מימין זבולון המר,
 ולידו ר' אליעזר שפר.
 (באדיבות ר' אליעזר שפר)

יום העצמאות ה'תשל"ד
 בישיבת 'מרכז-הרב'
 מימין לשמאל:
 הרב הראשי לישראל, הרב שלמה גורן;
 משה דיין; הרב צבי יהודה קוק;
 הרב אברהם שפירא.
 (צילום: ישיבת 'מרכז-הרב')

עצרת יום ירושלים ה'תשמ"א
 בישיבת 'מרכז-הרב'.
 מימין לשמאל:
 הרב אברהם שפירא;
 הרה"ר הרב שלמה גורן (נואם);
 ראש הישיבה, הרב צבי יהודה קוק;
 הראש"צ הרב עובדיה יוסף
 (משמיע ישועה,
 מכון תורני אור עציון עמ' 468)

עצרת ממלכתית לכבוד יום ירושלים ה'תשל"ח בכותל המערבי
משמאל לימין: הרב מאיר יהודה גץ, הרב שלום משאש (רב העיר), הראשל"צ הרב עובדיה יוסף,
נשיא המדינה מר יצחק נבון, הרב בצלאל ז'ולטי (רב העיר)
(צילום: אוסף התצלומים הלאומי)

עצרת ממלכתית לכבוד 'יום ירושלים' ה'תשמ"ג בכותל המערבי
רביעי מימין - רבה של ירושלים, הרב שלום משאש; נשיא המדינה חיים הרצוג; הרב הראשי לצה"ל,
הרב גד נבון. השמאלי ביותר: הרב מאיר יהודה גץ - רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים
(צילום: לע"מ)

ראש-השיבה,
הרב אברהם שפירא
בעת דרשת יום ירושלים
בישיבת 'מרכז-הרב'
צילום: ישיבת 'מרכז-הרב'

יום ירושלים בישיבת מרכז-הרב
הרב שאול ישראלי (נואם), הרב אברהם צוקרמן, הרב יוסף ליב זוסמן, הרב שלמה
פישר, רה"מ מר יצחק שמיר, הרבנים הראשיים לישראל הרב שפירא והרב אליהו.
(צילום: הרב ישראל שריר)

מקורות

שער שלישי חלק ראשון

1. יום רביעי, כ"ח אייר ה'תשכ"ז. פורסם בעיתון "דבר", כ"ט אייר תשכ"ז.
2. יום חמישי, כ"ט אייר ה'תשכ"ז. 'הצופה', יום שישי, א' בסיון ה'תשכ"ז; לדור ולדורות: (חלק שני) בקומה זקופה, ירושלים תשע"ו, עמ' רכא.
3. יום חמישי, כ"ט אייר, ה'תשכ"ז. קובץ 'המשביר', כרך שני, עמ' קנג-קנד, הרב אליהו כהן, חשון תשע"ו, ברוקלין, ניו-יורק.
4. שיחה שנאמרה במקלט, בעיצומה של המלחמה, כ"ט אייר תשכ"ז. בתוך: 'נתיבות שלום', מאמרים מיוחדים, ירושלים, תשל"ד.
5. ערש"ק פרשת נשא, א' סיון ה'תשכ"ז. בתוך: 'שנה בשנה', ה'תשכ"ח, עמ' 288, היכל-שלמה, ירושלים, וכן ב'מלחמת המגן והישועה' עמ' 127, מוסד הרב קוק, ירושלים, ה'תשכ"ח.
6. דברים בפני מורים ומחנכים באולם עיריית ירושלים, אור ליום ו' ערש"ק 'נשא', א' סיון ה'תשכ"ז. נדפס ב'זרעים', ובחוברת 'כי ששת ימים עשה השם', מרכז ישיבות בני עקיבא, ה'תשל"א.
7. ב' סיון ה'תשכ"ז, שבת פרשת נשא. בתוך: 'נהריה בבניינה', תשל"ג, עמ' 109-113. **הערת המלקט (ש.ה.)**: ראה גם את את קריאתו לבטל את איסור הנישואין והתספורת ביום העצמאות, בעקבות קביעת יום הודאה ביום ירושלים, הצופה, כ"ח ניסן תשכ"ח.
8. נאום הודיה בכנס רבני ישראל ב'היכל שלמה' ירושלים, אסרו חג, ה' בהעלתך, ז' סיון ה'תשכ"ז. מתוך: "מבחר כתביו של הרב יהושע קניאל" שעתיד להתפרסם בקרוב, בעריכת פרופ' אליאב שוחטמן.
9. 'שבילין', שנה ו, גיליון יח-יט, סיון ה'תשכ"ז.
10. 'שבילין', שנה ו, גיליון יח-יט, סיון, ה'תשכ"ז.
11. בתוך: 'דת ומדינה', עמ' 24-23, ת"א, תשכ"ט (מאמר זה נכתב בתשכ"ז).
12. עצרת הודיה לאחר מלחמת ששת הימים בישיבת 'מרכז הרב' – כ"ה סיון ה'תשכ"ז. מתוך שיחות הרצי"ה, מועדים, יום ירושלים, שיחה א, עמ' 251, הרב שלמה אבינר (עורך), ירושלים, תשס"ז.
13. עצרת הודיה לאחר מלחמת ששת הימים בישיבת 'מרכז הרב', כ"ה סיון ה'תשכ"ז. סיכום שיחה שנעשה ע"י הרב יאיר אוריאל ז"ל, ממחדשי הישוב היהודי בחברון, בעת היותו בחור צעיר בישיבת 'מרכז הרב', תודתנו נתונה לבנו, הרב יוסי אוריאל, על שהעביר אלינו סיכום זה, לזיכוי הרבים ולע"נ אביו. ראויה לציון העובדה, שכעבור עשרים שנה בדיוק, בשנת ה'תשמ"ז, הרב גולדוויכט נשא דברים בעצרת יום ירושלים בישיבת מרכז הרב, והזכיר גם שם את שיחתו המרגשת זו (מפי הרב בנימין רקובר שסיכם את השיחה בתשמ"ז).
14. עצרת הודיה לאחר מלחמת ששת הימים בישיבת 'מרכז הרב', כ"ה סיון ה'תשכ"ז. כי ששת ימים – הוצאת מרכז ישיבות בני-עקיבא בישראל, ת"א-יפו, ה'תשל"א.

15. מסיבת עונג שבת בשירה וזמרה, פרשת חקת, ל' סיון ה'תשכ"ז. קובץ 'המשביר', כך שני, חשון תשע"ו, ברוקלין, ניו-יורק, הרב אליהו כהן, עמ' קנד-קנה.
16. דברים בעצרת הודיה, ח' תמוז ה'תשכ"ז. ספר 'שערי חן', עמ' מד-מז, הוצאת המחבר, רמת-גן, ה'תשמ"ב.
17. תמוז ה'תשכ"ז. בתוך: 'מלחמת המגן והישועה', עמ' 162, יונה כהן (עורך), מוסד הרב קוק, ירושלים, ה'תשכ"ח. הערת המלקט (ש.ה): ראה עוד את דברי הרב פרדס ב'שביליך' גיליון כז-כח, תשכ"ז עמ' 41-42, כיצד נטפח את תחושת הנס.
18. כנס לחברי מועצות דתיות ב'היכל שלמה', א' אב ה'תשכ"ז. בתוך: 'נס ומעש בשלבי הגאולה', עמ' 14-15, חבר המועצות הדתיות בישראל, ת"א, אייר, תשכ"ח.
19. כנס לחברי מועצות דתיות ב'היכל שלמה', א' אב ה'תשכ"ז. בתוך: 'נס ומעש בשלבי הגאולה', עמ' 25-31, חבר המועצות הדתיות בישראל, ת"א, אייר תשכ"ח.
20. כנס לחברי מועצות דתיות ב'היכל שלמה', א' אב ה'תשכ"ז. בתוך: 'נס ומעש בשלבי הגאולה', עמ' 41-43, חבר המועצות הדתיות בישראל, ת"א, אייר תשכ"ח.
21. אלול ה'תשכ"ז - הקדמה לספר 'סנהדרי גדולה', מסכת סנהדרין ח"א, מכון הרי פישל, ה'תשכ"ח.
22. 'יום ירושלים' ה'תשכ"ח, בשיבת 'עץ חיים' במונטרה שבשווייץ. בתוך: 'לדור ולדורות', חלק א: מאמרים ונאומים, עמ' קטז-קיא, הרב שמואל כ"ץ (עורך), יד הרב נסים, ירושלים, ה'תשע"ג.
23. שיחה ליום ירושלים ה'תשכ"ח בשיבת 'מרכז-הרב', בתוך: 'יראו ישרים וישמחו' - הרב אורי דסברג ז"ל (עורך), ירושלים, תשמ"ה, עמ' 23-24.
- הערת העורך (**הרב א.ד. ז"ל**): הדברים הנדפסים כאן, היו לעיניו של הרב צבי יהודה לאחר היכתבם, והוא הואיל לתקן פה ושם בכתב ידו את הנוסח.
- הערת המלקט (ש.ה): שיחות נוספות של הרצי"ה קוק ליום ירושלים מובאות בספר: שיחות הרצי"ה, מועדים, ח"ב - ירושלים ה'תשס"ז, עורך: הרב שלמה אבינר, עמ' 269-319 (בין השנים ה'תשל"ב-ה'תשל"ו) וראה להלן בכרך ג, ב'שער האמונה', לקט מדברי הרצי"ה קוק בעניין יום-ירושלים וקדושת הכותל המערבי.
24. יום ירושלים ה'תשכ"ח, בשיבת 'מרכז-הרב'. בתוך: 'יראו ישרים וישמחו' - הרב אורי דסברג ז"ל (עורך), ירושלים, תשמ"ה, עמ' 15.
25. יום ירושלים ה'תשכ"ח, בשיבת 'מרכז-הרב'. בתוך: 'יראו ישרים וישמחו' - הרב אורי דסברג ז"ל (עורך), ירושלים, תשמ"ה, עמ' 16-17.
26. יום העצמאות ה'תשכ"ז (בתוך: 'בשמן רענן', ח"א, עמ' רכז-רכח, מכון הרצי"ה, ירושלים).
27. 'כסופים' - יום ירושלים ה'תשכ"ח בשיבת 'מרכז-הרב'. בתוך: 'יראו ישרים וישמחו', הרב אורי דסברג ז"ל (עורך), ירושלים, תשמ"ה, עמ' 14.
28. יום ירושלים ה'תשכ"ח בשיבת 'מרכז-הרב'. בתוך: 'יראו ישרים וישמחו', הרב אורי דסברג ז"ל (עורך), ירושלים, תשמ"ה, עמ' 18.
29. כ"ח אייר תשכ"ח, בשיבת 'מרכז הרב'. בתוך: 'מורשה', קובץ שיחות ומאמרים, עמ' קנג-קנו, מכון הרצי"ה, ירושלים, תשס"ה.

30. דברים שנאמרו בכנס סטודנטים, הר הצופים, ירושלים, כ"ח אייר ה'תשכ"ח.
31. מתוך: "מבחר כתביו של הרב יהושע קניאל" שעתידי להתפרסם בקרוב, בעריכת פרופ' אליאב שוחטמן, נכדו של הרב.
32. דברים בעת תפילת ההודיה בביהכ"נ המרכזי ב"הדסה", "יום ירושלים" ה'תשכ"ח. בתוך: 'ארוכת בת-עמי', ח"א, עמ' 111-113, ירושלים, תשל"ז.
33. דברי פתיחה לספרו: שו"ע "מקור חיים" (ח"ב), אלול, ה'תשכ"ח.
34. בתוך: 'שנה בשנה', ה'תשכ"ט, עמ' 119-122, היכל שלמה, ירושלים.
35. דרשה ליום ירושלים ה'תשכ"ט. בתוך: 'לדור ולדורות' - מאמרים ונאומים, יד הרב נסים, הרב שמואל כ"ץ (עורך), ה'תשע"ג.
36. אייר ה'תש"ל (משוער). קובץ תורני: 'רבי אליהו פרדס זצ"ל', רבה של ירושלים, עמ' קפד-קפז, יגליס (עורך) תשל"ד, עיריית ירושלים.
37. שיחה ב'כותל המערבי', כ"ח אייר ה'תשל"א. בתוך: 'מתוך התורה הגואלת', הרב חיים אביהוא שוורץ, ח"א, עמ' רטו-ריח, נחלת-צבי, ירושלים, תשמ"ט.
38. שיחה לקראת יום ירושלים ה'תשל"ד, עריכה והתקנה לדפוס: הרב יהושע וייסינגר.
39. מובא אצל פרופ' יחיאל דומב, 'שמעתין', גיליון 108-107 כסלו-אדר תשנ"ב, עמ' 25.
40. עצרת הודיה בישיבת 'מרכז הרב' - כ"ח אייר ה'תשל"ד. בתוך: שיחות הרצ"ה, מועדים, ח"ב, עמ' 297-302, הרב שלמה אבינר (עורך), ירושלים, ה'תשס"ז.
41. אייר ה'תשל"ה, נאום על ירושלים בבית המדרש לתורה של הרב הורוביץ (B.M.T) ירושלים, בפני תיירים יהודים. נמסר ע"י הרבנית רחל נריה (ע"ה), עריכה - מערכת "כלביא שכן". בתוך: 'כלביא שכן' - אסופת מאמרים לימי זיכרון וגאולה, לזכרו של גד יצחק (גדי) עזרא הי"ד, מכון תורני אור-עציון, מרכז שפירא, אדר ב' ה'תשס"ג, עמ' 384-389.
42. 'פניני אפרים' ח"ב, עמ' קז-קכט (ה'תשל"ח). ראה עוד את מאמרו של הרב כ.פ. טכורש ב'שבילין' שנה ז', תשכ"ח, אהבת ה' ואהבת האדם, אות יא - 'עם ראשית ניצני הגאולה' ואילך.
43. שיחה ליום ירושלים ה'תשמ"מ. עריכה והתקנה לדפוס: הרב יהושע וייסינגר.
44. כ"ח באייר ה'תשמ"מ בישיבת 'מרכז הרב'. סיכום השיחה: הרב בנימין רקובר. ישלם ה' שכרו הטוב וצדקתו עומדת לעד. עריכה: שי הירש.
45. כ"ח אייר ה'תשמ"א בישיבת 'מרכז הרב'. בתוך: 'מתוך התורה הגואלת', ח"א, מקדש ישראל והזמנים, הרב אביהוא שוורץ (עורך), נחלת צבי, ירושלים, תשמ"ט.
46. כ"ח אייר ה'תשמ"ב, שיחה ליום-ירושלים בישיבת "ניר", קריית ארבע. נדפסה בחוברת 'יום העצמאות ויום ירושלים', קרית ארבע חברון, ה'תשס"ט ולאחר מכן בשו"ת: 'דבר חברון' - השקפה וענייני אמונה, המכון לרבני ישובים, קרית-ארבע, ה'תשע"ב. וראה עוד 'דבר חברון' - מועדים.
47. דברים שנאמרו בעצרת יום ירושלים, ה'תשמ"ב, בישיבת 'מרכז הרב'. השיחה נאמרה כחודשיים וחצי לאחר פטירתו של ראש-הישיבה, הרב צבי יהודה הכהן קוק. עריכה: הרב יאיר דיאמנט והרב זאב נוימן, נדפסה בקובץ 'ערוגת הבושם' (ג).

48. כ"ח אייר ה'תשמ"ג, ישיבת 'מרכז-הרב'. סיכום השיחה: הרב בנימין רקובר, ישלם ה' שכרו הטוב וצדקתו עומדת לעד. עריכה: שי הירש. הדברים נאמרו בנוכחות נשיא המדינה מר חיים הרצוג ז"ל.
49. הרב יהודה גרשוני (ר' יודל גרודנר) חניך ישיבות ליטא ותלמיד הראי"ה, הרבה להשתתף ולנאום בעצרות יום ירושלים בישיבת 'מרכז הרב' (בין השאר, בשנים: תשמ"מ, תשמ"ב, תשמ"ז, תשמ"ט). דרשה זו נדפסה בספר דרשותיו 'זבחי צדק', ירושלים, תשנ"ה, עמ' 457-460, ותוכנה מעיד עליה שנכתבה ככל הנראה לקראת יום ירושלים.
50. שיחה ליום ירושלים ה'תשמ"ח בישיבת 'הר-עציון'.
51. כ"ח אייר ה'תשמ"ט, בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול מהקלטה: ר' אהרון שטרן. עריכה: שי הירש.
52. מדבריו בעצרת יום ירושלים בישיבת 'מרכז הרב' – כ"ח אייר ה'תשמ"ט. תמלול מהקלטה שנמצאת ברשות המלקט (ש.ה.).
53. דרשה ליום ירושלים ה'תש"נ – ספר: 'פני משה', עמ' נב-נה, אורות יהדות המגרב, תשס"ז.
54. שו"ת 'מקוה המים', חלק ה עמ' כא, ירושלים תדש"מ.
55. שיחה ליום ירושלים ה'תשנ"א – מלון 'ווינד-מיל' בירושלים. נדפסה בספרו: 'הגיוני משה', עמ' 363-365. וראה ב'המעייין', שנה כ"ה גיליון 3, ניסן תשמ"ה, עמ' 56-50. מאמרו של הרב בוצ'קו: 'יחסנו כלפי המדינה'.
56. יום ירושלים ה'תשנ"ב, בישיבת 'מרכז-הרב'. בתוך: 'זה היום' – עמ' רלד-רלח – מוסד הרב קוק, ה'תשע"ד ובאתר 'ישיבה'.
57. כ"ח אייר ה'תשנ"ג, עצרת הודיה בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול מהקלטה: ר' אהרון הוכוולד. עריכה: שי הירש.
58. יום ירושלים ה'תשנ"ד – ישיבת 'מרכז הרב'. בתוך: 'זה היום' – עמ' רמז-רנג – מוסד הרב קוק, ירושלים, ה'תשע"ד ובאתר 'ישיבה'.
59. שיחה ליום ירושלים ה'תשנ"ד, ישיבת 'אור-עציון'.
60. יום ירושלים ה'תשנ"ד, סעודת הודיה בכולל 'ארץ-חמדה' ירושלים.
61. יום ירושלים ה'תשנ"ד, סעודת הודיה בכולל 'ארץ חמדה', ירושלים.
62. יום ירושלים ה'תשנ"ד בישיבת 'הר-עציון'. עריכה והתקנה לדפוס: מתן גלידאי, ישיבת 'הר עציון'.
63. 'הצופה', כ"ג אייר תשנ"ז ובספרו: 'תורת חיים' – מועדים תשס"ג, עמ' 193-201.
64. שיחה ליום ירושלים ה'תשנ"ז, 'דף קשר' לתלמידי ישיבת הר-עציון, מס' 604.
65. 'אמונת עתיד', גיליון 67, עמ' 36-35, מכון התורה והארץ, כפר דרום. שיחה שנתנה בליל יום העצמאות ה'תשס"ה, בישיבת ההסדר בנווה-דקלים. הרב היה אז בן תשעים שנה.
66. ליום ירושלים ה'תשס"א. תמלול הקלטה מאתר 'ישיבה'. ע"י ר' אהרון הוכוולד.
67. שיחה ליום ירושלים בישיבת 'ברכת-משה' – מעלה אדומים. מתוך 'על השואה ועל התקומה', הרב נחום רבינוביץ, בתוך 'וחי בהם', עורך הרב יצחק אלפסי, חשון תשס"ד עמ' 216.
68. דברים שנאמרו ביום ירושלים ה'תשס"ג, בישיבת 'מרכז הרב' והופיעו באתר 'ישיבה'.
69. יום ירושלים ה'תשס"ג בישיבת 'אור-עציון'.

70. כ"ח אייר ה'תשס"ג, בישיבת 'מרכז הרב'.
71. התוועדות ליום ירושלים ה'תשס"ד. וראה בשבועון 'קרוב אליך' גיליון 126, כ"ו אייר תשע"ו, עמ' 14-15.
72. כ"ח אייר ה'תשס"ד. אתר 'כיפה'.
73. כ"ח אייר ה'תשס"ד, בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכולד.
74. לקראת יום ירושלים ה'תשס"ד. אתר 'כיפה'.
75. ליום ירושלים ה'תשס"ד, אתר 'ישיבה'.
76. יום ירושלים ה'תשס"ה – ישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכולד.
77. שיחה ליום העצמאות ה'תשס"ו בישיבת 'מרכז הרב'. תדפיס פנימי, ישיבת מרכז-הרב.
78. שיחה ליום ירושלים ה'תשס"ו, בישיבת 'מרכז הרב'. תדפיס פנימי, ישיבת מרכז-הרב.
79. ליום ירושלים השלושים ותשע – אייר ה'תשס"ו. אתר ישיבת 'שבות ישראל', אפרת.
80. שיחה בכותל המערבי – יום ירושלים ה'תשס"ו. אתר ישיבת ההסדר 'שעלבים'.
81. יום ירושלים ה'תשס"ז בישיבת 'מרכז הרב'. תדפיס פנימי, ישיבת מרכז-הרב.
82. חובת ההודאה לקב"ה על הקמת המדינה – דרשה ליום העצמאות החמישים למדינת ישראל. 'קול צופיך', פרשת תזריע-מצורע, אייר תשנ"ח, וב'אביהם של ישראל', ויקרא, ה'תשע"ב.
83. דרשת יום ירושלים ה'תשס"ז בישיבת 'מרכז הרב'. אתר 'מרחן הרב מרדכי אליהו'.
84. כ"ח באייר ה'תשס"ז – בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "מכון מאיר", ר' אהרון הוכולד.
85. שיחה ליום ירושלים ה'תשס"ח בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "מכון מאיר", ר' אהרון הוכולד.
86. יום ירושלים ה'תשס"ח בישיבת "כרם-ביבנה". אתר ישיבת "כרם ביבנה" (הערת המלקט (ש.ה): וראה עוד בספרו: "מדרכי הכרם", מועדים וזמנים, ישיבת "כרם-ביבנה", ה'תשע"ה).
87. ערב הוקרה לישיבת 'עטרת-ירושלים' במלאת שלושים שנה לייסודה – ערב יום ירושלים ה'תשס"ט. חוברת הכנס (30 שנה לישיבת עטרת ירושלים).
88. שיחה ליום ירושלים ה'תשס"ט בישיבת 'בית אל'. לזמן הזה: שיחות ושיעורים ליום ירושלים, הרב ידידיה הכהן (עורך), 'מאבני המקום' שע"י ישיבת בית אל.
89. יום ירושלים ה'תש"ע בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכולד.
90. יום ירושלים ה'תש"ע בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכולד.
91. יום ירושלים ה'תש"ע, בסמיכות לחנוכת בית הכנסת "החורבה" המחודש. ישיבת עטרת ירושלים, הרב מרדכי ציון.
92. דרשה ליום ירושלים – כ"ח אייר ה'תשע"א – 'שיעור יומי', לאחר תפילת שחרית בביתו. שכתוב מהקלטה שנמצאת בידי המלקט.
93. דרשה ליום ירושלים ה'תשע"א בישיבת 'מרכז הרב'. תדפיס פנימי, ישיבת מרכז-הרב.
94. כ"ח אייר ה'תשע"א. בתוך: 'מלאכת שמעון', עמ' רלה-רלו, אייר תשע"ג, בית-שמש.
95. יום ירושלים ה'תשע"א בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכולד.
96. אייר ה'תשע"ב, עיתון 'בשבע', מופיע גם באתר 'ישיבה'.

97. יום ירושלים ה'תשע"ב, אתר 'הקרן למורשת הכותל המערבי'.
98. מדברי הרב שמואל רבינוביץ ביום ירושלים ה'תשע"ג (אתר 'בחדרי חרדים').
99. יום ירושלים ה'תשע"ב – ישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
100. לקראת יום ירושלים ה'תשע"ב, פורסם באתר "ישיבה".
101. שיחה ליום ירושלים – כ"ח אייר ה'תשע"ג, 'שיעור יומי' לאחר תפילת שחרית בביתו. שכתוב מהקלטה שנמצאת בידי המלקט.
102. יום ירושלים ה'תשע"ג בישיבת 'מרכז הרב'. תדפיס פנימי, ישיבת מרכז-הרב.
103. יום ירושלים ה'תשע"ג בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
104. פורסם במדור 'שאל את הרב', ה' באייר ה'תשע"ה, אתר 'מורשת'.
105. פורסם במדור 'שאל את הרב', כ"ז באייר ה'תש"ע, אתר 'מורשת'.
106. יום ירושלים ה'תשע"ג בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
107. כ"ח אייר ה'תשע"ג, אירוע ההודיה המרכזי לישיבות גב ההר – שומרון. שכתוב מהקלטה שנמצאת בידי המלקט.
108. כ"ה באייר תשע"ד. ערוץ 7.
109. יום ירושלים ה'תשע"ד בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
110. יום ירושלים ה'תשע"ד בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
111. ליום ירושלים ה'תשע"ד. ערוץ 7.
112. יום ירושלים ה'תשע"ד בישיבת 'מרכז הרב'. תדפיס פנימי, ישיבת מרכז-הרב.
113. דרשה ליום ירושלים ה'תשע"ד בישיבת מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
114. דרשה ליום ירושלים ה'תשע"ד בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
115. יום ירושלים ה'תשע"ד, שיחה לאחר תפילת שחרית בנתיבות. שכתוב מהקלטה שנמצאת בידי המלקט.
116. יום ירושלים תשע"ד בישיבת 'מעלות'. מתוך: אתר ישיבת 'מעלות'.
117. שיעור לפרשת בחקותי – כ"ב אייר תשע"ה, עלון 'קול צופיך' 771. שיעורים ודרשות נוספות של הרב שמואל אליהו ושל אביו, מו"ר הראשל"צ הרב מרדכי אליהו ליום העצמאות וליום ירושלים, כונסו בספר "טוב להודות" – בעריכת הרב משה עמיאל, הוצאת ואהבת מפעלים חינוכיים, ה'תשע"ו.
118. כ"ח אייר ה'תשע"ה, עצרת הודיה בישיבת הכותל. תמלול מהקלטה: הבחור ידידיה גניזי נ"י.
119. יום ירושלים ה'תשע"ו בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.

שער שלישי חלק שני

1. 'הצופה', כ"ט באייר תשכ"ז.
2. לדור ולדורות: (חלק שני) בקומה זקופה, ירושלים תשע"ו, עמ' רע-רעא.

3. דברים שנכתבו למחרת הכיבוש, תחת הכותרת "ליום ירושלים", א' בסיון תשכ"ז; לדור ולדורות: (חלק שני) בקומה זקופה, ירושלים תשע"ו, עמ' יח-יט, שנה בשנה (תשכ"ח), 294-295 יונה כהן.
4. מתוך נאום לכבוד 'יום ירושלים', בישיבת 'עץ חיים' במונטרה שבשווייץ, תשכ"ח, לדור ולדורות (חלק ראשון) מאמרים ונאומים, ירושלים תשע"ג, עמ' קטז-קכא, הובא במלואו לעיל בכרך זה. וראה שם, בעמ' קכב-קכג, דרשה משנת תשכ"ט. דרשות מהשנים תש"ל-תשל"א נמצאות בארכיון יד הרב נסים, תיק 21.
5. מנשר מיום כ' בתמוז תשכ"ט, נכתב כנגד החלטת מועצת הביטחון של האו"ם, לפיה על מדינת ישראל לבטל את איחודה של ירושלים, בתוך: 'לדור ולדורות', חלק ב (בקומה זקופה) עמ' לא', הרב שמואל כ"ץ (עורך), יד הרב נסים, ירושלים, תשע"ו.
6. דברים בכותל המערבי, ביום השחרור, כ"ז באייר ה'תשכ"ז.
7. מדבריו בעצרת הודיה, י"ד בסיון, נדפס ב"הצופה", ט"ו סיון תשכ"ז.
8. מדבריו בעצרת הודיה בישיבת 'מרכז הרב', כ"ה סיון תשכ"ז, סיכומו של הרב יאיר אוריאל ז"ל, דברים דומים הופיעו גם ב"הצופה", כ"ו סיון תשכ"ז.
9. 'קול תורה', ירחון רבני מרכזי, אלול תשכ"ז.
10. "הצופה", ג' אדר תשכ"ח.
11. שו"ת 'שבט מיהודה' ח"ב, סימן נט, מיום כ"ו ניסן תשכ"ח, אריאל, תשנ"ג.
12. שבועון 'מחניים' לחייל הדתי, יום העצמאות תשי"ט.
13. דף שבועי, היחידה ללימודי יסוד ביהדות, מספר 599, פרשת קדושים ויום העצמאות, תשס"ה, הרב שלמה יוסף זיון ויום העצמאות, ד"ר אהרן ארנז, המחלקה לתלמוד, אונ' בר-אילן.
14. 'אתחלתא היא', ח"א, עמ' שלו, הרב יצחק דדון, ירושלים, תשס"ו.
15. דף שבועי, שם.
16. הרב אליעזר מלמד, מצוות אמירת הלל ביום העצמאות, ד' אייר תשע"ב, ערוץ 7, ניתן לקרוא את דברי הרב זיון הללו בפרוטוקול ישיבת מועצת הרה"ר, מיום כ"ה ניסן ה'תשל"ד, בספר 'הרה"ר לישראל שבעים שנה', הרב שמואל כ"ץ, חלק ב, עמ' 889 הע' 6, היכל שלמה, ירושלים, תשס"ב.
17. 'מלחמת המגן והתשועה', יונה כהן, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ח.
18. מובא אצל הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר לישראל, ח"ב, עמ' 974-973.
19. 'שנה בשנה', ה'תשכ"ג, עמ' 595, היכל שלמה, ירושלים.
20. חוברת "קובץ נר יצחק" מספר 4, אדר ב', תשנ"ב עמוד ו.
21. מכתב מיום כ' תמוז תשכ"ו, מובא בספר "בבא חאקי", הרב שמעון אביחצירא, עמ' 381, סיון תש"ע. יש להעיר שהמכתב נכתב לפני מלחמת ששת הימים.
22. פרוטוקול ישיבת מועצת הרבנות הראשית לישראל, אדר תשכ"ח.
23. הרב יוסף אלנקווה, מפי בנו של 'בבא חאקי', ר' אהרון אביחצירא, כ"ו שבט תשס"ד, אתר 'מורשת'.
24. מפי הרב משה אלאחרר, רבה של שלומי.
25. תולדות אברהם, עמ' ריד, הרב אברהם מוגרבי, ירושלים, תש"ם.

26. הגאון המקובל רבי עובדיה הדאיה זצ"ל, הרב רונן טמיר.
27. 'ישכיל עבדי', חלק ה, הקדמה, ירושלים, תשי"ח, ועיין בהקדמתו לחלק ו (שם), התייחסותו של הרב למבקרים את דבריו כאן, וכן ראה את דבריו על אודות מעלת הגיוס וההתנדבות לצה"ל עבור אלו שאין 'תורתם אומנותם', ב'ישכיל עבדי', ח"ז, אורח-חיים, סי' מד, שאלה יד, ע"ש.
28. שם, וע"ע בספר דרשותיו "ויקח עבדיהו" ח"ד קיד, פסקאות ג-ה.
29. ישכיל עבדי, חלק ו, חאו"ח סימן י.
30. מן המצר קראתי, נתן וייס, ששה ימים באייר, עמ' 10, "משפחה", פסח תשס"ז, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים.
31. שו"ת ישכיל עבדי, חלק ח, או"ח, סי' מג.
32. שם ח"ח, השמטות, סי' ד.
33. הרב שמואל כ"ץ, הרבנות הראשית לישראל, ח"ב, עמ' 971, ע"פ 'ישכיל עבדי', ח"ח, או"ח מג, והשמטות סי' ד, לעיל בכרך א, 'שער ההלכה' הובאו הדברים במלואם, ועיין עוד להלן בכרך ג, 'שער הרמז והרז', במכתבו של הרב הדאיה לרב שלמה גורן מכת"ק.
34. הקדמה לח"ג, שו"ת 'ציץ-אליעזר', אדר תשי"א עוד על יחסו לצה"ל בראשיתו ראה בהקדמתו לספרו 'הלכות מדינה' חלק ב, העוסק בדיני צבא ומלחמה, ירושלים, תשי"ג.
35. 'הלכות מדינה', מבוא שערים א, עמ' 8, ירושלים, תשי"ב.
36. צי"א, חלק ז סימן מח – קונ' אורחות המשפטים פרק יב.
37. שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א.
38. צי"א שם, סוף אות יד.
39. צי"א שם, סוף אות מב.
40. שו"ת חוות בנימין ח"א, סימן יג, אות ג, הרב נריה גוטל (עורך), מכון התורה והארץ, תשנ"ב.
41. ונשמחה בך, יום ה' אייר, תדש"מ, 'זה היום עשה ה', ברקאי ב, תשמ"ה, חזר ונדפס בתוך אסופת דרשות ומאמרים ליום העצמאות וליום ירושלים, הוצאת 'ארז' תשס"ג. וראה עוד בנושא זה: 'תשובה לצעיר הנבון' – 'ניב המדרשיה', חורף תשכ"ד.
42. ארץ חמדה חלק א, נוספות לשער א אות ד, מוסד הרב קוק, ירושלים, הדפסה רביעית, תשנ"ט.
43. אתה הראת לדעת, א' אב ה'תשכ"ז, כנס חברי מועצות דתיות בהיכל שלמה, ירושלים.
44. שו"ת משנת-יעב"ץ, סי' מח.
45. כנס לחברי מועצות דתיות ב'היכל שלמה', א' אב ה'תשכ"ז, 'נס ומעש בשלבי הגאולה'.
46. יום ירושלים תשכ"ח, ישיבת 'מרכז-הרב', 'יראו ישרים וישמחו' – הרב אורי דסברג ז"ל (עורך), ירושלים, תשמ"ה.
47. הרה"ר לישראל, ח"ב, הרב כ"ץ, עמ' 972.
48. שם.
49. ח"א, נדפס בשנת ה'תשל"ב בחיי הרב, סימן נז, עמוד כו.
50. ארכיון רבנות הראשית, תיק יום ירושלים, מובא אצל הרב שמואל כ"ץ, שם.

51. הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר שבעים שנה, ח"ב, עמ' 971, היכל שלמה, ירושלים תשס"ב.
52. מובא במאמרו של הרב שמואל כ"ץ הנדפס בסוף כרך ג בספר זה.
53. 'מליצי יושר', עמ' 315, הרב אברהם סופר, ירושלים, תשס"ג.
54. גולים וגאולים ה, עמ' 30.
55. מאמר מרדכי, שיעורי י"ג אלול, ח"א, עמ' רנט, דרכי הוראה לרבנים, ירושלים, תשס"ו.
56. ביכורי ראובן, ח"א, עמ' 34, פרשת נח.
57. 'שבילין' שנה ז, גיליון כ, אייר תשכ"ח.
58. עדות בפני יחידת ההיסטוריה של צה"ל, כד' תשרי תשכ"ח.
59. שם.
60. שם, עמ' 61.
61. שם.
62. 'פרקי יומן על שחרור ירושלים', אתר 'ישיבה' ובספר 'משנת הגורן', ידיעות-ספרים תשע"ו, עמ' 112. על הרגעים המרגשים של שחרור קבר רחל במלחמת ששת הימים, סיפר הרב אריה שלום, נהגו ותלמידו של הרב גורן שזכה להיות במעמד המיוחד: נכנסנו לחדר קטן. באמצע החדר - קברה של רחל אמנו. אבן גדולה ועגולה מכוסה ב בד קטיפה ירוק ועליו רקומים פסוקים בערבית, כנראה מהקוראן. כאשר הרב נכנס לחדר נפל על הקבר ובזעקת בכי קרא: אמנו רחל, כנציג צבא הגנה לישראל באתי להודיע לך ששבו בנים לגבולם ויותר לא נעזבך לעולם. רחל אמנו, נתקיימה נבואת ירמיהו והנביא "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאם ה', ושבו מארץ אויב. ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם" (ירמיה, ל"א, טו-טז). בנייד, חיילי צבא הגנה לישראל שבו אליך, באו לקברך ומתפללים לגאולה השלימה. כל הלוחמים הצטרפו אליו בבכי תוך כדי קריאת פסוקים ותפילות ערבית וספירת העומר, בשעת חצות הלילה, ביקש הרב מכל החיילים שהיו עמנו לשבת על הרצפה והרב אמר תיקון חצות. ורק בסיום תיקון חצות שנאמר בהתרגשות רבה, המשכנו לגוש עציון (מאמר 'אשרי אדם עז לו בך', אתר החמ"ד, דמות השנה בחמ"ד לשנת תשע"ז הרב שלמה גורן).
63. דבר הרב גורן לאחר תפילת מנחה הראשונה בכותל המשוחרר, 'הצופה', כ"ט אייר ה'תשכ"ז.
64. הרב שמואל כ"ץ, הרב שלמה גורן זצ"ל - תולדות חיים.
65. משה אישון, דפים ממלחמת ששת הימים, 'גוילין' כז-כח (כסלו תשכ"ח) עמ' 86-87.
66. מדבריו בעצרת הודיה בת"א, י"ד סיון תשכ"ז, נתפרסמו בעיתון 'הצופה' למחרת.
67. משנת הגורן - מאמרים, נאומים ומכתבים, דברי הספד לקדושי העיר העתיקה במלחמת השחרור, כ"ז תמוז תשכ"ז, עמ' 204, קובי דמבינסקי (עורך) ידיעות-ספרים, תשע"ו.
68. תורת השבת והמועד, עמ' 390, בעריכת שלמה שמידט, הוצאת ההסתדרות הציונית, תשמ"ב.
69. מבוא לספר הר"הבית, משיב מלחמה ד, תשנ"ד, עמ' 17, מהדורת תשס"ה.
70. מכתב משנת ה'תשל"ז, נדפס בבטאון המורים הדתיים, תשמ"א.
71. מכתב מיום כ"ה ניסן תשד"מ.
72. הרב שמואל כ"ץ, שם.

73. מתוך הגדה שנערכה ע"י הרב גורן לקראת יום העצמאות השלושים של מדינת ישראל, משנת הגורן, עמ' 175, הרב קובי דמבינסקי (עורך), ידיעות ספרים, תשע"ו.
74. מצוות שבין אדם למדינה, תורת השבת והמועד, עמ' 457, ההסתדרות הציונית, תשמ"ב, וראה עוד בהסכמתו לסיפור 'בית מלוכה', בעריכת הרב אורי שרקי, ניסן תשנ"א.
75. מכתב לרב אליעזר מלמד, כ"א אייר תשנ"ד, 'פניני הלכה', העם והארץ, תשובות הרב שלמה גורן, סימן ט, מכון הר-ברכה.
76. תמלול מהקלטה וראה להלן בכרך ג, שער האמונה.
77. 'הרב אליהו פרדס', קובץ לזכרו, עמ' קפו, י. גליס (עורך), עיריית ירושלים, תשל"ד.
78. שם, הקדמה.
79. מנחם טוקר, יום ירושלים, רדיו 'קול חי'.
80. מתוך דרשה ליום ירושלים תשנ"ד, הובאה לעיל בכרך זה.
81. 'קול קורא', אייר תשע"ה.
82. דברים בעצרת הוידה בישיבת הכותל, הובאה במלואה לעיל בכרך זה.
83. קונטרס 'וזאת ליהודה', עמ' 21, מרחשוון תשס"א, בהוצאת המשפחה.
84. שערי חן, הוצאת המחבר, עמ' לד פרק א, ה'תשמ"ב.
85. נפש חיה, חלק ב דף קצד, מכון הרב מצליח, בני ברק, מכון נטע שעשועים נתיבות, תשס"ז.
86. קובץ הירח, חו' ד' טבת תש"ט, וראה בהקדמת ספרו 'זרע-יעקב'.
87. הרב יצחק בן-יוסף, הרב רפאל כדיר צבאן זצ"ל, כ"ג טבת תשע"ו.
88. הרב חנון אפללו, שו"ת אלקבץ ח"ב, חיו"ד סי' ז, תשס"ג.
89. 'שבילין' כ, עמ' רח.
90. אוצר המכתבים, חלק ג, עמוד קסג וראה הרחבה בספרו של אלעד פורטל, "זה היו"ם" משנתו הציונית של הרב יוסף משאש, הוצאת הדסים, תשע"א.
91. נחלת אבות, חלק שישי, דרוש תנה ליום העצמאות, עמ' פט וראה שם גם דרוש תמא). בספרו "נר מצווה", מצוי שיר שכתב לכבוד חג העצמאות (עמ' קעו).
92. אוצר המכתבים ח"ב, סימן אלף קנו, עמ' קצג.
93. שם.
94. הקדמה לספרו "נחלת אבות", על פרקי אבות, חלק ב.
95. הובא להלן בכרך ג בספר זה, בשער השיר.
96. מזכרת, קובץ תורני, עמ' 353, היכל שלמה ירושלים, אדר ב' תשכ"ב.
97. דרשה מתוך הספר: "מבחר כתביו של הרב יהושע קניאל" שעתיד לראות אור בקרוב, בעריכת איש חי רב פעלים, פרופ' אליאב שוחטמן, נכדו של הרב, מובאת במלואה לעיל בכרך זה.
98. שיחה עם תלמידי ישיבת 'דרך-החיים', גמזו-שעלבים, ד' אייר תשס"ט, ההקלטה בידי המלקט.
99. שיחה עם המלקט, אלול תשע"ו.
100. בדיון ובחסד, יואל יעקובי, 'בשבע' גיליון 393, סיון תש"ע.

101. שיחה עם תלמידי ישיבת 'דרך-החיים', גמזו-שעלבים, ד' אייר תשס"ט, ההקלטה בידי המלקט.
102. בדין ובחסד, יואל יעקובי, 'בשבע' גיליון 393, סיון תש"ע.
103. שיחה עם תלמידי ישיבת 'דרך-החיים', גמזו-שעלבים, ד' אייר תשס"ט, ההקלטה בידי המלקט
104. כנס תורה שבעל פה השלושים, עמ' צא תש"ל, וראה בהרחבה רבה בדרשותיו ליום העצמאות בספר נחלת-בנימין, ח"ג, ישיבת אור-וישועה, חיפה.
105. עמ' 21, הערה רב, מהדורה שלישית, חיפה, אלול תשס"ח.
106. תלמידו, ר' אריה יואלי, 'המרא דאתרא האחרון', 'מקור-ראשון', שבת עמ' 9, ט"ו סיון תש"ע.
107. הרב של הקריות, הרב שבתי יגל, 'בשבע', י"ג באלול תשע"ה.
108. מכתב למלקט, תשרי תשע"ז.
109. לשאלת דין ההלל ביום העצמאות, קובץ 'התורה והמדינה', ט-י, תשי"ז-תשי"ח, עמ' תקע, ת"א.
110. פתיחה להגדה של פסח, "כבודה של תורה", הוצאת המחבר, ירושלים תשכ"ח.
111. הרבנות הראשית ויום ירושלים, הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר לישראל, ח"ב, עמ' 973, היכל-שלמה, ירושלים, תשס"ב.
112. הרב אפרים גרינבלט, שו"ת 'רבבות אפרים', או"ח, ח"ב, הקדמה, עמ' ז, תשל"ח.
113. 'שבילין' כ, עמ' רז.
114. ספר 'נהריה בבניינה', תשל"ג, עמ' 113-109, הדרשה הובאה במלואה לעיל בכרך זה.
115. שו"ת בית מרדכי, חלק א סימן כג ולג, וראה גם מאמרו 'מי שמחה והודיה', 'הצופה', ב' באייר תשל"ג.
116. בית מרדכי, ח"ב, סי' ח.
117. בין השיטין של תורה, תשכ"ט.
118. ב' חשוון תשכ"ט, הכנסת ס"ת לע"נ חללי מלחמת ששת-הימים, ספר 'זכרון מאיר' עמ' רעב.
119. 'דת ומדינה', ת"א, תשכ"ט.
120. שם.
121. 'דת ומדינה', עמ' 24-23, ת"א, תשכ"ט.
122. הקדמת ספרו: 'בני עמי' ה'תש"ל, הובא להלן בכרך ג ב'שער האמונה'.
123. שו"ת 'חמדה גנוזה', ח"א, שאלה כא, הובאה לעיל בכרך א.
124. תשובה בכתב יד, מענה לשאלת המלקט.
125. הרבנות הראשית ויום ירושלים, הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר לישראל, ח"ב, עמ' 973, היכל-שלמה, ירושלים, תשס"ב.
126. הרב נתן אורטנר, אשנב ליהדות, עמ' 37, וראה שו"ת 'יד נתן' ח"ב, סי' לט, בעניין קדושת ירושלים מהותה ותחולתה, לוד, תשנ"ט.
127. הקדמת ספרו "בינת נבונים", מהדורת תשע"ב.
128. שם, עמ' סג.
129. שם פרק כו, עמ' קנד.
130. שם, פרק כח, עמ' קעו.

131. צילום המכתב מובא בספרו 'בינת נבונים', עמ' רח.
132. מפי בנו, ר' יאיר רבינוביץ' מפ"ת.
133. שם, עמ' 32 הערה 44.
134. מפי בנו, ר' יאיר רבינוביץ'.
135. שואה ותקומה, עמ' לג.
136. שנתון נועם, כרך יא, תשכ"ח עמ' כא-לד. וכן הייתה דעתו גם לגבי יום העצמאות, שיש לומר בו הלל ללא ברכה, כפי שכתב בחוברת 'תורת ההלל',
137. ברכת אמונה, עמ' קעג, תשמ"ה
138. שם, עמ' קפז, תשמ"ה.
139. ברכת פסח, גלות וגאולה, ירושלים, תשס"ד.
140. שם.
141. מתוך: "בטאון המועצה המקומית" מס' 14, תשכ"ז – בטאון חגיגי לרגל שנת 45 של המושבה, בעריכת ישעיהו בן יליד.
142. דברים באזכרת הרב במלאות ארבעים שנה לפטירתו, אייר תשס"ז.
143. אנציקלופדיה של הציונות הדתית כרך ד, עמ' 94, מוסד הרב קוק ירושלים.
144. שדה יהושע, עמ' רט, תשנ"א.
145. שיחה עם המלקט, ג' חשון תשע"ז.
146. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
147. דברי הרב יהושע ממון, כפי שנאמרו לבנו ותלמידו המובהק, הרב רפאל, בתשובה לשאלת המלקט שהופנתה אליו בעניין זה, ביום רביעי, א' חשון תשע"ז.
148. ע"פ אתר 'החכם היומי'.
149. בתוך עמי, חלק ב, דף רנד-רנה. הוצאה עצמית, ירושלים, תשמ"ג.
150. שיחה עם המלקט, חשון תשע"ז.
151. ראיון לבני טוקר, כ"ח באב תשע"ב, 'ערוץ 7'.
152. מובא בחוברת "שירת הגאולה", הרב משה אלחרר, הוצאת כתר מלכות למחקר והוצאה של כתבי חכמי ספרד, תשנ"ו.
153. דרשה ליום ירושלים ה'תש"נ, 'פני משה', עמ' נב-נה, הובאה במלואה לעיל, בשער זה.
154. דברים ביום ירושלים ה'תשס"ה בישיבת 'מרכז הרב', הובאו לעיל בכרך זה.
155. אלי הלוי, 'מקור-ראשון', 'דיוקן', ו' אלול תשע"א.
156. 'אלי בעזרי', הרב יקותיאל עזריאלי, דרשה ליום העצמאות ה'תש"ל, עמ' 91, הרב מנחם בורשטין (עורך), זכרון-יעקב, תשמ"ח.
157. שם, שיחה ליום ירושלים, עמ' 97.
158. אלי הלוי, 'מקור-ראשון', 'דיוקן', ו' אלול תשע"א.

159. ספר 'מוסר מלכים', מערכות סדורות על סדר הא"ב בדברי חכמה, מוסר ומידות, ערך 'עצמאות', בהוצאת המשפחה.
160. בתוך: 'האשל', בטאון המועצה הדתית באר-שבע, שבועות ה'תשמ"ט.
161. 'חמדת-צבי', חלק א, תשל"ג.
162. שו"ת חמדת צבי, שם, סימן א אות מו.
163. "החבר", ח-י, עמ' 84, חבר המועצות הדתיות בישראל, ת"א, תשל"ג.
164. ספר נר-מיכאל, עמ' קפ, אשקלון, תשמ"מ.
165. ספר נר מיכאל, עמ' קנב, אשקלון תשמ"מ.
166. לזכרו של הרב יוסף שרביט זצ"ל, המועצה הדתית אשקלון, ניסן תשע"ו.
167. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
168. הובא ב'אור-חדש', גיליון 12, מאפלה לאור גדול, תשרי-חשוון, הוצאת אור-האורות, רמת גן.
169. הרב שרומם את רמלה, הרב ידידיה הכהן, 'ערוץ 7', כ"א בחשוון תשס"ח.
170. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
171. שו"ת דבר חברון, ח"א, אבה"ע-חו"מ, הקדמה, המכון לרבני ישובים, קרית-ארבע, תשס"ה.
172. שו"ת דבר חברון, מועדים, ערכו של יום העצמאות, עמ' קמט-קנג, הקרן להוצאת כתבי הרב ליאור, קרית-ארבע, תשע"ד.
173. שיחה ליום ירושלים ה'תשמ"ב, שו"ת 'דבר חברון' - השקפה וענייני אמונה, המכון לרבני ישובים, קרית-ארבע, ה'תשע"ב.
174. 'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים' - הרב דב ליאור, עמ' 11-13, קרית-ארבע, ה'תשס"ט (הובא לעיל בספרנו בכרך א' - שער ההלכה).
175. ההלכה בימינו, ההלכה והציונות הדתית, עמ' 325-326, מכון התורה והארץ כפר דרום ת"ו-אשקלון, מהדורה שניה, שבט תשע"ב.
176. כ"ח אייר ה'תשס"ד, בישיבת 'מרכז-הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הכולוד.
177. הופיעו באתר 'ישיבה'.
178. מתוך שיחה ליום ירושלים ה'תשע"ד בישיבת 'מרכז הרב', הובאה במלואה לעיל בכרך זה.
179. כ"ז אייר ה'תשל"ד, הובאו הדברים במלואם לעיל בספר זה.
180. שיחה ליום ירושלים תשל"ו, הובאה לעיל בכרך א של ספר זה.
181. קטעי זיכרונות מהרב זינגר זצ"ל, הרב ברוך אפרתי, ח' בחשוון תשע"ו, 'ערוץ 7'.
182. מפי הרב ברוך אפרתי.
183. טוב להודות, ליום העצמאות וליום ירושלים עמ' 417, הרב משה עמיאל, אבני-חפץ, תשע"ו וראה שם, עמ' 238 על נסי הקמת המדינה והתקופה.
184. שו"ת באתר 'כיפה', כ"ט שבט תשס"ב.
185. שו"ת באתר 'כיפה', י"א אלול תשס"ג.
186. טוב להודות, עמ' 340.

187. כ"ב אייר תשע"ה, עלון 'קול צופיך' 771, הובאה במלואה לעיל בכרך זה.
188. מכתב למלקט, תשרי תשע"ז.
189. ספר זכרון יוסף, עמ' קיט, יבנה, תשס"ב.
190. הרה"ג חיים בכ"ר יחיא יצחק הלוי – רב העיר הרצליה, בתוך: הרב אבירן יצחק הלוי (עורך), איש ימיני: ספר הזכרון למרן הגאון הרב יחיא יצחק הלוי זצוק"ל, כרך רביעי, בני ברק, תשע"ג, עמ' רג-רכח.
191. שם.
192. 'שביליך' כ, עמ' רח.
193. שיחות עם המלקט, תשרי תשע"ז.
194. "סידור כנסת הגדולה", ח"א עמוד תקנג. וראה שם, בעמ' תעו, נוסח תפילת 'הנותן תשועה למלכים' ל'נשיא ולשרי ממשלת ישראל'.
195. מתוך דרשה שנאמרה באזכרת הרב יחיא יצחק הלוי, ביה"ס 'התורה' בראש העין, עיתון אפיקים, ט"ו מנחם אב, תשכ"ז.
196. ד"ר משה גברא, אנציקלופדיה לחכמי תימן, פתיחה, ירושלים, תשס"ג.
197. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
198. הרה"ג ישעיהו משורר זצ"ל ושירת חייו, 'שנה בשנה', תשנ"ט, עמ' 566, 568, היכל-שלמה, ירושלים.
199. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
200. דרשות לבר מצוה, מסורה ליוסף ח"ח עמ' 150.
201. מתוך הקדמתו לספר עבודה של הרמב"ם במהדורתו.
202. נאום בנושא "על יהודי תימן וארץ ישראל", נאמר בישיבה חגיגית של הכנסת בשנת ה'תשמ"ב לציון 100 שנה לעליית יהודי תימן, כתבים, עמודים 906-905.
203. כתבים, ח"ב, עמ' 1016.
204. 'ספר זיכרון לרב יוסף בן דוד קאפח', בר-אילן, תשס"א עמ' 63.
205. אמונים, ביטאון איגוד רבני תימן, א, סיון תשכ"ט, עמ' 24-23.
206. שם, עמ' 4.
207. הרב יצחק דדון, 'אתחלתא היא', ח"ב, עמ' רלב, ירושלים, תשס"ח.
208. שמ"ש ומגן, ח"ג סג, סו.
209. תשובה מיום ה' אייר ה'תשס"ט, שו"ת באתר 'מורשת'.
210. מאמר 'קמתם תחת אבותיכם' – על תרבויות שנמחקו – הרב משה אלחרר, מנחם אב ה'תשס"ה.
211. שם.
212. שמש ומגן, ח"ד עניינים שונים, סי' ג עמ' קפג.
213. שיעור בנושא נוסח תפילת נחם בימינו, הועבר בעיר שלומי, תשע"ב, ההקלטה מצויה ברשות המלקט.
214. "דעת תורה", עמוד 256. שמן ששון מחבר'ך, תשס"ג, עמוד 100.
215. שו"ת 'שמ"ש ומגן' חלק ד, עניינים שונים, סימן ג.

216. שמ"ש ומגן, חלק ג, סימן כד, שאלה ד, עמוד נא. עיין עוד בהסכמתו של הרב לחוברת 'ארץ חמדתנו' – של הרב א"ר זייני.
217. מתוך ספרו 'פרחה הגפן', ירושלים, תשכ"ח, וראה מובאות נוספות בספר "אתחלתא היא", ח"ב, עמ' קנא-קנג, הרב יצחק דדון (עורך), ירושלים, תשס"ח.
218. נדפס ע"י נינו, הרב אברהם משה רוט, ירושלים, בקונטרס 'שמחת שלמה' – מאוצרותיו המשמחים של זקננו רבי שמחה שלמה לוין זצ"ל, פרשת מקץ, תשע"ה.
219. נדפס ע"י הנ"ל. גיליון מספר 25, פרשת בחוקתי – כ"ח אייר, ה'תשע"ה.
220. ימים של גאולה, מעלה – המרכז ציונות דתית, ירושלים, תשנ"ב.
221. מתוך: צדיק יסוד עולם, ר' שמחה רז (עורך) עמ' 361.
222. בשדה הראי"ה, מהדורת תשע"ה, עמ' 351-350, וראה עוד בספר 'איש צדיק היה', ר' שמחה רז (עורך).
223. יגדל כח ד', דברים לקראת יום ירושלים ה'תשכ"ח, נדפסו בספרו 'לנתיבות ישראל'.
224. מדבריו בעצרת יום ירושלים ה'תשכ"ח בישיבת 'מרכז-הרב'. שיחה ליום ירושלים ה'תשכ"ח בישיבת 'מרכז-הרב', בתוך: 'יראו ישרים וישמחו' – הרב אורי דסברג ז"ל, לעיל בחלק א' בכרך זה הובאה השיחה במלואה.
225. מדבריו בעצרת יום ירושלים ה'תשל"ד בישיבת 'מרכז-הרב'. שיחות הרצ"ה מועדים ח"ב, עמ' 297, הרב שלמה חיים הכהן אבינר, ירושלים, תשס"ז.
226. 'להלכות ציבור', כרוז קכא. כ"ח אייר ה'תשל"ז.
227. מדברי הרב שאר-ישוב כהן, יום ירושלים ה'תש"ע בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
228. הרב שאר-ישוב כהן, 'האיש על העדה', עמ' 216.
229. דברים שנאמרו בישיבת 'עטרת-ירושלים', ערב יום ירושלים תשס"ט, אירוע לכבוד שלושים שנה לייסוד הישיבה.
230. קונטרס "אור הגנוז" עמ' לא.
231. מתוך פירוש הנזיר לתפילות ראש-השנה, מובא בספר "אהבת שי", עמ' 253, הרב ידידיה הכהן (עורך), אריאל, תשע"ו.
232. מתוך דברים שנאמרו באזכרה לרב 'הנזיר', כ"ח באב תשע"ו, מוסדות 'אריאל' בירושלים.
233. 'נזיר אחיו' ח"ב, עמ' שו.
234. איש כי יפליא, עמ' 264.
235. 'והכן לבבם אליך', עורך "הצופה" ר' שבתאי דניאל ז"ל בשיחה עם הנזיר, הרב רבי דוד כהן זצ"ל, "הצופה", יום ו', כ"ו במנחם-אב, ה'תשכ"ז.
236. מתוך ספרו: "הר הבית בדינו", הוצאת משרד הביטחון תשל"ג.
237. חוברת: "התנוצצות אורו של משיח", ירושלים תשכ"ח, עמ' 13-12, נדפסה בשלמותה להלן בכרך שלישי של ספר זה וראה בהרחבה בהקדמה לספר "משנת הנזיר", אריאל, ירושלים.

238. "התנוצצות אורו של משיח". חוברת התנוצצות אורו של משיח, ירושלים, תשכ"ח. מהדורה מחודשת כ"ח מנחם-אב תשמ"ט, אריאל, מכון נזר-דוד ע"ש הרב דוד כהן, 'הרב הנזיר'.
239. ש.ם.
240. אהבת שי, הרב שאר-ישוב כהן, עמ' 574, הרב ידידיה הכהן (עורך), אריאל, ירושלים, תשע"ו.
241. ש"י כהן, ח"ב, ירושלים עמ' תקיג, אריאל, ירושלים, תשנ"ז.
242. מדברי הרב שאר-ישוב כהן, סגן ראש עיריית ירושלים, בישיבה חגיגית של מועצת העירייה ביום כ"ט באייר למחרת שחרור ירושלים, 'מלחמת המגן והישועה', עמ' 98, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ח.
243. 'ימים של גאולה', 'מעלה' – המרכז לצינונות דתית, תשנ"ב.
244. אהבת ש"י, הרב ידידיה כהן (עורך), אריאל, תשע"ו.
245. ימים של גאולה – 'מעלה' – המרכז לצינונות דתית, תשנ"ב.
246. את סיפור מאבקו ראה אצל יחיאל פריש והרב ידידיה הכהן, האיש על העדה: סיפור חייו ופועלו של הרב אליהו יוסף שאר-ישוב כהן, קריית שמואל: שאנן המכללה האקדמית הדתית לחינוך, תשע"ג.
247. על גאולה ומקדש, ראיון עם הרה"ר לישראל, 'תחומין' כרך ה (תדש"מ) עמ' 433, 'צומת', אלון-שבות.
248. מתוך שיחת יום העצמאות תשס"ז בישיבת 'מרכז-הרב'.
249. הרב אברהם שפירא, קובץ 'מורשה', ט, עמ' 20.
250. אפרת שטרן, כ"ד באייר תשע"ו, ערוץ 7.
251. הרב שמואל כ"ץ, במאמר שנדפס להלן בספר זה, בסוף כרך ג.
252. מוסף "הצופה", כ"ב אייר תשנ"ב, עמ' 5, שלום צוריאל.
253. מתוך שיחה ליום ירושלים ה'תשס"ו, הובאה לעיל בכרך זה.
254. מתוך שיחה ליום ירושלים ה'תשס"ז, הובאה לעיל בכרך זה.
255. הרב שמואל כ"ץ, על פי מכתב מכ"ט בחשוון תש"ן, ארכיון הרבנות הראשית.
256. הרב יעקב שפירא, י"ב בסיון תשע"ו, ערוץ 7, דברים לזכרו של ד"ר ארווינג מוסקוביץ' ז"ל.
257. פורסם בקובץ 'אל עמי', א.
258. מורשה ט, תשל"ה, עמ' 21-15.
259. מרשימותיו, בתוך: הרב שבתאי שמואלי, מאת: הרב יצחק גולדברג, ירושלים, תשס"ח.
260. שיבת ירושלים בהלכה, 'צניף מלוכה' עמ' 160-143, כפר-הרא"ה, ה'תשנ"ב.
261. מתוך אגרת לישיבות בנ"ע, אייר תשכ"ח, נדפס בחוברת "כי ששת ימים עשה ה'", הוצאת מרכז ישיבות בני עקיבא, כפר הרא"ה, תשל"א, עמ' י.
262. מתוך הסכמתו לספר 'משפט הצבא בישראל', הרב אלתר דוד רגנשברג, ירושלים, ה'תש"ט, בסיוע מוסד הרב קוק.
263. דרשה ליום העצמאות ה'תשכ"ז, בתוך: 'בשמן רענן', ח"א, מכון הרצי"ה, עמ' רכז-רכח.
264. בשמן רענן ח"א, עמ' קיג, מכון הרצי"ה קוק, ירושלים, דרשתו של הרב רענן ליום ירושלים ה'תשכ"ח הובאה לעיל בכרך זה.
265. בשדה הרא"ה, מהדורת תשע"ה, 318-317.

266. פתיחה לח"ב, של ספרו 'תורת הקודש' על הלכות בית הבחירה לרמב"ם, מהדורת תשכ"ט.
267. קובץ תורני 'שבילין', שנה ח, תשכ"ח, עמ' קכט-קלא.
268. הקדמה לשו"ת 'דברי-הושע', ח"א, תש"ל.
269. בירורי הלכה בקשר עם חג העצמאות, הלכות יום העצמאות, הרב נחום רקובר, עמ' כה, וראה 'דבר הושע', ח"ב, סי' צ-צא. ובשנתון 'תחומין', מכון צומת, תשמ"ט, כרך י, עמ' 26-33.
270. שו"ת דבר הושע ח"ב סי' מח.
271. 'הליכות', ביטאון המועצה הדתית בת"א, תמוז תשכ"ח, עמ' 19.
272. קריאה לבני הישיבות – תמוז ה'תשכ"ז, 'מלחמת המגן והישועה', יונה כהן (עורך), מוסד הרב קוק, תשכ"ח, עמ' 162 וראה מה שכתב בענין אמירת ההלל ביום זה, 'הצופה', כ"ג באייר תש"ם.
273. שו"ת אשר לשלמה, חלק הדרושים, דרוש ד, הרב יצחק ברדא (עורך), תשמ"ה.
274. 'החבר', ביטאון המועצות הדתיות בישראל, ח-י, אלול תשל"ג.
275. מדבריו, 'במה לתורה וליהדות של עיריית חיפה', 'ארחות' יח, ה'תשל"ד.
276. אפיקים א, ישיבת נחלים, תשכ"ח.
277. ע"פ פועה שטיינר, ההר הטוב הזה, חייו ופועלו של הרב שלמה ז. מן-ההר, עמ' 430-440 הוצאת המשפחה ו"רשת צבי"ה", ירושלים תשס"ח.
278. ע"פ עדותו במכתב למר יוסף בן-ברית, אב ה'תשמ"ז, בתוך: "ההר הטוב הזה" – עמ' 442-444, פועה שטיינר, ה'תשס"ט.
279. 'ההר הטוב הזה' – עמ' 425-426, פועה שטיינר, תשס"ח.
280. שם.
281. הרב ידידיה הכהן, ט"ז באדר תשס"ח, ערוץ 7.
282. יום ירושלים תשד"ם, שיחה בפני תלמידות תיכון 'חורב', ירושלים.
283. מבוא ל'כרם ציון השלם', ירושלים, תשכ"ח.
284. "המעין", שנה ח, טבת תשכ"ח, כרך ה גליון ב.
285. ע"פ 'הגאון האחרון מוילנה', הרב אליעזר מלמד, 'רביבים', 'בשבע', גיליון 109.
286. 'מוריה', רה-רו, עמ' עה.
287. מובא בקונטרס "שריד לדור דעה" – הרב ישראל זאב גוסטמן זצ"ל, שביבי אור מאישיותו, עמ' 51, הרב אוריאל בנר (עורך), תשע"ו.
288. שם, עמ' 52.
289. הרב מנחם ולדמן, 'המעין', תמוז תשע"א.
290. הרב שלמה לוונטל, 'המעין', תשרי תשנ"ב.
291. הגאון האחרון מוילנה, 'רביבים', גדולי ישראל ודמויות מופת, הרב אליעזר מלמד, 'בשבע', גיליון 109.
292. 'רביבים' – גדולי ישראל ודמויות מופת, הגאון האחרון מוילנא, הרב אליעזר מלמד.
293. שם.

294. "שריד לדור דעה", הרב ישראל זאב גוסטמן זצ"ל, שביבי אור מאישיותו, עמ' 51, הרב אוריאל בנר (עורך), תשע"ו.
295. מובא אצל הרב ד"ר אמיר משיח, מחשבת ההלכה במשנתו של הרב שלמה זלמן אוירבך, נספחים.
296. מפי הרב יואל עמיטל, שעלבים, תלמיד הישיבה בתשכ"ז.
297. נתן וייס, עננו ה' עננו, ששה ימים באייר, עמ' 16, 'משפחה', פסח תשס"ז, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים.
298. נתן וייס, מן המיצר קראתי, שם, עמ' 11.
299. 'התורה המשמחת', עמ' 317, בית אל, תשנ"ח.
300. 'משפחה' שם, עמ' 64.
301. מקור: ארכיון הרב גורן, מובא אצל ד"ר שפרה מישלוב, בעין הסערה, רמת-גן, תמוז תש"ע, נספח ארבע-עשרה, עמ' 236.
302. ראיון למרדכי לביא, רדיו 'קול-חי'.
303. שיחה עם המלקט, חשון תשע"ז.
304. מובא אצל הרב נחום סטפנסקי, "ועלהו לא יבול" ח"ג, עמ' פה, בשם הרב יורם אליהו, ר"מ במכון-מאיר ירושלים.
305. 'הרה"ר ויום ירושלים', עמ' 976 הע' 19, בתוך הרה"ר לישראל שבעים שנה, ח"ב, היכל שלמה, תשס"ב.
306. מובא בספר "אתחלתא היא", ח"ב, עמ' תלח, הרב יצחק דדון (עורך) ירושלים, תשס"ח, ושם גם מביא ש'אחד ממקורבי רבנו ראהו אומר פרקי "הלל" ביום ירושלים במשך שנים רבות'.
307. שר"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן עג.
308. שיחה עם המלקט, אלול תשע"ו.
309. 'המעין', שנה ז, תמוז תשכ"ז.
310. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
311. שיחה עם המלקט, חשון ה'תשע"ז.
312. בית ישי, עמ' תסד.
313. שם, הערה כ.
314. ריש"א דגלותא, עמ' ז-ח, חיים א. לחובר, דברי המספד שנישאו בשלושים של הרב אלישיב בשילוב עם הנהגותיו, מכון הוצאה לאור במשנתם של רבותינו, ירושלים ה'תשע"ד.
315. משוש דור ודור, הרב אליהו רימר, עמ' 88-89.
316. ריש"א דגלותא.
317. הרב שמואל כ"ץ, הרה"ר לישראל, ח"ב, עמ' 976, הערה 19.
318. תשובה לרב יצחק (גרינשפן) שילת, מובאת בקונטרס: 'באורין דאשא', קובץ הערות על מסכת ברכות, עמ' 90-92, תשל"ד, התשובה נדפסה שם בהסכמת הגרי"ש.
319. אדרת שמואל, עמ' נז, הערה 73.
320. הובא לדפוס ע"י הרב אליעזר מלמד, התשובה התפרסמה גם בגיליון רבני יש"ע מס' 30, טבת תשנ"ו.

321. טור אישי, אתר 'כיכר-השבת', י"ט בחשוון תשע"ה. דברי הרב שמחה הכהן קוק באירוע זיכרון המרכזי לחבל קטיף שנערך בביהכ"נ חורבת רבי יהודה החסיד, י אלול ה'תשע"ב. מתוך אתר אגודת חלמי"ש – חרדים למען יהודה ושומרון.
322. כנס לציון חורבן גוש קטיף, בבית הכנסת החורבה, תשע"ב.
323. טור אישי, אתר 'כיכר-השבת', י"ט בחשוון תשע"ה.
324. יהדות הלכה למעשה, עמ' 289, מהדורת תשמ"ח, שאל מיזליש כתב וערך.
325. מתוך דרשה ליום ירושלים ה'תשע"א בישיבת 'מרכז הרב'. הובאה במלואה לעיל בכרך זה, עמ' 270.
326. מאמר ליום העצמאות, ניסן תשע"ה, אתר 'ישיבה'.
327. ריאיון לארנון סגל, שבועון 'עולם קטן', ד' בתמוז תשע"ג.
328. מתוך דרשת יום ירושלים ה'תשע"ו בישיבת 'מרכז הרב'. תמלול הקלטה מאתר "ישיבה". ע"י ר' אהרון הוכוולד.
329. שיחת חיזוק לתלמידים צעירים, ה' חשוון תשס"א. ההקלטה בידי המלקט.
330. ששת הימים שלי, נתן וייס, 'ששה ימים באייר', עמ' 79, 'משפחה', פסח תשס"ז, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים.
331. אוצר התורה, במדבר, מאמר ז, והתפללו אליך דרך ארצם, עמ' יא, מוסד הרב קוק, ירושלים.
332. אהרון סורסקי, הרב מפוניבז', בני-ברק, תשנ"ט, עמ' קעב וב' מרביצי תורה ומוסר' ד, עמ' רא.
333. "קובץ חידושים", עמ' כט.
334. מובא אצל הרב שמואל כ"ץ, 'הרה"ר ויום-ירושלים', הרה"ר לישראל' ח"ב, עמ' 967.
335. 'שמעתיך' שנה כט, תשנ"ב, גיליון 108-107, עמ' 19.
336. מובא אצל הרב שמואל כ"ץ, 'הרה"ר ח"ב עמ' 821.
337. שם, עמ' 935.
338. הרב יצחק אלידר סיפר לרב יצחק דדון, ששמע עובדה זאת הן מהרב סרנא והן מהרצ"ה קוק.
339. קשת גיבורים ח"ב, עמ' 177, הרב אהרון שורין, מוסד הרב קוק, תשס"ב.
340. מרשימות הרב סרנא, יתד-נאמן, יום שישי, י' אלול תשע"ד.
341. י"ז בסיון תשכ"ז, ראה תמונה באלבום 'רבנו' עמ' 211.
342. וכפי שיובא להלן בהמשך הלקט.
343. מובא אצל שי גפן, 'מקור ראשון', חג קצר מועד, כ"ח באייר תשס"ב.
344. "אחר האסף", עמ' קנה.
345. שם, עמ' קנז.
346. הרב אברהם רמר, גדול שימושה, עמ' ל, תשנ"ד.
347. 'שבת הראי"ה', פרשת לך לך, גיליון מס' 47.
348. שיחה מיוחדת בישיבת 'מיר', שבוע לאחר תום מלחמת ששת-הימים, הובאה בחלקה לעיל בשער המוסר, כרך א של ספר זה.

349. הרב יצחק ברנד, עמנואל, מאמר על יום ירושלים, מובא לעיל בספר זה, סוף 'שער המוסר' בכרך א וכן העיד חתנו של הרב חיים שמואלביץ, הרב יצחק אזרחי, מראשי ישיבת מיר, אשר סיפר כי חמיו היה נוהג לערוך בביתו סעודת הודיה מדי יום ירושלים.
350. משיחת יום ירושלים ה'תשל"ט בשיבת 'נתיב מאיר' (הדברים נאמרו בסמיכות לחתימת חוזה ה'שלום' עם מצרים), מובאת בספר 'ממיר לנתיב-מאיר', הרב נחום סטפנסקי.
351. א. חבה, נדר בשנחאי, סיפור חייו המרתקים של הרב שלמה בורשטיין, מבחירי תלמידי ישיבת 'מיר' באירופה, עמ' 283-283, תשע"ה.
352. 'אילת השחר', הרב יעקב הלוי פילבר, עמ' רלא.
353. 'המעין', ניסן תשס"א [מא, ג] עמ' 22-23.
354. 'מלך ביופיר', עמ' 607.
355. מובא בספר: 'מלך ביופיר', ח"א, בעריכת ר' אהרון סורסקי, עמ' 618 וראה לעיל בכרך א, שער המוסר, מובאות נוספות מספר זה.
356. ספר 'דרכי מוסר' – שיחה לפרשת בשלח, נאמרה בסמיכות למלחמת ששת הימים.
357. שם, פרשת ויגש, עמ' צ-צא.
358. "דבר", יום ג', ט' באב ה'תשכ"ז.
359. התבוננות בפלאי הנהגת השי"ת עם כלל ישראל שבארץ ישראל, אור לישרים, מאמרי מוסר והשקפה מאבינו מורנו הרה"ג ר' אורי שרגא הלוי קלרמן זצ"ל ב"ר שמואל חיים זצ"ל ראש ישיבה בישיבת "כנסת חזקיהו" כפר חסידים, עמ' מח-נג, רכסים תשנ"ד.
360. שם.
361. שם.
362. איגרת לרב יצחק לוית, מתאריך ז' במנ"א תשכ"ז. ישורון, יז, ניסן תשס"ו, עמ' שצד.
363. בנתיבות האמונה, בפתח המהדורה השנייה, סיון ה'תשכ"ז.
364. שיחות הגר"א נבנצאל, במדבר, שיחה ג עמ' מה, ובספר 'שיחות לראש-השנה' עמ' רצד [רס], הופיע רעיון זה ביתר פרוט, ולווה בראיות נוספות.
365. דברים בסעודת הודיה לאחר מלחמת ששת הימים, פרי ידידות, עמ' קסא, בני-ברק, ה'תשע"ב.
366. קובץ 'אפריון' ב, עמ' צג, אב-אלול ה'תשכ"ז.
367. הקדמה ל'קונטרס אחר כתלנו', בני ברק, סיון תשכ"ז.
368. קביעת יום הודיה לאחר מלחמת ששת הימים, 'שערים', כ"ה סיון תשכ"ח, וב'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים', הרב נחום רקובר.
369. מים חיים, אנטוורפן, תשע"ה עמ' צד.
370. שו"ת אגרות משה, או"ח, חלק ד, סימן ע אות יא.
371. שו"ת 'אגרות משה', אורח חיים, חלק ה סימן לז.
372. שם.
373. פירושי איברא, מאמר ב.

374. הרב יצחק אייזיק ליבס, שו"ת בית אבי, ח"ה, סי' כד, נייורק, תש"ן.
375. שו"ת בני-בנים, ח"ב, עמ' רי, ע"ש.
376. מובא בשו"ת השבי"ט, מהדורת תשל"א, חלק ה סימן ב.
377. שו"ת בני בני חלק ב עמ' ריד (תשנ"ב).
378. שו"ת השבי"ט ח"א, סימן א, מקראי קודש, עמ' כא, כו.
379. למען אמיתך, הקדמה, עמ' ג (קונטרס 'למען אמיתך', נדפס סוף כרך ג של שו"ת השבי"ט, מהדורה ראשונה).
380. שם, עמ' ט.
381. שם, עמ' טו.
382. שם, עמ' טז.
383. שם עמ' כח.
384. שם, עמ' לח.
385. שם, עמ' מה.
386. הרב חיים קרלינסקי ז"ל, "שנה בשנה", ירושלים, תשכ"ט, עמ' 371.
387. ספרו: 'קול צופיך', עמ' רנח.
388. שם, עמ' קנג.
389. מלוקט ממאמריו שהופיעו בקובץ: 'תורה לישראל', חלק א, מכון תבונה, ירושלים, תשל"ח.
390. הפרדס תמוז תשכ"ז עמ' 2.
391. אור המזרח, סא (תמוז תשכ"ח), עמ' 97-98.
392. "אור-המזרח", ניסן תשכ"ח.
393. רבעון 'אור המזרח', עמ' 74.
394. קובץ תורני, 'נועם' יא, עמ' לה, ובספר משנת-חנוך סי' סד, עמ' רמד, בני ברק, תשס"ב.
395. שם, סי' סה.
396. 'שערים', כ"ד באייר, תשכ"ח.
397. פורסם מכת"ק, ע"י ר' שאול שיף ב'הצופה'.
398. סיום מאמר הלכתי של הרב בעניין ישיבת נכרים בארצנו, 'שביליך', שנה י"ו, כט-ל, כסלו תשל"ז, עמ' קנט.
399. מענה לרב אהוד ברזילי, נדפס ע"י הרב אבישי אלבוים, 'המעין' תשרי תשע"ג, מכון שלמה-אומן, שעלבים.
400. "ואת ארצי חילקו", קובץ מאמרים - זכותנו על ארץ ישראל.
401. מתוך מכתבו אל המלקט.
402. מפי אחיינו, ר' חנניה וינברגר.
403. שיעור לזכרו של הרב מרדכי שרעבי, י"ט חשוון תשע"ב, אתר 'ישיבה', הקלטת השיעור נמצאת אצל המלקט.

404. אתחלתא היא, ח"ב, עמ' רנ, הרב יצחק דדון, ירושלים, תשס"ח.
405. ספר 'פרדס נסים', פרשת וירא.
406. ספר 'הרב שרעבי', פרק יב.
407. ספר 'דרך צדיקים', ח"ב, עמ' 154, אברהם לוי, ירושלים, תשמ"ח.
408. עטרת מרדכי, עמ' 302, הוצאת ישיבת החיים והשלום, אדר ב' התשע"ו, ירושלים.
409. מתוך מאמר-ירושלים, בתוך: 'רב הכותל', ר' שמחה רז (עורך), הוצאת 'קול מבשר', ירושלים, תשס"ג.
410. שם.
411. רב הכותל - שמחה רז, הוצאת 'קול מבשר', ירושלים תשס"ג, עמ' 436.
412. מובא בסיפור 'תפילה למשה', עמ' 766, טבת תשס"ד, ישיבת המקובלים בית אל.
413. יומני הרב גץ, יום ו', כ"ח באייר תשל"ט, ו' 'רב הכותל' עמ' 171-170 וראה שם שיר נפלא שחיבר הרב גץ במלאת עשר שנים לשחרור ירושלים.
414. "הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל - גיבור בארץ", אלול תשע"ה.
415. רב הכותל - שמחה רז, הוצאת 'קול מבשר', ירושלים תשס"ג, עמ' 469, ח"י אלול תשנ"ה.
416. 'מחסה עוז', עמ' מג, ירושלים, תשט"ו.
417. הקדמת הרב עטייה, לספר הפרד"ס לרמ"ק, שער הפרד"ס, הוצאת הרב עטייה.
418. מכתב לחתנו, לבתו ונכדיו, מיום כ"ט לעומר, י"ד אייר תשכ"ז, בספר: 'עטרת מרדכי', עמ' 97, הרב אליהו עטייה, ישיבת החיים והשלום, ירושלים, אדר ב' תשע"ו.
419. שם, עמ' 98 וראה להלן בכרך ג - 'שער הרמז והרז' מה שהבאנו מדבריו שם.
420. שם, עמ' 126.
421. עטרת מרדכי, עמ' 139, הוצאת ישיבת החיים והשלום, אדר ב' התשע"ו, ירושלים.
422. 'מבחירי צדיקיא', עמ' קסח, ירושלים, תשס"ז.
423. שבועון "פנים אל פנים", עת כנוס, ל' בתשרי ה'תשכ"ח.
424. 'חמש דרשות', עמ' 111.
425. על אהבת התורה וגאולת נפש הדור, עמ' 424-425.
426. חמש דרשות, עמ' 66.
427. 'ימים של גאולה' - 'מעלה' - המרכז לצינונות דתית, תשנ"ב.
428. 'קול דודי דופק', 'איש האמונה', ו' באייר ה'תשט"ז, הוצאת מוסד הרב קוק, עמ' 79.
429. נדפס ב'מפניני הרב', ירושלים תשס"א, עמ' קצט) נכתב בסמיכות למלחמת ששת-הימים בתאריך י"ז תמוז תשכ"ז.
430. 'דברי-הרב', עמ' קעה. וראה עוד בספר 'נפש הרב', הרב צבי שכטר, ירושלים תשנ"ה, עמ' צד; וראה גם אצל א' שגיא (עורך), אמונה בזמנים משתנים: על משנתו של הרב י"ד סולובייצ'יק, ירושלים תשנ"ז, עמ' 119.
431. הרב אלטר יהודה אריה ראבינאוויטש - ספר 'והאיש משה', עמ' קצו-קצז.
432. עמודי חייו של הרב ז"ל, הרב שלמה זלמן שרגאי, זכרון לירחמיאל, עמ' כה, תשמ"ח.

433. זכרון לירחמיאל, עמ' מ.
434. 'בשבע', גיליון 330, לחן מקורי, ראיון לעפרה לקס.
435. שיחת יום ירושלים ה'תשנ"א – מלון 'ווינד-מיל' בירושלים, בספרו: 'הגיוני משה', עמ' 363-365 וראה ב'המעין', שנה כ"ה גיליון 3, ניסן תשמ"ה, עמ' 56-50 את מאמרו: 'יחסנו כלפי המדינה'.
436. על התורה ועל העבודה, 'בשבע', גיליון 415, יואל יעקובי.
437. מתוך ראיון לר"ח נבון, שבועון 'עולם קטן', חשון תשס"ח.
438. שיחה בליל יום ירושלים תש"ס, התפרסמה בגיליון 763 של דף הקשר לתלמידי ישיבת הר-עציון המשרתים בצה"ל.
439. מכתב לרב מרדכי ציון, תשרי תשע"ז.
440. מתוך מכתב לרב מרדכי ציון, חשון תשע"ז.
441. 'נוסח התפילה במציאות משתנה' – הר"ח נבון, 'צהר', גיליון לב, הערה 26.
442. בעקבי הצאן, סימן לב – בגדרי המדינה ומלחמותיה, עמ' רכ, ירושלים, תשנ"ז.
443. שו"ת ארץ ישראל, סי' קמט, רב בחו"ל או יהודי פשוט בארץ, הרב מרדכי ציון, ירושלים, תשע"ה.
444. שיחה עם המלקט, חשון תשע"ז.
445. דברי פתיחה לשו"ת שיח-נחום.
446. ראיון לעידו פכטר, מוסף 'שבת', 'מקור ראשון', י"ד בניסן תשע"ב.
447. ארי עלה מקנדה, 'בשבע', הרב ידידיה הכהן, כ"ז אדר ב' ה'תשס"ג.
448. שיחה ליום העצמאות הס"ב, בישיבת ברכת-משה, מעלה אדומים, אתר הישיבה.
449. הרב נחום אליעזר רבינוביץ', בשבע, גיליון מס' 185 פרשת ויקהל-פקודי.
450. שיחה ליום ירושלים בישיבת ברכת-משה, אתר הישיבה.
451. הרב משה אלחרר, "שירת הגאולה", כתר מלכות למחקר והוצאה של כתבי חכמי ספרד, תשנ"ו.
452. ספר איש מצליח ח"א, שו"ת על ארבעה טורים, הקדמת הספר, עמ' 30, ת"א, תשכ"ט.
453. הרב משה אלחרר, רבה של שלומי, שיעור בערב יום העצמאות תשע"ו. ההקלטה נמצאת בידי המלקט.
454. ספר 'מאור ישראל', עמ' רסא.
455. עדות אישית של רבי שלום שטרית, מובאת במאמרו של ד"ר רמי שקלים, 'סיפורים וגילויים חדשים על הצדיק בבא סאלי זצוק"ל זיע"א'.
456. 'אתחלתא היא', של הרב יצחק דדון (ח"ב, עמ' רט, ירושלים, תשס"ח).
457. מן המצר קראתי, הרב בן-ציון מוצפי, ששה ימים באייר, עמ' 9-10, 'משפחה', פסח תשס"ז, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים
458. ע"פ ספר 'האיש על העדה', מאת ר' יהודה עטייה, אייר תשע"א, עמ' 443.
459. צילום המכתב, שם, עמ' 644.
460. 'חזון עובדיה' תעניות, הספד לרב יהודה צדקה.
461. 'ששה ימים באייר', עמ' 17, 'משפחה', פסח תשס"ז, 40 שנה למלחמת ששת הימים.
462. שו"ת ברכת-יהודה, ח"ד, סימן טו אות ה, ירושלים, תשע"ב.

463. "אתחלתא היא", ח"ב, עמ' רסח, ירושלים, תשס"ח.
464. שיחה בישיבת 'תורת החיים', יום ירושלים, תשס"ט.
465. נתן וייס, 'משפחה', ששה ימים באייר, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים, פסח תשס"ז, עמ' 15.
466. ר' ב' לוי, הובא בספר: דברי יצחק, עמ' רפב.
467. מכתב, נדפס בירחון, 'אור- תורה', סיון תשע"א, עמ' תתק.
468. שיחה עם הרב לכבוד חג מתן תורה, העיתונאי יהושע מאירי, 'כדורי-נט'.
469. מדברי הרב, שיעור בין מנחה לערבית, ביום ט' אלול תשס"ה, פורסמו בתכנית "מתחילים מבראשית" ב'ערוץ 7', י' אלול, תשס"ה.
470. יהושע מאירי, י"ג בתשרי תשס"ו, 'ערוץ 7'.
471. ירחון 'אור תורה', אב ה'תשע"א, עמ' תתרעה.
472. שיחה עם המלקט, תשרי תשע"ז.
473. מכתב משנת תשמ"ט, לרבה של שלומי הרב משה אלחרר, נדפס בספרו "שירת הגאולה", הוצאת 'כתר מלכות', למחקר והוצאה של כתבי חכמי ספרד, תשנ"ו.
474. אשד הנחלים, ח"ב, עמ' ו-יג, תשנ"ט, וב'סיני', קט, תשנ"ב.
475. אשד הנחלים, ח"ג, עמ' ר-רא, דפוס רפאל בן חיים הכהן, ירושלים, תשס"ט.
476. מלל לאברהם, עמ' קצט, מכון הרב מצליח, בני-ברק, תש"מ.
477. שם, עמ' קצז.
478. שם.
479. שם.
480. להתכונן לגאולה, סיכום שיעור, מתוך אתר 'ישיבה'.
481. אבן ירושלמית, סיכום שיעור, מתוך אתר 'ישיבה'.
482. הקדמה לעיון הלכתי בדיון ברכת הלל ושהחיינו ביום העצמאות, כנס 'תורה שבע"פ', מוסד הרב קוק ה'תשל"ג, נדפס בספר 'משא עובדיה' עמ' שפא-שפב.
483. שו"ת 'ביע אומר' חלק ו - או"ח סימן מא ד"ה (ה) ומלבד.
484. ריאיון לעיתון "ידיעות אחרונות" כ"ה באייר תשל"ד, מובא בספר הרה"ר לישראל - שבעים שנה ליסודה ח"ב, עמ' 892.
485. מובא בח"א, מנהגים והנהגות, הלכות והליכות, של מרן פאר הדור, שר התורה ועמוד ההוראה רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל הראשון לציון ונשיא מועצת החכמים.
486. ראיון לשבועון 'עולם-קטן', כסלו תשע"ד.
487. ריאיון ב'מעריב', י"א כסלו תשנ"ג.
488. שו"ת יחוד-דעת חלק ב סימן יד, וראה עוד מה שביאר בארוכה בעניין זה בספרו 'מאור ישראל' - חלק 'טבעת המלך' על משנה תורה לרמב"ם.
489. חזון עובדיה: הלכות ארבע תעניות ובין המצרים ותשעה באב והלכות זכר לחורבן והנהגה בכותל המערבי תענית, הספד על הרב יהודה צדקה, מאור ישראל, ירושלים, תשס"ז.

490. שיחה בישיבת מרכז הרב, יום ירושלים תשע"ד, הובאה לעיל בכרך זה.
491. שו"ת 'ביע אומר', חלק ה – יורה דעה סימן כו.
492. דרשה ביום ירושלים ה'תשע"ד, ישיבת 'מרכז הרב', הובאה לעיל בכרך זה.
493. חזון עובדיה, תעניות, הל' זכר לחורבן בית המקדש, הלכה ה, ס"ק ד עמ' תלז-תלח.
494. ריאיון עיתונאי ליוסי אליטוב, "משפחה", אב ה'תש"ס, זמן קצר לאחר שרה"מ דאז, אהוד ברק, שב מוועידת קמפ דייוויד הכושלת.
495. הכותל המערבי, הוצאת האגף לתרבות תורנית משרד החינוך, ירושלים, תשל"ו.
496. מובא במאמרו של הרב שמואל כ"ץ הנדפס בסוף כרך ג בספר זה על פי 'הצפה', כ"ט באייר תשל"ג.
497. צילום כתי"ק נמצא אצל המלקט.
498. ריאיון לשבועון 'עולם-קטן', כסלו תשע"ד.
499. 'כפייה דתית', שבועון 'מעייני הישועה' גיליון 241, ג' ניסן ה'תשס"ו.
500. שו"ת 'מאמר מרדכי' חלק ג סימן ו, מכתבו של הרב לפרופ' אליאב שוחטמן מכ"ג חשון תדש"ן.
501. ריאיון לשלום צוריאל, עיתון 'הצופה', מוסף חג, ד' אייר תשמ"ח.
502. שם.
503. שם.
504. ריאיון ליונה כהן, בעיתון 'הצופה', יום העצמאות ה'תשמ"ז.
505. שו"ת הרב הראשי, ח"ב, סימן קנג, עמ' 371, ה'תשמ"ח-ה'תשמ"ט.
506. ריאיון לערוץ 2, נר שמיני של חנוכה, ה'תש"ס.
507. ריאיון בשבועון 'הירדן', פורסם גם ב'עיתורי כהנים'.
508. מוסף "הצופה", כ"ב אייר תשנ"ב, עמ' 4, שלום צוריאל.
509. דברים שנאמרו בערב שבת פרשת במדבר ה'תשס"ו, ברדיו 'קול האמת'.
510. שיעור "קול צופיך" 458, כ"ד אייר ה'תשס"ו.
511. ריאיון ל'ידיעות אחרונות', כ"ט אלול תשנ"ז.
512. 'ויאמר מרדכי', הרב מאיר טויזר, ירושלים תש"ע, עמ' קסג-קסה, וראה 'שו"ת הרב הראשי' ח"ב, עמ' 283.
513. מתוך דברי הרב בעצרת לכבוד יום ירושלים, בישיבת מרכז-הרב, ה'תשס"ה. השיחה נאמרה כשלושה חודשים לפני עקירת וחורבן חבל קטיף.
514. 'מעייני הישועה', גיליון 165, תשרי תשס"ה.
515. 'קול צופיך', חשון תשע"ג, לפרשת חיי-שרה.
516. קול צופיך, שם.
517. מכתב ברכה לספר 'המדינה היהודית', ל' אדר א', תשס"ג, ירושלים.
518. סוף דבריו שם באיסור הכניסה להר-הבית בזמן הזה, שו"ת בנין אב, תשובות ומחקרים ח"ד, הקדמה, דברים במעמד חנוכת בית הרבנות הראשית לישראל, ביום ג' סיון תשנ"ז.

519. בנין־אב, תשובות ומחקרים, חלק שישי, סימן יג וראה עוד, שו"ת בנין־אב תשובות ומחקרים, חלק ב סי' עח, העיר שחברה לה יחדיו ו'בנין־אב', שיחות ומאמרים, מועדים, סי' מב – ירושלים עיר הצדק.
520. מתוך אגרת ברכה מיום 'טו"ב באב הרחמן ה'תשס"ד', לסידור "דרכי אבות השלם" לפי מנהגי מרוקו, ה'תשס"ח.
521. שיחה עם הרב יעקב מדן, ר"י הר־עציון, אלון שבות, מנחם־אב, תשע"ב. ההקלטה נמצאת בידי המלקט.
522. שו"ת שמע־שלמה, ח"ז, אורח־חיים, סימן א.
523. דרשה ליום ירושלים ה'תשס"ג, הובאה במלואה לעיל בכרך זה.
524. מדבריו, לאחר תפילת שחרית חגיגית בכותל המערבי, יום ירושלים ה'תשע"ה. מקור: פורטל YNET, קובי נחשוני, כ"ח אייר תשע"ה.
525. ראיון ערב ר"ה תשע"ז, שבועון 'עולם קטן'.
526. מדבריו, ערב יום העצמאות תשע"ו.
527. דרשה ליום ירושלים ה'תשע"ד, בישיבת 'מרכז־הרב', הובאה לעיל בכרך זה.
528. דברים בעצרת מרכזית בסיום 'ריקוד־דגלים' ברחבת הכותל המערבי, יום ירושלים, ה'תשע"ו. אתר 'בחדרי חרדים', אברמי פרלשטיין, יום שני כ"ט אייר תשע"ו (ההקלטה בידי המלקט).
529. ירחון קול סיני, ה'תשכ"ז.
530. אשל אברהם, שמואל ב', עמ' רצו, פ"ת תשס"א.
531. שם, דניאל ח"א, עמ' של, פ"ת תשנ"ט.
532. שם, שמואל ב', עמ' קיח, פ"ת תשס"א.
533. מתוך שיחה של הרב בבית הכנסת משכנות־נריה בעיר אלעד, ערב יום ירושלים ה'תש"ע. ההקלטה נמצאת בידי המלקט.
534. טוב להודות לד', ב' אייר תשע"ו, ערוץ 7.
535. שיעור 'הלכה יומית' ליום ירושלים, וראה להלן בכרך ג – שם הבאנו את שיחתו ליום ירושלים ה'תשע"ה, בישיבת 'עטרת ירושלים'.
536. ירחון 'אור־תורה', סיון תשכ"ט, כרך ב חוברת א, סי' ל עמ' נג.
537. מתוך תשובה בעניין יום־העצמאות, ירחון 'אור תורה', אב תשמ"א, שנה יג חוברת יא עמ' תקכב, הובאה בספר 'אתחלתא היא' ח"ב, עמ' קעד, הרב יצחק דדון (עורך), ירושלים, תשס"ח.
538. מתוך דרשה ליום ירושלים ה'תשע"ד, הובאה במלואה לעיל בכרך זה.
539. מנחת אהרון, ספר זיכרון לרב שויקה, עמ' 21.
540. יהדות בוכארה גדוליה ומנהיגיה, פוזיילוב גיורא, עמ' 479–484, תשס"ח.
541. מנחת דוד, עמ' רנט, ירושלים, תשל"א.
542. ע"פ אתר 'החכם היומי'.
543. אור שמחה, עמ' ה, הוצאת המחבר, תל־אביב, תשל"ב.
544. הגיגי הבשם – אדם, תוחלתו ותכליתו, עמ' 43. הוצאת המרכז הרוחני־קהילתי ובית כנסת 'שאולי', אשדוד, תדש"מ.

545. ע"פ 'השבח לאל', שער שלישי, עמ' 158, תשע"ב.
546. שם, עמ' 179.
547. שם, עמ' 103.
548. עדות נכדו שלו שבתאי, ובניו של הרב אפרים שבתאי ויוסי שבתאי, במכתב למלקט – תשרי תשע"ז.
549. רשימה לזכרו באתר "זיכרוןט".
550. ספר 'מעשי הגדולים', דברים ב', עמוד ז'.
551. ספר מעשה אבות, מפנקסו, עמ' 397, הרב ברוך ברנר והרב כרמיאל כהן (עורכים), ירושלים, תשס"ז.
552. מכתב לבן משפחתו שהיה רב ושו"ב בעיר נהונד שבפרס, שם עמ' 400.
553. מעשה אבות, דרשה ח, עמ' 114.
554. ספר שפיר צדק, ירושלים השלמה, תשכ"ט.
555. 'אור יחזקאל', ח"א עמוד שמז, מכתב תלז.
556. קובץ עניינים, תשכ"ז, עמ' לד.
557. שם, דף לז.
558. קובץ 'אור תורה ומוסר', ירושלים ה'תשכ"ח, עמ' י.
559. הסכמת הרב אברהם יפהן לספר 'חבלי משיח בזמננו' – מאת הרב רפאל אייזנברג, י"ב אדר תשכ"ט.
560. ספר 'הגיוני מוסר', אייר תשכ"ז, עמ' רכד-רל.
561. מובא אצל שי גפן, חג קצר מועד, מקור ראשון, כ"ח באייר תשס"ב.
562. 'בין ששת לעשור', ירושלים תשל"ו, עמ' פב.
563. עולם הידידות, עם הספר, הוצאת בית המוסר, ירושלים, תשנ"ד.
564. 'דגלנו', סיון תשכ"ח, עמ' ג וראה עוד מאמרו 'פלאות הנצחון באספקלריה חינוכית', המודיע, כ"א בסיון תשכ"ז עמ' ד.
565. שיחת התעוררות לחודש אלול ה'תשכ"ז, ספר 'מבית אברהם', ח"ג, עמ' תקלו-תקלט, ירושלים, ה'תשמ"ו.
566. 'המשגיח ר' מאיר', בעריכת בתו של המשגיח, הגב' שולמית אזרחי, עמ' 462.
567. ישועת משה, ח"א, עמ' ח, ת"א, תשכ"ח.
568. שם, ח"ב, סימן קז.
569. חקר ועיון ג, עמ' קצג.
570. 'הנאמן', גיליון תשרי תשכ"ח.
571. הקדמה ל"תוספות חכמי אנגליה", ה'תשכ"ח.
572. עלי תמר, ירושלמי, זרעים, ברכות עמ' קנז.
573. עלי תמר, ירושלמי, שבת עמ' נח וראה כיו"ב ביחס למערת המכפלה, 'עלי תמר', תענית עמ' שסח.
574. הגדה של פסח, עמ' 96, ניו יורק, ה'תש"י.
575. שם, עמ' 214.
576. דברי פתיחה לספרו המופתי: 'התקופה הגדולה', המוקדש לבריור התקופה בעין תורנית, תשכ"ט.
577. קובץ המועדים, ח"ד, מוריה, ירושלים תשס"ז, מכון ירושלים, עמ' תקיב.

578. "נחלי בא גד" המורחב, מהדורה עשירית, כרך א' עמ' 94, הרב יוסף בא-גד, ה'תשס"ה.
579. 'בפקודין אשיחה', עמ' תפה-תפז.
580. שם, עמ' קצד.
581. ספר: ארץ ישראל ובעיותיה, פרק לה עמ' קעד, קעו, בני-ברק, תש"ן.
582. פתחו שערי הלב, שיחות הרב שלמה קרליבך, שיחה ליום ירושלים, עמ' 382, עורך: יחד ויט, 'דברי שיר'.
583. מתוך קונטרס: "כבשי דרחמנא", 'יד אליהו כי טוב' וראה עוד 'המעין', ניסן תשמ"ח, עמ' 12-15.
584. שבת וחודש, עמ' 267, מלחמת ששת הימים כמאורע על-טבעי, מורשת, ת"א, תשמ"ט.
585. 'משפחה', ששה ימים באייר, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים, פסח תשס"ז, עמ' 31.
586. אברהם דוב גרינבוים, א' אדר תשע"ו, 'בחדרי חרדים'.
587. 'כיכר השבת', כ"ו בתמוז תשע"ה.
588. 'משפחה', שם.
589. מים חיים, אנטווערפען, תשע"ה, עמ' צד.
590. מאיר החיים, ח"ב, עמ' שנד, הרב נתן אלי' רוט, בני-ברק, תשנ"ב.
591. שם ח"ג עמ' צ-צא.
592. 'אז נדברו', התאחדות תלמידי ואברכי ויז'ניץ, גיליון מס' 12-13 סיון תמוז תשל"ט עמ' כב-כד.
593. זהרי חמ"ה, בעל "אמרי חיים" מויז'ניץ, עמ' 58.
594. מאיר החיים, ח"ב, עמ' שנה, הרב נתן אלי' רוט, בני-ברק, תשנ"ב.
595. ספר הליכות חיים, מוצאי שמחת תורה, עמ' רפז.
596. שם, עמ' קמח, הערה כד.
597. 'שנה בשנה', ה'תשכ"ח, עמ' 309, יונה כהן.
598. ה'דברי יציב', ראה מנחת יהודה וירושלים, עמ' רמד, מכון ישראל סבא, חסידי צאנז, תשל"ט.
599. שיעור חומש רש"י, פרשת כי תצא, ה'תשמ"ג.
600. שו"ת 'דברי יציב' חלק או"ח, סימן קמח, כ"ט אייר תש"ל.
601. באהל אברהם, הרב חיים אביהוא שוורץ, עמ' עח, בית-אל, חנוכה תש"ע.
602. אגרות קודש כרך כד - ט'שיז.
603. לקוטי שיחות ח"ז עמ' 333, בתרגום מאידיש.
604. אגרות קודש, כרך כד, ט'שכד.
605. היכל מנחם, כרך א, עמ' קנח-קסב.
606. ד"ה 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול', נדפס בספר המאמרים מלוקט ח"ו עמ' ט ואילך.
607. מאמר 'והיה ביום ההוא', משנת ה'תש"ג של הרי"צ.
608. 'שיחות קודש', ה'תשכ"ז, ח"ב עמ' 307 ו-313.
609. שם.
610. ממכתב חוהמ"ס תשכ"ח, נדפס בסוף כרך לט של 'ליקוטי-שיחות'.
611. סוף כרך כז של 'אגרות קודש', לאחר אגרת י'קכ - ניסן, תשל"א.

612. אהרון סורסקי, שריד אחרון לתפארת קדומים, עמ' 29.
613. שם, עמ' 30.
614. אהרון סורסקי, 'בלבת אש', עמ' שג.
615. שם, עמ' שה.
616. נמסר ע"י מקבל האיגרת, הרב יהודה זאב ליבוביץ', ת"א.
617. אהרון סורסקי, 'בלבת אש', עמ' רחצ.
618. ימות החול, במהדורה הראשונה ירושלים תשנ"ח, עמ' עה. במהדורות הבאות הושמטה ההערה.
619. מזכרונותיו של ר' שלמה גרינבוים, מיום ד' לסדר חקת ה'תשכ"ז, 'בחצר הקודש', סקווירא, שנה יד, גיליון כג, תזריע תשס"ח, עמ' כא.
620. הרב יצחק אלפסי, תורת החסידות, ח"א, עמ' 351, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשס"ז.
621. נתיבות שלום, מכתבים, ס' פח, עמ' קמא, וראה לעיל בכרך זה את דרשתו ממלחמת ששת הימים, אייר תשכ"ז, וראה מאמרו 'על הנסים ועל הנפלאות', בנתיבי בנין ויצירה, ירושלים תשל"ד.
622. הרב נפטר בט"ז תמוז תשכ"ז, בטאון אוהב ישראל, תמוז תשנ"ח, עמ' 27.
623. עדות הרב אליהו כ"טוב, מחבר "ספר התודעה", מכתב משנת ה'תשל"ג, "על הימים ה' אייר וכ"ח אייר".
624. שיחה ליום העצמאות בישיבת הר-ברכה, ה'תשע"ב. ההקלטה נמצאת בידי המלקט.
625. שבת הראי"ה, פרשת במדבר, גיליון מספר 75.
626. מפי בנו, ר' חיים ברנדווין, מובא אצל ישי פרידמן, 'האדמו"ר האצ"לניק', שבועון 'מעייני השועה'.
627. שיחות קודש, פסח, קמב.
628. משפחה, ששה ימים באייר, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים, עמ' 31.
629. 'משה איש האלוקים', עמ' 103.
630. 'משפחה', ששה ימים באייר, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים, פסח תשס"ז.
631. מתוך שיחת ניחום אבלים עם רבי דוד אבוחצירא, שהתקיימה בשבוע פרשת דברים ה'תשע"א. נתפרסמה ב'קול החצר', שומרי אמונים, פרשת ואתחנן תשע"א, גליון קט, עמ' א-ד.
632. 'קול החצר', שומרי אמונים, פרשת ואתחנן תשע"א, גליון קט, עמ' ח-י.
633. שו"ת משנה הלכות, חלק טו, סימן ריג-ריד וע"ש.
634. פירסומי ניסא, עמ' קכג-קכה, מכון משנה הלכות גדולות, ירושלים, תשע"א.
635. צדיק באמונתו יחיה, עמ' לה, לז, ועד למען חיזוק הדת, תמוז תשנ"ז.
636. משפחה, ששה ימים באייר, ארבעים שנה למלחמת ששת הימים, ניסן תשס"ז, עמ' 31.
637. שם, עמ' 33.
638. האדמו"ר מקטמון, כל הזמן - חדשות הציבור החרדי, י"ז אדר א' תשע"ו.
639. ערוץ 7, י"ט בתשרי תשע"ה.
640. אדמו"רים של המתנחלים, אברהם בנימין, "בשבע", כ"ט בטבת תשע"ג.
641. מתוך כרוז שכתב בתשס"ד, כאשר הוצע ש'יהדות התורה' תצטרף לממשלת שרון ערב 'ההתנתקות'.
642. ישראל כהנא, Tog, י"ח כסלו תש"ע.

643. עוזי ברוך, ערוץ 7, י"ח בכסלו תש"ע.
 644. ראיון לעיתון 'בקהילה', קיץ תשס"ו.
 645. חזקי ברוך, ערוץ 7, י"ב בתמוז תשע"ה.
 646. דברים בקונגרס הרבנים "פיקוח נפש".
 647. אתר ערוץ 7, אליה שילה, ט' בטבת תשס"ט.

שער שלישי אסופת קריאות וכרוזים

1. הרה"ר – 70 שנה, ח"ב, עמ' 968, היכל שלמה, תשס"ב, הרב איתמר ורהפטיג והרב שמואל כ"ץ (עורכים).
2. ספר מלחמת המגן והישועה, עמ' 127, יונה כהן, מוסד הרב קוק, ירושלים תשכ"ח, לעיל בכרך זה הובא הכרוז במלואו.
3. "הלכות יום העצמאות ויום ירושלים", בעריכת הרב נחום רקובר, ירושלים תשל"ג, עמ' שנג.
4. 'קול קורא' של מועצת גדולי התורה לרגל ימי התשובה, 'המודיע', ערב יום הכיפורים, תשרי תשכ"ח.
5. מופיע ב"הפרדס", מרחשוון תשכ"ח, שנה מב חוברת ב עמ' 44.
6. "שבילין" שנה ז (טבת תשכ"ח), גיליון כ, עמ' רה-רו.
7. צילום הכרוז המקורי נמצא אצל הרב שמואל כ"ץ, ותודתי נתונה לו על שהעביר לי העתק (ש.ה).
8. 'משמיע ישועה', שמחה רז והילה וולברשטין, מרכז שפירא, תש"ע, עמ' 356.
9. מובא אצל שי גפן, מקור ראשון, חג קצר מועד, כ"ח באייר תשס"ב.
10. הרבנות הראשית ויום ירושלים – הרב שמואל כ"ץ.
11. שיחה אישית עם יאיר הלוי, מובא אצל הנ"ל, 'תגובת הזרם החרדי המרכזי למלחמת ששת הימים, עמ' 97 הערה 404.
12. הרה"ר ויום ירושלים, בתוך: הרה"ר לישראל, ח"ב, עמ' 976.
13. אשל אברהם, גבורות השם, פרק סא, עמ' רפה.
14. הצופה, י"ח בסיון תשכ"ז; שערים, כ"ח וכ"ט בסיון תשכ"ז; בטאון כפר חב"ד, כ"ה באייר תשמ"ה, עמ' 6.
15. ראה: חלוצים בין החומות – סיפורה של התנחלות נח"ל מוריה בעיר העתיקה, רעות אודם, תשע"ו.
16. 'ארחות', ביטאון המועצה הדתית חיפה, ח, ערה"ש תשכ"ט, עמ' 18.
17. אור המזרח, כרך יז, חו' ג (סא) עמ' 96.
18. לחן מקורי, ריאיון לעפרה לקס, 'בשבע', גיליון 330.
19. מורשת, המועצה הדתית בני ברק, תשל"ב, עמ' 45.
20. 'החבר', ח-י, בטאון חבר המועצות הדתיות, עמ' 88, אלול תשל"ג.
21. שם, עמ' 88.
22. שם, עמ' 89.
23. שם, עמ' 79.
24. בן שאול, כ"ה באייר תשע"א, 'ערוץ 7'.